גליון חג מוגדל

יו"ט **פסח** תשפ"ד לפ"ק | גליון תתתקמ"ד שנה כ"ח

קול התאחדותינו

יו"ל ע"י התאחדות האברכים דחסידי סאטמאר

בנשיאות כ"ק מרן רבינו הגה"ק שליט"א

בני ברק יצ"ו

תוכן העניינים

א מדור **אמרין טבין**
- לקח טוב
- דבש תמרים
- קדוש י'א'מר ל'ו'
- מעשה חש"ב
- פרפראות לחכמה
- דבר בעתו

ב מדור **למען תדע**
- פינת יקרת
- סימני ליל הסדר
- חלק כחלק יאכלו
- מצה שרויה

ג מדור **כהלכות הפסח**
- חוקים להורותם
- משיב כהלכה
- הלכה ברורה
- מתיר איסורים

ד מדור **למען תספר**
- מלחמה באותות
- שבכל דור ודור
- וכאן הבן שואל
- דברי זכרון

ה מדור **מגנזי המלך**
- משולחן מלכים
- דברות קודש
- שיחת קודש

מדור **שביעי של פסח**

וכאן הבן שואל...

כבוד ושררה, תפארת וגדולה, היתה מנת חלקו של השר המהולל, ומאז שהמלך הגדול הכיר בכשרונותיו הברוכים נשאו מעל כל השרים ומקורביו, וכך עלה ונתעלה מעלה מעלה, עד שפעם פגע בכבוד המלך, והוא בחמתו גירשו מעל פניו, ובין לילה אחת נפל מאיגרא רמה לבירא עמיקתא, ונדד לכפר עלוב ובמו כפיו הוכרח לעמול קשות להביא טרף לביתו.

ויהי היום, ומצא הזדמנות לפניו לבוא אל המלך, אמנם מרוב בושה לא היה לו פתחון פה איך לבקש על נפשו ולהזכיר להמלך את גודל הכבוד והגדולה שהיתה מנת חלקו, אמנם הוא בפקחותו לקח את בניו הקטנים עמו, ובהגיע תורם להפגש עם הוד מלכותו, לבש בגדי יקר ותפארת, ובנו הקטן אשר כבר נולד לאביו בימי גלותו, תמה בקול בפני המלך ושאל את אביו אבא אבא! מה לך ולבגדי שרד האלו השייכים לבני מלכים, הרי בני כפרים אנחנו ובלויי סחבות לבושינו, ענה לו האב וסיפר לו כל מעשי תקפו וגבורתו אשר גדלו המלך בשנים קדמוניות, ואף שעתה הוא מגורש ומנודה מלהמנות בחצר מלכותו, אמנם הוא מתחזק שעוד יבא יומו שישיב על כנו, וכבודו ישגשג ויפריח כבראשונה, וכאשר המלך שמע שיחתם של האב ובנו, נכמרו רחמיו עליו, וקירבו ואימצו באותות אהבה כבראשונה.

הנמשל מובן ומכוון מאליו, שאנו בני ישראל עם קרובו זכינו לחיבה יתירה מאת מלכו של עולם ובחר בנו מכל העמים, אך מפני חטאינו גלינו מארצינו ונתרחקנו מעל שולחן מלכים, ומני אז גולה אחר גולה הגלנו, וברעות שבעה נפשינו, עד שפנינו הושחרו מרוב טירדות ותלאות הזמן.

אך בהגיע ימים הנעלים והנשגבים – ימי החג הקדוש הבעל"ט שלכאו"א מזדמן לידו לשחר פני המלך הקב"ה, ולבן לב מי לא יהמה לבוא אל המלך ולהתחנן לו ולעורר אהבתו הישנה, אך דא עקא, מי יורה דעה ומי יבין שמועה איך לרצות פני האדון ה', אשר לפניו חנף לא יבוא.

על כן תיקנו חכמינו ז"ל שבהגיע ליל התקדש חג ינהגו מנהג בני מלכים, ואז מתעורר העלם הצעיר ושואל בתמהון אבא אבא!! מה לנו ולחירות הזאת, הרי עבדי אנן ובחשוכי שרינן בגו גלותא, והאב משיב לעומתו ומתאר לפניו שמקודם עבדים היינו וכו' ויוציאינו ה' אלוקינו ממצרים ביד חזקה ובזרוע נטויה, והראה לנו אהבה גלויה וקירבה יתירה, ומסיימים באמונת אומן – אשר גאלנו ממצרים – כן יגיענו למועדים ולרגלים אחרים שמחים בבנין עירך, נמצא איפוא, שכל ענין סיפור יציאת מצרים הוא לעורר את האהבה עד שתחפין.

השי"ת יהא בעזרינו שנשאוב ממעינות השפע הנשפעים באלו ימים הנעלים, ושנזכה לעורר אהבת קדומים, להחיות נרדמים, ולקרב הימים, בבנין בית עולמים, ומלכינו כ"ק מרן רבינו הגה"ק שליט"א בראשינו, במהרה בימינו, אמן.

המברכת תג כשר ושמח

מערכת קול התמימים

מדור

אמרין טבין

א לקח טוב

ב דבש תמרים

ג ק׳דוש י׳אמר ל׳ו

ד שבח״י רמב״ן

ה פרפראות לחכמה

ו דבר בעתו



בליל הסדר הוא העת לבקש על גאולת "אחישנה"

כל דכפין ייתי וייכול כל דצריך ייתי ויפסח, י"ל שרמוזה כאן תפלה, דהנה איתא בגמרא (סנהדרין צה:) שקודם ביאת המשיח יעברו צרות רבות על בני ישראל, והם הם חבלי משיח, אשר עליהם אמרו כמה אמוראים (שם) "ייתי ולא איחמיניה". אמנם כתוב בספה"ק שחבלי משיח יהיו רק אם תהיה הגאולה בבחינת "בעתה", אבל אם יזכו בני ישראל על ידי מעשיהם הטובים לגאולת "אחישנה", אז לא יצטרכו לעבור על כל היסורים שניבאו עליהם חכמינו ז"ל, רק תיכף ומיד יבא משיח צדקנו ויגאלנו. וזהו שמתפללים: **"כל דכפין"** פירוש, כל הרעבון שצריך לבוא טרם ביאת המשיח, אנו מבקשים: **"ייתי"** שמשיח יבוא, **"ויכול"** שיהיה הרבה לאכול, **"וכל דצריך"** כלומר, כל הצרות שצריכים לבוא ח"ו על כלל ישראל, **"ייתי"** שיבוא משיח, **"ויפסח"** שידלג על הצרות הללו, שלא יגיע עלינו ח"ו, **רק נזכה לגאולת אחישנה בחסד וברחמים.**

הרח"ק רבי אליעזר מדזיקוב זי"ע

כל ליל פסח זוכים לבחי' יציאת מצרים ממש

אל מוציאם ממצרים וגו' (במדבר כג, כב) "אמר 'מוציאם', ולא 'הוציאם', הגם שרבותינו ז"ל אמרו (ברכות לח:) דאפיק משמע ש"מוציא" הוא לשון עבר, והוכיחו מכאן, אף על פי כן יותר משמע לשון עבר אם היה אומר 'הוציאם'. ונראה על דרך אומרם ז"ל **'בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים'**, על כן אמרו יודעי פנימיות התורה, **כי כל ליל פסח מתבררים כוחות הקדושה מהקליפה, ונוספים בעם בני ישראל והיא הבחינה עצמה של יציאת מצרים, וזהו אומרו: 'אל מוציאם', כי לא יציאה ראשונה לבד, אלא בכל שנה ושנה מוציאם, כנזכר".**

אור החיים הק' (במדבר שם. ועע"ש)

הסיפור מעורר רחמים בכל דור ודור להנקם מאויביהם

ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים וגו' וידעתם כי אני ה' "היות כשקב"ה ברחמיו עושה נס לישראל פעם אחת, ונוקם להם מאויביהם, אז נתעוררו הרחמים ומועיל אפילו לעתיד בכל דור כשישראל צריכין להנקם מאיזה שונא העומד עליהם להכבידם בעול שררה, או מלך, אז הקדוש ברוך הוא עושה נקמה בו, כיון שכבר נתעוררו אותן הרחמים בענין כזה. וזהו: **'ולמען תספר כו' אשר התעללתי במצרים' וכשתספרו זאת תעוררו אותם הרחמים, וינקם לכם מאויביכם, לבל יוכלו היצר לכם כלל, והבן**

נועם אלימלך (פר' בא)

"שהיו מסובין בבני ברק" היינו שהמשיכו אורות והשפעות לכל ליל הגלות, עד הגאולה שלימה בב"א

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע וכו' שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית. "הן אמת ששם המקום היה כך ('בני ברק') אך עם כל זה צריך להבין הטעם למה נאספו יחד דוקא באותו המקום לספר שם ביציאת מצרים. ובהעיר לב ושום שכל י"ל, **דהתנאים הקדושים החם התבוננו ונתנו לבם אל הגלות המר הזה שהולך ומתגבר בכל יום, ורצו לעשות איזה דבר להועיל שלא נשתקע ח"ו בעמקי הקליפות,** לזה הסתכלו בעין שכלם הק' והזך, והבינו בענין אותו הלילה של יציאת מצרים, שהאירו אז המוחין דגדלות, והוסרו ממילא כל הקליפות ונכנעו תחת הקדושה. והאירו אז אורות מזוקקים ומזהירים. **"והנה, דבר זה מתעורר בכל שנה ושנה ובלילה הזה נפתחו כל מקורין עילאין קדישין".**

ולכך נתייעצו יחד ועלה מוסכם בלבם עצה טובה ונכונה, להמשיך הארה מאותו הלילה על כל משך זמן הגלות. ועל כן נתוועדו יחד ב'בני ברק' דוקא, לשון 'ברקאי' (לשון צוהר. עי' רש"י יומא כח.) לרמז על נהורין עילאין קדישין שנתגלה בזה הלילה וכו', **"והיו מספרים"** לשון ספיר ובהירות, היינו שהיו מזככין ומאירים ביציאת מצרים **"כל אותו הלילה"**, היינו הגלות שנמשל ללילה, אשר הם היו בו לעת עתה, **והיו ממשיכין מוחין עילאין ושפע אלוקות מאותן המוחין על כל משך זמן הגלות הזה, לבל נשקע ח"ו בין הקליפות** וכו' **והיו פותחין נביעות החכמה ושפע אלוקות עד עת קץ.** והכל היה בנם הלילה הזה שבו נפתחו מקורין עילאין קדישין.

והתלמידים שלמדו בחוץ הרגישו בזה, שבא להם פתאום הארה גדולה ושפע אלוקות, ובאו והודיעו להם כי ידעו שכל זה בא אליהם מרבותיהם. **'ואמרו להם, רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית'** היינו שאמרו להם שהגיעו למוחין גדולים כ"כ **אשר המה יתעוררו אם ירצה השם בזמן הגאולה כ"ב המכונה בשם 'שחרית'.** וכן יהי רצון, אמן".

אוהב ישראל



חכם מה הוא אומר וכו' ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח וכו'. הנה מהא דקיי"ל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו, נשמע דלא המדרש העיקר אלא המעשה, והנה בטעם דאין מפטירין נראה שהוא משמרת שלא יעברו על לאו דלא תותירו, והנה אם ארבעים בכתפים א"צ למשמרת הזה דמהאי טעמא יניח זה מלאכול ויספוג ארבעים כי לא עונש קל הוא, אך משום זה צריך למשמרת שום דקיי"ל מותיר בפסח אינו לוקה משום דהוי לאו שאין בו מעשה, ועפיי"ז יתפרש המאמר החכם מה הוא אומר מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה"א אתכם, דהיינו החכם בעל החכמה רוצה לומר דהמדרש הוא עיקר השלימות, ומעשים למה, ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין וכו', והיינו מטעם שכתבתי כדי שלא יבוא לעבור אל"ת ואי"כ מוכח דלאו שאין בו מעשה אין לוקין, וממילא מוכח דהמעשה עיקר.

(ישמח משה)

☆

והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת וגו'. ולכאורה היה צריך לומר היא בלשון נקיבה דקאי על הקרבן, וי"ל דהנה ענין זביחת הפסח היה נחשב לבני ישראל כאילו זבחו את עצמם לשמו יתברך, כי באמת הוצרכו למסור נפשם אז מפחד המצרים, ע"ד נזכה את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקולנו, וזהו שאלת הבן מה העבודה הזאת לכם, כי בשאר קרבנות יש מהן כולו כליל ועולה לה', ויש מהן שמקטירין האברים והוא העבודה לה', אבל בענין פסח שהוא כולו נאכל מה עבודה יש בזאת, והתשובה על זה ואמרתם זבח פסח הוי"א לה', שהיה נחשב לה' כאילו כל אחד זובח את עצמו במסירות נפשו לה' בעת זביחת הפסח.

(ויטב לב)

☆

והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת וגו'. נראה עפימ"ש בייטב לב אהא דכתיב אם בחוקתי תלכו וגו' ונתתי גשמיכם בעתם, וכי מזהיר לעשות עמלק"פ, ותי' עפ"י אמרם לפי שהעולם נידון אחר רובו, ע"כ יראה האדם א"ע חציו זכאי וחציו חייב עשה מצוה אחת אשריו שהכריע א"ע ואת כל העולם לכף זכות עבר עבירה אחת וכו', וא"כ מהאי טעמא לא כתבה תורה בלשון יחיד רק בלשון רבים, דאז היה מקום לומר דמותר לעבוד עמלק"פ לעצמו, ובאמת אין זה עבודה תמה אם כוונתו להנאת עצמו, לזה כתבה התורה בלשון רבים, דבשביל שכר ועונש של רבים ודאי הוא נכון וראוי לעשות למען יכריע את העולם לכף זכות, והנה בענין לקיחת שה לפסח שאמר הי' דע"י הקרבתו יפסח על בתי בני"י קשה לכאורה דאם לכוונה זו יקחו בני"י את הפסח אין זה עבודה

לקיטת תמרים

אמרות וסיפורים, מלוקט מספרים, על רבות יה"ק עצי התמרים

בליל פסח כל איש ישראל זוכה לבחי' הסיבה למעלה בקודש ובלילה זו מאיר אור המצה בכל העולמות

שמעתי מהאדמו"ר מסאטמאר זצ"ל שאמר לפרש מה שאנו אומרים "הלילה הזה כולנו מסובין", ולכאורה הלא תלמיד אצל רבו אינו מיסב וכו', והיאך אומרים "כולנו" מסובין. אך הענין, **כי אין הכוונה על ההסבה הגשמית בפועל, אלא על בחי' הרוחנית העליונה ששם כולנו מסובין, ויש למעלה עולם שבו כל ישראל הם מסובין בליל פסח.** וכן אמר עוד אז במ"ש הלילה הזה כולו מצה, **שכל המציאות בליל זה היא כולו מצה, ובכל אתר ואתר מאיר בחי' המצה,** עכת"ד.

אמונת עתיך (פר' מצורע, עמ' מ"ה טו"ם)

עיקר החיוב לעשות מן חמץ 'מצה'

שמעתי מהרה"ק בעל ישמח משה זללה"ה מאוהעל, 'חמץ' 'מצה' החילוק ביניהם, שבחמץ המ"ם נקודה **בצירי,** ובמצה **בפתח,** וזה 'מצרים' **ר"ת צר"י מ"ם, אבל כאשר הוציאנו הש"י ממצרים,** אמרו רז"ל בחיוב הסיפור 'את **פתח לו',** ואיתא בתיקונים 'פתח' איהו 'רקיע' (תיקוני זהר דף ט"ו), וכשנהפוך תיבת 'רקיע' נמצא 'עיקר', ולזה בן הרשע כפר **בעיקר,** ואילו הי' שם לא היה נגאל, כי הי' דבוק במחמצת ר"ת חמץ-מת, וכפר בעיקר שהוא הפתח, **ולא רצה לעשות מן חמץ מצה** [להחליף צידי בפתח איהו רקיע אותיות עיקר כנ"ל] ולהפריד רגל הצפוני מן הגג של החי"ת [דהיינו החילוק הנוסף בין תיבת חמץ למצה, שבאות ה' רגלה השמאלית פתוחה למעלה, ובאות ח' היא סתומה], ולזה נקרא הכזית מצה החיוב לאכול באחרונה **"צפון",** כי עיקר החיוב לעשות מן חמץ מצה, להפריד רגל ה'צפוני', כטעם 'ואת **הצפוני ארחיק מעליכם'** (דהיינו ביטול היצה"ר כו').

אילה שלוחה (פסח)

תמה, וזהו שאלת הבנים מה עבודה הזאת לכ"ם, היינו מה עבודה חשובה היא זו שהיא לכם להנאת עצמיכם, והיה כמשיב דכוונת לקיחת שה לפסח לא היה לכ"א בפרט למען הצלת נפשו, אך ורק למען יכריע את אחרים ויזכה אחרים בפסחו שלא יתן המשחית לבא אל בית אחרים לנגוף חיו ועבודה כזו שפיר דמי, ומעתה זהו ואמרתם זבח פסח להי' דייקא, דזה חשוב באמת מצות הי' ולא להנאתו כיון דהכוונה הוא אשר פסח על בתי בנ"י ולא אמר על בתינו, זה בודאי חשוב עבודה לשם הי'.

(קדושת יו"ט)

☆

השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל וכו'. י"ל דהנה איתא בגמי אין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי ימים טובים משום טורח סעודת שבת ומשום שיש תחומין למעלה מעשרה, והעיר מרן דודי זללה"ה כי בזמן הזה שפיר בכל יום ויום זמניה הוא, ובעת שתעלה הרצון מאת הבורא יתי"ש לגאלינו בא יבוא אליהו לבשרינו אף בשבת ויו"ט, דאין לך דבר העומד מפני פיקוח נפש, ובכל יום שבני ישראל הם בגלות בין אוה"ע סכנה היא להם בגוף ובנפש, וכשיבוא אליהו לבשר הגאולה יהיה השפעת האור גם על האומות ויופסק הסכנה לישראל, א"כ אין לך פיקוח נפש גדול יותר מביאת אליהו שהוא הצלת הרבה נפשות מישראל, ובודאי דאין כאן שאלה דמותר לחלל שבת באופן זה כדי להציל נפשות מישראל ע"כ, וזי"ש השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל, ועיניו צופיות למרום כי עוד היום יבא אליהו ויבשרינו על גאולתינו ופדות נפשינו, וא"ת איך מותר אליהו לבא ביו"ט הא איכא טורח סעודה ואיסור תחומין, לזה אמר השתא עבדי בעול הגוים ועול הגליות, והוי בגדר פיקוח נפש, ועל כן מותר אליהו הנביא לבא לבשר גם היום ולשנה הבאה בני חורין.

(ברך משה)

☆

ואפילו כולנו חכמים כלנו נבונים וכו' מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח. וצ"ב אמאי ס"ל שחכמים ונבונים יפטרו ממצות סיפור יציאת מצרים. ויש לפרש עפי"ד הרה"ק מהר"ש מבעלזא זצ"ל לפרש הפסוק למען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים וגו' וידעתם כי אני הי', ולכאורי הול"ל וידעו כי אני הי' דהבנים ידעו כי אני הי' ופי' כי באמת בא לכלול גם האבות עצמם כי כאשר יספר האב לבנו נסי הי' ונפלאות יתעורר גם לב האב לאהבה את הי' וליראה מפניו, וזי"ש וידעתם כי אני הי' דהאבות המספרין גם הם ידעו כי אני הי' ע"י הסיפור עכדה"ק, ובזה יש לתרץ הוא דהוי ס"ד דהחכמים ונבונים פטרו מסיפור יציאת מצרים דסד"א דסיפור יציאת מצרים אינו אלא בשביל הבנים כדי שהבנים ידעו מעשי הי' וגבורותיו אבל בשביל האבות שהם חכמים ונבונים אין מן הצורך לספר, לזה אמר ואפי' כלנו חכמים וכו' מצוה עלינו"ו לספר דייקא היינו דהמצוה הוא גם בשבילם דגם הם יהיו נשפעים בשפע קודש ע"י הסיפור להתחזק ביראת הי'.

(כ"ק מרן רבינו הגה"ק שליט"א)

לקיטת תמרים

אמרות וסיפורים, מלוקט מספרים, על רבות ה"ק עצי התמרים

למה נשאר רבינו עומד אחר אפיית המצות שלא כמנהגו

בכל שנה אחר שאפה מרן רבינו הקדוש מסאטמאר זי"ע את המצות לביתו קודם פסח, אפו אח"כ הגה"צ משאפראן זצ"ל והגה"צ משארמאש זצ"ל מצות שלהם, ובשנה אחת כשאפה מרן בלילה, גמר לאפות מצות שלו מאוחר מאד, והרבנים הנ"ל התחילו אח"כ לאפות מצות שלהם, ומרן נשאר עומד שם שלא כמנהגו, ולא אמר כלום, והי' לתמהון אצל כל הקהל, עד שעלה בדעת כמה מאנ"ש שמסתמא אינו הולך לביתו שירא לנפשו שהיות שכבר מאוחר מאד, ואם הוא ילך לביתו, אזי ילכו כולם ולא ישאר מי שיעזור להרבנים לאפות, ע"כ ניגשו למרן ואמרו לו שאין לו לירא מזה, מכיון ששום אחד לא ילך מכאן עד שיגמרו הרבנים לאפות המצות, ובשמעו זאת לא ענה על זה כלום, רק תיכף הלך ישר לביתו נאוה קודש.

'**מבאר רבותינו**' (שנה א' גל' ל"ט)

גניבת האפיקומן וסגולתה

בליל הסדר שנת תשי"ד, הזכיר רבינו זי"ע המדרש עה"פ "**בא אחיך במרמה ויקח ברכתך**", וכתב במדרש "**במרמה, בחכמת תורתו, הוציא אפיקומן והראה לו**", דהיינו שיעקב אבינו הראה ליצחק אבינו את האפיקומן. ואמר רבינו זי"ע כי י"ל בזה **רמז על מנהג ישראל שנהגו הקטנים לחטוף את האפיקומן, ואח"כ כשמבקשים ממנו את האפיקומן, אינו מביא אותו אלא בתנאי שיבטיח שיתן לו איזה מתנה**, כי איתא בס' "אמרי נועם" כי התיבה "**במרמה**" גימ' "**אפיקומן**", חושבנ' דדין כחושבנ' דדין, וגם התיבה "**פזר**" נתן לאביונים גימ' כנ"ל, ולפי זה י"ל סמך למנהג של הקטנים לחטוף את האפיקומן, ומבטיחין לו מתנה ע"ז, כי אחר גניבת "**אפיקומן**" צריך להיות "**פזר נתן לאביונים**", דהיינו ליתן לו מתנה. [ונראה כונתו ז"ל בפשטות דכיון דמעשי אבות סימן לבנים ובליל זה ברך יצחק את יעקב, על כן בזה הפעולה מלתתא נעורר שוב ברכת שמים מעל אכי"ר].

זכר צדיק לברכה (אות תתק"ם)

ניסי יציאת מצרים נמצע בטבע העולם
מתחילת הבריאה

קדש. הקשו המפרשים למה אין מזכירים שעשה ניסים על יציאת מצרים כדרך שמזכירים בתוכחה ופורים. והמהרי"ל (בספר המנהגים) הביא לתרץ משום שהיא כתובה בתורה. ומעתה לכאורה אינו מובן למה יגרע גם ליציאת מצרים מעתה מתוכחה ופורים כיון שכתובה בתורה, והרי אדרבה כל הגאולות תלויות בגאולת מצרים (זוה"ק ויקהל רנז:), ואם כן היה ראוי לצרך על ניסי יציאת מצרים עוד יותר מעתה מתוכחה ופורים.

והנראה בזה בהקדם מה שכתב בביאת שמואל מחברון (ר"פ מצורע) לבאר מה ליציאת בגמרא (ערכין טז:) מה נשתנה מצורע שנאמרה תורה (ויקרא יג מו) בדד ישב מחוץ למחנה מושבו, הוא הבדיל בין אים לשמו בין אים לרעהו, לפיכך אמרה תורה בדד ישב וגו'. ויש לדקדק מדוע אמר לפיכך אמר"ה תור"ה, היה לו לומר לפיכך בדד ישב. ויש לומר על פי מה שכתב הרמב"ם (מו"נ ח"ג פכ"ט) כי הקב"ה אינו רוצה שיהיה שינוי טבע אחר בריאת העולם, עיי"ש. והנה הביא במדרש שמואל (עמ"ס תצוה בהקדמה) בשם מכמי הרופאים לבראת בת מגבורת מרה שאורה שזה בת על ידי המבודדות, והרפואה לזה היא שילך בין בני אדם, ואם כן מצורע היה לו לישב בין בני אדם, ואך התורה לע אמרה כן אלא בדד ישב, עיי"ש. וזהו שהקשו בגמרא מה נשתנה מצורע שנאמרה תורה בדד ישב, פי' מפני מה אמרה תורה למצורע בדד ישב, והלא אין הש"ת רוצה שינוי טבע, לזה אמר הוא הבדיל בין אים לשמו וכו' לפיכך אמר"ה תור"ה בדד ישב, לכיון שנכתב זה בתורה שקדמה לבריאת העולם (פסחים נד.), אם כן היה דרך הטבע בבריאה כך, עכ"ד.

ומבואר מזה כי דבר היוצא מגדר הטבע, אם נכתב בתורה שקדמה לבריאת העולם, נחשב כאילו הטבע מחייב שיהיה כן. וכענין הזה יש לומר לגבי יציאת מצרים שעשה הקב"ה ניסים גדולים בשינוי הטבע והמערכות, ולכאורה הרי אין רצון ה' לשנות הטבע, ואין מעצור לה' להושיע והרבה ריוח והצלה לפניו יתי גם מבלי שיצטרך לשנות המערכות בשינוי הטבע. אמנם לפי שיציאת מצרים כתובה בתורה, אם כן אין זה שינוי הטבע, לכיון שהתורה קדמה לעולם ממילא שכן היה דרך הטבע בבריאה, והרי הוא מתנאי ותוקי הבריאה.

ובזה יובן הטעם שאין מברכין שעשה ניסים על יציאת מצרים, ומטעם שכתב המהרי"ל משום שהיא כתובה בתורה, דר"ל לכיון שכבר כתוב בתורה ניסי יציאת מצרים, אם כן אינם נחשבים כניסים היוצאים מגדר היקש הטבעי, והרי נפסק להלכה (שו"ע או"ח סימן רי"ח ס"ט) לאין מברכין על נס שלא נעשה שהוא יוצא ממנהג העולם. ועל כן אין מברכין שעשה ניסים על ניסי יציאת מצרים.

(ליל ב' דפסח תשכ"ו, מורשימות התלמידים)

ע"י שמקבלים עכשיו עול הגלות נזכה לשנה הבאה להיות בא"י

השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל, השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין. ויש לדקדק בגומרו השתא הכא, דמאי בעי בזה, וכי אין אנו יודעים שעתה אנו נמצאים פה בגלות.

ואפשר לומר הענין בזה, דהנה גאולת מצרים לע היתה גאולה נצחית שלע פקידה בעלמא, וכמו היציאה מגלות בבל שהיתה גם כן פקידה בעלמא, שהרי אחר כך חזרו ונשתעבדו בגליות אחרות, ורק גאולה העתידה שתהיה בהתיר בימינו תהיה גאולה נצחית לעולם ועד. וכן מצינו במדרש (תנחומא אחרי סי"ג) אמר הקב"ה, בעולם הזה הייתם נושעים על ידי בני אדם, כמצרים על ידי משה ואהרן וכו', ועל ידי שהיו בשר ודם הייתם חוזרין ומשתעבדין, אבל לעתיד לבא אני בעצמי גואל אתכם ואוב אין אתם

משמעדין, שנאמר (ישעיה מה יז) ישראל נושע בה' תשועת עולמים.

ולעת עתה שתו ונמלאים בגלות המר נריך כל אחד מישראל לדעת שאסור לדמוק את הקץ ואין לנו רק לצפות ולהמתין על גיאת משיח לדקיטו, ועד אז מוטל עליטו לקבל עול הגלות בגזירת הבורא ב"ה, וזכות זה שיודעים שהגלות הוא בהשגחה עליונה ומקבלים עול הגלות בשהבה מבלי לדמוק את הקץ, זה עצמו יעמוד לנו שהקב"ה יגאל אותנו בקרוב, וכלאיתע במדרש (ילקוט בא רמז קמא) מי פורע לכם ממלכות רביעית, נטרונא.

ואפשר דזהו מה שרמז המגיד במה שאמר השם"ע הכ"ע לשנה הבאה בארעא דישראל וכן השם"ע עבד"י לשנה הבאה בני חורין, דר"ל דמה שאנו יודעים כי השתא הכא והשתא עבדי, ומביניס שעכשיו אנו נריכים להיות כאן בגלות לפי שכן גזרה מכשתו י", ואנו מקבלים עליטו עול הגלות בשהבה, בזכות זה יקויים השתך השאתר לשנה הבאה נהיה בארעא דישראל ובני חורין.

(ליל הסדר תשי"ט, מרשימות הרה"ח ר' מענדל קרויס ע"ה)

"לשנה הבאה" אומרים בלשון הקודש לפי שתהיה גאולה נצחית

השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל, השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין. ונריך ביאור מה שמשנה הלשון כמה פעמים מלשון תרמי ללשון הקודש, לאמר השתא הכא בלשון תרמי, ולשנה הבאה בלשון הקודש, ושוב אמר בארעא דישראל בלשון תרמי, וכן השתא עבדי בלשון תרמי, ולשנה הבאה בני חורין כולו בלשון הקודש, והלא דבר הוא.

והנראה בזה כי ידוע הטעם שאומרים פיסקא זו בלשון תרמי לפי שמתקנה בגלות בבל שאז היו מדברים בלשון תרמי, ועל כן על אותה שעה שהיו בגלות בבל והיו מצפים לגאולה אמרו בלשון תרמי השתא הכא, היינו בבבל, אבל לשנה הבאה אמרו בלשון הקודש, לשנה הבאה נצפה להיות בארץ ישראל שאז כבר לא נדבר בלשון תרמי רק בלשון הקודש, ומה שאמרו בארעא דישראל בלשון תרמי, היינו משום דאחר שנגאלו ושבו לארץ ישראל נתברר להם שלא היתה גאולה נצחית רק פקידה בעלמא, ולזה חזרו ואמרו בארעא דישראל בלשון תרמי כמו שהיו מדברים בשודש בגלות בבל, לרמז שעדיין לא זכו לגאולה שלימה, ומסיים השתא עבדי בלשון תרמי, שעכשיו אנו יודעים שאנו עבדים בגלות, אבל לשנה הבאה, קאי על גאולה העתידה, בני חורין, שהיה בני חורין לגמרי, וזה מומרים בלשון הקודש להורות שזה תהיה גאולה נצחית.

(ליל הסדר תשי"ט, מרשימות הרה"ח ר' מענדל קרויס ע"ה)

הצדיק צריך להמשיך את השאינו יודע לשאול ועי"ז לא ימשך להרשע

ושאינו יודע לשאול את פתח לו. ויש לדקדק על הלשון ג"כ פתח לו, דהוה לי למימר תפתח לו. גם יש להקשות דלכאורה לשון פתיחה שייך דמי שסותמין לו, ושוב הוא יכול להמשיך ולילך בעצמו, אבל כאן לא שייך לומר שרק פותחין לו ושוב הוא הולך בעצמו דהלא מיירי במי שאינו יודע לשאול.

ואפשר לרמז דהכא מיירי בשאר שאינו יודע בחיזה לד שיבחר לילך בו, ועל כן הוא פוסק על שתי הסעיפים ואינו נוטל חלק בשום לד (נייטרא"ל בל"ג), ומתוך כך אם הרשע יתחיל להמשיך אותו ברשתו, אזי יאבד הכל ושוב יוקשה מאוד להצילו, ולעומת זה אם איש חכם ונדיק יקדיס ויתחיל לדבר על לבו איך ינהוג בדרך התורה והמצות, וגם לשום משובה בפיו שיוכל לסתור דברי הרשע בנוחו לדבר אתו, אזי יש עוד תקוה להציל.

ועל אדס כזה אמר המגיד ג"ת, פי' אתה דייקא ולא אדס רשע, פא"ס לו, ר"ל תפתח ותתחיל לדבר עמו עוד טרס שיגוע אליו אדס רשע, ואס אתה תפתח ותתחיל לדבר עמו, לא תצטרך לזה רק פתיחה בעלמא, כי אמר כך ממילא לא יבקס בו עוד האוץ, כי כבר יהיה לו ולך מנוחה מן הרשע, ומוכל לפעול עליו עוד לקרבו ולהביאו אתא בכפי הראוי.

(ליל הסדר תשי"ט, מרשימות הרה"ח ר' מענדל קרויס ע"ה)

סבל הגלות עומדת לנו להנצל מכליון

והיא שעמדה לאבותינו ולנו וכו'. ולכאורה אינו מבואר על מה קאי תיבת והי"ע, ומהו הדבר שעמדה לאבותינו ולנו להצילנו מידי הרשעים.

ויש לומר על פי מה שכתב הרמב"ן (דברים כח מב) כי כל המוכחות שנאמרו לישראל וכו', כולן לפי נאמרו אלא עד שגלו ישראל מארצם, אבל אחרי היותינו בגלות בארצות חויבינו, לפי נתקללו מעצה ידינו, אלא אנו בארצות כאחר העמים יושבי הארץ ההיא, וגם בטוב מהם כי רחמיו ית' עלינו, כי ישיבתינו בגלות היא בהבטחה שאמר לנו (ויקרא כו מד) ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם וגו', עכ"ד. ומעתה אין לומר תלילה כי אותן היושבים בזמן הגלות בארץ ישראל הרי הם הפקר ח"ו לפי שאינם נכללים בהבטחת הכתוב לא מאסתים ולא געלתים לכלותם, דנראה שאם רוב ישראל הם בארצות אויביהם ומובלים בגזירת הגלות, אז קיימת הבטחתו ית"ש לשמור מכליה אף את בני ארץ ישראל [וזכו לשפוכי ממה שאמרו מפלגות הליונים שצריכים כל ישראל לעלות לארץ ישראל, דלדבריה אם עולים כל ישראל לארץ ישראל בטלה תלילה הבטחת הכתוב של לא מאסתים ולא געלתים לכלותם (ועי' ויואל משה מאמר ג סי' יל)].

ובדרך זה יבואר מאמר המגיד והיא שעמדה לאבותינו ולנו, כי לעיל מיניה מביא הכתוב ויאמר לאברם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם, שבאותו מעמד בברית בין הבתרים גזרה על ישראל גזירת הגלות להיות בגלות בין האומות, ועל זה ממשיך ואמר והי"ע, פי' הש דמבואר לעיל מיניה שבני ישראל נמצאים בגלות בין האומות, היא עצמה שעמדה לאבותינו ולנו, דמה שסובלים גזירת הגלות בתוך לארץ עומדת לנו להצילנו מגזירות הממדה וכליה רח"ל, שעל ידי זה יש לנו ההבטחה של לא מאסתים ולא געלתים לכלותם.

(ליל הסדר תשי"ט, מרשימות הרה"ח ר' מענדל קרויס ע"ה)

פרעה רצה למשול על ישראל ע"י עשיית פשרות

צא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן ביקש לעקור את הכל.

ורבים רצו כן ממהו שהרי בלילה הזה עיקר עסקינו להגדיל ולהאדיר הנס ליציאת מצרים, ואילו בשאמר הזה הוא מקטין הנס בשאומרו שגזירתו של פרעה לא היתה קשה כשל לבן שהוא ביקש לעקור את הכל ולא רק הזכרים.

ויש לומר דהנה מיתא במדרש (ויק"ר פכ"ו ס"ק) שוי להם לרשעים שהם מתעסקין בעצות על ישראל, וכל אחד ואחד שומר עצמי יפה מעצתך, עשו אמר שוטה היה קין וכו', פרעה אמר שוטה היה עשו וכו', המן אמר שוטה היה פרעה וכו', אף גוג ומגוג לעתיד לבא עתיד לומר כן שוטים היו הרשעונים וכו', עיי"ש. ונראה מזה כי רצא העומד על ישראל בדור יותר מאוחר, הוא מלומד בשגיאת ישראל יותר מן הרשעים שהיו לפניו, ויש לו עצות ותחבולות יותר מועילות בשה להרע לישראל ח"ו. ולפי זה תיקשי בזה דמבואר הכא בגזירתו של לבן שהיה קודם לפרעה ואף על פי כן היתה קשה משל פרעה, שלבן ביקש לעקור את הכל, ופרעה לא גזר אלא על הזכרים.

אלא על כרחך צריך לומר דודאי אף גזירתו של פרעה היתה קשה משל לבן, והענין בזה כי כבר אנו יודעים החמת דמי שעושה פשרות גרוע יותר, ועל דרך זה היתה גזירתו של פרעה קשה משל לבן, דאילו לבן ביקש לעקור את הכל, ובזה הבין פרעה שגזירה כזו קשה לנשא מן הכתם של הפועל, דודאי יעמדו ישראל בכל התוקף לבטל הגזירה ולהפר מזימות רשע, אבל פרעה עם בחבולה שלה להתפשר ביניהם, וגזר רק על הזכרים ולא על הנקיבות, ובזה חשב שיעלה לו בניקל יותר לבטל זממו הרע.

ואפשר דזה עצמו רצה בעל ההגדה להשמיענו, דלפי שלפי רוחות העיניים נראה שפרעה היה יותר גדיק מלבן, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן ביקש לעקור את הכל, עם כל זה תדע דודאי לא כן הוא, דמאחר שפרעה היה מחומר בדורות מלבן, בהכרח שהיה מלומד יותר בשגיאת ישראל, ואם כן צריך לומר דמה שעשה פשרה לגזור רק על הזכרים, אדרבה היתה בכוונה תחלה שיצליח בגזירתו לבטל זממו הרע יותר מלבן. ומזה נבין כמה צריכים להתרחק מעניינים כאלו לעשות פשרות עם רשעים ועוד מוסבים שעושים זה טובה לישראל, ועל ידי זה קשה להציל את עצמו מאחר שאושב שעושה עמו טובה, אבל בחמת אדרבה נהפוך הוא, ודין גרמא בניזקין שנתבדו ונהרגו ונשמדו כמה אלפי נפשות מקדושי ישראל ה"י.

(ליל הסדר תשי"ט (מרשימות הרה"ח ר' מענדל קרויס ע"ה)

צריכים להודות על הצרות לפי שבאמת הם טובות גדולות לישראל

מרור. במשנה (פסחים לט.) ומלו ירקות שלפת יוצא בהן ידי חובתו בפסח, במזרח בתמכא וכו'. וכתב מרן החתם סופר במשובותיו (או"ח סי' קלב) כי **תמכ"ח** רמשי תיבות **תמ"יד מ'ספרים כ'בוד ח'ל**, עיי"ש. ולרוך ביאור להבין שייכות רמז זה למצות מרור.

ואפשר לפרש הכוונה על פי מה דאיתא במדרש (דב"ר פ"ג ס"ד) כל מה שישראל חוכלים בעולם הזה נכתו היסורים שהן בחין עליהם, אבל שכרן לרוב ומשומר לעתיד לבא. ורמזה מזה כי כל קיומינו בגלות המר הזה, הוא רק על ידי הלרות והיסורים שעלינו סובלים. וכמו כן בגאולת מלרים דמה שחשב הקב"ה את הקץ וילאו ישראל מאר רד"ו שנה ולא מאר מרגע מחות שנה כמו שנגזר עליהם, היה מפני שקיבלו השעבוד והיסורים השלים הזמן (יפ"ת שמו"ר פט"ו ס"ח).

ובבחינה זו כתב בחור החייס הקדוש על הכתוב (שמות ג ז) ואת לעקתם שמעתי מפני נוגשיו, וים לדקדק דהיה לו לומר ואת לעקתם מפני נוגשיו שמעתי, שהרי לא היו הנוגשים סיבת השמיעה אלא סיבת הלעקה. אלא רמז בזה לכיון שנתמלאה סאתם של המלריים ליפרע מהם על מאר הרעו לבני ישראל ביומר, על כן קיבל ה' את לעקת לבם, עכ"ד.

ובדרך זה יובן שפיר כוונת הרמז **ת'ימ'ד מ'ספרים כ'בוד ח'ל** במלות מרור, שזה בח להורות שגם על נרות ויסורים הרמוזים במרור יש לנו לספר כבוד אל ולהודות לשם ה', דכמו שבמלריים נלמתה ישראל הלזה וטובה על ידי קושי השעבוד שהשלים הזמן, כמו כן כל הלרות והיסורים הם טובות גדולות לישראל, ויש לנו להודות לה' עליהם. ומטעם זה אמרו חז"ל (ברכות נד.) מיד אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה, שלריכים להודות לה' על הרעה כמו על הטובה, ובכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו (שם), כי לריכים להיות בטוח בה' בחמת ובחזקה שגם מדה רעה היא לטובה אף על פי שאין רואין מיד את הטובה הטמונה בה. וזהו **תמי"ד מספרים כבוד אל**, דהיינו תמיד בכל עת ובכל זמן ובכל מדה ומדה שהוא מודד לנו נודה לו.

(ליל הסדר תש"ז)

קודם הגאולה צריכים שמירה יתירה שלא יעכבנה היצה"ר

קרב יום אשר הוא לא יום ולא לילה וכו', שומרים הפקד לעירך כל היום וכל הלילה. ולכאורה יש לדקדק שהרי הזמן שיהיה לא יום ולא לילה, הלא יהיה בזמן הגאולה, ואם כן קשה וכי מיזה שמירה יצטרכו אז עד שמבקשים שומרים הפקד לעירך וכו'.

ויש לומר הכוונה בזה על פי מה שכתב בתוספות יום טוב על המשנה (מגות פ"ב מ"ה) עשרה ניסים נעשו לאבותינו בבית המקדש, ואחד מהם שלא הירע קרי לכהן גדול ביום הכפורים, וקשה דלמה יהרע לו טומאה מאחר שהיו מזרזין אותו כל שבעת הימים, וכל אותו היום היה בטהרה, וגם זקני העם זרזו אותו כל הלילה. אלא היה טוב והיה הרע מתקוטטים זה עם זה כשני אויבים, וכשאחד מהן קרוב להיות מנוצח, יתחזק על עמדו ברוחו כי כלתה אליו הרעה, ולזה היה קרוב מאוד שיטמא הכהן, עכ"ד.

והנה כי כן יש לומר לענין הגאולה, דהנה אחר הגאולה יתבטל היצר הרע והס"מ ויהא מנוצח לגמרי בחופן שלא היה כן מיום שנברא העולם, ואם כן ודאי שבעת שמתקרב הגאולה מתחזק השטן מאוד בכל מיני התחכמות לעכב את הגאולה. ובזה יובן כוונת הפייט קרב יום אשר הוא לא יום ולא לילה, והיינו שבכר נזכה לזמן הגאולה, אמנם הרי אחש גדול להא זמן שמתקרב זמן הגאולה מתחזק השטן בכל כוחותיו לעכב את הגאולה, לזה מוסיפים לבקש שומרים הפקד לעירך וכו', כי לעת כזאת שמתקרב זמן הגאולה לריכין נטירותא יתירתא מכוחות הס"מ שמתגבר מאוד לבטל את הגאולה.

(מפי הרה"ח ר' חיים לייב קארפען הי"ו)

אפריון נמטייה למערכת "ליקוטי אורה" שהמציאו לנו החידושים האלו מתוך הגדה של פסח 'קדושת יואל' שיצא לאור לאחרונה

שבח"י רמב"ן

מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה וְרַבִּי עֲקִיבָא וְרַבִּי טַרְפוֹן שֶׁהָיוּ מְסֻבִּין בִּבְנֵי בְרַק וְהָיוּ מְסַפְּרִים בִּיצִיאַת מִצְרַיִם כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה, עַד שֶׁבָּאוּ תַלְמִידֵיהֶם וְאָמְרוּ לָהֶם רַבּוֹתֵינוּ הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית:

הנה לכאורה צ"ב, הרי המצוה של סיפור יציאת מצרים הוא רק 'בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך', והיינו עד חצות. וא"כ למה היה מספרין ביציאת מצרים עד הבוקר.

עוד צ"ב האיך יכול להיות שהיה התלמידים צריכים להזכירן שהגיע זמן קריאת שמע.

ואפשר לבאר בהקדם סדר הדברים שהיה כשיצאו ישראל ממצרים. דהנה כשיצאו ישראל ממצרים היה ב' חלקים.

א. בארבעה עשר בניסן שחטו את הפסח, ובערב אכלו הקרבן פסח עם מצה ומרור, עד חצות הלילה, שהפסח נאכל עד חצות.

ב. בחצות הלילה היה מכת בכורות (שמות יב כט), וסדר הדברים כפי המבואר בכתובים, 'ויקם פרעה לילה הוא וכל עבדיו וכל מצרים ותהי צעקה גדולה במצרים כי אין שם מת' (שם פסוק ל), 'ויקרא למשה ולאהרן לילה ויאמר קומו צאי מתוך עמי וגו'' (שם פסוק לא), 'ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ כי אמרו כלנו מתים' (שם פסוק לג), 'וישא העם את בצקו טרם יחמץ משארתם צרורות בשמלתם על שכמם (שם פסוק לד), ואח"כ שאלו בני ישראל ממצרים כלי כסף וכלי זהב ושמלות (שם פסוק לה), 'ובעצם היום הזה יצאו ממצרים' (שם פסוק מא), היינו כשנעשה הנץ החמה יצאו ממצרים, 'ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגת מצות כי לא חמץ כי גרשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה, וגם צדה לא עשו להם' (שם פסוק לט).

וכפי המבואר ברמב"ן (שם פסוק לט) **הטעם שאפו מצות**, לא מפני המצרים שגרשם ממצרים ולא היה זמן שיעשה חמץ, אלא מפני המצוה שנצטוו 'שאר לא ימצא בבתיכם כי כל אכל מחמצת ונכרתה', והיה אסור להם אכילת חמץ. וכוונת הכתוב 'כי גרשו ממצרים', שהם רצו לאפותם במצרים שיהיה להם צדה לדרך, אבל מכיון שגרשם ממצרים אפו אותם בדרך, כי לא יכלו להתמהמה שם, או שאפו אותם במקום הראשון שהגיעו ביציאתם ממצרים, והיינו ב'סוכות', שבאו שם תוך שעה קלה כפי המבואר בחז"ל, עיי"ש ברמב"ן.

וראיה לדבר שאכלו בני ישראל במצרים המצות עוד לפני מכת בכורות, שהרי המצות המבואר בקרא 'ויאפו את הבצק וגו' עוגות מצות', הם אפו כשכבר יצאו ממצרים, וזה היה כבר בבוקר, והמצוה 'בערב תאכלו מצות'. אע"כ שאכלו מצה ומרור ביחד עם הקרבן פסח עוד לפני מכת בכורות עד חצות הלילה. ועוד ראיה לדבר שהרי מבואר בקרא תיכף ומיד אחר מכת בכורת 'משארתם צררת בשמלתם על שכמם', וכתב ברש"י, 'משארתם', שירי מצה ומרור. הרי שאכלו כבר מצה ומרור בתחילת הלילה עם הקרבן פסח.

העולה מן האימורין שביציאת מצרים אכלו ב"פ מצות. א. ביחד עם הקרבן פסח, וזה היה רק עד חצות. ב. כשהתחיל מכת בכורות, בחצות הלילה, ואז התחיל הנס של יציאת מצרים עד הבוקר בנץ החמה, ואז יצאו ממצרים ואפו את המצות בדרך, או כשהגיעו לסוכות בשעה קלה כמבואר שם.

ובזה נחזור ונשובה לבאר הטעם שסיפרו ביציאת מצרים כל אותו הלילה. דבאמת מקודם סיפרו יציאת מצרים רק עד חצות. כפי הדין דהחיוב הוא רק בשעה שמצה ומרור מונחים שם. אמנם אח"כ המשיכו לספר כל אותו הלילה, זכר **לזמן** יציאת מצרים שהיה בבוקר בנץ החמה. והמשיכו לספר גם אחר הנץ החמה זכר למצות שאפו כשיצאו ממצרים, דהיינו עוד זמן עד שהגיעו לסוכות דשם אפו את המצות.

עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו **הגיע** זמן קריית שמע של שחרית, אין הכונה **שעובר** כבר זמן קריית שמע, דבודאי לא נחשדו התנאים שישכחו לקרוא קריית שמע בזמנו. רק הכוונה **שהתחיל** זמן שאפשר לקרוא קריית שמע, וזריזים מקדימין למצות, ולכן יש לקרוא קריית שמע מיד שמגיע הזמן. אבל באמת הם סיפרו עוד שעה קלה ביציאת מצרים, דרק אז אפו בני ישראל המצות כשיצאו ממצרים.

פרפראות לחכמה

מאמרים נחמדים, ע"ד דרוש מיוסדים, כפתור ופרח משוקדים

אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם כי כל אוכל חמץ ונכרתה הנפש ההוא מישראל מיום הראשון עד יום השביעי. המקרא נראה לכאורה כמסורס, והול"ל כי כל אוכל חמץ מיום הראשון וגו' ונכרתה אמנם הכתוב בא לרמז שני הטעמים שהחמירה תורה בחמץ, לאסרה בבל יראה א' משום דאיסורו איסור כרת, וב' משום דלא בדילי אינשי מיניה כולה שתא, וחיישנן דילמא אתו למיכל מיניה, ולכך חמור יותר משאר איסורי כרת, שאינם בבל יראה. וכך מתפרש הכתוב אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם, ואם תאמר מאי שנא משאר איסורים, כי כל אוכל חמץ ונכרתה בשביל חומר הכרת חמור הוא יותר משאר איסורים ועדיין קשה מאי שנא משאר איסורי כרת על זה מסיים דשאר איסורים איסורן איסור עולם, ובדילי מינייהו, משא"כ חמץ לא נאסר אלא מיום הראשון עד יום השביעי ולא בדילי מיניה כולא שתא וטפי איכא למיחש ביה דילמא אתו למיכל מיניה.

(תורת אמת להגה"ק רבי נתן אדלער זי"ע)

☆

וישא העם את בצקו וכו' צרורות בשמלותם על שכמם, ובני ישראל עשו כדבר משה וישאלו כלי כסף וכלי זהב ושמלות. וצ"ב דהרי מקודם שאלו ורק אח"כ כשיצאו מצרים נשאו את בצקם ומשארותם על שכמם, אכן י"ל דהנה ידוע דבפסח מצרים היה נוהג איסור חמץ רק יום אחד כמו כן היה אסור להם לעשות מלאכה ביום ט"ו ניסן, והנה אף לשיטת ב"ה שהתירו הוצאה ביו"ט אפי' שלא לצורך אוכל נפש, מ"מ אם הוא שלא לצורך יו"ט כלל זה אסור ולכן לא היו רשאים לקחת על שכמם כסף וזהב שאין בהם צורך יו"ט, וממילא היה אסור בהוצאה לכן הניחו הכסף וזהב על החמורים כי אין נוהג שביתת בהמה ביו"ט, אבל את הבצק היו יכולים לשאת על שכמם שהרי היא הוצאה לצורך אוכל נפש, וז"ש מקודם וישא העם את בצקם וכו' על שכמם כי זהו צורך אוכל נפש אבל הכלי כסף לא לקחו כי אם היה מונח על החמורים, ורק אחרי יו"ט עשו בני ישראל כדבר משה ולקחו את הכלי כסף וכלי זהב ג"כ.

(בנין שלמה)

☆

והיה כי ישאלך בנך לאמר מה זאת ואמרת אליו בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים. ונראה בהקדם לומר טעם על מצות "פדיון הבן" שנוהג רק בזכר ולא בנקיבה אע"פ שגם הן ניצלו ממכת בכורות, שהרי גם הנקיבות הוכו במכה זו, ונראה דהנה הטעם של פדיון הבן הוא לפי שגם בכורי ישראל היו חייבים מיתה, וכמבואר במדרש ששר של מצרים טען הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז, והיו ראויים ללקות כמו המצרים, ולכך טענים פדיון על שהקב"ה הצילם בחסדו הגדול, וטעם זה לא שייך בנקיבות, שהרי אי' בגמ' (סוטה י"א:) בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים, ובוודאי לא היו צריכות ללקות, וא"כ אינן צריכות לפדיון, ויש להעמיס הדברים בכוונת הפסוקים וכל בכור אדם בבניך תפדה, ולא בנותיך, והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זא"ת, מה נשתנו הבנות מהבנים, שהללו צריכים פדיון והללו אינן צריכות, והלא במצרים מתו גם הנקיבות, ואמרת אליו כי בחוז"ק י"ד עפימ"ש המפורשים שלכך הוצרכו לחוזק יד כיון שגם ישראל לא היו זכאים להגאולה, מפני טענת שרו של מצרים הנ"ל, וזהו תשובת האב להבן כי בחוזק יד הוציאנ"ו דייקא, כלומר שאנחנו הזכרים הוצרכנו ל"חוזק יד" אבל הנקיבות לא הוצרכו לכך, כי על פי הדין היו ראויות ליגאל, משום שהיו צדקניות, ולפיכך אינן צריכות לפדיון.

(מעשה רוקח)

☆

וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. וקשה למה דוקא כשהקב"ה ידין אותם רק אז יצאו ברכוש גדול, וי"ל דאיתא בגמ' (סנהדרין צ"א א) שהרכוש הגדול שלקחו ישראל ממצרים היה בשכר עבודה שבנו את פיתום ואת רעמסס, והנה ידוע שפיתום ורעמסס נחרבו ע"י צעקתו של יהודה בוויכוח עם יוסף במצרים, וא"כ מן הדין היו חייבים ישראל לבנות את מה שהרסו, ולא מגיע להם שכר עבודה והרכוש גדול לקחו שלא כדין, אכן איתא דאם אדם צעק מתוך הכלי ושבר הכלי מתוך הצעקה פטור בדיני אדם וחייב בדיני שמים, וזה שאמר "וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי" אני אדון היינו דיני שמים מזה מוכח שיש דיני שמים ממילא יהודה פטור בדיני אדם וישראל אינם חייבים לבנות את פיתום ורעמסס ממילא מגיע להם שכר עבודה לכן בדין הוא "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול".

(ילקוט האורים)

☆

ובני ישראל עשו כדבר משה וישאלו. ופרש"י כדבר משה שאמר להם במצרים וישאלו איש מאת רעהו, וקשה מה הוסיף רש"י בזה, ונראה עפי"מ שאחז"ל (ב"ק ל"ז:) שור של ישראל שנגח שור של גוי פטור משום שאמרה תורה, כי יגח שור איש את שור "רעהו" שור רעהו ולא שור של גוי, ולפי זה היה קשה לרש"י כיצד נאמר וישאלו איש מאת "רעהו" היינו המצרי, הרי הגוי אינו רעהו, ועוד למה אמר הקב"ה "דבר נא" אין נא אלא לשון בקשה, למה היה צריך לבקש מהם, אלא התירוץ הוא שלא היו יכולים לקחת מן המצרים אלא אם קודם לכן יעשו חסד איש את רעהו, ואז ע"י כן יתן ה' את חן העם בעיני מצרים וישאילום, וזה כוונת הכתוב "דבר נא" לשון בקשה שיבקש מהם שיעשו חסד איש את רעהו, וזה אמר רש"י "כדבר משה" שאמר להם במצרים וישאלו איש מאת "רעהו" שיעשו חסד איש את רעהו, ואז וישאלו ממצרים כלי כסף וכו' וד' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאלום.

(קול אליהו)

כי ממנו נקח לעבוד את ה' וכו' עד בואנו שמה. ואפ"ל עפי"ד הגמ' בעירובין (דף ק:) אלמלא לא נתנה תורה היו למידין צניעות מחתול, גזל מנמלה, עריות מיונה וכו', וזהו שכתב – כי ממנו נקח לעבוד את ה' – פי' מהבהמות נקח הדרך לעבודת ה', כי אנחנו לא נדע האיך לעבדו – עד בואנו שמה – פי' עד שנבוא להר חורב ושם נקבל את התורה אבל עד קבלת התורה אנו נלמוד מהבהמות והחיות דרכי העבודה.

(ארץ חמדה – מלבי"ם)

☆

ויחזק לב פרעה. פירש"י אמר להם תבן אתם מכניסים לעפריים הלא כל מצרים מלא כשפים וכו' עי"ש, ולכאורה קשה למה באמת עשה ה' המכות שגם המצריים יכלו לעשות בחרטומיהם. ואפ"ל דמנהג החכם שרוצה להראות חכמתו, יציע בעיר גדול בפני יודעי בינה, ואם יסכימו לחכמתו אז ידעו כולם שחכמתו והמצאתו נכונה, אבל אינו הולך לעיר קטנה שאין בה אנשים חכמים ונבונים, וה"ה כאן כשבא השי"ת לפרסם גדולתו בחר במצרים שיש בה מכשפים גדולים, כדאיתא בקידושין (דף מ"ט:) י' קבין כשפים ירדה לעולם ט' נטלה מצרים, וכשהם יעידו לא יערער עוד שום אדם שבכוחו ית"ש לעשותו מה שאין שום בריה יכול. אך פן יקומו דור אחרון ויאמרו שחכמי מצרים לא היו כ"כ חכמים ואנו מושכלים הרבה יותר מהם, ע"כ עשה ה' גם מכות מה שיכלו חרטומי מצרים ומי שיבוא ויערער יאמרו לו עשה קודם ממטה לתנין, ומים לדם, שרק חרטומי מצרים בגודל כוח הכישוף ידעו לעשותה, ואעפ"כ הודו ואמרו שאצבע אלוקים הוא, ע"כ נתן גם אותות האלה.

(שמן המור)

ויאמר משה כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא וגו'. אמרו חכז"ל (ברכות ד') שמשה לא רצה לומר "בחצות" שמא יטעו איצטגניני פרעה ויאמרו בדאי הוא, ולכאורה קשה הלא ידוע דכשפים ושדים אין להם שליטה מחצות לילה ואילך רק עד חצות, אם כן מדוע חשש משה לומר "בחצות" הלא לא יחזיקו אותו כבדאי, כי המה יודעים בטוב הרגע של חצות הלילה מחמת שמכוונים בכשפיהם הרגע מתי תגיע חצות. אמנם יבואר עפ"י דברי הזוה"ק שהלילה הזה היה שמור מן המזיקין ומן השדים, נמצא שכל אותו הלילה לא שלט שום מזיק ומחבל, אם כן שפיר חשש משה שיאמרו בדאי הוא, כי בלילה הזה גם החרטומים לא היו יודעים מתי הוא חצות הלילה, מחמת שלא היה אז שליטת החיצונים כלל.

(מעדני מלך)

☆

ומושב בני ישראל אשר ישבו בארץ מצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה. וקשה הרי הקב"ה אמר לאברהם "ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה" והם לא עבדו כי אם רד"ו שנים במצרים, וי"ל דמנין הד' מאות ושלשים שנים מתחיל מברית בין הבתרים וגזירת השעבוד היה על ד' מאות שנה וזה שהקדים הקב"ה יציאתם בק"ץ שנים הוא משום שהלילות השלימו כדאיתא בתנחומא (ויצא ט) שהעבידו אותם גם בלילה, ואין דרכו של עבד לעבוד בלילה, לכן הקדים צאתם בק"ץ שנה, ולפי זה יש לפרש הפס' (אויב כ"ח ג') "קץ (מנין ק"ץ) שם (הוסיף לשעבוד) לחשך (החושך היינו הלילות)" ולכן יצאו לפני הזמן.

(חנוכת התורה)

לשון חכמים

לשון חכמים צדקו ומישרים, ברוך צחות ומליצה נאמרים

מעשה בר' אליעזר ובו' שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה, עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית. לכאורה מה סיפר לנו שהיו מסובין בבני ברק דייקא. **ויש לומר בדרך הלצה קצת,** כי באמת בלילה הראשונה אשר החיוב לאכול אפיקומן קודם חצות אם כן יש זמן הרבה על אמירת הלל ואין צריך אריכות הזמן עד קריאת שמע של שחרית, אבל זו המעשה אפשר שהי' בליל שני, וע"כ היו מסובין בבני ברק, כי בלילה זו הי' מפלת המן כנודע, ואמרו חז"ל מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק, ע"כ באו לשם לשמוח על הישועה שיצאו ניצוצות קדושות מקליפות המן ע"י שהי' לו מפלה כנודע. ובליל שני אין איסור באכילת אפיקומן אחר חצות כאשר מבואר בספר מנחם ציון מהרב הצדיק מהר"ם מרימנוב זצ"ל, **אשר עד חצות מצניעין אפיקומן מחמת החיצונים ואחר חצות לוקחין אותו. ולכאורה הוא נגד פסק שו"ע, אלא ודאי לאשר אלו החדושי תורה אמר בליל שני דפסה כאשר מציין שם בס' הנ"ל,** ע"כ שפיר הותר גם אחר חצות כאשר הבאתי בחידושי לש"ס ראי' לדברי מדברי התוס' בסס' מגילה עי"ש (עי' בתשובה סי' ד'), **ולזה שפיר כאשר אכלו אפיקומן אחר חצות ליאת היו מאריכין בסיפור הגדה עד קריאת שמע של שחרית.**

אמרי נועם

אכתוב שיחה נאה מענין חד גדיא. עם הארץ אחד שהיה סוחר בהמות, הזמין לו השי"ת חתן בן תורה, אחר הסדר שאל החותן לחתנו אם יודע פירוש על החד גדיא, אמר לו פירוש אחד ולא הוטב בעיני עם הארץ חותנו, וחזר ואמר לו פירוש השני והשלישי וכו', כי הרבה פירושים נאמרו על הפזמון על הזמר של חד גדיא. כולם לא הוטבו בעיני הסוחר בהמות, עד שחתנו אמר לחותנו שיש בזה גם כן סוד, אז אמר החותן עכשיו אני יודע הפירוש של החד גדיא. החתן הבן תורה חשב בלבו שחותנו הנו יוד ע הפירוש מה הכוונה של גדיא וכר, אמנם באמת לאמיתו לא הי' קשה לחותנו שום דבר, רק זאת היה קשה לו הרי גדי נמכר בעשרים או ט"ו זוזים, ואיך קנה גדי בזול בשני זוזים. והנה הדרך שהגנב מוכר בזול, וגם לשון בני אדם כאשר קונים מהגנב קונים בסתר, וזה נקרא סוד, וכאשר השיב לחותנו שיש בזה גם סוד, אז הבין העם הארץ, שקנה הגדי מגנב בסוד, וממילא מתורץ שפיר, איך קנה הגדי בזול גדול בשני זוזים.

כתבי קודש פשעווארסק (ח"ב קמד)

קדושת ליל הסדר

הלילה הזה כולו מצה מפני שכל הדינים והגבורות נמתקין ונתבטלין ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור שמורים על הדינים וכולו מצה בחי' החסדים שנכלל שמאלא בימינא, וע"כ הלילה הזה שמורים לכל בני ישראל לדורותם לקבצם מבין העמים ולגאלם גאולת עולמים.

(באר מים חיים)

*

שמעתי מא"א אדומו"ר זצ"ל שמטעם זה נקרא סיפור הגדה סדר, כי זהו סדר על כל השנה, כי כל המצות תלוים ביצי"מ וקבלת התורה ואמר ג"כ אשר הוצאתיך מארץ מצרים, כי אז היה גלוי אלקותו ית' וזהו סדר בכל העולמות.

(בית אהרן)

*

בפסח דשנת תר"ד בשעת הסדר אמר אבי זצוק"ל, כאן הבן שואל פי' שואל הוא ל' שאלה ובקשה ר"ל כאן יכול הבר ישראל לשאול ולבקש מאביו שבשמים כל מה שצריך ולקבל חיות על כל הדברים בלילה הזה ולהשיג מה שלא עמל ויגע על זאת.

(בית אהרן)

*

השיר יהיה לכם, שיר הוא לעתיד כליל התקדש חג כדרך הסדר שיש לו כך הוא העוה"ב שיהיה לו.

(בית אהרן)

*

שאף שיהי' בשפל המצב בבחינת רשע עכ"ז בקדושת ליל הסדר קדושת המצות מלילה זו יעורר בו הניצוץ אלקי ויחזור בתשובה ויוכל האב להחזירו שיכנסו הדברים באזניו.

(ישמח ישראל)

*

הלילה הזה כולו מצה שאין שולט בנו יצה"ר כ"כ וכו' ומדובקים אנו באדונינו מלכינו.

(מהר"י מבעלזא)

*

שמורים הוא לד' פי' הלילה הזאת יש בה כח לתת שמירה על כל לילות השנה וזה לשון רבים שמורים שקאי על כל הלילות.

(תפארת שלמה)

*

בלילה זה שכל השערים פתוחים ואנו זוכים לקדושה מהשי"ת עצמו בלי שום ממוצע ושליח.

(מהרי"ד מבעלזא)

*

שהלילה הזה מסוגל להכניס בלבות בנ"י אמונת ה' ואמונת חכמים אהבת ויראת הבורא ואהבת התורה.

(מהרי"ד מבעלזא)

*

וזהו שאלת חכם באותו הלילה שהגיע למעלה גדולה כמו שידוע דסגולת הלילה הזה שמורים הוא לדורות עולם לעלות במעלות על מזבח ד' להבין ולהשכיל אמרי בינה בלי שום ערוך אליו בשאר ימות השנה וכיון שהגיע למעלה גדולה כ"כ ע"כ שאל ג"כ מה המדות אשר צוה ה' פי' אפי' מבלי שום צווי נוכל להשיג כל התורה מעצמינו וכמו במעמד הר סיני שפסקה זוהמתן והשיגו כל התורה מעצמם בלי שום ציווי,

(עצי חיים)

*

בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, אפי' אם עברו עליך כל הזמנים ריקם, עדיין יש לך תקנה גם בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, לקבל עליך עול מלכות שמים ועול תורתו ית' בקבלה אמיתית ובלב שלם,

ולפרוש מכל טומאה ונדנוד ע"ז ומינות, וקדושת לילה זו גדולה מאוד עד אין חקר, ע"כ מי שרוצה להתדבק בקדושתו ית' באמת אף שלא הכין עצמו במוקדם יוכל לזכות אליה עכשיו דקימא לי' שעתא.

(מהר"י ט"ב)

אכילת מצה וד' כוסות ושאר המצות

את חג המצות תשמור את התורה ומפרש האיך זה וקאמר שבעת ימים תאכל מצות עי"ד זה מקיים כאשר צויתיך כל התורה ועד איזה זמן הוא תועלת על זה קאמר למועד חדש האביב פי' עד הפסח הבעל"ט.

(זכרון זאת)

*

כאשר האדם מכין עצמו לקיים מצות עשה דאורייתא ודרבנן אשר צריך לקיים בליל פסח בקדושה ובטהרה יוכל להרגיש קדושת פסח מצרים ופסח דלעתיד.

(מהר"י מבעלזא)

*

ע"י חג המצות אתה זוכה לתקון ותזכה להיות עבד עברי היינו עבד להשי"ת.

(חסד לאברהם)

*

מצ"ה מר"ר בגימטריא יצ"ר הר"ע, מצה הוא מריבה, היינו ע"י אכילת מצה יוכל האדם להיות לו מלחמה ומריבה נגד היצה"ר.

(חסד לאברהם)

*

צ'א מ'ן ה'תבה ר"ת מצ"ה התיבה ל' תשובה כי ע"י מצות מצה זוכה האדם לעשות תשובה.

(חסד לאברהם)

*

מצות אכילת מצה מכנסת קדושה בלב ככל המצות שמברכין אקב"ו ונאמר קדשינו במצותיך ובכל מצוה קדושה מיוחדת ומצה הוא להכניס קדושה בכל אכילות האדם כד"ש במן שהי' מפיג גם מה שתגרי או"ה מוכרים והוא הכנה לקבלת התורה.

(פרי צדיק)

*

מסגולת אכילת מצה ושאר מצות הפסח להמשיך עשירות וכל מיני ישועות דע"י שאנו מקיימים מצות שהשפעת קדושת לילה זו גורמת שיוכל האדם לפסוח ולהגביה עצמו בפ"א אל הקדושה שלא בסדר המדריגות כמו שהי' בעת יציאת מצרים וזהו כוונת ייתי ויפסח.

(ברך משה)

מצה בימי עניותינו בגלות מסגולת המצות להמשיך עלינו עשירות והשפעת כל מיני ישועות דבזה שאנו עושים זכר לנס יומשך עלינו הארת הנס בימים ההם כבזמן ההוא, וכמו שאז נמשכה הישועה ע"י המצה גם עתה יהי' סגולתה להוציא אותנו מאפילה לאור גדול.

(מהר"י ט"ב)

*

אפ"ל מה שתיקנו חכז"ל ד' כוסות בליל פסח דהנה אחכז"ל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין כי היין עליל להביא לידי קלקול פגם הברית, אמנם מי שזוכה לתקן פגמי חטאי ועובד עבודתו להוציא ניצה"ק ולהעלותם מעמקי הקליפות מותר לו לשתות יין למצוה ובבחי' הקדושה ואדרבה יין של קדושה מועיל להעלות הניצה"ק דאמרו חכז"ל נכנס יין יצא סוד דידוע דניצוצות הקדושה נקראים סוד וכמו שרמזו ז"ל בפסוק בסודם אל תבוא נפשי זה מעשה זמרי שהי' החטא בענין זה ופגמו בענין הסוד שהכניסו הניצה"ק לקליפה וע"י שתיית היין באופן של קדושה מוציאין הניצה"ק ויצא סוד ולכן תקנו חז"ל ד' כוסות כנגד והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי להוציא הניצה"ק ולהעלותם שע"ז מרמזין גם הד' לשונות של גאולה כנ"ל.

(דברי יואל)

*

מוציא מצה ותזכה להוציא מאכילת מצה איך לאכול כל השנה בקו"ט.

(ישמח ישראל)

*

ולזה צוה הקב"ה לישראל בהוציאם אותם מארץ מצרים לאכול קרבן פסח ומצות מצה שעל ידי אכילת מצוה יתקנו חטא האכילה של אדם הראשון.

(ברך משה)

סיפור יציאת מצרים

ואפשר עוד שירמוז באומרו והגדת לבנך שאם יגיד הגדה האמורה בענין יזכה ה' שיגיד לבנו וכדי שלא תטעה לומר דוקא לזה אמר לאמר.

(אור החיים)

*

בליל פסח שאז מתגלין הארת המוחין אשר רומזין לזה המצה והמרור, ובזו הלילה מתגלה אור השכל והאמת והאמונה, וחופף בלילה הזה על כל זרע ישראל ואז כשתשיב לבנך תשובה זו ותגיד לפניו כל הסיפור הלז אז בודאי יכנסו דברי האב באזני הבן ויאמין באמת ביציאת מצרים, משא"כ בשאר ימות השנה שאז החשכות גובר בעולם עי"ז לא יוכל הבן לקבל דברי אביו ולהאמין בהם,

(אוהב ישראל)

*

בכל שנה ושנה בעת הזאת הסיפור הזה מועיל לטהר דיבורו ולהוציאו מתחת הסט"א ולהביאו אל הקדושה כמו שהיה אז בצאתם ממצרים שנגאל הדיבור.

(מאור ושמש)

*

והגדת לבנך ביום ההוא הגדה הוא לשון המשכה לבנך לדורות עולם מהנס שנעשה ביום ההוא וע"ז הוא שנאמר כי עושה ניסים ונפלאות עד אין מספר כי מהנס הזה נעשה ממנו ג"כ אח"כ ניסים ונפלאות אין מספר כנ"ל.

(תפארת שלמה)

*

וכל המרבה לספר ביצ"מ גורם לתקן נפשו ולהעלות נה"ק כמו בעת יצי"מ ע"כ ה"ז משובח אותיותיו ש"ם חב"ו שזוכה לשמות העולם ש"ם בכח חב"ו המסוגל לזה כנודע.

(ייטב פנים)

*

כל המרבה לספר ביצ"מ ה"ז משובח, ונתעלה ממדריגה למדריגה וישנו בחי' בקדושה זו למעלה מזו עד אין חקר, וע"י הסיפור ביצ"מ יזכה למדריגה והארה שלא הי' זוכה אלי' זולתו.

(מהר"י ט"ב)

*

לכן תקנו ענין סיפור יציאת מצרים שהוא בהדיבור כי זהו תשובת המשקל לתקן העון לשון הרע שגרם הגלות מצרים וכדאיתא בספה"ק דפסח נוטריקון פה סח כי מתקנים בזה ענין לשון הרע.

(ברך משה)

*

ע"י הסיפור הזה זוכים לידיעת ה', וזה הוא דבר שנראה בעינים כמבואר עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים וכ"א מראה באצבעו הנה אלוקינו זה וכו' וע"י ריבוי הסיפור זוכה כ"א לראות בחוש ובעין התגלות אלקות בכל מקום.

(ישמח ישראל)

*

סיפור יצ"מ הכנה אח"כ לקבלת התורה.

(חסד לאברהם)

*

וחכ"א ימי חייך העוה"ז סיפור יצי"מ היא סגולה נפלאה לצרכי עוה"ז לפרנסה ולהשפעות טובות כאז"ל בפסח נדון על התבואה כל ימי חייך להביא לימות המשיח אף לעניני רוחניות.

(תפארת שמואל)

ימי חג הפסח

בכל מועד הקדושה אינה באה לאדם בפעם אחת רק צריך להמשיך עליו הקדושה בתפלת ערבית ושחרית ומנחה אבל בפסח בא הקדושה לאדם בפ"א כלשון פסח.

(עבודת ישראל)

*

החג הזה נקרא פסח מלשון דילוג ופסיחה שהקב"ה מעביר על מדותיו ואיננו מסתכל על כובד הפשעים ומעללים רעים של בני ישראל ומעביר עיניו מראות ברע.

(תפארת שלמה)

*

חג הפסח הוא המוח של כל המועדים מחמת שהוא מועד ראשון תיכף בעת יצי"מ.

(אוהב ישראל)

*

איתא בשם אא"ז הרה"ק החידושי הרי"מ זצ"ל שאמר: פסח מסוגל לפרנסה. והטעם כי בעת הזאת יצאו ישראל למדבר שממה, מקום שאין שם מזון, ובטחו בה' שיספיק להם צרכם, ומהאי טעמא בפסח נידונים על התבואה (ר"ה ט"ז ע"א). עוד אמר טעם מפני שאיתא בגמ' (פסחים קי"ח ע"א) קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף.

(ליקוטי יהודה)

*

אמר הקדוש מו"ה פנחס מקאריץ טעם למה בפסח נידונין על התבואה, לפי שכל הרודף אחר הכבוד וכו' וכל הבורח מן הכבוד הכבוד רודפו, כן הוא מי שרוצה להרבות במאכלים ואוכל מטעמים ותבשילים מבושמים כדי שיהי' רווחא לבסומי אז המאכלים בורחים ממנו ומתמעט ח"ו פרנסתו. ובהיפוך כשאוכל מאכלים בלא מטעמים בכדי שיספיק לו מעט מן המזון אז המזון רודף אחריו. והנה מאכל המצה אין בה טעם על כן בפסח דנין על התבואה להרבות מזונות לישראל עכד"ק וש"י.

(בני יששכר)

*

בפסח נידונים על התבואה אין הכוונה על התבואה בלבד, אלא גם על כל אשר יחסר להאדם יוכל להמשיך לו השפעות כאוות נפשו, ועל כן כל דיכפין ייתי וייכול, ולא זו בלבד אלא גם כל דצריך כל הצטרכותו ייתי ויפסח, שיפתח לו ה' את אוצרו הטוב.

(מנחם ציון)

*

ושמרתם את הדבר לחק לך ולבניך עד עולם. רומז בכאן בני חיי ומזוני, כי לח"ק ל"ך הוא מזוני, כי ח"ק לישנא דמזוני כדאיתא בגמרא (ביצה טז.) ולבני"ך הוא בני, עד עולם הוא חיי כטעם חיי עולם, ור"ל כי עי"ז שתשמרו הדבר הזה יומשך לכם בני חיי ומזוני ולכל ישראל.

(אמרי יוסף)

*

איתא בשם אא"ז החידושי הרי"ם ז"ל שאמר, פסח נותן חיות בכל יהודי, והטעם כי פסח ומילה הם שני מצוות עשה שבאם עוברים עליהם מחוייבים כרת, ומדה טובה מרובה, שאם מקיימים אותם הם נותנים חיות ואריכות ימים שהיא ההיפך מן הכרת.

(ליקוטי יהודה)

*

ח"ג המצו"ת בגימטריא שמור"ה עה"כ. והרמז בזה כי בחג המצות זוכה האדם לשמירה על כל השנה כמאמר הכתוב שמורים הוא וכו' שמורים לכל בני ישראל לדורותם.

(חסד לאברהם)

*

לחם עוני, שעונין עליו דברים הרבה. כי על ידי הלחם הזה מיכלא דמהימנותא עונין דברים הרבה, היינו כל התפילות ובקשות לבקש רחמים מעל היכולת המשגיח בפרטים.

(בני יששכר)

*

היום אתם יוצאים בחודש האביב. איתא בזוה"ק (פר' תצוה דף קפ"ג ע"ב) דבזכות מה שישראל אוכלים מצות בפסח הם ניצולים בדין בראש השנה, ויש לרמז זאת בפסוק הזה, היום, נקרא ראש השנה כמ"ש בזוה"ק (פר' בא דף ל"ב ע"ב), וז"ש היום אתם יוצאים, בר"ה אתם יוצאים בדימוס, בחודש האביב, בזכות המצות שאוכלים בחודש ניסן בפסח.

(דברי יחזקאל)

*

פוסקים מלומר גשם בחג הפסח, דהנה גשם הוא פרנסה, והנה אכילת מצה לחם עוני הוא סגולה לפרנסה, כי מאכילת מצוה הלזו נמשך פרנסה לכל השנה, על כן בפסח נידונין על התבואה, על כן מצה לחם עני בגימטריא גשם.

(בני יששכר)

מרן המוסדות דרבינו יואל

מסאטמאר

קרית יואל
בני ברק

בהשגחת כ"ק מרן רבינו הגה"ק שליט"א

עה"ק ע"י כ"ק מרן רבינו הקדוש זיע"א

והוא יהיה לעטרת צב"י

ברגשי ידידות והערכה, נשגר כוס של ברכה, אל מע"כ ידידינו וידיד מוסדותינו,
הרבני היקר החשוב והנעלה, מופלג בכל מידה טובה ומעלה, אהוב לשמים ולאנשים,
תומך נלהב להחזקת מוסדותינו הקדושים, מרבה צדקה וחסד לכל דורשים ומבקשים,
מריחוק מקום מצודתו פרוסה עלינו, מגדיל עשות בהתמסרות רבה ועצומה לכל קדשינו,
ניה הצדק צב"י תפארתו, כשמו הטוב כן תהילתו

הרבני הנגיד הנכבד רודף צדקה וחסד

מוה"ר

משולם
צבי בנציון
זילבערשטיין

הי"ו

אַיש חַי רַב פְּעָלִים כְּבִירִים לְכָל קָדְשֵׁי מוֹסְדוֹתֵינוּ הַק'

לרגל השמחה שבמעונו, רוממות קל בגרונו

בהולדת נכדו ני"ו בסימן טוב ובמזל טוב

וצרופה בזה ברכתינו המרובה, ברגשי הודאה וחיבה, שיזכה לרב תענוג ונחת,
מתוך אושר ועושר והרחבת הדעת, וימשיך לעמוד לימין מוסדותינו הקדושה,
ובשכר זאת יתברך בברכאן דנפישא.

המברכים ברגשי הוקרה והערכה, אסירי התודה והברכה

יחזקאל ראטטער

שם הנהלת מוסדות סאטמאר

בני ברק יצ"ו

מדור
למען תדע

א פינת יקרת

ב סימני ליל הסדר

ג חלק כחלק יאכלו

ד מצה שרויה

בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל (ב)

(ראש השנה י:)

מאת: הרב שלמה שבתי קעסטנבוים, חבר המערכת

בגמרא מס' ראש השנה (י:) איתא: "תניא רבי אליעזר אומר בתשרי נברא העולם בניסן נגאלו בתשרי עתידין ליגאל, רבי יהושע אומר בניסן נברא העולם בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל", עי"ש, וממנה יתד ופנה למה שידוע מספה"ק גודל מעלת חודש ניסן שהוא חודש הגאולה. ובאור החיים הק' פרשת בא פירש הפסוק (שמות יב, ב) 'החודש הזה לכם ראשון הוא לכם' וגו', וזל"ק: "טעם כפל ראש חדשים ראשון הוא וגו' נתכוון לומר כי חודש זה הוא ראש, פירוש מובחר מה שבחדשים, על דרך אומרו (שמות ל) בשמים ראש, ודקדק לומר לכם כי אינו משובח ומעולה שבחדשים אלא לישראל, ותמצא שאמרו ז"ל בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל, כי החודש מסיום לטובת ישראל", וכו' עי"ש.

וראוי להבין דבר זה, דלכאורה הלא אנו מחכים בכל יום שיבוא, ואיך קבעו זמן שמראה בזה דרק בחודש ניסן עתידין להגאל, ועוד יש לחקור אם יש יום ידוע בחודש ניסן שאז הוא יום המסוגל לביאת המשיח, ונבאר קצת הדברים

(ובאמת אפשר להאריך בזה, אולם נבאר קצת רק בכחינת נגיעה כמובן).

ונמשיך לבאר אם יש יום מיוחד בחודש ניסן אשר הוא יותר מסוגל לביאת משיח, ובאמת בלשון המדרש רבה (שמות פט"ו א'): כשיצאו ישראל ממצרים אמר להם הקב"ה אין לכם **חודש אחר גדול מזה** לפיכך נקרא חודש ניסן ראשון, יבוא הקב"ה שנקרא ראשון, ויבנה ביהמ"ק שנקרא ראשון, ויפרע מעשו שנקרא ראשון, ויבוא משיח שנקרא ראשון, בחודש הראשון, עי"ש, ומשמע דבכל החודש דהוא "ראשון" הוא חודש הגאולה, ואז יבוא ראשון ויפרע מראשון וכו', וכן במס' סופרים (פכ"א ב') בא' ניסן הוקם המשכן וכו' וכן לעתיד לבוא עתיד המקדש להבנות בניסן, לקיים מה שנאמר אין כל חדש תחת השמש,

אולם בהפטרה לפרשת החודש היא דהוא ביחזקאל (פמ"ה בפסוק יח) כתיב: כה אמר אדני אלקים בראשון באחד לחדש תקח פר בן בקר תמים וחטאת את המקדש, וברש"י דהוא פר המילואים של מקדש השלישי שיהי' בא' בניסן. וברד"ק כתוב וזל"ק: "בראשון זהו חדש ניסן שהוא חדש הגאולה **שבו נגאלו ישראל ממצרים ובו עתידין להגאל לעתיד**, באחד לחדש יחנכו את המזבח בקרבנות כמו שאמר למעלה, ואמר קרבן הכהנים שיקריבו פר כמו שאמר למעלה ושנה אותו הנה להשלים הענין ולומר באיזה יום יעשוהו, וזה הפסוק ראיה לרבי יהושע שבניסן עתידים להגא,ל שאם תהיה הגאולה בתשרי איך יניחו מלהקריב במזבח עד ניסן הבא אחריו ומלחטא ומלכפר את הבית, **ומה שאמר בניסן עתידין להגאל לא שיצאו מהגלות בניסן, אלא קודם ניסן יצאו ויעלו עד שבאחד בניסן יהיה בנין הבית נשלם ויחנכו המזבח באחד בניסן**, וכן עשו במשכן באחד בניסן החל אהרן לעבוד במזבח אלא

שקדמו לו שבעת ימי המלואים ששמש בהם משה, ואפשר גם כן הנה כי מה שזכר למעלה יהיו שבעת ימי מלואים וביום השמיני שיהיה אחד בניסן יהיה זה הקרבן להעלות וכו' עי"ש, ומבואר חידוש גדול דהגאולה יהי' בעצם לפני ניסן רק התחלת הקרבת קרבנות יהי' **"בראש חודש ניסן"**, וע"ע בדברי ה'מלבי"ם' שהאריך דיתחיל בניסן ויגמר החנוכה בסוכות (עי"ש הראיות לזה), ובזה ביאר שם במאמר המוסגר דבין ר"א דסובר בתשרי עתיד להגאל, ור' יהושע דסובר בניסן עתיד להגאל שניהם יש להם מקום, עי"ש.

ועל הפסוק 'ליל שימורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים הוא הלילה הזה לה' שמורים לכל בני ישראל לדורותם', וב'תרגום יונתן איתא: דהיינו "למפרקהון מגלותהון לדריהון", ובתרגום ירושלמי ביאר: 'דמשיח יבוא בליל של פסח' עי"ש, וכן הוא ב'ספורנו': הוא הלילה הזה לה' שמורים וכמו שהיה משמר ומצפה לגאולת ישראל כל ימי גלותם במצרים כן הוא משמר ומצפה לגאולת ישראל העתידה, כאמרם (ראש השנה יא:) בניסן נגאלו ובניסן עתידין להיגאל, עי"ש, ומבואר שביאת המשיח יהי' בליל פסח, ובאמת בגמ' ראש השנה (שם) למד ר' יהושע דבניסן עתידין להגאל מפסוק הנ"ל דליל שמורים וגו', וביאר ה'טורי אבן' שם דלפי"ז יבוא משיח בליל פסח, ולכן הקשה דלכאורה איך אפשר, הא אליהו יבוא יום א' לפני בואו של משיח, ואין אליהו בא בערבי ימים טובים עי"ש מש"כ בזה ואכ"מ להאריך בזה.

וכן מבואר ב'מדרש רבה' (י"ח י"ב) וזל"ק: "מה ראה לומר ליל שמרים שבו עשה גדלה לצדיקים כשם שעשה לישראל במצרים, ובו הציל לחזקיהו, ובו הציל לדניאל, וחבריו ובו הציל לדניאל מגוב אריות ובו משיח ואליהו מתגדלין, שנאמר שם (כ"א, י"ב) אמר שומר אתא בוקר וגם לילה, משל לאשה שהיתה מצפה לבעלה שפרש למדינת הים, אמר לה יהא סימן הזה בידך בעת שתראי אותו סימן דעי שאני בא ואני קרוב לבוא, כך ישראל מצפין משעמדה אדום אמר הקדוש ברוך הוא, הסימן הזה יהיה בידכם ביום שעשיתי לכם תשועה, **ובאותו לילה היו יודעים שאני גואלכם**, ואם לאו אל תאמינו שלא קרבה העת שנאמר אני ה' בעתה אחישנה,

הנה, בזוה"ק (ח"ג רמ"ט) מבואר דנשבע הקב"ה לאבד זרע עמלק בערב פסח, וכבר האירו דמלחמת שאול בעמלק התחיל בערב פסח, דמבואר שם (שמואל א ט"ו ד') ושאל המלך יפקדם בטלאים ובתרגום ומהר"י קרא שם שמנה אותם בקרבן פסח, ואגב גם מפלת המן היה בט"ו או בט"ז ניסן (כמבואר במס' מגילה ט"ז ובמפרשים) ובספר האלשי"ך במס' מגילה (ד' י"ב) ביאר דזהו הטעם שמרדכי הזדרז לקבוע תענית כבר בימי הפסח אעפ"י שנשארו י"ב חודש עד לגזירת המן **כיון שידע שניסן ופסח הוא זמן המסוגל לגאולה עי"ש**, ועכ"פ מבואר דבמלחמת עמלק יהי' בערב פסח, וע"ע בספר התוס' השלם עה"ת פ' בא, עה"פ ואמרתם זבח פסח, שכתב דמלחמת גוג ומגוג יהיה בפסח, וגם הנצחון יהי' בפסח כמו דחיל סנחריב נאבד בליל הפסח.

וידוע דמחיית זרעו של עמלק היא ההקדמה וההכנה לגאולה השלימה, כדרך שאמרו ב'מדרש תנחומא' (תצא יא) "רבי לוי בשם רבי אחא בר חיננא אומר, כל זמן שזרעו של עמלק בעולם לא השם שלם ולא הכסא שלם, אבד זרעו של עמלק השם שלם והכסא שלם", עי"ש, ומכאן מבואר דאיבוד זרעו של עמלק גורם שיהיה השם והכסא שלם ואז תהיה הגאולה השלמה, וכן האריכו בספה"ק דתיכף אחר מחיית עמלק יהי' ביאת משיח.

ובספר 'מעשה רוקח' להרה"ק רבי אלעזר רוקח זצ"ל אבד"ק בראד ואמסטרדם בספרו מעשה רוקח למשניות ריש פסחים (וכ"ה בדרשותיו בספרו ארבעה טורי אבן דרוש ב') לבאר הטעם דמבואר במס' סופרים שאין מתענין בכל חודש ניסן מפני שלעת"ל עתיד ביהמ"ק להבנות בחודש ניסן, וזת"ד: דהנה איתא במס' סנהדרין (כ:) שלשה מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות ביהמ"ק, וזהו הסדר שלהם דוקא כדמסיק התם, והטעם שבנין ביהמ"ק הוא מאוחר

להכרתת עמלק נראה, דידוע (תנחומא פ' תצא ט') שאין השם שלם כל זמן שלא ימחה זרעו של עמלק, ובביהמ"ק היו מזכירין את השם ככתבו, ולכך אי אפשר להיות בנין ביהמ"ק ששם מזכירים את השם ככתבו ובשלימותו קודם הכרתת זרעו של עמלק, והנה איתא בזוה"ק פ' פנחס (דרמ"ט ע"א) דלעתיד יהי' מלחמת ה' בעמלק, דהיינו שרו של אדום כידוע, ביום י"ד בניסן, וזה נרמז בפסוק (שמות י"ז ט"ז) כי יד היינו י"ד בניסן על כס יה מלחמה לה' בעמלק, וכן מבואר בכל הספרים דביעור חמץ בי"ד בניסן מרמז על ביטול היצה"ר והוא ס"מ ושר של עשו שיש לו ק"ל מחנות, וזהו נוטריקון עמלק עם ק"ל מחנות ועתיד הקב"ה להעבירו מהעולם בי"ד בניסן מלחמה לה' בעמלק, נמצא דמ"ש דלעתיד יבנה ביהמ"ק בניסן על כרחך עתיד להיבנות בט"ו בו, דקודם יו"ט אי אפשר להיות בנין ביהמ"ק עד שימחה תחלה עמלק בי"ד, רק שמיד אח"כ בט"ו יבנה ביהמ"ק, ולכך אנו מבקשים בליל פסח אדיר הוא יבנה ביתו בקרוב, דמיד אחר הכרתת עמלק שהוא י"ד בניסן יוכל לבנות הבית, והחינוך דבית העתיד יהי' אחר החג, כיון דאין מערבין שמחה בשמחה, ולמידין משלמה דעשה החנוכה לאחר החג, וא"כ א"א להיות החינוך בימי החג, והחינוך יהי' ז' ימים כמו שעשה שלמה במקדש הראשון, וזה מש"כ במס' סופרים "וכן לעתיד יבנה הבית המקדש בניסן", דהיינו קודם י"ד א"א כיון דעדיין לא נכרת זרעו של עמלק, אע"כ עתיד להיבנות אחר י"ד, וא"כ יהי' החינוך לאחר יו"ט ז' ימים עד כלות חודש ניסן דאין מערבין שמחה בשמחה, לפיכך אין אומרים תחנון כל ימי ניסן וכו', עי"ש.

ומרן ההחת"ס סופר בתשובה (או"ח סי' ק"ג) כתב ע"ז דזכינו לדבר ה' אמת בפי הגאון מו"ה אלעזר בראד בספרו מעשה רוקח ריש פסחים וכו' והנה אמת ונכון הדבר וכו' עי"ש, וכן החיד"א בספרו ככר לאדן (על מס' סופרים שם) כתב ע"ז דנראה דכיוון אל האמת, ונאים הדברים למי שאמרן, ורמז לזה: כי יד על כס בגימ' 'זה יהיה י"ד ניסן', עי"ש.

וכעין זה כתב בספר 'חשבונות של מצוה' להאדר"ת (מצוה תר"ג) וז"ל: "וזכורני שראיתי בספר הפרדס לבעל אור השנים ז"ל שכתב, דמה"ט אין מתענין כל חודש ניסן משום דכיון שיבנה הבית המקדש בחול המועד א"כ נצרך לשוש ולשמוח ז' ימי המלואים כבמקדש ראשון ושני ואין מערבין שמחה בשמחה, כמש"א במ"ק (ט' א') ע"כ יהיה עיקר השמחה אחר יום טוב עד ר"ח אייר ושפתיים יישק", עי"ש, וע"ע בשו"ת זכרון יהודה (או"ח קס"ו).

ובספר הקדוש 'אור לשמים' על הפסוק (שמות ד, יג) ויאמר בי אדוני שלח נא ביד תשלח, וזל"ק: "י"ל כי איתא בספרים הקדושים דמשה רבינו ע"ה רצה בעת הזאת שיהיה אז גאולה השלימה, וזה הי' כוונת סירובו, ואיתא בגמרא ובניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל, וז"פ שלח 'נא' תיבת נ"א ר"ת אליהו נביא, כי יום אחד קודם בוא הגואל יבוא אליהו לבשר לישראל, שלח נ"א שישלח את אליהו הנביא לבשר, ביד תשלח בי"ד היינו בארבעה עשר, כי בט"ו יהיה הגאולה ובארבעה עשר יבוא אליהו לבשר לנו במהרה", עכל"ק.

ובספה"ק 'שער ישכר' ביאר בזה טעם דשבת זו נקרא שבת הגדול, וזל"ק: "ענין קריאת שב"ת הגדול,כי אמרו רז"ל בראש השנה (יא.) בניסן נגאלו בניסן עתידין ליגאל, ליל שמורים ליל המשומר ובא לגאולה, ובכל שנה איומתי אומרת היא השנה הזאת (ראה קינות לתשעה באב ד"ה אאדה עד חוג שמים), בניסן זה ו'כל ברכאין דלעילא ותתא ביומא שביעאה תליין' (זח"ב יתרו פח א) בשב"ת שקודם פס"ח בא התעוררות הגאולה אם יזכו בשבוע זו בלי"ל שמורי"ם כנזכר מש"ס ראש השנה, אך ההתעוררות בא בשמים ממעל ואנחנו צריכין שיבא הגאולה לארץ ויראו כל יושבי תבל בריש גלי במהרה בימינו, ולאשר ההכנה הוא בשב"ת הקודם בשמים ממעל ואמרו רז"ל בסוכה (כח.) דבר גדו"ל מעשה מרכבה היינו מה שנעשה בשמי מרום, כי בכח עדיין לא בא עד שנזכה במהרה בימינו, על כן נקרא שב"ת הגדו"ל לרמז הנזכר", עי"ש.



מאת: הרב שלמה שבתי קעסטנבוים, חבר המערכת

בליל סדר מצינו דבר מחודש דכל הדברים שצריכים לעשות בליל הקדוש הזה כולל ההלכות והמנהגים נסדר בסמנים, ויש כמה נוסחאות בזה בראשונים, וסדר דילן הוא ביסוד בספר מחזור ויטרי (סימן ס"ה) בשם רש"י, והנוסח ידוע 'קדש, ורחץ, כרפס, יחץ, מגיד, רחצה, מוציא, מצה, מרור, כורך, שלחן עורך, צפון, ברך, הלל, נרצה, ובפשטות הטעם שלא יטעה הבעה"ב ולא ישנה מהסדר שסידרו חז"ל, מכיון דאיכא הרבה פרטים בליל הקדוש הזה עשו סמנים שיהא קל לזכור מה שצריך לעשות.

ועוד שבימים ראשונים לא היה נפוץ הדפוס כמו היום, ולא היה ביד כל אחד סידור לעשות הסדר, רק עפי"ר עשו הכל על פה, והיו צריכין לזכור הרבה דברים הנוהגים בליל הזה, וע"כ עשו הסמנים ובאשר יזכרו הסמנים ידעו על פה סדר הלילה הזה.

ובמהרי"ל ב'ספר המנהגים' בסדר ההגדה (אות א') הזהיר מאד לעשות הסדר כתיקונה, וזל"ק: "דרש מהר"י סג"ל, כתיב (משלי כ"ח י"ד) אשרי אדם מפחד תמיד וכתיב (תהלים קי"ב ז') משמועה רעה לא ייראַ, קשיין קראי אהדדי, אלא ר"ל מפחד תמיד אל דבר מצוה לעשותה כתיקונה, כך יהא כל אדם חרד באימה לקיים מאמר חכמים שתקנו מצות הסדר וההגדה", עכל"ק, ומבואר דהמהרי"ל הזהיר אזהרה מיוחדת למצות ליל הסדר מה שלא מצאנו בשאר ימים טובים, ובודאי הטעם מחמת ריבוי מצוות הלילה מה שלא מצאנו במקום אחר, ולכך הקדים להזהיר שיזהר בקיומן, וע"כ עשו סמנין הללו כנ"ל.

ובזה הסבירו כמה אחרונים על הקושיא אמאי לא נזכר רחיצת מים אחרונים, דהא הזכיר כל הרחיצות [ורחץ רחצה]. ויש תירץ נאה שלא קבעו לזה סימן, כיון דעיקר הטעם שנתנו גדולי הדורות הראשונים סימנים לסדר ליל הפסח הוא כדי שירוץ בהם כל הבא לערוך את הסדר ויעשנה כהלכתו ולא יקדים את המאוחר ולא יאחר את המוקדם ולא ישנה כלום ממטבע שטבעו חכמים, הילכך כל מה שיש בו מקום לטעות אם להקדימו או לאחרו כמו כרפס או יחץ וכו' קבעו לזה חכמים סימן, אך כל שאין בו מקום לטעות כמו מים אחרונים, שבודאי אי אפשר לטעות בהם שהרי תמיד הם באים קודם ברכת המזון לא הוצרכו לקבוע לזה.

ואגב יש שתירצו דנראה שבעל הסימנים סבר דטעם מים אחרונים הוי מפני מלח סדומית, והואיל ובלילה הזה אוכלין מצה ובמצה אין מלח וכמו שכתב הרמ"א סימן תעה סעיף א', דאין טובלין את המצה במלח בלילה הזה, ואילו שאר המאכלים כגון הדגים הרי אין חיוב לבשלם במלח, וביותר כי שאר המאכלים אינם נכללים בסימני הסדר, ממילא סבר דליכא חיובא דמים אחרונים בליל הסדר.

ובשו"ת 'שיח יצחק' (להגאון מוועראבו זצ"ל) סימן ר"כ כתב בזה: "צ"ע לי טובא למה לא הזכירו הקדמונים ג"כ גבי צפון ברך ליטול ידיו למים אחרונים, וברמב"ם פ"ח מחמץ ומצה הזכירו, וכן הפייטן בפייט אלקי הרוחות לכל בשר דשה"ג, עש"ה, וכי תימא לרוב פשיטות לא הזכירוהו הרי גם רחצה נט"י לפני אכילת המוציא הוא פשוט ואעפ"כ הזכירוהו, ואם תאמר שרחצה חיוב להזכירו כאשר הייתי סובר באשר כבר נטל ידיו לטבול כרפס א"צ עוד, עיי' היטב הבית יוסף ריש סי' תע"ה, הרי ג"כ כאן יכולים לטעות שא"צ מים אחרונים בליל זו באשר ליל שמורים הוא, והרי טעם מים אחרונים משום סכנה כמפורש ברמב"ם פי"א מברכות הלכה ד' שמה"ט אין מברכים עליהם, וכן הוא בתוס' חולין ק"ה ע"א ד"ה מים ראשונים, וה"א שבלילה הלזו שהיא ליל שמורים שמה"ט אין קורים ק"ש על מיטתו מפני שמשומרת מן המזיקין, ה"א ג"כ שא"צ למים אחרונים והו"ל להזכירם, עי"ש שהאריך.

ובאמת יש הרבה נוסחאות בזה, יש באופן פשוט בלא פיוטים, ויש כגון מה שהביא בהגהות מיימוניות בשם מהר"ם מרוטנבערג: "על הגפן קדוש בזמנה, במוצאי שבת יקנה"ז

סימנה, ולאחריו מעין שלש טעונה, וידיו ירחץ ויברך כתקנה, אדמה בטבול ברכה הגונה, ובוצע שניה למשמרת נתונה, וירום קערה ורון בקנה, הא לחמא דאכלו אבהתנא, ומוזג שני במה נשתנה, ברכת היין לבסוף אינה, נוטל ובוצע על הראשונה, וכורך לתחתונה שהיא עליונה, כזית מרור בחרוסת ישקענה, מצות ומרורים כזית רעננה, לא יהיה להם זכרון עם שיהיו לאחרונה" עי"ש, ויש דהוא יותר באופן פשוט בלי חרוזים כמו נוסח דידן.

ובשו"ת 'מהרש"ל' (סי פ"ח) האריך בזה וכתב נוסח חדש בחרוזים, והאריך שם לבאר פירש המילים ובא"ד כתב וזל"ק: "במאמרי אין חדש תחת השמש, כבר קדמוני אין כמוהו באחרונים מהר"ר איסרל ז"ל אשר חיבר התרומות הדשן, עשה חרוזות ארוכות בסדר הפסח, ועשה ביאור ונמצא עדיין טמון ביד השרידי"ם אשר ה' קורא, ואחר כך דרך מהרר"א ק"ץ בדרכו והאריך יותר, ומדעת כיוונו לכך לעשות חרוזות ומליצות כעין שיר **על דרך רוב חדוה ושמחה של אותה הלילה, ולהשתעשע עד שיעבור השינה מעל פניו, ולהיות עוסק ושומר רוב הלילה בליל שמורים**, גם כן כיוונו על דרך הפסוק (ישעיהו ל' כ"ט) השיר הזה יהיה לכם כליל התקדש חג פסח, דמשמע שהכל יהיה בשירות ובנעימות ואני גם כן דרכתי בעקביהם ולא באתי להאריך וכו' עי"ש, ומדבריו מבואר טעם נפלא דעשו חרוזות ומליצות לשמוח בלילה הזה עד שיעבור השינה, ויעסקו בסיפור יציאת מצרים כל הלילה.

ויש שהקשו דלא נזכר בכלל דיני ארבע כוסות, ותירצו שבסימן קדש נכללות כל ארבע הכוסות דסברו כשיטת הפוסקים שאין מברכים ברכת בורא פרי הגפן על כל כוס בפני עצמה אלא על כוס ראשון של קידוש ושלישי שלאחר המזון, ואף מה שמברך על השלישי הוא רק מפני ההיסח הדעת של הסעודה, ואם כן נכלל גם הוא בכוס הראשון שאותו מזכירים בקדש, וע"ע באמרי נועם (אות א') שכתב דבר פלא בזה.

גם יש שתירצו עפ"י המבואר בתוס' ריש פרק ערבי פסחים שלא תיקנו ד' כוסות אלא כדי לומר עליהן הלל והגדה, ויש לשתות ד' כוסות על הסדר דהיינו כוס ראשונה לקידוש, שניה לקריאת ההגדה, שלישית לברכת המזון, ורביעית להלל, ונמצא שד' דברים אלו הנזכרים כסימנים נכללה גם מצוות ד' עי"ש.

והערה נכונה מצינו בדברי האחרונים, אמאי לא הזכיר בהגדה הלל בתרתי כיון דהלל נתחלק, ובאמת יש דו"ד בזה, דברוב ספרי הגדות נדפס הפירוש אצל 'נרצה', "אם עשה כסדר הזה הוא מרוצה לשמים" וכ"כ השלה"ק, אמנם בהגדה עם פי' דברי נגידים למהר"ל מפראג זצ"ל כתב דלא נראה לו לפרש דנרצה פירושו דמי שעשה כסדר הזה נרצה לפני המקום, דאין זה סימן על איזה עשיה כמו הסימנים שעד כאן ולמה משמיענו זאת כאן יותר מבקיום מצוות אחרות שג"כ המקיימן נרצה לפני המקום, ונראה שהלל נרצה הוא סימן אחד וכו' **ונרצה הוא סימן על חצי השני של ההלל שעיקרו הוא ענייני תפילה לפני הקב"ה על הגאולה שלימה שאנו מקוים עליה ואנו מבקשים שנהי' נרצה לפניו לעשות גם לנו נסים ונפלאות כמו שעשה לאבותינו במצרי,ם לפיכך זה ההלל נקרא הלל נרצה אבל ההלל שעד לא לנו נקרא הלל סתם כי הוא רק הודיה על נסי מצרים עכ"ל**, וכמה אחרונים מציינים דבהגדת שמחת הרגל מהחיד"א זצ"ל נדפס הלל נרצה ביחד וכן בסידור הרב ובהרבה הגדות הנדפסות, אמנם ברוב ההגדות נדפס נרצה בסוף הסדר אצל חסל סידור פסח כהלכתו.

שוב מצאתי דבר נפלא בספר 'אלף המגן' מבעל פלא יועץ וזל"ק: הלל דהיינו דבתחילה לא הי' כ"א חצי הלל "חצי גאולה", אבל לעתיד יגמר ההל שתהי' גאולה שלימה ועולם שכולו טוב שנאמר הלל הגדול שכ' בו כל"ח, וזה **הלל נרצה** עי"ש.

ובספר 'יסוד ושורש העבודה' (שער התשיעי פרק שישי) סימנא מילתא היא בהני חמש עשרה תיבות של הסדר קדש ורחץ, כי נרמזו בו סודות גדולים ונפלאים מאד ועל כן בעבודה זו יאמר גם סימניה בפה מלא, דהיינו קודם הקידוש יאמר קדש וקודם הרחיצה יאמר ורחץ וכן כל הסדר עד נרצה ועד בכלל עי"ש.

וב'פלא יועץ' (אות פ') כתב וזל"ק: והנה סדר מצוות פסה סידרם רז"ל בסדר קדש ורחץ והן רבים עתה עם הארץ כי לא ידעו מה הוא וראוי לילך אצל חכם שילמדנו ולרשום בכתב בלעז להיות לזכרון לקיים כל דבר כדת מה לעשות זה כלל גדול הולך אל חכמים יחכם וזה כל האדם", עי"ש.

ובספר 'בארות המים' להרה"ק ר' הירש מרימנוב ז"ל כתב: "פתח ואמר הבעל ההגדה רמז בהפיסקא קדש ורחץ דברים גדולים ורמי', ומדוע אמר זאת ברמז ולא אמר כונתו בפירו,ש הטעם הוא **כי לחכם אין צריך לפרוט הדבר כי די לחכימא ברמיזא ולשוטה ופתי א"א להגיד לו ואסור להגיד לו** וכו' עי"ש שהאריך ברמז הדבר.

ויש דבר נפלא בשם הרה"ק מאמשינוב זי"ע: הטעם דהקטנים אומרים הסדר קדש ורחץ וכ' דכמו דאיתא במדרש דתינוק מתחיל בויקרא דיבוא טהורים ויעסקו בטהורים, ג"כ הסדר שהוא כ"כ גדול יבואו טהורים ויעסקו בטהורים ודפח"ח.



שבירת המצה ב'יחץ'
האם הוי מצוה או הכשר מצוה

בשו"ע או"ח סימן תע"ג סי' תע"ה

מאת הרה"ג ר' יואל שוואַרטץ שליט"א
דומ"ץ בית מדרשינו 'בנין געלבשטיין' בוומסב"ג יצ"ו - חבר המערכת

בו יבואר:

א - פלוגתת הראשונים אי שוברין מצה העליונה או האמצעית

ב - משמעות הראשונים דשבירת המצות הוא מצוה

ג - דינא דאין מעבירין על המצות בנוגע כרפס ויחץ

ד - מעשה השבירה מוכיח הזכר ללחם עני

ה - מעלת הפרדת המצות במפה בפנ"ע

הנה מצאנו כמה טעמים למה עושין יחץ, וידוע דפליגי הראשונים בהא דבעי' לחם עוני דשיטת הרי"ף והרמב"ם הוא דאע"ג דבכל יו"ט צריכין לחם משנה, מ"מ ביו"ט פסח ניתן דין מחודש דבעי' לחם עוני, דהיינו שלימה ופרוסה, אך מ"מ אינו מהראוי שיפרוס המצה קודם עשיית המוציא לסלק בידים דין לח"מ, ולכן עושין אותו קודם סדר ההגדה, - אמנם לפי"מ דקיי"ל דמלבד הפרוסה צריך שיהיה לו לח"מ, א"כ עיקר תועלת בענין היחץ הוא לקיים דין לחם עוני, שעונין עליו דברים הרבה על לחם עני דהיינו על הפרוסה.

אך יש לחקור האם איכא מצוה בעצם "מעשה" שבירת יחץ, או"ד עיקר המצוה הוא ה"תוצאה" של היחץ, וגוף עשיית יחץ אינו אלא הכשר מצוה שיהא פרוסה שיאמר ההגדה על לחם עני, ומצינו פלוגתת הראשונים בהך דינא, וכמה נפקותא עולה מזה לדינא, וכדלהלן.

א

פלוגתת הראשונים אי שוברין מצה העליונה או האמצעית

מצינו פלוגתת הראשונים באיזה מצה יעשה היחץ, האם במצה העליונה או במצה האמצעית, דהנה בסמ"ג [עשין סי' מ"א] כתב וז"ל: בוצע העליונה היא הראשונה ומניח חציה בין שתי השלימות וחציה תחת המפה לאפיקומן לאוכלה באחרונה להיות טעם מצה בפיו עכ"ל, ומבואר דס"ל דצריך לבצוע את המצה העליונה, וכ"כ הרוקח, ובפשטות סברתם הוא משום דזהו מצוה הראשונה שמקיים בהמצות ואין מעבירין על המצות, וכן ביאר הב"ח בסברתם.

אולם רוב הראשונים חולקין וס"ל דבוצעין את המצה האמצעית, וכ"ה בדברי הראבי"ה [סי' תקכ"ה] וז"ל: ונראה לי דנוטל המצה אמצעית ובוצע לשנים ונותן חציה בסוף השלחן לאפיקומן וחצי השני נותן בין שתי המסומנות א' ג', ואז כשיטול לבצוע המצה אחר גמר האגדה בוצע המוציא במסומנת א' שהיא ראשונה למצוה, ובפרוסה שהיא האמצעית מברך על אכילת מצה ואוכלן ביחד עכ"ל, ומבואר דבוצע האמצעית, אך לא ביאר להדיא מ"ט לא יבצע העליונה, וכתבו הראשונים לבאר דאי"כ משום דינא דאין מעבירין על המצוה שאין מצוה בשבירת המצה. וכ"כ בספר תשב"ץ קטן [סי' צ"ט] וז"ל: ופי' רבינו אבי העזרי שבוצע האמצעית ושומר חציה לאפיקומן, ואין לומר יבצע העליונה משום דאין מעבירין על המצות משום דאין מצוה בשבירת מצה לשנים. וכ"כ המרדכי במס' פסחים [סי' תרי"א] וז"ל: ורבינו אבי העזרי כתב שבוצע האמצעית ושומר חציה לאפיקומן והא ליכא למימר יבצע העליונה משום דאין מעבירין על המצות (לעיל סד ב) דאין מצוה

בשבירת מצה לשנים עכ"ל. וכ"ה בספר ברכות מהר"ם [סימן יג] וז"ל: ופי' רבינו אבי"ה העזרי שבוצע האמצעית ושומר חציה לאפיקומן, ואין לומר יבצע העליונה, משום דאין מעבירין על המצות, דאין מצוה בשבירת מצה אחת לשתים עכ"ל.

וביותר ביאר בזה הגהות מיימוניות [הל' חו"מ סדר מהר"ם זצ"ל או"ז] וז"ל: ובוצע שנייה למשמרת נתונה וכו'. וכן פי' ראבי"ה ואין כאן משום מעבירים על המצות, דאדרבה עיקר מצוה היא על הראשונה עליה נעשה ברכת המוציא, וראוי שתעשה על הראשונה מהאי טעמא שאין זה מצוה כ"כ שבוצע רקיק אחד לשנים, ודלא כס"ה ורוקח ויתר סדרים לבצוע הראשונה ולברך המוציא על השנייה עכ"ל. וכן העתיק בספר המנהגים [סי' ק"ט] וז"ל: רבינו אפרים ואבי העזרי כתבו שבוצע האמצעית ושומר חציה לאפיקומן, ואין לומר יבצע את העליונה משום דאין מעבירין על המצוות, ונראה טעמו דאין מעבירין על המצוות דאי יבצע על הראשונה א"כ בשניה מברך המוציא ולא בראשונה הוי מעבירין על המצוות, וי"א יבצע על הראשונה משום דאין מעבירין על המצוות, אבל לא מסתברא טעמו דאין מצוה בשבירת מצה לשנים בלא ברכה עכ"ל.

וכ"ה במטה משה [עמוד העבודה ליל הסדר סימן תרכ"ז] וז"ל: ויבצע מצה אמצעית לשנים, דאם יבצע הראשונה יהיה המוציא על השנייה, ואסור משום דאין מעבירין על המצוות, אבל עתה יהיה המוציא על הראשונה, ואין מצוה בשבירת מצה לשנים. וכ"כ השל"ה [מסכת פסחים פרק נר מצוה אות מ"ד] וז"ל: ויבצע מצה אמצעית לשנים. דאם יבצע הראשונה, יהיה המוציא על השניה, ואסור, משום דאין מעבירין על המצוות אבל עתה יהיה המוציא על הראשונה ואין מצוה בשבירת מצה לשנים עכ"ל.

ומבואר דפליגי הראשונים האם איכא מצוה בענין של יחץ, דשי' הסמ"ג והרוקח דהוי מצוה ולכן צריך לבצוע את המצה העליונה משום אין מעבירין על המצות, ואילו הראבי"ה ורוב הראשונים חולקין וכתבו דאין בשבירת מצה אחת לשנים בגדר מצוה, וא"כ אדרבה יש לבצוע את האמצעית כדי שמצוה ראשונה דהיינו ברכת המוציא יעשנו על העליונה משום אין מעבירין על המצות.

וכן כתב הב"ח [סי' תע"ג אות י"א] וז"ל: ויקח המצה האמצעית ויבצענה לשנים. כ"כ הרא"ש וכ"כ בהגהות מיימוניות [סופ"ח או"ז] בסדר מהר"ם ושכן פירש ראבי"ה [סי' תקכ"ה] ודלא כמ"ש בסמ"ג וברוקח דבוצע העליונה היא הראשונה משום דאין מעבירין על המצות דאדרבה המצוה הראשונה שהוא לברך ברכת המוציא היא על הראשונה אבל לבצוע המצה לשנים לעשותה פרוסה משום דכתיב (דברים טז ג) לחם עוני אין בזה מצוה כל כך וכ"כ במרדכי בסדר של פסח שבהגהות (לח א). ומה שאין בוצעין השלישית היינו נמי משום דאין מעבירין על המצות שהרי אותה שבוצעין צריך לברך עליה על אכילת מצה תחלה ואח"כ עושין הכריכה באותה שנשארה ולפיכך במצה הראשונה עושין מצוה הראשונה היא ברכת המוציא ובשנייה עושין מצוה שנייה היא ברכת על אכילת מצה ובשלישית מצוה שלישית היא הכריכה עכ"ל, ומבואר דיסוד הפלוגתא הוא אי שבירת המצה לשנים הוי מצוה או לא.

ב

משמעות הראשונים דשבירת המצות הוא מצוה

ויש לעי' טובא בביאור סברת הסמ"ג ודעימיה דס"ל דשבירת המצה הוי מצוה, דלכאורה הא אף דנכון הוא דלכתחלה יש לברך או לאכול את הפרוסה לקיים בה חובת מצה, משום דלחם עני כתיב, ומה"ט יש ענין לעשותו קודם ההגדה כדי לומר ההגדה על הפרוסה, אך בפשטות אין פעולת השבירה מעשה מצוה, דהא אינו אלא היכי תמצי שיהא שבור, ואם היה פרוסה מעיקרא ג"כ סגי, וא"כ לכל היותר אינו אלא מכשירי מצוה, והאיך נקטו שיש בה משום אין מעבירין על המצות וצ"ב.

ועו"ק דאף דמשמעות רוב הראשונים דס"ל דעושין היחץ במצה אמצעית ולא חשו לדינא דאין מעבירין על המצות, דאי"כ שום מצוה בשבירת המצות, אך בלשון הגמי"י משמע דבאמת גם הראבי"ה מודה דהוי מצוה אלא דלא הוי מצוה כ"כ כמו אכילת המוציא, שכתב וז"ל: דאדרבה עיקר מצוה היא על הראשונה עליה נעשה ברכת המוציא וראוי שתעשה על הראשונה מהאי טעמא שאין זה מצוה כ"כ שבוצע רקיק אחד לשנים עכ"ל, ומשמע דרק ביחס ההמוציא לא חשיבי היחץ כמצוה כ"כ, אבל סו"ס הוי מצוה, וכן משמע מלשון המנהגים שכתב וז"ל: ונראה טעמו דאין מעבירין על המצוות דאי יבצע על הראשונה א"כ בשניה מברך המוציא ולא בראשונה הוי מעבירין על המצוות עכ"ל, וא"כ מבואר דגם לשיטתם הוי איזה מצוה, ובפשטות צ"ע דלכאורה אי"ז בגדר מצוה אלא בגדר הכשר מצוה.

ובאמת בשו"ת מהרש"ל [סי' פ"ח] כתב וז"ל: ואח"כ יקח האמצעי שלימה ר"ל שאף היא תהא שלימה ואף שהיא לפרוסה עומדת ויש לחם משנה זולתה מ"מ להידור מצוה תהא שלימה וישברה עכ"ל, ומבואר שיש בזה ענין של הידור מצוה שיהא שלימה בתחלת הסדר,

וצ"ע איזה הידור מצוה יש בזה, הא המצוה הוא שיהא פרוסה וצ"ב.

ג

דינא דאין מעבירין על המצות בנוגע כרפס ויחץ

ועי' עוד ברמ"א [סי' תע"ג סעי' ד] ויסדר הקערה לפניו בענין שאינו צריך לעבור על המצוה, דהיינו הכרפס יהא למעלה מן הכל והחומץ סמוך לו יותר מן המצה עכ"ל. ומקור הדברים הוא במנהגי מהרי"ל [סדר ההגדה אות י"א] שכתב וז"ל: אמר מהר"י סג"ל שנראה בעיניו נכון להניח ירק האיפך בקערה שיהא סמוך אליו יותר מן המצות, דאי המצות סמוכין לו טרם שהיה מעביר על המצוה היה צריך לבצוע אפיקומן בראשונה, ואמרתי לפניו שמא לא הוי חשוב מעבירים אך כשמעביר המצוה שבידו ותופס אחרת כמו שאמרינן גבי תפילין. והשיב לי דחשיב נמי מעבירין אף אם מונח במקומו, וראיה גבי נר מערבי פ"ק דשבת דחשביה מעביר אף על גב דמונח במקומו במנורה עכ"ל, ומבואר שהבין דאילו הוי המצות סמוכין יותר מן הכרפס היה צריך לעשות שבירת המצות קודם טיבול הכרפס, ומוכח להדיא דעשיית יחץ הוי מצוה, דאל"כ אי"כ חששא דמעבירין על המצות כלל.

וכן מוכח מלשון הפייט ביוצר לשבת הגדול והועתק במחזור ויטרי הלכות פסח [סי' ס'] וז"ל: וכן הרב ר' יוסף טוב עלם פייט בקרובה. יחצה אחת משלש מצות, ואין ברכה עמה עכ"ל, ומבואר דשבירת מצה לשנים הוי מצוה עד כדי כך שהיה ס"ד שיצטרך אף לברך עלה, ומוכח דעצם מעשה השבירה הרי זה מעשה מצוה.

ד

מעשה השבירה מוכיח הזכר ללחם עני

והנראה מוכרח מכל זה שהמעשה השבירה הרי זה "מעשה מצוה", ואע"ג דבדיעבד באופן שאין לו אלא ב' שלימות וחד פרוסה, דינא הוא שיש ליטול הפרוסה ללוי, מ"מ אי"ז אלא בדיעבד ובמקום שאי אפשר, אבל לכתחלה דינא הוא שיש מעשה מצוה לעשות גוף הבציעה, וביאורו הוא דאף דכל פרוסה הוא בגדר לחם עוני, מ"מ כדי להוכיח טפי דסיבת הדבר שאנו אוכלין פרוסה, אינו משום שאין לנו מצה שלימה, אלא משום שרוצה להראות הענין של לחם עני, לכן עיקר המצוה הוא שיעשה מעשה שמראה בבירור שרוצים לאכול ולברך על מצה שהוא פרוסה, לזכר ללחם עני שאכלו אבותינו במצרים, ולפי"ז שפיר דנו הראשונים האם יש לברך על מעשה מצוה זו, וכן א"ש מה שדנו הראשונים אי הוי מצוה גמורה ממש שניתן בזה דינא דאין מעבירין על המצות או לא.

ה

מעלת הפרדת המצות במפה בפנ"ע

בספר נוהג כצאן יוסף [הל' ערב פסח אות י"ג] כתב וז"ל: והקערה מסודרת עם ג' מצות כסדר הנחתן, ישראל מלמטה ועליו הלוי ועליו הכהן, ויהיה מפה בין כל אחת ואחת, כדי כשיבא לקחת אחת מהן, לא יעבור על המצות עליונות, דהא מחוייב לבצוע ולחצות האמצעית בעוד שהעליונה מונחת עליה עכ"ל, ומבואר שלדינא חשש לשי' הראשונים דס"ל דאיכא מצוה בשבירת המצה, וא"כ יש כאן חשש שאין מעבירין על המצות, ולכן כתב העצה להפריד בין מצה למצה במפה דשוב אי"כ חששא דמעבירין על המצות.

והנה בחיי אדם [ח"ב כלל ק"ל הסדר בקצרה או"א] כתב וז"ל: ותהיה הקערה סדורה לפניו, דהיינו שיניח בקערה ג' מצות ויכסה אותם במכסה כמו בשבת ויום טוב. אך מה שנוהגין לכרוך המצות ומניחין המטפחות בין מצה למצה, הוא מנהג בורות עכ"ל, ומבואר שכתב דהפרדת המצות במפה הוי מנהג בורות, ולפי המבואר לעיל הרי סיבתה הוא כדי לחוש לשי' הראשונים שיש בזה חששא דמעבירין על המצות.

וראיתי מי שכתב דהחיי"א לשיטתיה אזיל, והוא בהא דאיתא בשו"ע [סי' כ"ה סעי' א'] והמניחין כיס התפלין והטלית לתוך כיס אחת, צריכין ליזהר שלא יניחו כיס התפילין למעלה, כדי שלא יפגע בהם תחלה ויצטרך להניחם קודם הטלית כדי שלא יעבור על המצוה, ועז"כ המג"א [סק"א] נ"ל דאין קפידא בזה כיון דהתפילין עדיין בתוך כיסן עכ"ל, ומבואר דס"ל להמג"א דכל שהתפילין בתוך הכיס אי"כ חששא דמעבירין על המצות, כיון שאין המצוה מזומן לפניו, ועי' בביאוה"ל [שם ד"ה שלא] שהביא מדברי הנשמת אדם שהאריך להוכיח נגד ד' המג"א וס"ל דגם באופן שהתפילין בתוך הכיס אכתי שייכי דינא דמעבירין על המצות, ולשיטתיה כתב דהוי מנהג בורות, אמנם לשי' המג"א שפיר קאמר הנוהג כצאן יוסף לעשות מפה נפרדת לכל מצה דשוב אי"כ חשש דמעבירין על המצות.



איסור מצה שרוי"ה בפסח, טעמה ומקורה

מאת: הרב ברוך שטערן, כולל תורה ויראה וומסב"ג יצ"ו

הנה ימים באים, חג הקדוש הבא עלינו לטובה הנה זה עומד אחר כותלינו, ואנו נכנסים לחג הפסח שיש בו תילי תילי של הלכות ודינים, עם מנהגי ישראל לדורותיהם.

איסור אכילת חמץ בל יראה, מצות אכילת מצה, קרבן פסח, וכו' ואפי' אחר הלכות יש בו מצות עשה והגדת לבינך סיפור יציאות מצרים ד' כוסות. ועל זה עוד הוסיפו חומרות ומנהגים לאלפים ולרבבות בכל מיני אופנים שנתקבלו על ברוב תפוצות ישראל.

אחד מהחומרות שנתקבלו רק אצל עדת החסידים הוא מנהג קדוש שלא לאכול מצה שרויה [געבראקט] בפסח. ודבר הזה לא נתקבל אצלינו כחומרא בלבד אלא כעיקר יסודי והחמירו בו ונזהרו בו בכל החומר עד כ"כ שיש שסוברים שהוא הלכה בשו"ע, אולם דבר זה בוודאי אינו, שהרי מדינא דגמ' מצינו במפורש בפסחים דף לט' אלו דברים שאין באין לידי חימוץ האפוי והמבושל, וברש"י שם האפוי כלומר אפוי אפילו הוא מבשלו לאחר אפייה אינו מחמיץ הרי דמותר לאכלו אפי' מבשלו. וכן הוא נפסק בשו"ע סי' תסא יוצא אדם ידי חובתו במצה שרויה במים, אולם מכ"מ נתקבל ענין זו אצל עדת החסידים להחמיר בדבר

ונבא לבאר ולהביא סמוכין למקור הדברים והיאך נתהוה חומרא זו.

וראוי לציין שאפי' אצל עדת החסידים לא היו ברירות בחומרא זה, בספר 'אמת ואמונה' מביא שהרה"ק מקאצק אמר להרבי מאלכסנדר שיעיין וילמוד היטב ענין מצה שרויה בפסח אם מותרת, ועשה כן וא"ל שעפי" הלכה איננו מוצא מקום להחמיר והשיב לו א"כ נראה שהמנהג ע"פ סוד וצריך להחמיר ביותר.

ואפי' שנביא לקמן שיש מקור מוסמך ע"פ הלכה מכ"מ זהו בוודאי שהוא גם ע"פ סוד ויסודותם מהררי קודש.

ונבא ללקט ולהביא כמה טעמים שמצינו בגדולי הראשונים והאחרונים שיש להם סמוכים מהש"ס והפוסקים לחומרא זו.

טעם א'

השערי תשובה בסי' ת"ס סק' י' מביא טעם ונבארו, ציינו לגמ' במס' פסחים דף מ', רב פפי שרי לבורדיקי דבי ריש גלותא לממחה קדירא בחמיסה, אמר רבא איכא דשרי כי האי מילתא בדוכתא דשכיחי עבדי? איכא דאמרי, רבא גופא מחי לה קידרא בחמיסי, מה הפירוש של קידרא בחמיסי, שרבא היתר למימחא קדירה, ביה מצינו מחלוקת הראשונים, רש"י פירוש קימחא דאבשונא, חיטים שנצלו ונקרא קמח קליות וכיוון שנצלו אינו יכולה להחמיץ, וזהו דהותר רבא לעשות בו בפסח.

והאמנם הרמב"ם חולק בקמח קליות דיכול להחמיץ, מכ"מ אם נאפה הקמח אפי' הרמב"ם מודה דאינו מחמיץ. כמובן להלכה אין אנו נוקטים ומחמירים בו.

תום' פי' דקדירא בחמיסא היינו קטניות, וזהו דרב פפי שרי, וע"ז הקשה רבא דבדאיכא עבדי מי איכא דשרי, וזה מקור לסמוכים לחומרת אי אכילת קטניות

הרי"ף והרי"ן גיאות שחמיסי היא מצה אפויה שטוחנין אותה ומשלים אותה במים ומוללין בה את הקדירה, וכ"ה הרמב"ם הלכות חמץ ומצה הל"ה. והטור כאן מביא דבריהם, וז"ל: ורי"ף וכן אדוני אבי

ז"ל כתבו סתמא להיתרא במצה אפויה, ובגמרא קאמר דאפי' במצה אפויה אסור היכא דאיכא עבדי שמזלזלין במצות או כיוצא בזה דאיכא למיחש דאתי לשרויי אף בקמחא. הרי לנו מקור בדברי הטור המוסמך בש"ס ופוסקים להחמיר לדינא למנוע מאכילה מצה שרויה, שלא לבוא להטעות מכיוון דיראו שמתירים לאכול מצה שנטחן ונעשה קמח להקל גם על קמח רגיל במקום דשכיחי עמי הארץ.

חשש זה אכן מצינו שנתהוו ביותר במשך התקופות מפני מעשיות שהיו שנתעורר ביותר החשש, וז"ל בעל הכנסת הגדולה הובא דבריו בשערי תשובה הנ"ל בקיצור: שמעתי בימי ילדותי שפעם אחת אשת חבר הייתה מטגנת דגים בשמן במחבת. והמנהג היה לצפות את הדגים המטוגנים בקמח לפני הטיגון שלא ידבקו במחבת. ולפי שבפסח אין יכולין לעשות כן, לקחה האישה הנזכרת מצה אפויה וטחנה אותה עד אשר דק דק היטב ונעשית כקמח ואז ציפתה בקמח מצה זה את הדגים. ובעת ובעונה ההיא נכנסה השכנה וראתה לאשה הנזכרת שהייתה מצפה הדגים באותו הקמח וחשבה שאותו הקמח הוא קמח ממש. למחר הביאו לה דגים לטגן וציפתה אותם בקמח ממש. ביני וביני נכנס בעלה וראה את אשתו מצפה ומטגנת דגים בקמח ממש וגער בה. אף היא השיבה: 'אומרים בזאת וכזאת עשתה אשת החכם אתמול ומה יצעק עלי... וירץ אל בית החכם ושאל לאשת החכם אם כנים הדברים שאמרה לו אשתו. ותאמר לו: 'חם ושלום! מצה אפויה הייתה'. ונשמעו הדברים לחכמי העיר וגזרו שלא יעשו עוד כן מפני מראית העין וכן הוא המנהג עד היום

ובפרי חדש חולק בזה וכתב שאין לנו לגזור גזירות מדעתינו, וכן במדינתנו אין חוששין לזה שכל אשה יודעת שקמח שמשתמישן בו בפסח היא ממצה אפויה וכתושה או טחונה, רק שיש אנשי מעשה שמחמירין על עצמם.

טעם ב'

הסדר במשך בתקופות הקודם היו לעשות מצות עבות ביותר, וכן הוא בבית הלל המנהג לעשותן כעובי אצבע, וכן הוא בשבות יעקב חלק ב' סימן י"ג בפת עבה בפסח יותר מטפח ראיתי מרבותי הגאונים שהיו גוערים מאד מאד. עכ"פ עד טפח היו נוהגים והסיבה שגרם שעשו מצות עבות כ"כ שהיו עד אז המנהג לאכול מצה טרויה [כדוגמת פיתה] ומכיוון דהיו דבר מימי היו המנהג לאפות מצות בכל יום כפי הצורך, אולם דבר זה יש בו הרבה דינים ושאלות חמורות שבאו עם אפיית מצות בפסח, ומפני"ז כתב הב"ח בסי' תנ"ג וז"ל: '**כל בעל נפש יחמיר לאפות המצות קודם הפסח**' ומבאר שם הע"ש באריכות טעמו של הב"ח דחשש דקמח לא נקרא לח בלח רק יבש ביבש וממילא אי נאפה קודם הפסח לא חיישינן למשהו חמץ, הרי קודם הפסח נתבטל ברוב ואין כאן חמץ, משא"כ בפסח אפי' באלף לא בטיל וא"כ אי יש חשש חמץ הרי הוא חוזר וניעור ואוסר המשהו חמץ ונאסרו כל המצה, משא"כ אי נאפה קודם פסח נתבטל לגמרי ואין כאן חשש ובית מיחש.

ולפי דברי הב"ח כתב העולת שבת דיש לאסור לאכול מצה שרויה בפסח, דאי חיישנין דמשהו חמץ יחזור וניעור אפי' בקמח, א"כ אם יעשה עתה תבשיל אפי' מקמח מצה באמצע הפסח, יחשוש ג"כ הב"ח דיחזור וינעור המשהו חמץ שנתערבו עם המצה.

אולם המגן אברהם שם חולק בהחלט על טעם העולת שבת, דהלא כשנאפה קודם פסח נתערב בלישה ונתבטל לגמרי, ואינו דומה למשהו חמץ שיש בהקמח שלא נתבטל מעולם, וממילא כתב דמותר אחר כך לבשל את המצות בפסח ומוסיף סברא דאם לא כן אף לאכלו אסור שבשעת האכילת המצה חוזר וניעור,וזהו א"א. עכ"פ הרי לנו טעם אחר לאסור לפי דברי העו"ש לאכול מצה שרויה בפסח אולם מטעם זה לא מצינו שנתקבלו אצלינו מנהג מצה שרויה.

טעם ג'

הטעם המקורי וע"פ פשטות זו הטעם שגרם שנתקבלה בעדת חסידים עד שנתהוו ממש כדין שלא לאכול מצה שרויה

הוא מהרה"ק הרב בעל התניא ז"ל בשו"ת שלו סי ו' בסוף שו"ע הרב חלק חו"מ שכתב שהוא מחשש שמא לא נילושה המצה יפה ונשאר קמח על המצה שלא נאפה ועל ידי השרייה תבוא לידי חימוץ, וז"ל: אודות

איסור בישול מה שנתפררה באמת כי גם שאינו איסור גמור וברור מדינא, מכל מקום המחמיר תבוא עליו ברכה, ואינו מן מתמיהין לאמר כי הוא חומרא בלא טעם, אלא טעמא רבא איכא במילתא ליזהר מחשש איסור דאורייתא לפי דברי סמ"ק ורבינו ירוחם הובא ב"י סי' תס"א וכן פסק הפר"ח שם ס"ב בקמח שנקלה דחיישינן שמא לא בשול שפיר

והנה ענינו רואות בהרבה מצות שיש עליהם מעט קמח אחר אפי', וזה בא מחמת שהיתה עיסה קשה ולא נילושה יפה יפה, ומ"ש בט"ז סי תנ"ט דבדיעבד שרי הינו המצות לחודייהו אבל לשום במרק מסתפק המ"א סי' תמ"ג אפי' בדיעבד, ואף דמסיק להחמיר משום הפסקת המצה בין הקמח ואור, והכא לא שייך האי טעמא בקמח של גבי המצה, מכל מקום כיון שעינינו רואות מצה הרבה שמצוי בהם קמח מעט נראה לעין אחר האפייה אי אפשר להכחיש החוש.

תוכן דבריו דמכיון דיש חשש דממהרים מאוד בעת לישות ואפיית המצות יש לחוש אולי נשתיירו קצת קמח על המצה שלא נילושה כראוי ועי"ז שיעשו מצה שרויה יתערב קמח עם מים ויהיה חמץ גמור אשר על כן אין לאכול מצה שרויה.

ומה דלא חששו בזה עד הנה, הוא מותיב והוא מפרק, וז"ל: ומה שלא הזכירו זה הפוסקים היינו משום שזה אינו מצוי כלל אלא בעיסה קשה שלא נילושה יפה ובדורות הראשונים היו שוהין הרבה בלישה וגלגול עד שהיה נילוש יפה **עד שמקרוב זה עשרים שנה או יותר נתפשטה זהירות זו בישראל קדושים למהר מאוד מאד בלישה,** ואין לשין יפה יפה ולכן נמצא קמח מעט במצת של עיסה קשה, כנראה בחוש למדקדקים באמת.

ובאמת כעין זה הטעם הובא במחצית השקל סי תנ"ח סק' א', וז"ל: ובזה לכאורה הדין עם מג"א אבל מטעם אחר יש להחמיר לבעל נפש שלא לעשות תבשיל ממצות בפסח, דלפעמים אין כל הקמח נילש ומתגבל ונשאר מעט קמח על גבי עיסה ואם היה נשאר על גבי מצה למעלה לא היה חשש כל כך אבל פעמים אותו קמח הוא באמצא המצה מבפנים, כי לפעמים נשאר על גבי העיסה כשהיא קשה מעט קמח, ועל ידי שמגלגלים אחר זה העוזרים את התיכת העיסה לעשות ממנו מצה, ומעגלין אותו, בא אותו קמח תוך המצה וכה"ג כתב המג"א לאסור ליתן לתוך התבשיל.

דבריו שווין ממש לחשש הרב בעל התניא אלא שיש חילוק בהחשש ביניהם שהרב בעל התניא חשש להקמח שנשאר על המצה שיתחמין, והרב בעל מחצהש"ק חשש שאפי' מה שנשאר באמצע המצה בתוך העיסה קצת קמח שלא נילושה כראוי ועדיין יוכל לבוא לידי חימוץ.

הרי לנו ג' טעמים:

<u>טעם א'</u> מפני מראית העין וחשש העבדים והנשים שיבוא להטעות ולהחליף מקמח ממצה לקמח רגיל

<u>טעם ב'</u> שחוששין מפני הטעם שחוזר וניעור המשהו חמץ שהיו שם קודם פסח

<u>טעם ג'</u> מפני קמח שלא נילושה יפה וע"י שישרה במים יתהוו חמוץ גמור

הנפק"מ בין הטעם הא' לב' טעמים אחרים הוא באופן שלא עשה קמח מצה, דלפי טעם ב' אין כאן שום מיחוש משא"כ לפי טעמים אחרים הרי יש לחוש בו.

התפשטות החומרא

הנה מצינו לגדולי הפוסקים שציינו להוראה זו להחמיר מפני זה שלא לאכול מצה שרויה, וזה לשון הרה"ק הא"א מבטשוטה: חשש תערובת קמח בתוך מצה מפוררת קודם פסח, חמיר טפי מחשש עירוב קמח חמץ, כי קמח בקמח דהוה ליה לח בלח קיימא לן דאין חוזר וניערו ובטל קודם פסח, משא"כ בקמח של היתר כיון שכתבו הפוסקים בהל' כלאים שבהיתר בהיתר לא שייך ביטול, הרי לא חל ביטול כלל לפני פסח וכשנתלחלח בפסח ויש בו דררא דאיסור הוא אז במשהו, וע"י זה יש מדת חסידות למנוע מאכל קניידלך כנהוג למדקדקים היטב.

וכן הוא בשערי תשובה אחר שמסיים באריכות ומביא כל השיטות המקילים והמחמירים מסיים, וז"ל: ומכ"מ הרוצה לקדש עצמו במותר לו שלא לאכול מצה שרויה או מבושלת אפי' טחונה וכתושה אין

מזניחין אותו. וכן הוא מסיים שיש ליזהר שיאפו המצות הדק היטב שלא לבוא להחששות הנ"ל, וז"ל: ובאמת שראוי לכל מורה בעירו להשגיח על זה על מעשה האפייה כשאופים המצות העבות, להזהירם מאוד על ככה שאפשר שיבואו לידי חשש חימוץ גמור.

ויש שרוצים להביא סמוכים מדברי הרה"ק בעל התניא הנ"ל שהבעל שם טוב ז"ל אכל מצה שרויה, **שכיוון שמזכיר שזה עשרים שנה משמע דקודם מזה לא החמירו בענין זה**, וכן הוא בספר פני יצחק תלמיד הבעל התניא שכתב **וכך היה דרכם של רבותינו ממעזריטש**, הרי דתולה הומרא זו בהמגיד ממעזריטש ולא קודם כן

גם ראוי לציין שהיו גם מגדולי האשכנז שהחמירו בדבר זה בכל התוקף, כדמובא בזכרון יהודה מנהגי ההמהר"ם אש שלא אכל מצה שרויה ואפי' באחרון של פסח החמיר בדבר זה, וכן הוא בהרבה מקומות שאין כאן להאריך, עכ"פ לא היו רק מנהג חסידים אלא שבכל מקומות שהי' חסידים הקפידו בכל התוקף.

המקילים

הנה הגם שהבאנו לעיל שהחמירו בדבר זה בכל התוקף, ראה זה דבר פלא, מצינו גדולי הפוסקים שהקילו בדבר זה ואדרבה הקפידו לאכול מצה שרויה והא לך לשון היעב"ץ בשו"ת שאילת יעב"ץ מביא בשם אביו החכם צבי בא"ד שמפני חשש רחוק כי האי אין למנוע שמחת יו"ט וסתר כל דברי המחמירין עי"ש וכו'.

מרן הגה"ק החתם סופר ז"ל בתשובות או"ח סי' קלה, מתוכן דבריו משמע דהקיל באכילת מצה שרויה ועגולים [קנעדלין] ביו"ט.

<u>וכן הוא מובא במנהגי חת"ס שמרנא החת"ס אכל געבראקס בפסח וז"ל:</u> בימי הפסח גם כן לא רצה לברך על פת בשחרית רק שתה אחר הקידוש משקה קאפפע ורחץ פיו ואכל שנים או שלשה עגולים מתוך הרוטב שקורין קנייד'ל. ואגב מזה נראה **שמרנא החת"ס שתה קאווע בפסח.**

ובתשו' חת"ס יו"ד סי רכ"ב לתלמידו רבי פסח ז"ל, שהלם שקיבל ע"ע בהלומו שלא לאכול מצה שרויה בפסח, אי חייב לקבל ע"ע הנדר בא"ד כתב, וז"ל: משמים הטילו עליו לזרוזי נפשיה, ואם כן הכי נמי דמצוה היא ופרישות שלא לאכול מצה שרויה בפסח, וע"ז שואל אחד להגאון בעל בצל החכמה נכד מרן החת"ס בספרו או"ח סימן מ', וז"ל: ואשר מתמה על מרן הח"ס שבתשובתו כותב להחמיר ואילו בס' מנהגי חת"ס כתוב דאכל שרויה, לענ"ד נראה פשוט, דמש"כ הח"ס בתשובתו דמצוה היא ופרישות ודאי לא למצה גמורה נתכוון, דאם מצוה היא אז אינה פרישות, ואם פרישות אינה מצה גמורה, אלא כוונתו שהיא נדנד מצוה ופרישות וכו' והח"ס כידוע לא נהג בפרישות זו או לפי מקומו או כפי קבלתו מאחד מרבותיו, וע' בס' שו"ת שבט סופר שכ' שהח"ס לא רצה לשנות ממה שקיבל מרבו החסיד שבכהונה מהר"נ אדלר ז"ל. ועכ"פ אפשר להוסיף מה שהבאנו לעיל דדעת היעב"ץ שיש בו משום ביטול שמחת יו"ט למי שלא נהג כן.

ולסיומא דמילתא נביא סיפור נחמד, בקהילת אשכנז ובכללם בביתו של מרנא החת"ס היו אוכלים מצה שרויה ותבשילים שנעשו ממצה שרויה, בצעירותו בחיותו עדיין י"ד שנים שהה הגה"ק בעל הקול אריה' בבית רבו מרנא החת"ס ז"ל בחג הפסח והגישו לפניו תבשיל של מצה שרויה כידוע המנהג והקפידא אצל בני אשכנז החשובים והגדולים כמרן החתם סופר, אבל היות שהוא היה ממשפחת חסידים שלא היו רגילין לאוכלו לא ידע כיצד יתנהג ומה לעשות והתחיל לבכות, ושאל לו רבו מה קרה ואמר לו הקול אריה את ספיקתו שאצל אבותיו אין אוכלים זה ואינו יודע אם יאכל עכשיו, אמר לו החתם סופר, 'בייי מיר קענמטו עסין' אצלי אתה יכול לאכול, וכך עשה שאכל אבל רק שם אכל וכשלא היה שם לא אכל בשום פעם, מפני שהבין שמה שאמר לו רבו ביי מיר דהיינו רק אצלו יוכל לשנות ממנהג אבותיו.

מעניין לציין אודות מה שאמר הרה"ק רבי יצחק מאמשינוב זי"ע על אנשי קודש רמי מעלה שחשו בהא לחמא עניא אלו המצות כמאכל רם וקדוש בזה הלשון, כי הטעם שהקפידו כל כך לבל לאכול שרויה געבראקטם, ווייל מנעמט אזא אייד'עלע מאכל ווי מצה און מען מאכט דערפון אן עם...?!

קמחא דפסחא

עולם חסד יבנה

ידי חסד

אלקא דמאיר עינינו

שלמי תודה וברכה

בערבי פסחים, נישא שיר ושבחים, קדם ידידינו הרבני
הנדיב הנעלה והנכבד, רודף צדקה וחסד, בכל עת תמיד
איש חי ורב פעלים כבירים לתורה ולתעודה, כל פה אליו יודה
מסור בלב ובנפש חפיצה למענינו, מריחוק מקום מצודתו פרוסה עלינו

מוה"ר משה כהנא הי"ו

מראשי קהילתינו הק' בבארא פארק יע"א

אשר עמד לימין העסקנים החשובים אשר נסעו מהכא להתם לעריכת המגבית בעיר בארא פארק יע"א לטובת מפעלינו הכביר

ראשו"ן הוא לכם לפסוח עליכם, כאשר לראשונה נשלחו עסקני קהילתינו
לקב"ץ על הגבאו"ת ולזכות את אנשי שלומינו אחים לדעה בבארא פארק
ואודות לעזרתו המרובה זכינו להצלחה גדולה למעלה מן המשוער

אתו עמו יתברכו

העסקנים החשובים כל אחד בשמו הטוב יבורך

אשר עמדו לימינינו במסירות רבה ונאמנה

אשריכם גיבורי חיל! מה טוב חלקיכם!

זכות הארת בתי אנ"ש בחג הפסח יגן בעדם להתברך בכל מילי דמיטב
ואלקא דמאיר יענם בכל משאלות לבם לטובה ולברכה.

המברכים בהגשי הוקרה והערכה

מפעל "קמחא דפסחא-ידי חסד"

ד'סאטמאר בני ברק יצ"ו



מדור
הלכות פסח

א חוקים להורותם

ב משיב כהלכה

ג הלכה ברורה

ד מתיר איסורים

בעזהשי"ת



ברכות עד בלי די

קול אוערים הודו את ה' בפרוס חג הפסח, נשא שיר ושבח, ברגשי תודה וברכת החסד עריחוק עקום וקירוב לב, נשגר ברכות לרוב, לידידינו החשובים עסורים בלו"ע עד אין סוף חכם לב יקח עצות, אשר נדבה אותם לבם הטובה, להשתתף בריח נדיבה ולתרום עין הכי אל תוך בתי אנ"ש תלמידים וחסידים זכו להכניס אורה ושמחה לקראת יו"ט פסח "קמחא דפסחא - ידי חסד" בידא אריכתא עיזודתם עלינו פרוסה תדירא

הנדיבים החשובים שיחיו

כל אחד ואחד בשמם הטוב יבורך

יעלה ויבוא ברכותינו, כשם שזכיתם לשמח לב אנשי שלומינו, כן ה' אלקינו אתכם ישמח דורות ישרים ועבורכים, כציצים ופרחים, תזכו לראות ולרווות רב תענוג ונחת וכט"ס ויכן לאכול עין הזבחים ועין הפסחים עוד השתא ועלמין בראשיתו בביאת עשיח בן דוד



החותמים לעילן שעם ברגשי הודאה והערכה
בברכת חג פסח כשר ושמח

מפעל קמחא דפסחא "ידי חסד"

שע"י קהל יעב לב ד'סאטמאר - בני ברק

חוקים להורותם
הלכות ודינים, מפסקי הראשונים והאחרונים, עם תוספת ביאורים וטעמים שונים
ע"נ ע"י הרב הגאון דומ"ץ דקהילתינו שליט"א

דיני "ברכות" המצויים בימי הפסח

ברכת שטרודל, בלינצע'ס ממולא

שטרודל בפסח שנעשית מעיסת קמח תפו"א או ביצים וממולאת בתפוחים, אם הרוב הוא התפוחים ברכתה העץ, ואם הרוב הוא הקמח ברכתה שהכל, וכן בלינצע'ס ממולא במין אדמה.

דבכל השנה שהקמח נעשית ממין דגן ברכתה מזונות אף כשהקמח מעט, מדין "כל שיש בו ה' מיני דגן", אבל בפסח שנעשית משאר דברים הולכים אחר הרוב, וכן צידד הגאון רבי משה שאול קליין שליט"א, וציין לדברי השועה"ר (סדר ברכה"נ פ"ב ה"ז) שכתב לגבי מזונות ממולא שברכתה מזונות, דאף שעיקר עשייתה אינה למזון אלא לעידון ותענוג, ומזון העיסה טפל למילוי, והיה ראוי לברך על המילוי ולפטור העיסה, עכ"ז מברך מזונות כיון שהעיסה היא מה' המינים, ומבואר דאם העיסה אינה מה' המינים מברך על המילוי, אולם צריך לומר דזהו דוקא כשהמילוי הוא הרוב, אבל כשהמילוי הוא המיעוט מברכים כמין הרוב שברכתו שהכל, דכיון שהוא הרוב הוא העיקר.

בירך מזונות על עוגה בפסח

עוגות הפסח שברכתם שהכל, אם טעה ובירך מזונות יצא.

בכס"מ (פ"ד מהל' ברכות הל' ו) כתב דעל הכל אם בירך מזונות יצא חוץ ממים ומלח, וכן בא"ר (סי' קס"ח סקט"ז) בשם הדרישה, ומובא בברכ"י (שם), ובכה"ח (סי' ר"ב סק"ט, סי' ר"ו סק"ו, סי' ר"ח סקע"ח), ופסק כן בח"א (כלל נ"ח ס"ג), ומובא בבא"ח (בלק י"ג), וכן בשו"ת שואל ומשיב (מהדורא ו' סי' נ"ח) הביא דברי הכס"מ, וסברתם כיון דבלשון תורה כל המאכלים נקראים מזון דמשביעים חוץ ממים ומלח שאינם משביעים, וכן הוא במשנ"ב (ביאוה"ל סי' קס"ז סע' י' ד"ה במקום, סי' ר"ח סע' ז' סוד"ה עד, ובשעה"צ סי' ר"ח סקל"א), אולם כמה אחרונים סוברים דלא יצא, ערוה"ש (סי' קס"ז סי"ט), שד"ח (אסי"ד ברכות סי' א' אות ל"ו) בשם הרב בית עובד, וכן משמע בט"ז (סי' קס"ח סק"ו) דכתב דמזונות פוטרת פת כיון דזיין, ומשמע דוקא פת, וכן מבואר בגיליון הש"ס (ברכות ל"ו:) ולכן טוב לצאת ידי ספק ולברך שהכל על מין אחר, לאחר שטעם מעט מהעוגה.

יין ומיץ תפוזים

יש לדון במי שבירך על היין, והיה לפניו תפוז שלם, ולאחר הברכה סחטוהו, האם היין פטר את המיץ כשלא היה בדעתו לשתות.

בדין יין פוטר משקין מבואר (סי' קע"ד סעי' ב' בשו"ע ואחרונים) דלכתחילה בעינן שהמשקין יהיו לפניו בשעת הברכה, ובמשנ"ב דבדיעבד מועיל דעתו לחוד אף שלא היו לפניו, ויש לדון כשבשעת הברכה היה אוכל ואח"כ נעשה משקה, האם נחשב כהיה לפניו, ויש לומר דכיון דלדיעה דבעינן לפניו, הוא תנאי בכדי שהמשקין יתבטלו לגבי היין, ואינו תנאי בדעתו לפטור, ולכן אינו מועיל דעתו, אלא בעינן דוקא שיהיו לפניו, א"כ לא מהני כשהיה עדיין אוכל, דדוקא כשהם משקין הם מתבטלים להיין, והא דאינו מברך על הצוקע"ר שממתקו בפה בעת שתיית קאוו"ע לאחר שתיית יין כדמבואר בשו"ת חת"ס (סי' מ"ז) המובא בביאוה"ל (סעי' ב) אף שהצוקע"ר עדיין אוכל בשעת ברכת היין, אין להביא ראיה דמועיל אף כשהוא אוכל, דהצוקע"ר אינו נטפל ליין אלא להקאוו"ע ורק הקאוו"ע נטפל ליין, ועי' בס' בר אלמוגים שנסתפק בזה.

דיני קרימה המצויים במצה

שני מיני מצות המונחים לפניו וברצונו לאכול משניהם - יברך על החשוב.

כדלהלן, ובמשנ"ב (סק"ה) דאם ברצונו שוה לאכול מזה ומזה, אפי' אין בדעתו לאכול אלא אחד מהם, מצוה מן המובחר לברך על החשוב.

אחד שלם ואחד אינו שלם - מברך על השלם.

שו"ע (סי' קס"ח סעי' א) ובאחרונים שם, ואפי' אם חסר מעט יברך על השלם, עי' הערה הבאה.

מצה שחסר בה מעט ומצה שחסר בה הרבה - יברך על החסר מעט.

נחלקו האחרונים לגבי לחם משנה כשחסר מעט, דדעת החכם צבי (סי' ס"ב, ומובא במחצה"ש סי' רע"ד) דנחשב שלם כשחסר ממנו כשיעור חלה [אחד ממ"ח], וראייתו דמצינו (עירובין פ:) דנחשב שלם ויוצאים בה עירובי חצירות, אולם הא"ר (סי' קס"ז) ובא"ז (סי' ג) והביאו התו"ש (סי' רע"ד) והלך בדרכו חולקים ודעתם דרק בעירובין מהני דהתם הטעם דבעי' שלם הוא משום איבה שלא יאמר אחד שהביא שלם והשני הביא חסר, ולכן מהני שחסר מעט דנחשב עדיין שלם, משא"כ לגבי לחם משנה דזהו משום חשיבות בעינן שלם לגמרי, ובקרבן נתנאל (עירובין, פ"ז סי' יב) מחלק בין היכא שחסר מחמת הפרשת חלה דבזה מהני, לבין היכא שחסר שלא לשם חלה דלא מהני, וכן במנח"י (בסוף ספר תו"ח סי' יב) דעתו דמהני, ובשו"ת הר הכרמל (סי' ב') חולק, ולכן היכא שחסר מעט לכמה פוסקים נחשב שלם, ובפרט כשחסר מעט שאינו ניכר דאפשר דמהני לכו"ע דנראה כשלם, והנידון הוא כשחסר באופן שניכר אלא שחסר מעט כשיעור הפרשת חלה.

נטל פרוסה לברך, ובתוך כך הביאו לו שלימה, מניח הפרוסה תוך השלימה ומברך עליהם.

משנ"ב (שם, סק"א) ועי' כה"ח (סק"ב), ובאה"ט (סי' תרע"ג סק"א).

שניהם שלימים או פרוסים - מברך על החביב [מצוי במצות כשהם משני בתי מאפה].

שם בפוסקים, וכשהחביב עשוי מקמח מלא, ובסעי' ד' איתא דפת נקי ופת קיבר [דהיינו פת שלא הפרידו ממנו הסובין] יברך על הנקי, ואפילו אם הקיבר חביב עליו, ולפי"ז היה צריך לברך על הפת הרגיל, דפת מקמח מלא הוא פת שאינו נקי עם תערובת סובין, אולם בזמנינו שנשתנה דרך עשיית לחם מקמח מלא, שיש לה טעם טוב, והרבה אנשים רגילים לאוכלה, ואינו מאכל עניים כבזמניהם, אפשר דשוה ללחם רגיל, ולפחות לאלו שנוהגים לאוכלה, ולכן מסתבר דיברך על איזה החביב.

שניהם חביבים בשוה - מברך על הגדול.

שו"ע (סעי' ב'), ומובא בהגדה של פסח מבית לוי (ברוסק, עמ' קצ"ג) דבכל שבת ויו"ט כשהיה הגרי"ז בוצע הלח"מ, היה קודם תופס כל אחד בידו ובודק איזה מהם כבד יותר, וממנו היה בוצע.

מצה רגילה ומצה שהיא חביב יותר אלא שאינו אוכלה מחמת איזה חומרא [כגון שנפלה לארץ או שאינה בהשגחה מהודרת] - מסתבר דבשעת הברכה יסלק מלפניו את החביב.

דיש לדמותו לדין המובא בסעי' ה' דאם יש לפניו פת ישראל קיבר ופת עכו"ם נקי, והוא נזהר מפת עכו"ם, דיסלק הפת עכו"ם מלפניו, כיון דאפשר שיצטרך לברך עליה מפני שהיא חביבה עליו, ובמשנ"ב (סק"ט) הביא מפקפקין בזה, ומ"מ מסיק דלכתחילה טוב לחוש לדברי השו"ע ולסלק.

מצה הראויה כולה ומצה שנשרפה מקצתה [כדמצוי במצות] - ראוי לברך על המצה שראויה לאוכלה כולה.

בא"ר (סי' קס"ז סק"ב) כתב דפת שנשרפה מקצתה אין דרך כבוד לברך עליה, ואם אין פת אחר שלם, טוב יותר שיחתוך הנשרף ממנו, [וצ"ל דדעתו דכהשרוף מחובר לפת, זהו יותר גנאי מפת חתוך], אלא דכתב דמצא בשו"ת שער אפרים (סי' א') דכל כמה דלא נחתך ממנו הנשרף נקרא לחם שלם לענין לחם משנה, ובא"א (סי' קס"ז בגליון השו"ע) כתב דנחשב שלם, ובשו"ת בנין עולם (סי' ט') האריך בזה, ומחלק בין היכא שראוי לאוכלו ע"י הדחק או שאינו ראוי כלל, ובכה"ח (סק"ח) הביא מי שמחמיר דאינו נחשב שלם מטעם דכל העומד לקוץ, ועדיף לברך על אינו שרוף, ועי' במחצה"ש ושע"ת (סי' רע"ד), ולכן כתבנו דעדיף לברך על אינו שרוף, ואפשר דזהו אפילו כשאין בדעתו לאכול משניהם, דאין זה דרך כבוד, ולפי ההו"א בא"ר עדיף לחתכו ולברך.

פת ומצה [מצוי לאחר הפסח] - לכאורה יברך על הפת.

עפ"י הפמ"ג (סי' קס"ח משב"ז סק"ז), דפת שהיא המוציא קודמת למזונות אפילו כשקובע על המזונות, דפת חשובה דברכתה המוציא אף בלא קביעות, והביא כן בשם א"ר (אות ז') שכתב בשם שכנה"ג, ובס' תורת חיים (סק"ט) הוסיף ביאור דפת שמעורב בו שמן יש לו שם לויי "פת הבאה בכיסנין", ולכן פת רגיל קודם ע"כ, והנה מצה מעיקר הדין ברכתה מזונות דכוססין אותה, ואף שאנו נוהגים לברך המוציא יש בזה כמה טעמים, ועדיין ספק הוא, ונקטו כמה פוסקים דיש לאוכלם רק בקביעות סעודה, ונמצא דהפת שהיא ודאי המוציא חשובה יותר.

כמה אנשים האוכלים ממצה שלימה

כמה אנשים שנטלו ידיהם לסעודה, ויש להם מצה אחת שלימה, מסתבר דנכון שהראשון המברך על השלם ימתין שיברכו גם האחרים על השלם, ובתנאי שלא יהא הפסק גדול.

דהענין לברך על השלם הוא חיוב על כל אחד, וכמו דמצינו בלחם משנה, דיש מקומות שהבוצע הראשון ממתין לאחרים, עי' בסי' קס"ז ובסי' רע"ד, והיה מקום לומר דזהו דוקא לגבי לחם משנה שחיובו על כל אחד, משא"כ לגבי ברכה על שלם או שאר דיני קדימה אפשר שהחיוב רק על הראשון, דלאחר שהראשון כבר בצע ממנו, שוב ליכא חיוב על האחרים, אולם בערוה"ש (סי' קס"ז סעי' ג) כתב לגבי ב' אנשים שיש להם חטה ושעורה, שאחד יברך על החטה וימתין לשני, ולכאו' ה"ה לגבי שלם, וכן משמע קצת בשועה"ר (סי' קס"ז סעי' כ') דכתב היכא שהמסובין יוצאים ברכת המוציא מהמברך, דצריך להיות לפניהם ככר שלם כמו לפני הבוצע שאל"כ זקוקים הם לככר שלם שלפני הבוצע, שכיון שיש על השולחן פת שלימה אסור לבצוע על הפרוסה ע"כ, ומבואר דכולם צריכים לברך על השלימה, אלא דהתם איירי שכולם יוצאים הברכה מהמברך, ואפשר דלכן יש להקפיד, [וכמובן שזהו דוקא כשהשלימה אינה שייכת להראשון לחוד].

זהירות בשינוי מקום בימי הפסח

מצוי בימים הסמוכים לפסח שמקפידים שלא ליכנס לחדרים שהוכשרו לפסח, וכן מצוי בפסח שאין נכנסים בדרך קבע לחדר שנמצא שם החמץ שנמכר לגוי, יש ליזהר לכתחילה שלא ליכנס לשם באמצע שתיה או אכילה שלא בתוך הסעודה, אלא אם כן היה דעתו לכך.

עפ"י המבואר בשו"ע ורמ"א ומסקנת הביאוה"ל (סי' קע"ח סעי' א - ב) דמחדר לחדר באותו בית שייך שינוי מקום באכילה שלא בתוך הסעודה [וכן בסעודה כשעדיין לא אכל כזית פת] אלא אם כן היה דעתו, ובלא דעתו לכתחילה אין לשנות מקומו, ובזמנינו נקטו הפוסקים דכל הבית נחשב דעתו, כיון דהדרך לילך באמצע האכילה, ויכול לכתחילה לילך שם, אולם כשיש חדרים שאין הדרך לילך שם כמו בימי הפסח, חזר דינו כבראשונה, דלכתחילה יש ליזהר שלא לשנות מקומו.

ואם יש חדרים שהדרך לילך ויש חדרים שאין הדרך לילך, אפשר דיהא תלוי בסברות בתועלת דעתו, דאם הסברא הוא דכל המקומות שחשב עליהם נחשב כחדר אחד, זהו שייך רק במקומות שחשב עליהם, ואם הסברא הוא דבזה שהיה בדעתו לילך לחדר אחר נמצא דלא קבע אכילתו במקום אחד, וכל הבית דומה להולכי דרכים, אם כן אין חילוק לאיזה מקום הוא הולך, וכן משמע קצת בערוה"ש (סי"א) וז"ל הרוצה לשתות חמין בכמה חדרים יהיה דעתו בעת הברכה שלא ישתה במקום אחד רק ישתה כאן מעט וכאן מעט ואז יכול לשתות על סמך ברכה זו בכל חלקי הבית שתחת גג זה ע"כ, ומשמע דבזה שחושב על שתי מקומות ביכלתו לשתות בכל הבית, ומהגאון רבי משה שאול קליין שליט"א שמעתי כפי מהלך הראשון, ולפי"ז יש להחמיר שלא לילך לחדר שאין הדרך ליכנס שם.

ברכת מי פירות "קאמפאט"

מים שבישלו בהם מיני פירות [קאמפאט] כששותה המים לחוד מברך שהכל, ובדיעבד אם בירך בורא פרי העץ יצא.

בשו"ע (סי' ר"ב סעי' י) מובא דעת הרשב"א (ברכות ל"ח.) דברכתם שהכל דאינו דומה לירקות, כין דפירות אין הדרך לבשלם, ודעת הרא"ש (פ"ו סי' י"ח) דאם נכנס טעם הפרי במים מברך העץ, ובמשנ"ב (סקנ"ג) הביא האחרונים לברך שהכל.

ולכאו' בפירות שהדרך לבשלם, בזה אף להרשב"א ברכת המים העץ, ואפשר לומר דכיון דלהרמב"ם מי ירקות ברכתם האדמה, רק בתנאי שבישלם לצורך המים, ובקאמפא"ט בישולו אינו בשביל המים אלא לצורך הפרי, ורק אגב כיון שנשאר מהמים שותים אותו לחוד, ונמצא דחסר תנאי הרמב"ם, ולכן מברכים שהכל, ובשו"ת אג"מ (יו"ד ח"ב סוסי' כ"ה) דמברכים שהכל כיון דנהנים מהם באופן שתיה, וכדברי התוס' (ברכות ל"ח. ד"ה האי) והובא בהגר"א (סי' ר"ב סעי' ד) דעל שתיה מברך שהכל, ויש לומר עוד טעם כיון דמניחים הרבה סוכר ותבלינים להוספת טעם, לכן ברכתם שהכל כמו מי ירקות כשהמים יש להם טעם בעצמם.

ברכת מי בארשט [סלק]

מי בארשט [מים שבישלו בהם סלק, צוויקל], נוהגים לברך עליהם שהכל, ואם בישלם לצורך הסלק טוב להוציאם בברכת אדמה ושהכל על מינים אחרים.

מי הבארשט יהא תלוי באופן ההנאה מהם, דבמקומות שנוהגים לאכול גם את הבארשט בעצמו, אזי לפי רוב הראשונים מברך על מימיהם אדמה כברכת הבארשט, ובמקומות שאין נוהגים לאכול הבארשט בעצמו מברך על

מימיהם שהכל לפי הרא"ש, אולם לפי מה שהבאנו בהערה הקודמת דעת אחרונים דעל שתיה מברכים שהכל, אזי בכל ענין מברך שהכל, וגם יש שמערבים בהם ביצים ושאר דברים להוספת טעם כנ"ל, וטוב דבמקומות שאוכלים הבארשט להוציאם בברכה.

ובגוף מנהג אכילת בארשט [הנקרא מחמצת] בפסח מובא מהחי' הרי"ם שאמר הטעם כדי להוציא מלבם של צדוקים האומרים שהכוונה ב'לא תאכלו כל מחמצת' היא, שאסור לאכול בפסח מאכלים חמוצים.

מי פירות באמצע הסעודה

השותה מי פירות [מים שנתבשלו בהם פירות, מי ה"קאמפא"ט] בסעודה, נוהגים שאין מברכים עליהם, ואם שותים בסוף הסעודה לקינוח יש לצדד דמברכים עליהם.

בביאוה"ל (סי' ר"ב סעי' י"א, ד"ה בתוך הסעודה) כתב דהשותה מי בישול פירות בתוך הסעודה, לכו"ע [בין להרא"ש שברכתו העץ, ובין להרשב"א דברכתו שהכל] מברך עליהם, דאינם משקה אלא רוטב פירות, ודינם כפירות באמצע הסעודה ע"כ, ובס' מלבושי מרדכי (סי' ב' הע' ל"ט) הביא מהשבה"ל וצ"ל דתמה על הביאוה"ל ודעתו דאף להרא"ש דברכתו העץ, עכ"ז שם משקה עליו ונפטר בברכת הפת, ויש להוסיף דלכאו' לפי המציאות בזמנינו ששותים מי פירות אלו לצימאון כשאר משקין [ובפרט בימי הפסח שהרבה אין שותים משקין רק מה שמייצרים בבית, ובשעת הבישול כוונתם גם לשתיית המים], א"כ דינו כמשקין דאין מברכין בסעודה, והגאון רבי משה שאול קליין שליט"א דימה לזה דין התוס' הנ"ל דעל משקין מברך שהכל, ואפשר דדין הביאוה"ל שייך במי ששותה מי פירות אלו בסוף הסעודה במקום אכילת קאמפא"ט, דבזה שייך לומר דדינו כפירות.

יין באמצע הסעודה

השותה יין באמצע הסעודה [ולא שתה לפני הסעודה] מברך בופה"ג, ויין המעורב במים, אם ברכתו הגפן מברך, ואם ברכתו שהכל אינו מברך.

ובהגדרת ברכתו, תלוי בשיעור וחוזק היין, ולמעשה אחר אריכות האחרונים, קשה לשער בזה, ואם יש מעט מים ונרגש היטב היין ברכתו הגפן, ואם יש הרבה מים ובפרט ביין הנמכר, וביותר במיץ ענבים, ואין נרגש היטב טעם היין, וכל שכן כשיש חצי מים, ברכתו שהכל, ובספק נכון לברך קודם הגפן על יין לחוד.

מצה מטוגנת [מצה בריי]

מצה מטוגנת הנקרא "מצה בריי" [בפסח, ולאחר הפסח להמחמירים בשרויה ובמי פירות], אם הם חתיכות כזית ברכתם המוציא, ואם הם פחותים מכזית, מהנכון שלא לאכלם אלא בתוך הסעודה ויפטרם בברכת הפת.

הנה פת מבושל פחות מכזית ברכתו מזונות כדמבואר בשו"ע (סי' קס"ח סעי' י), ובטיגון ספק הוא אי טיגון בכלל בישול לענין זה, ולכן מסיק במשנ"ב דנכון שיפטרם בברכת הפת, ואף דבסעי' י"ג נקט השו"ע בפשטות דטיגון כבישול, צ"ל דהתם איירי לגבי הדין דלחם אינה נעשית אלא על ידי אפיה, ולזה נקט דטיגון ג"כ אינו כאפיה אלא כבישול, משא"כ הכא איירי שיש לה כבר תורת לחם והבישול מפקיע מתורת לחם, ובזה יש להסתפק, ובחזו"א (סק"ט) כתב דטיגון אינו כבישול.

והמחמירים בכל השנה שלא לאכול מצה אלא בתוך הסעודה מספק ברכה, [חוץ אם קובעים סעודה עליהם דאז מברכים המוציא], ממילא מברכים קודם על הפת, ורק כשאוכלים לקביעות סעודה דמברכים המוציא, בזה במטוגנת יברך קודם על הפת, דאם דינו כבישול אין מועיל בהו קביעות סעודה, ונמצא דזהו בכלל הספק.

ואם יש חתיכה אחת הגדולה מכזית, יברך עליה המוציא ויפטור שאר החתיכות.

משנ"ב (סקנ"ג), ויש לדון באיזה ענין איירי, דבענין שכוונתו באמת לאכול סעודה, א"כ פשוט הוא דכיון דבירך המוציא על חתיכה שיש בה כזית דפוטר שאר החתיכות שהם באים בתוך הסעודה, ומה בא לחדש במשנ"ב, ובפשטות נראה דאיירי אף כשאין ברצונו לאכול סעודה, וזהו חידושו דאף בזה פוטר, או שבא לחדש דמחויב לברך על אותה חתיכה.

ויש לדון כשסיבת אכילתו בתחילה את החתיכה שיש בה כזית הוא רק בכדי לפטור את שאר החתיכות, האם דומה להא דהביא המשנ"ב (סי' קע"ז סק"ג) בשם המ"א (סק"א) דאם אוכל מעט פת וכוונתו הוא רק בכדי לפטור המאכלים דלא מהני לפוטרם, וכנראה לחלק דשם איירי שאין ברצונו לאכול כלל פת, משא"כ הכא דברצונו לאכול אותו הפת שנטגן, ואין לו חילוק איזה חתיכה ברצונו לאכול, וממילא אין זה נחשב כמי שאוכל רק בכדי לפטור המאכלים, וכן צ"ל במחצה"ש (סי' קס"ח סקכ"ה), ולפי דברי השועה"ר (סי' קע"ז קו"א סק"ב) דמחלק בין דברים הבאים להשביע דפת פוטרת אותם בכל ענין לבין מאכלים הבאים ללפת שבהם מסתפק המ"א, פשוט דהכא איירי בפת דמשביע.

חומרות ומנהגים בפסח

א] מנהג שהובא בפוסקים אין להקל בו אפילו בשעת הדחק (א)

ב] בעניני הפסח נוהגים להחמיר בכל מה דאפשר (ב)

ג] החומרות וההידורים שנהגו בפסח אלו דברים שאין להם שיעור (ג)

ד] בחומרות ומנהגים צריך כל אחד להחזיק במנהג אבותיו ועל זה נאמר אל תטוש תורת אמך (ד)

ה] אכן זהו רק באופן שאבותיו נהגו להחמיר אפילו בכשרות גמור אבל אם החמירו בכמה מיני מאכלים מחמת חשש בכשרות ועכשיו נשתנו העתים ויכול להשיג מאכלים אלו בכשרות גמור ללא שום חשש בזה אין איסור לשנות (ה)

ו] ישנם הרבה שנוהגים שלא לאכול בפסח אצל אחרים ואין מתערבים זה עם זה (ו)

ביאורים והוספות

(א) ברמ"א (סימן תר"צ סי"ז) כתב "ואין להקל בשום מנהג או ללעוג עליו כי לא לחינם הוקבעו" ובמג"א שם (סקכ"ם) מביא מהמהרי"ק שכל מנהג שהובא באיזה פוסק חלילה להקל בו אפילו בשעת הדחק דכל מנהג שנהגו בו ישראל בוודאי קיבלו כן איש מפי איש ויסודתו בהררי קודש עיי"ש.

(ב) בשו"ת הרדב"ז (ח"ג סימן תקמ"ו) כתב בענין החומרות של פסח כי חמץ רומז ליצה"ר שאור שבעיסה ולכן כלה גרש יגרש אותו האדם מעליו ויחפש עליו בכל מחבואות מחשבותיו ואפילו כל שהוא לא בטיל עיי"ש ובשו"ע הרב חלק התשובות (סימן ו') כתב לענין מצה שרויה דלפי"מ שכתב האריז"ל שיש להחמיר כל החומרות בפסח פשיטא שיש להחמיר עיי"ש ובתהלה למשה (הקדמה לישמח משה על נ"ך) מביא על הגה"ק בעל הישמח משה דכל חומרא שנאמרה באיזה ספר נהג בעצמו בחג הפסח אם כי שחק מזה עכ"ז הוא בעצמו גם נהג חומרא זאת ובשו"ת חלקת יעקב (או"ח סימן ר"ד) מביא על הגה"ק המהרי"ד מבעלז כשהובא לפניו שאלה בפסח היה מקדים לומר להשואל דבפסח צריך כל אחד להחמיר על עצמו בכל מה שאפשר וכעת שאל שאלתך) ואין ללעוג על המחמירים (דרך פקודיך (מ"ע י')כתב לחזק אלו המחמירים ואין אוכלים רק מצה שמורה, והמלעיגים "המה כמקצצי רגלי המביאים דורונות למלך" מחסרון חכמתם עושין כן כל קבל די רוח יתירה בם ורמות רוחא הוא דנקטא להו) וכל המאריך בדקדוקי חומרות בפסח מאריכין לו ימיו ושנותיו (בשו"ת מן השמים (סימן ס"ט) כתב, "כל המאריך בדקדוקיהן מאריכין לו ימיו ושנותיו") ונשמר מן היצר הרע (בזוה"ק כי תצא רפ"ב) כתוב מאן דנטיר להון מחמץ ושאור גופיה איהו נטיד מיצה"ר לתתא ונשמתא לעילא ואתמר ביה לא יגורך רע עכ"ל ובמשנת חסידים (מגורי האר"י) כתב "השומר מחמץ כהלכתו והמחמיר בכל החומרות שמחמירים יועיל לנפשו כל השנה".

(ג) הוא לשון הרה"ק ר' שמחה בונם מפרשיסחא זי"ע שהוא כמו תכשיטי כלה אשר כל המוסיף תכשיטים הרי זה משובח (שיח שרפי קודש פסח אות א') והגה"ק בעל אף פרי תבואה אמר פעם "שאין חומרות בפסח" (דרכי הישר והטוב עמוד ל') ואין בו משום יוהרא (במחזיק ברכה (סימן תס"ז סק"ח) כתב וז"ל "ומ"מ אשר תאוה נפשו להחמיר בזה וכיוצא בזה אין מזניחין אותו כי כו"ע ידעי דכל אחד מחמיד לעצמו ועושה גדרות וסייגים כי רב הוא תוקף איסור החמץ החמור מכל איסורין שבתורה כאשר בירר הרדב"ז בתשובה ואינו יוהרא ולא דבר תמוה כי כל העם מקצה יודעים כמה מיני חומרות עושה כל אחד כאשר תאוה נפשו ובכהאי גוונא ליכא משום לעז עכ"ל, ואין בזה חשש של לא תתגודדו (מועד לכל חי להגר"ח פלאג'י סימן ב' אות י"ז).

(ד) כמ"ש בשו"ת ראב"ן (סימן י') שו"ת זכרון יוסף (יו"ד סימן י"ד) הובא בפתחי תשובה (יו"ד סימן רי"ד סק"ה) ואין לשנות ממנהג בית אבותיו, אך זה דווקא במקום שנהגו בו כל בית אביו אבל חומרות או דקדוקי הלכה שנוהג בהם אדם לעצמו אין חיוב על בניו להחזיק בהם מדין אל תטוש הליכות שלמה (פ"ד סק"ל) ועיין בשו"ת חוות יאיר (סימן קכ"ו) ובשו"ת משנת יוסף (ח"ח סימן כ"ו) דמנהג שנשתרש במשפחה מדור דור ראוי לכל הצאצאים לנהוג כן משום אל תטוש.

ז] מי שמחמיר שלא לאכול אצל אחרים בפסח וכעת הולך לחוג את חג הפסח אצל הוריו או בניו אינו צריך לעשות התרת נדרים [ז]

ח] מי שיש לו מנהג אבותיו להחמיר ועכשיו רוצה לשנות מנהגו צריך התרת נדרים ולכן זקן שקשה לו לאכול מצה שאינה שרויה יעשה התרת נדרים [ח] וכן חולה שאינו יכול לנהוג באיזה חומרא ומנהג טוב צריך להתיר נדרו בשלשה אנשים ויפתח בחרטה שמתחרט שנהג כן לשם נדר ואילו ידע שיתחרט לא היה נוהג כן בגדר נדר. [ט]

ט] כשיש צורך גדול או לחולה אפילו אין בו סכנה או לצורך תינוק אם צריכין הרבה לכך מותר לשנות מחומרת אבותיו [י] ויש שאין נוהגין לחנך הקטנים בחומרות עד שיגדלו קצת [יא]

י] מי שנהג חומרא מקטנותו משום שסבר שיש בזה 'חשש איסור' ועכשיו נודע לו שהוא רק 'הידור' בלבד או שחשב שיש בזה איסור גדול ונתברר לו שאין זה איסור כל כך יכול לשנות מנהגו ואינו צריך התרה כלל דהוי מנהג בטעות [יב]

ביאורים והוספות

(ה) בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סימן קס"ג) נשאל באלו שאין משתמשין בשמן בפסח אלא בשמן עופות (שמאל"ץ) אם מותר לשנות מנהג זה ולהשתמש בשמן שבשוק דהיום אפשר להשיג שמן עם הכשר מעולה ואילו היו אבותינו היום בחיים היו הם בעצמם משנים וע"ז כתב דאם נהגו בפסח שלא להשתמש בשום דבר שנעשה מחוץ לבית אפילו הוא כשר גמור ונהגו כן לאו דווקא בשמן קרוב מאוד שהוא בכלל אל תטוש תורת אמך אבל אם נהגו ק רק בגלל שלא נמצא ולא האמינו על כשרות השמן לשום אדם יתכן מאוד שבזה נשתנו העתים אם ברור מאוד דקדוק כשרות השמן ובאופן שמשתמשים גם בשאר סוגי מאכלים שאינו נעשה בבית ממש עיי"ש וכן הורה הגאון בעל אבן ישראל (הליכות אבן ישראל עמוד ק"ח) וכן בכל דבר הדומה לזה כגון שאבותינו נהגו שלא לאכול דגים בפסח ועכשיו יש להשיג דגים בהשגחה מעולה בלי חשש תערובת חמץ א"צ להחמיר מצד הדין כן הורה הגה"ק רמ"א פריינד זצ"ל.

(ו) בכף החיים (סימן תנ"ג סק"מ) מביא בשם הגר"ח פלאג'י שכתב "משפחה ומשפחה מנהג אבותיהם בידיהם וכו' שלא שלא לסעוד אצל אחרים ואפילו מי שאינו נוהג חומרות כשרידים אשר ה' קורא אפילו הכי מה טוב דבימי הפסח יקיים אשרי יושבי ביתך טפי משאר ימות השנה", אמנם אם הולך לבקר חבירו במועד וכיבדו אותו בשתית יין אינו צריך לסרב (הליכות שלמה עמוד צ') דגם בביתו שותה יין שקנה מאחרים.

(ז) שו"ת שרגא המאיר (ח"ז סימן ק"מ) דנחשב כמו שאוכל בביתו כיון שבביתו אין מבשלין והעולם נוהגין שלא לחשוש לחומרות אלו שהיא חסידות יתירה ואין צריך התרה כמבואר בשו"ת שואל ונשאל (ח"ה סימן ס"ב).

(ח) אורחות רבינו (ח"ב עמוד פ') מביא כן בשם החזו"א.

(ט) חיי אדם (כלל קכ"ז ס"ח) וכל זה לכתחילה אבל אם אינו מוצא עתה מי שיתיר לו יכול להקל גם בלי התרה כשאינו רוצה לחזור ממנהגו לגמרי רק במקום אונס ושעת הדחק כמבואר במשנ"ב (סימן תקפ"א שעה"ז סקל"ג) דיש לסמוך על המג"א שם (סקי"ד) דבמקום שיש מקצת חולי אינו צריך התרה.

(י) ויש להעיר דהחיי אדם בכלל קכ"ז ס"ח לגבי מנהג שנהג יחיד ורוצה לחזור מחמת שאינו בריא אינו מתיר בלא התרה ובסעיף ו' היינו הלכה שהובא כאן מתיר אף בלי התרה. ובספר כל נדרי (פע"ז הערה ו') מיישב דהחיי אדם סובר שיש חילוק בין מנהג היחיד למנהג הציבור דמנהג יחיד אמרינן כיון דלא אסיק אדעתיה שיחלה הרי קיבל על עצמו מנהג זה גם באופן שיחלה אבל במנהג שאסור מחמת מנהג הרבים אמרינן דחולה אינו בכלל מנהגם.

(יא) דבדברים שאינם רק חומרא בעלמא שהאדם מחמיר על עצמו ואין בהם סרך איסור אין חיוב לחנך הקטנים בזה עיי' בשו"ת מקדש ישראל סימן קס"א.

(יב) שו"ע יו"ד (סימן רי"ד ס"א) ובש"ך (סק"ה) ופרי חדש (סימן תצ"ז דין א') ועיי' בחיי אדם (כלל קכ"ז ס"ז) דאם נהג לאכול כל הפסח מצה שמורה משעת קצירה כי חשב שמצוה לאכול שמורה כל ימי הפסח יכול לשנות בלא התרה דבאמת אין מצוה כלל רק בלילי פסח למצות מצוה עיי"ש וכן כל כיוצא בזה שחשב שיש ליקח ריחיים של יד כל ימי הפסח, או שנוהג להחמיר במצה שרויה וחשב שיש בזה חשש איסור של חמץ ועתה למד ובירר וליבן את הנושא ונתברר שהוא רק חומרא והידור ורוצה לשנות בזה אינו צריך התרה אם אין לו בזה מנהג אבות, אכן בעיקר דין זה עיי' בערוך השולחן (רי"ד סט"ו) שהקשה על הש"ך דראייתו משו"ע (סימן רל"ב ס"ו) דהנשבע שלא יעשה כן מפני שסבר שהוא איסור גדול ונודע לו שאינו איסור כ"כ לא חלה השבועה דיש לדחות דדעת הט"ז שם (סקט"ז) דמיירי כשהזכיר בשעת השבועה שנשבע מפני שהוא איסור גדול ועוד דיש לחלק דדוקא בשבועה י"ל שלא התכוון לישבע אילו היה יודע שזה איסור קטן אבל במנהג וסיג וגדר וכי בענין קטן אין ענין למיגדר מילתא וכ"כ בידות נדרים להגרי"ש נתנזון שם ביד יוסף (סק"ד).

יא] מי שנהג לא לאכול בפסח מצה שרויה [יג] ומתחרט על מנהגו אפשר דאינו צריך התרה אם לא קיבל עליו בפירוש את המנהג שלא לאכול ועכ"פ די בהתרה ע"י חרטה בלבד [יד]

יב] כתבו הפוסקים דאין הבן מחוייב להתנהג בהנהגת אביו אלא אם המשיך הבן לנהוג כן אחר שהגדיל והרגילוהו אבותיו ללכת בדרכיהם אבל אם הבן לא התחיל מעולם להתנהג כמנהג הטוב של אביו אין הבן מחוייב להמשיך מנהג אביו [טו]

יג] ולכן אם לאחר הנישואין לא התחיל להמשיך המנהג שנהג כשהיה סמוך על שולחן אביו רשאי אחר הנישואין לשנות המנהג בלי התרת נדרים [טז]

יד] ואפילו באופן שהמשיך הבן לנהוג כמנהג אביו אחר הנישואין ועתה רוצה לשנות שכתבנו שצריך התרה היינו דווקא שנהג כן מתוך ידיעה שהוא סייג וחסידות ורצה לנהוג להחמיר אבל אם הולך בהנהגות אביו לפי תומו כי הרגילוהו ולא מתוך מחשבה שרצונו לקבל על עצמו להחמיר בזה יש לצדד שאינו צריך התרה ואין עליו חובה להמשיך בזה [יז]

טו] אם המשיך לנהוג רק כדי לקיים מצות כיבוד אב ג"כ צריך התרה [יח]

טז] מי שנוהג איזה חומרא כגון שלא לאכול דגים או שאוכל רק מצות רש"י ובא להתאכסן אצל אביו או חמיו והם נוהגים להקל בזה אם אוכלים ביחד כל המשפחה וניכר שהוא מחמיר אסור לו להחמיר בפניהם רק אם אוכל לבד ואינו ניכר אז צריך לנהוג להחמיר [יט] אמנם כשחמיו אמר לו בפירוש שיכול לנהוג כן ואינו מקפיד כלל רשאי להחמיר

יז] וכן הנוהג להקל בדבר שמותר מעיקר הדין ומתאכסן אצל מי שנוהג להחמיר אסור לו להקל בפניהם [כ]

ביאורים והוספות

(יג) באופן שאינו מנהג אבותיו דאם זה מנהג אבותיו ונהג ק פעם אחת יש נידון בפוסקים אם מועיל התרה.

(יד) שערי תשובה (סוף סימן ת"ס) ומחלק שם בין הנוהג שלא לאכול מצה שאינה שמורה משעת קצירה דשם צריך התרה כיון דבמה שמחפש אחרי קמח שמור משעת קצירה הוי כמפרש שאינו אוכל מקמח אחר מחשש שנפלו ע"ז מים בתלוש אבל כשנמנע מאכילת מצה שרויה אף שבלבו חושב שנמנע מחמת חומרא אין ע"ז דין נדר עד שיוציא בשפתיו עיי"ש ולפי"ז מי שנהג לאכול מצות יד ולא מצות מכונה דמי לאוכל רק מצה שמוה משעת קצירה דכיון שמקפיד לקנות רק מצה מסוג זה הוי סתמא כפירושו וצריך התרה.

(טו) פתחי תשובה (יו"ד רי"ד סק"ה) בשם שו"ת זכרון יוסף (יו"ד סימן י"ד) ובשו"ע הרב סימן תס"ח סי"ז כתב "וכן בניהם אחריהם שנהגו חומרא זו שלוש פעמים בחיי אבותיהם או לאחר מיתתם או אפילו לא נהגו אלא פעם אחת אלא שהיה בדעתם אז לנהוג כן לעולם הרי נעשית חומרא זו עליהם כנדר אבל אם לא היה בדעתם כן ולא נהגו ק שלש פעמים אע"פ שאבותיהם קבלוה עלים בנדר ונהגו בה כל ימיהם אין בניהם חייבים לקיים מנהג אבותיהם" עיי"ש, וכן פסק בשו"ת דובב מישרים ח"א (סוף סימן צ"ג) אולם בשו"ת שבט הלוי (חי"א סימן רי"ז) חולק על הזכרון יוסף וסובר כסתימת השו"ע (יו"ד רי"ד ס"ו) שכל קבלת רבים חלה עליו ועל זרעו אפילו באופן שהבן עדיין לא התחיל לנהוג כן עיי"ש.

(טז) כ"כ בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סימן רמ"ט ד"ה אבל) שבחורים שבבית אביהם לא אכלו אווזות פטומות אינו נחשב נדר אצלו כיון שלא קיבלו על עצמו ולא הנהיג עצמו בק אלא שנהג כן רק מחמת שכך נהגו בבית אביהם.

(יז) עיי' שו"ת שבט הלוי (ח"ה סימן קכ"ט, וע"ע ח"ט סימן קצ"ג) אמנם בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סימן ס"ד) כתב דאם הבן עצמו התנהג בגדלותו להחמיר אף שהיה רק מחמת שהרגילו אביו ולא בחירת עצמו להחמיר מ"מ חייב להמשיך בהם עיי"ש.

(יח) אף שידע שאינו עושהו מחמת גדר וסייג מ"מ כיון שנהג כן משום מצות כיבוד אב ודאי הוי הנהגה טובה שצריך התרה.

(יט) משנה ברורה (סימן תס"ח סקכ"ג) דכיון דיש בזה חשש פגיעה וקפידא אסור להחמיר מפני המחלוקת ועיי' בשו"ע הרב (שם סי"ד) שכתב "ואם הוא בענין שא"א לו להחמיר אא"כ יודע הדבר לא יחמיר כלל אלא ינהג היתר כמותם שגדול השלום ויש לו לעבור על מנהגו מפני השלום כיון שאינו עובר על איסור תורה ולא מדברי סופרים אלא על מנהג בלבד" ואף שתמיד מחמיר בזה אמרינן דעל דעת כן לא קיבל החומרא עיי' שו"ת שבט הלוי (חי"א סימן קס"ז) לענין מצות רש"י ורש"מ.

(כ) תס"ח ס"ד.



כי שם ציוה ה'
את הברכה חיי"ם

מריחוק מקום וקירוב ליבאה, נשגר ברכת הודאה, מזלא טבא וגדיא יאה, לידידינו היקר המהולל בתשבחות, כליל המעלות והמידות, עסקן נמרץ לכל דבר קודש, עוזר ומטיב לכל מבקש, נודע בהתמסרותו למען מוסדותינו הק' בלונ"ח יומם וליל, ישמח מש"ה במתנת חלקו, אשרי שככה לו, חיי"ם שיש בו כל מעלה, יקר רוח מאוד נעלה, כה"ן שיפה דעתו, בפי ישרים תהילתו, הלא הוא

הלא הוא ידידינו החשוב והמפואר

מוה"ר משה חיים קאהן הי"ו

מגדולי עסקני מוסדות יטב לב בארה"ק

לרגל אירוסי בנו החשוב נ"י למז"ט בשעטו"מ

וצרופה כזה ברכתינו המרובה, ברגשי הודאה וחיבה, שיזכה לרב תענוג ונחת, מתוך אושר ועושר והרחבת הדעת, וימשיך לעמוד לימין מוסדותינו הקדושה, ובשכר זאת יתברך בברכאן דנפישא.

המברכים ברגשי הוקרה והערכה, אסירי התודה והברכה

יצחק אהרן מאטסער

בשם הנהלת מוסדות סאטמאר
בני ברק יצ"ו

הגעלת מפעל של שוקולד עם שוקולד

מבוא:

הנה כשרוצים להכשיר מפעל המייצר מיני מאכלים ללא הכשר, לייצור מאכלים עם הכשר, או מחמץ לפסח, צריכים להכשירם מקודם, כל כלי כפי השתמשותו, לפי הכלל הידוע 'כבולעו כך פולטו'.

אמנם שונה הדבר בקווי ייצור של מפעלי שוקולד, שאי אפשר להגעילם במים, משום שהמים גורם לקלקול מכונת הייצור. וגם טיפת מים אחת עלולה להשבית את כל קווי הייצור. אי לכך ההכשרה נעשית לרוב באמצעות שומנים, כגון שוקולד, חמאת קקאו, וכדומה. ועל זה נסוב המאמר בענין האם אפשר להגעיל עם שאר מקים, או דווקא במים. והאם שוקלד נחשב כשאר משקים, עד המנהג הלכה למעשה בגופי הכשרות המהודרים.

הפסח אינו נאכל:

מקובלנו מרבותינו ואבותינו ש'הפסח אינו נאכל', שבימי הפסח אין מחפשים התירים וקולות, ואפילו שבכל ימות השנה חסידים ואנשי מעשה נזהרים במידי דאכילה רק מכשרות מהודרות, הרי שבימי פסח מתנזרים מכל מוצר שאינו הכרחי, משום הזהירות ממשהוא חמץ, וכן משום המסורת 'אז פסח מישט מען זיך נישט'. ובכלל זה משתדלים מאוד שלא לקנות מוצרים שהוכנו במפעלי מזון, אפילו כשהם מתעטרים בחותמת כשרות מהודרת.

הגעלה בשאר משקין

כתב בבית יוסף (או"ח סימן תנב ס"ה) "כתב הרשב"א בתשובה (ח"א סימן תקג) שהרמב"ן היה אומר שאין מגעילין אלא במים, ולא בשאר משקין, והוא ז"ל חולק עליו וכו'. וכתוב בארחות חיים שכל זה לכתחילה אבל בדיעבד מותר".

והנה הרשב"א בתשובה (שם) הביא שני טעמים בשם הרמב"ן למה אין להגעיל בשאר משקים. א. מהגמרא זבחים (צו:) [ומרק ושטף] במים (ויקרא ו כא) ולא ביין, במים ולא במזוג. הרי לנו דהגעלה לא מהני ביין רק במים.

ב. משום דשאר משקין מבליעין ולא מפליטין, ומים מפליטין ולא מבליעין.

והרשב"א כתב בתשובה 'וילדות היתה בי והעזתי פני בו ודנתי לפניו וזאת היתה תשובתי', ונו"נ באורוכה, ועל הראיה מהגמרא בזבחים כתב שאדרבה משם ראיה דשפיר מהני הגעלה ביין ובמזוג, דהרי מבואר שם בגמרא, דדווקא בקדשים גזירת הכתוב שצריכה להיות במים, אבל בתרומה שפיר יכול להגעיל ביין ובמזוג.

ועל הטעם השני דשאר משקין מבליעין ולא מפליטין הקשה, א"כ יהא מותר לבשל שאר משקין בכלי של איסור וזה ודאי שאסור, והביא ראיה מגמרא בעבודה זרה (כט:) "קנקנים של גוי ויין ישראל כנוס לתוכן אסור בשתיה", ואם איתא ששאר משקין אינם מפליטין למה אסור, והלא לא פלטו כלל מן היין שבתוכן, אע"כ ששאר משקין נמי מפליטין[1].

---

[1] וז"ל הרשב"א בתשובה (שם) "ומה שכתב מר דיש אומרים שאין מגעילין אלא במים ולא בשאר משקין, ומההיא דמים ולא במזג (זבחים צו:) כך היה אומר לנו הרמב"ן ז"ל. והוא היה סבור שחדשה ומאותו ראיה ממש. עוד היה אומר לנו ששאר משקין מבליעין ולא מפליטין, והמים מפליטין ולא מבליעין וכו'.

וילדות היתה בי והעזתי פני בו ודנתי לפניו וזאת היתה תשובתי וכו'. גם על שאר משקין אמרתי שהם מפליטין על כרחנו, שהרי קנקנים שנתן גוי לתוכן יין שנינו, קנקנים של גוים ויין ישראל כנוס לתוכן אסור בשתיה. ואם איתא למה אסור, והלא לא פלטו כלל מן היין שבתוכן, אלא אפילו חם היין מפליט יין הבלוע בתוכו, כל שכן אם בישל בתוכו יין. ועוד שאם אתה אומר כן, שאר משקין מותר לבשלן בכלים אסורין, והא ודאי ליתא.

הלכה למעשה

כתב הרמ"א (או"ח סימן תנב ס"ה) **"ואין מגעילין בשום משקה רק במים. מיהו בדיעבד מהני הגעלה בכל משקה".** וכתב במשנה ברורה (ס"ק כד) הטעם שאין להגעיל בשום משקה חוץ ממים, כיון דאין טבען להפליט את הבלוע. והטעם דבדיעבד מותר כתב במשנה ברורה (שם ס"ק כו) "משום דיש חולקין דגם משקין מפליטין כמו מים, וסמכינן עלייהו לענין דיעבד. [ועיין בשעה"צ (שם ס"ק כט) דסמכינן על דעת הרשב"א, אבל להרמב"ן אף בדיעבד אסור].

הגדרה 'בדיעבד' – 'שעת הדחק'

והנה הגדרה של בדיעבד דמהני הגעלה בכל משקין כתב בפרי מגדים (הובא במשנ"ב שם) שאם הגעיל לפני פסח בשאר משקין, ועדיין קודם פסח, יראה להגעילו פעם שנית במים לבד, אכן אם הגיע פסח מותר להשתמש לכתחילה בהגעלה זו.

והנה בנידון דידן מכשירים המפעלים של השוקולד לפני פסח, מ"מ כיון שאי אפשר להגעילם במים, יש לומר שהרי הוא כשעת הדחק שדינו כדיעבד. כדאיתא בשו"ת הגרע"א (פ"ג) שהתיר להגעיל לכתחילה כשקשה היה להשיג מים בלילה, עי"ש.

האם שוקולד נחשב כשעת הדחק

אמנם עדיין יש לדון ולומר דשוקולד אינו נחשב לשעת הדחק, הרי אפשר לחיות בלא שוקולד, וא"כ איך סומכים לכתחילה על ההיתר של בשעת הדחק שנחשב כדיעבד. אמנם ראיתי בתשובות והנהגות (ח"ג סימן קכג) שהעיר כן ששוקולד אינו חיי נפש ולמה לן להתיר, ובפרט שהרי לפי הרמב"ן אינו מועיל אפילו בדיעבד, ומסיק שאין לחלק בזה, והחומרא הוא רק לכתחילה כשאפשר, משום דנקטינן העיקר דמועיל כרוב הפוסקים.

וכעין זה כתב בשו"ת אגורה באהלך (סימן קנא) שמציין לתשובות לבושי מרדכי (מהדורה רביעית סימן רטז אות ב) שכתב לגבי שאלה אחרת **"דאין לך דיעבד יותר מזה לעשות תיקונים למען הכשר מאכלות לבני ישראל", אלא שעדיין יש לחלק** הרבה בנידון דידן, כיון דהשוקולד גופא אינו דבר נחוץ כלל. אבל לאידך גיסא כיון דסוף כל סוף אוכלים אותו יש לומר דנקרא דיעבד, ועדיין צריך עיון".

האם שוקולד דינו כשאר משקין

בתשובות והנהגות (שם) דן בזה האם שוקולד דומה לשאר משקין, דיש לומר דמש"כ הפוסקים דשאר משקין מועיל להפליט היינו דווקא ביין וחלב, אבל שוקולד שהוא עב יש לומר דלא פולט הכל, והביא בשם שו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א סימן ס) שכתב כעי"ז שלא מהני הגעלה בחלב[2], ולכן אף אם מועיל בשאר משקין, יש לומר שבשוקולד לא יועיל.

ואי מההיא דתורת כהנים 'במים ולא ביין, במים ולא במזג', אדרבה מיניה משמע לי איפכא, מדגרסינן בזבחים פרק דם חטאת ת"ר חטאת אין לי אלא חטאת שאר קדשים מנין, תלמוד לומר קדש קדשים, יכול אף תרומה, תלמוד לומר אותה דברי רבי יהודה, וכולה כדאיתא התם, ואקשינן ותרומה לא בעיא מריקה ושטיפה, והתניא קדרה שבשלו בה בשר לא יבשל בה חולין, ואם בשל בנותן טעם. בשל בה תרומה לא יבשל בה חולין, ואם בשל בנותן טעם, כלומר דאף בלע של תרומה אוסר עד שיגעיל ויוציא את בלעו, ואם כן אף היא בעיא מריקה ושטיפה. אמר אביי לא צריכא לדאמר מר במים ולא ביין, במים ולא במזג, והא אפילו ביין, כלומר גבי קדשים גזרת הכתוב היא, אבל בתרומה דלהוציא הבלע בלבד אפילו במזג וביין, וכן פירש שם רש"י ז"ל והא תרומה דאף ביין ובמזג לא קפדינן אלא להגעיל אסור הנבלע בו עכ"ל. אלמא מזג ויין מפליטין הן".

[2] וז"ל האג"מ "ומש"כ כתר"ה אולי יש להגעיל בשומן הכשר, ויהיה אסור שומן הכשר הראשון, ויועיל להכשיר שומן הכשר השני שיעשו. הנה בר"ן ס"פ כל הבשר כתב, דשמן ושומן וחלב גרועין מיין ומזוג, והרשב"א שפליג להיתר לא הזכיר בתשובתו סימן תקג אלא יין ומזוג, וא"כ אפשר שמודה לאסור בשמן ושומן וחלב". אמנם במקום אחר באגרות משה (יו"ד ח"ב סו"ס מא) סותר את עצמו וכתב "ובדבר מה שנהגתם שמרגרינא הראשונה לא יקחו לכשר וכו', דלהרבה ראשונים מועיל ההגעלה בכל משקין, ומשמע בב"י או"ח סימן תנב בסופו שדעתו יותר נוטה שמגעילין כהרשב"א וכו', עכ"פ לדינא עיקר הדין הוא שמגעילין בכל משקה שלכן כשר בדיעבד, ורק לכתחילה מחמירין כהרמב"ן וכו', וא"כ הכא שהוא רק לחשש רחוק בעלמא, ואף אם היה ספק ממש היה אפשר לסמוך על הגעלה זו אף לכתחילה".

ובשו"ת אגורה באהלך (שם) מיישב הסתירה דבתשובה הראשונה (משנת תשיח) כתב פעמיים על הרשב"א והמ"א בלשון 'אפשר', וכנראה שהיה רוצה לעיין עוד בדבר, וא"ש דבתשובה השניה (משנת תשכ"ד) הכריע שאפשר להכשיר אף בשומן.

וכן השואל בשו"ת אגורה באהלך (שם) כתב להעיר בענין זה דהוא סברא קלושה, לומר דשוקלד דינו כמי פירות, דהרי השוקולד אינו בעצם דבר נוזלי, רק הוא דבר מאכל אשר טבעו להיות נמס ע"י חום, ואיפה נשמע מעולם שיכולין להכשיר עם מאכל שנמס, ודי לן בחידושו של הרמ"א שבמי פירות יכולין להכשיר בדיעבד.

ועל זה משיב לו שם דמש"כ הפוסקים הלשון 'משקים' אין הכוונה דווקא למי פירות וכדומה, אלא לכל דבר לח, דהרי מוכח מהרשב"א הנ"ל דהא בהא תליא, וכל דבר שמפליט יכולין גם כן להגעיל בו, ולכן הוכרח הרמב"ן לומר דשאר משקין אין מפליטין, וזהו ראיית הרשב"א מע"ז דמוכח שם דיין מפליט וא"כ מועיל הגעלה. וא"כ היות שהוא דבר ברור שאם מבשלים שוקולד נמס בכלי של איסור דבוודאי יאסר, שהרי בשביל זה צריכים להכשיר המפעלים המייצרים שוקולד של איסור, וממילא שייך גם כן להגעיל בו, עיי"ש.

נוטל"פ בדבר מתוק

ובתשובות והנהגות (שם) כתב דיש המגעילים בשוקולד, אלא שמהדרים וממתינים קודם הייצור בהכשר שלא יעבדו המכונות כ"ד שעות כדי שיהא נותן טעם לפגם, וכתב שהוא מסופק בזה דהנה בדבר חריף מפורש בשו"ע (יו"ד סימן צו) שאין דין נותן טעם לפגם בדבר חריף, ויש לומר דהוא הדין בדבר שמופלג במתיקותו, דנשאר טעם מתיקותו גם לאחר מעת לעת, כך נראה מסברא אבל לא מצאתי הדין מבואר, ולכן כתב שם שאין להתיר גם לאחר כ"ד שעות.

סומכים להגעיל בשוקולד רק כשמגעילים לחומרא

וכתב בתשובות והנהגות (שם) עוד "ובעדה החרדית מנהגם כפי ששמעתי שאם משתמשים בו בימות השנה קודם לכן לטריפות ממש לא מכשירים, ורק אם משתמשין במכונה רק לדבר שהוא כשר עכ"פ ליש מכשירין, אף שאינו כשר לדידן סומכין להגעיל במשקין, ומנקין קודם בנקיון יבש כל החריצים חורים וסדקים, ואח"כ מגעילים בקקאו בכל תהליך הייצור, משארים אותו כ"ד שעות פנוי. ואח"כ מה שיוצא בתחילת הייצור הכשר לא משתמשים בו אף לאחר הגעלה והכשרה כדין. **ומה שיוצא אח"כ עושים תחילה מריר ואח"כ החלבי, והסכימו לזה הגר"י וויים זצ"ל והגר"פ עפשטיין זצ"ל. והכשרם לכל השנה ולא לפסח.** ולחמץ בפסח שמחמירים בכל מיני חומרות נהגו למנוע להכשיר אם צריך הגעלה בשוקולד כהנ"ל. ולכן נמנעתי כאן מלהכשיר, מיהו אם נהגו להכשיר גם לפני הפסח לפסח אין בידינו למונעם".

ההוראה למעשה בגופי הכשרות המהודרים

כפי מה ששמעתי מרבני הכשרות, ברוב המפעלים 'בארץ ישראל' 'לייצור' שוקולד יש קווים נפרדים לפרווה וקווים נפרדים לחלבי. מכיון שזה חום בסביבות 70 מעלות וקשה מאוד לנקותם, ובנוסף לזה קשה לנקותם מבחינת האלרגנים. וכשצריכים להכשירם מכשירים ע"י האש. [משא"כ במפעלים בחו"ל יש שלא מקפידים על קווים נפרדים לפרווה וחלבי].

אמנם 'ביצקת' השוקולד שזה כבר בחום של עד כ 45 מעלות, שבזה אין קווים נפרדים של חלב ושל פרווה, אלא עושים קודם ייצור של פרווה ואח"כ של חלב. ובין חלב לפרווה מנקים הכלים, ומשאירים אותם פנוי 24 שעות, ומגעילים עם שמן רותח [חמאת קקאו רותחת]. וסומכים על זה על הגעלה בשאר משקין.

וראוי לציין שאפילו ללא הגעלה בין חלבי לפרווה, השוקולד הפרווה הרי הוא נ"ט בר נ"ט דהיתירא, ואין צריכים להמתין אחריהם כלל לאכילת בשר. ואין הדרך לאכול שוקולד ביחד עם בשר.

[ופשוט שהני מילי במפעלים כשרים שהגעלה הוא רק משום חלב ופרווה, או משום שאין סומכים על איזה הכשר ומכשירים משום חומרא. אבל במפעלים בחו"ל שמייצרים שוקולד ללא הכשר כלל, שם ההגעלה מעיקר הדין, ואפילו לשוקולד פרווה].

ושוקולד כשר לפסח, הרי הוא רק ממפעלים שכל השנה אין בשוקולד חמץ רק קצת קטניות. ומגעילים אותם רק מכח חומרא כנ"ל. אבל מפעלים שבשוקולד שלהם יש חמץ אין מכשירים לכבוד פסח.

מוסדות יטב לב
דרבינו יואב
מסאטמאר
ירושלים תובב"א

קח"ם נא אלי ואברכם

באותות כבוד, בהדר והוד, ישטחו ורננו ידידים, בשבח וסילודים, להריק שפעת ברכותינו ואיחולינו, אל מע"כ ידידינו, איש המעלה, מאד נעלה, ידיד כל בית ישראל עדת מי מנה, העומד לימינינו בכל עת ועונה, בעושה ובמעשה ברוח עבותה, משליך עצמו מנגד לטובת מוסדותינו הק' במסירות לב ונפש נאמנה, ה"ה

מוה"ר

משה חיים קאהן

הי"ו

עסקן נמרץ לטובת מוסדות יטב לב בארה"ק

לרגל השמחה השורה בביתו

אירוסי בנו החתן ני"ו למז"ט

והברכה אחת לכבוד חותנו ידידינו הנודע במדת חסדו לתפארה, תומך נלהב וידיד נאמן למוסדותינו המעטירה, ותיק המתחסד עם קונו, מכבד את ה' בהונו, ה"ה בש"ת

הרה"ח ר' **ישראל ארי' פישער** הי"ו

מטובי ונכבדי קהילתינו הק' בבארא פארק

מה' יתן משאלותינו, מעומק לבינו, שיזכה לברכות עד בלי די
ומשמי מעל יתברך בבני חיי ומזוני רויחי אושר ועושר וכ"ט
סל מלא ברכות, מנוי צחצחות, נחת דקדושה לשלם ולחיים ולטב
דשנים ורעננים, שנים נעימים, בשכר פעליו ומעשיו לטובת הכלל
ויזכה לכל הברכות והישועות אשר בתורתינו הקדושה חקוק ובתוב
תבנה ותבונן עיר קדשינו, בביאת גואלינו, ובבנין ציון וירושלים

הכו"ח בברכת ציון וירושלים

ישכר צבאל יאקאן

בשם הנהלת המוסדות

בעיה"ק ירושלים תובב"א

מתיר אסורים או מתיר איסורים

הרב ר' **משולם שרגא כ"ץ** שליט"א

בירור נפלא לכבוד חג החירות
בענין אם יותר אכילת חזיר ושאר איסורים לעת"ל

ומסתעף לסוגיא 'דדבר שיש לו מתירין' הנלמדת במתיבתא דרבי לדרשת שבת הגדול דהאי שעתא ע"י כ"ק מרן רבינו הגה"ק שליט"א

כתב בספר התשבי (ערך דבר) וז"ל: "**קורין לחזיר 'דבר אחר', והטעם כדי שלא לזכור שמו בפני התינוקות וידרשו וישאלו עליו ויבואו לידי אכילה, כמו שאין זוכרין שם 'לחם' בפסח מטעם זה.** עכ"ל.

קושית הגר"י פיק זצ"ל אמאי חששו בחזיר טפי מבשאר איסורים

הנה בהגהות לספר התשבי מהגאון **רבי ישעיה פיק [ברלין] זצ"ל** בעל מסורת הש"ס, כתב דטעם זה דחוק מאוד דא"כ כל המאכלות אסורות לא יזכרו בשמם כדי שלא יבואו התינוקות לדרוש אחריהן ולאכלן, עוד קשה מהו הדמיון מחזיר לחמץ בפסח, הרי חמץ כיון שרגילין בו כל השנה ולאחר הפסח יחזור להתירו יותר יש לחשוש שבהזכרת 'לחם' יגררו ויכשלו לאוכלו, משא"כ חזיר שבדלין ממנו לגמרי כל השנה אין לחשוש שבהזכרת שמו יבואו לידי אכילה. ע"כ.

ביאור נפלא מספר 'נטריקן' בדברי התשבי בהקדם דברי המדרש 'חזיר - שעתיד הקב"ה להחזירו לנו'

וכתב **בספר נטריקן** לבעל הפרי מגדים (קו י", ד"ה והנה בתשבי) לבאר את דברי התשבי בטוב טעם ודעת, וכך הוא פותח את ביאורו "**חכם גדול אמר מילתא וחכמה היא**" ומקדים להביא את דברי **הרבינו בחיי** ז"ל בפרשת שמיני (יא, ד"ה ובמדרש) אחרי שהביא דברי המדרש שהמשיל את מלכות אדום לחזיר שנאמר (תהילים פ, יד) יכרסמנה חזיר מיער, כתב בזה"ל: "ובמדרש תנחומא למה נמשלה לחזיר שעתיד הקב"ה להחזיר עליהם מידת הדין וכו', ויש נוסחאות שכתוב שעתיד הקב"ה להחזירו לנו, וההמון מבינים שהחזיר יהיה טהור לישראל [לעת"ל], אבל ביאור הענין על הכוח שלו [של אדום] שהוא מיצר לישראל, ולעתיד ישוב עם שאר כל הכוחות לעזור ולתמוך לישראל, כי ירבה השלום בעולם". עכ"ל הרבינו בחיי.

כדי שלא ידרשו בשם 'חזיר' שעתיד לחזור לנו קורין אותו 'דבר אחר'

ועפי"ז כתב הפרי מגדים דכיון שההמון עם מבינים דברי המדרש כפשוטו, והורגלו לומר דחזיר נקרא כן לפי שעתיד לחזור ולהיות מותר, לכן אם יקראוהו בשמו ידרשו קטני השכל בשמו ויתירו חזיר כבר מעתה, באומרם מה לנו להמתין עד אז נתירנו מיד, לכן הוסב שמו 'דבר אחר' לרמז כי יש פירוש דבר אחר וכמ"ש הרבינו בחיי, דהכונה היא שכח המיצר לישראל הנמשל לחזיר עתיד לחזור ולתמוך בישראל, ואין פירושו כפשוטו, ולכן מעלימין השם 'חזיר', והיינו טעמא דאין קורין למצה בפסח בשמו 'לחם' [אף שהיא לחם, ונקרא לחם עוני], והוא משום דכיון דרגילין לאכול לחם כל השנה ואף לאחר הפסח יחזור להתירו, חיישינן דכשישמעו התינוקות שקורין אותו לחם יאמרו הרי זה לחם וזה לחם אזי תנה לנו לחם של כל השנה ומה לנו להמתין נאכלנו עכשיו, ולכן קורין אותו בשם מצה וא"ש דברי התשבי, וסיים ע"ז הפמ"ג בזה"ל "**שיחת חולין של ת"ח צריכה לימוד, ודברי פי חכם חן ושפתיים יישק**". עכת"ד.

ומדברי הפמ"ג נתגלה לן מדרש שהובא **ברבינו בחיי** שדורש על חזיר "שעתיד הקב"ה להחזירו לנו", אלא דמבואר מדבריו דאין

פירושו כמשמעו דלעתיד לבוא יותר החזיר באכילה וכסברת ההמון, והטעם כתב הפמ"ג שם: "שחלילה לתורת ה' אשר קיבלנו בסיני שתשתנה, לא יחליף ולא ימיר דתו", ולכן פירשוהו ע"ד הרמז דקאי על אדום הנמשל לחזיר שלעתיד יתהפך לתמוך בישראל, וכנ"ל.

האם באמת נמצא בזה מדרש

אבל באמת לא מצאנו במדרשים שלפנינו שום מקור למדרש זה, וכן כתב **הבני יששכר** (מאמרי אדר, מאמר ז' אות ב) וז"ל: "והנה מרגלי בפומייהו דאינשי שעתיד חזיר ליטהר, הן אמת לא נודע מקומו איה, כי לא נמצא במדרשי חז"ל שבידינו". עכ"ל. (ולהלן נביא המשך דבריו מש"כ בזה) וכן **בחומש תו"ת** כתב (פר' שמיני אות כ"א) ששמעו אזניו שנמצא כן במדרש, אבל באמת לא נמצא כלל מדרש בלשון זה.

ואכן **ביפה תואר** על מד"ר (ויקרא יא) אחרי שהזכיר דרש הנ"ל כתב בזה"ל: "**אבל לפי דעתי לא היה ולא נברא כי לא מצאנוהו בשום מדרש**, ואחשוב שאיזה מן האחרונים המציאו לדרך הלצה וכו' ולפי דעתי שהיו המדרשות קשה המציאות [היו קשים להימצא] ביד כל אדם בימים הראשונים להעדר הדפוס, היה מי שהיה רוצה להתחכם, ממציא איזה מאמר שיפורש בו פירוש הלצה, והיה תולה באיזה מדרש הרחוקים להמצא ביד של אדם, וכן היה ענין מאמר זה". עכ"ל.

הראשונים שכבר מזכירים מדרש זה וביאורם בזה ע"ד רמז

אלא דמש"כ ש"**איזה מן האחרונים המציאו לדרך הלצה**" אינו כן, דכבר מצאנו בכמה וכמה מן הראשונים שהוזכר מאמר זה בשם 'מדרש חז"ל', אלא דאכן לא פירשוהו כפשוטו אלא פירשוהו דרך רמז על אדום או על הס"מ שעתיד לחזור ולתמוך בישראל ועל דרך פירוש הרבינו בחיי, והוא **בריקאנטי** שכתב (פרשת שמיני ד"ה וטעם) ז"ל: "וכבר ידעת **מה שדרשו רבותינו ז"ל** למה נקרא שמו חזיר שעתיד הקב"ה להחזירו אלינו וכו', והכונה היא על הכח שלו [אדום] וכו', וישוב עם שאר הכוחות תחת כח ישראל". עכ"ל.

וכן **בריטב"א** (קידושין מט:) כתב וז"ל: "יש שפירשו אדום כדכתיב בו (תהילים פ, יד) 'יכרסמנה חזיר מיער, **ועליהם אמרו בהגדה** למה נקרא שמו חזיר, שעתיד הקב"ה להחזירו לישראל לעתיד לבוא". עכ"ל. וכן מצאנו **במאירי** (תענית כא:) שהביא דרש זה על מלכות הרשעה שהיא אדום, עיי"ש.

ואף **בשו"ת הרדב"ז** (ח"ב סי' תתכ"ח) כתב להדיא וז"ל: "וכבר נשאלתי על כיוצא בזה **שאמרו ז"ל למה נקרא שמו חזיר שעתיד הקב"ה להחזירו לישראל**, ולפי הפשט אפשר לתרץ ע"ד אשר כתבתי כי יהיו ישראל אוכלים משמנים כאלו הותר להם בשר חזיר (שבשרו הוא שמן ועשיר. נטריקן קו י) **לא** שיותר להם בשר חזיר ח"ו, ועל דרך הסוד יש למעלה שר אחד ושמו חזריא"ל והוא קטיגור על ישראל ועתיד הקב"ה להחזירו לישראל להיות להם סניגור". עכ"ל. הרי שג"כ פירשו ע"ד הסוד שקאי על הכח המקטרג שעתיד לחזור ולהיות סניגור לישראל. **והשלה"ק** (תורה שבכתב, תולדות יד) ג"כ כתב בזה"ל "כי עתיד חזיר לטהר, סמא"ל הקטיגור יתהפך לסניגור". עכ"ל. אלא דהרדב"ז גם כתב דאפשר לפרשו גם בדרך משל דלעת"ל יאכלו משמנים ויהא נראה כאילו אוכלים חזיר.

דעת ה'תורת המנחה' דכוונת המדרש כפשוטו שלעתיד יותר לנו החזיר

הרי לן מכמה גדולי הראשונים שהביאו מדרש זה, ובודאי המדרש אמיתי ורק לפנינו אינו בנמצא, אכן הצד השוה שבהן שאין מפרשים אותו כפשוטו אלא כמדרשו, אמנם מצאנו לאחד מן הראשונים תלמיד הרשב"א ה"ה בעל **תורת המנחה** ז"ל (כבר מוזכר בהגדש"פ שמחת הרגל למרן החיד"א זיע"א ד"ה אנה ה' בזה"ל: בספר תורת המנחה כת"י **לחכם קדמון מאוד**) בדרשה ס"ט (ד"ה ולכן נתן) בהזכירו את ד' חיות אלו גמל ארנבת שפן וחזיר שיש להם סימן אחד מסימני הטהרה ומחוסרים מסימן השני, כתב עליהם בזה"ל: "ולא ניתנו [הותרו] לישראל בראשונה מפני שיש בהם **קצת זוהמא**, כדי שלא להוסיף על זוהמת יצה"ר שיש בישראל ויתגבר עליהם, אבל לעתיד לבוא שעתיד ליבטל יצה"ר כדכתיב (ישעיה כה, ח) בלע המות לנצח לא יחושו על אכילת אלו הארבע **וכן אמרו** רז"ל למה נקרא שמו חזיר שעתיד הקב"ה להחזירו לישראל והוא הדין לכולם, כי כיון שנסתלק יצה"ר אין לחוש לזוהמת בעלי חיים [כד' אלו שיש להם מקצת מסימני הטהרה]". עכ"ל. הרי שנקט דכונת המדרש כפשוטו דלעת"ל יותר אכילת החזיר, [והוא הוסיף דגם ארנבת שפן וגמל יותרו לעתיד].

דעת גדולי האחרונים שג"כ למדוהו כפשוטו

וגם **היעב"ץ** בסידורו בית יעקב (בזטרת הארץ על פרק שירה סופ"ד) הביא דרש זה כפשוטו וז"ל: "ואפילו החזיר אמרו רז"ל שעתיד הקב"ה להחזירו לנו ולהתירו, אכן מפני גודל טומאתו וזוהמתו אין לו שום תיקון עכשיו, עד לעת"ל שיעביר הקב"ה רוח הטומאה מן הארץ". עכ"ל.

וכ"כ מרנא **החתם סופר** זיע"א להדיא (בתו"מ ראה ד"ה ואת החזיר, ובחת"ס מאמרים לפר' שמיני ד"ה בטי"ד) בזה"ל: "דאיתא במדרשים שלכך נקרא חזיר בשם ההוא, שעתיד הקב"ה להחזיר ולהתיר וכו' והנה אם כי כונת המדרש על חזיר מיער (תהילים פ, יד, וכמ"ש הראשונים לעיל), **אך אין המדרש יוצא מידי פשוטו**". עכ"ל.

תימה על שיטה זו הרי זאת התורה לא תהא מוחלפת

הרי דנקטו בפשטות שהחזיר יותר באכילה לעתיד, אך קשה ע"ז, איך יצוייר לפרשו כפשוטו הרי מעיקרי אמונתנו שזאת התורה לא תהא מוחלפת ובודאי הקב"ה לא יעקור ולא ישנה שום דין ושום מצוה ממצוות התורה, ואיך יצוייר להתיר חזיר לעת"ל.

הביאור ממרן ה'חתם סופר' ועוד דטבע החזיר ישתנה לעת"ל להיות מעלה גרה

אלא דזאת כבר הקשה מרן החת"ס בעצמו שם בשם המפרשים, וכתב לבאר באופן נפלא וז"ל: "אבל באמת לעתיד **ישנה הקב"ה את טבע החזיר** ויפשיט זוהמתו וטבעו יזדכך, ובאם יזדכך טבעו ממילא יעלה גרה [ככל בהמה טהורה] ויהא מותר לנו, ולא נעקרה ע"ז מצוה מהתורה כי הרי המצוה קיימת לעולם שהחזיר שגם בטבעו וע"ז לא יעלה גרה, יהיה אסור לעולם". עכ"ל.

ובאמת רביה"ק **בדברי יואל** (פר' שמיני עמ' ר"ס) הביא את דברי **האור החיים** הק' פר' שמיני (יא, ג) שג"כ הזכיר דרשתם ז"ל "למה נקרא שמו חזיר שעתיד להחזיר להיות מותר" ובפסוק ז' ביארו ממש כדברי החת"ס, וכתב וז"ל: "ואת החזיר וגו' **והוא** גרה לא יגר, פירוש תנאי הוא בדבר כל זמן שהוא לא יגר, **אבל לעתיד לבוא יעלה גרה ויחזור להיות מותר**". עכ"ל האוה"ח הק'. וכ"כ **הבן יהוידע** להבן איש חי (נזיר כג. ד"ה ודע) ממש כדברים אלו, ושלשה נביאים נתנבאו בסגנון אחד.

כבר מבואר כן בדברי הרמ"ע מפאנו ז"ל

ובאמת ביסוד זה דטבע החזיר עתיד להשתנות לעת"ל [וממילא יהיה מותר אפילו עפ"י תורה], כבר קדמם הרמ"ע מפאנו ז"ל בספרו **עשרה מאמרות** (מאמר חיקור הדין ח"ב פי"ג, ח"ד פי"ג) דאף שלא הזכיר דברי המדרש הנ"ל מ"מ כתב בפשטות בתו"ד בזה"ל: "ולעתיד לבוא ה' מתיר אסורים שישלים לקצתה סימני טהרה וכו' כטהרת החזיר **שעתיד הקב"ה לחדש בריאתו בשני סימנים**, שעכשיו אינו אלא מפריס פרסה והוא עתיד להעלות גרה". עכ"ל. ועכ"פ א"ש דלא ישתנה דין מדיני התורה ח"ו, אלא דטבע החזיר ישתנה.

מהלך נוסף ממרן ה'חתם סופר' דהחזיר יגדל בנהר, 'וכל שביבשה טמא בים טהור'

ובאופן נוסף מצאנו בדברי מרן **החת"ס** זיע"א במקו"א ליישב איך יצוייר היתר לחזיר לעת"ל הרי זאת התורה לא תהא מוחלפת וכתב בחידושים לפסחים (דף ג:) לבאר עפי"ד המדרש (ויקרא רבה יג, ה) עה"כ (תהילים פ) יכרסמנה חזיר מיער – העי"ן תלויה, ודרשו חז"ל אם זכו ישראל הוי חזיר **מיאו"ר** באל"ף (שאינו שולט ביבשה), ובלא זכו הוי חזיר מיע"ר בעי"ן, ופירשו החת"ס דלעת עתה הוא חזיר מיער, ולעת"ל יהיה חזיר מיאו"ר ויגדל בנהר, והנה הרי קיי"ל כל שביבשה טמא בים טהור, נמצא דאתי שפיר שלא ישתנה לעתיד שום דין מדיני התורה ח"ו אלא דההחזיר מיער יגדל ביאור ויהיה אז טהור מדין תורה וכנ"ל. עכתו"ד.

וכזה מיושב הקושיא איך מהני ביטול לחזיר הא הו"ל 'דבר שיש לו מתירין' לעת"ל

הצד השוה שבהן שהם פירשו המדרש כפשוטו אלא דלמדו שלא ישתנה ח"ו הדין תורה אלא טבע החזיר ישתנה להיתרא, ועפי"ז מיישב מרן **החתם סופר** זיע"א (שם) את קושיית הגאון רבי אביש מפרנקפורט זצ"ל שהזכיר שם בזה"ל: "והקשה הגאון הגדול רבי אבא זצ"ל אבדק"ק פרנקפורט לפי"מ דאיתא במדרשים שלכך נקרא חזיר בשם ההוא שעתיד הקב"ה להחזיר ולהתיר, וא"כ היה ראוי שיהיה דבר שיש לו מתירין ולא יתבטל". עכ"ל. דהרי קיי"ל (יו"ד סי' קב) איסור שיש לו מתירין שנתערב בהיתר אפילו באלף לא בטיל, ולהנ"ל אתי שפיר דהא תינח אותן שיהיו אז בחיים ישתנו טבעם או להעלות גרה או לגדול ביאור וישתיירו ממילא אבל אותו שנתערב לנו עתה בתבשיל או בין חתיכות אחרות שלא נשתנה טבעו קודם מיתתו והוא לא יעלה גרה ולא יגדל ביאור לעולם, הוא יהיה אסור לעולם, ולכך לא מיקרי עתה החזיר שנתערב בתערובת דבר שיש לו מתירין, כיון דחתיכת החזיר של עתה ישאר באיסורו אף לעתיד. עכתו"ד.

שיטה ממוצעת דהחזיר יותר לעתיד רק בשעת כיבוש הארץ

ושיטה השלישית הממוצעת מצאנו בפירוש דברי המדרש הנ"ל והוא **מהאברבנאל** בספרו **ראש אמנה** (פרק יג, הו"ד ביפ"ת לעיל) שהזכיר דברי המדרש "למה נקרא שמו חזיר מפני שעתיד להחזירו לישראל" וביארו כפשוטו אלא שכתב דההיתר יהיה רק **הוראת שעה** בשעת הכיבוש דלעתיד, וכמו שבכיבוש הראשון דרשו חז"ל (חולין יז.) עה"כ (דברים ו, יא) ובתים מלאים כל טוב, דאפילו כותלי דחזירי הותר להם בשעת מלחמה, כן יהיה לעתיד דבשעת כיבוש הארץ יותר להם שומן חזיר.

ובאמת **בבני יששכר** (שהבאנו דבריו לעיל) **אף** שכתב שלא נודע איה מקום המדרש מ"מ כתב ע"ז בזה"ל: "**ואפשר הוא בקבלה** דלעתיד במהרה בימינו **בשעת הכיבוש שוב עתיד ליטהר** כיון שהתורה קראתו 'טוב' בכיבוש הראשון". עכ"ל. והיינו ממש כדעת האברבנאל דרק בשעת הכיבוש יותר החזיר לעתיד כמו שהיה בכיבוש הראשון. (וכן דייק בביאור 'יודעי בינה' על הבני' שם).

הטעם דלדידהו לא הוי דשיל"מ, משום שחוזר לאיסורו לאחר הכיבוש

ולשיטה זו שאין טבע החזיר עתיד להשתנות להיות מותר לעולם, אלא היתרא הוא לשעת הכיבוש בלבד, נמצא דחתיכה זו

ממש שנפלה בתערובת יותר לעתיד, וא"כ הדרא קושית הגאון ר' אביש מפרנקפורט זיע"א לדוכתא איך מהני לחזיר ביטול בשישים הא הו"ל דבר שיש לו מתירין.

ואפשר ליישב עפ"י שיטת **המרדכי** (פסחים רמז תקעג) הובא דבריו **ברמ"א** (יו"ד קב ס"ד) דדבר שיהיה לו היתר ויחזור לאיסורו כגון חמץ בפסח (שאף שיש לו מתירין לאחר הפסח, מ"מ חוזר לאיסור לשנה הבאה) לא מיקרי דבר שיש לו מתירין דאנו דנים ע"ש סופו, וא"כ ה"ה חזיר אף שעתיד להיות מותר בשעת כיבוש הארץ, מ"מ כיון שאח"כ יחזור לאיסורו לא מיקרי דבר שיש לו מתירין.

תמצית ג' השיטות בביאור המדרש

המורם מכל האמור שיש לנו ג' שיטות בביאור דברי המדרש "למה נקרא שמו חזיר מפני שעתיד לחזור לישראל".

א. דעת הראשונים שאין הכונה כפשוטו אלא קאי על אדום וכח המקטרג לישראל דיחזור ויתהפך לנו לטובה, או דמשל הוא דבימות המשיח יאכלו משמנים ויהא נראה כאוכלים שומן חזיר (ששמן וטוב מאוד) ובשיטה זו הלכו: הריקאנטי, הריטב"א, המאירי, הרדב"ז, והשלה"ק.

ב. דעת גדולי האחרונים ומקצת מהקדמונים שהכוונה כפשוטו ממש שלעתיד יותר החזיר באכילה ולא יהיה שינוי בדיני התורה אלא ישתנה טבעו להיות מעלה גרה, או לגדול ביאור, וממילא יהיה טהור אף מדין תורה, [ולא נקרא דשיל"מ, דהתיכה ואת ישאר באיסורו לעולם, ורק החזירים של אז יותרו באכילה]. ובשיטה זו הלכו: התורת המנחה (בדבריו לא מבואר להדיא אם ישתנה טבעם, ומאידך מבואר להדיא דעוד ג' מינים יותרו יחד עם החזיר השפן הגמל והאתנבת), הרמ"ע מפאנו, היעב"ץ, האוהחה"ק, החת"ס, הבן איש חי, ורביה"ק בדברי יואל.

ג. הדיעה שהכוונה כפשוטו אלא דמ"מ יותר רק להוראת שעה בשעת כיבוש הארץ וכמו שהתירוהו בכיבוש הראשון, ובדיעה זו הלכו: האברבנאל, והבני יששכר.

ואף שמצאנו שיטה רביעית והוא דעת היפה תואר, ובעל חומש תו"ת [וכ"מ מהבני יששכר] דאין כלל מדרש כזה, מ"מ אילו ראו מדרש זה מובא בדברי הראשונים ה"ה הריטב"א והמאירי וכן בריקאנטי שאף היה מגדולי המקובלים כמדומה שלא היה מתבים כן, ואין אחר דבריהם כלום וצ"ל דלא כל המדרשים שהיו להראשונים נמצאים לפנינו.

הגר"ח פלאג'י זצ"ל גילה המקור למדרש דידן

ודבר נפלא מאוד ציין בשדי חמד (כללים מערכת ח, כלל ח) בשם ספר נפש חיים (מערכת ח אות ה) להגאון רבי חיים פלאג'י זצ"ל והוא מקור למדרש הנ"ל, ונמצא במדרש שוחר טוב על תהילים (קמו) עה"פ ה' מתיר אסורים, וז"ל המדרש: "ה' מתיר אסורים. מהו מתיר אסורים י"א כל הבהמה שנטמאת בעולם הזה מטהר אותה הקב"ה לעתיד לבוא וכו' ולעת"ל הוא מתיר את כל מה שאסר, וי"א אינו מתירן לעתיד לבוא שכן הוא אומר (ישעיה סו, יז) אוכלי בשר החזיר וגו' יחדיו יספו (יתמו) נאם ה' וכו', ומהו מתיר אסורים אסורי מות ואסורי שאול". עכ"ל המדרש. [ובאמת כשנדייק מלשון הרמ"ע מפאנו ז"ל שהובא לעיל שכתב "ולעת"ל ה' מתיר אסורים שישלים לקצתה סימני טהרה" משמע דכוונתו על מדרש זו שדורשים אותו מהפסוק ה' מתיר אסורים.]

הרי דכבר נחלקו בזה רבותינו ז"ל במדרש אם לעת"ל יותרו האיסורים או לא, ומכאן יש מקור למדרש דידן דהחזיר עתיד להיות מותר.

קושיית השדי חמד: על המדרש שוחר טוב הנ"ל הרי כל הבהמות יותרו ולא רק חזיר

אלא דהקשה ע"ז השדי חמד (פאת השדה מערכת סי' ז' ד"ה ומקרוב) הרי מדרש זו אתי דלא כהד דמנ"פ אם ס"ל כיש אומרים א"כ אף בשר חזיר לא יותר לעת"ל וכמו שהוכיח מקרא (ישעיה שם) אוכלי בשר החזיר וגו' יחדיו יספו נאם ה', ואם ס"ל כמ"ד הראשון א"כ כל האיסורים יותרו לדידיה לעת"ל ואמאי רק חזיר נקרא בשם זו רק ע"ז דרשו משום שחוזר להיות מותר הרי לדידיה כולם יותרו.

נקט חזיר משום שהוא היותר טמא מכולם, וכ"ש לשאר הבהמות הטמאות שיותרו לעתיד לבוא

ואולי י"ל דנקיט חזיר משום דחזיר הרי ידוע לבהמה טמאה יותר משאר כל הבהמות טמאות וכמו"ש הכלי יקר (ויקרא יא ד) דהסימן טהרה שבו שהוא מפריס פרסה הרי"ז מוסיף טומאה על טומאתו דפושט טלפיו להראות כשר אני ובאמת אינו כן, וכן מצינו במותני שביעית (פ"ה מ"י) "אומר היה ר"א האוכל פת כותים כאוכל בשר חזיר", הרי דכשרצו להורות חומר פת כותים המשילוהו דווקא לחזיר, ועיי' גם במשמרת הבית להרשב"א (בית ד' שער א' ד"ה אמר הכותב תמיה) שכתב "דהחזיר מרוחק הרבה מאוד בעיני הבריות יותר משאר איסורים", ועכ"פ כיון שהוא יותר טמא מאשר הבהמות טמאות לכן כשרצו להורות שכל המאכלות אסורות עתידים לחזור ולהיות מותר לעת"ל רמזוהו בהיותר חמור שהוא החזיר שאף שהוא עתיד לחזור וליטהר, וא"כ כ"ש דשאר הבהמות טמאות כן, וא"ש דמדרש דידן אתי כמ"ד הראשון במדרש שוח"ט דדורש ה' מתיר אסורים – מתיר אסורים,

[ואכן בקונטרס לשון קדשו פרשת תזריע (תשפ"ד, משנת תשי"ט אות ס'-ס"ג) הביא רביה"ק מדרש דידן שעתיד חזיר ליטהר, ואכן נקט דבאמת כולם יטהרו לעתיד, והאריך בזה רביה"ק זיע"א בדברי יואל שמיני עמ' רס-רס"ה שצויין לעיל, ואף הביא שם דברי המדרש שוח"ט שצויין בנפש חיים עיי"ש].

מדור

למען תספר

א מלחמה באותות

ב שבכל דור ודור

ג וכאן הבן שואל

ד דברי זכרון



מבוא:

בפרוס חג המצות - חג הגאולה עלינו לטובה, אשר כידוע שהימים האלו יש בהם סגולה מיוחדת לעורר את הגאולה שלימה, כבימים ההם בזמן הזה, כל הלבבות מתמלאים על גדותיהן מהתרגשות ותחנונים, עת אוחזים את הכוס בליל התקדש חג, ואומרים - אשר גאלנו וגאל את אבותינו ... כן יגיענו... שמחים בבנין עירך... ונודה לך על גאולתינו ועל פדות נפשינו... כן ידוע שכל עיקר עבודת הצדיקים הקדושים בלילה הזה, הוא לעורר רחמים בשמים שהשי"ת ישים קץ לגלותינו, וישלח לנו את גואלינו.

ומאידך, הוא חג האמונה, החג אשר כאו"א מחויב להשריש בלב בניו ודורותיו אחריו, שכל הגאולה תלויה במצותינו ומעשינו הטובים, ועי"ז נעורר עלינו מן שמיא ניצוצי הגאולה, אשר יבוא מן השמים, וכמ"ש המהר"ל (הו"ד בספה"ק דברי יואל באריכות) שענין פתיחת הדלת בשפוך חמתך וכו', להראות שהגאולה תלויה אך ורק בידי הקב"ה בכבודו ובעצמו.

על כן באנו לתאר לפני קוראינו הנאמנים אחת מן התקופות הסוערות בכלל ישראל, עת אשר רגזה הארץ ורעשה [וכפי שהצדיקים נתנו סימן לאותו שנה המתוארת במאמרינו - שנת תקע"ה - בגימטריא רעשה], מדינות רבות וגדולות נקלעו למלחמת דמים עקובה מדם, מלכויות רבות בשנים התפוררו ונקרעו לגזרים, הלא הוא תקופת כ'עשרים שנה' של כהונת הקייסער של מדינת צרפת – צרפת 'נאפאליאן בונפארטה', אשר כידוע שצדיקי הדור, כולם כאחד, לא חשבוהו לאיזה שר צמא דם ותאב שלטון פשוטו כמשמעו, אלא חשבוהו לשלוחם של שרי מעלה הנלחמים זה בזה, הרבה כוחות הטומאה נלחמו בעדו וכן נגדו, והצדיקים סברו שהוא זמן מוכשר לעורר זמן הגאולה, ולהחיש עת פדיון לעם ישראל הפזורה בגולה, כן הוא הי' א' מהתקופות המסויימות אשר ממש כל צדיקי הדור, מכל המדינות היו מעורבים בה, ונחלקו לב' כיתות בדיעותיהם, כפי שיתואר לקמן באריכות.

וזאת למודעי! שעיקר כוונתינו במאמר זו להעתיק מכמה וכמה מקורות בספרים הק' וספרי הקורות שבהם רואין בעליל איך שהצדיקים הקדושים זי"ע הן המה שניהלו את מלחמותיו, את נצחונותיו וכשלונותיו, והמעיין במאמרינו יראה וישתומם איך שכל תפילה וכל חג אצל צדיק זה, או עריכת 'הטיש' אצל צדיק אחר, הכריע את הכף או לטובה או לחובה, וכפי שמתאמרא משמיה של הרה"ק מלובלין זי"ע שנענה ואמר אז: <u>"אילו יודע היה נאפאליאן, כי צדיקי הדור הם – הם המנהלים את המלחמה, בוודאי משגר היה את צבאו להילחם נגד הצדיקים, ולא נגד המדינות של שונאיו!".</u>

וכן עיין נא בספה"ק דברי יואל (על שמח"ת עמ' תש"ז) שרביה"ק ביאר ד' הגמ' ודברי רש"י יהי רצון שתשים שלום בין פמליא של מטה ופמליא של מעלה, שידוע שבכל תקופת מלחמה אינו תלוי כלל בשרי המלחמה בעלמא הדין, אלא בדעת צדיקי הדור, כפי שהיה בתקופת

מלחמת רוסלאנד – צרפת, שאז היה וויכוח בין צדיקי הדור על מי לנצח, וע"כ מבקשים שיהיה שלום בין בצדיקים שיכריעו את הכף בדיעה אחת, עיי"ש בדבה"ק.

אך לבל נקדים את המאוחר, באנו מקודם לתאר בקיצור נמרץ, את מאורעות התקופה, כיבוש המדינות, הנצחונות לצד הכשלונות [אשר ליקטנו מכמה ספרים וספרי קורות הימים, ובעיקר מהספר הנפלא 'עם לבדד ישכון'] ובתוך הדברים נתאר את חג הפסח הנורא בצל הרה"ק מרימאנוב זי"ע אשר הוא א' מהעובדות המפורסמים אשר כל אפיית המצות בערב פסח, וכל ליל הסדר הוקדש להכריע את המלחמה לצד אחת.

מהפיכת שלטון צרפת [פראנקרייך]

שנת תקמ"ח

באותן התקופות היה נהוג בכל מדינות אייראפא, שלטונות המלוכות, ומעמדות האצילים והרוזנים, אשר שלטו בההמון עם בשליטה ללא מיצרים, [כפי שנהוג עד היום במעט מדינות של ערביים] בידיהם היה להמית ולהחיות את בני הכפרים, הפריצים והנסיכים שלטו על מחוזות ועיירות, וכל העם היו כפופים למרותיהם, והיו עובדים ונשכרים ללחם חוקם. עד שבשנת תקמ"ח (1788 למס') החלה מהפיכה במדינת צרפת, אשר היה נקרא 'המהפיכה האזרחית', [הנקרא בלשוניו: שלטון רעפאבליקע] ומני אז התחילו להנהיג 'שלטון - העם', בכח הזרוע הדיחו את הבית המלוכה שמלכה כבר עשרות ואולי מאות שנים מכסא מלכותם, ומיום ליום הונהג תקנות וגזירות חדשות בתוככי צרפת כדי להקל על העם המדוכא, וכל תושבי המדינה קיבלו 'שוויון זכויות', וכמובן שהרעיון נתקבל בהתלהבות ושמחה גדולה בתוככי המדינה.

השמועה עשתה לה כנפיים, וכל המדינות מסביבות צרפת מאוד נפחדו לשמוע מהרעיון החדש עלי תבל, וידעו נאמנה שהדבר יתפשט כאש קוצים, ועוד יקעקע את שלטונם, ולכן כל המדינות השכינות של צרפת דהיינו: ענגלאנד – בצפון, איטאליע – בדרום, האלאנד, בעלגיע, דייטשלאנד, ועסטרייך – במזרח, וספרד ופורטוגאל – במערב, היה הדבר לצנינים בעיניהם, ע"כ חיברו ביניהם להילחם בכל עוז במדינה הכפרנית – צרפת, וכוונתיהם היה לכובשה ולכפות עליה להחזיר את השלטון המלוכה, וצבאות איטליע עם צבאות ענגלאנד פתחו מלחמה בדרום – מזרח נגד צרפת, ועלתה בידם לכבוש עיר אחת הנקראת: טולאן, וכבשוה מידי ממשלת צרפת.

~ ◇ ~

בשנת תקנ"ג נתמנה חייל צעיר ושמו נאפאליאן – בונפארטעה לנהל את המלחמה מול איטאליע וענגלאנד, והצליח מאוד במלחמתו, והחזיר את כבודה של צרפת ע"י שחזר וכבש את העיר טולאן מידיהם, וכך המשיך להיכנס במחנות רבבות של חיילים אל תוככי מדינת איטאליע.

~ ◇ ~

וכאן המקום לציין שאז שלט באיטאליע 'שלטון אכזרי עם חוקי האינקווזיציע ע"י הפויבסט' שהיה ידוע בשנאתו לבני ישראל, והיהודים סבלו צרות רעות ומשונות, והכל בפקודת השלטון, ובאותו שנה ביום י"ד שבט גזר הפויבסט שכל יהודי איטאליע צריכים לחבוש על ראשם אות-קלון, ומידי יום ביומו אלפי יהודים נרצחו על לא עול בכפם, מיתות משונות ואכזריות היו מנת חלקם בכל מאורע ותקופה, וכמובן מיד כשהתחיל המלחמה עם צרפת מיד העלילו על היהודים שהם מצדדים בנצחון צרפת, והחלו פרעות רבות על בתי היהודים, בפרט סבלו תושבי העיר 'אנקונא' מפרעות רבות, וכן ידוע בקורות העיר שביום כ"ד אדר קבעו הגויים האכזרים להרוג ולרצוח רח"ל את כל התושבים היהודים,

וע"י נס נודע הדבר להיהודים ועמדו על נפשם בתפילה ושתדלנות, ואנשי השלטון היו מוכרחים לעצור את הפרעות, וע"כ נקבע יום כ"ד אדר בשנת תקנ"ג ליום ההצלה לתושבי אנקונא, ורבות בשנים קבעוהו ליום שמחה וצהלה, יום אשר ניצלו מצפרני הרשעים.

אך עדיין לא נרגעו הרוחות, ולהבות השנאה נתגברו מיום ליום, והגאון החיד"א זצ"ל [שהתגורר בעיר ליווארנא שבאיטאליע] בספרו 'סנסן ליאיר' מביא תפילה וסדר סליחות שחיבר לחודש ניסן באותו שנה, לאומרו בכל לילה ולילה להינצל מאויביהם, אך השנאה גברה מיום ליום, וכך חיו בפחד ואימה תושבי המקום עד שנת תקנ"ו.

אמנם בחודש סיון שנת תקנ"ו כאשר נאפאליאן נתמנה להגענאראל הראשי על כל צבא צרפת, ונכנס במלוא עוזו לכבוש את מדינת איטאליע, וכאמור כל פסיעה ופסיעה שדרך על אדמת איטאליע עורר יותר שנאת הגוים לישראל, אז החליטו כל גויי העיירות, ותושבי אנקונא בפרט לעשות פאגראם אדיר, ולרצוח רח"ל את כל היהודים, אך הקב"ה ברוב רחמיו לא נתן את עמו למשיסה, והיות שצבא נאפאליאן שכנה בעיר פינצע בקרבת העיר אנקונא, שלחו בסתר משלחת מתושבי העיר למחנהו של נאפאליאן, ובעזרת החיילים היהודים ששירתו בצבאו, נפלו לרגלו ובקשו ממנו שיבוא לעזרתם ולחלצם ממיצר, ומן השמים נכמרו רחמיו של אותו רשע באותו מקום, ומיד נחלץ לעזרתם וכבש את העיר, וכן שאר חלקי המדינה בנצחון גדול מאוד, ומיד ביטל את חוקי האינקווזיציע האכזרית ששלטה במדינה, והנהיג במדינת איטאליע 'שלטון רעפאבליקע' ושוויון זכויות, וכל היהודים נשמו לרווחה, ושמחו וצהלו לקראתו.

במעמד גדול תלשו היהודים את האות-קלון שהיו מחוייבים לישא עליהם עד אז, עד שהיו אפי' שונאי ישראל שליחשו ביניהם שנאפאליאן מזרע ישראל להבדיל, כי כמובן שעיקר המרוויחים משוויון הזכויות היו כלל ישראל המדוכאים שהיה אסור להם לסחור בכל דבר, ולהתגורר בכל מקום.

מני אז נשתנו פני היהודים בכל המדינה, ונתערבו בתפקידי הממשלה, ואחר תקופה ממשוכת התחילו היהודים להרגיש הרעה הגדולה וסכנה הרוחניית שנגרם להם ע"י השלטון החדש, צעירי העם התחילו לפרוק מעליהם עול השעבוד והגלויות, סימני היהודי התחילו להיטשטש, וההתבוללות החלה בעיצומה, ורבים חללים הפילה.



מפת מדינות אייראפע

כיבוש מדינת מצרים - וארץ ישראל

שנת תקנ"ט

לאחר שנאפאליאן סיים כיבוש מדינת איטאליע בנצחון מזהיר, נצטווה ע"י שלטון צרפת לכבוש את מדינת ענגלאנד, אך כדי לכובשו החליט שעליו להכניס את ענגלאנד במצור כללי, וע"כ שם פניו לעבר מדינת מצרים אשר היתה אז תחת ממשלת טערקיי, כדי לכובשה, כי היא שימשה כעין מעבר למסחר בין מדינות העולם למדינת ענגלאנד, ובקיץ שנת תקנ"ח כבש נאפאליאן בסערה את העיר אלכסנדריה של מצרים, והמשיך לכבוש את כל המדינה לאורכה ולרוחבה, ופירסם כרוז בין חייליו להתייחס אל היהודים ורבניהם כמו במדינת איטאליע.

גילויי הסבלנות והרחמים שנאפאליאן גילה כלפי היהודים בכל מקום בואו, הטעה את היהודים התמימים שהיו נתונים בסבל וצרות רבות מכל הגויים, ורבים דימו בנפשם שכוונתו להחזיר את הארץ הקודש לידי היהודים הנרדפים בתוקף הגלות, ולכן יהודים רבים מכל המדינות עד צפון אפריקא הצטרפו לשרת בצבאו המהולל של נאפאליאן, עד שלפי ספרי המלחמה מנו אז כי"ב אלף חיילים יהודים בצבאו של נאפאליאן.

~ ◇ ~

ביום ה' אדר א' תקנ"ט עזב נאפאליאן את מצרים, והשאיר שם חלק מצבאו אשר שלטו במדינה והנהיגו את שיטת צרפת 'שלטון העם' ותקנותיה המחודשות, ונשא רגליו לעבר ארץ הקודש לכובשה מידי ממשלת טערקיי ששלטה שם, ובמהלך שנת תקנ"ט הגיע לחופי ארה"ק וכבש את העיירות – החוף מצפונה לדרומה של ים הגדול, ביום י"ט אדר כבש את העיר עזה, וביום כ"ד אדר הגיעו צבא צרפת להעיר רמאללה ומשם לעיר יפו, שהיתה עיר מבצר לצבא הטורקי, ואחר מלחמה קצרה כבשו את העיר וטבחו אלפי חיילי טערקיי, והשמועות הטילו חיתתם על כל רחבי ארץ ישראל, והשמועה הלכה ונתפשטה שכוונת נאפאליאן להגיע לשערי ירושלים ולכבוש אותה כליל.

באותה התקופה כיהן הגאון המקובל רבי משה מרדכי מיוחס זצ"ל בתור ראשון לציון על ירושלים [חתנו של המהרי"ט אלגאזי], והוא היה נערץ ונקדש גם להבדיל אצל הישמעאלים, והשליט 'הפחה' מירושלים קרא אליו את הגה"ק הנ"ל וביקש ממנו שיכנס את היהודים שישאו תפילה למרום שהצרפתים ובראשם נאפאליאן לא יכבשו את ירושלים, ובאותו מעמד ביטל את צו האיסור על היהודים להתפלל אצל הכותל המערבי, ואכן היהודים נתכנסו לעצרת תפילה אל יד שריד בית מקדשינו, ובחזרתו נכנס הרב לבשר להשר שתפילתו נתקבלה, ונאפאליאן לא יגיע לשערי ירושלים.

ואכן ביום ז' אד"ב נאפאליאן וצבאו הגיעו כבר להעיר רמלה, ולפי גירסא אחת כבר הגיע עד קרית יערים [כהיום: העיר טעלז-סטון], ולפתע החליט נאפאליאן לחזור על עקבותיו, ופנה צפונה, לכבוש את העיר עכו.

~ ◇ ~

ביום ל"ג בעומר שנת תקנ"ח יצא הרה"ק רבי נחמן מברסלב זי"ע לדרכו לעלות לארה"ק ולחונן את עפרה, ומרוסלאנד נסע אל מדינת טערקיי בעיר איסטאמבול, ומשם רצה להפליג בספינה לארה"ק, אך שם נודע לו על שהצבא הצרפתי יצא אל עבר ארה"ק לכובשה, ולכן לא היו השיירות מצויות כלל, אך הרה"ק לא שת לבו לכל זאת והיה מוכן למסור נפשו על מנת להגיע לארה"ק, ואין כאן המקום להאריך גודל הטלטולים שעבר עם עוד כמה יהודים עד שהגיע בליל ערב ראש השנה תקנ"ט לחוף העיר חיפה, ונשאר שם על הימים הנוראים ביחד עם ידידו הרה"ק רבי זאב וואלף מטשארני-אוסטראה זי"ע שגם הגיע כמה ימים לפני לארה"ק.

אחר הימים נוראים נעתר הרה"ק רבי נחמן לבקשת תושבי הגליל ועבר להתגורר בהעיר טבריא ששם היה קיבוץ תלמידי הבעש"ט ובראשם הרה"ק מקאליסק זי"ע והרה"ק משיפטיווקא זי"ע, ושם ישב כל ימות החורף, ועבד עבודתו ובפרט הירבה להתבודד ולעבוד את

בוראו בחוף ים הכינרת, ופע"א בא' מימי חודש אדר טיייל שם א' מקציני הצבא של נאפאליאן ונכנס עמו לשיחה ארוכה, ומאוד נתפעל מעומק חכמתו של הרה"ק, וסיפר מזה למפקדו העליון נאפאליאן, [וכידוע מהרבה סיפורים שנאפאליאן בעצמו היה משקיע הרבה כוחות בריגול, כשהוא בעצמו היה פושט בגדי צבאו ודורש וחוקר תהלוכות הארץ ושיחות בנ"א], ופע"א באישון לילה הגיע נאפאליאן בעצמו לפגוש את הרה"ק רבי נחמן [להבדיל בין טומאה לטהרה], ולפליאתו הרבה רבי נחמן קם לקראתו וגילה שהוא נאפאליאן, ונכנס עמו לשיחה ארוכה, והרה"ק יעץ לו שעדיף שיחזור לארצו לשלוט באופן מוחלט, ולדכא את החותרים תחת ממשלתו, מלהסתובב ולכבוש מדינות רבות, כי תפשת מרובה לא תפשת, כי אם לא יתחזק מבפנים, הקערה יכולה במהרה להתהפך על פיה.

אמנם נאפאליאן אמר לו: הנני מעדיף – חיים קצרים מלאי תהילה ונצחון, מחיים ארוכים של שלום ושלווים, אך הרה"ק אמר לו: זכור! לב מלכים ושרים ביד ה', ונפרד לדרכו.

~ ◇ ~

עוד יש לציין, שבשעת שהותו של נאפאליאן בארה"ק, תאוותו השאפתנית להיחקק בתולדות העמים כיורשו של נבוכאדנצר ואחשורוש [שמלכו על העולם כולו כדאיתא במס' מגילה], הגיעה עד כדי כך שרצה למצוא את כלי המקדש הגנוזים, וכדאיתא בס' חיבת ירושלים ובעוד ספרים קדמונים קבלה בידם שצדקיהו גנז את כלי המקדש בעין-כחל השוכנת בדרומה של העיר צפת, וכ"כ בספר תבואות הארץ.

ונאפאליאן נתוודע מקבלה זו, ועפ"י פקודתו הגיעו הרבה חיילים לחפור בהר ההוא, כוחות עצומים השקיעו כדי שימצאו את הכלים הקדושים, וכפי שניכר עד היום סימני חפירה עצומים, אשר לפי האמצעים שהיה אז בידיהם הוא הוכחה לעבודה קשה מאוד, אך כמובן שהעלו חרס בידם, ולא מצאו כלום.



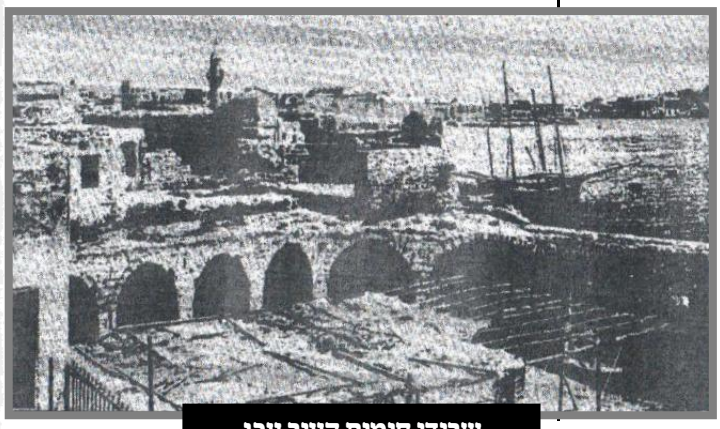
צילום מס' שערי ירושלים שמזכיר את חיפושי נאפאליאן אחר כלי המקדש

ועיין בס' שערי ירושלים להגאון רבי משה ריישער שמציין עובדא זו באריכות, וכן בס' מסע מירון מהרה"ג רבי מנחם מענדל רובין ז"ל מציין עובדא זו.

~ ◇ ~

כאמור לעיל, פנה נאפאליאן לכבוש את העיר עכו שהתפנה מיושביה לטובת חיילי טערקיי, שנלחמו בחירוף נפש נגד צבאו המהולל של נאפאליאן, אך כאן נחל מפלה גדולה, ולא יכול לכובשה, ואחר חודשיים ימים, ביום ט"ו אייר שנת תקנ"ט, הורה לחייליו לחזור על עקבותיהם, וביום כ"ג אייר חזר להעיר עכו להרוס את מבצריו, וחזר למדינת מצרים.

אך מאז יהודי ארה"ק התחילו לסבול צרות רעות ורבות מהישמעאלים והטורקים ששלטו בארה"ק, וכפי שמעיד ממכתביהם של רבני ארה"ק ובראשם המהרי"ט אלגאזי זצ"ל ליהודי הגולה שירחמו עליהם וישלחו להם כסף כדי לפדות את נפשם מהכופר הגדול שהושת עליהם.



שרידי חומות העיר עכו

הכתרת נאפאליאן לקייסער צרפת

שנת תק"ס

כישלונו של נאפאליאן בארה"ק, היתה שרשרת ארוכה של כשלונות שנכשלה צבאו, בעת שהותו במצרים וארה"ק, באיטאליע הצליחו צבא האיטלקי וצבא של עסטרייך להבריח את כל חיילי הצרפתיים, וכבשוה מחדש, וכן נתכנסו צבא עסטרייך, רוסלאנד, וענגלאנד לחדש מלחמת קרב נגד צרפת.

לכן חזר נאפאליאן לארצו, ואז בחודש תשרי שנת תק"ס הוכתר לשליטו של מדינת צרפת.

נאפאליאן כבש מחדש את איטאליע, וכן חידש מלחמה קשה על מדינת עסטרייך, ובשנת תקס"א חתמו הסכם שלום וכניעה תחת ממשלתו, וכן בשנת תקס"ב הכניע את ענגלאנד ביד קשה, וגם חתמו עמו הסכם שלום,

ואחר עשר שנות מלחמות עקובות מדם, ניצח נאפאליאן נצחון מזהיר על כל מדינות יריבותיו, ומני אז התחיל בריש גלי להוציא לפועל כל רעיונותיו ובפרט רעיון 'שוויון הזכויות' באין פוצה פה נגדו.

~ ◇ ~

מן הענין לציין, שאין שום צל של ספק שאותו כופר באלוקי ישראל - נאפאליאן היה נחשד באהבת ישראל, אלא מחמת תאוותו השאפתנית להיות מושל-העולם, הבין שהוא צריך לצרף את היהודים להיות מאוהדיו ונאמניו, כי הם פזורים בארצות הגולה, וקשורים א' לחבירו באהבת ישראל, לכן עשה כל טצדקי שבעולם להבין חוקי ישראל והלכותיהם, כדי לאחד את ישראל תחת קורת גג אחת.

וזה היתה הצרה הגדולה אשר עמדה כאבן נגף לבני ישראל אשר עמדו כצור החלמיש לא להתערב ולא להתייחס להמשכילים והאפיקורסים שכל רצונם רח"ל לחבל בכרם בית ה' ולשנות תורת ישראל, וכמובן שרוח ההשכלה הארורה גברה ונתעצמה מאז שנאפאליאן הכריז על 'שוויון זכויות', התחילו המשכילים להרגיש שמתבצע זממם, והורשה להם להתערב בין הגוים רח"ל, ע"כ התחילו לשלוח משלחות לנאפאליאן שהם מוכנים ומזומנים לקיים כל החוקים העולה על רוחו, רק החרדים לדבר ה' לא יתנו לזה יד, וע"כ התחיל נאפאליאן לשגר שליחים שונים כדי להביא לידי הסכם בין הרבנים הצדיקים ולהבדיל בין המשכילים.

מושב 'הסנהדרין' בפאריז

אך משראה שכל ההשתדלויות עלו בתוהו, והרבנים הצדיקים נשארים חזקים כאיתן בדעתם-דעת תורתם, הכריז בחודש אלול שנת תקס"ו שברצונו לזמן 'סנהדרין גדולה' בת שבעים ואחד חברים, מכל מנהיגי ישראל, רבנים ולהבדיל משכילים ואפיקורסים, והם יחליטו איך לכפות על בני ישראל להתנהג עפ"י שויון עם כל הגוים רח"ל.

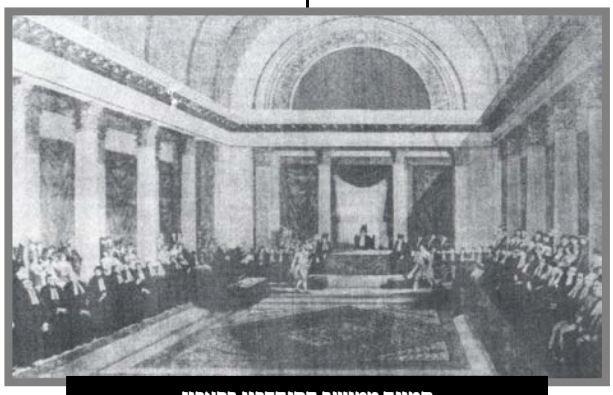


ארמון הפאר של נאפאליאן בצרפת

~ ◇ ~

בחודש אדר א' שנת תקס"ז נתכנסה הישיבה הראשונה של מושב הסנהדרין בעיר פאריז, ובפקודת נאפאליאן הוכתר הגאון הגדול רבי דוד זיצענהיים זצ"ל בעל היד דוד אב"ד שטראסבורג, לראש הסנהדרין, אשר במשך מסע כיבושיו של נאפאליאן פגש את הגאון הנ"ל, ונתפעל מעומק חכמתו ותבונתו, וכמובן, שהתמנות זו גרמה הצלה פורתא להיהודים, כי הבינו שהגאון הנ"ל יעמוד כאיתן חלמיש, וכתריס בפני הפורעניות שהמשכילים הארורים רוצים להביא על בית ישראל.

ואכן הסנהדרין נתאספו שמונה פעמים, והגאון בחכמתו הסיח דעתם של הממשלה, כאשר עיקר התקנות שהוציא היו בנויים להראות נאמנות להממשלה ולנשיאה, ואף חיבר תפילה מיוחדת לשלום המלכות, ומאידך שמר על כל עיקרי הדת, ולא נטה ימין ושמאל מההלכות הקבועות עפ"י השו"ע, ואח"כ נתבטל מושב הסנהדרין, כי נאפאליאן ראה שכ"א נתבצר בעמדתו, בענין ההתבוללות, כי היהודים החרדים לא זזו כמלא נימא מיסודות הדת, ומאידך המשכילים רק קיבלו גושפנקא דמלכא להפיח רוח ההשכלה הארורה אשר רבים חללים הפילה רח"ל.



תמונה ממושב הסנהדרין בפאריז כשמסביבה יושבים רבנים ומשכילים ובראשה יושב הנשיא הגאון בעל היד דוד ז"ל

ובשנת תקס"ח נתמנה הגאון בעל היד דוד לרב הראשי על מדינת צרפת,ושם חיבר ספרו מנחת עני.

המלחמה בפרעשבורג בתקופת החת"ס

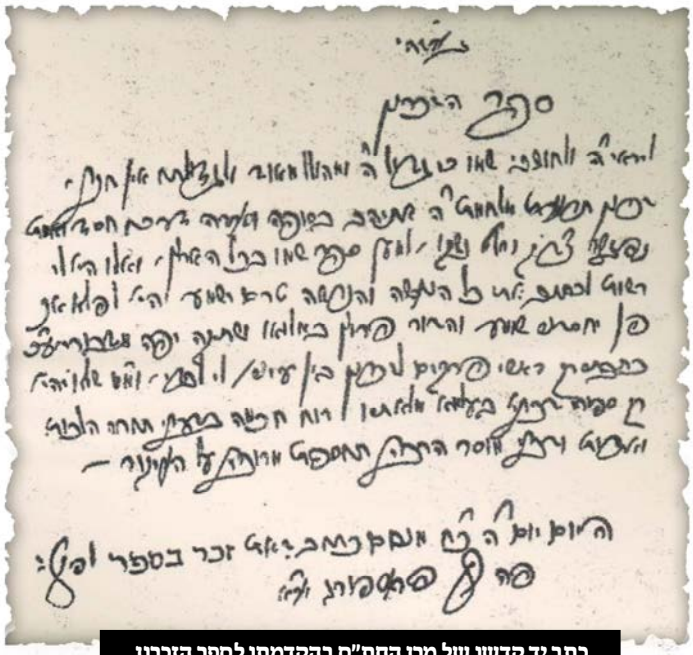
שנת תקס"ט

בשנת תקס"ט הופר ע"י הקייסער של עסטרייך ההסכם השלום בין מדינת עסטרייך לבין צרפת, כמובן שהדבר העלה את חמת נאפאליאן, והכריז לצאת למלחמת חורמה נגד עסטרייך שמרדה בו, והצבא הצרפתי נעמד מעבר לנהר – דונא כדי להיערך למלחמה אדירה, ונעמדו בדיוק מול העיר פרעשבורג, מקום כהונת מרן הגאון החתם סופר זצ"ל, כי בהעיר פרעשבורג היה מבצר גדול של חיילי עסטרייך, ולכן התחילו להילחם זו בזו, וכך נמשך מצב המלחמה מתחילת תקס"ט עד לשנת תק"ע, ובהעיר פרעשבורג נשרפו ונחרבו כמעט כל הבתים, ואלפי חיילים מצד עסטרייך נפלו כזבובי מות בידי הצרפתים.

מרן החת"ס זצ"ל עם כל בני הקהילה הוכרחו לברוח מאימת המלחמה להעיר יערגן הסמוכה, ויש לציין שמרן החתם סופר ז"ל כתב ספר הזכרון על אותו התקופה, בו הוא מתאר באריכות כל ההשתלשלות ומאורעות אותה התקופה, וכותב שכבר בהושענא רבא שנת תקס"ט ראה חלום נורא, וכן היו לו כמה וכמה מיני גילויים בהקיץ ובחלום שסכנה נוראה מרחפת על העיר ועל בני קהילתו, ולכן עשה תיקונים ותפילות מיוחדים להתפלל ולעמוד על נפשם, וכן הירבו בפדיון נפש ושאר מעשים טובים, וכן הוכרח ללכת להתחנן בפני שרים ורוזנים להמליץ טוב על יהודים שנתפסו בעת צרה בסחורות שהוחרמו ע"י הצבא וכדומה, כפי שהחתם סופר מפרט בדברי הזכרונות.

ניסים גדולים ראו שם – כותב החתם סופר – אשר בכל אותו התקופה לא נפגע שום בר ישראל בנפשו, חוץ מאברך אחד בן ל' שנפגע מכלי המלחמה, ונסתלק לאחר יסורים נוראים, והחתם סופר מרבה עליו בדברי הילול ושבח, וכפי שכותב החתם סופר הוא עצמו גם נקלע להעיר פרעשבורג באמצע התקופה כי חשבו שכבר באו אל המנוחה, אמנם לא ארכו הימים והוכרחו שוב לברוח מאימת החיצים ובליסטראות שהועפו מכל עבר.

וכן כותב שם: ... שבמשך ימי המלחמה לא היה בית בהעיר שלא ניזוק ונחרב מהמלחמה, - אמנם מציין החת"ס – ולא נודע לי כי אם ארבעה בתים שהוא מבית הכנסת הקדושה עד ביתי וזו בכלל, שלא נפל שם חץ כלל, אבל זולת זה אפילו לגבוה מעל גבוה בגובה הר המבצר ובמבצר עצמו, לא היתה קריה אשר שגבה מהם.



כתב יד קדשו של מרן החת"ס בהקדמתו לספר הזכרון

עד שבערב ר"ח אב תקס"ט נכנעו מלכות עסטרייך וחתמו על הסכם שלום עם צרפת, וכל מלכות עסטרייך שכללה גם את מדינת טשעכיי, בוהעמין, מארביא, ועוד אחוזות גדולות שהיו תחתם, כולם נכנעו תחת מרותה של נאפאליאן, ואף שהמלחמה נגמרה, אך עדיין כל העיר פרעשבורג ועיירות הסמוכות היו מלאים בחיילי צרפת, ועדיין לא שב השלום על מקומו, עד שביום ה' חשון שנת תק"ע נגמרה המלחמה כליל, כי נאפאליאן נשא את בתו של הקייסער של עסטרייך, ואז נעשה שלום ביניהם, ובראשית חודש כסליו עזבו חיילי צרפת את אדמת עסטרייך, וליהודים היתה הרווחה.



חלק ממבצר חיילי עסטרייך ופרעשבורג

כיבוש מדינת פולין

שנת תקס"ז

באותו תקופה שנאפאליאן לחם עם מדינת עסטרייך ויצא בנצחון מזהיר, כבש בחודש כסליו שנת תקס"ז את מחוז ווארשא ועיירות הסמוכות שהיתה עד אז תחת ממשלת דייטשלאנד, ונסיכות ווארשא נכנעו תחת ממשלת צרפת, וכן כל מערב גאליציע כמו העיר קראקא ולובלין וכדו' נכבש ע"י ממשלת צרפת, ונאפאליאן מינה מלך חדש מדינת פולין, וחוקי המדינה נשתנו ע"י נאפאליאן, ורעיון 'שוויון הזכויות' להיהודים ולהבדיל הגוים נכנסו לתוקפם, שכללה שינוי המלבושים וחובת השירות בצבא וכדומה.

וכמו בכל שאר המדינות אשר דבר נאפאליאן ודתו הגיע, היה אבל גדול ליהודים, כי ראו הסכנה הרוחניית שיש בזה, וע"כ נתכנסו בשנת תקס"ז כל צדיקי פולין לדון בדבר איך לבטל את הגזירה, ובראש האסיפה היה הרה"ק מבארדיטשוב זי"ע שהגיע מאוקריינא להשתתף בצערן של ישראל תושבי פולין, ושם החליטו להעביר את רוע הגזירה ע"י תפילות, והשתדלויות שונות, ואכן אחר כמה וכמה השתדלויות אצל המלך החדש על פולין הסכים להגביל את 'שויון הזכויות' ולדחותה לעוד עשר שנים, ויהודי פולין נשמו לרווחה.

וביום ט"ו בשבט שנת תקע"ב חתם המלך פולין על חוק מיוחד ששיחרר כליל את יהודי פולין מלשרת בצבא, והוא היה ישועה גדולה.

כיבוש מדינת ליטא

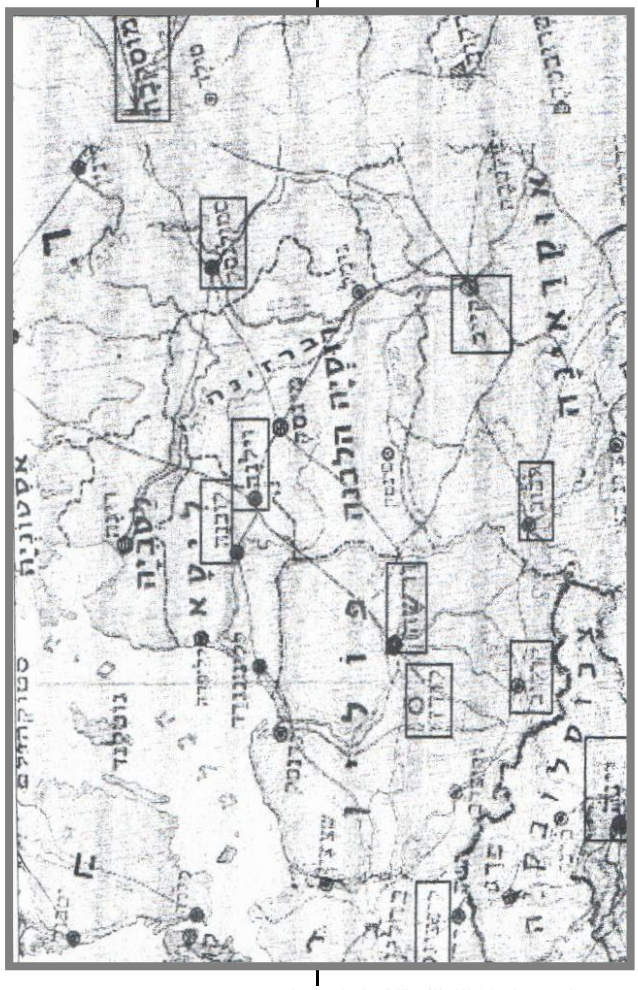
שנת תקע"ב

באותו תקופה כשנאפאליאן כבש מדינה אחר מדינה, מי בחרב ומי בשלום, כולם נכנעו תחת מרותו, כן מדינת רוסלאנד חתמה הסכם שלום עמו, וקיבלו עליהם מרותו ורעיון 'שויון הזכויות' ושאר החוקים, אך ממשלת רוסלאנד בראשות הצאר לא שמעו בקולו, ולא קיימו כלל את חוקיו, ואחר אזהרות חוזרות ונישנות מנאפאליאן שיקיימו את פיקודיו, ראה שאינם שומעים לדבריו ומתייחסים לאזהרותיו, החליט לצאת במלחמה אדירה נגד רוסלאנד, בראשות צבאו - וצבא עסטרייך ופולין ועוד מדינות שהיו כפופים למרותו, וקבע את היציאה ממדינת פולין אל עבר מדינת רוסלאנד.

כפי המסופר, חנו מחנה גדולה של צבא צרפת בסביבות העיר קאזניץ, ושם נתוודע להקצינים ושרי המלחמה מהמגיד הקדוש זי"ע המחולל פלאות, ושכל היהודים וכן להבדיל הרבה גוים באו להתדפק על דלתו כדי להתברך מפה קדשו, וכן הרבה משרי פולין היו מגיעים להמגיד הק' ועי"ז עלה בידו להושיע הרבה את ישראל בהשתדלויות שונות, עד שהדבר הגיע לאזני נאפאליאן, והוא בכבודו ובעצמו הגיע בבגדים פשוטים [כמנהגו הרבה פעמים] לבית מדרשו של המגיד הק' מקאזניץ זי"ע, ויש גירסא שהוא הגיע בפורים שנת תקע"ב והמגיד הק' היה באמצע קריאת המגילה וקרא את הפסוק נפול תיפול לפניו, וקרא בנקודות: כי 'נאפול' תפול לפניו וכו', [ויש גירסא שהמגיד הק' אמר את זה בפר' יתרו על הפסוק כי נבול תבול וגו'], ונאפאליאן נכנס להמגיד הק' אחר קריאת המגילה, והמגיד בירכו 'בברכת' שחלק מכבודו וכו' אף שעדיין לא גילה לו שהוא המלך המהולל כובש המדינות, והוא ביקש שהמגיד הקדוש יברכו לפני צאתו למלחמה עם רוסלאנד, והמגיד בירכו שיוכל להכות באויביו, אבל נזהר בלשונו ולא בירכו שינצח במלחמה, כפי שאכן נתקיימו דבריו הקדושים.

~ ◇ ~

ביום י"ד תמוז שנת תקע"ב נכנס נאפאליאן עם יותר משבע מאות אלף חיילים למדינת רוסלאנד, והתחיל להילחם בעוז ובגבורה, ותוך שבוע ימים כבש את מדינת ליטא ומחוז רייסין שהיתה עד אז תחת ממשלת רוסלאנד, והיא נכבשה כליל והועבר ע"י נאפאליאן תחת ממשלת פולין, ומחנות הצבא חנו בסביבות העיר ווילנא ובעיירות הסמוכות, וכמובן שהיהודים סבלו מהחיילים האכזרים אשר חמסו וגזלו מכל אשר בא לידם,



מפה ממדינות פולין, רוסלאנד, וליטא


הקדמה אחרונה
ג 5
החיי אדם בהקדמת ספרו מזכיר שחייל צרפתי גזל את הכת"י

וכפי שמתאר הגאון החיי אדם זצ"ל בהקדמת ספרו חכמת אדם בהקדמתו שחיילים גזלו ממנו גם כתבי ידו, ובדרך נס נשא חן בעיני מפקדו, ומצאו את הגזלן כשהכתבים בידו, עי"ש באריכות.

ובעצם היה מוסכם עפ"י החלטת נאפאליאן שיישארו במדינת ליטא עד אחר ימות החורף, ורק בתחילת תקופת האביב להכנס למדינת רוסלאנד, אך לפתע שינה פקודתו וציוה לכל צבאו להיכנס תיכף ומיד למזרח רוסלאנד, עד שערי העיר מאסקעווע.

אשר בעצם שינוי החלטתו נבעה מתכסיס מחוכם מצד מדינת רוסלאנד לנצח את נאפאליאן וצבאיו, והיא אכן היתה סיבת נפילתו וכשלונו הגדול, כפי שיתואר לקמן.

מלחמת צרפת - רוסלאנד

באותו העת, נכנסו צדיקי הדור בעובי הקורה, כי בעצם כניסתו של נאפאליאן למדינת רוסלאנד, היה שעת צחצוח חרבות בין שני מלכויות גדולות ואדירות, והיו צדיקים שראו שעת הכושר לקירוב עת הגאולה, וכפי שנתאר לקמן באריכות היו הרבה צדיקים שהתפללו שנאפאליאן יכבוש את מדינת רוסלאנד.

אך צדיקי רוסלאנד ובראשם הרה"ק הבעל התניא זי"ע התנגד נמרצות והתפלל ופעל פעולות שרוסלאנד תנצח במלחמה, וציוה לחסידיו לעזור בכל מילי דאפשר למדינת רוסלאנד, הן ע"י שתרמו סכומים אדירים לצבא, והן ע"י שהודיעו להם על כל מהלכי ותנועות צבא נאפאליאן, והרה"ק אמר ברוח קדשו שנאפאליאן יפול ע"י עמו ובני מדינתו, אך מקודם ינחל מפלה אדירה על אדמת רוסלאנד, וכפי שאמר כן היה.

עד כדי כך גברה התנגדותו שיש גירסא שהתכסיס שרוסלאנד נקטה להפיל את צבא נאפאליאן היתה עצה עמוקה מהרה"ק הבעל התניא זי"ע ששלחו לגלותו להצאר ע"י א' מתלמידיו שהיו מקורבים למלכות.

והתכסיס המחוכם היה, שכפי שתיארנו נאפאליאן הורה לצבאיו להשאר במדינת ליטא עד תחילת הקיץ, ואז להכנס למזרח מדינת רוסלאנד, אך לפתע הגיעו שמועות אל נאפאליאן מכל עבר, שצבא רוסלאנד נסוג על עקבותיו ומרוב פחד ואימה בורחים בבהלה לאחוריהם, ואחר שבדק את השמועות וראה שהם נכונים, הורה לצבאו להיכנס מיד באמצע החורף למזרח רוסלאנד כדי להגיע לכבוש את העיר מאסקאווע, וצבא צרפת נכנס במלוא עוזו, וכפי הנכתב בספריהם הם רצו כשיכורי נצחון במהירות הבזק עד שהשיגו להגיע כחמישים קילאמעטער בכל יום!, ובכל מקום ועיר שעברו שרפו והחריבו את כל הבנינים והשדות, והותירו אחריהם אדמה חרוכה.

אך, היות שכאמור היו באמצע החורף, ובחבל מדינת רוסלאנד נתחזק הכפור והשלג מיום ליום בקור נורא


ציור עתיק מממחנה וצבא צרפת ובראשה נאפליאן רכוב על סוסו

כידוע, וחיילי צרפת לא היו רגילים ומוכנים לזה כלל וכלל, לא במלבושים ולא בשאר צרכי מזון כדי להחיות נפשם בכפור הנורא, וכך סבלו ממחסור כל השבע מאות אלף חיילים, והלכו ונחלשו מיום ליום, וזה היתה טעותו המרה של נאפאליאן, וזה גרם לו את מפלתו הגדולה על אדמת רוסלאנד.

בריחת הרה"ק הבעל התניא ומסע נדודיו

לנאפאליאן בעצמו נודע התנגדותו המפורשת של הבעל התניא והוראתו לעזור למלכות רוסלאנד, ובזה נכזבה תוחלתו, אשר כל הזמן תלה תקוותו שהיהודים תושבי העיירות יעמדו לימינו ויעזרו לחייליו בכל מקום בואם, ולכן הכריז מלחמה אישית נגד הבעל התניא, והורה לחייליו לרדוף אחר הבעל התניא בכבודו ובעצמו, בהיותו מסית ומורד בשלטונו, אך הבעל התניא אף שידע את כל אשר נעשה, נשאר חזק בדעתו שנאפאליאן יביא סכנה רוחניית על היהודים, וע"כ צריך להילחם עמו בכל עוז.

בחודש אב שנת תקע"ב נתקרבו צבא צרפת לעבר העיר ליאדי, ע"כ הורה הבעל התניא לארוז את כל חפציו, ובקבוצה של קרוב לשישים איש יצא הבעל התניא בלויית שומרים וחיילי רוסלאנד לחצות את נהר דענפער ולברוח לעבר העיר סמאלאנסק, כדי לא להיתפס בידי חיילי נאפאליאן, ולפני צאתו אמר שלא להשאיר שום חפץ ממנו בביתו, כי אמר שנאפאליאן ירצה להשתמש בכוחותיו הכשפים ע"י שיהיה לו חפץ ממנו, [אשר כידוע שהבעל התניא אמר שהוא משתמש בכשפים וכוחות הטומאה], ולפי המסופר הורה הבעל התניא אחר צאתו מן העיר לשוב אל ביתו ולהביא איזה חפץ שנשאר בעליית הבית ממנו, ואח"כ הורה לשרוף את הבית, עד שהגיע בתלאות רבות להעיר סמאלאנסק, אך גם שם לא ארכה שלוותו, כי הצרפתים כבר הגיעו בהמוניהם באותו הסביבה, והוכרח לברוח אל עבר העיר מאסקאווע.

~ ◇ ~

בראש השנה שנת תקע"ג שהה הבעל התניא בעיירת טריצא-זארקא, וכמתואר לעיל כל צדיקי הדור תלו עיניהם לראש השנה זו, להכריע את כף המלחמה לצד טובת המלכות, כל אחד לפי דעתו הקדושה, והרה"ק מרימאנוב זי"ע והרה"ק המגיד מקאזניץ זי"ע גילו לתלמידיהם הקדושים שהם הולכים לפעול בכח התקיעת שופר שנאפאליאן ינצח ועי"ז יתקרב קץ משיחא.

אך הרה"ק הבעל התניא זי"ע חזה כל זאת ברוח קדשו, והיות שדעתו היתה נחרצת שרוסלאנד תנצח, השכים קום בראש השנה ותקע בשופר באשמורת וכיון כוונותיו הק' ויחודיו.

וכשהמגיד הק' מקאזניץ נטל את השופר בידו, נאנח ואמר: דער ליטוואק (כוונתו על הבעל התניא שהתגורר במדינת ליטא) האט אונז איבערגעקליגט!, כי כבר ראה ברוח קדשו שהבעל התניא כבר תקע בשופר, ופעל פעולתו.

ואכן אחר ראש השנה כתב הבעל התניא מכתבו הידוע לתלמידו הגאון רבי משה מייזליש זצ"ל בווילנא וזלש"ק:

ביום א' דראש השנה קודם מוסף, הראו לי (מן השמים), **אם ינצח ב"פ** (בונפארטה נאפאליאן) **יורבה העושר בישראל ויורם קרן ישראל, אבל יתפרדו ויתרחקו לבן של ישראל מאביהן שבשמים, ואם ינצח א'** (אלכסנדר הצאר הרוסי) **אם כי יורבה העוני בישראל ויושפל קרן ישראל, אבל יתקשרו ויתחברו ויתעקדו לבן של ישראל לאביהן שבשמים.**

וזה לך האות שבקרב הימים יוקח מחמד עיניכם (וכאן רמז על הסתלקותו) **ובקרב הימים יתחילו ליקח לאנשי חי"ל מאחינו בני ישראל.**

ידידו עוז ש"ז (שניאור זלמן)

ולמען ה', לדון את האגרת הזאת בשריפה.

עד כאן לשון המכתב, ואף שהרה"ק הורה לשורפו, אך מחמת סיבה לא ידועה לא נשרפה, ונתגלתה לעיני החסידים עשרות שנים אח"כ.

ולאחר ראש השנה המשיך הבעל התניא ופמלייתו לברוח מחיילי צרפת עד העיר וולאדימיר, ובשבת שובה אמר לבנו האדמו"ר האמצעי זצ"ל ולנכדו הצמח צדק זצ"ל שהצרפתים יכבשו את מאסקעווע, אך מיד לאחר מכן ינחל מפלתו.

והמשיך באנחה – אך בדרך בריחתם יביאו חורבן גדול על בני ישראל תושבי העיירות.

הרה"ק בעל התניא זי"ע אשר כמתואר למעלה הוכרח לנדוד מעירו אל תוך עומקה של מדינת רוסלאנד, מפני צבאות נאפאליאן הכובשים, ותוך כדי נדודיו נפל הרה"ק למשכב בכפר מרוחק ושמו פיאנע, וביום כ"ד בטבת שנת תקע"ג נתבקש בישיבה של מעלה, אמנם, בתקופה זו כבר התנגדו רוב צדיקי פולין, לנצחונו של נאפאליאן.

מפלת צרפת והמרידה

ואכן באותו חורף מתו רבבות מחיילי צרפת מקור הנורא ששרר על אדמת רוסלאנד, ובהגיעם לשערי העיר מאסקאווע חלושי כח וכחושי רעב לחמו כנגדם חיילי רוסלאנד בעוז וגבורה, עד שנאפאליאן הוכרח להורות לצבאו לסגת אחור, ולחזור על עקבותיו, ותחת אש מלחמה חזקה מצד חיילי רוסלאנד ברח נאפאליאן את כל הדרך שהלך וכבש במשך הארבעה חודשים האחרונים, ורצה לחזור לווילנא שבמדינת ליטא.

וכפי המסופר בא' הימים פגש סוחר עצים יהודי בשם ר' יוסף לוריא ביער את נאפאליאן בעצמו רכוב על סוסו, והוא התחנן לפניו שיתן לו מחסה ממחנה חיילים הדולקים בעקבותיו, ואכן הכניסו לביתו והאכילהו, ובאמצע הלילה הובילוהו במעבי היער כדי להראותו שביל בלתי נודע איך להיפגש עם חייליו, ונתן לו למזכרת את אדרתו המלכותית. [ולימים כשרבי יוסף עלה לארה"ק נידב פרוכת לביהמ"ד בית ישראל שבשכונת ימין משה, שהיתה עשויה ממלבושו של נאפאליאן, וכהיום הוא נמצא במוזיאון בעיר חיפה].

כך המשיך נאפאליאן בנסיגתו לאחוריו, כשחיילי רוסלאנד מכים בחייליו ללא הרף, עד שכשהגיע לגבולות פולין עם עשרת אלפים חיילים בלבד, וכשנכנס לרוסלאנד היה לו יותר משבע מאות אלף חיילים.

~ ◇ ~

מפלתו הגדולה של נאפאליאן נתפרסם בארצו - מדינת צרפת, וביום י"ז חשון תקע"ג התקוממו שרים כנגדו והוציאו שמועה שהוא נהרג במלחמה, וכן גררו אחריו מרידת הממשלות במדינות ספרד, איטאליע, אשר כחמש עשרה שנה היו כפופים תחת שלטונו מרדו בריש גלי, והדפו בכח את חיילי צרפת מארצם.

אך נאפאליאן חזר לשערי העיר פאריז, ודיכא את מתנגדיו מארצו ביד קשה, והתחיל להיערך למלחמה כוללת נגד המדינות שמרדו בו, אך כדי למלאות מכסת חייליו, הוציא כרוז המחייב את כל יהודי מדינות פולין לשרת בצבא, והיא היתה א' מן הסיבות שצדיקי פולין התנגדו לניצחונותיו, ובמשך שנות תקע"ג-תקע"ד יצא להילחם בשער אויביו המדינות הנ"ל.

קוראים נאמנים!, אחרי שגוללנו לפניכם פרשיות מלחמות נאפאליאן בפרטיות, נעצור לרגע של התבוננות, לבל נחשוב חלילה וחלילה שניצחונותיו ומפלותיו היו תלויים בידו או ביד אויביו, אלא הכל התנהל ע"י צדיקי הדור, אשר זה בכה וזה בכה, נחלקו ביניהם האם טוב ונכון שנאפאליאן יצליח או לא.

ומעתה נתאר בקצרה דעת הצדיקים הקדושים זי"ע אשר נלקטו מספה"ק ובפרט מאמר ימות המשיח ממה שסיפר הגה"ק בעל המנחת אלעזר זצ"ל ממונקאטש כפי ששמע מהרה"ק משינאווא זי"ע ששמעו מפי חותנו הרה"ק הארי' דבי עילאה מתלמידי הרה"ק מלובלין זי"ע, וכן עוד פרטים מהספר עטרת מנחם ועוד.

- פרק ב' -

שיטת הצדיקים הקדושים זי"ע

בשעה זו, כאשר ריח המלחמה נדף בחלל המדינה ומילא את הלבבות באימה, היו שתי דעות חלוקות בבית מדרשיהם של צדיקי הדור שבמדינת פולין, כי היו אשר חפצו בנצחונו של נאפאליאן, על פני הצאר ניקאלייא, אך לעומתם היו צדיקים אחרים, אשר רצו בנצחונו של הצאר.

וא' מן הדברים שנחלקו צדיקי הדור היה על עצם שיטתו ודרכו של נאפאליאן, כי היה סמל הכפירה וגסות רוח, אפילו בעיני אומות העולם בהיותו בז לכל דת, וכן בלט ממנו ה"כוחי ועוצם ידי" וכאיש שופך דמים, אשר הפך את מדינות אייראפא כולם לנחלי דמים וכמדורה של אש, רק לשם מילוי תאוות-השלטון שלו ולהשיג שאיפתו למלוך על עמים ומדינות רבים.

אולם, לעומת זאת בגשמיות, לא היה כל דמיון בין יחסו הטוב של נאפאליאן אל היהודים - לבין יחסו האכזרי מצד הצאר הרוסי, אלכסנדר.

~ ◇ ~

דעתו של הרה"ק רבי מנחם מענדל מרימאנוב זי"ע היתה, כי הרשות מסורה בידם של צדיקי הדור, להפציר בתפילה שמלחמתו של נאפאליאן ברוסלאנד תיחשב כמלחמת "גוג ומגוג", הכתובה בנבואתו של יחזקאל הנביא (יחזקאל ל"ח), כדי שמיד לאחריה תבוא הגאולה שלימה, ולכן תמך הרה"ק בכל עוז בנצחונו של נאפאליאן, וראה בכך תנאי לקירוב הגאולה שלימה במהרה. אמנם הוא עצמו אמר, כי הדבר תלוי בהסכמתם של שאר צדיקי הדור, כדי שכולם כאחד יתפללו ויפעלו לנצחונו של נאפאליאן.

יש לציין, כי כבר בראשית מלחמתו של נאפאליאן וההצלחות הגדולות שהנחיל מיד במערכותיו הראשונות, החל הגאון רבי רפאל הכהן אבדק"ק המבורג, בעל ה"תורת יקותיאל" (נלב"ע ביום כ"ו מרחשוון שנת תקס"ד), לעסוק בלימוד סדר קדשים, באומרו: "אולי יבוא משיח צדקנו בעגלא ובזמן קריב, וישובו כהנים לעבודתם בבית המקדש – ע"כ עליו להיות מוכן כדבעי לעבודת הכהונה!"

~ ◇ ~

אמנם, מאידך היו צדיקי הדור שטענו, שהקדמת הגאולה ודחיקת הקץ יגרום שרח"ל דם ישראל יישפך כמים על פני חוצות, אבל הרה"ק מרימאנוב אחז צדיק דרכו, ואמר שאם יתארך הגלות עוד, מי יודע כמה צרות ופורעניות עוד יעברו על היודים, וכמה כוסות ישתו מיין התרעלה, וכלשונו הקדוש: בלוט זאל זיך גיסן פון פריסטיק (מקום מושבו הראשון של הרה"ק) ביז רימאנוב, אבער משיח זאל שוין קומען!!!.

וידוע גודל התנגדותו של הרה"ק מראפשיץ זי"ע לשיטת רבו הק' מרימאנוב, ואף פעל כמה וכמה פעולות כדי לשבש נצחונו של נאפאליאן, כאשר יתואר לקמן.

ברוסלאנד, נודעה דעתו הנחרצת של הרה"ק בעל התניא זי"ע, שפעל למען נצחונו של הצאר ובמפלתו של נאפאליאן, וכבר מראשית דריכת כוכבו של נאפאליאן אחז שהוא יביא שואה רוחניית על בנ"י רח"ל, כי לא ירגישו היותם כבושים בגולה, וגם כשנתפרסם על "שיוון הזכויות" שנאפאליאן העניק ליהודים בכל המדינות שכבש, אמר הבעל התניא שהוא "מכשף" שמשתמש עם כוחות הטומאה, וכאשר החליט נאפאליאן להקים את ה"סנהדרין" בפאריז, אמר הבעל התניא שהיות שעד עתה השתמש בכוחות הטומאה,הוא רוצה עתה גם לצרף לכוחותיו גם את כוחות הקדושה, להבדיל, וע"כ יצא חוצץ בכתב ובע"פ נגד נצחונו של נאפאליאן, ודגל בנצחונו של הצאר.

וכפי שכתב התניא בא' ממכתביו בזה"ל: "אם ינצח בונפארטעה (נאפאליאן) יורבה העושר בישראל ויורם קרן ישראל, אבל יתפרדו ויתרחקו לבם של ישראל מאביהן שבשמים, ואם ינצח

אדונינו אלכסנדר (הצאר הרוסי), אם כי יורבה העוני בישראל ויושפל קרן ישראל, אבל יתקשרו ויתעקדו לבן של ישראל לאביהן שבשמים".

דעת צדיקי פולין

וכמסופר לעיל בשנת תקס"ז הגיע הרה"ק מבארדיטשוב זי"ע להשתתף בהאסיפה גדולה בווארשא, ששם נשאלו גדולי הדור, האם יש להתפלל ששלטונו של נאפאליאן יתפשט על עוד איזורים ומחוזות ברחבי אייראפא, אשר היו נתונים בעת ההיא תחת ממשלת רוסלאנד, השיב להם הרה"ק בחן מליצתו: "מדי ערב שבת, בלכתי לטבול לכבוד שבת, נוהג אני להחליף את כותנתי, רק בתנאי, שמוכנת ומזומנת לי כתונת אחרת, נקייה יותר".

והנמשל הובן מיד, שנאפאליאן אינו הכתונת הנקיה אשר בשבילה כדאי ונכון להחליף שלטונו של הצאר, וכפי שמתואר בספרי הקורות העניק הרה"ק מבארדיטשוב זי"ע תרומה גדולה למען מלחמתו של הצאר, ודבר תרומתו פורסם בגליונו של הכתב - עת הרוסי, "ידיעות פטרבורגיות", מאותה העת.

~ ◇ ~

בספרי הקורות מובא שהרה"ק רבי משה סגי נהור זי"ע שהיה מתלמידי הרה"ק רבי מענדל מוויטעפסק זי"ע סיפר שידידו הרה"ק רבי אהרן מוויטעפסק זי"ע נתגלה לו מעולם העליון, וגילה לו שבאותה העת בסביבות שנת תקע"ב, נתגלה הבעל שם טוב הקדוש זי"ע – אשר היה כבר אז כחמישים שנה לאחר הסתלקותו לגנזי מרומים – לפני שלושה עשר מצדיקי הדור, וגילה להם, כי גזירה קשה ונוראה מרחפת על ראשי ישראל קדושים, והוא מתאמץ בעולמות העליונים, לבטל את הגזירה, אמנם כדי להצליח במשימתו הוא צריך ששלושה עשר מצדיקי הדור הגדולים יקבלו על עצמם להסתלק מן העולם מרצונם הטוב, כדי שהדבר ישמש לכפרת הדור.

בליל שבת אחד באותה תקופה, אירע במז'עביז' בשעת קבלת שבת, לאחר שהרה"ק רבי ברוך ממעז'בוז', סובב לצד מערב, בעת אמירת החרוז "בואי בשלום" שבפיוט "לכה דודי", כנהוג, לא חזר להסב את פניו למזרח, כי אם נותר עומד כך על עומדו, כשפניו למערב, עד לתפילת שמונה-עשרה.

זמן מה לאחר מכן, הגיע הרה"ק רבי יוסף מיאמפאלא בנו של הרה"ק המגיד מזלאטשוב זי"ע לשבות במחיצתו של מחותנו הרה"ק רבי ברוך ממעז'יבוז', גם הרה"ק רבי יעקב אריה מקוואלע זי"ע בנו של הרה"ק רבי מרדכי מנעשכיז זי"ע – הגיע לעשות את השבת שם באותה שבת.



שער הנצחון שנבנה בעיר פאריז
עפ"י פקודת נאפאליאן - וקיים עד היום

במוצאי-שב"ק, הסתגר הרה"ק ממעזיבו'ז עם הרה"ק מיאמפלא ושניהם המתיקו סוד ביניהם, ואחר שעה ארוכה יצא הרה"ק מיאמפלא כשרוחו נסערה עליו, והרה"ק מקוואלע הפציר בו שיגלה לו שיחתם, אך הרה"ק סירב בדבר.

ואח"כ כשיצאו לדרכם ביקש הרה"ק מיאמפלא לידידו הרה"ק מקוואלע שיבא לשהות בעירו ולשבות שם, והרה"ק מקוואלע הסכים להעתיר לבקשתו בתנאי שיגלה לו דבר שיחתם, ובאין ברירה גילה לו הרה"ק רבי יוסף זי"ע שהרבי ר' ברוך'ל ביקש ממנו שיצטרף להי"ג צדיקי הדור שמוכנים ומזומנים להסתלק מעלמר הדין, לכפרת כלל ישראל.

~ ◇ ~

ואלה שמות צדיקי הדור הידועים, אשר הסתלקו בשנת תקע"ב ובסמוך לה:

- בראשית שנת תקע"ב, ביום ו' בתשרי, נסתלק הרה"ק רבי ארי' לייב זי"ע השפאלער זיידע.
- באותו שנה למחרת יום הכיפורים, נסתלק הרה"ק רבי צבי אריה זי"ע מאליק.
- ביום י"ח בכסלו באותה שנה, נתבקש הרה"ק רבי ברוך זי"ע ממעז'יבוז' בישיבה של מעלה.
- ביום כ"ד בטבת, עלתה גם נשמתו הטהורה של הרה"ק רבי יוסף מיאמפאלא השמימה.
- כשבוע לאחר מכן, ביום א' בשבט, נסתלק הרה"ק רבי נטע מחעלים זי"ע בעל ה"נטע שעשועים", תלמידו של הרה"ק רבי אלימלך מליזע'נסק זי"ע.
- בשנת תקע"ג, ביום כ"ד בטבת, נסתלק הרה"ק בעל ה"תניא" זי"ע.
- כחמש שבועות לאחר מכן, ביום ב' באדר ראשון, נסתלק הרה"ק רבי ארון לייב מפערמישלאן זי"ע לשמי רום.

ואח"כ נסתלקו שאר צדיקים קדושים, ובעווה"ר עד שנת תקע"ה נשארו כלל ישראל עם חלל גדול כצאן בלי רועה.

דעת הרה"ק רבי ארון לייב זי"ע מפרעמישלאן

אחד מצדיקי הדור המפורסמים הרה"ק רבי ארון לייב מפרעמישלאן זי"ע גם נקט שעתה הוא עת רצון גדול לקירוב הגאולה, וע"כ פעל פעולות גדולות ונצורות שנאפאליאן יצליח במלחמתו.

וכפי המקובל היה הרה"ק כל ימי חייו מפציר בעד הגאולה, וכבר כשלושים שנה קודם לכן הסתופף הרה"ק רבי ארון לייב בצל הרה"ק הרבי ר' אלימלך מליז'ענסק זי"ע, והרה"ק כיבדו בעת עריכת השולחן הטהור לזמר "י-ה רבון עלם ועלמיא". כאשר הגיע רבי ארון - לייב לתיבות: "פרוק ית ענך מפום אריוותא, ואפיק ית עמך מגו גלותא", נתלהב בלהב אש עד כדי כלות-הנפש, ושעה ארוכה הרעיש עולמות כשהוא חוזר על אותן התיבות, וכל אותה העת, ישב הרבי ר' אלימלך תפוס בשרעפיו הקדושים, ולא הסיר את עיניו מדמותו היוקדת של רבי ארון לייב. ולאחר שסיים נענה הרבי רבי אלימלך ואמר: "הייתי בטוח שרבי ארון-לייב, לא יניח ולא ישקוט הפעם, עד אשר יביא את משיח צדקנו בפועל ממש. אך מה אפשר לעשות, ומן שמים מעכבים!"

וכן מסופר, פע"א הופיע הרה"ק מראפשיץ זי"ע, לבקר בהיכלו של הרה"ק רבי ארון לייב זי"ע ונתגלגלה השיחה בעניינים העומדים ברומו של עולם, עד שהשיחה נסתובבה על ביאת משיח וקץ הגאולה, ומיד כשהרה"ק מראפשיץ הוציא מפיו השם 'משיח' נפל הרה"ק רבי ארון לייב והתפתל בגניחות עצומות מגודל צערו של שיח, כדכתי' והוא מחולל מפשעינו מדוכא מעוונותינו.

~ ◇ ~

בשנת תקע"ב, ערב פריצתו של נאפאליאן לרוסלאנד וכניסתם של צדיקי הדור לעובי המערכה, כבר פעל הרה"ק רבי ארון לייב גדולות ונפלאות על עסקי הגאולה, והיה ידוע שכשנתגלה לו ברוח קדשו ששורה דינים על כלל ישראל רח"ל, היה מאסף בסוד עשרה אנשים וערכו הקפות בביהמ"ד כמו שמח"ת, ובגודל עבודתו בקודש ביטל הגזירה, ועתה ביקש לאסוף דייקא עשרה מצדיקי הדוא המפורסמים, וכך יוכלו לבטל את הגזירה הנוראה שיש על מדינות אייראפא והסביבה, וכבר קבעו שעשרה צדיקים יתאספו בסוד בעיירת קניניטש שבמדינת גאליציע, אך ביום המיועד לא מצאו צדיק עשירי במדינת גאליציע שיוכלו לצרפו, ולכן נתעכב רצון קדשו.

ובליל יום-הקדוש שנת תקע"ג, הרעיש הרה"ק רבי ארון-לייב בתפילותיו ובעבודתו למען ביאת הגאולה, בכוחות עילאיים למעלה מבינת אנוש, וכל העם העומדים בעזרה נחפזו ונבהלו

בראותם גודל עבודתו, ולפתע פנה הרה"ק אל עבר הקהל, וקרא בקול: טייערע אידן! האם מוכנים אתם לקבל על עצמכם מסירות-נפש למען קירוב הגאולה? האם מוכנים אתם לקבל על עצמכם לחזור בתשובה?, או אף לסבול יסורים קשים, חלילה – כדי שעוד בשנה זו נזכה לראות את פני משיח צדקינו?"

ומחמת גודל הפחד והאימה אף א' מבין הנוכחים לא פצה את פיו, וכך עמד הרה"ק כמה דקות, וכשראה שתשובת הקהל בוששה מלבוא, התאנח הרה"ק אנחה עמוקה ואמר: "לא הסכמתם לקבל עצמכם מסירות-נפש – התאזרו נא, אפוא, מעתה בסבלנות!"

מיד לאחר הימים הנוראים, התחיל הרה"ק רבי ארון לייב להתאונן: די 'אדערן' ציעהן איהם, וחשבו לתומתם שהגידים כואבים לו, אך באותו שנה [שהיתה שנה מעוברת] בהגיע יום ב' אדר-א' תקע"ג, נתבקש הרה"ק רבי ארון לייב בישיבה של מעלה. ואז הבינו שכוונתו היה על חודשי אדר שמושכים אותו להחזיר נשמתו הק' למקור מחצבתו.

דעת הרה"ק מרימאנוב ותלמידו הרה"ק מראפשיץ זי"ע

אך הרה"ק מרימאנוב נשאר חזק ואיתן בדעתו שעדיף נצחונו של נאפאליאן, כי בכך יתגשם נבואתו של הנביא יחזקאל על מלחמת גוג ומגוג, ובכך יתקרב הגאולה שלימה, וכאמור לעיל תלמידו הרה"ק מראפשיץ זי"ע רצה להניאו והפציר בעדו שבכך יורבה דם חללים מישראל.

באחת השבתות בשנת תקע"ג, כשהרה"ק מראפשיץ שבת במחיצת רבו הק' ברימאנוב, נענה הרה"ק מרימאנוב ואמר בעת עריכת שולחנו הטהור: "הוי! הדק היטב, רבונו של עולם! הדק היטב!"

והרה"ק מראפשיץ הבין מיד כוונת רבו הק' שהוא מתפלל שהכיבוש והמלחמה תתגבר, ובכך יחיש עת פדיון, כי הדק מלשון כתישה והידוק רח"ל. ע"כ נענה הרה"ק מראפשיץ ונזדעק: היטב הדק!, דהיינו שנבקש שימתיק ויטיבו מן השמים את ההידוק וחבלי משיח, והוסיף: "לשליש ולרביע לא שמענו!' דהיינו אילו יחסר, חלילה, שליש או רביע של כלל ישראל – איננו רוצים לשמוע מזה!", אולם הרה"ק מרימאנוב המשיך להפציר להחיש את הגאולה ע"י המלחמה הזאת.

באותה תקופה, פשט מחנה של צבא נאפאליאן על העיר רימאנוב בעצם יום השב"ק, ותפסו אבות עם בנים, והועלו בכח על עגלות, כדי לקחתם לשדה הקרב להלחם עם אויביהם, ונשים צדקניות עם עולליהם בידיהם, אמהות ואלמנות חיות, התדפקו על שערי הביהמ"ד של הרה"ק מרימאנוב בעת ישבו בשולחן הטהור עם תלמידיו הק', והתחננו ביללות נוראות שהרה"ק יפעל לביטול הגזירות הנוראות, והרה"ק נענה ואמר לתלמידיו: "אתם שומעים את בכיית הגופים, ואילו אני שומע את תחנוני הנשמות, החפצות כי נפעל בכל הכוחות לקרב את הקץ, בכל אופן שהיא".

חג הפסח ברימאנוב ולובלין

שנת תקע"ג

בערב חג הפסח תקע"ג, הגיע הרה"ק מראפשיץ לרימאנוב, לחסות בצל רבו הק' בעריכת הסדר הקדוש, והשתתף באפיית המצות. ובעת ההיא נלחם נאפאליאן בשתי מדינות, האחת – מול מדינת רוסלאנד, והשניה – מול מדינת עסטרייך, וניהל קרבות עצומות במלחמה עקובה מדם, והרה"ק מרימאנוב עמד ליד התנור, וייחד יחודים נוראים למען הצלחת מלחמת נאפאליאן, וכשהכניס המצות בתוך התנור, צעק: נאך צוויי הונדערט רוסן און אויוון אריין... נאך דריי הונדערט רוסן אין אויוון אריין...

וכך המשיך בפעולותיו הנשגבים, וכן זעק: אז מ'לייגט יעצט אריין, לאמר אריינלייגן אין וויען, ואכן כמסופר באותו חודש נחל נאפאליאן נצחונות גדולות, מול רוסלאנד ועסטרייך, וחייליה שני המדינות נפלו שדודים בשדות הקרב.

והרה"ק מראפשיץ ראה את גודל עבודת רבו, ובגודל רחמנותו על ישראל, העיז ונזדעק: נאפאליאן, הרי טמא הוא, וטמא נדחה לפסח שני!", והרה"ק מרימאנוב נזדעזע למשמע אזנו, והרה"ק מראפשיץ נתייירא מאוד מהקפדת רבו הק', ברח משם וערך את הסדר בכפר הסמוך.

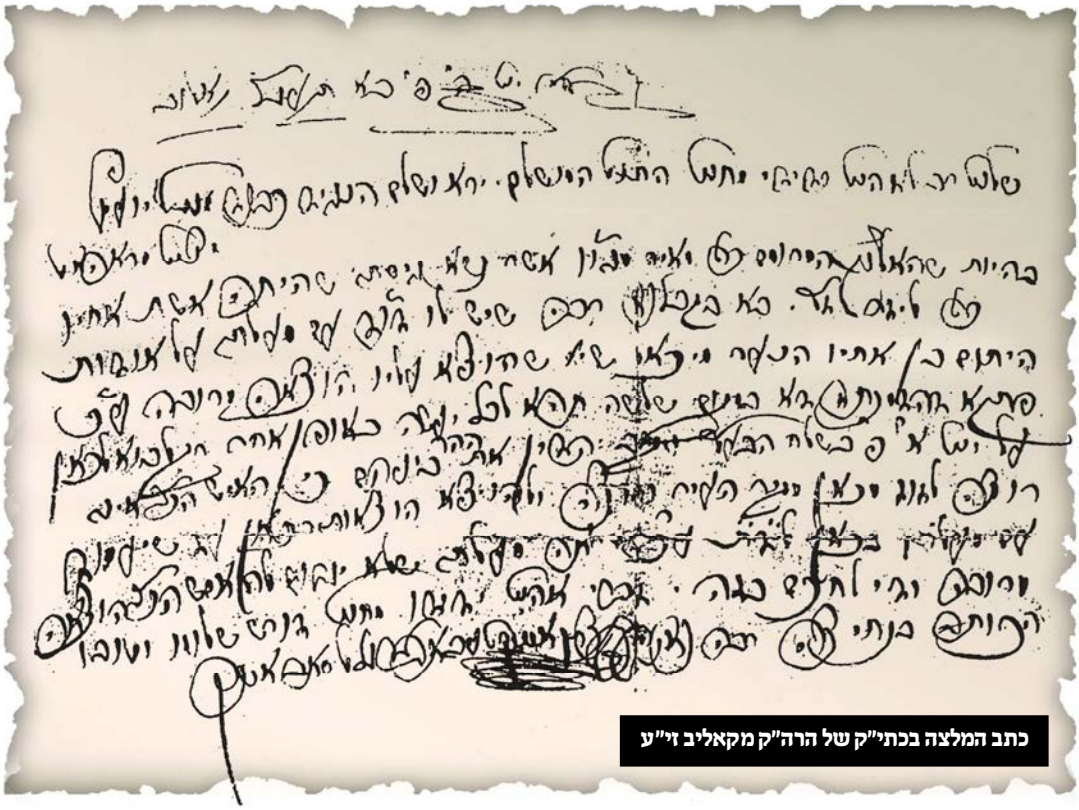
~ ◇ ~

ויש לציין שבספר עטרת מנחם (שממנו לוקט רוב הסיפורים אודות הרה"ק מרימאנוב) מציין שבספרי הקורות מובא דבר נורא, שנאפאליאן עצמו כתב בספרי זכרונותיו (אשר כידוע מפורסמים מאוד להבדיל אצל חכמי אומה"ע עד היום הזה, כי רשם כל הגיגי לבו והרבה מכתבים משדה הקרב, והחוקרים הרוצים ללמוד את מאורעות אותו התקופה ושיטת דרכו עוסקים הרבה בזה), כי בכל מלחמותיו, ראה תמיד יהודי עם שערות אדומות (שלפי המקובל כן היה דמותו של הרה"ק מרימאנוב) הולך ונוצח לפניו – כפי שמובא בגמ' (יומא ס"ט.) שאלכסנדר מוקדון אמר על שמעון הצדיק: "דמות דיוקנו של זה מנצחת לפני בבית מלחמתי!".

חוץ מן הקרב האחרון במחוז וואטערלא (אשר התקיים בערך ביום י' בסיון שנת תקע"ה, שהיא כשלושה שבועות לאחר הסתלקותו של הרה"ק מרימאנוב), לא נראתה לו עוד הדמות, ובו אכן נכשל נאפאליאן ושם הוכרעו כוחותיו.

~ ◇ ~

לקראת חג הפסח של שנת תקע"ג, פתח הרה"ק מלובלין זי"ע בהכנות מיוחדות לקירוב הגאולה, והודיע לכמה מתלמידיו הגדולים וצדיקי הדור, במדינות שונות, והמתיק סוד בנידון זה עם הרה"ק המגיד הק' מטשערנאביל זי"ע, והרה"ק רבי יצחק אייזיק מקאליב זי"ע, והיהודי הקדוש מפרשיסחא זי"ע, ומנוי וגמור היה ביניהם, לערוך את ה"סדר" בכוונות מיוחדות וביחודים עילאיים, אשר מטרתן לקרב את הגאולה ולהביא להתגלות המשיח, אך באמצע הסדר נאנח הרה"ק מלובלין וחזה בעיניו הצופיות למרחוק שמעשי שטן הצליח, לשבש את הסדרים בשלשת המקומות, כי בטשערנאביל נגנב האפיקומן ולא הוחזר, וכן



כתב המלצה בכתי"ק של הרה"ק מקאליב זי"ע

בפערשיסחא נתהוה מחלוקת בעזרת נשים, והרה"ק מקאליב הוכרח באותו שנה לערוך את הסדר בשפה הונגעריש, כאשר דרכו היה לפעמים, ובכך לא עלתה בידיהם להחיש קץ הגאולה.

דעת הרה"ק המגיד מקאזניץ זי"ע

כן ידוע שהרה"ק המגיד הק' מקאזניץ זי"ע התנגד נמרצות לנצחונו של נאפאליאן, והפציר בתפילתו למפלתו כי ראה בזה סכנה גשמיי ורוחניי לבני ישראל בגולה.

ומסופר, שבחג השבועות של שנת תקע"ג, הסתופף הרה"ק מאפטא זי"ע במחיצתו של המגיד הק' מקאזניץ, וכאשר הגיע בערב יו"ט לקאזניץ, פנה בראשונה להקביל את פני המגיד הק', אשר כידוע היה חלוש ותשוש מאוד ובמשך היום שכב במיטתו באין אונים, [חוץ מעת אשר הגיע שעת התפילה היה קופץ ממיטתו כארי בגבורתו והתפלל בכח גדול למעלה מבינת אנוש, וכל צדיקי דורו דיברו מזה בהתפעלות עצומה כמובא הרבה בספה"ק]. וכשפרש בשלום המגיד הק', נענה המגיד ואמר: "כעת, הנני איש-מלחמה! את אותם חמשה חלוקי-אבנים אשר נטל דוד המלך עליו השלום, מן הנחל, כדי להילחם בהם נגד גלית הפלשתי (כמובא בס' שמואל א' י"ז) – הנני מחזיק עמי פה במיטתי!", דהיינו להילחם נגד מלחמת נאפאליאן.

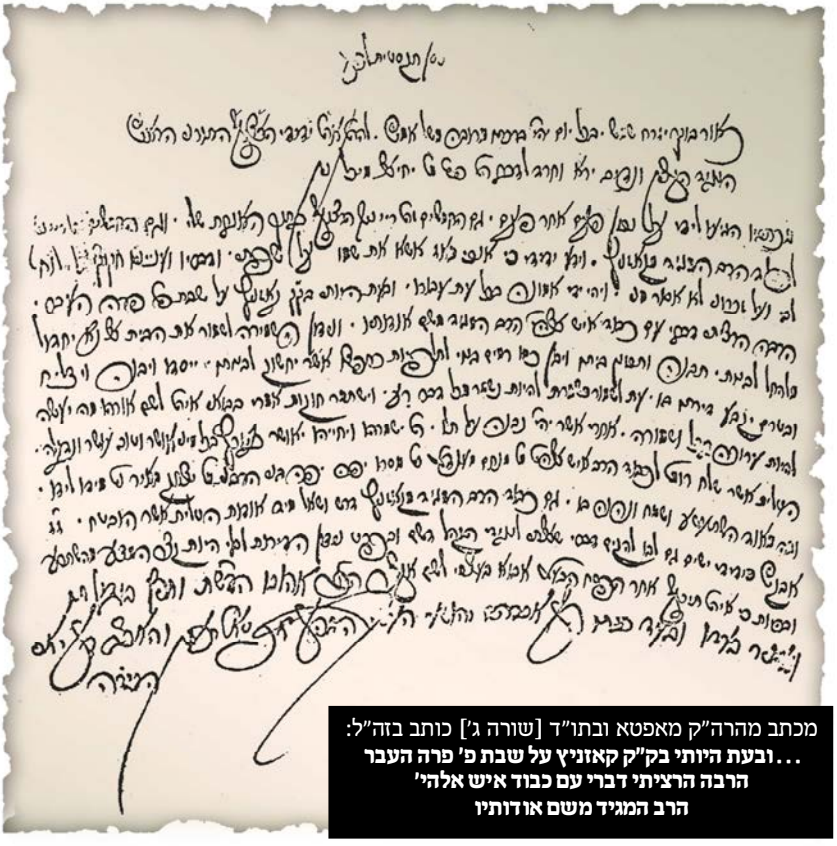
[כפי המובא, עובדא זו סיפר הרה"ק מאפטא בעצמו להגאון רבי משולם נתן מרגליות זצ"ל אב"ד בארדיטשוב, והוסיף לו בהתפעלות – שעל אף גודל חולשת גופו של המגיד הק' עמד באותו חג השבועות שלש עשרה שעות רצופות על רגליו לפני התיבה, דהיינו מתחילת תפילת שחרית וקריאת האקדמות וקריאת התורה ותפילת מוסף].

הראש השנה בירימאנוב

שנת תקע"ד

ביום הקדוש שנת תקע"ד שוב שהה הרה"ק מראפשיץ במחיצת רבו הק' בירימאנוב, ולפני תפילת מוסף, הורה לו הרה"ק מירימאנוב שיעבור לפני התיבה, וציווה עליו לכוון בתפילה להצלחתו של נאפאליאן במלחמה.

אמנם, הרה"ק מראפשיץ בחכמתו הגדולה, כלכל את צעדיו בתבונה, כיצד לקיים את פקודת



מכתב מהרה"ק מאפטא ובתו"ד [שורה ג'] כותב בזה"ל:
...ובעת היותי בק"ק קאזניץ על שבת פ' פרה העבר הרבה הרציתי דברי עם כבוד איש אלהי' הרב המגיד משם אודותיו

רבו, מחד גיסא, ולא לעבור על דעתם של שאר צדיקי הדור, מאידך גיסא, ובמוצאי יום הקדוש נענה הרה"ק מרימאנוב בקפידא: ער האט מיר איבערגעדרייט דעם גאנצן סדר!.

והרה"ק מראפשיץ מסר נפשו למען כלל ישראל, אך מאוד נתיירא מהקפדת רבו הקדוש, ונסע להרה"ק מלובלין זי"ע שיברכו שינצל מהקפדת רבו, אך הרה"ק מלובלין לא רצה להתערב בזה, ולכן נסע ליום הושענא רבא להמגיד מקאזניץ זי"ע שיברכו, כי ידע נאמנה שגם המגיד הק' מתנגד לנצחונו של נאפאליאן, ומגודל חששו שגם המגיד הק' לא יברכו אז עוז וכהמגיד הק' נישא על ידי משמשיו בערב יו"ט לטבול במקוה לכבוד יו"ט, נכנס הרה"ק מראפשיץ בחשאי למיטתו של המגיד הק', וכשהרה"ק חזר ורצה לשכב על מיטתו, הבחין בהרה"ק מראפשיץ שהתחנן ואמר: "אינני יוצא מכאן, עד שלא תבטיחו לי, כי לא אכווה מהקפדת רבי הקדוש מרימאנוב!", ובאין ברירה בירכו המגיד הק' שלא יאונה לו כל רעה.

בליל שמיני עצרת [שחל בשב"ק] כשהגיעו ל"מזמור שיר ליום השבת", נענה המגיד הק' בהתלהבות אדירה וקרא: "אומרים, כי נאפאליאן מתקדם וכובש מדינה אחר מדינה - ואילו אנחנו אומרים: 'להשמדם עדי עד - ואתה מרום לעולם ה'!".

חודש תשרי בצל צדיקי הדור

שנת תקע"ד

בפרוס שנת תקע"ד, התאחדו שלושת גדולי צדיקי הדור ומנהיגיו – הרה"ק מלובלין, המגיד הק' מקאזניץ, והרה"ק רבי מנחם מענדל מרימאנוב,ונמנו וגמרו לפעול בצוותא, איש-איש על פי דרכו ובכל כוחותיו העילאיים, כדי להשיג את המטרה הזו הנשגבה, לסיים את הגלות ולקרב את הגאולה.

כארבע שנים קודם לכן, בכ"ה בתשרי תק"ע, נסתלק הצדיק הקדוש, סניגורן של ישראל, רבי לוי יצחק מבארדיטשוב, לשמי רום, ולפי הסתלקותו הבטיח, כי לא ינוח ולא ישקוט, ואף לשאר הצדיקים שבעולם העליון לא יתן מנוחה, למען אשר יתדפקו על כל השערים וירעישו את כל העולמות העליונים, עד אשר תבוא הגאולה השלימה, הואיל וכבר חלפה מאז כל אותה תקופה, ועדיין אין קול ואין עונה ובן-ישי לא בא, הוחלט בין שלושת הצדיקים האמורים, כי אחד מהם יקבל על עצמו להסתלק מן העולם, כדי שיוכל להיפגש עם הצדיק מבארידטשוב, ויתבע ממנו את קיום הבטחתו, והטילו הצדיקים גורל ביניהם, והוא עלה על הרה"ק מלובלין, אשר החל מיד בהכנה דרבה להגיע לעולם שכולו טוב.

אך כאשר נודע הדבר לתלמידו הגדול של הרה"ק מלובלין ה"ה היהודי הקדוש מפרשיסחא זי"ע, התנגד על זה בכל תוקף, וטען ששלושת הצדיקים מוכרחים להשאר בעלמא הדין להגן על הדור, והוא מוכן להקריב עצמו במקום רבו הקדוש, ולהיות שלוחם הנאמנים שהני תלתא אריוותא.

וכדבריו כן עשה, ובחול המועד סוכות ביום י"ט תשרי תקע"ד, התעצם היהודי הק' בשעת תפילתו בכוונות ובייחודים, והתדבק בקונו עד כדי התפשטות הגשמיות, ונשמתו הרקיעה לשחקים ושוב לא חזרה אל גופו. ובן מ"ח שנים בלבד היה בהסתלקותו.

ומאז ואילך, הכניסו אלו ג' הצדיקים את ראשם ורובם בעובי הקורה, ולא חדלו מלפעול בכל דרך להביא לימות המשיח ולגלות את אור הגאולה בפועל ממש.

~ ◇ ~

ויש לציין שבאותו יום שמיני עצרת, כ"ב בתשרי תקע"ד, נחל נאפאליאן את אחת ממפלותיו הגדולות, בקרב הגדול שנערך בסביבות עיירת לייפציג, באותו הקרב איבד נאפאליאן שישים אלף חיילים, וצבאו הגדול והגאוותנית החל להתפורר לגזרים.

ובחודש טבת נתכנסו כל האומות מהמדינות בסביבות צרפת, ונלחמו עמה בכח גדול, עד שבלית ברירה הדיחו ממשלת צרפת את נאפאליאן ממלכותו, וביום ט"ז ניסן תקע"ד וויתר נאפאליאן על מלכותו, וקיבל בתמורה לכך את השלטון באי קטן בלב ים ושמו – אלבע, והיא דרומית מזרחית ממדינת צרפת, והמלוכה בצרפת חזרה למשפחת המלוכה.

ראש השנה בלובלין

שנת תקע"ה

בראשית שנת תקע"ה – זו אשר נחקקה בדברי הימים, בשל מאורעותיה המרעישים, בכינוי: "ארץ רעש"ה" - 'רעשה' בגימטריא: תקע"ה - התעצמו הפעולות לקירוב הגאולה ביתר שאת.

עוד בקיץ של שנת תקע"ד, שיגר הרה"ק מלובלין זי"ע איגרת אל הרה"ק רבי מנחם מענדל זי"ע מקאסוב בעל האהבת שלום, שיואיל לבוא לשהות בראש השנה בקרבתו בלובלין, והוסיף לו – שעי"ז יצמח טובה לישראל בכלל, ולאהבת שלום בפרט.

אמנם, השליח הביאהו לעיירת קאסאב ומסרו ליד א' החסידים, וכל נודע הדבר בין החסידים, וכמובן שהם לא רצו שרבם הק' יעזוב אותם בראש השנה, ע"כ היו שצידדו להעלים את האיגרת מרבם הק', אך מאידך גיסא פחדו להכניס ידם בין שני הצדיקים, לאחר שקלא-וטריא, נמנו וגמרו לא להעלים את האיגרת אלא לעכב את מסירתה לידי הצדיק עד סמוך ונראה לראש השנה, כששוב לא יהיה 'בכדי שיעשו' לקום ולנסוע ללובלין.

ואולם, הרה"ק מלובלין זי"ע בעיניו הצופיות ראה ברוח קדשו את כל אשר נעשה, ולא נח ולא שקט, ושיגר לקאסוב איגרת שניה, והפעם כבר חששו החסידים לדון בענין באיגרת כי התחילו לחשוש אולי יש איזה קטרוג על רבם הק', והרה"ק מלובלין רוצה להמתיקו, ע"כ נסעו כמה מזקני החסידים אל הרה"ק רבי אורי מסטערליסק זי"ע אשר חוץ מזה שהיה גיסו של האהבת שלום גם היה מקור אליו בעבותות אהבה, ושאלו לו מה עליהם לעשות, והרה"ק הרגיעם שאם היה ח"ו שורה דינים על גיסו הקדוש, היה הוא מרגיש בכך, ואדרבה רק זכויות נזקפות לצידו, ומאז נרגעו הרוחות.

אך בהתקרב יום הדין נודע להאהבת שלום מענין האגרת וכששמע רצונו של הרה"ק מלובלין הביע רצונו לשהות בלובלין על ימי הדין המתקרבים ובאים, אך זקני החסידים נכנסו והתחננו לפניו שלא יסע, כי החסידים מכל קצוי המדינה באין ומתכנשין לבית מדרשו בראש השנה, ואיך ישיב פניהם ריקם, ובנוסף לזה אמרו לו תשובתו של הרה"ק מסטרעליסק שלא ראה שום סיבה מיוחדת שיסע, וכך לחצו החסידים בכל מיני אופנים.

ומן השמים נסתבב שהאהבת שלום החליט שאכן לא ישאיר את עדת צאנו בר"ה ללא רועה, ובקומו שלח את בנו הרה"ק התורת חיים זי"ע לשהות במחיצת הרה"ק מלובלין בראש השנה, וכשנכנס לקבל פני הרה"ק מלובלין שמח הרה"ק לקראתו, אך אמר לא לזה התכוונתי, וחבל שלא נתנו לי למלאות מבוקשי.

ובאותו ראש השנה תקע"ה, בטרם גשתו לתקיעת השופר, הכריז הרה"ק מלובלין בבית מדרשו: מי מוכן לגשת עמי אל המלחמה?, ובין הנוכחים, היה גם הרה"ק מראפשיץ, אשר כל הזמן חרד שמשיח יופיע ויתגלה בדרך הקשה, וכפי שעשה שנה העברה בריימאנוב אצל רבו הק' כמובא לעיל, ועתה כששמע את דברי הרה"ק מלובלין, אשר משמעותה היתה הכרזת מלחמה גלוייה נגד הסטרא-אחרא, נמלט הרה"ק מראפשיץ מבית המדרש.

אולם, הרה"ק מלובלין לקח עמו מימינו את תלמידו הרה"ק המאור ושמש זי"ע מקראקא, ומשמאלו את הרה"ק רבי נפתלי הערץ היילפרין זי"ע מבערזאן, ולבעל תוקע לקח את הרה"ק האר' דבי עילאה זי"ע מווישניצא, והרה"ק מלובלין היה הבעל מקריא.

והרה"ק הארי' דבי עילאה עמד הכן לתקוע עפ"י דעת רבו הק' מלובלין, אמנם לא עלתה בידו להוציא אפי' תקיעה אחת, והרה"ק מלובלין נזדעק: אם עד כדי כך גדול כוחו של השטן, הבו לו את השופר שהוא יתקע!, וצעק: רחמנא אמר תקעו!, ורק אז עלה בידי הארי' דבי עילאה לתקוע באין מפריע.

אך אחר התפילה נענה הרה"ק מלובלין: "הקטרוגים גדולים, ומן השמים מעכבים. ואולם את אשר לא הצלחנו לפעול באימה ופחד, על ידי השופר – נצליח, בעזר ה', לפעול בששון ובשמחה על ידי כוח התורה!", והתלמידים הק' ראו בכך רמז ברור, שכוונת רבם על שמחת תורה.

ראש השנה בקאזניץ

שנת תקע"ה

באותו שנה נחלש הרה"ק המגיד מקאזניץ זי"ע מיום ליום, וניתוסף חולשת גופו הטהור על חולשתו ותשישותו התמידית אשר כידוע שכב כל ימיו על ערש דוי, אך באותו שנה נתחזק והתפלל כל חודש אלול לפני התיבה, כן מפורסם איגרת ששלח המגיד הק' ביום ה' באלול שנת תקע"ד אל הרה"ק רבי ישראל זי"ע מפיקוב, בנו של הרה"ק מבארדיטשוב זי"ע בזה"ל:

"... אבל עדיין אני חלוש ותש כוח מאוד, ולא אוכל לעמוד לשקוד על התורה ועבודה כדרכי תמיד, על כן גם אליו בקשתי להעלות זכרוני לטובה, בפרט בימים הקדושים הבאים עליו לטובה, להתפלל בעדי לה', וגם לצוות להסרים למשמעתו לילך עבורי להשתטח על קברי הצדיקים, ה"ה כבוד אביו אדמו"ר המנוח זצ"ל, וכבוד אחיו (הרה"ק רבי מאיר בעל ה"באר תורה") **המנוח זכר צדיק לברכה, לעורר ישנים לבקש רחמים עלי, שישלח לי השי"ת רפואה שלימה בקרוב, ואשוב לבריאותי ואחזור לאיתני ברב כוח ויתר עוז, לשוב להסתפח בנחלת ה', כי זה חלקי מכל עמלי".**

~ ◇ ~

בין כסה לעשור שנת תקע"ה, שיגר בנו של המגיד הק' ה"ה הרה"ק רבי משה אליקים בריעה זי"ע בעל הדעת משה, איגרת דחופה, אל מחותנו הרה"ק רבי מרדכי דוד מדאמבראווא זי"ע – ששהה אז במחיצת רבו הק' בלובלין – וביקש ממנו שיואיל להיכנס אל הקודש פנימה, להזכיר את אביו המגיד הק' כדי שהרה"ק מלובלין יעורר עליו רחמים.

האיגרת, הגיעה לידיו של רבי מרדכי דוד בערב יום הקדוש לעת ערב, לאחר שהוא עצמו כבר התברך כבר מפי רבו הק', ולמרבה יראת הרוממות נתיירא לשוב ולהיכנס שנית, בפרט באותן שעות נעלות ורוממות במעלי יומא דכיפורי, כאשר ניכר היה בעליל כיצד הרה"ק מלובלין אחוז בשערעפיו, וסביביו נשערה מאוד.

על כן ביקש מהרה"ק רבי יוסף מטארטשין זי"ע בנו של הרה"ק מלובלין שיכנס להזכיר את המגיד הק' מקאזניץ לפני אביו, אולם גם הוא לא הרהיב עוז בנפשו להכנס להפריע את אביו מעבודתו.

ע"כ החליטו שישלחו את העלם החתן הצעיר רבי יוסף בנו של הרה"ק מדאמבראווא (שנתארס עם בתו של הרה"ק רבי משהלי' מקאזניץ זי"ע) שיכנס להעתיר בעד (המיועד להיות זקינו) המגיד הק' מקאזניץ, ואכן הוא אזר חיל ונכנס והניח את אגרתו של הדעת משה על השולחן הטהור, והרה"ק מלובלין קרא את המכתב, ונענה ואמר: הענין בריאות גופו של המגיד מקאזניץ, איני דואג כלל, כי מובטחני שבשנה הבאה אתראה עמו, ואילו אחר השנה הבאה אינני רוצה לראות..., והוא יצא ובשמחה קיבלו את הבטחת הרה"ק מלובלין, אך את זאת לא ידעו - שכוונת הרה"ק מלובלין הוא להתראות עמו בעולם העליון.

~ ◇ ~

בערב יום הקדוש, הובא המגיד הק' לבית המדרש על מיטתו. אולם, הוא התחזק והתפלל "כל נדרי" לפני העמוד, לאחר מכן, התאזר המגיד עוז, ובנושאו את עיניו לשמים פתח וקרא:

"רבונו של עולם! גודל גבורתך ועוזו נוראותיך, מי יוכל לספר ולמלל זולתך?! – וגם את רוב חולשתי ואפיסות כוחי – לא יודע איש

מלבדך! והנה, גלוי וידוע לפניך, כי מאז ומקדם לא החסרתי יום מלהתפלל לפני העמוד, ואילו בשנה החולפת לא יכולתי עוד לעמוד בכך, לרוב חולשתי ותשישותי, ואולם, למרות חולשתי הגדולה והנוראה, אשר אתה יודע ועד עליה, אזרתי עוז בכוחות עילאיים, ובמשך כל חודש אלול ירדתי יום-יום לפני התיבה. וכי למה עשיתי זאת? – הלא גלוי וידוע לפניך, כי אך ורק למען ישראל קדושיך, בניך רחומיך, עשיתי זאת, כדי להתפלל עליהם ולבקש בעדם רחמים וישועות.

"ועתה, שואל אני ומבקש מלפני כסא כבודך: איך יתכן, כי אדם חלוש כמוני, יכול ומסוגל לאמץ את כוחותיו הדלים ולעמוד שעות על גבי שעות, יום אחרי יום, ולהתפלל תפילות שלימות בעד עמך ובניך – ואילו אתה, אשר לך ה' הגדולה והגבורה, קשה יהיה לך לומר בעד בניך שתי תיבות בלבד: "סלחתי כדבריך!?!

"אולי תשיבני" – המשיך המגיד וטען כלפי מעלה – "כי חסרון צדיקים בדור הזה, הוא הגורם כי לא ניתן לומר 'סלחתי'? יש לך הרי בר־יומאנוב, את רבי מענדלי מפריסטיק, (אשר כן היה נקרא הרה"ק מחמת כהונתו הראשונה בעיירת פריסטיק) **השקול כנגד כל צדיקי הדור!**

"אולי תשיבני, כי מחמת שאין האורים ותומים, והוא המעכב בעדך מלומר 'סלחתי'? – יש לך הרי בלובלין, את רבי איציקעל, המאיר כמו האורים והתומים!

"ואם תאמר, כי חסרים לך בעלי תשובה בדור הזה – הנה אנכי, עם חולשת כוחי ודלות כוחותי, מוכן ומזומן לעשות תשובה בעד כל עמך בית ישראל!

"אשר על כן, מבקש אני ממך, אבינו שבשמים – סיים המגיד מקאזניץ את תחינתו – "אמור: 'סלחתי'!"

אחר שחזר על דבריו עוד ועוד, הורה המגיד למשוררים לפצוח בניגון של שמחה, ואז הכריז וקרא בקול אדיר וחזק: ויאמר ה' סלחתי כדבריך!"

[וידוע שכסיפרו להרה"ק מרוז'ין את הסיפור מהמגיד הק' מקאזניץ, אמר הרה"ק שמוטחני שהמגיד הק' שמע מפי הגבורה איך שאומר סלחתי כדבריך! כמשה רבינו, שאלמלא כן, לא ממשיך היה בתפילת מעריב!].

והרה"ק מלובלין חזה בעיניו הצופיות את אשר נעשה בקאזניץ ונענה למקורביו אחר תפילת כל נדרי: "מי יתן, כי יפנה היום ונתבשר בשורות טובות מקאזניץ, שכן החולה השוכב על מיטתו, הרעיש היום את כל העולמות!"

השמחת תורה בלובלין

שנת תקע"ה

לאחר יום הקדוש הוחמר מצב בריאותו של המגיד מקאזניץ הוחמר, ומצבו החמיר משעה לשעה, בערב חג הסוכות, קרא המגיד הקדוש את בנו ממלא מקומו, הרה"ק רבי משה אליקים בריעה, וגילה לו: שהרה"ק מבארדיטשוב נתגלה אליו, והוא שאל אותו למה לא קיים הבטחתו שהבטיח לפני שנסתלק (שנת תק"ע) שלא ינוח ולא ישקוט עד אשר יעורר את הגאולה שלימה, וכבר עבר ה' שנים ועדיין בן דוד לא בא, עוד שאל לו: האם כדאי ונכון להתעצם ולהפציר בתפילה להחיש עת הגאולה בזמן קריב.

וענה לו הרה"ק שבקרוב תבוא לעולם העליון, ותיווכח לראות שמה שנראה למעלה רעה, אינו אלא טובה גמורה.

על כן ציה המגיד הק' לבנו – שיודיעו תיכף ומיד להרה"ק מלובלין שימשוך ידו, ויחדל מלהפציר בתפילה על קירוב זמן הגאולה בזמן הזה, ושימסרו לו דברי הרה"ק מבארדיטשוב.

וכן אמר לו להזכיר לו להרה"ק מלובלין שפע"א בשיבו עמו בהיכל קדשו של רבם הק' מליזענסק נכנס הרבי ר' אלימלך ואמר להרבי מלובלין שצריך להתחנן ולבקש 'אל תשליכני לעת זקנה, סתם ולא פירש דבריו, עתה – הוסיף המגיד הקדוש – הנני חושש מהדיבורים הק' האלו.

לא ארכה השעה, עד שהשיב המגיד הק' מקאזניץ, את נשמתו הטהורה השמימה, ביום י"ד בתשרי תקע"ה.

~ ◇ ~

השליח יצא מקאזניץ ללובלין, כדי להודיע את הסתלקותו של המגיד הק', וכן למסור להרה"ק מלובלין את דבריו האחרונים, אך החסידים עכבוהו שלא יבשר לרבם הק' הבשורה לא טובה, כדי שלא להפריעו משמחת החג, ומן השמים נסתמו עיניו של 'יעקב' והרה"ק מלובלין לא ידע את אשר קרה בקאזניץ, והוא המשיך לייחד ייחודים ולעבוד עבודתו בקירוב הגאולה, ובמשך החג הסוכות רמז כמה פעמים שהוא מתכונן ליום שמחת תורה ואז ישלים עבודתו.

ביום שמיני עצרת ציוה הרה"ק מלובלין שיתנו להחסידים לשמוח בשמחת היום ולשתות לחיים, ונענה ואמר: "אם נזכה לשמחת תורה שמח – נזכה גם לתשעה באב שמח", והחסידים לא ידעו מה ניבא, וחשבו לתומם שהוא יעורר את הגאולה שלימה בשמח"ת כדי שיזכו לשמוח בת"ב, אך לא ירדו לסוף דעתו.

בליל שמחת תורה לפני עריכת ההקפות, פנה הרה"ק מלובלין אל החסידים והזהירם במילים חמורות ביותר: "להוי ידוע לכם, כי המלחמה הנטושה היום לפנינו גדולה וכבידה. הסטרא אחרא מתעצמת כנגדנו בכל כוחותיה, ועל כן עלינו להיות זהירים ביותר, לכן אני מבקש ממכם, כי תשגיחו עלי כל העת בעיניים פקוחות, ואל תסיחו את דעתכם ממני אפילו לרגע אחד!", וכן ציוה הרה"ק להרבנית שתעמוד בעזרת נשים ולא תגרע עיניה ממנו, אפי' לרגע אחד.

השמחה בשעת ה"הקפות" עלתה על גדותיה. החסידים רקדו ושוררו בכוחות עצומים, וההתלהבות הרקיעה שחקים כאשר הרה"ק נטל לידיו את ספר-התורה שלו, והחל מרקד עמו באמצע, ושעה ארוכה פיזזו החסידים וכרכרו בכל עוז, ממש במדריגת התפשטות הגשמיות ... עד אשר לפתע הבחינו שרבם הקדוש אינו ביניהם, אז נזכרו בדברי רבם הק' ורצו בבהלה לחדרו הקדוש לראות איה מקום כבודו, וכן הרבנית הצדיקת שעמדה כל הזמן לקיים פקודת בעלה הק', שמעה לפתע בכי של תינוק קטן ליד הדלת, ע"כ נגשה לראות את קול הנער, וכשחזרה למקומה נבהלה ונרעדה בראותה שבעלה הק' איננו!.



מצבת הרה"ק החוזה מלובלין זי"ע

וכשנכנסו לחדרו הקדוש לא מצאו את רבם הקדוש, ורק חלון קטן למעלה מקומת איש היה פתוח למחצה, ע"כ לא ידעו היכן רבם הקדוש, והתחילו לחפש בחצר הביהמ"ד בין החסידים הנאספים, והרה"ק רבי אליעזר מחעמעלניק זי"ע (חתן רבי צ"ה מסטאשוב זי"ע מתלמידי הרה"ק מלובלין) התחיל לחפש ברחוב העיר, עד שלפתע שמע קול אדם חלוש גונח אנחה עמוקה, הוא פנה בעקבות הקול, ומצא דמות אדם מונחת בצידי הדרך, אלא שמחמת החשיכה לא יכול קלסתר פניו, והתקרב אל הדמות וגחן ושאל לשמו, ענה לו: אני יעקב יצחק בן מאטיל!, ורבי אליעזר נזדעזע עד עמקי נשמתו כשהבין שרבם הק' מוטל כאן, ורץ בבהלה לביהמ"ד והודיע להתלמידים מצב רבם הק', והם רצו אל עבר רבם הק', והרה"ק רבי שמואל ממאקריב זי"ע זכה להרים את הרה"ק בראשו, והבחין כי שפתותו רוחשות, ושמע את תפילת "תיקון לאה" שמ"תיקון חצות", יוצאת מפורשות מפי הצדיק בקדושה ובטהרה, כי אז היה בדיוק השעה אחת-עשרה, בה נהג הרה"ק כל ימיו לערוך "תיקון חצות".

וכך הביאהו התלמידים הק' על כפיהם לביתו, שבור ורצוץ בחלישות נוראה, פתאום פקח הרה"ק את עיניו, ושאל: "מדוע זה לא גיליתם לי,

כי המגיד מקאזניץ כבר איננו בעולם?! אילו ידעתי לא הייתי מעיז להיכנס לכל העניין, ואלמלא המגיד הק' מקאזניץ, אשר הגיע ממקומו בעולם העליון ופרס את טליתו מתחתי, היו כל עצמותי מתפרקים מן הנפילה, ומתוך שראיתיו מלובש בתכריכים, ידעתי שכבר נסתלק מן העולם!"

לאחר שהושכב על מיטתו, הוזעק אליו תלמידו הרה"ק הבעל התשובה הנודע הדאקטער רבי חיים דוד ז"ע אשר אף הוא הגיע להסתופף בצל רבו הק' בשמחת תורה.

והרה"ק אמר לו שירך השמאלית כואב לו, והוסיף לו - כל הסטרא אחרא כולה התאחדה כנגדי, ומשניתנה להם רשות מן השמים, הטילוני ארצה בכוח אדירים, ואלמלא המגיד מקאזניץ אשר בא לתומכני בצידי הימני, לא היתה נותרת בי, חלילה וחס, עצם אחת שלימה!", ומני אז נחלש הרה"ק מלובלין עד יום תשעה באב המיועד לפורעניות, ואז נסתלק לע"ע.

~ ◇ ~

וכן באותו היום הופרעו שני תלמידיו הקדושים [אלו שעמדו לצד רבם בשעת תקיעת שופר באותו השנה], ובאותו שמחת תורה כשעמד הרה"ק המאור ושמש וייחד יחודים בעת עריכת ההקפות, ניפצו את חלונות הביהמ"ד ע"י זריקת אבנים, ומזה נעשה בהלה עצומה בביהמ"ד, כי לא ידעו ולא הבינו פשר הדברים, והמאור ושמש נאנח עמוקות ונענה: "אוי וויי! מי יודע מה נשמע בלובלין?"

ואילו בבית מדרשו של הרה"ק רבי נפתלי הערץ מבערזאן ז"ע פרצה שריפה גדולה באמצע עריכת ה"הקפות" בביהמ"ד, והאש התפשטה בביתו במהירות הבזק, ובניסים ניצלו בני ביתו מן האש, אך נערה משרתת אחת נשרפה למוות רח"ל.

מאותו היום ואילך, נותר ה"חוזה" חולה אנוש ורתוק למיטתו, בכל רחבי פולין היהודית הרעישו בתפילות להחלמתו, אך שערי התפילות ננעלו. ביום תשעה באב תקע"ה, נתבקש ה"חוזה" הקדוש בישיבה של מעלה.

חג הסוכות ברימאנוב

שנת תקע"ה

מאידך, באותו חג הסוכות שנת תקע"ה, באחד מימי חול המועד בעת שבתו בסוכתו מוקף בתלמידיו ובחסידיו, נענה הרה"ק מרימאנוב ואמר: התפללו עלי, כי אחיה עד סוף שנה זו, כי אז מבטיחני לכם, שתזכו לשמוע קול שופר של משיח!"

לאחר שמחת תורה של אותה שנה, תקע"ה, המשיך הרה"ק לערוך "הקפות" בבית מדרשו, מדי לילה בלילה, מניין מצומצם של בני עליה מתלמידיו, לאחר חצות לילה, בנפול תרדמה על אנשים, מתכנסים היו בחשאי בבית המדרש, שם מוציאים היו את ספרי התורה מארון הקודש ועוסקים בעבודת קודש שמייית ומסתורית, אשר ערכה עד אשמורת הבוקר, כן המשיך בעבודתו הקדושה עד ימי החנוכה.

וכפי שסיפר הגה"ק רבי שמעול'י מזעליחוב זצ"ל שפע"א באותן השבועות חזר הרה"ק מרימאנוב זי"ע מטילתו לכבוד שב"ק, והביא עמו שק עבה והטילו מתחת מיטתו, ונענה ואמר באנחה עמוקה: זה כמה שנים שאני מסגף עצמי ומענה את גופי בשק זו, בצירוף תפילות ויילחודים שהקייסער נאפאליאן ינצח במלחמתו, אך מה אעשה, וכל צדיקי פולין ורוסלאנד הביעו את התנגדותם לכך.

העיז א' מתלמידיו ושאל לו: הרי הרה"ק הבעל התניא זי"ע אמר בשנת תקע"ג שנצחונו של נאפאליאן יהיא פירוד לבבות בין ישראל לאביהם שבשמים (כמתואר לעיל), נענה הרה"ק אכן דבר אמת היתה בפיו, כך גילו לו מן השמים, אך ביאת ההמשיח יכול לבוא רק ע"י מסירות נפש, ומה יועילו חכמים אם הגאולה תידחה לעוד ק"נ שנים.

ואחר חג הפסח באותו שנה נענה הרה"ק מרימאנוב זי"ע ואמר: גרינע ווערים מיט קופערנע פיסקעס ווועלן הערשן פאר משיח וועט קומען.

[ועיין בס' דרכי חיים ושלום (סדר תעניית) איך שהרה"ק המנחת אלעזר זי"ע ממונקאטש היה

מפציר בתפילה בסוף ימיו, שדברי הרה"ק מרימאנוב יתקיימו.

וכן עיי' בס' נפלאים מעשיך (ח"ב) שבשנת ת"ש כשהתחילו להמטיר הצרות וריח המלחמה ריחפה בחללה של מדינת אונגארין, היה הגה"צ מפאיע הי"ד מנחם את תלמידיו שמסתמא כוונת הרה"ק מרימאנוב היה על הדייטשען הצוררים כי היו הולכים בסמלים ובמדים ירוקים, ומעתה קרובה ישועתינו לבוא, אמנם בעוה"ר נטרפה עלינו השעה ועדיין בן דוד לא בא].

~ ◇ ~

ואחר הפסח נחלש הרה"ק מרימאנוב זי"ע מיום ליום עד שביום י"ט אייר נתבקש הרה"ק לישיבה של מעלה, ובכך נסתמו עינים של ישראל מצרת השעבוד, ואותן ג' הצדיקים הקדושים שמסרו נפשם למען כלל ישראל הפזורים בגולה, נתעלו ועלו למקור מחצבתם.

סוף שליטת הקייסער נאפאליאן

חודש סיון שנת תקע"ה

אך כאמור לעיל הוכתר מלך חדש ממשפחת המלוכה למלך צרפת, ובמשך התקופה התחיל לדכא את העם כבשנים קדמוניות, אך ההמון עם שכבר הורגל לרעיון 'שוויון הזכויות' שהונהג ע"י נאפאליאן, הביעו מורת רוח בגלוי ובסתר על מלכותו, וכמובן שהדבר לא הוסתר מאזני נאפאליאן.

ובחודש אדר א' שנת תקע"ה חזר נאפאליאן ממקום מושבו למדינת צרפת, והתחיל להסית את בני הכפרים ושאר העיירות נגד המלך, ואסף עמו חיילים רבים, ונכנס לעיר פאריז והדיח את המלך, והשלטון חזר לידיו, ואז פעל הרה"ק מרמאנוב בחג הפסח את כל פעולותיו כדי לפעול בשמים שכבר יהיה מלחמת גוג ומגוג, וקירוב עת הגאולה, אך השעה נדחתה מן השמים.

בחודש סיון תקע"ה הכה נאפאליאן בנצחון אדיר בחיילי דייטשלאנד (שהיה נקרא פרוסיע), ונכנס למדינת בעלגיע כדי לכובשה, אך שם במחוז 'ווטרעלא' נחל מפלה גדולה, ואז החליטו ממשלת צרפת לומר די לכשלונותיו ומלחמותיו, והדיחוהו ממלכותו, וגרשוהו למדינת ענגלאנד, אך הם לא אבו לקבלו בארצם, והגלו אותו לאי קטן הלב ים ושמו סענט-הלנא ליד דרום אפריקא, ושם נשאר עד יום מותו כשהוא 52 שנה בלבד, ובכל נסתיימה התקופה הסוערת בתולדות עם ישראל בארצות הגולה.

ולסיומא דמילתא נעתיק כאן דברי מרן רביה"ק בעל הדברי יואל זי"ע בדרשתו בהושענא רבא בשנת ת"ש לפ"ק (מובא בדברי יואל על הו"ר אות קנ"ח) **כאשר החושך יכסה ארץ ומדינת אונגארין נתכסתה העננים שחורם, וקול אימת הרשעים הדייטשען ימ"ש הגיעו לאזניהם, כשהגיע רבינו להפיסקא 'הושענא ומציל ומושיע' התחיל רבינו לדבר מענין קירוב זמן הגאולה בבכיות נוראות, והזכיר את החילוקי דיעות שהיו להרה"ק מרימאנוב עם תלמידו הרה"ק מראפשיץ בענין קירוב עת הגאולה כשיישפך דם ישראל, או שעדיף שכלל ישראל יישאר בגולה עוד שנים רבות, וזעק רבינו: אנו מבקשים מהקב"ה 'ומציל' שיציל אותנו מהשפיכות הדמים הנוראים, אמנם 'ומושיע' שגם יושיע אותנו במהרה ע"י ביאת בן דוד, עיי"ש בדבה"ק.**



בפרוס ימי הפסח אשר הם הימים שבני ישראל נצטוו לחקוק לדורות אחריהם את תוקף סבלם בגליות המר, ובראש וראשונה ע"י מצות סיפור המושכות את הלב, ובידוע מפי ספרים וסופרים שבזמנים הללו החיוב מוטל להזכר בכל מיני צרות ותלאות שניתכו על ראש בנ"י לדורותם, והקב"ה הצילנו מידם.

הנה אחת הגזירות הקשות ביותר שעמדה על בני ישראל בשנות ימי גלותם היתה גזירת גיוס בחורי ישראל לצבא הגוים, כאשר היו נאלצים להיפרד ממקום מושבם בבית המדרש, ולהיטלטל לארץ גזירה מקום ציה וצלמות, שם קשה היה מנשוא, לקיים את מצות התורה ולהישמר ממאכלות אסורות, כשנמצאים הם בין המוני הגוים, נתונים לשבטו של הממונה עליהם לשבט או לחסד.

כל עוד היו ישראל במקומות מושבותם נפרדים מן הגוים ולא היה להם שייכות עמהם, כפי שהיה ברוב המקומות בהם נאסר על היהודים לעסוק במסחר וכדומה, אף לעבודת הצבא לא היו נקראים, אולם עת החלה להתפשט בעולם ולהתערב בין הגוים בתקופת ביבושו של נפוליון, קיבלו היהודים זכות מלא להיות ככל הגוים, שגרם אף את קריאתם לעבודת הצבא.

כשראו קברניטי ומאורי ישראל את הסכנות הרוחניות הרבות הנגררות מגזירה זו, עמדו ופעלו בכוחותיהם העילאיים, הן בהשתדלות גשמית, והן בתפלה ובישועות ומופתים, למען הסיר את רוע הגזירה מעל ראשי בחורי ישראל, בנושא זה רבים מאוד סיפורי המופת שנפעלו על ידי הצדיקים, אולם ננסה לגעת בקצה היריעה בגודל מפעליהם של גדולי ישראל בגזירה זו.

ואף גם זאת ידוע ומפורסם ונמסר מדור לדור גבורתם ואומץ רוחם של אותם שנגזר עליהם לשרת בצבא, שם עמדו ושמרו בגאון על יהדותם כשהם שומרים על כל הלכה ותג מאורחות היהדות ואינם זזים ממנה כמלא נימא, גם כשהגיע הדבר לידי מסירות נפש בפועל.

פעולות הצדיקים

כשנגזרו גזירות הצבא על ידי הגויים לקחת את צעירי בני ישראל לארץ גזירה מקום ציה וצלמות, היו הצדיקים פועלים בכוחותיהם העילאיים והטמירים לבטל את הגזירות בדרכים ופעולות שונות.

על הרה"ק רבי אלימלך מליזענסק מסופר כי פעם הגיע הרה"ק רבי משה מפשעווארסק זי"ע להרה"ק הרבי ר' אלימלך זי"ע על שב"ק, ואז יצא גזירת המלכות ליקח בני ישראל לצבא, ושמע הרה"ק רבי משה האיך שאמר הרר"א לזוגתו הרבנית גיטיש, הערסט וואס פאר א גזירה מען גייט גוזר זיין אויפן כלל ישראל. ואמרה נו וואס איז, ביי מוסף וועסטו מבטל זיין די גזירה, והרה"ק רבי משה מפשעווארסק התחיל להכין עצמו לראות מה יהיה כבר בתפילת מוסף בשבת קודש, וכשהגיע הר"ר אלימלך לתפילות מוסף נפל על הארץ וחשבו כי כבר יצא נשמתו רח"ל, והרה"ק רבי משה ציוה

להביא בגד של אישה ולנגוע בהבגד את הר״ר אלימלך, וכן עשו ותיכף אחרי זה הקיץ הרר״א.

אחר התפילה אמר הרר״א שכבר היה בידו הגזירה לבטלה אם לא הקיצו אותו, כי רצה למסור נפשו, והיות שהקיצו אותו מוכרח הגזירה לצאת רח״ל

סיפור נוסף מסופר על הגזירה שנחתמה, כי פעם גזרה המלכות לגייס בחורים יהודים לצבא, ויצא הרה״ק הרבי ר׳ אלימלך מליזענסק זלה״ה מביתו לנסוע להציון של הרמ״א בקראקא ולהתפלל שם שתתבטל הגזירה, אבל באמצע הדרך הודיעו לו מן השמים שהגזירה כבר נחתמה ואי אפשר לפעול כלום. וחזר לביתו ולא המשיך בדרכו.

אין לנו ידיעה מזה

בימי הרה״ק רבי נח מלעכוויטש זי״ע יצא פעם אחת קול שנגזרה הגזירה לגייס בחורי ישראל לצבא הגויים, מיד התקבצו אצלו כל אנ״ש ממקומות שונים לשמוע מה בפ״ק, נענה הוא ז״ל ואמר להם: כתוב ״כי לא יעשה ה׳ אלקים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים״, אין לנו שום ידיעות מזה, סעו לחיים ולשלום איש לביתו, וכך הוה, באותה שעה עדיין לא נגזרה הגזירה הרעה.

בתקופת מלחמת העולם הראשונה כשרבינו הק׳ כיהן אז פאר כאב״ד אורשיווא, שהה אז כמה שנים בעיר סאטמאר, ודירתו היתה בחצר בית מדרשו שהיתה נקראת ״אורשיווער בית המדרש״, ותחת דירתו היה מרתף גדול, ופתח הכניסה להמרתף היה בחדר אחד שהיו מגביהים דלת גדול מקרקעית החדר שהיתה של עץ והיו שם מדרינות להמרתף, וכל מי שהיה צריך להיות טמיר ונעלם מאימת המלחמה היה נחבא בתוך המרתף, וכבן היה להם מנחת שלום ושלוה, ורבינו דאג עבור כל צרכיהם להחזיק ולהחיות אותם.

וכמו כן הבחורים שהיו נקראים טמיר ונעלם היו יושבים ולומדים בבית מדרשו של רבינו תמידין כסדרן, והעמידו שומר קבוע לעמוד בשער החצר החיצונה, ובכל עת שבאו אנשי הצבא מטעם השלטונות לערוך רעוויזיע לחפש את האנשים הנחבאים, היה בא השומר להודיע להבחורים ולהזהירם על נפשם, ומיד היו כולם רצים מבית המדרש והלכו להתחבא ולהטמין את עצמם במרתף תחת הבית המדרש, ואנשי ביתו של רבינו שמ שטיח (קארפעט) גדול על פתח המרתף שברצפת הקרקע ועליו הניחו שולחן גדול כדי שלא יהיה ניכר כלל שמתחתיו נמצא מרתף, ורבינו התיישב אצל השולחן ללמוד, וכאשר אנשי הצבא הופיע לחפש את הנחבאים לא עלתה על דעתם שתחת מקום מושבו של רבינו נמצא איזה מרתף ובתוכו מסתתרים הבחורים, וכאשר הבחינו בתואר זי קלסתר פניו המאירים של רבינו יצאו תיכף לעומת שבאו, ונתקיים בו הכתוב וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳ נקרא עליך ויראו ממך.

צום

הרה״ק מאפטא זי״ע היה מתענה למען ביטול גזירת הצבא, וכך מסופר כי כשנגזרה גזירת ה״סאלדאטן״ צם האפטער זי״ע, אבל הרוז׳ינער אמר: איך האב ניט קיין כח צו פאסטן. (אין לי כח לצום) כי הוא החזיק בדעה שמגזירה זו תצמח טוב לבני ישראל

תפלה

כשהתחילה להתפשט השמועה שיגזרו גזירת הצבא, היתה התעוררות גדולה, והיו בטוחים שהגזירה תתבטל מתפילותיהם ודמעותיהם של ישראל שהרעישו עולמות, ופתאום פשטה שמועה שבטלו את הגזירה, ונחלשה ההתעוררות ופסקו התפילות, ואחר כך נגזרה הגזירה, ואמר ר׳

דוד לובינער: שהשמועה על ביטול הגזירה הפיצה הסט״א כדי להחליש תפילות ובקשות ישראל.

סיפר הרה״ק רבי פנחס מקאריץ זי״ע כי בשנת תקמ״ח בעת שהנהיג הקייזער פראנץ יוזעף השני, היה חוק גיוס בחורי ישראל לצבא, במסגרת שוויון הזכויות והיתה זו הפעם הראשונה בתקופת גלות ישראל שהיהודים היו מחוייבים בגיוס, אזי היה הרה״ק הרבי ר׳ אלימלך מליזענסק זי״ע צועק על זה, וראה בחלום את המגיד ממעזריטש, ושאלו רבי אלימלך מדוע אתם מחשים ואינכם פועלים בעולם העליון לביטול הגזירה, השיבו המגיד כי כשהייתי בעולם הזה הייתי מתפלל על צרה וכו׳, אך עתה בעולם העליון אני רואה שהכל הוא לטוב כ״איינגעמאכט׳ע״ (היינו שהוא טוב לישראל כמיני מרקחת) והאיך אוכל להתפלל לביטול הגזירה, אולם אתה שאינך יודע איזו טובה שיש בגזירה, עליך להתפלל לביטולה.

הגה״צ ר׳ יחזקאל שרגא בראך הי״ד דומ״ץ בק״ק האלאש יצ״ו היה ברצונו ליסע למרן רבינו הק׳ בעל דברי יואל זי״ע על שבת חנוכה ומקודם היה ירא לנפשו מכיון שלא היה ״איינעריקט״ לעבודה במונקטאבור וגם לא היה לו שטר שחרור, אבל הגר בעזו ובאמונה שמכיון שנסע לרבינו ז״ל יעזור השי״ת שלא יבדקוהו וכן עשה ונסע לעיר סאטמאר ולא בדקוהו, ובחזרתו כאשר ירד למסילת הברזל ראה שעמדים שם שומרים מכל הצדדים ובודקים כל אחד ואחד, והיה עוד בידו לחזור לאחוריו, אבל היה לו אמונה מכיון שבא ממרן זי״ע לא יארע לו שום דבר אף בחזרתו ככל שלוחי מצוה, ועמד עצמו בהשורה לעבור השומרים, וכאשר הגיעו אליו הניחו אותו לילך ולא בדקוהו, והאיש אחריו כבר בדקו הלאה, וכך ניצל מידי הרשעים.

(מכאר רביתינו)

חייל הוא לא יהיה

״מעשה מאא״ז רבי הערש מרדכי באנהארט זצ״ל, במלחמת סעוואסטופיל, נלקחו אז בכח הרבה אברכים רכים בשנים (כמעט ילדים) לעבודת הצבא, העבודה הקשה בחומר ובלבנים ברו״ג, הביאו לקרבנות רבים בגוף ובנפש, היהדות הנאמנה היתה שבורה ורצוצה ממצב מסוכן זה, וגדולי ישראל בכל מקומות מושבותיהם הרבו בתפלה ובתחנונים לשמים, ניגרו מעיניו מאין הפוגות, ולא היה מסוגל לישון כמה ימים.

ביום י״ח אדר ציווה לגיסו, הוא אאז״ל רבי הערש מרדכי, שירתום את הסוסים, ונסעו לכפר מאגיוואלי ששם היה גר איש אחד שהיה לו דירה מיוחדת, והרה״ק היה נוסע לשם מפעם לפעם לנוח ולשאוף אויר צח, וכאשר התפלל הרה״ק מנחה, נתלהב מאוד וצעק כמה פעמים ״חיל כיולדה״.

אאז״ל יצא מעט החוצה ולפתע פגש את ה״ארענדער״ של הכפר אשר הציע לו לקנות סוס טוב למרכבת הרה״ק, הציע לו אאז״ל לרתום את הסוס למרכבה, וכאשר יסעו בחזרה הביתה לווארקא יווכחו לדעת אם הסוס באמת הוא סוס בריא וטוב או לא.

בינתיים הרה״ק מווארקא זצ״ל היה מאד נרגש בתפילתו, ומרוב התאמצות בתפילה ובזעקות – התעלף, המשמש נבהל מאד ומיד נשאו את הרה״ק והושיבוהו במרכבתו בכדי וכן עשו כל מיני פעולות בכדי שזדון הממשלה לא יצא לפועל.

בפורים שנת תרי״ז באו אל הגה״ק ר׳ מנחם מענדל מווארקא זי״ע עשרות אברכים שנלקחו בכח לצבא, וזעקו לשמים שהרה״ק יושיעם מצרתם, ותוך כדי הרקידה, צעק הרה״ק בקול רם הפסוק במגילת אסתר, ״כי איככה אוכל וראיתי ברעה אשר ימצא את עצמי״. ודמעות

לנסוע במהירות הביתה, ר' הערש מרדכי זצ"ל התישב במקומו, ולידו התישב אותו הארענדער שרצה למכור את הסוס, וכאשר התחיל הסוס למשוך, ראה אאז"ל שהסוס אינו כבר במיטבו, וישאל את הארענדער, "תאמר לי בבקשה, בן כמה שנים הסוס הזה?" ויענהו הארינדאר, "הרוצה אתה אולי שאציג לך את תעודת הלידה שלו? אני מבטיח לך, שזעלנער - הוא כבר לא יהיה, ובודאי לא ילך לצבא"..

בתוך כך הקיץ הרה"ק רבי מענדל זי"ע מעלפונו וצעק בקול גדול, "משמע מדבריו, כי רק הוא לא יהיה "זעלנער" ואני אומר שאף אחד לא יהיה "זעלנער" ואף אחד לא ילך לצבא, ואלה שנלקחו – יחזרו בשלום, דלתות נחושת ובריחי ברזל יגדע", וכן הוה, לאחר ימים מועטים נעשה שלום ואנשי הצבא שוחררו איש לביתו. (עשר נפלאות)

לעשות נקמה בגוים

הרה"ק מסאסוב זי"ע

פעם באסיפת צדיקים אודות הגזירות בענין החינוך והצבא שגזר הקיסר פרנץ – יוזף [או אביו] נענה הרה"ק רבי משה לייב מסאסוב זי"ע: צריכים שאחד יתן בו עיניו ויעשהו גל של עצמות. אמרו לו: "קריינא דאיגרתא, איהו ליהוי פרוונקא" (הקורא את האגרת הוא יהיה השליח לבצע) (בבא מציעא דף פ"ג) והסכים לקבל את השליחות, והחליף בגדיו, ובא אל הקיסר, ושאלו לרצונו, ואמר שרוצה לראות

אספרה מעשה פלא שבדידי הוה עבדא, הנה ידוע שאצל רבינו הק' בעל "דברי יואל" זי"ע היה נהוג שבכל יום ויום מימי חג הסוכות כאשר ערך שולחנו הטהור ברבים, נגנו כל הט"ו שיר המעלות, והיה מכבד את אנ"ש שנקראו כשם הארשפיזא לזמר מזמור אחד, ופע"א באשפזא דמשה רעיא מהימנא כיבד אותי רבינו בזמר שיר המעלות, ועל תמיהתי על סיבת הדבר שכיבד אותי רבינו בזמר והרי ידע היטב שאין שמי משה, אמר לי רבינו הלא יש לך אח ששמו משה, וכמובן שתמיהתי גדלה פי כמה.

מאז חלפו ועברו כמה שנים, ומלחמת העולם האיומה פרצה, ואני הייתי כבר באותה תקופה אחרי חתנתי ושמשתי אז כשו"ב בבאטור, ואז גזרה ממשלת אונגארן שכל יהודי מגיל כ"ה צריך להתגיים לעבוד עבודת בפיה, וגזירה זו נקרא "מונקא טאבור" וקבלתי פקודה להתייצב לצבא לפארשטיין, וכמובן שהיה סכנה גדולה בדבר ועל כן הייתי מטכם עצה כדת מה לעשות כדי להשתחרר מתחת ידם, ועלה בדעתי לקחת את התעודות של אחי מו"ה משה ע"ה שהיה גדול ממני בהרבה שנים ולהשתמש עמהם על שמי, אך מכיון שאחי היה קשיש ממני בי"ט שנה שהוא היה אז כבר מ"ז שנה ואני הייתי אז רק בן כ"ח והיה נראה ברור על התעודות שאין זה התעודות שלי כי היה נראה גדול ממני בהרבה שנים, ובודאי לא יאמינו לדברי שאני הוא בעל התעודות כי אין אני נראה כבן מ"ז שנה כמו שנכתב על התעודות, ולא יכלתי לשות עצות בנפשי להמלט ולהנצל מתחת ידם.

בקשתי מאאמו"ר זצ"ל שהיה גר בסאטמאר שיכנס אל רבינו להזכיר לפניו את כל הענין ולשאול חוות דעתו הק' כדת מה לעשות, אמר לו רבינו שהיות שלא ראה את פני זה זמן רב, על כן ברצונו שאבא אצלו, אמר לו אאמו"ר שהיות שהצרות נתרבו וכל הדרכים בחזקת סכנה גדולה, ולכן קשה למאוד לצאת באלה מסעי מהתם להכא ולזה נמנע מלכא בעצמו, צוה רבינו שאבוא בערב שבת קודש אחה"צ ולא יאונה לי כל און, עשיתי כבקשתו של רבינו ובאתי לסאטמאר בערב שבת קודש שבת חנוכה קודם זמן הדלקת הנרות, והלכתי לבית המדרש להתפלל תפילת קבלת שבת עם רבינו, ואחר התפילה עברתי אצל רבינו לומר לפניו גוט שבת, וכאשר עברתי לפניו ונתתי לו שלום אז עיניו הק' לנוכח יכיטו על פני ימין ושמאל ועל כל עבר, והיה נראה על פניו הק' שהוא שבע רצון ממה שראו עיניו.

<<<

אחר השבת נבנסתי בפו"פ ואז אמר לי רבינו שטוב הדבר שאקח את התעודות של אחי משה, ואין מה לדאוג כלל "א גוי פארשטייט נישט קיין חילוק, איינער מיט א בארד הייסט שוין ביי זיי ארעגי" (אדם זקן).

כמובן שעשיתי ככל אשר צוה לי רבינו, ולקחתי את התעודות של אחי בידי, והלכתי למקום אשר שם היו צריכים לפארשטיין, והיו שם הרבה מאחינו בני ישראל שעמדו בשורה ובתוכם הגה"צ ר' יחזקאל שרגא ווייבערגער זצ"ל הי"ד אב"ד פאיע, וכמובן שכל אחד היה דואג למאד על נפשו שיזכה להנצל מתחת ידי הרשעים, והאיש אשר עמד בהשורה לפני עשה גם כן כמוני שהיה לו תעודות של איש אחר אבל הוא היה הרבה יותר מבוגר בשנים ממני, ותיכף ראו שאין זה התעודות שלו מכיון שהיה נראה יותר צעיר ממה שהיה נכתב על התעודות, והתחילו לצעוק עליו בקולי קולות על שרצה להשתמט מהצבא, ולא הועילו לו טענותיו ונלקח בעל כרחו לשרת בהצבא, וכמובן שאחזתני פחד ורעדה והתחילו אברי דא לדא נקשן, אבן באשר הגעתי לפניהם ונתתי להם את התעודות, הסתכלו בתוכם ושוב הביטו עלי בעין בוחן על פני משני הצדדים בדיוק באותן מקומות שרבינו הסתכל עלי בליל שבת קודש, ולפלא שהאמינו תיכף בדברי, שכנים הדברים ששמי משה והתעודות שייכים לי, ואבן זכיתי לצאת משם בשלום.

ובאשר עליתי על מסילת הברזל לחזור לביתי פנשו בי כמה קציני הצבא ובקשו ממני להראות להם את התעודות שלי, וכמובן שהוכרחתי להושיט להם התעודות, ותיכף נענו ואמרו לי שאין התעודות שייכים לי כי אני נראה צעיר יותר ממה שנכתב על התעודות, אמרתי להם שזה עתה באתי מהפארשטיין ושם הסבימו שאבן אני הוא בעל התעודות, בתוך כך הגיע פתאום אחד מהקצינים וקרא לחבריו ואמר להם שצריכים להזדרז לילך משם, ונתן לי אחד מהם באבזריות סטירת לחי על פני שהיה דבר רגיל מאד לפי המצב דאז, והנעתי לביתי בשלום.

ואז הבנתי למפרע סיבת הדבר שרבינו כיבד אותי בזמר שיר המעלות לפני כמה שנים באושפיזא דמשה.

זמן מה אח"כ באשר נתקיימה שמחת הנישואין של הגה"צ ר' מנחם מנדל רובין שליט"א אב"ד מזשאי בבאטור והלכתי לקבל פני קדשו של רבינו שהופיע בהדרתו לפאר בראש השמחה, אמר לי רבינו בבדיחותא "וואם הערט זיך משה", וחתנו של רבינו הרב מסעמיהאלי זצ"ל שישב שם, אמר לרבינו הלא זהו ליפא ולא אחיו משה, ענה רבינו "מיר פארציילסטו ווי אזוי ער הייסט".

(המאזרינו חי"ל)

את המלך בכדי לברך ברכת שחלק וכו', וקם הקיסר והסתכל בו ר' משה לייב ובירך הברכה, מאז החל הקיסר להתכווץ ולרחות מיום ליום, וכל דבר שהיה נוגע בו גם כן היה מתכווץ, וכך הצטמק מיום ליום עד שמת. (סיפורי הרמ"ח)

מרן הק' מצאנז זי"ע

מסופר כי פעם הודיעו להרה"ק מצאנז זי"ע שאנשי ה"קומיסיא" מתכוננים לבוא לעיר, היתה זו עת צרה ליעקב, כי הם גייסו בחורים ואברכים לצבא והיה עולה להם בקשיים רבים להחזיק שם מעמד בשמירת התורה והמצוות. המופקדים על כך היו אנשי זדון, אשר כמעט מן הנמנע היה להתחמק מהם בדרך הטבע, ובכל פעם כשהגיעו נהייתה בהלה בעיר, וישראל קדושים היו פוקדים את חצרות הצדיקים לבקש מהם שיעתירו בעדם לטובה, אמר הרה"ק מצאנז שיודיעו לו בשעה שיגיעו אנשי הקומיסיא לעיירה הסמוכה, שהיתה גובלת עם צאנז, ונהר היה מפריד ביניהם, ומפני עומק המים צריך היה להקיף כברת דרך עד לגשר המוליך לצאנז, ומשם לחזור לצאנז, משהודיעו לו שהגיעו, יצא הרה"ק לקראתם בעגלה, ובמקום להקיף ולבוא דרך הגשר, ציוה לבעל העגלה לעשות את דרכו בתוך הנהר, וכשהגיע לצד השני ציוה לו לחזור ולחצות את הנהר, אנשי ה"קומיסיא" שנסעו במרכבה הדורה רתומה לסוסים אבירים, כשראו שעגלה קטנה ורעועה

עוברת בתוך הנהר, שיערו בדעתם שמימי הנהר הם נמוכים וניסו גם הם לנוסע בעקבותיו אך הם נשטפו במים אדירים ותהי הרווחה, כשסיפרו זאת להרה"ק אמר לא היתה לי שום עצה נגדם והוכרחתי להשתמש בעצתו של משה רבינו ע"ה "ויסר את אופן מרכבותיו וינהגו בכבדות".

מרן הקדושת יו"ט זי"ע

עובדא ידענא כשהגה"ק רבי שאול בראך זי"ע אבד"ק קאשוי היה בחור והיה צריך לעמוד לצבא היה אז בגבולו איזה רופא רשע עריץ שהיה רגיל לשלוח כל הבחורים לצבא ברשעות גדול ולא הועילה כל התחבולות שעשו הבחורים בכדי להשתחרר, והזכיר הגה"ק מקאשוי למרן הקדושת יו"ט זי"ע שיתפלל שינצלו מן הרשע הזה, עד שפע"א כאשר עמד הקדוי"ט בתפלתו הראו לו שהרשע הנ"ל נוסע כעת בסוס ועובר על יד בית מדרשו של הקדוי"ט, ונגש הקדוי"ט אל החלון והגביה גבות עיניו והסתכל על הרשע הנ"ל ותיכף התחיל הסוס לרקוד על שתי רגליו התחתונות והרשע הלז נפל מסוסו ומת. וכאשר סיפר הגה"ק מקאשוי זצ"ל סיפור זה אמר: "ביים קדושת יו"ט האב איך געזעהן בעל שמ'סקע מעשיות"...

זהירות בקיום המצוות

קיום המצוות והעמידה בנסיונות על שמירת היהדות היו קשים מנשוא לאותם שנגזר עליהם לשרת בצבא הגויים, ואכן רבים מן אותם יהודים שהיה עליהם לשרת בצבא עמדו בגאון בכל הנסיונות כשהם שומרים על יהדותם בגאון ללא חת ומורא, צדיקים רבים דיברו בהפלגת שבחם ומעלתם של אותם אנשי הצבא שעמדו בנסיונות קשים ומרים.

עד כמה היתה מסירות נפשם על מצוות התורה נלמד מן המעשה הבא, ששמעו רבי מרדכי חיים מסלונים מר' דוד לובינער זי"ע ואמר שהרה"ק ר' מנחם מענדל מליובאוויטש (הצמח צדק) זי"ע היה מפליא מאוד סיפור זה: חייל יהודי עמד שעון על גשר של נהר, ושאלוהו מדוע הינו כל כך עצוב, וסיפר, שעד עכשיו הוא היה נוהר מטריפות והנה בא קצין חדש לגדודו המכריחו לאכול טריפות, ואם כן טוב מותי מחיי וחושב להפיל את עצמו לתוך הנהר, וא"ל וכי עבור זאת צריך הנך למסור נפשך, וצעק: וואס? מיין נפש זאל איך מטמא זיין? (את נפשי לא אטמא) וקפץ אל תוך הנהר. **(סיפורי הרמ"ח)**

אין לשער כל מצוה שלהם

פעם אחת באו לפני הרה"ק בעל צמח צדק מליובאוויטש זי"ע קבוצה של קאנטיניסטן ואמרו לו: יהודים בעלי מום אנחנו, איננו יודעים ללמוד, איננו יודעים מאומה, אבל אנו מחזיקים באמונתנו, ואנו יודעים להתפלל ולברך על המזון, גם לומר קצת מזמורי תהילים מבלי להבין את פירוש המילות. פתח הרה"ק והשיבם: יהודי המאמין באלוקים, כי הוא בורא עולם ומחיה תבל ויושביה בהשגחה פרטית, ונתן לנו תורה ומצוות, ויודע את המילים של התפילה וברכת המזון וקצת מזמורי תהילים – יהודי חזק ובריא הוא , איננו בעל מום, חלילה.. כשיצאו מעל פניו אמר הרה"ק לחסידים: גזירת הקאנטאניסטן היא מעין מלחמת היוונים, מלחמה רוחנית, אין לשער יקרת כל תפילה שלהם וכל מצוה, שהיא במסירות נפש ומכח אמונה פשוטה..

כרחם אב על בנים

פעם אחת בעת איזה נישואין כשרקד הרה"ק מהרי"ד מבעלזא את הריקודין של מצוה, בא איש צבא אחד וגם הוא נכנס בעיגול הריקוד, וחפצו היושבים לדחפו מהעיגול, אבל הרה"ק לא הסכים ואמר, איתא על פסוק "וישא יעקב רגליו", דקאי על ענין ריקודין, והמשיך הרה"ק לפרש סיפא דקרא, "וילך ארצה בני קדם". שהאבות הקדושים יורדים למטה בעת הריקודין, וסיים הרה"ק בזה הלשון שיראו האבות מה שעושים האומות לבניהם, "לאזן זיי זעהן, וואס מ'טוט מיט זייערע קינדער". **(שיח זקנים)**

הצלה ושמירה

עיני הצדיקים היו צופיות לשמור ולהגן על חסידיהם בעניני רוחניות וגשמיות כאחד. מסופר על הרה"ק מבעלזא זי"ע שפעם, את שהיה חסידו ר' יצחק דאקס צריך לשוב למחנה הצבא, אמר לו הרה"ק שיאמר לאנ"ש שלא יעבדו במקומות מסוכנים, בהיותו בדרך הוגיע החסיד את מוחו מה היתה כוונת רבו ואת מי הוא צריך להזהיר, כשהגיע למחנה נזכר כי לא הרחק מן המחנה שלו שוכן בית חרושת לכלי המשחית הרובים וכלי הייריה שאחד מעובדיו הוא חסיד בעלזא, מי שם את פעמיו למקום לחפש את החסיד, וכשלא מצאו השאיר על מיטתו פתק שיבוא אליו בהקדם האפשרי כי יש לו עבורו שליחות חשובה מהרה"ק מבעלזא, כשראה החסיד את הפתק מיהר מיד לשמוע מה בפי חבירו ובשמעו את דברי הרה"ק נבהל מאוד, אולם לפתע נשמעה קול רעש גדול כי נהרס הבנין של הבית חרושת וכל העובדים הנמצאים שם ניספו חוץ מן החסיד ששהה במחנה חבירו..

סיפר הרב החסיד ר' יצחק בנעט ז"ל מחשובי אנ"ש פה בני ברק יצ"ו שסיפר לו אביו הרה"ח ר' עזרא ז"ל שו"ב בסאסרעגין, שהיה תלמיד למרן העצי חיים זי"ע, כי בהגיע זמנו להתייצב לעבודת הצבא נכנס לרבו הק' מרן העצ"ח זי"ע להזכיר את עצמו שינצל מידי הרשעים, אמר לו מרן העצי חיים ז"ל שאם יקבל על עצמו לבל יחסיר סעודת מלוה מלכא כל מוצש"ק אז לא יהיה להם שליטה עליו.

לאחמ"כ נסע ר' עזרא לגראסוארדיין להרה"ק בעל אהבת ישראל מויזניץ זי"ע אשר ידוע שהחזיק ישיבה להרבה בחורים ואברכים אשר ברחו מאימת השלטונות והצבא, והם היו נקראים "חברת טמיר ונעלם", והרה"ק האהבת ישראל ז"ל היה נותן להם מקום מסתור ברוח וכגשם בחצר קדשו, אכן פעם אחת יצא הרה"ח ר' עזרא ממקום מחבואו באישון לילה ונתפס ע"י השוטרים הסובבים בעיר וכאשר נודע להם ע"י בדיקת ה"פאפירן" שלו שהנהו בורח מעבודת הצבא היה ממש בסכנת נפשות, ותיכף נתנוהו במשמר והעמידו עליו ששה שומרים לבל יברח, ויהי ביושבו שם אסיר באזיקים חשב לעצמו ר' עזרא ז"ל הלא מורי ורבי הבטיח לי כי באם אקבל על עצמי לערוך סעודתא דדוד מלכא משיחא בכל מוצש"ק לא יהיה להם שליטה עלי, והלא אני הקפדתי מאז שלא להחסיר סעודת מלוה מלכא אפילו פעם אחת וא"כ בדין הוא שאנצל מתחת ידם בלא פגע בין כך ובין כך התבונן וראה שכל השומרים שהיו אתו בחדרו ישנים בשינה עמוקה, ונתיישב בדעתו לנסות לצאת ולברוח משם, למרבית פליאתו מצא שגם דלת החדר אינו נעול, וכאשר יצא החוצה ראה שהשומר אצל שער בית הסוהר ג"כ ישן כפגר מת, וינם ויצא החוצה ושב למקומו שמח וטוב לב.

וכל ימיו היה מקפיד ר' עזרא מאוד בכבוד סעודתא דדוד מלכא משיחא, והיה מספר הנם שהיה לו בזכות מצוה רבה זו בהבטחת רבו הק', אשר עין בעין ראה שצדיק גוזר והקב"ה מקיים.

חיים או צדוק

בחור מבודאפעשט נקרא להתייצב לצבא, הוא היה בחור חזק ובריא, בנוי לתלפיות, ולא היה ספק שימצא כשר לעבודת הצבא, נסע הבחור לבעלזא, לבקש ישועה מהרה"ק מהר"י מבעלזא זי"ע, הורהו הרה"ק שישאר לשבת, כידוע, לא היו חוטפים בדרך כלל שיריים אצל הרה"ק, אלא היו נקראים לקחתם מידו הקדושה, בליל שבת בשולחנו הטהור נקרא הבחור לשיריים בשם "צדוק". העיר הבחור, ששמו חיים, אבל לא עברה שעה,

והוא שוב נקרא לשיריים בשם "צדוק". כך קרה פעם אחר פעם, ואף כאשר נפרד מהרה"ק לשלום בירכו הרה"ק: "צדוק! שהשי"ת יושיעך שלא תצטרף לשרת בצבא!" ענה הבחור: "רבי, שמי הוא חיים ולא צדוק!" אבל הרה"ק התעלם מדבריו וסיכם: "סע הביתה, והתבשר בבשורות טובות!" שב הבחור לביתו והתייצב למבחן הצבא, הרופא בחן אותו ופסק: "ביסט צו דיק - אתה שמן מדאי".. נפטר הבחור מעבודת הצבא, והבין מדוע הרה"ק כינהו צדוק – לאמר צו-דיק..

אתה תוושע, ואף אחרים עמך

בהקדמה לספה"ק בנין דוד עה"ת מסופר שכאשר לקחוהו לעבודת הצבא, הצליח לנסוע להרה"ק משינאווא זי"ע לראש השנה ונכנס בעת ההפסקה להזכיר את עצמו לפני תקיעת שופר. חזר בפניו הרה"ק על דברי המדרש על העני שהלך לשאוב מים וכדו נפל לבור והצטער. כאשר בא אחריו עבד המלך וגם כד הזהב שלו נפל לבור – שמח העני. משום שעתה יוציאו וידלו גם את כדו יחד עם כד הזהר של המלך. והרה"ק פירש בזה את הפסוק "שופך בוז על נדיבים ויתעם בתוהו לא דרך, וישגב אביון מעוני (תהלים קז, מ') שלפעמים מתעים את הנדיבים והחשובים בתוהו לא דרך כדי לשגב ולהושיע את האביון, וסיים הרה"ק באומרו: אף כאן כן, אתה תושע, ועל ידך יוציאו גם אחרים! וכן הוה, נערכה בדיקה שניה בעיר סטמאר והג"ר דוד דב מייזליש יצא בה לחירות, ובו ביום שוחררו אף רבים אחרים.

השגחה פרטית

אחד מחסידי באבוב בא מיד לאחר חתונתו אל הרה"ק רבי בן ציון מבאבוב זי"ע והתחנן לפניו, שהיות והגיע עכשיו זמנו להתייצב לצבא, ובהיותו בריא וחזק הרי בוודאי יקחוהו, ואין כל ספק שלא ישחררוהו, לכן הוא שאל את הרה"ק אם כדאי שיעשה לעצמו איזה מום בכדי להשתחרר, הרה"ק ענה לו: ח"ו, אל תעשה בך שום מום, שאל החסיד שוב, ובכן מה אעשה? הרה"ק מבאבוב שקע ברעיונותיו והתחיל לטייל בחדרו אנה ואנה שקוע במחשבות עמוקות. פתאום ניצב ואמר לחסיד: אתן בידך מכתב וסע נא אל ר' הערש יוסף ביניגער בפשעמיש ולה' הישועה. הנוכחים שם תמהו כולם, מה לו לאברך זה שעל פי החוק שייך למערב גליציה, לר' הערש יוסף ביניגער הגר בפשעמיש. הנמצאת במזרח גליציה, ששם ישנה מלכות אחרת ושלטונות מחוז אחר, הרה"ק ישב וכתב מכתב לר' הערש יוסף וביקשו לעשות טובה לאברך זה שישוחרר מהצבא, ומצווה רבה לשחררו.

ר' הערש יוסף התפלא מאוד, נסע לאותו אדם, וכשהושיט לו את מכתב הרה"ק אמר בתימהון: איני מבין את כל הענין, והרי איננו מכיר שום אדם מהצבא כאן, ואין בידי לעשות דבר, האברך שאלו, אם לחזור לבאבוב. ר' הערש יוסף חשב מעט ואמר, הן מכיר אני את הרה"ק מבאבוב שאינו מדבר ואינו כותב דברים בעלמא, בוודאי יש דברים בגו, הבה נחכה ונראה מה יהיה, בינתיים הוא הוצרך ללכת לבית מסחרו ואמר לאברך, שב כאן עד שאחזור ונחשוב מה לעשות.

בצאתו לשוק פגש את אחד מידידיו הסוחרים מקראקא, שלא ראה אותו זמן רב, ושאלו בתימהון, מה אתה עושה כאן בעיר? השיב ידידו: בן אחי צריך להתיישב כאן לצבא והוא בריא ובעל כוח שבוודאי יגייסוהו, ושמעתי שרופא הצבא שהובא לכאן לבדוק את המועמדים. הוא מידידי הקרובים, והוא בוודאי יעשה את רצוני לשחררו, ועל כן באתי לכאן. בשמוע ר' הערש יוסף את דברי ידידו ענה בהתרגשות: הנך טועה ידיד, אתה לא באת לכאן בשביל טובת בן אחיך, אתה באת לכאן בשביל טובתי, הרה"ק מבאבוב שלחך לכאן, הוא הוציא מיד את מכתב הרה"ק והראה לו, שניהם התפלאו מאוד על כל הענין, וראו בחוש

שרוח הקודש דיברה בפיו, ואותו חסיד השתחרר בו ביום, ויהי לנס.

אמירת התהלים

כפרי אחד בא לפני הרה"ק רבי אברהם מסלונים בעל "יסוד העבודה", ושפך את תחינתו לפניו, בנו קיבל צו התייצבות לצבא ומן הסתם יגייסו אותו, כיון שהוא בריא, ברוך ה', ושלם בגופו, לו היה לו כסף רב, טען, היה פודה אותו מן השירות על ידי מתן שוחד, אך אפשרות זו לא תתכן, כיון שהוא עני מרוד, ועתה אינו יודע מה לעשות כדי להשתחרר מצרה זו. ציוה עליו הרה"ק שבכל לילה ישב הנער ויאמר את כל ספר תהלים מתחילתו ועוד סופו בכוונה רבה, וה' יתברך יהיה בעזרו.

סיפר הגה"ח ר' חנני' יו"ט ליפא שוויארץ ז"ל מעשה באחד מהבחורים מתלמידי ישיבתנו הק' בירושלים שהגיע זמנו לשרת בצבא, וכהגיע זמנו הלך לשם ועשה את עצמו כאילו אינו שפוי בדעתו ועל ידי תחבולה זו קבל בידו כתב שפטור מלשרת בצבא, אך בנסעו בחזרה משם לביתו עקבו אחריו אנשי הצבא, וכשירד מהטעקסי ליד ביתו פנו אנשי הצבא אל הדרייוע"ר ושאלו אותו מה מצב הבחור והאיך התנהג עצמו על אם הדרך, ואמר שהתנהג כמו כל איש בין אנשים ואינו חסר לו כלום, וכמוכן שקראו לו שוב להתייצב והיה בסכנה גדולה שיפול ברשתם, ושלחתי מכתב לרבינו להזכיר את הבחור הזקוק לישועה מרוכה להנצל מתחת ידיהם, ותשובת רבינו היתה הרי אנו אומרים בוידוי דרבינו נסים מנהג בית דינך הצדק לא כמנהג כתי דינין של בני אדם, שמדת בני אדם כשהוא תובע את חבירו אם יודה יתחייב ואם יכפור ינצל, ועל כן עצתי שיחזיק בדעתו כפי שהיה בתחלה ויכפור הכל מה שאמר הדרייוע"ר, ואמר בלשונו "לייקענען שטיי"ן אין ביי"ן", והבחור עשה כאשר יעץ לו רבינו וניצל מידם.

כפרי אחד בא לפני הרה"ק רבי אברהם מסלונים בעל "יסוד העבודה", ושפך את תחינתו לפניו, בנו קיבל צו התייצבות לצבא ומן הסתם יגייסו אותו, כיון שהוא בריא, ברוך ה', ושלם בגופו, לו היה לו כסף רב, טען, היה פודה אותו מן השירות על ידי מתן שוחד, אך אפשרות זו לא תתכן, כיון שהוא עני מרוד, ועתה אינו יודע מה לעשות כדי להשתחרר מצרה זו. ציוה עליו הרה"ק שבכל לילה ישב הנער ויאמר את כל ספר תהלים מתחילתו ועוד סופו בכוונה רבה, וה' יתברך יהיה בעזרו.

באותה עת, תקופת החורף היתה בעיצומה והשלג כיסה את הארץ. לילה אחד, סוער במיוחד, שמע לפתע הנער בחצות הלילה דפיקות בדלת ביתם, בפתחו את הדלת נדהם לראות כמה שרי צבא קפואים ורטובים עד לשד עצמותיהם ורועדים מקור. חיש מהר העלה אש באח וחימם להם מים לשתיה, לאחר שחיממו מעט את גופם הקפוא ונרגעו ברוחם, הם סיפור לו כי תעו בדרך מחמת החושך והסערה, ובשל כך התארכה להם נסיעתם יותר מן הרגיל וכמעט שפרחה נשמתם מרוב קור, כאשר גילו לפתע את האור שבקע מביתו, הנער הציע להם מיטות חמות וכהרף עין נרדמו כולם על יצועם, עם בוקר, הם ניעורו משנתם וביקשו מן הנער כי יראה להם את הדרך הישרה המוליכה לעיר. בהיפרדם הם שאלוהו מפני מה היה עד כה מאוחר בלילה והתפלל מתוך ספר. סיפר להם הבחור לתומו כי כל לילה הוא מתפלל כדי שה' יצילו מחובת הגיוס לצבא, כתבו השרים לפניהם את שמו וכתובתו, ונסעו לדרכם, והנה כאשר הגיע יום ההתייצבות והנער הוזמן כדי להתגייס, קבעו כל שרי הצבא פה אחד כי אינו כשיר לעבודת הצבא, ומיד קיבל שחרור, אותם שרי הצבא ששחררו את הנער, היו האנשים אשר התאכסנו בביתו בלילה ההוא. (חסדי אבות)

אין אתה ראוי

מעשה בהרה"ח ר' שאול פאסטען ע"ה שהיה צריך להתייצב לצבא, ונכנס להרה"ק רבי אלעזר מריישא זי"ע, שיברכו שיפטרוהו לשלום מהצבא, ציווה עליו הרה"ק שילך אנה ואנה בחדר כי רוצה לראות הילוכו, ועשה כדבר רבו, ואמר לו רבו "דו טויגסט נישט" (אין אתה ראוי לזה) כשנתייצב ר' שאול במשרד הצבא, אמרו לו הממונים שילך אנה ואנה כי רוצים לראות הילוכו, ושחקו עליו ואמרו לו – דו טויגסט נישט, דו ביסט נישט פאר אונז (אין אתה ראוי לזה, ואין אתה בשבילנו. (שער המלך)

ישועת ה' באמצע המסע

יום אחד נכנס יהודי אל שוחט בעיירה הסמוכה לגרוסווארדיין ובפיו בקשה מוזרה: הרה"ק בעל "אהבת ישראל" מוויז'ניץ זי"ע שלחני אליך, כדי שתשחררני מן הצבא, השוחט הביט באיש בהשתוממות וענה: אוכל לשחוט לך עוף או בהמה אם תחפוץ, אך כיצד אשחררך מן הצבא, הן לא עסקתי בזה מעולם? אולם היהודי אינו מש מן המקום וטוען לעומתו בתקיפות: אם הרבי שלחני אליך, ברור הדבר כי בידך להושיעני, אב אני למשפחה המבורכת בילדים רבים, מלחמה קשה נטושה עתה, ובשום אופן לא אוכל להפקירם ולהתגייס לצבא, לא אזוז מכאן עד שאקבל את השחרור. ואמנם קיים האיש את איומו. הוא נשאר בביתו על השוחט במשך כל היום ואף לן שם באותו לילה.

למחרת עם בוקר, פנה השוחט אל האיש ואמר: כפי שאני רואה, לא אוכל להיפטר ממך בקלות, אי לכך עלה רעיון במוחי, הבה ונסע שנינו אל הרבי ונשמע מפיו מה היא כוונתו, האיש הסכים להצעה, ושניהם פנו יחדיו לבית הנתיבות, שם עלו על הרכבת הראשונה הנוסעת לגרוסווארדיין. בהגיעם העירה אלו שנית על החשמלית, הנוסעת עד לביתו של הרבי, ממולם ישבו שני קציני צבא בכירים, ששוחחו ביניהם בניחותא. לפתע התרומם אחד הקצינים מכסאו, התקרב אל השוחט והביט בו במבט חודר, האינך מכירני? שאל את השוחט. הלה, שנבהל מעט, השיב: לא, איני יודע מי אתה, הקצין ציין את שמו ושם עירו, והשוחט אכן נזכר, כי זהו שכנו מילדות, איתו שיחק יחד בימי ילדותו. השניים, התרגשו ושמחו מאוד לקראת הפגישה הבלתי צפויה, והעלו יחד חוויות נשכחות מימי ילדותם הרחוקים, ובכן, מה מעשיך כעת? שאל הקצין, ומהי פרנסתך"? שוחט אני וגר בעיירה סמוכה, השיב השוחט, ומה עושה הנך בגרוסווארדיין? הקשה הקצין, יש לנו בעיר הזאת צדיק, ענה השוחט, והמשיך לספר: והנה, להפתעתי הרבה שלח אלי הרה"ק את היהודי הזה, כדי שאשחררו מן הצבא עקב מצבו המשפחתי הקשה, איני מבין את כוונתו של הצדיק, שכן מעולם לא עסקתי בענייני צבא, ואין לי שום מושג כיצד אוכל להשיג בעבורו שחרור כזה. לכן נוסע אני אליו כדי לברר את הדבר.

האוכל לראות את צו הגיוס של האיש ביקש הקצין, כמובן, ענה השוחט, ומסר לידו את ההזמנה, הרי זה שייך לי הכריז הקצין בתדהמה, ואל האיש פנה ואמר בזה הרגע הנך משוחרר,

בעת אשר שימש רבינו הק' בעל דברי יואל זי"ע כרבנות בעיר קראלי היה מחנה (קעפארנע) של חיילים והי' שם המון יהודים שנקראו לשרת בצבא, ורבינו דאג את דאגתם להספיק להם כל צרכם, ובעיקר כשהגיע ימי הפסח היה רבינו שולח להם צרכי החג, ופע"א בערב פסח נכנס רבינו לביהמ"ד בשעה שהבחורים עמדו ובדקו את הירק לאכיל מרור מחשש תולעים, ונינש לאחד הבחורים וציוה לו שתיכף ומיד ילך לעסקן מפורסם (שהכיר כמה מאנשי השלטון והצבא) שיסדר את צרכי החג מצות ויין לכל היהודים הנמצאים במחנה זה, ואל יחסר להם המזג, ורבינו הקפיד על אשר התעצלו כדבר עד עבשיו ולא סדרו להם עדיין את צרכי החג, ואמר את הדברים בנימא של קפידא, ואח"כ פיים רבינו את הבחור שהקפיד עליו ואמר לו שבתורת פיום יקבל רשות להיות סמוך על שולחנו בליל התקדש החג, בשנה אחרת השתדל אחד מהדיינים עם כמה עסקנים שיתנו ראשי הצבא דרור להיהודים הנמצאים בצבא בשני ימים הראשונים של פסח שיוכלו להיות מסוכין בביתם של יהודים בליל התקדש החג, והודיע מזה לרבינו שכל החיילים היהודים יצאו לחופש חוץ משני יהודים שלא קיבלו רשות לצאת,קרא רבינו לבחור אחד ונתן לו חבילות מצות ויין וכל צרכי החג שיוליכם אל שני החיילים שנשארו במחנה שיוכלו לעריך הסדר והחג. (מחזור דברי יואל לפסח)

אך בקשה אחת לי אליכם, מבקש אני להכיר, גם כן, אותו צדיק פלא, שחזה מראש את כל העתיד להתרחש, אנא, קחו גם אותי עמכם אליו, כדי שאזכה לקבל ברכה מפיו.

נרגשים עד עומק נפשם, צעדו השלושה לעבר ביתו של הצדיק, בהגיעם לשם עורר בואם פחד ובהלה, מאחר ובביתו של הרה"ק שהו באותה שעה חיילים יהודים רבים, שערקו מן הצבא ומצאו שם מסתור, לחלק מהם ציוה הרה"ק בעצמו לבוא אליו, ואילו האחרים באו בלי לשאול, בהאמינם כי בזכותו של הצדיק ינצלו מכל רעה, מספרם של הללו הסתכם במאות אנשים, והרה"ק היה שולח להם את מזונם, חרף היוקר הנורא והמחסור החמור במצרכי מזון, ששררו באותה תקופה, חיילים אלו נקראו בפי כל בשם ט"ו ניקים, על שם ראשי התיבות של המילים טמיר ונעלם, עקב היותם חבויים ונעלמים.

בראותם את קצין הצבא המתקרב, סברו הטמיר ונעלם־ניקעס, כי השלטונות גילו אותם ומיהרו להסתתר, תחילה נכנסו השוחט והיהודי לחדרו של הרה"ק, והקצין נשאר בחוץ, האם כבוד הרב מכירני שאל השוחט, לא, השיב הרה"ק כיצד אם כן שלח הרה"ק את היהודי הזה אלי כדי שאשחררו שאל השוחט, אם רוצים לסייע ליהודי, אזי הקב"ה עוזר, ענה הרה"ק, הוא כבר משוחרר אמר השוחט, והחל לתאר לפני הרה"ק את השתלשלות המאורעות, האם אוכל להכניס לכאן גם את הקצין הוסיף השוחט לשאול, הוא מבקש לקבל את ברכתו הרב, השיב לו הרה"ק: הוא רשאי להיכנס, הקצין נכנס לחדרו של הרה"ק, כשהוא מביט בו בהערצה גלויה, לאחר שקיבל את ברכתו של הצדיק, פנה הקצין אל היהודי והורה לו לבוא אל משרדו כדי לקבל שם את כתב השחרור. עוד באותו יום היה בידי היהודי כתב חתום בידי הקצין שבו כתב, כי הוא משוחרר כליל מן השירות הצבאי.

חבילת ציגארין

בחור קיבל פקודה להתייצב בפני וועד הרופאים של הצבא שתחליט על גיוסו לצבא, נבהל הבחור ונסע אל מרן הרה"ק מצאנז זי"ע, ברכו הרה"ק שיצליח להשתחרר מהגיוס, ונתן לו חבילת ציגארין צידה לדרך, התפלא הבחור על המתנה, אבל לא העיז לשאול מאומה. נטל ברכת הדרך ונסע לדרכו. באישון לילה הגיע הבחור אל העיר שבה היה עליו להתייצב למחרת, נכנס לבית מלון ונרדם ליד אחד השולחנות. ליד שולחן סמוך ישבו כמה אנשים ושיחקו בקארטין. שנים שיחקו וחבריהם התבוננו, וכולם עישנו בדומיה. שם שיחקו ועישנו עד שאזלו הציגארין, והשעה מאוחרת, החנויות סגורות, וציגארין אין. אולי לבחור הזה, הישן כאן, יש ציגארין? שאל אחד המשתתפים, הם ניגשו אליו העירוהו ושאלו: יש לך ציגארין ? הושיט להם הבחור את חבילת הציגארין שקיבל מהרה"ק מצאנז והמשיך בשנתו, לשמחתם לא היה גבול, המשחק יכול להמשך..

למחרת התעורר הבחור, התפלל וסעד את לבו, ובלב כבד הלך להתייצב לפני הועדה הרפואית, הרופאים הביטו בו, ואחד מהם קרא, הרי זה הבחור שנתן לנו אמש את הציגארין והציל לנו את המשחק, לאות תודה והוקרה העניקו לו הרופאים תעודת פטור מן הצבא.

ביקסען או ביקס

הרה"ח ר' איציק'ל כשהגיע שעתו לצאת לצבא, נכנס אל הרה"ק מצאנז, ובקש ברכה שיפטר מהצבא. ציוה לו הדברי חיים, לעסוק ולקבץ עם הפושקע [הקופה] של הצדקה בביהמ"ד, דבלשון דייטש [אשכנז] ביקס הוא כלי זיין, ועל פושקע [קופה] אומרים ביקסיען, ואמר ה"דברי חיים": אז דו וועסט טראגען א קליינע ביקסיען, דהיינו צדקה פושקע, וועסט נישט דארפעם טראגען א גרויסען ביקס במלחמה, וכן קיים כל ימיו צוואת הדברי חיים, ותמיד הלך לקבץ עם הפושקע. **(תולדות הרה"ק מריישא)**

וכאן הבן שואל...



סיפורי קודש
שבעתים מזוקקים
על אנשים פשוטים
שזכו לילדים צדיקים

עובדא ידענא שפע"א בא להרה"ק התפארת שלמה זי"ע על חג הפסח, חסיד אחד שהיה צריך להוושע בזרע של קיימא, בידעו שאז הוא זמן ישועה, אבל פחד מאוד היות כי מנהג הרה"ק שלא הניח לשום חסיד להסדר שלו, ובערב פסח גרש את כל החסידים שבאו אליו, וציוה אותם שיסעו לביתם, החסיד הנ"ל ירא מאוד מזה, וכל היום ערב פסח לא בא כלל, ולא התראה עצמו לפני הרה"ק, ורק קודם הסדר הטמין עצמו אחורי הדלת, ועמד שם בפחד גדול, ועצמותיו דא לדא נקשן, וקודם הסדר ראה אותו התפארת שלמה, וקרא אליו ואמר לו: ראה מה שכתוב בהגדה קודם "מה נשתנה" החסיד קרא "כאן הבן שואל" אמר לו הרה"ק: "דא קענסטו דיר אויסבעטן אַ קינד", וכן היה שהחסיד הנ"ל בא לשנה הבאה, ובישר שנולד לו בן זכר למז"ט.

ודברים נוראים כתב באוהחה"ק ונעתיק לשונו: ואפשר עוד שירמוז באומרו והגדת לבנך שאם יגיד הגדה האמורה בענין, יזכהו ה' שיגיד לבנו, דהיינו שיזכה לבנים, עכל"ק, הרי לן דביו"ט פסח הוא הזמן להיפקד בדבר ישועה ורחמים בבני ברוכי, על כן אמרנו להביא כאן סיפורים ועובדות על אודות אנשים פשוטים שזכו לבנים צדיקים.

מאורן של ישראל רבינו הרמ"א זי"ע

עשיר מופלג היה רבי איסר (רבי איסר'ל בפי הבריות) אביו של הרמ"א, חנות גדולה ומסחר של בגדי משי היה לו, ועשה חיל בעסקיו, איש ישר וירא אלקים היה, ומשאו ומתנו עם הבריות באמונה, מנהג טוב נהג רבי איסר שבחצות היום של ערב שבת, סגר את חנותו והפסיק כליל את מסחרו.

באחד מערבי השבתות טרם חצות היום, הגיע אליו שר גדול, שלקח ממנו סחורות בדמים מרובים, אך מחמת שהסחורה שביקש לקחת ולקנות ממנו, היתה רבה, הגיע חצות היום, כיון שכך התכונן רבי איסר'ל לסגור את חנותו, ולהפסיק את המסחר בעיצומו, החל השר להתחנן לפניו בטוב לגמור את המסחר ויוסיף ליתן לו לו עבור זה סכום כסף רב, אך רבי איסר עמד על שלו, ומיאן לשמוע מכל זאת, אף כשהוסיף השר לדבר עמו ברע, מיאן רבי איסר להמשיך במסחרו, באומרו שעתה בערב שבת אחר חצות אינו עוסק יותר במסחרו, משראה השר את עקשנותו של ר' איסר סח לו: "דע כי שלוחו של הס"מ אנכי, בעבור שמן השמים הועידוני להעמידך בנסיון אם תוסיף לעמוד על מנהגך שלא לעסוק במסחר בערב יום השבת אחר חצות, ועתה שעמדת בנסיון, הכריזו עליך בשמים שתלד בן שיאיר עיניהם של ישראל.

לימים נולד לו בנו רבינו רבי משה איסרליש המכונה בפי כל – הרמ"א זי"ע.

מרן אור שבעת הימים הבעל שם טוב הק'

על אם הדרך, בכפר רחוק משאון העיר, התגורר ר' אליעזר אביו של מרן הבעל שם טוב זי"ע, בית מלון היתה לר' אליעזר שם, אותה ייעד ללינת האורחים הרבים הבאים בצל קורתו, מקבל היה כל אורח ואורח בסבר פנים

יפות, ביד רחבה ובטוב לבב, לנצרכים מביניהם אף היה מעניק מתנת יד הגונה, מיד בעת בואו לאכסנייתו, זאת להנעים לו את שהותו בביתו, ולהסיר מלבו כל דאגה לעתיד, מהם היו שוהים יום או יומיים במעונו של ר׳ אליעזר, ביניהם שמתעכבים כשבוע ויותר, ויש אף קובעים את דירתם במעונו חדשים רבים, אף זאת עשה ר׳ אליעזר, על אם הדרך, בפרשת דרכים, רחוק כמה מילין מן הכפר העמיד אנשים שיכוונו את הדרך לעוברי אורח לעבר מלונו, כדי שיוכל לקיים מצות הכנסת אורחים.

על אף ששמחה מרובה אפפה את ביתו של ר׳ אליעזר, אך עננה ותוגה כבידה שררה בלבו ובלב בני ביתו, על שלא נפקדו בזרע של קיימא, רבי אליעזר העתיר והפציר בתפילה להשי״ת, להיוושע, אך שעתם עדיין לא הגיעו ולא נפקדו.

באחד הימים נתעורר רעש גדול בשמים, אודות ״הכנסת אורחים״ של רבי אליעזר, ומשום כך נגזר עליו מן השמים להיפקד בבן זכר בהאי שעתא, אך הס״מ שראה את גודל הנשמה העתידה לרדת בעולם החל לקטרג בפני בית דין של מעלה ולבוא בטענה שעד עתה לא עמד ר׳ אליעזר בנסיון במצוה זו, וכיון שכך אין לדעת את מדריגתו במצוה זו, ועדיין אינו ראוי לזה, משום כך ביקש הס״מ רשות מבית דין של מעלה לרדת ולהעמיד את ר׳ אליעזר בפני נסיון, אלא שכאן הגיע אליהו הנביא בטענה לפני כסא כבודו, שאין זה מן הראוי שהס״מ יבצע את הדבר, שמא יפריז על המידה, ולכן מוטב שהוא ילך לנסותו במצוה זו.

ביום השבת, בעיצומו של יום, נכנס ובא למעונו של ר׳ אליעזר עובר אורח אחד, עני מרוד במראה בלבושים קרועים ונעלים מרופטים, דוחה היה במראהו, וריח רע נדף מבגדיו, ללא אומר ודברים נכנס למעונו, נתיישב ליד השולחן, וביקש מבעל הבית להגיש לו אוכל, אף שנראה היה שחילל את השבת בלכתו בדרך, קיבל אותו ר׳ אליעזר בסבר פנים יפות, הגיש לפניו סעודת שבת כראוי, וכיבדו כיאות מבלי להביע ולו בתנועה אחת את חרונו על חילול השבת, גם במוצאי שבת הגיש לפניו סעודת מלוה מלכה, ואף בבוקרו של יום הראשון, למרות שלא ראהו מתפלל ומתנהג כיהודי כדת, לפני צאת העני לדרכו אף הושיט לו ר׳ אליעזר מתנת יד הגונה, ובברכה מקרב לב יצא ללותו.

משאך יצא ממפתן ביתו פנה העובר אורח ושח באזני ר׳ אליעזר: ״דע שאני הנני אליהו הנביא, ומן השמים נשלחתי לנסותך במצוה זו של הכנסת אורחים, ועתה כיון שעמדת בנסיון נגזר עליך מן השמים שתלד בן שיאיר את עיני ישראל לדורו ולדורות הבאים״.

ואכן לתקופת השנה זכה ר׳ אליעזר להיוושע בבן קדוש שהאיר את העולם בצדקתו, ה״ה מרן אור שבעת הימים הבעל שם טוב הק׳ זי״ע

הרה״ק רבי אהרן הגדול מקארלין זי״ע

שמש בבית המדרש בעיר יאנאווע היה ר׳ יעקב, אביו של הרה״ק רבי אהרן הגדול מקארלין זי״ע, קדוש בהליכותיו וקדוש במעשיו, אך טמיר ונעלם היה מעיני הבריות, מל״ו צדיקים נסתרים שבדור היה, פעם אחת כעס עליו אחד מנגידי העיר, ומשום כך סטר לו בפניו ב׳ פעמים, ר׳ יעקב העביר על מידותיו, ואף מחל לו על העלבון הנורא שגרם לו, באותו רגע גילו לו מן השמים שבשכר זה שהיה מן הנעלבים ואינם עולבים יזכה להוליד בן קדוש, ה״ה הרה״ק רבי אהרן מקארלין זי״ע

הרה״ק רבי אלימלך מליזענסק ואחיו הרה״ק רבי זושא זי״ע

נגיד בעמיו היה ר׳ אליעזר ליפמאן אביהם של הני תרי אחים הקדושים הרבי רבי אלימלך

מליזענסק ואחיו הרבי רבי זושא זי"ע, את נכסיו המרובים הקדיש בין השאר לפתוח את ביתו לרווחה לעניים, והיה מאכילם ומשקם בדרך כבוד, אף מנהג טוב נהג ר' אליעזר כשהיה נוסע במסעיו מעיר לעיר לרגלי עסקיו, שהיה מעלה על מרכבתו כל עובר אורח יהודי שפגש בדרך.

באחת ממסעיו לרגלי עסקיו, הבחין בדרכו ביהודי עני, ההולך במקלו ותרמילו וכובד שקו מכריע את הליכתו בכובד רגליו וכשכל בגדיו קרועים מכף רגל ועד ראש, פנה ר' אליעזר אל היהודי וביקשו לעלות על מרכבתו, אך היהודי סירב לבקשתו. תהה ר' אליעזר: "משום מה הינך מסרב לעלות על מרכבתי".

השיב לו היהודי: "נסיעה כזאת גורמת לי נזק של נדבות היהודים שהנני פוקד את ביתם עד בואי לעיר הגדולה", ר' אליעזר ניסה לדבר על לבו ולפתותו שיעלה על העגלה ואמר לו: "אנכי אשלם לך את מלוא הסכום, ואף אוסיף לך כפליים ויותר מהסכום שהינך מקבץ על הפתחים".

"לא אעלה" - מיאן היהודי. "הרי לפחות את משאך הכבד שים נא על העגלה, עד בואך אל האכסניא בעיר הגדולה" - הפציר בו ר' אליעזר. רק לאחר שר' אליעזר הוסיף לו סכום כסף על הסכמתו לשים את משאו על העגלה הסכים היהודי להצעתו.

משהגיע ר' אליעזר לאכסניה בעיר, הופתע לראות העני עומד באכסניה וממתין על משאו, משראהו אמר לו את הדברים האלה: מן השמים נשלחתי להודיעך כי עת פקודתך הגיעה, אך לאחר דין ודברים בדינך ובטוב לבך על הכנסת אורחים שהינך כה מהדר לקיים, הוסכם בבית דין של מעלה שארד לנסותך בנסיון על מידת הכנסת אורחים שבקרבך, ועתה משעמדת בנסיון הוסיפו לך עוד שנה אחת, ועוד פנות אל המנוחה ואל הנחלה לעסוק בתורה ובתשובה, לעלות לעולם העליון זך ונקי.

משמע ר' אליעזר התיישב בדעתו אם כן למה לי איפוא לנסוע על היריד, והורה לעגלונו לשוב לביתו, לבני ביתו מצא איזה אמתלא מבלי לגלותם את דברי השליח, ופנה מכל עסקיו ועזב את מסחרו, והסתגר בד' אמות של הלכה, בתום השנה הופיע אותו הלך לפניו שנית, ור' אליעזר נחרד למראה פניו, אך כאן פנה אליו והרגיעו באומרו אליו: אל תירא ואל תחת כי הפעם מבשר טוב הנני, כי יען שהיטבת עוד את דרכיך הוסיפו לו מן השמים עוד עשרים שנות חיים, ועתה בידך הבחירה לבחור בעשירות מופלגה לכל ימי חייך, או בנים טובים וצדיקים, וכשמוע ר' אליעזר דברים אלו בחר לעצמו בנים טובים צדיקים.

הרה"ק רבי שלום מקאמינקא זי"ע

כשנפל למשכב הגביר הנערץ בעיר קאמינקא ר' שלום גראף, שם בנו רבי יעקב יוסף פעמיו אל עבר העיר לובלין, אל הרה"ק הרבי מלובלין זי"ע, לבקש רחמים בעד אביו, מפאת הדרך הארוכה, ארכה נסיעתו ארבעה ימים, משהגיע נכנס אל החוזה מלובלין והזכיר את אביו לרפואה, נענה לו הרבי: "עתה אין בידי להושיע לו, ער איז אריבער גאגאנגען פון כתר מלכות צו כתר תורה כשחזר לביתו מצא את אביו שאינו בין החיים, לאחר מכן נולד לו בן, וקרא שלו שלום על שם אביו, ואמר כי כוונתו שיתקימו דברי הרבי ויזכה לכתר תורה, לימים היה זה הרה"ק מקאמינקא.

הרה"ק הבאר מים חיים

איש עני מרוד היה ר' שלמה, העניות והדלות היו אורחים קבועים בביתו, אך העניות לא העבירתו על דעתו ועל דעת קונו, את השי"ת עבד באמונה תמה ובעבודה נקיה, ועל אף הרעב שפקד את ביתו לעתים קרובות, לא בא בטרוניא על הנהגת הבורא ובשמחתו הפנימית עבד את ה' בתמימות.

אח היה לו לר' שלמה, במדינת רוסיא הרחוקה, ושמו ר' דוד, וכנגד עניותו ודלותו

של ר׳ שלמה, עשה אחיו חיל בעסקיו, עד שנודע בכל רחבי הגליל בעשירותו הכבירה, בשדותיו וארמונותיו, אף הוא כאחיו ירא וחרד היה, אך חשוך בנים היה, וכך כשלא השאיר אחריו זש״ק נסתלק לב״ע, כשהגיעה השמועה לר׳ שלמה מפטירת אחיו, יצא ר׳ שלמה רגלי מעיר מגוריו טשערנאוויץ ושם פעמיו לעבר רוסיה הרחוקה לקיים מצות חליצה באשת אחיו שנלב״ע ללא בנים, כדת וכדין, אך מחמת עניותו, נבצר ממנו לשכור עגלה וסוס לדרך, ומשום כך עשה את דרכו רגלי, מעיר לעיר ומכפר לכפר, בקור הנורא של רוסיה הרחוקה, כשאך מלבוש עליון קל מכסה את גופו, לאחר שבועות ארוכים בהם נע ונד ממקום למקום, ומחייה את נפשו מטוב לבם של אחינו בני ישראל הפזורים במקומות מושבותיהם, הגיע מותש ועייף לעיר מגורי אחיו.

אשת אחיו, שדימתה לנפשה להישאר כבולה בחבלי החליצה והיבום, ואף לא העלתה על דעתה לתור אחר מקום מגורי אח בעלה, נשתוממה לראות את אח בעלה מגיע לעיר מגוריה לקיים מצות חליצה, מרוב התרגשותה ותודתה אליו ביקשה להעניק לו חצי מנכסיה שנשאר לה כירושה מבעלה, אך ר׳ שלמה בצדקת לבבו מיאן לשמוע זאת, באומרו שהגיע לכאן רק לקיים המצוה כדינה של תורה, ומשום כך אין בדעתו למכור את המצווה בעד בצע כסף, על אף הפצרותיה המרובים עמד ר׳ שלמה על דעתו ומיאן לקחת ממנה את הסכום הכביר שביקשה להעניק לו, כך כלעומת שבא, יצא ר׳ שלמה, לאחר שקיים מצות חליצה, חזרה לעיר מגוריו טשערנאוויץ, כשאף תשלום להוצאת הדרך מיאן לקחת, ואף לא לשכור סוס ועגלה לדרכו חזרה, ״אינני רוצה למכור את המצוה בעד כמה גרושים״ חזר ר׳ שלמה וטען.

על אם הדרך, כשעמד ר׳ שלמה לפוש קמעה בתוך היער, מדרכו היגעה, פגש בו זקן אחד ודרש בשלומו, ומדי דברו עמו שח לו הזקן: ״דע לך כי אנכי אליהו הנביא ומן השמים שיגרוני להודיעך, כי מעשיך מרוצים מאד, ובפרט המצוה הזאת שקיימת במסירת נפש ממש, ואף מיאנת לקחת על הוצאת הדרך, ודבר זה עורר רעש גדול בשמים, משום כך נגזר עליך שתוליד בן זכר, ונשמה גבוהה מאד ישכון בקרבו, ויקרב את לבם של ישראל לאביהם שבשמים, ושמו יהיה הולך וגדול בכל רחבי תבל״.

לתקופת השנה נולד לו לר׳ שלמה בן, ונקרא שמו בישראל חיים, הלא הוא הרה״ק ר׳ חיים מטשערנאוויץ זצ״ל בעמח״ס באר מים חיים וסידורו של שבת.

המגיד הק׳ מקאזניץ

בליל שבת אחד, אחר שמרן אור שבעת הימים הבעל שם טוב זי״ע, גמר לקדש על היין, נתפשט בת שחוק על תואר פניו הק׳, כשהתלמידים העומדים מסביבו אינם יודעים את פשר הדבר, לאחר שהיסב הבעל שם טוב זי״ע על שולחנו, נתפשט על פניו בת שחוק בשנית, כשגם בפעם הזאת משתאים התלמידים, שוב חזר המראה טרם ברכת המזון, כשהפעם גברה הבת שחוק של הבעל שם טוב זי״ע.

במוצאי שבת, שהעלה כדרכו בקודש אש בלולקע ציביך (מקטרת) שלו, ביקשו התלמידים את הרה״ק רבי זאת קיצעס זי״ע, לשאול, כדרכו בקודש, את פי הבעל שם טוב אודות השחוק ג׳ פעמים בליל שבת קודש.

״את הפתרון לשאלתכם תשמעו מפי בעל המעשה בעצמו״ - נענה לו הבעל שם טוב, וציוה לרתום את הסוסים לעגלה ולצאת לדרך, אף את בגדי החול ציוה להם ליקח אתם ויצאו לדרכם, כדרכו בקודש הורה הבעל שם טוב לבעל העגלה לעזוב את מושכות הסוסים, והסוסים ילכו לדרכם הנכונה, ועם אור הבוקר של יום ראשון, הגיעו הבעל שם טוב הקדוש ובני חבורתו לעיר הגדולה קאזניץ, שם קיבלוהו בני העיר בכבוד רב, וליווהו לבית של פרנס העיר אשר אצלו היתה אכסנייתם.

מיד אחר התפילה שיגר הבעל שם טוב

לקרוא אליו את ר׳ שבתי כורך ספרים, המתגורר בבית הנוטה ליפול בקצה העיר - ״הן אמת כי איש ישר הוא״ - אמר הפרנס באזני הבעש״ט - ״אך מה לכם ולכורך ספרים, שהוא איש פשוט מאד״ תמה הפרנס, אך מרן הבעש״ט עמד על דעתו לקרוא לו את ר׳ שבתי, כשהגיע ר׳ שבתי למעונו של הפרנס, ביקש הבעל שם טוב ממנו, כי יספר מה שעבר עליו בליל שבת זו, ולא יכחד דבר.

״מעודי מתפרנס אנכי ממלאכת כריכת הספרים״ - החל ר׳ שבתי את סיפורו - ״בצעירותי שכוחי היה עדיין במתני, הייתי מתפרנס ממלאכה זו בריוח, וביום חמישי בשבת היתה זוגתי יוצאת וקונה כל צרכי השבת, בבוקרו של ערב יום השבת השכם היינו מתחילים בהכנות לשבת, ועד שעתיים טרם חצות היום סיימנו את מלאכתינו, ואני הלכתי לבית הכנסת להעביר את הסידרא שנים מקרא ואחד תרגום, ולימוד ספרי קודש כהכנה ליום השבת, אך עתה בזקנותי כשכוחי בל עימי להתפרנס ממלאכתי, חיי חיי צער המה, ואין בידי לקנות צורכי השבת ביום חמישי, עם כל זאת לא הרפיתי ממנהגי לילך לבית הכנסת שתי שעות קודם חצות היום להכין את עצמי ליום השבת.

בערב שבת קודש שעברה - סיפר ר׳ שבתי - לא היה בידי אפילו פרוטה אחת לצורכי השבת, ואף קמח לשבת נבצר ממני לקנות, ומחמת שמעודי לא הסכתני ליהנות ממתנת בשר ודם, מיאנתי גם עתה להזדקק לבריות, ואף את זוגתי, שיראתי שלא תוכל מלעצור ברוחה מלבקש משכנותיה לצרכי השבת, ביקשתי והפצרתי בה שלא תקח ממתנת בשר ודם, אף אם יפצירו בה, והבטיחה לי זאת, בלב סמוך ובוטח בה׳ הלכתי לבית הכנסת כדרכי מעודי, ואף אם נגזר עלי מן השמים שאערוך את השבת כן, אקבל זאת בשמחה.

כשכיבדה זוגתי את הבית לכבוד השבת, מצאה בגד ישן שנאבד ממנה זה כמה שנים, וכפתורי זהב תפורים עליה, בראותה זאת מיהרה לצורף, ובעד הכסף שנתן לה עבור הכפתורים הספיקה ידה לקנות את צרכי השבת בהרחבה גדולה, די והותר אף לימים שלאחר השבת.

כשחזרתי לביתי מבית הכנסת, ואנכי לא ידעתי מאומה מכל אשר נעשה, ראיתי מרחוק נר דלוק בביתי, אמרתי לעצמי, שכנראה לא עצרה כח מלבקש מתנת בשר ודם, אף כשראיתי שולחן ערוך בבשר ודגים, חשבתי לעצמי שבכל זאת לא אצער אותה ולא אומר לה דבר. רק לאחר שקידשתי על היין אמרתי לה במענה רך, כי כנראה לא תוכל לקבל את העוני והדוחק שנגזר עלינו מן השמים, ואני טרם אכלה לדבר, פתחה וסיפרה לי כל אשר קרה לה, ובשמעי זאת שלא נהניתי ממתנת בשר ודם, זלגו עיני דמעות שמחה והודיתי להשי״ת על רוב טובו וחסדו עמדי, ומחמת השמחה הנשגבה רקדתי שעה ארוכה בשבח להשי״ת, אף לאחר אכילת הבשר כשלבי עלה על גדותי ברוב שירה ותודה להשי״ת, יצאתי בשנית בריקוד, וכן בשלישית לאחר אכילת הפירות - סיים רבי שבתי את סיפורו.

כל הפמליא של מעלה רקדו ושמחו עמו, שח הבעל שם טוב באזני תלמידיו, ולכן שחקתי גם אנכי.

ועתה נפקדתם מן השמים בדבר ישועה ורחמים - פנה הבעש״ט אל ר׳ שבתי - וביכלתכם לבחור או שתזכו בבן זכר (כי עד עתה בעת זקנותם, חשוכי בנים היו), או שתחיו את שארית ימי חייכם בעושר ובכבוד, ר׳ שבתי ומשפחתו שלא ידעו את נפשם מרוב שמחה כששמעו את דברי הבעל שם טוב, מיהרו לבקש ממנו שיזכו להיפקד בבן זכר.

כעת חיה, לשנה הבאה, תיוושעו בבן שכר - אמר להם הבעל שם טוב - וקראת את שמו ישראל כשמי, ויאיר את עיני ישראל, ואף יאיר את עיניכם בעולם האמת, ואם תודעוני מהולדת בנכם, אף אבוא לשמש כסנדק בברית המילה.

ואכן לימים נולד להם בן קדוש וצדיק ה״ה הרה״ק המגיד מקאזניץ זי״ע.

הרה"ק מראדושיץ

איש פשוט וירא אלקים היה ר' יצחק ה"ה "יצחק משמש" שכך כינוהו בחיבה בביתו של הרה"ק המגיד הגדול ממעזריטש זי"ע, נתגדל שם סידר את צרכי הבית ושימש את המגיד הגדול זי"ע, ישר דרך היה, תמים עם ה' אלקיו ועם בריותיו.

בביתו של המגיד, נתגדלה נערה חולנית, אשר המגיד גידלה כבתו, והגיעה זה מזמן לפרקה, אך את זיווגה לא מצאה, והוריה העניים לא מצאו ידי יכולת בידם לשלם עבורה נדוניא ראויה, מה עוד כי חולנית היתה וכך ישבה בביתו של המגיד וביכתה את מר גורלה.

באחד הימים, משהזכירה את עצמה בפני המגיד להיוושע בזיווג הגון, שיגר המגיד לקרוא ליצחק משמש, שכחץ מקשת בא לשמוע מה בפי רבו, למלא רצונו כאז ומתמיד, אך כאן ניצפתה לו הפתעה גדולה, כששמע מפי רבו המגיד שמציע לו לקחת לאשה את הנערה החולנית שבביתו "רבי הקדוש" – פנה המשמש ואמר באזני רבו – גלוי וידוע לכבודו שמעולם לא המריתי את פיו הקדוש, ובכל עת ובכל זמן מוכן אני למלא את פקודתו ומבוקשו, אך כאן - בכה המשמש באזני רבו - נבצר ממנו מלקיים את פקודת רבי, כי איך אמלא את ימי באשה חולנית זו, וכל ימינו יהיו מלאים מכאובים ויסורים".

"אם תאבה ושמעת לקולי" - הכריז המגיד ונענה למשמשו - "תקח את הנערה העניה הזאת לאשה, ותזכה להפקד ממנה בבן קדוש שיאיר על פני כל הארץ ויושיע את ישראל במופתיו הנוראים, ויפעל ישועות בקרב הארץ, ותקרא אותו על שמי - סח לו המגיד.

מברכה זו נולד הסבא קדישא מראדושיץ, הרה"ק רבי ישכר דוב זי"ע, אשר שמע קדושתו נודע בישראל, ומופתיו הנוראים נפוצו על פני תבל, עד שנקרא בפי הבריות "דער קליינער בעל שם" (הבעל שם הקטן) מחמת מופתיו הנוראים שפעל לישראל.

הרה"ק רבי דוד מלעלוב

איש פשוט היה בכפר ביאלא הסמוכה ללעלוב, ור' שלמה היה שמו, עבודתו את בוראו היתה בתמימות, לכלל דרגות נפלאות בעבודת ה' לא הגיע, אך אהבתו לכל אשר בשם ישראל יכונה לא ידעה גבולות, ובלב ונפש מסר את כל כולו להיטיב עם ישראל ולגמול חסד עם הבריות.

פעם דפק על דלתות ביתו איש עני, משפתח את דלת ביתו, ראה עומד לפניו נגוע ומוכה שחין מכף רגל ועד ראש אין בו מתום, נכמרו רחמיו עליו, ומרוב אהבתו לישראל הכניסו לביתו, רחצו וסעדו, והחליף את בגדיו, ועשה את כל אשר לאל ידו לרפאותו מנגעו.

כעבור כמה ימים ביקש העני לעזוב את מעונו, ובעת פרידתו בירכו ואמר: "בשכר החסד שגומל אתה עם ישראל, ושגמלת עמדי, תתברך מן השמים בבן כמוני" - ר' שלמה נחרד מן הברכה שאיחל לו העני, אך כעבור הרף עין נעלם העני מעיניו, ואף כשיצא לחפש אחריו בחוץ לא מצאוהו, אז ידע כי שליח היה מן השמים, לברך אותו בבן צדיק, ואכן זכה לבן קדוש ה"ה הרה"ק ר' דוד מלעלוב זצ"ל.

הרה"ק האבני נזר זי"ע

הרה"ק השרף מקאצק זי"ע גילה באחת משיחותיו למה זכה אביו של ה"אבני נזר" שיוולד לו בן קדוש. "היה זה ביום הפורים" – סיפר הרה"ק מקאצק זי"ע – כשכל העולם טרודים הם במצוות היום, והיה רגע אחד ביום זה שלא היה אחד בעולם כולו שעסק בתורה, זולת רבה של ביאלה, (אביו של הרה"ק ה"אבני נזר") שהיה יושב ולומד ונשמע קולו במרומים, ונתעורר על זה רעש גדול בשמים כי אילולא הוא שעסק בתורה באותה שעה היה כל העולם עומד בלי עסק התורה הקדושה, ומשום כך העניקו לו מן השמים בן זה שיאיר את פני העולם כולו באור תורתו וקדושתו.

רש"י הקדוש זי"ע

ר' יצחק אביו של רש"י הקדוש, זקן ארוך מאד היה לו, בה היה מנקה כל יום את ריצפת בית המדרש, באחת הימים בהיותו עוסק בכיבוד בית ה' נשמעה בת קול בבית מדרשו שמחמת שכיבד את בית ה' בגופו, גזרו עליו בשמים שיוליד בן שיאיר את עיני ישראל בתורתו ובקדושתו, הלא הוא רבן של ישראל רש"י הקדוש, שחיבוריו על התורה ועל הש"ס מאירים את עיני ישראל עד היום הזה.

רבינו האר"י הק' זי"ע

איש היה בעיה"ק צפת, ור' שלמה שמו, איש תם וישר וירא אלקים וסור מרע, רבות בשנים חשוך בנים היה ושופך היה את לבו לאביו שבשמים שיזכה להוליד בנים צדיקים, בלילה אחת בעת שישב בבית הכנסת ושפך את צקון לחשו, נתגלה אליו אליהו הנביא זכור לטוב ואמר לו: "דע בני שתפילותיך פעלו בשמים ונשלחתי עתה מבית דין של מעלה להודיעך, שכעת חיה תוליד בן, וקראת את שמו יצחק, והוא יחל להושיע את ישראל, ושמו יצא בכל הארץ וגזרתו אשר יגזור בעליונים ובתחתונים הוא יקום" לכן בעת הכנסתו לבריתו של אברהם אבינו הוסיף ואמר לו אל תימול את הרך הנולד עד שאבוא לשמש כסנדק בעת הברית, ככלות האיש לדבר נעלם כלא היה, ויתמה ר' שלמה מן האיש שנתגלה אליו ונשאר כל אותו היום בבית הכנסת להתפלל ולהעתיר בתפילה, שיתקיים הדבר הזה שגילה לו האיש, וכך היה שכעבור שנה נולד לו רבינו האר"י ז"ל, ואליהו הנביא בא לשמש כסנדק בבריתו.

רבי יצחק אב"ד בעלזא

אביו של ר' יצחק אב"ד בעלז, ר' שמואל, איש פשוט היה, התגורר בעיירה בעלז בעת שהגאון הנודע רבי יואל סירקש בעל הב"ח זצוק"ל כיהן כרב העיר, ור' שמואל משמש היה בתפקיד שמש הקהילה.

באותו עת קמו אנשי בליעל ורשע, מחרחרי ריב ומדון, וירדו לחייו של הב"ח, ומחמת שבעלי זרוע היו, גברה ידם להעביר את הב"ח מרבנותו בעיר בעלז.

באחת מערבי השבתות נקרא השמש אל בית פרנס העיר, והפרנס מסר לו מכתב שימסור זאת לרבה של העיר הב"ח, ר' שמואל המשמש שאף אם איש פשוט היה, אך פיקח היה, ומתוכן הענינים שנתגלגלו בעיר בעת האחרונה, שיער לעצמו מהכתוב במכתב ומשום כך מיאן לצער את רב העיר מלהודיע לו על פיטוריו בערב שבת, ונמנע מלמסור לו את המכתב.

במוצאי שבת נכנס אל הב"ח וסיפר לו את כל הנעשה בעיר, ומדבר המכתב שמסרוהו למסור לו בערב שבת, משמע זאת הב"ח נענה לו ואמר: "אנשי קראקא כבר הקדימו לקרוא לי לכהן כרב בעירם, ואילו אתה כיון שעיכבת את המכתב אצלך עד מוצאי שבת משום שמיאנת לצערי, תזכה לבן גדול וקדוש, נתקיים הבטחתו של הב"ח וונולד לו בן והוא היה הגאון רבי יצחק אב"ד בעלז הנודע בגאונותו וקדושתו.

הרה"ק רבי לייב שרה'ס

באחד הכפרים הסמוכים לראווא, ניהל חוכר יהודי את אחוזותיו של הפריץ, שנים ארוכות שימשה אותה עבודה מקור פרנסה נכבדה.

מדי שנה היו יחסיו הטובים עם הפריץ הולכים ומתהדקים, עד שבאחת הימים הציע לו הפריץ להשתדך אתו, כשבנו של הפריץ ישא את שרה בתו של החוכר, החוכר שלא רצה לשמוע בקול הפריץ, ראה שחייו נתונים בסכנה אם יעורר חמתו של הפריץ על זה.

שבור ורצוץ, חזר החוכר אל ביתו, וגעה בבכיה סוערת, אשר כמותה טרם בכה מעודו, ואף בני הבית בכו עמו כששמעו במה המדובר.

בעודם הולכים שפופים ודווים מהצרה שניתכה על ראשם, אמרה הבת לאביה שיסיר כל דאגה בלבו, ועוד היום תינשא לרבי יוסף

המלמד הזקן, המתגורר בחצרם, ויעברו להתגורר בעיר אחרת, ולאחר מכן יספר לפריץ כי הבת עשתה זאת שלא בידיעתו, וכך נציל את נפשנו.

כאשר אמרה כן עשתה, מסתבר שרבי יוסף המלמד לה נישאה בתו של החוכר, מל"ו צדיקים הנסתרים שבדורו היה, וחיכה זה זמן רב לקיום ההבטחה שניתנה לו מן השמים, שיזכה להוליד בן קדוש ונורא אשר שמים וארץ יחילו מפני הדר גאון קדושתו וצדקתו.

אף לאחר זמן שנשכח הדבר ממוחו של הפריץ, מיאנה בתו של החוכר לקבל גט פיטורין מרבי יוסף, על אף דרישת אביה, והסכמת המלמד, ומשעמדה בדבר זה, גילה רבי יוסף לזוגתו את דבר ההבטחה משמים הנתונה לו, על אודות הבן הקדוש והנורא, העתיד לצאת מחלציו ולהאיר תבל ומלואה, והבטיח לה לאמר: "יען כה גדלה צדקתך, הבטחתי נתונה לך, כי הבן אשר יולד לנו, ייקרא על שמך כל הימים, לתקופת הימים נולד לרבי יוסף בן וייקרא שמו בישראל, יהודה לייב, הלא הוא הצדיק הקדוש, איש האלוקים הנודע בשמו: "רבי לייב שרה'ס" עד היום הזה.

הרה"ק רבי פנחס מקאריץ זי"ע

רבי אברהם אבא שפירא, בנו של רבי פנחס המגיד משקלוב, ואביו של הרה"ק רבי פנחס מקוריץ, נודע בגאונותו ובצדקתו ומופלג בדקדוקי חסידות, בין היתר, מקפיד היה שלא לשיח שיחת חולין לפני התפילה, ומתוך שחסיד היה החמיר על עצמו אפילו בתיבה אחת ולא זע ממנהגו כמלוא נימה.

בוקר אחד בעשותו דרכו לבית התפילה, הבחין בנער נכרי ההולך לתומו ברחוב ואוחז בידו תכשיט זהב כבד, בקי היה רבי אברהם אבא גם בהוויות העולם הזה ועינו החדה קלטה מיד כי בזהב טהור הדברים אמורים, לפתע הישיר הנער את צעדיו לעברו, בא למולו, הושיט לעומתו את התכשיט ושאל: "שמא תחפוץ לקנות מוט נחושת זה בזהובים אחדים" כסבור היה הלה כי חתיכת נחושת מלוכלכת עלתה בידו, ולא העלה על דעתו כלל כי מחזיק הוא באוצר רב ערך, מכיון שמנוע היה מלדבר לפני התפילה, החווה לו רבי אברהם אבא בידו כשואל: זה מנין לך" על שפת הנהר מצאתי - השיב הנער לתומו - בין חלקי האבנים הפזורים על החוף.

מישש רבי אברהם אבא את המטיל, ומשמצאו לח ומזוהם בבוץ, ידע כי אמת בפי הנער וכי אין זה גנוב איתו, הסכים לקנותו הימנו, ושש על המציאה הנפלאה שזימנה לו ההשגחה העליונה בהיסח הדעת, ברם הואיל ולא אבה לשאת ולתת לפני התפילה, שב והראה להנער בידו כי יבוא אליו לביתו לאחר שסיים את תפילתו ואז יקנה ממנו את ממכרו, ואולם מוחו של הנער הערל קטן היה מכדי להבין את רמיזותיו של בן שיחו, הואיל ונוכח לראות כי אין הלזה מוציא מעותיו נתייאש ממנו והחל לחפש לו לקוח אחר.

באותה שעה ניצב רבי אברהם אבא בפני נסיון גדול וקשה, ברור היה לו כל צרכה, משמעותה של המציאה הנדירה המזומנת לו בזה, וידע היטב כי עושר רב עתיד לו על ידי התכשיט הלז, די היה לו, בשתים או שלשה מילים בלבד, כדי להבהיר לנער הנכרי את כוונתו, אלא מחמת מנהגו הטוב שלא לשיח לפני התפילה נמנע מלגמור את המקח, והמשיך לבית הכנסת לתפילתו.

מיד לאחר התפילה יצא רבי אברהם אבא השוקה, בנסיון לאתר את הנער ואת מטילו, אלא ששם כבר שוחחו הבריות בהתרעשות, על אודות המציאה מן השמים שנזדמה הבוקר לפני ר' שלמה בער הנפח, אשר רכש תכשיט זהב טהור במחיר שני זהובים.

בלילה בנפול תרדמה על אנשים, נגלה לרבי אברהם אבא בחלום, אביו רבי פנחס משקלוב, ובפנים נוהרות בישר לו לאמר: דע לך בני, כי עמידתך היום בנסיון הגדול, וויתורך על הרווח העצום שברכישת התכשיט הזהב כדי שלא לבטל את מנהגך הטוב, עוררה רעש גדול

בשמים, נגזור עליך, איפוא בעבור זה כי תחת תכשיט הזהב שהפסדת, תזכה בבן צדיק וקדוש אשר יבהיק כזהב על פני כל הארץ.

באותה שנה נולד לרבי אברהם אבא בן ויקרא שמו בישראל פנחס, ה"ה הרה"ק רבי פנחס מקאריץ זי"ע.

הרה"ק רבי מנחם מענדל מרימנוב זי"ע

רבי יוסף, אביו של הרה"ק רבי מנחם מענדל מרימנוב זי"ע, בעל פונדק הי' וגם למדן מופלג ירא ה' נעים לשמים ולבריות היה, אף אצילי העיר והמחוז רכשו אליו חיבה יתירה, מחמת ישרותו ותמימות דרכו, באחד הימים לחש באזניו אחד מידידיו - אציל המחוז, כי בתוך ימים ספורים, מוכרח הוא לצאת מן המדינה לבלי שוב, מפני הסתבכותו בפלילים, ואין לפניו מנוס אחר כיצד להציל את חירותו. "בתוך הימים ספורים מוכרח אני למכור את כל נכסי ולקבוץ על יד צרור של מזומנים, אותו אוכל ליטול עמי לדרך" - סח באזניו. ולכן נמלכתי בדעתי, כי מכל ידידי אשר על פני האדמה, רק אותך ראיתי איש אמונים לפני, גמרתי על כן אומר, לגלות את אזנך ראשונה מזה הדבר, מתוך תקוה, כי תהיה זה אתה אשר תקפוץ על המציאה, ותקנה מידי את כל הרכוש, ובכן תמורת מאה אלף זהובים בלבד מוכן אני להעביר לידיך את כל רכוש הרב המצוי בתוך גבולות המדינה, נחלות שדה וכרם, יער וכפר, צאן ובקר, אמנם כל זאת בתנאי קודם למעשה, כי הסכום במלואו יגיע לידי במזומנים, תוך שבוע ימים ולא יאוחר.

לאחר שנשא ונתן במוחו רצוא ושוב בדבר המסחר שנפלה לידו, כי מסחר זו טומנת בה עשירות מופלגת בל יתואר, אף מאידך לגייס בתוך שבוע ימים סכום כסף כה אדיר במזומנים היתה משימה קשה ובלתי אפשרית כמעט, ומה עוד שאין לו יורש להניח אחריו, ובעד מי איפוא יכנוס ויצבור את כל החיל הזה.

אך בסופו של דבר החליט בדעתו להסכים להצעתו של האציל, ובהיעדר ברירה אחרת, עמד ומכר את כל רכושו, פונדקו, כלי כיתו, והתכשיטים היקרים, ואף הלוואות מידידיו נטל עד שהיו המעות צרורות ומנוחות בידו.

בעת שעשה רבי יוסף את דרכו למעונו של האציל לסדר את המקח וממכר, ומחשבותיו מלאות בשבח והודאה להשי"ת על העיסקה הנפלאה שנפלה לידו, נשמעה לאזניו לפתע, יללה מקפיאת דם צווחות אימים מגיעות לאזניו מרחוק, ניגש רבי יוסף אל הבית אשר ממנו נשמעו הקולות, ונתגלתה לנגד עיניו בית רעוע המטה ליפול אשר מבעד לחלונותיה בקעו אותן צווחות אימים, משנכנס רבי יוסף אל הבית פנימה, נתגלתה לנגד עיניו תמונה נוראה מכל, אלמנה סוערה ושבעה ילדיה, כולם כחושים ומורעבים, מבכים את פטירת בעל הבית, שזה עתה שבק חיים, כעבור רגעים אחדים נתיישב רבי יוסף קצת בדעתו, וירץ אל תוך העיר להזעיק יהודים לעזרה, ליטול חלק בגמילות חסד של אמת, ואף את חלקם של האלמנה ויתומיה לא הניח והביא להם מזון להשקיט את רעבונם.

לאחר כמה שעות נתחלפו זעקותיה של אותה אומללה ביבבה קורעת לב כשהיא בוכה ומבכה את מר גורלה, שאף פרוטה אחת לקנות לחם לפי הטף לא השאיר אחריו, ואף לא ניצוץ אחד של תקוה הותיר לנו.

רבי יוסף שנכמרו רחמיו על האלמנה ויתומיה, הושיט לה את צרור הכסף שבידו, שמיועדת היתה להאציל, כשהוא מרגיעה בדברי חיזוק ועידוד נוחם, האלמנה האומללה שחשבה שביקש לה לצון החלה ליצוק על ראשו קיתונות של גידופים, משנוכח רבי יוסף לראות את שבר נפשה וחוסר יכולתה להירגע, הותיר את הצרור אצלה ונשא את רגליו ללכת משם, ועשה דרכו חזרה לביתו, כי אל האציל לא נותר לו במה ללכת.

באותה שעה התחולל רעש גדול בשמים ממסירת נפשו של רבי יוסף, לא די שלא

השאיר לעצמו ונשאר בעירום ובחוסר כל, לאחר שמכר את כל רכושו, עוד נותר בעל חוב של עשרות אלפי זהובים שלווה מאחרים, נימנו וגמרו איפוא בפמליא של מעלה, שבעד מסירות נפש כה מופלאה ראוי הוא לקבל שכרו בעולם הזה, אלא שבאותה שעה הופיע השטן וטען שצריכים להעמיד אותו בנסיון, לראות אם באמת אכן הרויח את שכרו משלם, הסכימו בבית דין של מעלה על ידו, הכריז אליהו הנביא שהוא ירד וינסנו.

משהגיע רבי יוסף לביתו, ידע כי גם הפונדק כבר אינו שלו, ואם כן אין לו ולאשתו מה לבקש בבית הזה, וכך גמרו אומר ליטול מקל נדודים ולצאת לדרך, בלילה הראשון לנדודיהם כשהגיעו לעיירה של יהודים נכנס רבי יוסף לבית הכנסת, והחל להגות בתורה.

בעוד הוא יושב ועוסק בתלמודו, התקרב אליו יהודי נכבד, זקן ונשוא פנים, והתיישב בסמוך לו, נתן לו שלום והחזיר לו שלום, והיהודי החל לחקור אחריו מה טיבו ומה מעשיו, ואף שרבי יוסף התאמץ להצפין עניינו בקרבו, לא הניחו אותו זקן והיה דוחק ומפציר בו, עד שלא יכול יותר רבי יוסף לעמוד בסירובו, וסיפר לו בראשי פרקים ממה שעבר עליו.

כיון ששמע הזקן את סיפורו אודות המצוה הרבה שנזדמנה לו, החל הזקן לדבר על לבו ולומר לו, כי יהודי עשיר מופלג הוא, ומוכן הוא לתת לו מאה אלף זהובים טבין ותקילין, שימסור זאת לידו של האציל שמן הסתם טרם הספיק למכור את נכסיו, וכך יוכל עוד להשיג לעצמו את העושר, אך כל זאת בתנאי שימכור לו בעד זאת אותה המצוה שעשה "לאו מוחלט" - השמיע רבי יוסף לאזני הזקן "הבה אם כן, נעשה בינינו שותפות" - ניסה הזקן את כוחו בהצעה חדשה - "אני אשלם לידך את מלוא הסכום אשר עלתה לך המצוה, ובתמורה לכך אהיה שותף איתך רק במחצית המצוה" - "לא ולא" הדגיש רבי יוסף באזניו, וכל כמה שניסה הזקן לפתותו בהצעות שונות, למכור לו חלק מהמצוה, עמד רבי יוסף על עמדו מבלי לרצות למכור ולו חלק קטן בלבד מהמצווה.

לאחר משא ומתן ארוך ומייגע היסב הזקן את פניו לעבר רבי יוסף "אליהו הנביא אנכי" - השמיע הזקן את קולו "ומן השמים נשלחתי לנסותך, אשריך שזכית לעמוד בנסיון עד תום". "עתה שכרך הטוב מובטח לך מן השמים" - הוסיף אליהו זכור לטוב ואמר - "והריני על כן לבשרך, כי כעת חיה, יולד לכם בן, ובו תשכון נשמה גדולה וקדושה, אשר זאת מאות בשנים מייחלים לבואה לעולם הזה, כדי להאיר לארץ ולדרים עליה באור תורה וקדושה.

לשנה הבאה נולד לרבי יוסף בן, הוא הרה"ק רבי מנחם מענדל מרימינוב זי"ע, אשר הארץ כולה האירה מכבודו.

הרה"ק החידושי הרי"ם

אביו של הרה"ק החידושי הרי"ם זי"ע, רבי ישראל רוטנברג רבה של מאגנישוב, מחסידי הרה"ק המגיד רבי ישראל מקאזניץ זי"ע, נתאלמן בצעירותו, בתום ימי אבלו נסע רבי ישראל, כדרכו, אל רבו לקאזניץ שם נתקבל בברכה על ידי המגיד, שהציע לו לשאת את קרובתו, יתומה שנתייתמה בילדותה מאביה רבי יעקב יצחק הלוי, ונתגדלה בבית המגיד מקאז'ניץ, ועד עתה נתקלו כל הצעות נשואין שהוצעו לה בסירובה המחוחלט

אף לשידוך זה סירבה היתומה, אך לאחר שהמגיד מקוזניץ דיבר על לבה, ואף הבטיח להשליש שלוש מאות זהובים עבורם, נאותה לשידוך, כשהגיע זמן החופה, התברר שסכום הכסף המובטח אינו ביד המגיד, תמורת זאת נקראה לבית המגיד ולאחר שיחה ארוכה, והבטחתו של המגיד, כי בן יוולד לה אשר יאיר את העולם בתורתו, הסכימה להיכנס לחופה מבלי לקבל את כסף הנדוניא המובטח.

ואכן זכתה לבן, שהאיר את עיני ישראל ואת העולם כולו בתורתו וקדושתו, ה"ה הרה"ק רבי יצחק מאיר מגור זצ"ל.



הרה"ג ר' צבי יודא וויס שליט"א
מרביץ תורה במוסדותינו הק'

נתבקשתי מידידי הי"ו ורבו עלי חבריי לכתוב דברי זכרון על ידידינו הבלתי נשכח איש חי ורב פעלים לתורה ולתעודה הרה"ג רבי יקותיאל יצחק זכרונו לברכה, ואף שאין בידי היכולת להביע את רגשות לבי ההומיות, ואין הנייר יכול להכיל מלהקיף את האיש האשכולות, אם אמרתי אספרה כמו, מתורתו וכשרונותיו הברוכים או מיראתו הקודמת לחכמתו או מהליכות חייו והאמונת צדיקים והרוח החסידות שתסס ובער בקרבו.

ע"כ אמרתי לכתוב על חלק מפעולותיו הכבירים למען הכלל והפרט, כאשר דם של עסקנות בעבע בעורקיו, ובטבעו היה מסור ונתון כל כולו לפעול ולהפעיל למען הרמת קרן התורה והיראה בקרב קהילתינו הק', ומן שמיא זכה שבקוצר שנותיו זכה להרבות פעלים מרובים מה שלא זכו הרבה אנשים בימי שנותיהם.

ויש להדגיש נקודה חשובה, שאף פעם לא היה עסוק להבליט ולהדגיש את מעשיו בכדי שהפעולות הטובות ייקראו על שמו וייזקפו לזכותו, כי כל מגמתו ושאיפותיו היו למען המטרה אשר פעל והפעיל, ע"כ היה מוכן לעבוד עם כל א' שרצה לעשות למען הכלל, וכמ"ש בספה"ק 'מי שממית עצמו עליה' שמסלק את העצמיות והנגיעות האישיות שבדבר.

ראשית פעולותיו בקהילתינו ומוסדותינו היתה, את אשר שימש כגבאי נאמן ומסור בבית מדרשינו עשרות בשנים, וזו גם השתלשלה מחמת היותו דמות מלא חיות ואש לוהטת, ובשהגיע להביהמ"ד התפלל בקול רם ובחסידישע ברען, עד שכל המנין היתה נגררת אחריו מאליה, ולכן בשהגיע להתפלל בביהמ"ד בשבתות ויו"ט היה קולו נשמע למרחוק עד שעורר את כל הביהמ"ד, וכן בכל תפילה בימות השבוע נעשה ממילא הרוח החיים של המנין, עד המתפללים נמנו וגמרו ביניהם שהוא האיש הראוי והנכון לשרת בקודש, והוא ינהל את הביהמ"ד כראוי וכנכון.

ואכן מילא את תפקידו בנאמנות ובמסירות עד אין קץ, וניהל את משרת הגבאות בחכמה ובתבונה, כאשר ברוחב ביתו ידע להלך לפי רוחו של כל אחד ואחד, כאשר מצד אחד היו זקני ת"ח ובעה"ב חשובים מדור הקודם אשר דקדקו על שמירת הזמנים, ומצד שני נתגדל דור חדש מאברכים בני תשחורת והאניאקישע יונגעלייט שרצו להתפלל במתינות ובהתלהבות, והוא היה האיש אשר ידע לסלול מסילות בלבבם של כאו"א, והעמיד את כח התפלה בביהמ"ד בעבודה וביגיעה רבת, ואף כמה פעמים התבטא שאף שלעלות על הבימה אינו ממש לכבודו ומעמדו בהיותו נכבד ויושב בכותל המזרח ובנש"ק, אך היה מוכן להתמסר בכל כוחו בכדי לייצב ולבנות תדמיתו של הביהמ"ד כפי הנדרש.

במיטב כשרונותיו ובדרכי נועם הנהג בהביהמ"ד שהתפילות יתנהלו עפ"י מנהג רבותינו הק' מתי להאריך ומתי לקצר, מתי לנגן ומתי לדלג וכו', ושמר מכל משמר שהכל יתנהל עפ"י מסורת אבות, וכפי שראה או שקיבל, וזכה שיתקבלו דבריו על לב כולם ברוח טובה.

קיבל כ"א בסבר פנים יפות הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו, היה מעניק לכל מתפלל את התשומת לב המרובה, כל אורח שנכנס להביהמ"ד היה מתקבל על ידו בצהלת פנים ונזכר לטובה מזכרון של כל אורח שרגליו פעם הוליכוהו להביהמ"ד, כל כולו היה לחשוב מחשבות איך לכבד בעלי שמחה ובעלי יארצייטן שכל א' יקבל את הכיבודים והעליות המגיע לו, נתן לכאו"א את ההרגשה שהוא כאן בשביל למלא את רצונותיו, וכאן המקום להדגיש שהוא השריש אצלינו המושג להשתתף בשמחתן של

אחרים בנף וברות, והיה נודד אפי' למקומות מרוחקים ומחוץ לעיר להשתתף בשמחות בטלטולי דאורחא על אף הקושי והטורח שבדבר, ובהופעתו השרה אוירה של שמחה בעין טובה ובדברים המשמחין כמיטב יכולתו.

פעל והפעיל הרבה למען שיעורי תורה בקרב קהילתינו, ובצעירותו היה מהמארגנים 'חברה לומדי ש"ס' אשר נתחלק בין בני הקהילה בכדי לסיים את הש"ס מידי שנה בשנה, (עוד לפני שנתייסדו החבורות 'יסודי התורה' ו'תורתך שעשוע' וכדו') והפעיל את הסעודות סיום, והכל בכדי לרוממ קרן התורה והשיעורין כסדרם, כמו כן אירגן שיעורי תורה ודרשות הכנה לפני הימים טובים, והכנים הרבה זמן מה ומחשבה להביא בעלי דרשנים שדבריהם יתקבלו ברצון, וכמו שמובא בספרים ששואלין את האדם 'קבעת עתים תורה' דהיינו כמה זמן גזלת מזמנך בשביל להרבות כח התורה, וכמדומה שעל שאלה זו היה לו תשובה ניצחת.

ברבות הימים נתמנה ע"י הנהלת המוסדות לשרת בקודש ולקבל התפקיד של מנהל הרוחני של הת"ת, ובבינתו היתירה השכיל עשות ליישר ההדורים ושכל המלמדים הוותיקים יקבלוהו בסבר פנים, כולם נתנו לעבוד מתחתיו ועשו את אשר דרש מהם בדרכי נועם בהשכל ובדעת, ומהרגע הראשון נתן את ההרגשה שלא הגיע בכדי לשלוט ולהשליט, אלא לעמוד לימינם שיוכלו למלא תפקידם באמונה.

הוא הקדיש שעות רבות להדריך מלמדים וללוות אותם פסיעה אחר פסיעה בכדי להעמיד משמעת כללית בהכיתה ותשומת לב פרטית לכל תלמיד, העניק בעין טובה לכל מלמד דברי עידוד וטללי חיזוק שיצליח במשרתו, אך מאידך עמד בתוקף להשריש בהת"ת חלק 'הבנת התורה', שכל פסוק ורש"י וכל שורה בגמרא יהיה מדוייק וברור כשמלה ויהיה נתון ומוגש לפני התלמידים כשולחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם.

הוא הגבר אשר השריש בלב העוללים הרכים אמונת צדיקים בתמימות ובשלהבת אש קודש ע"י סיפורי צדיקים בכל עת מצוא, הוא היה טופח ע"מ להטפיח בגודל ידיעותיו ובקיאותיו המרובות ללמד עמהם סדר הדורות והשתלשלות המאורעות, לפני כל חג וחג ובכל עת רצון דרש לפניהם בהתעוררות מרובה ובקולו שהדהד למרחוק השריש בהם רוח תשובה וקבלות טובות ומועילות, בגודל החן שהוצק בשפתותיו חרט בלב העוללים שמחה ורגשי קודש בקיום המצות.

כמו כן היה לומד עם תלמידים 'פירוש המילות' של התפילות בכדי להכניס להם טעם וחיות דקדושה בעבודת התפילה, היה מקשיב לשיחות הילדים ולמשחקיהם בינם לבין חבריהם בכדי ללמדם מידות טובות וישרות, עקב באופן אישי אחר אופן אכילתם ונטילת ידיהם בכדי ללמדם דקדוקי הלכה ויראת שמים, ועמד כגבור חיל וקשה כארז לא להכנים בין הילדים כל הרוחות הזרות והחדשות המנשבות ברחובות העיר, נתן לבו ודעתו איך לחנך את התלמידים על דרך המסורה והסלולה לנו מרבותינו חק' מצוק ארין.

יש לציין, שבאותן הימים כשקיבל עול ניהול הת"ת נשרש בעולם החינוך התודעה שיש הרבה ילדים ש'אינם יכולים' ולא ש'אינם רוצים' כפי שהיה מקובל עד אז, והשי"ת חננו בדעת ובהשכל מרובה להבין תורת הנפש של כל ילד, וחנוך לנער על פי דרכו, והיה לעזר ולסיוע לכאו"א אשר היה צריך עזרה, הן בהענקת יותר שומת לב פרטית, או בלימודים פרטיים בכדי להגיע להכמות והאיכות הנלמד בהת"ת, והשליך עצמו מנגד ללוות כל ילד וילד לפי דרגתו ומעמדו, והגדיל עצה ותושיה להשתתף בכל קושי והיה דן בכובד ראש עם המלמדים ומחנכים איך להוציא מכל אחד ואחד את מיטב יכלתו.

לקח על עצמו העול והאחריות לקחת אברכים ומחנכים בעלי נסיון שילמדו או שישתלו עם הילדים הצריכים עזרה, והיה הולך בעצמו לאסוף כספים למען מטרה זו כגון בשמחות וכדו' בכדי להקל העול הכספי מהורי התלמידים, וראה בזה עבודת הקודש, והרבה תלמידים ב"ה גדלו והצליחו וגם עשו פרי בזכות פעולותיו למעגם בפרטיות ובהתמסרות.

אין לתאר ולשער גודל סיפוק נפשו וחדוותו כאשר ראה במשך השנים שהתלמידים עולים במסילה העולה בית קל, והיה מציין בשמחה כאשר ראה שההשקעה המרובה הפרטית קוצרים ברנה, ואף את הילדים שהוכרחו להתחנך בישיבות או בת"ת אחרות מחמת סיבות שונות, לא סילק מעליו את העול והיה מלווה אותם במסירות ונאמנות, וחקר ודרש בשלומם כל הימים, ולפעמים היה הולך לבקר אותם בכדי לעקוב מקרוב אחר הצלחתם, וכמו שפירש הגר"א את הפסוק במשלי 'נוצר תאנה יאכל

פריה' ש'נצירה' היינו שמירה יותר מעולה מ'שמירה' דהיינו שמלוה את התאנה כל משך ימי גידוליה, ולא רק בשעת הזריעה והנטיעה.

שמו הטוב היה מפורסם בעירינו בין טובי המחנכים בעומק הבנתו בתורת החינוך, והיה נקרא הרבה פעמים באסיפות חינוך עם מנהלי ת"ת אשר בהם ישבו ודנו בעצה ותושיה איך להתנהל מול כל מכשול ונסיון, והוא היה מראשי המדברים וכולם נדהמו מדבריו אשר נאמרו בטוב טעם ודעת, ובאשר הוקם בעירינו מוסד לילדים הצריכים עזרה מיוחדת, ישבו והתייעצו עמו כמה וכמה פעמים איך לבנותו ובאיזה צורה להעמידו, כמו"כ השתתף בהרבה אסיפות חינוך שהתקיימו בבתיהם של גדולי ומנהיגי הדור כהגאון מרן בעל שבט הלוי זצ"ל כאשר שאלות קשות ומורכבות עלו על השולחן, והתחשבו בדעתו ובדבריו שנאמרו בהכשר ויתרון.

עוד פרק חשוב בהלכות מסירות נפש שלמדנו אצל ידידינו ז"ל, כאשר ברבות הימים נתרבו ההוצאות המרובות בניהול המוסדות, והקומץ לא השביע את הארי, וההנהלה כרעה תחת עול החובות שהשתרגו ועלו על כתפיהם מחודש לחודש, והיו מוכרחים לשלוח איש נאמן שיכתת רגליו ולהתדפק על דלתי הנדיבים בחו"ל, וכמובן שכולם נתנו עיניו בו כהאיש היחידי שיכול למלא תפקיד זו בשלימות הרצויה, אז השליך עצמו מנגד והיה מוכן לקחת על עצמו גם עול הגשמי שהיה עול חדש וזר לו, ומסר נפשו לעזוב את ביתו ולנדוד למרחקים שבועות שלימות בימים לרבות הלילות בכדי שלא יחסר המזג, ואכן כאשר מן שמיא זכה במה שלא זכו אחרים שחינו היה נטוי על פניו והנדיבים ושועי ארץ ששו לקראתו, ובזכותו הרימו תרומתם והכפילו את הסכומים עשרת מונים, עד שהוא ביסס והעלה קרנה של תרומת הקודש בכמות ובאיכות שלא היה מלפניו כמותו.

אך כאן החובה לציין ולחקוק בספר הזכרונות את המדה הטובה והנשגבה שראו בו אשר אין למעלה הימנה, ובבחינת 'ראיתי בני עליה והן מועטין', כאשר הוכרח להחסיר מעבודתו בקודש בניהול הת"ת, אז בגודל מוחו ששלט על לבו ועל רגשותיו, קיבל בזרועות פתוחות את המנהל הנוכחי שליט"א, ועמד לימינו בכל עת ובכל זמן עד יומו האחרון, ובטוחר מידותיו הנאצלות היה שש ושמח לראות שמצליח במפעליו, ואף שדרך העולם שאומן שונא בני אומנתו, ראו אצלו את ההיפך, והיא מוסר השכל גדול של טובת עין מאין כמותה.

אגב שבמידותיו נגענו, יש להדגיש היותו מוחל על עלבונו באופן מופלא, לא השאיר בקרבו תרעומות או טינא בלב אף שכמובן שברבות הפעולות לפעמים פגעו בכבודו, ולא רק שלא נחלש ולא נמנע מלהמשיך במעשיו, אלא מחל על כבודו ולא נטר איבה בלבבו כלפי אחרים, והוא מדה נעלה הראויה ללמוד ממנה.

ולסיומא דמילתא נציין מה שידוע בעולם ההגדרה שהרה"ק המהר"א מבעלזא זצ"ל אמר פע"א על אביו הרה"ק המהרי"ד זצ"ל 'ער איז געווען א חכם מחוכם, און א לוחם', וחושבני שזהו ההגדרה שאפשר לומר על ידידינו ז"ל, שמחד גיסא היה לוחם וגדר ועומד בפרץ לבצור ולנטור את הכרם בית ה', כאשר כל נקודה של יראת ה' וביצור חומת התורה והקדושה נגע ללבו והיה מוכן לקפוץ לתוך יורה רותחת בכדי לתקן את הדברים הצריכים תיקון, אבל מאידך גיסא היה שוקל את צעדיו בפלס, ובחכמתו ותבונתו השכיל לדעת עת לדבר ועת לחשות, עת לגדור ועת לפרוץ.

ומה מאוד יובנו מה שהמליצו חכמים על נוסח הניחום אבלים 'המקום' ינחם אתכם וכו', שבשמסתכלין על המקום אשר בנה ואשר פעל, זה ינחמינו מעצבונינו, כי הפעולות הטובות והנשגבות נשארים חקוקים לעד למשמרת, וכל מעשיו הטובים לא ישכח לעולם ולנצח.

לסיכום הדברים אביע רגשותיי, ידידינו ז"ל היה כל ימי חייו מסור ונתון לא למענו אלא למען הציבור, וכמו כן סבל סבלו וימי חליו ובעוה"ר נקטף באיבו גם בקרבן הציבור, ותקוותינו איתנה שעליה השלם כל הקרבנות כולם, ומעתה השי"ת יעזרינו שנשמע ונתבשר בשורות טובות וישועות ונחמות, ואך טוב וחסד ירדפנו כל ימי חיינו, עדי נגאל גאולת עולמים בביאת משיח צדקנו ומלכינו שליט"א בראשינו בב"א.

בנש"ק הרב נחמן כהנא שליט"א:
מראשי החבורות דקהילתינו הק'

דברי הערכה קוים לדמותו האצילית

של דודי הרה"צ ר' יקותיאל יצחק ב"ר שמואל בראך זצ"ל

בבואינו לכתוב כמה שורות של הערכה על דודי החשוב זצ"ל שהיה איש האשכולות כפשוטו ממש, איש שהכל בו, ובאמת נכון לומר עליו גדול האבידה ואין לה תמורה, קשה מאד לצמצם את המח על אף שכבר עברו כמה שבועות מיום הקשה שבו עלה למרומים ואותנו עזב לאנחות, ומכל מקום פטור בלא כלום אי אפשר, ובפרט בפרוס חג הפסח שנקרא פ"ה ס"ח הוא הזמן לדבר, ונעסה בכמה שורות להעריך את האבידה הגדולה שאבדנו, ובפרט בימים האלו שבו מוטל החיוב עלינו לקיים "ולמען תספר וכו", ודודי הרה"צ זצ"ל חוץ מזה שהיה דולה ומשקה מתורת רבותינו הקדושים לאחרים, היה מספר נפלא והעביר לדורות הבאים את רום מעלתם וגדולתם של צדיקי הדורות, ובפרט מה ששמע וקיבל מאביו הגדול אבד"ק נאנאש זצ"ל.

שמעתי מאאמו"ר מסערעדנא שליט"א, שראה זאת בחוש במשך הרבה משיחותיהם על שהתבונן בכל דבר שרק ראה, האם זהו דבר שיכול לעזור לעבודת ה', ומנגד הבין ע"י ראייתו, לליבותיהם של שבורי לב המצפים למילת עידוד והתחזקות וכדומה, וכשדיבר אם אדם הבחין מיד בראייתו החדה והבהירה את מעלותיו הטמונים בו ועודד הרבה אנשים שיוכלו להתרומם ממצבם, בין בעבודת ה' ברוחניות ובין בגשמיות.

אם כל מי שרק נדבר מציין את היותו מבין גדול בנפש האדם, ובזה עסק הרבה להבין את נפשות ילדי התלמוד תורה, והיה מבין הראשונים שהגו וחשבו הרבה איך לקדם גם את הילדים החלשים שיגיעו למעלות יכלתם ולא יתיאשו מהם, וזכור לי הטיב בזכרוני, כשהייתי בחור צעיר והתלוויתי לאבי שליט"א בביקור חג אצל זקיני הרה"ק ר' בנימין ראבינאוויטש זצ"ל, ודברו שם מענייני הנפשות של"ע נפלטו ממסגרתם, ואבי שליט"א סיפר לו על דודי זצ"ל שמכניס הרבה כוחות על זה וב"ה הצליח מאד בזה, וזקיני התלהב מזה מאד בצעקו בלהב אש קודש: "איז פארוואס דארף מען דעם נחל", (היינו מה שהקימו אז גדוד של חיילים בשם הנחל החרדי כביכול לאלו שנפלטו מהמסגרת הלמודי), וביטה בזה את הנאתו מנכדו, והתאונן למה לא מעלים את האנשים האלו המבינים לנפש האדם להציל את הדורות הבאים, ואכן עליו בוודאי שנוכל לומר בפה מלא שהציל הרבה מהדורות הבאים, והתנהגותם מוזקפת לזכותו.

וכן יכול אני להעיד במשפחתינו, איך שזכה להערצה מיוחדת גם מאת דודיו הרבנים והאדמורי"ם זצ"ל ויבלחט"א, שהעריכו אותו מאד והתחשבו בדעתו, ובפרט חותנו זקינו זצ"ל שחיבב אותו מאד והתחשב בדעתו.

ובפרט כאן המקום לציין את התקשרותו והתבטלותו אל הצדיקים הקודמים בכללות ורבותינו הקדושים בפרטות, ובמיוחד התבטל קמי איתן אדונינו מרן רבינו שליט"א והתבונן בכל דיבור ודיבור שיצא מפיו, וכן כל פעם שנכנס לשערי בית החולים לצורך טיפול וכדומה, לא היה זה רק אחרי שקיבל את ברכת רבינו והתבונן בדבריו ולמדם, כפי שכבר אמרו חז"ל, שיחת תלמידי חכמים צריכים לימוד, ובפרט זכור לכולם בעת שמחת בתו הצעירה תחי', בעת שכבר התגברו יסוריו, ובקושי עמד על רגליו, היה שרוי בשמחה גדולה במשך החתונה, ובכל פעם שהתפעלו בפניו על השמחה השוררת, נענה בפשטות: "דער רבי האט מיר צוגעזאגט אז ס'וועט זיין א פרייליכע חתונה", ובזה חיזק את כל הסובבים ועודדם בשמחה.

כמו כן בהיותו ידוע כמקור מוסמך על הרבה עניינים מרבותינו הקדושים התחשבו בדעתו הרבה, וכמה מוציאים לאור מספרי הנהגת רבינו הקדוש זי"ע וגם כאלו שאינם נמנים על חברי קהילתינו, התקשרו מקודם אל דודי זצ"ל לשמוע חוות דעתו והצעותיו, וסמכו ידיהם עליו.

בכתיבת השורות חשבתי בדעתי לכתוב שב"ה זכיתי לקשרי ידידות מיוחדת עם דודי זצ"ל, אבל אחר ההתבוננות הבנתי שכל אחד מהסובבים אותו הרגיש כך, וכפי ששמעתי מבניו שיחיו שבכל פעם שמצא ידיד או אדם אחר ודיבר איתו בידידות לא היה זה רק לתת לו הרגשה טובה ותו לא, רק נכנס באמת לתוך מצב האחר ושוחח איתו על מצבו ועיסוקו באמתיות, להאזין ולהקשיב לכל מי שרצה בקרבתו, עד שכל אחד הרגיש שהינו ידיד אמת ורוצה בטובתו, וכך עודד וחיזק אחרים לנצל את הכשרונות החבויים, לטוב בין ברוחניות ובין בגשמיות, ויודע אני מכמה וכמה אנשים החבים לו את הצלחתם ברוחניות וגשמיות.

ובהקשר הזה מן החובה לציין את השתתפותו בשמחתם של אחרים, ובפרט בבני המשפחה ואפילו הרחוקים היה יכול להלך אפילו למרחקים והשתתף אצל כל אחד בשמחת הלב כאילו היה זה שמחה במשפחתו ממש, וכן כיבד בכל מאודו את גיסיו

הרבנים והאדמורי"ם בהערצה מיוחדת וכן את אאמו"ר שליט"א דאג מאד איך אפשר לכבדו וכדומה, ובהיותו גבאי בבית מדרשינו הסתדר מאד בהבנתו הרחבה איך לכבד כל אדם כדבעי ובתבונה יתירה דאג לחלק את הכיבודים בכדי שכל אחד יהיה מרוצה, ובהשתתפו בשמחות אחרות וכדומה נהנה מאד גם בהצלחת השני, וביטה זאת באזני האחרים כדי לעודדם ולחזקם.

במיוחד ראו את התמסרותו לאחרים בשכבו על ערש דוי, ורצה קצת להסיח דעתו מיסוריו, עצתו היתה להתקשר לאנשים ולחזקם ולדרוש בשלומתם, וזכורה לי איך שלפני כחודשיים היה פעם במצב קשה מאד והתעורר אח"כ, ותיכף ומיד התקשר לברר פרטים אודות מדוברת לאחד מן קרוביו של דודי זצ"ל, וזה היה כל חיותו, ובפרט ראינו זאת במשפחתינו המורחבת, שכל פעם שהצטרכו לברר אודות שידוכים ועסקנות אחרים היה הוא מן הראשונים שפנו אליו, וכמובן שנכנס בכל דבר בעובי הקורה תיכף ומיד ולא נח עד שנסדרו הדברים, וכפי שהתבטא אבי שליט"א בהספידו ששימש למשפחתינו כמעט כמו אב.

את עבודתו לקבל את כל אחד בסבר פנים יפות ובידודית רבה ראיתי ביותר בשנתו האחרונה בשארית כוחותיו, הן בליל שבת קודש אח התפילה כשעלינו לביתו להתברך בברכת א גוט שבת או במסיבות שהתקיימו בביתו לאחרונה והקפיד להתייחס בכבוד והערכה לכל מי שרק נכנס אצלו ואף התייחס בחיבה יתירה אל הבחורים הצעירים ולכל ילד במיוחד בשמו.

ובמיוחד ראינו בעינינו איך מסר את נפשו למען קהילתינו הקדושה בהתמסרות מיוחדת לעמוד לימין הקהילה והמוסדות, ואפילו בשנתו האחרונה כשכבר לא יכול היה להשתתף בעצמו במעמדי קודש בבית המדרש, היה כל פעם ראשו ורובו בהנהגת וסידור הקהילה, ודאג להנאת אנשי שלומינו ביותר, עד שאחרי הדרשה בשבוע העבר בבית מדרשינו בסיום מסכת סוטה שע"י חבורת יסודי התורה, חיכיתי על הטלפון הקבוע מדודי, איך היה והאם הציבור נהנו וכדומה.

ידוע מה שכתוב בקרן לדוד לליל הסדר על המשנה עד היכן הוא אומר בית שמאי אומרים עד אם הבנים שמחה וכו', ותוכן דבריו בקיצור ממש, דהנה חייב האדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצאים, וצריך להרגיש התלהבות ולחוג את החג המקודש הזה בהתרוממות וכו', ואם הבן רואה סדר כזה אצל אביו, גם הוא נתעורר בראותו התלהבות האב וכו', וזהו הרמז בלשון קדשם, עד היכן אומרים הלל, באיזה אופן מחויב לאמרו, בית שמאי אומרים עד אם הבנים שמחה, שישמחו בהתלהבות המצוה גם האם והבנים אשר סביב לשלחנו וכו', ע"כ, ובהקדמת אמרי יוסף מובא שהיה לומד מאיזה ספר כל פעם לפני התפילה קטע המדבר מגודל התפילה וכשנתרגל בזה למד בספר אחר, אצל דודי זצ"ל ראו זאת בחוש איך שהכניס התלהבות, בכל הסובבים אותו בעת התפילות, ואני בעצמי בכל פעם שאני מגיע לפסוקים הודו לה' כי טוב, וקלי אתה ואודך וכו', אני מתמלא התעוררות בזכרי את התלהבותו בפסוקים אלו, (דרך אגב פעם סיפר לי שהוא משתמש בעצה זו של זקנינו האמרי יוסף ויש לו חיזוק כל פעם מאיזה דבר תורה, ואיני זוכר איזה קטע).

ובוודאי פרק מיוחדת מחייו הוא מסירת השיעורים הנפלאים ומפיו נטפו מור בלמדו בעמקות יתירה וכן בשיעוריו בחומש ורש"י ורמב"ן שאני מרגיש זכות שהשתתפתי בם, שהיו מתובל בחידושי תורה יקרים וסיפורי צדיקים המסורים בידו, ואז ראו בחוש גודל התבטלותו לרבותינו הראשונים וחזר על דבריהם ביראה ודרך ארץ גדול, ובפרט נהנה למסור את ההשקפה הנכונה לבל ינטו מדרך הישרה ימין או שמאל, ובאם שמע מאחד המשתתפים איזה חידוש, עודדו מאד וחזר על זה ברבים כדי לחזק את כל אחד ואחד.

רוכב בערבים שש ושמח בבוא אליו נפש צדיק ונקי, ובפרט אחרי שעבר מסכת יסורים קשים ונוראים למעלה מהשגות אנוש שקיבל בדומיה, ומן המעוניין לציין דבר פלא, אחרי שסבתי הרבנית אשת הגה"צ ר' אלימלך כהנא זצ"ל מספינקא ב"ב, שנמצאת בימים אלו בארה"ב בבית בנה הרה"ג ר' אהרן יעקב שליט"א במאנסי, וביום הרביעי האחרון לחייו של דודי הרה"צ זצ"ל, כשהיה במצב קשה מאד, התקשר דודי שליט"א אל אחותו הרבנית בראך תליט"א בבהילות בשאלו מה המצב אצל בעלה, ולפלואתה סיפר שאימו נחה בביתו לשינת הצהריים והתעוררה בבהלה, שראתה בחלומה את בעלה ר' אלימלך זצ"ל ואת חתנה ר' יקותיאל יצחק כשחיוך על פניהם, ולא הבינה את פשר הדבר, וקיוונו כולנו ששמחתם על הרפואה הקרובה אבל לדאבוננו כבר נגזרה הגזירה ושמחתם היה על פגישתם הצפויה שנפגשו יחד למעלה, בפטירתו ביום ערב שב"ק אחר חצות לסדר וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'.

ובודאי הגיע אל מקומו הנכון למעלה מבקשים אנו ממנו לבל ישכחינו ויתפלל בעדינו, ועלינו מוטל להתבונן בדרכיו ומדותיו המרמיו מה ביכלתינו לתקן, ובעל הנחמות ינחמנו ואת משפחתו החשובה, ובעמדנו בחג המצות חג האמונה נזכה להתחזק באמונה יתירה ולהינצל מכל אובינו ונזכה בקרוב לקבל פני משיח צדקינו ומלכנו בראשינו אמן.

מדור

מגנזי המלך

א שולחן מלכים

ב שיחת קודש

ג דברות קודש

פנימי תשפ"ג בלתי מוגה

משולחן מלכים

שיחות קודש שנשמעו מפי כ"ק מרן רבינו הגה"ק שליט"א

מתוך שיחה בביקור הגאון רבי משה בראנדסדארפער שליט"א

רב ור"מ היכל הוראה ומו"צ העדה החרדית בעיה"ק ירושלים ת"ו

בבית כ"ק מרן רבינו שליט"א – בקרית יואל יע"א

יום ה' פרשת תזריע, אול"י ערב ר"ח ניסן, תשפ"ב לפ"ק

א' הנוכחים: אין ארץ ישראל איז דא א מצה פאבריק וואו מ'האט געוועלגערט די מצות מיט אזא דרייער רעדל...

הגר"מ: כ'האב לעצטנס געטראפן אין תשובות תירוש ויצהר (מהגאון רבי צבי יחזקאל מיכלזאהן זצ"ל אב"ד פלונסק ומגדולי רבני ווארשא), ער ברענגט אן אינטערסאנטע זאך אז צאנזער אייניקלעך, בעלזא, ראפשיץ, ער רעכנט אויס דארט אין די תשובה (סי' קפ"ח) זיי האבן אזוי געדרייט די מצות, די וועלגערער'ס אמאליגע יארן האבן אזוי געדרייט די מצות.

עס גייט אזוי, ס'איז צוויי וועלגער רעדלעך וואס ליגן אזוי אויף א סטענד, צוויי אזעלכע העלצלעך, און יעדער וועלגערער נעמט זיין טייגל און ער לייגט דאס אדורך און געט א דריי, און ער געט עס איבער פאר'ן צווייטן, יעדער איינער מאכט איין דריי. און ס'איז אינטערסאנט ער שרייבט דארט אז צאנזער אייניקלעך האבן אזוי געמאכט.[1]

ס'איז מיר פארענטפערט געווארן מיט דעם א חתם סופר, ס'איז דא א חתם סופר אין די תשובות, חושן

1 וזה לשונו: ...מה ששאל כ"ת לענין הוואלצען במקום וואלגרהעלצר, בזאת נוהגים היתר בעירנו אף מהדרין, ובשנת תרע"ה מפני סיבת המלחמה הגדולה ר"ל, נשארתי אז שנה שלימה בקארלסבאד, והיו שם פלטים ממדינת גאליציא ערך חמשים אלפים מאחב"י, וביניהם ערך ששים רבנים ורביים, נכדי צאנז, בעלז, וראפשיץ ועוד.

וביום ו' שבט הייתי באסיפה עם הרבנים ורביים אודות להכין קמחא דפסחא, ושלחנו צירים מיוחדים לעיר בודאפעסט, וכתבנו להגאון ר' קאפיל רייך זצ"ל הרב דפעסט בקשה שישתדל עבורינו, ויעזור להצירים לקנות שמה כמה וואגאנין קמד"פ עבור אחב"י שברחו ממקומותיהם, וגרים בקרלסבאד וכן נעשה.

ושוב שכרנו בקרלסבאד דירות מיוחדות, והקמנו שלשה בתי אופים גדולים לאפיית מצות, והיה ג"כ באופן הוואלצין, שאחר שנעשה הטייגיל, לא הי' וואלגערהעלצר, רק ניתן בין הוואלצעס ויצאה המצה בצד השני בין הוואלקעס, והמצות נאכלו בבית הרבנים ורביים בלי שום ערעור והשש ח"ו...

להלן העתק מהתשו' הנ"ל:


858 תירוש שו"ת סימן קפו קפה קפח ויצהר

סימן קפח.

משפט (סי' קצ"ו ד"ה והנה), ער ברענגט דארט כ'האב שטארק אכטונג געגעבן אז ביי מיר אין שטאט – אזוי שרייבט ער – ער זאל געדויערן פון אריין לייגן די מצה צוויי מינוט, עד כדי כך, אז ווען מ'האט איבער געדרוקט דעם חתם סופר שרייבן די מגיהים דארט, אז מ'האט געמיינט אז דאס איז זיכער א טעות, ווייל דאס קען נישט זיין, אבער זיי זאגן אז זיי האבן געטראפן אין שו"ת הרמ"ז אויך אזוי.[2]

אבער לויט דעם לכאורה האט מיר איינער געזאגט, אז ס'קען זיין אז אזוי האט מען אמאל געטוהן, די וועלגערער'ס האבן אזוי געמאכט לכתחילה, ווייל אז נישט פארשטייט מען עס נישט.

רבינו: די פאטענט'ן זענען נאכנישט געווען אמאל אזוי אויסגעארבעט אזוי ווי היינט.

הגר"מ: דער תירוש ויצהר שרייבט דאך אז אזוי האט מען געמאכט.

אבער דעם חתם סופר איז אינטערסאנט, אלע האבן געהאלטן אז מלאכים האבן אים געהאלפן ביי זיינע מצות,[3] אבער ס'זעהט נישט אוים אז דאס האט ער געמיינט, ווייל ער שרייבט דארט אז אין גאנצן שטאט האב איך אכטונג געגעבן...

רבינו ציוה להביא ספר שו"ת תירוש ויצהר

הגר"מ: ווילאנג דויערט דא צו באקן די מצות פון אריין לייגן די וואסער ביז ווען עס קומט אהן אין אויוון?

רבינו: כ'האב נישט אויסגערעכנט, כ'וועל אייך זאגן דעם אמת.

הגר"מ: אבער מ'איז מקפיד אויף אכצן מינוט.

רבינו: אוודאי, נאך בעפאר אכצן מינוט פונעם אריינגיסן דאס וואסער אין די מעהל, שטעלט מען שוין אלעס אפ, און מ'טוישט אלעס.

מ'מאכט בערך פופצן מיירעם אין אכצן מינוט. און אז עס איז דא פופצן מיירעם אין אכצן מינוט קען עס דאך נישט לאנג דויערן.

א' הנוכחים: כ'האב יעצט געהופן אין בעקעריי, זיי האבן שוין אויסגערעכנט עטליכע מאל, דא געדויערט פון ווען מ'קנעט איין ביז ווען עס ווערט א מצה צוויישן צוויי ביז פיר מינוט, אנהייב איז צוויי מינוט, שפעטער איז פיר מינוט. פון ווען מ'קנעט איין ביז ווען עס קומט ארוים פון אויוון.

ועיין רבינו בשו"ת תירוש ויצהר בענין המדובר הנ"ל

הגר"מ: איך האב געשריבן וועגן דעם א תשובה, בנוגע וואס מ'זעהט אביסל וועגן די מערכה פונעם צאנזער רב אויף מאשין מצות, ער איז געווען זייער שארף, ס'איז געווען גדולים אויסערן דברי חיים וואס האבן געהאלטן אז נישט נאר ס'איז א חומרא, נאר ס'איז ממש חמץ גמור.

רבינו: רבי שלמה קלוגער איז געווען דער גרויסער מחמיר.[4]

---

2 ז"ל החת"ס בתשובה הנ"ל: אע"ג דשיעור חימוץ הוא י"ח מינוטען, מ"מ במדינתינו זריזין במצוה זו אפילו הפחותים...

וז"ל במנהגי חת"ס (עמ' נ"ו): הקפיד שלא ישהו מתחלת נתינת מים לקמח עד שיוציאו המצה מן התנור אלא שנים או שלשה מינוטען, וגם שלא היו שום חמימות בחדר אשר שם עורכים המצות. ומביא שם שהחת"ס כ' בתשובותיו דאע"ג דשיעור חימוץ הוא י"ח מינוטן, מ"מ במדינתנו זריזים במצוה אפי' הפחותים בכ"ז חלילה ללוש עיסה כשיעור חלה, כי אם העיסה יותר גדולה משיעור חלה אין ידים שולטות להצילן מחימוץ.

3 כן היה אומר הגה"צ רבי שמואל ממאטעסדארף זצ"ל שהיה מקובל במשפחת הסופרים שזה היה ע"ד נס.

4 האון רבי שלמה קלוגער הוציא לאור קונטרס בשם "מודעה לבית ישראל" נגד המאשין מצות.



מורא לבית ישראל

כולל

תשובות מגאוני ורבני הדור לאסור המצות אשר בצקם נערך ע"י מאשינע על הג הפסח, למען ידעו בית ישראל להזהר ולעמוד על נפשם, שלא יכשלו ח"ו בחשש איסור חמץ בפסח, ובחשש איסור ברכה לבטלה, וינהגו כימי עולם וכשנים קדמוניות:

נדפס

בפקודת הגאון אור ישראל וקדושו מופת הדור רבן של כל בני הגולה כקש"ת מוהר"ר שלמה קלונר נ"ע מבראדי, ועל הוצאות החכמים היקרים הרבנים הגבורים רק"ק קראקא יע"א, לזכות הרבים:

בשנת תרי"ט לפ"ק.

ברשום של כהר"ר הירש זולצבאך, בבר"סלויא.

דער שואל ומשיב איז געווען דער מקיל.[5]

דער נאסוידער רב (הגה"ק ר' אברהם יהושע פריינד ז"ל בעל שו"ת מאור יהושע, שהי' דבוק מאוד בהגה"ק מרן הדברי חיים ז"ל) האט דאם געפלעגט צו רופן 'מאשין מכות', ער האט עם נישט געוואלט אנרופן מצות.[6]

ער שרייבט אין די תשובות (מאור יהושע סי' י') אז דער שואל ומשיב האט חרטה געהאט סוף ימיו.[7]

הגר"מ: מענטשן מיינען אז דער צאנזער רב האט עם גזאגט נישט מעיקר הדין, אז מ'קוקט אריין זעהט מען נישט אזוי, נאר ער לייגט צום עיקר הדין אויך, אז מטעם הכמום וויל איך נישטו...[8]

רבינו: אוודאי, ער האט געהאלטן אז מעיקר הדין איז עם אסור.

ער האט אויך געהאלטן אז ס'איז נישט לשמה, אז א מאשין מאכט דאם איז עם נישט לשמה.[9]

אבער אז ס'איז נישט לשמה איז נאר דער פראבלעם אויף די כזית מצה, א גאנץ פסח וואלט מען ווען געקענט עסן, און ער האט געהאלטן אז ס'איז חמץ אויך כלפי גאנץ פסח...[10]

---

5 האגון רבי יוסף שאול נאטאנזאהן ז"ל בעל שואל ומשיב הוציא לאור קונטרס בשם 'ביטול מודעה' לבטל דברי הקונטרס 'מודעה לבית ישראל' שיצא לאור ע"י הגאון ר"ש קלוגער כנ"ל לאיסורא.



קונטרס

ביטול מודעה

כולל קיצור תשובות גדולי ישראל גאונים וחכמים לדיקים
וחסידים לבטל המעטעריס ומנקפים על מעשה
המכונה בקהלתם מאשינע אשר על ידה יעריכו מצות
לפסח ומכרו מודעה בקונטרס אחד לאמור המאשינע
ולמען ידעו בית ישראל כי לא דברו נכונה ומעשה
המאשינע יפה וכשיבה ונקיה לעשות מה מצות לפסח
נקבלו ונתו נתודי אזן האזינתם אשר הכילו על כנוד מדוניהו
מודיעו וכיונו הגאון הגדול מוהר"ר יוסף שאול
הלוי נאטהנזאהן אב"ד דק"ק לבוב והגליל
להודיע לבני אדם עדיפותם עסותם נקיותם וכשרותם

נדפס

במלות וכוללות סגניריס דקהלתינו

שנת תריט לפ"ק :

Bitel Modue.

Gedruckt bei M. F. Poremba in Lemberg 1859.

6 כן מובא בשמו שפע"א רצו להראות לו בעקערי שעושים שם 'מצות מכונה' שנעשים בדקדוק גדול מאוד, והגה"ק מנאסוידט סירב לראותו, ואמר, אויב דער הייליגער רב האט גזאגט אז ס'איז חמץ גמור, גלייב איך אז עס קומט א מלאך און לייגט אריין חמץ אין די מצות.

7 וז"ל: ...וכן שמעתי מפ"ק מרן הגה"ק צדיקו של עולם משיאווא זצוקלה"ה שצווה למאוד בק' לבוב בשנת תרמ"ב, והגאון בעהמח"ס שואל ומשיב זצוקלה"ה אמר קודם פטירתו לתלמידו וקרובו שהי' אבד"ק סערעט שיהיה מאוד מלאפות על המאשי"ן כי נתחרט על מה שהתיר, ובודאי המתיר יורה כמ"ש (ר"ת תס' ע"י לא. ד"ה דודיא), ועלינו יערה רוח הבורא וכמה וכמה אנשים נעשו בעלי מומין רח"ל.

וידוע שאין לנו בדור הזה מי שיחלוק על דברי מרן דכולהו תלמידי בעל ד"ח זצוקלה"ה וסייעתו הגאה"ק...

8 ע' מש"כ מרן רבינו ז"ל בספרו הק' ויואל משה (מאמר א' סי' קמ"ג) וזלש"ק: "וכשהתחילה השערוריה בעולם על דבר המאשין מצות, והיה פלוגתא בין החכמים מערכה מול מערכה, זה אוסר וזה מתיר, וכאו"א כתב טעמו ונימוקו, בכל פרטי העשיות של המאשין, ומרן הגה"ק מצאנז החליט לאסור מחמת טעם הכמוס וכו', ורבים תמהים מדוע לא גילה טעם ההלכה, והיו גדולים שחתרו להבין טעמו ונימוקו בספרות שונות, ולפענ"ד ד"ת עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר, כי בחלק ב' (סי' א) בענין המאשין ציצית, כתב שאי אפשר להתיר המאשין בשום אופן כי אופני המאשין משתנים בכל יום, ואם יצא מאשינען בהיתר יעשו גם מאשינען אחרים כמתכונתם באופן שבוודאי אסור ומי יאמר להם דבר, וכו', ע"כ חלילה להתיר מאשין במצוה דאורייתא, עיי"ש מה שהאריך בזה, ומובן שטעם זה הוא גם במאשין מצות", עכל"ק בויואל משה.

ועי' בספר קימו וקבלו ח"א (בהערות מ"י הב אות צ"ג) שמביא בשם רביה"ק ז"ל (בשנת תש"ז) מה שאמר בתוך אחד השיחים - עוד טעם יש לומר על תמיהת העולם למה מרן הגה"ק מצאנז זי"ע לא גילה טעמו ונימוקו לאסור המאשין מצות, משא"כ גבי מאשין ציצית (בה"ב סי' א) גילה טעמו, והנראה כי בציצית מסיק הדברי חיים בלש"ק: ובטוח אני לראות מהרה במפלת המאשין, עי"ש. והנה מחמת שהרגיש שבכוחו לבטל כל הפאבריק לא חת לגלות טעמו, משא"כ גבי מאשין מצות לא הרגיש בכוחו לבטלו, לכן סתם הדברים ולא כתב אלא כי הטעמים כמוסים, עיי"ש.

9 א' מעיקרי טענת האוסרים היה שצריך שימור לשמה, וע"י המאשין הוי כמו ע"י חש"ו או עכו"ם ואסור לצאת בה, וכן צריכין שיהיה נעשה ע"י כח גברא, וכ"כ הגאון רמ"ל איטינגער במכתבו הנ"ל (אות ו) וזה לשונו: דע"י המאשין יחסר אחד ממלאכות המיוחדות בפת שצריכין עשייה לשמה במצת מצוה בלישה עריכה ואפיה שהם העיקרים בזה כדמובא בפוסקים, וע"י המאשין נחסר העריכה כי במעשה האיש המגלגל את המאשין לא נערכה העיסה ע"י האדם אלא בכח כח כוחו, וא"כ לא נחשב מעשי ידי אדם, וא"כ על מה יחול כוונתו לשמה.

10 וז"ל מרן הדברי חיים: "אך די לאסור במה שכתב הגאון רמ"ז נר"ו (ה"ה הגאון רבי מרדכי זאב איטינגער ז"ל מלעמבערג מח"ס מפרשי הים וס' מגן גבורים) שראה בעיניו המאשין וכי אי אפשר לגרור היטב הנדבק בו וכו', אולם גם לדעתי הרבה טעמים עפ"י דין לאיסור, אך הם כמוסים אתי, כאשר

הגר"מ: ער ברענגט אפאר טעמים פארוואס ס'קען זיין חמץ, ס'איז געווען די גרויסע רעדלעך.

רבינו: יא, 'וואלצין' האט עס געהייסן.

הגר"מ: אז מ'לייגט אריין א גרויסע טייג ווערט אהנגעווארעמט די טייג.

רבינו: ס'איז מחמץ.

הגר"מ: און נאכדעם ווערט באהאלטן די טייג צווישן די ציינדלעך און עס דויערט אפאר מינוט ביז ווען עס גייט ארויס.[11]

רבינו: דער דברי חיים האט געהאלטן אז מ'קען עס נישט אזוי גוט אויספוצן.

הגר"מ: יעצט איז דא וואס האבן געטראפן דעם מהלך וואס מיר האבן פריער גערעדט, א שיטה וואס דאס מאכט אז אלעס אויפן זעלבן סיסטעם, איין טייגל און מ'געט איין דריי, יעדער איינער נעמט די זעלבע טייגל און געט איין דריי, איז די אלע טענות וואס איז דא דארט (אצל המאשין מצות) איז לכאורה נישטא דא, ס'איז נישט קיין פאבריק, די טענה פון די מאשין מצה איז אז מ'לייגט אריין א שטיק טייג און עס טוט אפאר פעולות און ס'קומט ארויס, דאס איז אויך נישטא.

רבינו: זיי האבן אויך געהאלטן אז ס'איז כח כוחו, און דאס איז שוין נישט, ווייל ס'דרייט מיט זיין כח.[12]

הגר"מ: איז דא האט מען געטראפן אזא סארט וועג וואס איז נישטא אזוי דעם פראבלעם, ס'איז ריכטיג אז ס'איז א נייע זאך, אבער ס'איז דא אמאך חסידישע און מהדרין וואס זיי זענען אריבער אויף דעם.

רבינו: אזוי?! ס'איז דא וואס זענען אריבער אויף דעם?

הגר"מ: די ליובאוויטשער, אפילו ביי זיי איז אויך דא צוויי, האלב ווילן נאר די מצות, די ליובאוויטשער רבי'ס זענען געווען זייער שארף קעגן מאשין מצות,[13]

כן קבלתי מפי חותני הגאון מלייפניק זצ"ל (בעל בריך טעם) שבכמות אלה הדברים אין לגלות הטעם רק לפסוק הדין בהחלט והשומע ישמע וכו', ולכן בדרך החלט אני אומר לכם כי העושה מצות על כלי זה היא חמץ גמור", עכל"ק.

11 כן מתואר המכונה הראשונה (שנוסדה בעיר בערלין בשנת תרי"ח) בספר שדי-חמד (אסיפת דינים מערכת חמץ ומצה (יג,ב): במכונה הזאת הלא עינינו רואות כי הכל נעשה ע"י אדם. ואנשים העושים במלאכה - אחד לש העיסה ע"י העץ המוכן לזה, ואח"כ מושיט בידו לבין הואלצין (קנים מרדדים), ואחד או שניים מעגלין בגלגל. ואח"כ כשיוצא כמו מצה ארוכה כפי אורך השלחן הסמוך להואלצין ומחופה בטס מתכת (בלעק), לוקח ביד כמו שבעה או שמונה רעדליך מחוברים יחד קרובים זה לזה, ועובר על המצה הארוכה מלמעלה למטה ומלמטה למעלה, ונמצאת כולה מנוקבת. ואח"כ חותך בכלי עגול כמידת המצה. ואח"כ נותן בתנור שיש בו שני פיות - אחד נותן המצה מצד מזרח, דרך משל, והשני רודה מן התנור מצד דרום. ואם אחד יסלק ידו אף רגע, לא נעשית מלאכתו בידו. והכל במהירות ונקיות מופלאה. שיערתי בדעתי, כי בין הכל ישתהה ערך חמשה או ששה מינוט.

12 עיי' בדברי הגאון רבי שלמה קלוגער ז"ל בשו"ת האלף לך שלמה (השמטות לאו"ח סי' ל"ח) ובקונטרס מודעה לבית ישראל (עמ' ד') לענין מאשין מצות, שכ' אם הוא מגלגל רק המאשין, ועל ידי כן מסבבין הגלגלים ממילא, ואין הגלגלים בידיו, הוי רק כבר כח כחו.

13 עיין בס' אגרות הרש"ב (ח"ד) שנעתק מכתב מהאדמו"ר הרש"ב ז"ל בערך משנת תרס"ד אל הגה"ח רבי ארי' לייב האפט אב"ד קאנאטאפ בעל שו"ת דברי טעם ומזקני חסידי הצמח צדק, וזה לשון המכתב:

כבוד ידידי הרב המפורסם ווח"ס נכבד י"א כו' מו"ה ארי' ליב שי'. - מכתבו נכון הגיעני, ובדבר המאשין לאפיית מצה, הלא זה כמה שנים מלפנים רבו המנגדים על המאשינען, וכמה מצאו עתה שטובה היא וגם עוד מהודר ביותר וביתרון, אשר הרבנים הגדולים ז"ל יראי ה' וחרדים לדבר הוי' אסרו את המאשין, ומהם אשר לא רצו לגלות הטעמים שלהם, בכדי שלא יסתרו אותם אבל פסקו בתוקף לאיסור, ומהם שכותבים שהוא חמץ גמור, איך ימלא לבנו לעבור ח"ו על דבריהם.

ולבד החששים שכתבו בזה, שמעתי זה איזה שנים מור' יחיאל הלפערין שאמר לו חימיק (כימאי) ירא אלקים אשר עפ"י חוקי החימיע בנגיעת העיסה בהמעטאל של הוואלצין (במתכת של הגלגלות) נעשה בה חימוץ תיקף ברגע זו, ואני מאמין אשר הרבנים הגאונים הנ"ל רוח ה' נוסכה בהם לאסור בתוקף את המכונה מצד החשש הנורא הנ"ל, אף שהם לא ידעו מזה, וע"ד מ"ש בשו"ת צ"צ (יו"ד סי' קע"ו ח"ג) בשם האו"ת.

וכאשר כבודו שואל מאתי, אני איני מסכים על זה בשום אופן, ואין לנו לחדש דברים כי אם לילך בדרך הישרה שהניחו לנו רבותינו הק' זצוקללה"ה, וואת מוטל חובה על כל רב בעירו להעמיד משגיחים בבתי האפי', כי באמת אין השגחה כלל וכמה מכשילים כו'...

והשי"ת יעזרנו שנוהר ממשהו חמץ בפסח, ומיכלא דמהימנותא יאיר בנפשנו לעודדנו ולחזקנו בעבודתו ית'.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאות נפשו וידידו דו"ש מלונ"ח תכה"י - שלום דובער. עכ"ל המכתב.

*

מכתב נוסף יש מהאדמו"ר הנ"ל (נדפס באגרות הנ"ל עמ' רכו) והוא נכתב אל הרה"ג ר' יעקב מרדכי בזפלוב אב"ד פולטבא מחסידי אדמו"ר מהר"ש מליובאוויטש ורעהו הטוב של אדמו"ר מוהרש"ב, וז"ל:

ב"ה יום ב' ב"ב אייר תרס"ז לפ"ק ליובאוויטש - כבוד ידי"נ הרה"ח המפורסם נכבד ומרומם יר"א כו' מו"ה יעקב מרדכי שי'

...בדבר המאשין הנה בעצם הדבר כבר מבו' הרבה בשד"ח, אמנם מה אומר לו אם ח"ו כבודו יתיר מאשין, בלתי ספק אשר יתהוו מאשין ברוב עיירות מפלכים שלהם על סמך זה.

אנדערע ווילן נאר די מצות, און אנדערע נישט. און ס׳איז געבליבן אזא שאלה.

איך האב געזאגט אזוי, הלכה׳דיג איז עס זיכער ווייט פון מאשין מצות, ס׳איז נישט קיין מאשין מצה. איך שרייב אפאר הסברים פארוואס נישט.

רבינו: מ׳האט זיך דאך געקארגט אמאל, מ׳האט געמאכט רונדעכיגע מצות, און די אלע שטיקלעך וואס איז געווען אין די עקן האט מען צוריק געלייגט...[14]

הגר״מ: און דארט איז דא א שטארקע טענה אז דאס איז דאך שוין אויסגעארבעט.

רבינו: איך זעה ער ברענגט דא א מעשה (בתשו׳ תירוש ויצהר (סי׳ קפ״ח) הנ״ל) אז רבי שלמה קלוגער מיט רבי יוסף שאול זענען געווען אין ווייען – כ׳האב קיינמאל נישט געהערט די מעשה – און זיי האבן זיך ארום געקריגט א גאנצע צייט.

ער האט געבעטן, דאהי הייסט עם אן אפוינטמענט, ביים קייסער, און דער מיניסטער האט נישט געקענט אזוי שנעל געבן, און מ׳האט אים געבעטן אז ער זאל צוואיילן, האט ער געזאגט ׳מ׳באקט דאס נישט אויף די מאשין...׳ האט ער אים געזאגט זעהסטו אז ער זאגט אויך מ׳באקט נישט אויף די מאשין... עפעס אזוי האט ער געזאגט, אזוי ברענגט ער די מעשה דארט.[15]

הגר״מ: לויט ווי ס׳שטייט אין די תשובה איז זייער שווער דער חתם סופר, ב׳ או ג׳ מינוט. פון אריין לייגן די וואסער ביז נאכ׳ן באקן זאל זיין ב׳ או ג׳ מינוט?

רבינו קרא מתוך ד׳ החתם סופר הנ״ל:

״הנה אנחנו מקפידים שלא יהיה ולא ישהה מתחילת נתינת מים לקמח עד שתוציא המצה מהתנור אלא ב׳ או ג׳ מינוטין״.[16]

און ער ברענגט דארטן [אין די הגהות] אז ס׳איז דא וואס האבן געוואלט זאגן אז ס׳איז א טעות סופר [שיש גורסים י״ב או י״ג מינוטין], ונמצא שכבר נזכר שיעור זה בשו״ת הרמ״ז סי׳ נ״ב.

הגר״מ: יעצט דא שטייט אויך אז אין אלע בעקעריין פון שטאט, האט דער חתם סופר אכטונג געגעבן ס׳זאל אזוי זיין.

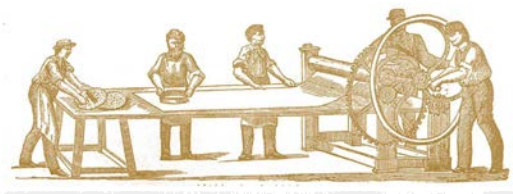
און די אלע מומחים אין בעקעריין וואונדערן זיך אויף דעם ווי אזוי מ׳קען דאס טוהן.

וגם זאת בלתי ספק אשר המאשין בלי השגחה היא גרועה הרבה יותר מהפאדראדין, כי עמל העיסה הוא הרבה יותר באין ערוך וממילא נוגע ביותר השהייה.

ואם כבודו במקומו ישגיח היטיב על כל פרט, גם זה א״א להחליט כ״כ, כי הרי לא יהי׳ בעצמו כ״א ע״י שלוחים כו׳, וביותר כי כל דבר נחלש מזמן לזמן ואם בראשית הזמן יסכימו ויתנו לו מהקהל כל מה שידרוש בהנוגע להההשגחה, במשך הזמן ימאנו כו׳, אבל יהיו מקומות אשר לא ישגיחו, וזה גרוע מאד וגם לא בכל המקומות המאשין הן של הקהל כ״א של יחידים והקלים שבהם מביטים בשלהם, ויפסידו יותר בהנוגע אל הכשרות מהאופים הקלים, והלא יותר טוב לעשות תנורים ופאדראדין של קהל, כי טענות האופים אחת היא, וכבודו יעמיד משגיחים טובים, וכמה שיהי׳ התיקון בזה עכ״פ לא יהי׳ קלקול ח״ו.. עכ״ל.

14 כן מובא בתשובת הגאון ר׳ מרדכי זאב איטינגא ז״ל מלבוב: ...ואחר כך יקחו דפוס אחד עגול ובו יעשו המצות מן העיסה הדקה הפרוסה על השולחן כו׳ ואת אשר נשאר מהעיסה, היינו הקצוות הקצוצים בדפוס העיגול, יקחו ויעשו ממנה עיסה בהצטרף לעיסה אחרת... עכ״ל.

להלן ציור עתיק מהמאשין מצות שהיה בימים ההם, שבו רואים סדר עריכת המצות העגולות באופן הנ״ל:



15 עיי״ש המעשה פלא שפע״א נזדמנו שני הגאונים בעל השואל ומשיב עם הגאון ר״ש קלוגער לפונדק אחד, כשהלכו יחדיו לפעול ולהשתדל לטבת כלל ישראל אצל הקיסר פראנץ יאזעף, ותיכף כשנפגשו סביבם נסערה מאוד בחילוקי דיעותיהם בענין המאשין מצות, וכך נתווכחו על אם הדרך זה הביא ראיות לאיסור וזה להיתר, עד שהגיעו לבית השר שהיה ממונה לקבוע זמני הפגישות עם הקיסר אמר להם שיהיה להם להמתין עד למחר כי הקיסר מאוד עסוק היום.

ר״ש קלוגער שלא היה יכול להמתין עד למחר הפציר בהשר אולי יוכל לסדר להם פגישה עוד היום, אמנם השר סירב והסביר לו שאין ביכלתו לשנות הסדרים, ובין הדברים התבטא בלשונו: ״מען באקט דאס דאך נישט אויף די מאשין״, היינו שאינו הולך חיש מהר כפי רצונם.

כשיצאו מאת השר פנה האון ר״ש קלוגער אל השואל ומשיב ואמר לו: ״לעמבערגער רב, איר האט געהערט, אויך פון קייזער קאנצערלאריץ ואגט מען אזוי ווי איך אז מען באקט נישט מיט קיין מאשין״, ודפח״ח.

16 וז״ל שם בהמשך התשובה הנ״ל: ...אע״ג דשיעור חימוץ הוא י״ח מינוטין, מ״מ במדינתינו זריזין במצוה זו אפי׳ הפחותים, ובכל זה חלילה ללוש עיסה כשיעור חלה, כמבואר בש״ס [פסחים מ״ח ע״ב] ושו״ע [סי׳ תנ״ז ס״א] קפיזא לפסחא, כי אם העיסה יותר גדולה משיעור חלה אין ידים שולטות להצילה מחימוץ, וגם שלא יהא שום חמימה בחדר ששם עורכין המצות עד שיניחנו על הפאל״ה שסמוך לנתינה לתנור ממש אפי׳ כרגע כמימריה... עיי״ש.

איז וואס האלט דער רבי, מ'קען זאגן אז דער חתם סופר האלט אויך אזוי מיט די וועג? ווייל מיט דעם וועג יאגט מען אהן. דער פראבלעם וואס ס'נעמט צייט ווייל איינער מאכט אזוי און איינער אהער אהין, אבער אז יעדער גייט נאר אין דרכי, איז שנעלער ס'זאל זיך ענדיגן.

רבינו: קען זיין, אבער ס'מוז נישט זיין, כ'וועל אייך זאגן, אינדערהיים [במדינות אייראפע לפני המלחמה] האט מען נישט געבאקן אזוי ווי דאהי, היינט דאהי באקט מען ווי מ'רופט עם אינטער א סיסטעם, דאס הייסט מ'קנעט איין, און די אכצן מינוט רעכנט זיך ביים איינקנעטן אנדערש ווי ביים רעדלען, ס'איז גערוקט, ווייל ווען דער רעדלער רעדלט נאך די אלטע מצות האט דער קנעטער זיך שוין געוואשן די הענט און ער מאכט שוין א נייע מיירע, ווייל דאס איז ארבייט אזוי ווי א פאבריק ארבעט. אמאל האט מען נישט אזוי געארבעט. כ'האב געהערט פונעם טאטן ז"ל ווי אזוי האט מען געבאקן מצות אינדערהיים? אלעם איז געגאנגען צו שטאט, מ'האט איינגעקנעטן, מ'האט אויסגעוואלגערט, מ'האט אריין געלייגט אין אויוון, און מ'האט געענדיגט, מ'איז זיך געגאנגען וואשן די הענט און מ'האט אהנגעהויבן פון דאסניי, יעדעס מאל איז געווען א פרישע התחלה, אזוי האבן זיי געמאכט, במילא קומט אוים קען מען עס מאכן אז ס'זאל ווערן א מצה אין צוויי מינוט. מ'האט אויך נישט געריעדלט אינדערהיים, מ'האט געשטיפלט... מ'איז אדורכגעגאנגן די גאנצע מצה מיט האלצערנע גאפלעך, אז ס'האט געדויערט לענגער ווי היינט רעדלען.

הגר"מ: אין אלע בעקעריייעז איז אזוי געווען?, ווייל איך פארשטיי אז דא ברענגט ער אין די תשובה אז אלע בעקעריייעז איז געווען אזוי, און ס'זעהט אוים אז ס'איז געווען גרויסע בעקעריייעז.

רבינו: יא יא, ס'איז געווען א גרויסע שטאט, און אידן האבן געדארפט צו האבן מצות.

אין די הוראות פונעם פעטער ז"ל שטייט אויך אזוי, נאך יעדע מיירע זאל מען זיך וואשן די הענט, אזוי האט מען געארבעט אין די אלטע היים.[17]

הגר"מ: ביי מיין טאטן'ס (הגאון הגדול בעל קנה בושם ז"ל) פרטי'שע חבורה איז אויך געווען אזוי, ס'איז נישט געווען קיין הוראה כללית, אבער אזוי איז געווען, מ'האט געארבעט אויף א מיירע, און יעדער וועלגערער האט נישט געטארט נעמען נאך א מצה, ער האט געמאכט איין מצה און זיך געגאנגען וואשן די הענט, אזוי האט מען געמאכט.

רבינו: יא, אזוי איז געווען אינדערהיים.

הגר"מ: איז לויט ווי דער רבי זאגט איז אפילו די גרויסע בעקעריייען. ווי אזוי האט מען געקענט?

רבינו: ס'איז אזוי, ארבעטער'ס איז געווען, מ'האט נישט געצאלט קיין סאך, און ס'איז געווען אסאך ארבעטער'ס, יעדער האט גוט געקענט די עבודה ווייל יעדער האט זיך געקנעטן פאר זיך א גאנץ יאר און מ'האט אליינס געבאקן, יעדער האט זיך דאך אליינס געבאקן ברויט און חלות אויך, האט יעדער געקענט וועלגערן.

הגר"מ: אלע האבן געקענט אלעם.

רבינו: יא, מ'האט געקענט, אזוי איז געווען. במילא האט מען געקענט אניאגן די ארבעט.

במילא איז נישט קיין ראיה אז דער חתם סופר האט גארבעט מיט דעם מהלך (הדרייער–רעדל הנ"ל). מ'האט דאס געקענט באוויזן אויפן געהעריגן אופן אויך.

הגר"מ: וואס דער חתם סופר האט געהאלטן וועגן מאשין מצות ווייסט מען נישט, די מאשין מצות איז דאך ארויסגעקומען הערשט שפעטער.

רבינו: יא, ס'איז געווען אינעם כתב סופר צייטן, און ער האט מתיר געווען מאשין מצות, וועגן דעם איז עס געווען אין אונגארן (אצל האשכנזים).[18]

הגר"מ: אבער דאס איז קלאר אז צאנזער אייניקלעך האבן דאס ענגוצט, לויט ווי אזוי ס'שטייט דא (בשו"ת תירוש ויצהר) איז פשט אז זיי האבן אויך אזוי געטוהן.

רבינו: זיי זענען געווען אין גלות, אין קארלסבאדלד, זיי זענען נישט געווען אינדערהיים, זיי זענען געווען

---

17 בשו"ת דברי יואל סי' קס"ג, וכן בהגש"פ דברי יואל (עמ' כ"ב) מובא אזהרות ותקנות בסדר אפיית המצות משנים הקודמים בק"ק סאטמאר יצ"ו, ושם באות ט"ז כתוב כדלהלן: "הלש והמגלגלין וכל העוסקים בהמצות, ידיחו ידיהם אחר כל מיירע במים צוננים היטב שלא ישאר משהו עיסה על ידיהם, ולנגבם. על כן יהא מוכן כלי גדול מלא מים, וכלי קטן לשאוב לצורך הדחת הידים ומפות יבשים, שיוכלו להדיח ידיהם ולנגבם היטב בזריזות.

18 וז"ל הכתב סופר: "והסכמנו לאפות עליה כי הכל בזריזות ביותר מעל ידי עוורים אדם", עיי"ש.

צופרידן אז מ׳האט געהאט מצות, דאם איז נישט קיין ראיה אז מ׳וואלט דאם געטוהן אויך לכתחילה.

הגר״מ: אבער ס׳איז משמע אז מ׳האט אויסגעשטעלט לכתחילה בעקערייען אויף דעם וועג.

רבינו: מ׳האט אויסגעשטעלט די בעקעריי אזוי, אבער ס׳איז געווען אין די ערשטע קריג, זיי זענען געווען אין קארלסבאלד, עם האבן געווואוינט דארט אסאך אידן.

הגר״מ: אבער כ׳פארשטיי אז ער ברענגט דאם פאר א ראיה אז ס׳איז געווען נארמאל.

רבינו: וועז ס׳איז א שעת הדחק קען מען נישט קיין ראיה ברענגען, אין מביאין ראיה משעת הדחק (ירושלמי סוכה פ״ג).

ס׳איז דאך טאקע געווען א שעת הדחק, דעמאלטס איז נישט געווען וואם צו עסן, מהאט אפילו מתיר געווען קטניות ביי די ערשטע קריג.[19]

---

19 עיי׳ בקובץ אוצרות ירושלים (חלק רמ״ב עמ׳ תר״ס) שמביא קול קורא שהיה בעיר וויען בשנת תרע״ט להתיר קטניות בפסח מחמת המלחמה, ועליה התומין כל גדולי הרבנים ששהו אז בעיר וויען כגון הגאון רבי מאיר אריק אב״ד טורנא, והגאון בעל המחזה אברהם מבראדי והגאון רבי יוסף ענגעל זצ״ל ועוד.

להלן העתק מנוסח הקול קורא הנ״ל:

״ב״ה

מ ו ד ע ה

אנחנו הח״מ שמנו על לבינו גודל הלחץ והדחק בחיי נפש לאחינו הגולים מגאליציען ובוקאווינא אשר פה עיר וויען ויצא מאתנו במוסכם עפ״י התורה הקדושה להתיר לחנ הפסח הבעל״ט בשנה הזאת בפה וויען מקצת דברים שנהגו בהם איסור והם הדברים שיבואו להלן, ועפ״י האופנים שיבוארו.

א. ערבסון. באהבען אונד גענבצע קוקורוץ. דאס הייסט מאן זאל ניכט קויפען גמאלענעם קוקורוץ־מעהל. נור גאנצען קוקורוץ אונד מאן זאל עס אליין מאהלען אין אייגער האנד־מיהלע. ריין אויסגעפוצטע אויף פסח אונד דאמאלס איוט אויך נור מותר צו קאכען אבער ניכט בו באקען.

ב. דיע אבענענאנטע ואכען, באות א׳, ברויכט מאן זעלבסט אויסקלויבען פאר פסח זעהר גענוי דאמיט עס זאל אין זיי ניכט זיין ח״ו קיין שום משהו מאן איינען דער מיני דען נעמליך ווייץ, גערשטע, קארן, האפער אונד אקערש.

ג. דאס קאכען מאן אבענענאנטע ואכען באות א׳ אין פסח מוז זיין דורך חלי״ה דאס הייסט מאן זאל זיי ניכט אין מאפף העראיינלעגען בעפאר דאס וואסער וויידר גוט זיידען (דאס הייסט בלאלזען) דאן ערסט זאל מען דיע אבענענאנטע ואכען אין דאס זידענעדע וואסער העראינקאמען זאלען זיי גאר ניכט ענענעצט וועדידען.

ד. פיר קינדער, וועלכע הבנען ניכט מאלענדט דאס צוועלפטע יאהר, זאווהל זברים ווי אויך נקבות מעג מאן אויך ריין אוז הירז געבען אונד אויך פיט דער בעדינגונג. דאס פאר פסח גוט אינבראזוקלויבען כנ״ל באות ב׳ אונד דאס קאכען ע״י חליטה דהיינו אין זידענדעם וואסער דוקא כמבואר באות ג׳, אויך מוז מען סעפעראטע כלים האלטען פיר דעם קאכען אונד עסען ריין אונד הירז לקטנים וקטנות הנ״ל (כי אורז ודוחן חמור יותר מקטניות).

ה. בלומענ־עהל וואס קאמט מאן אונגארן איוט מותר לפסח דיעזעס יאהר. מאן זאל דאס קויפען פאר פסח אין איין פסח׳דיגע כלי העראיינניעסען.

ו. כל התתירים הנ״ל אינם אלא בשנה זו ובפה וויען וכן אין ללמוד מזה לשנה אחרת ולמקומות אחרים, כי התרנו מחמת הדחק כעת פה וויען וכן אין להתיר עוד שאר מיני קטניות רק הדברים המבוארים לעיל אות א׳ הן לקטנים הן לגדולים וריין והירז הנ״ל לקטנים דוקא כמבואר שם והכל עפ״י האופנים המבוארים לעיל.

והשי״ת ברחמיו יסתר ויגאלנו ויבנה בית מקדשנו ותפארתנו ונזכה לקיים חג הפסח ככל משפטו וחקתו בב״א.

ועיז באעה״ח ר״ח ניסן עטר״ת לפ״ק וויען.

אברהם מנחם הלוי שטיינבערג אבד״ק בראדי.
מאיר אראק אבד״ק בוטשאטש
יוסף ענגעל ראבד״ק קראקא
חיים יצחק ירוחם אבד״ק אלטשטאדט
יחיאל מיכל ליישער אבד״ק דונאיוב
דוד פרענקעל אבד״ק נעפאלאקוויץ
בן ציון כ״ץ אבד״ק בארשטשוב.״

ועיי׳ בשו״ת מהר״ם בריסק (ח״ב סי׳ י״ט) דהתיר חמניות שחורות בשעת מלחמה שהיה שעת הדחק, והביא שיש מהגדולים שאין מחשיבים אותו כקטניות. ועיין בשו״ת יד יצחק (חלק ג׳ סימן ח׳), וראה בזכרון יהודה (סימן קט״ו), ובמרחשת (ח״א סימן ג׳) שאסרוהו בקטניות, וראה במעדני שמואל (סימן קי״ז).

ובס׳ ׳בנתיבי עם׳ (אוסף מנהגי ירושלים) כתב על מנהגי ירושלים: וחכמי הספרדים היו נמנעים מאורז, מאחר שהדבר יצא מפי הפר״ח והחיד״א, ברם במלחמה העולמית הראשונה מחמת הרעב התירו לאכלו, שנשלח כמות הגונה מארה״ב לשבור הרעבון... ע״ש.

אמנם יש לציין שבשו״ת שואל ומשיב (מהדורא קמא ח״א סי׳ קע״ח) מביא מעשה נורא, שפעם אחת נתאספו הרבנים הגאונים והתירו לאכול באותה שנה קטניות בפסח מפני הדוחק הגדול ששרר אז, והיה מכשול גדול מפני שהמון העם בישלו את הקטניות במים, ומתוך כך הזרו בהם הרבנים, והורו לאיסור, ובאותה שנה מתו רבים במגיפות קשות שפרצו היל״ת, ותלו הרבנים את המגיפות בהיתר הקטניות, ונעתיק לשונו שם: והעידו אלי אנשים רבים שאבותיהם ספרו להם שפ״א נתאספו הרבנים הגאונים והתירו לקנות בונים לאכול בפסח, והיה מכשול גדול שההמון בשלו בוני״ס עם טשיפקליך כמנהג בחול, וחזרו בהם הרבנים והיתה שנה קשה אה״כ, ורבים מתו בחולאות קשות ורעות ר״ל, ותלו הרבנים אז באותו חטא ד׳ יצילנו משגיאות הוראה, ובפרט להקל על סייגי הז״ל, ע״כ.

מאידך גיסא מסופר על רבי יצחק אלחנן מקאוונא ז״ל שהתיר קטניות בפסח בשנת בצורת, כדי להציל נפשות מרעב, כשראה שהגאון רבי ישראל מסלאנט זצ״ל חוכך בדבר, אמר לו רבי יצחק אלחנן: ידע מע״כ, שאני ובני ביתי וכל חשובי קאוונא נאכל קטניות בפסח, יראה מר ממני וכן יעשה, כדי שלא יהא לבם של עניים נוקפם שעבירה היא בידם, ויושבת מהם משוש חגם..

אגב, עיי׳ בס׳ בקדושתו של אהרן (עמ׳ קס״ח) סיפר רבי דוד פרענקל ז״ל על אביו הרה״ח רבי בערל ז״ל בשעת מלחמת העולם השניה היה זמן שרצו להתיר קטניות בפסח מפני שעת הדחק, והחליטו שיכנסו אסיפה עם כמה רבנים אשר באותו הגעטא ושם יקבלו החלטה, לאסיפה קראו גם לר׳ בערל הנ״ל שהיה מוועד העסקנים, במהלך האסיפה כבר נטו כל הרבנים שם כי״ב במספר להתיר קטניות בפסח, מפני שאין ברירה מחמת גודל הדחקות והעניות הגדולה ששרה שם בגעטא.

כששמע זאת ר׳ בערל התחיל להרעיש שם שבשום אופן אינו מסכים שיתירו קטניות בפסח, ואם הם יתירו אז הוא יתפטר מהוועד, ובאמת רצו בו מאוד מכיוון שהוא עזר להם הרבה, ושאלו אותו אם אין אתה מסכים שנתיר כיצד יסתדרו הציבור עם הדחקות והעניות, ענה ר׳ בערל שהוא יסדר בבית התבשיל שיתנו מאכלים אחרים, וכך הוה שסידר בשביל העולם מאכלים אחרים, ועי״ז לא נצרכו להתיר קטניות בפסח.

אחר העובדא הזאת בא ר׳ בערל לביקור בימי החנוכה להרה״ק מהר״א מבעלוא, וכיבדו מרן לזמר מעוז צור, והיה פלא בעיני הקהל שדוקא אותו שהינו עסקן חרוץ כיבד בזמר ׳מעוז צור׳ שהדרך היה לכבד רבנים וכדו׳.

פנה אליהם המהר״א באמרו, אל תתפלאו האיך אני מכבדו במעוז צור, כיון דהיהודי הזה עמד כנגד י״ב רבנים, וכל זה היה בעיצומה של המלחמה וזכר אותו לטוב.

א׳ הנוכחים: די טענה איז אויפן צווייטן רעדל?, די צווייטע וועלגערער אז דאם איז כה כוחו?

הגר״מ: ביי דעם איז נישטא דער פראבלעם. דארטן איז געווען דער וויכוח צי כה כוחו הייסט ווי כוחו.

דאם פון וואם אונז רעד מיר איז געמאכט אזוי, אז יעדער ריר וואם ער גיט טשעפעט ער גלייך דעם אנדערן וועלגער רעדל אויף. מיט יעדן ריר רירן זיך ביידע אויפאמאל, ער האלט די הענטל צוגעטשעפעט צו ביידע און ביידע וועלן אויף איינמאל, אז נישט איז טאקע א פראבלעם.

א׳ הנוכחים: נו, אויב אזוי וואם איז די טענה אויף דעם?

הגר״מ: אויף יעדע נייע זאך וואם קומט ארויס וועלן א מדובר.

דער אויוועז דארט ארבייט אויך אויף אן אינטערסאנטן אופן, דער אויוועז ארבעט אויף געז, אוז א אזא אייזערנע נעץ פארט אריבער.

[אגב כשהגיע לא״י גילה הבילגוריייער רב ז״ל שזה שקראו לאסיפה לר׳ בערל פרענקל ז״ל היה בשליחותו של אחיו הקדוש המהר״א דהוא הבין שהרבנים ירצו להתיר קטניות ואילו ר׳ בערל בודאי יעמוד בפרץ נגד רעיון זה, על כן מצוה שיקראו אותו לבוא אל האסיפה].

כמו כן מסופר שבשעת מלחה״ע הראשונה שרר רעב גדול באוקריינא, ורב א׳ רצה להתיר אכילת קטניות בפסח של אותה שנה מפני הרעב, הוא כתב תשובה ארוכה אל ״החפץ חיים״ זצ״ל על התרת הקטניות, ולא עבר זמן מרובה ובא שליח מ׳החפץ חיים״ ואמר לו ש׳החפץ חיים״ מסכים עמו, ובשנה זו יכול להתיר קטניות כפי הנראה בעיניו.

לאחר זמן נפגש הגרש״י עם בנו של ה׳חפץ חיים״ הגאון ר׳ לייב ז״ל ונוצרה ידידות ביניהם, וסיפר לו ר׳ לייב, שבשעה שבא מכתבו ל׳חפץ חיים״ ישב לכתוב לו תשובה כדרכה של תורה, באמצע הפסיק ושלח על ידי שליח להודיע שהוא מסכים להיתר, ואמר החפץ חיים״ לבני ביתו, רב זה צעיר לימים הוא, אם אכתוב לו תשובה, מסתמא ברבות הימים הוא יפרסמה, נמצא שהפסק שלי על הקטניות יהיה לדורות, ואת אינני רוצה, לכן העדיף לשלוח שליח. ואכן לימים כשהיה הגרש״י מספר מעשה זה היה מוסיף, שאין כל ספק בדבר שאם היתה לו תשובה מהחפץ חיים׳ בוודאי שהיה מפרסמה.

ומן הראוי להעתיק מש״כ בס׳ אמרי דבש כדלהלן: הרה״צ מו״ה אהרן טייטלבוים שליט״א מטשענסקאוויץ שמע מפי אביו הגה״צ רבי יהושע חיים טייטלבוים זצ״ל מטשענסקאוויץ, שמקובל בידו שזקינו הגה״ק רבינו אלעזר ניסן טייטלבוים זי״ע אב״ד דראהביטש, התיר פעם אחת לבני עירו לאכול קטניות בפסח, מחמת בצורת אשר היה באותו שנה, ויהי בערב כאשר ניגש לערוך את הסדר, החלו כל העם לבוא לביתו בשאלות שונות ומשונות אשר אירעו להם, באופן שלא היה מעולם, ולא הספיק להתחיל את הסדר, ויאמר מה נשתנה הלילה הזה מכל לילות הפסח, אשר אינו יכול להסב לשולחן הסדר מכל ישראל, אין זה כי אם אות מן השמים על שהתרתי השנה קטניות בפסח.

רבינו: איך פארשטיי ווי אזוי דאם ארבעט, ס׳פארט אריין פון איין זייט, און עס קומט ארויס פון די צווייטע זייט.

הגר״מ: יא, און אויף דעם איז נישטא קיין טענות.

ביי יעדע נייע זאך איז אזוי, א מענטש זעהט א נייע זאך ווערט נתעורר זאכן, ס׳איז פשוט אזוי.

א׳ הנוכחים: פארוואם דארף דאם זיין אויף געז, עס קען דאך זיין מיט פשוט׳ע האלץ אויך.

רבינו: אמת, אבער דאם איז שוין דא נאך בעקערייען וואם דער אויוון איז אויף געז.

הגר״מ: די וואם האבן פרט׳שע בעקערייען מאכן אויך אויף געז.

רבינו: דער אמת איז אזוי, היינט איז אכשר דרא אין אסאך זאכן וואם מ׳קען מהדר זיין במצוות, וואם מ׳האט נישט געקענט מהדר זיין אמאל לויטן מציאות, אין מצות טאקע אליינס אויך, ס׳איז קיינמאל נישט געווען אזעלכע גוטע מהודר׳דיגע מצות וואם ס׳איז היינט דא, ס׳איז נישט געווען אזא גוטער אויוון, היינט איז זייער גוט די טעכניק, עס איז א גוטער דאך, א אויוון איז געווען מ׳האט געהייצט מיט האלץ, מ׳האט נישט געקענט קיין קוילן, מ׳האט נישט געבאקן אויף קיין קוילן נאר אויף האלץ, די האלץ פלאמט גוט עם ברענט גוט אבער ס׳ברענט זיך אוים, ס׳האלט נישט אזוי גוט די היץ, דערפאר איז תנור ראשון די ערשטע אויוון געווען א גאנצער יהום ווייל ס׳איז נאך געווען היים, און שפעטער אין טאג האט שוין נאכגעלאזט ס׳איז שוין נישט געווען אזוי היים.

אין סאטמאר האט דער פעטער ז״ל געמאכט א פאטענט אז ס׳איז געווען א פי התנור אין די אנדערע זייט אויך, איינער האט אריין געלייגט און דער צווייטער האט ארוים גענומען, ס׳איז געווען אזא פאטענט וואם איז נישט געווען בעפאר, דאם איז געווען א דבר חידוש.

הגר״מ: ביי דעם אויוועז גייט עם אויך אזוי מ׳לייגט עם אריין דא, און עם פארט ארוים אויף די אנדערע זייט.

רבינו: די חמיז׳דיגע בעקערי׳ס גייען אזוי.

הגר״מ: די מאשין מצות פון די עדה החרדית גייט אויך אויף דעם ווען.

רבינו: ביי ברויט אין חלות באקט זיך עם אויך אזוי, מ׳קען דאם זעהן, עם פארט אריין און עם פארט ארוים. ס׳איז אהנגעשטעלט דאם באקט זיך צום ביישפיל צוויי און צוואנציג מינוט, און דאם פינעף און צוואנציג מינוט.

א׳ הנוכחים: הייסט דאם אז די רבנים האוסרים איז נאר וועגן די וועלגער רעדל, נישט וועגן דעם אוייוועז?

הגר״מ: ניין, די רבנים האוסרים איז נישט געווען וועגן דעם, די תשובה וואם איז געווען פאר צעהן יאר צוריק, יעצט האט מען עם שוין געמאכט א אנדערן אופן. פאר צעהן יאר צוריק איז באמת געווען אז מ׳האט אריין געלייגט א גרויסער טייגל אוז ס׳האט געמאכט כל מיני זאכן. דאם איז א אנדערע זאך אינגאנצן, ס׳האט זיך טאקע געבויעט אויף די ערשטע, אבער מ׳וועלט היינט פרומער, היינט דער ציבור וועלט פרומער.

רבינו: אבער די אלטע איז דאך עכטע מאשין מצות.

הגר״מ: אויף די אלטע איז געווען א וויכוח, אבער דא מ׳קען פארשטיין אז ס׳איז אנדערש, דארט האט מען אריין געלייגט א גרויסער טייג אוז ס׳האט ארוים געלאזט מצות, דא האט מען געמאכט אז יעדער וועלגערער דרייט מיט דעם איין מאל.

רבינו: כ׳פארשטיי דעם חילוק, כ׳פרעג אבער אויף די הוה אמינא פון די אלטע מאשין, ס׳איז דאך רעכטע מאשין מצות. וואם איז אנדערש?

הגר״מ: יא יא, אפאך האבן דאם געשריגן דעמאלטם, וואם איז דער אויפטוה, וויייל דאם איז פון לעקטער אוז דאם איז נישט פון לעקטער? אין די צייטן פונעם צאנזער רב איז אויך נישט געווען פון לעקטער.

רבינו: אוודאי, ווי אזוי האט געארבעט יענע מאשין? איינער האט עם געדרייט.[20]

הגר״מ: ס׳איז טאקע א וואונדער, אז מ׳קוקט היינט אין די קונטרסים ווי אזוי ס׳האט געארבעט, מ׳האט געדרייט א גרויסן טייג אוז ס׳איז געווארן אויסגעשפרייט די טייג אזוי לאנג ווי דעם טיש, אוז נאך אפאר מינוט וואם איז געווארן א גרויסע פלאכע פלאטע האט געמאכט דערפון רינדעכיגע מצות, נאכדעם האט מען געגומען די אלע איבעריגע אוז מ׳האט עם צוריק געלייגט פון אנהייב, אוז דאם איז עפ״י הלכה א גרויסער פראבלעם, ס׳איז טאקע געווען צוויישן די מתירים גדולי עולם וואם האבן עם מתיר געווען, אבער ס׳איז א פלא.[21]

רבינו: יא, אזוי איז געווען, מ׳האט געגומען די איבעריגע שיריים אוז מ׳האט עם צוריק געלייגט אוז געמאכט פון דעם א פרישע מצה.

הגר״מ: הגם היינט די מאשין מצה, אוודאי די חסידים עסן נישט קיין מאשין מצה, אבער אין די עדה החרדית איז דא א הכשר אויף בויידע, פאר די ליטוויישע וואם עסן יא די מצות, די פרושים, ס׳איז אבער געבויעט אז ס׳ארבייט זייער גיך, נישט אויף דעם אלטן סיסטעם, כ׳זאג נישט, מיר חסידים וועלן דאם נישט גיין עסן, אבער די ליטוויישע שרייען אז ס׳איז נאך בעסער.

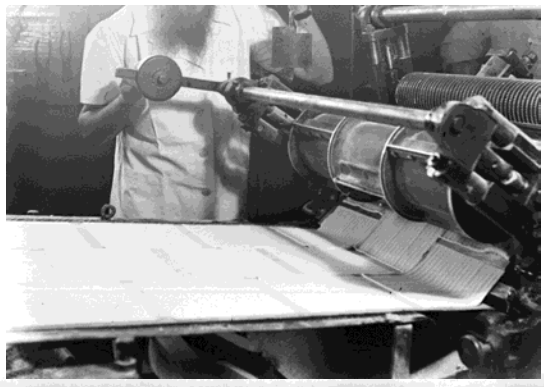
פון הרב פישער (הגאון הגדול רבי ישראל יעקב פישער זצ״ל ראב״ד העדה״ח) זאגט מען נאך – ער איז געווען אמאל באזוכן אין א חשוב׳ע בעקעריי אין ירושלים וואו מ׳האט געבאקן האנט מצות – האט ער געזאגט ׳עם איז שוין באלד אזוי גוט ווי די מאשין מצות...׳.

אבער למעשה וועלט מען אוז מען וואם זענען מקפיד צו עסן נאר האנט מצות, למשל הרב אלישיב אין די לעצטע יארן האט מקפיד געווען נישט צו עסן די דריי מצות ביים סדר נאר פון האנט מצות. עם וועלט אפילו ביי די גדולים א שטארקער שינוי אין דעם.

רבינו: דאהי איז עם אונטער געגאנגען, עס איז נישטא די אשכנז׳ישע אידן וועט ס׳זאל דאם עסן, אמאל איז דאך דא אויך געווען א בעקעריי פון מאשין מצות, היינט איז

20

תמונות המאשין שהי׳ בימים ההם בלא לעקטער:



21

תמונות המאשין מצות כהיום:



נישטא קיין קונים דערויף, ס׳האט שוין נישט געלוינט צו האלטן דעם פאבריק.

הגר״מ: יעצט קען אפשר זיין אויך אז ס׳פאלט אביסל, וועגן אלע בעקערייען וואס באקן עבודת יד מצות, אויב ס׳איז נישט קיין חבורה נאר ס׳איז סטאנדארט, איז עס גוטע מצות.

רבינו: דאהי איז עם די עזרת נשים, ערליכע נשים ארבעטן דא, היזיגע איינוואוינער׳ס.

הגר״מ: איי ס׳שטייט דאך נשים עצלניות הן? דאם איז סתם אזוי א קשיא, ס׳שטייט אז נשים עצלניות, און מ׳זעהט אז ווען מ׳דארף קלויבן ריז וכדו׳ האבן זיי געדולד מער ווי די מענער.

רבינו: עצלניות מיינט אפשר לגבי טראכטן, נישט לגבי טוהן, און ס׳איז דא נאך תירוצים.[22]

אבער אזוי איז דא ביי די מצות דאהי נאר נשים צדקניות, אלעם ערליכע, היזיגע איינוואוינער׳ס.

ס׳איז געווען א מדובר וועגן גרויסע מיידלעך וואס קומען דא באקן, ביי וועלכע יאר מ׳קען זיי שוין לאזן באקן.

הגר״מ: דער רבי געבט הוראות וועגן באקן? ס׳איז דא הוראות כלליות?

רבינו: יא, אוודאי.

ס׳העגנט דארט אויף די וואנט די הוראות.

א׳ הנוכחים: אין ירושלים באקט מען די ערב פסח מצות שוין פון פאר חצות?

הגר״מ: ניין, בדרך כלל זענען די חבורות נאר נאך חצות. קען זיין ביי די פאבריקן איז דא וואס באקן יא פריער, וויים איך נישט.

א׳ הנוכחים: איינער האט אזוי געזאגט אז ס׳איז דא אזעלכע וואס באקן פאר חצות.

רבינו: נישט דאם האט מען געזעדט, וועז דארט איז נאך פאר חצות טאר מען זיכער נישט, דער טור (סי׳ תנ״ח) ברענגט דאך אז ס׳איז אסור.[23]

נאר איינער האט געזאגט, אז דאהי איז דא וואס באקן שוין ערב פסח פאר חצות, ווייל ס׳איז דעמאלטס שוין אין ירושלים נאך חצות, און דאם איז דאך א זכר צום הקרבת הפסח במילא זאל מען קענען רעכענען אז מ׳קוקט לויט חצות אין ירושלים, ס׳איז דא וואס טוהן אזוי דאהי.[24]

אינטערעסאנט, דער זיידע ז״ל דער קדושת יו״ט פלעגט פאר זיך מקבל שבת זיין יעדן ערב שבת לויט די שקיעה פון ארץ ישראל.

דער קאמארנער (הגה״ק בעל היכל הברכה ז״ל) ברענגט אויך אזוי אין שלחן הטהור, און ער שרייבט אז ער אליינם

---

22 דהנה בירושלמי (עי׳ תוס׳ פסחים דף ד ע״ב ד״ה ימנוהו רבנן) **איתא שנשים אינן נאמנות על בדיקת חמץ, משום שעצלניות הן ע״ש.**

והקשו המפרשים, דמאידך מצינו במדרש (שמות רבה פח ב) **עה״פ כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבית ישראל** (שמות יט ג) **שאמרו למה לנשים תחלה, שהן מזדרזות במצות׳. הזינן דאדרבה נשים זריזות הנה במצוות, ומה טעם הכא בבדיקת חמץ אינן נאמנות. מטעם שעצלניות המה.**

ויש שתירצו שנשים זריזות במצוות המוטלות עליהן אבל בבדיקת חמץ הן עצלות משום שהיא מצוה שאינה מוטלת עליהן אלא על בעל הבית אבל מסתבר שאם היא בעלת הבית והיא חייבת בבדיקה באופן זה פשוט שנאמנת כלפי עצמה.

ועיי׳ ביפה תואר על המדרש שתירץ שכאשר יש מצוה ודאית הן מזדרזות יותר מאנשים, וזו כוונת המדרש אבל בבדיקת חמץ הן מתעצלות, משום שהן סבורות שאין צורך בכך כיון שמניחות שלא ימצאו חמץ.

וכן משמע בסמ״ג (עשה לט) **שכתב שאף שנשים נאמנות גם בדאורייתא, זהו בדבר שיודעות שהוא ודאי איסור, אבל בבדיקת חמץ סבורות שאין חמץ בחורים ובסדקים, ונמנעות מלבדוק מפני עצלותן.**

אגב, יש לציין שהמאירי (פסחים ד. ד״ה ובתלמוד) **ביאר שכוונת הירושלמי להיפך, שלא הוצרכנו להכשיר בדיקתן של נשים משום שהן עושות מלאכתן במותניות ובודקות בכל כוחן יפה יפה, ואינן טרוחות בענינים אחרים. וכן מבואר ברבינו מנוח** (חמץ ומצה פ״ב הי״ז), **ובראבי״ה** (סי׳ תכח).

---

23 בסימן תנ״ח הביא הטור מדברי הירושלמי לאסור להכין המצות לפני חצות של ערב פסח, משום שהוקש לקרבן פסח שאין זמנה כי אם בערב פסח לאחר חצות, והביא מתשובת הגאונים מעשה באחד שאפה מצות קודם ארבע שעות וכבר ביער חמצו, ואסרו רבותינו המצה משום דאיתקש לפסח, וכיון שפסח אינו נשחט אלא משש שעות ולמעלה אף מצה כן.

וכן דעת רש״י בספר הפרדס (סי׳ קכ״ט) שמה״ת אין יוצאין במצה שנאפית קודם חצות של ערב פסח, דמצה איתקש לקרבן פסח כדכ׳ על מצות ומחורים יאכלוהו וגו׳, וכמו דזמן עשיית קרבן פסח הוא בער״פ אחר חצות, ה״ה אפיית המצות דאין היקש למחצה. ובשבלי הלקט (סי׳ רי״ג) מביא משמו שעל כן אין לאפות אלא בער״פ אחר ו׳ ומחצה, וכ״כ במעשה רוקח לרבינו בעל הרוקח ז״ל (אות ל״ו) שאין לאפות בער״פ עד שעה ז׳ ומחצה שאז הי׳ זמן הקרבת הפסח.

אמנם הגר״א (שם) הוכיח שהבבלי חולק על הירושלמי והתוספתא, וכך דעת הרבה ראשונים.

24 כן מתאמרא בשם כ״ק בעל ויחי יוסף מפאפא ז״ל ועוד כמה פוסקים מדור הקודם, ובבית אופה דק״ק פאפא-צעהלים בברוקלין אכן מתחילין אפיית המצות מצוה בערב פסח משעות הבוקר מדין שהוא אחר חצות דאר״י.

להלן תצלום מההוראות כפי שנמסר לעובדי מלאכת הקודש ע"י הגאון דומ"ץ קרית יואל שליט"א:

בעזהשי"ת

די פליכטן פון א 'מצה בעקעריי' ארבייטער

געהערט געווארן ביי די 'דברי פתיחה' פאר אלע מיטארבעטערס אין די מצה בעקעריי

ע"י הגה"צ הדומ"ץ שליט"א

מלאכת הקודש - הייליגע ארבעט

איך וויל דא זאגן אפאר וועדטער פאר די אלע איינגעשטעלטע, די עוסקים בעבודת הקודש דא אין די מצה בעקערי. איך רוף עס אן 'עוסקים בעבודת הקודש', כאטש ס'איז נישט קיין ישיבה, נישט קיין מלמדים, עס באקומט אבער א צונאמען 'עבודת הקודש', ווייל זיי ארבעטן אן עבודה אויף קדושה, מ'ארבעט צוצושטעלן מצות אויפ'ן הייליגן יו"ט פסח.

ושמרתם את המצות - אפהיטן די מצות

די תורה הקדושה זאגט אין פסוק, מען ליינט דאס אין פרשת בא, 'ושמרתם את המצות', ווען מען באקט מצות אויף פסח, איז דא א חיוב אז עס דארף זיין א נאנצע צייט א שטארקע שמירה דערויף, ס'זאל ח"ו נישט צוקומען צו קיין חמץ.

אחריות בין אדם לחבירו - כלפי די מענטשען

פארשטענדליך, די אלע וואס זיי ארבעטן ביי די ענין פון מצות, איז דא א נעוואלדיגע אחריות. ס'איז נישט סתם אזוי מען ארבעט. אוודאי דארף יעדע ארבעטער זיין ערליך, ער דארף צו טון אלעס וואס מען דארף צו טון, קיינמאל נישט נאכלאזן, מ'דארף אייביג טון די ארבעט באמונה, און פאר דעם באצאלט מען אים, דאס נייט אן איבעראל ביי יעדן איינעם, דאס איז נוגע בין אדם לחבירו, ער איז דאך אן איינגעשטעלטער ביי יענעם.

אחריות בין אדם למקום - כלפי דעם אויבערשטען

אבער דא ביי מצות ליגט נאך א עקסטערע חוב אויף דעם ענין פון שמירה, א רוחניות'דיגע אחריות, א חוב וואס מ'זאל וויסן, אז אידן וואס נייגן קויפן מצות פארלאזן זיך אויף איהם, און אז מען טוט דא אלע זהירות'ער אז מ'זאל ניצול ווערן, אז די מצות מצה זאל זיין כהלכתן מיטן נרעסטן מאס שמירה וואס ס'איז פארהאן.

דער וואס ארבעט ביי די מצות, ליגט אויף אים נאך א נרעסערע אחריות ווי איינער וואס ארבעט ביי אנדערע זאכן וואס איז נוגע צו כשרות. ביי אלע אנדערע זאכן איז דא הלכות אז אפילו ס'איז נישט נעטון נעווארן איננאנצן אזוי, איז דא הלכות וואס בדיעבד איז מותר, ס'ווערט בטל, ס'איז דא אזוינע זאכן. **אבער ביי פסח איז נאר א אנדערע זאך, עס איז זייער א הארבע זאך, יעדער איינער וויסט אז חמץ בפסח איז אפילו במשהו נישט בטל.**

ממילא ליגט א נעוואלדיגע זהירות, די וואס זענען עוסק אין דעם עבודת הקודש, אז זיי זאלן מיט א נעוואלדיגע זהירות איננעמען דעם עבודת הקודש, מיטן נאנצן ערענסקייט, און מען דארף עס פילן פאר א זכות אז מען קען מזכה זיין אזויפיל אנדערע אידן צום הייליגן יום טוב פסח, אז זיי זאלן קענען מקיים זיין מצות מצה אזוי ווי ס'ברויך צו זיין.

די מהודר'דיגע השגחה אין די מצה בעקעריי

בכלליות וויל איך זאגן, די השגחה פון די בעקעריי איז ווי פארשטענדליך אונטער די כסדר'דיגע הוראות און אנווייזונגען והנהגות פון **כ"ק מרן רבינו שליט"א**, איך קום זיך כסדר אומקוקן וויפיהל ס'איז מיר מעגליך, און ס'טראנט מיין אתריות.

ווי פארשטענדליך איז אוממעגליך פאר מיר און פארן רבין זאל זיין נעזונט צו זיין דא אנאנצן טאג, דעריבער האט מען נעשטעלט א חשובער משגיח, הרב ר' **אהרן מתתי' מערמלשטיין** שליט"א, א משגיח א גרויסער ירא שמים, זייער אן ערליכער. - אלע ארבייטערס דארפן וויסן, אז ער איז דער משגיח פון די קהילה, פונעם רבין זאל זיין נעזונט, און פון מיר. - און וואס ער זאגט, דארף מען זיהן אויסצופאלגן, סיי ווי אזוי, אז ס'גוט, און פארקערט אויך.

זהירות פון ווארימקייט

במשך די נאנצע 18 מינוט זאל מען זיכער מאכן אויף יעדן אופן אז די טייג זאל נישט ווערן ווארעם, ווייל אויב עס ווערט ווארעם, איז א חשש אפילו בעפאר 18 מינוט.

די וואס טראגן אריין די מצות צום אויוון, דארפן נזהר זיין צו שטיין ווייט פונעם אויוון. מ'זאל קיינמאל נישט אריינגיין אין שטוב, בעפאר ס'איז נישט נרייט אריינצוגיין אין אויוון. ס'מאכט זייער ערנסטע שאלות טאמער מ'שטייט וואו ס'איז ווארעם, אפילו פאר די 18 מינוט. ס'איז דער אחריות פונעם אריינטראגער און דער שיבער אכטונג צו נעבן דערויף.

אזוי אויך בכלליות, איינער פילט אינמיטן די ארבעט פאר סיי וואסערע סיבה, אז די הענט איז איהם היים נעווארן, דארף מען זיך אויבערוואשן מיט קאלט וואסער.

'אלעס וואס איך טוה זאל זיין לשם מצות מצה'

אזוי ווי מיר האבן אנגענהויבן דאס ענין פון שמירה שטייט דאך אין פסוק 'ושמרתם את המצות', מצות דארף האבן כסדר שמירה, ס'הייבט זיך אן פון די קצירה, און אוודאי בשעתן מאלן, ביים קנעטן, און ביים באקן, דצמאלטס איז דא די עיקר חיוב שמירה.

מ'זאל זיך אין דעם מתבונן זיין, ווען מען וועט זהען וואסערע אחריות ס'ליגט אויף די ארבייטערס, די אלע הנהגות וואס מ'האט איינגעפירט, איז כדי ס'זאל זיין די ריכטיגע שמירה, מען דארף זהען אז אלע אזהרות וואס מען פארלאנגט, אויסצופירן אויפן שטערנסטן אופן.

אין דעם ליגט אויך דער ענין פון 'מצוות צריכות כוונה', א מענטש וועדט צוגעוואוינט צו וואס ער טוט, און ער נעדארפט נישט אז מען דארף אינזיינן האבן, אז מען ארבייט מיט די כוונה פון 'שמירה' פאר די מצה פון 'ושמרתם את המצות'.

דעריבער דארף מען יעדן טאג און כסדר ארויסזאגן: **'אלעס וואס איך טוה היינט זאל זיין לשם מצות מצה'.**

פארשידענע זהירות וואס אכטונג צו נעבן

פאר מען הייבט אן די ארבעט דארף אלע ארבעטערס סיי די מענער און סיי די פרויען, צו וויסן אלע זאכן וואס מ'דארף נעווארנט זיין.

א - מ'טאר נישט האבן אויף די האנט נארנישט, ווי צום ביי שפיל א זיינער וכדומה.

ב - רעדן אויפן סעלפאן איז דאך נישטא וואס צו רעדן אז מען טאר נישט, נאר אפילו ארויסנעמען דעם סעלפאן אינמיטן די ארבעט טאר מען נישט. מען קען קיינמאל נישט וויסן, אפשר איז דארט עפעס אננעקלעבט.

ג - אכצן מינוט פון ווען מען האט ארייננעלייגט דאס וואסער, קען וועדן די טייג חמץ, איז וועגן דעם איינגעפירט די סיסטעם אז יעדע 17 און א האלב מינוט וועדט שוין אלעס איבערנעקוויטשט.

ד - פאר מען הייבט אן צו ארבעטן, ברויך מען זיך גוט ארומוואשן די הענט, אזוי אויך צווישן איין טיש און צוויי. קיינמאל זיך נישט אפוואשן מיט קיין הייס וואסער, וויל די הענט וועדט אננעווארעמט.

יעדער דארף זיך קודם אלייו גוט באקוקן די הענט אויב ער איז טאקע אינאנצן זויבער, ער דארף אלייו זיין די נרעסטע משגיח, מען זאל זיך נישט פארלאזן אז ס'איז דא א משגיח. דערנאך וויייט מען דאס פארן משגיח. אויב ער איז נישט צופרידן, דארף מען זיך איבערוואשן.

ה - איידערן אנהויבן ארבייטן דארף דיר הענט זיין גוט אפנעטרוקנעט פון אלע פרעמדע פליסיקייטן וואס קען זיין א פראבלעם פאר דיר טייג. עס טאר נישט ארויסקומען קיין שום אנדערע פליסיקייט אויסער דיר מים שלנו, אינדעם איז ארויינגערעכנט 'שפייעכץ' 'שווייס' אדער 'בלוט'.

דעריבער דארף מען אכט געבן נישט רעדן אינמיטן די ארבעט און דורכדעם אראפלאזן שפייעכץ, נאר רעדן ווי וויניגער.

אויב קומט בלוט פון די הענט זאל מען לייגן א 'בענדישט', און דאס טוישן יעדע 18 מינוט, צום נייעם טיש.

ו - בשעתן ארבעטן טוט מען זיך אן דעם וויייטן כאלאטל/שירצל, מיט דעם טאר מען נישט אריינלעגן קרעמץ אנדערש ווי אין דער בעקעריי.

ז - יעדער וועך ס'ארבעט מיט די טייג, סיי מענער און סיי פרויען, דארפן אכטונג געבן אז די ערמל אפילו פון די ווייסע זויבערע קליידער און אוודאי נישט פון די חמצדיגע קליידער, זאל קיינמאל נישט צוריק קומען צו קיין טייג, מען קען קיינמאל נישט וויסן צו ס'איז עפעס אננעקלעבט דארט פונעם פריערדיגן טיש.

ח - אויב א טייגל האט אננעריבט די בגדים אדער אנדערע זאכן, פאר מען נוצט ווייטער דעם טייגל זאל מען פרעגן דעם משגיח צו מ'זאל אראפוואנדן דעם טייגל.

ט - מ'דארף פרובירן צו 'ארבייטן' מיטן טייג פון נאכן קנעטן ביז ווען עס קומט אריין אין אויוון. 'גלעטן' א טייג סתם אזוי הייסט נישט נעארבייט, אדרבה ס'מאכט וואערע די טייג. אוודאי איז בעסער נישט צו נעמען מערערע טייגלעך אויפאיינמאל, עס קען אויסקומען ס'זאל ליגן צו לאנג אן ארבעטן דערמיט.

אין איין וואנט:

אלע ארבייטערס דא אין די מצה בעקעריי זענען שלוחי מצוה, עוסקים במלאכת הקודש, מען דארף אכט געבן אז די מצות זאלן זיין בתכלית הכשרות און די מערסטע מהודר. און ווי מ'האט נעדעדט אנפאנג, זענהן אויסצופאלגן אלע זהירות, דאס איז די שמירה וואס יעדער ארבעטער דא אין די בעקעריי איז מחיוב צו טוהן.

די אלע ארבעטערס דא דארפן האלטן פאר א נעוואלדיגע זכות און זכיה, אז זיי זענען זוכה צו די הייליגע ארבעט, פון העלפן צוצוגרייטן פאר אזוי פיל אידן מקיים זיין די מצות מצה אינעם הייליגן יום טוב פסח.

איך וואונטש ענק אלע ברכה מיט הצלחה, דער אייבערשטער זאל ענק העלפן, אין זכות פון די עבודת הקודש, זאלטס עטס האבן הצלחה אין אלעם, נחת פון די קינדער און אייניקלעך, מיט אלע ישועות ורפואות, ביז מען וועט זוכה זיין צו ביאת גואל צדק ומלכינו בראשינו בב"א.

טוהט אויף אזוי.[25] ער איז מקבל שבת פריער, וראוי לבעל נפש מקבל שבת זיין לויט די שקיעה פון ארץ ישראל.

הגר"מ: אבער דאם איז קלאר אז מ'דארף עומד זיין אויף די וואם באקן, זיי זאלן האלטן אלע הוראות.

רבינו: יא אודאי, ס'איז דא א משגיח וואם שטייט א גאנצע צייט דארט. דער פעטער ז"ל האט געשריבן די הוראות, לייגט ער א גרויסן דגוש אויף דעם.[26]

הגר"מ: ביי אונז אין ירושלים אין די בעקעריין איז זייער שווער, מ'דארף עומד זיין על המשמר, ספעציעל ביי די חבורות....

רבינו: מ'גייט זייער אכטונג ביי אונז דא, זיי זענען ערליכע משגיחים.[27]

ס'איז שוין אביסל שפעט דער זיגער יעצט, ווען ס'וואלט געווען אביסל פריער אין טאג וואלט איך געקענט ווייזן די שחיטה מיט די בעקעריי.

הגר"מ: זונטאג שחט מען?

רבינו: יא, דאהי שחט מען זונטאג.

הגר"מ: כ'בין געווען מיט מיין טאטן (הגאון הגדול בעל שו"ת קנה בושם ז"ל וחבר הבי"צ דהעדה"ח) ביי די שחיטה דא מיט דריי און צוואנציג יאר צוריק, ער האט דאם מורא'דיג מפליא געווען.

רבינו: יא איך געדענק, אבער ב"ה זייט דעמאלטס איז שוין נאך אסאך זאכן נשתנה געווארן למעליותא.

הגר"מ: ס'איז נאך געווען אויף א קליינעם פארנעם. כ'געדענק אז דער רבי האט געזאגט דעמאלטס אויף עפעם אן ענין אז דאם געפעלט מיר נישט און ווען כ'וועל קענען וועל איך עס מתקן זיין, מן הסתם האט דאם שוין דער רבי איבער געדרייט. כ'געדענק שוין נישט וואם ס'איז געווען דעמאלטס דער נושא.

רבינו: יא, איך געדענק, ס'איז געהאנגען דעמאלטס ביים זאלצן, היינט ליגט עם אויפן טיש, היינט פארט עם אזוי.

הגר"מ: אזוי האט דער רבי געזאגט, די זאך שמעקט מיר נישט כ'וועל עם נאך טוישן. פון יענע מאל ביז היינט האט שוין דער רבי געטוהן אסאך גוטע זאכן.

רבינו: גענוייבט השי"ת, ס'איז זייער שיין היינט די שחיטה,

און בכלל, ס'זאלצן נאר אידן.[28]

הגר"מ: אזוי?! כ'האב פונקט געטראכט צי דאם איז א הידור, איינער האט מיר געווואלט זאגן א סברא אז אפשר ווער זאגט אז ס'איז א הידור?, עם דארף זיין א עומד על גביו, א איד איז אמאל א אויבער חכם ווייל ער קען נאך אמאל לערנען טוט ער אנדערש ווי מ'הייסט אים.

רבינו: א איד א ירא שמים פאלגט וואם מ'הייסט אים, דער גוי איז א אויבער חכם, פארדעם דארף ער א עומד על גביו.

הגר"מ: דער ענין פון די שחיטה מיט די סטענדער – דא שחט מען אויף א סטענדער – ס'איז א מעלה? ס'איז דא וואם זאגן אז יא, און אנדערע זאגן נישט אזוי...

רבינו: די מעלה איז אז דער שוחט ווערט נישט אזוי מיד. ווען דער שוחט נעמט דעם עוף אין די האנט ווערט

---

25 ע' בשולחן הטהור סי' רס"א, וזה לשו"ק: "מנהג הקדושים והצדיקים, ובימים הקדמונים הי' זה מנה כל חכמי ישראל, לדקדק בזמן שקיעת החמה של ארץ ישראל והוא בימי הקיץ בימים ארוכים שבמדינות אלו שקיעת החמה שתי שעות אחר עבור שעות היום שהוא אכט' [שעה שמונה] ובארץ ישראל שוקעת החמה זייגער זיבן [שעה שבע] של הזייגערס במדנות הללו, ולערך ארבעים מינוט על זייגער אכט כבר לילה גמור בארץ ישראל, ולכן מן הראוי לכל מי שיראת ה' נוגעת בלבבו ומרגיש קדושת שבת לבל יעשה מלאכה קטנה וגדולה בימי הקיץ אחר א פערטיל אויף אכט ובימי החורף להיפוך שקיעת החמה בארץ ישראל בימים היותר קצרים זייגער פינעף ואסור לעשות מלאכה במוצש"ק עד אחר זייגער זעקס וכך ראוי לבעל נפש, והנזהר מזה לא יראה פני גיהנם, וכך מנהג העני הזה מעודי עד היום הזה.

וע"ע מה שכתוב שם בסי' רמ"ב (בור הב) בזה"ל: וזכי הנפש יראי ה' יזהרו בהנהגות שבת כפי השקיעה שנשקע החמה בירושלים, הן בערב שבת והן במוצאי שבת ואשרי לו בזה ובבא, אמן.

26 ע' בשו"ת דברי יואל או"ח סי' קס"ג, הוראות רביז"ל לאפיית המצות, (אות כ"ט) וז"ל: כל העשיות שבהמצות וגם שאיבת המים והבאת הקמח והמים לבית האופה והכשר התנור וכל הדברים הנוגעים להכשר המצות מתחלה ועד סוף, יהיו נעשים רק ע"י משגיח על כל פרט ופרט ולא זולתו. ואין צריך לומר שלא להתחיל לאפות קודם ביאת המשגיח, ולא יהא על המשגיח שום עבודה אחרת, ועבודתו יהי' רק השגחתו על הכל שיהי' נעשה בהכשר ויתרון עפ"י דתוה"ק.

27 ע' שם מה שכתוב רביז"ל (אות ל"א) וז"ל: המשגיח יהי' איש אשר רוח בו ירא והרד לדבר ה' שלא יהא נקל בעיניו שום פרט מהאזהרות, ויוכל לצאת ולבוא ולהשגיח בעין ביקורת בלי ליאות ועייפות ולא יתעצל בשום דבר.

28 ע' דרכ"ת (סי' ס"ט ס"ק קס"ה) בשם הגאון הסמ"ע שכ' יש ליזהר לכתחילה שישרו וימלחו הבשר ע"י ישראל דוקא ולא ע"י שפחותיהן העכו"ם עיי"ש, והעתיקו הבית לחם יהודא (פקמ"ו) מתקנת וועד ארבע ארצות.

ער שנעל מיד, דא ווערט ער נישט מיד, ס׳איז אים גרינגער די ארבעט, פיזיש.

הגר״מ: אודאי, און אז ער ווערט מיד פארלירט די הענט דער כח צו שחט׳ן געהעריג.

רבינו: ער דארף נעמען דעם עוף אין די האנט, קאנטראלירן דעם עוף.

ס׳איז געווען דא א שוחט וואס האט געזאגט אז ווען ער שחט אין די האנט, ווערט אים די האנט ממש שטייף.

למעשה ביי אונז איז אזוי, דער גוי האלט אים צו, עס ליגט אזוי אויפן סטענדער, ער דארף נאר מאכן די מעשה השחיטה, איז עס אסאך גרינגער. צו שחט׳ן א שעה אין איין צי אזוי איז נישט קיין פראבלעם.

הגר״מ: ער שטרענגט זיך נישט איבער.

רבינו: ער דארף נאר מאכן די תפיסה, שחט׳ן, תקיפת אגודל, זעהן צי ער האט גוט גע׳שחט׳ן. עס שטייען געגנוג גוים, איינער נעמט עס ארויס, איינער האלט עס, און ער גיט עס איבער פאר א צווייטן, אזוי אז דער שוחט קען שחט׳ן רוהיג און ער דארף נישט ווערן אפגעמוטשעט.

*

רבינו: ס׳איז אינטערעסאנט צו הערן, אויב איר האט אמאל געהערט אן הוראה פון אייער טאטן וועגן א קינד וואס איז נישט גע׳מל׳ט געהעריג, און אין א קימפעטארן היים קענען זיי דאס באמערקן, צי מ׳דארף פרעגן דעם טאטן׳ס רשות צו פארריכטן, איר האט אמאל עפעס געהערט פון אים דערווען?

ס׳האט זיך אמאל געמאכט אין א קימפעטארן היים א אינטערסאנטע שאלה, מ׳האט געברענגט א קינד נאכן ברית, און ס׳איז דא א מוהל אויפן פלאץ, וואס האט געזעהן אז עס דארף א תיקון עפ״י הלכה, איז ער געגאנגען מדעת עצמו און האט פארראכטן, ער האט נישט געפרעגט דעם טאטן, איז די שאלה צי מ׳קען עס טאקע מאכן אליינ׳ס אן צו פרעגן פונעם טאטן, ס׳איז דאך א מצוה אויפן טאטן (קידושין כט.) מ׳קען נישט מל זיין שלא מדעתו (שו״ע יו״ד סי׳ רס״א ברמ״א).[29] דאס איז זיכער וואס ס׳איז געטוהן איז שוין געטוהן, נאר די שאלה איז אז ס׳קומט נאכאמאל אזא מעשה, צי מען אזוי טוהן, אדער נישט.

הגר״מ: וועגן דעם האב איך נישט געהערט פון מיין טאטן, אבער לעצטנס האב איך געזעהן אן אנדערע אינטערסאנטע חידוש, מיין טאטע האט א פנקס קנה בושם וואס איז נאכנישט געדרוקט, אזעלכע קליינע תשובות וואס ער האט פאר זיך פארשריבן, ברענגט ער דארטן אז מ׳האט אים געפרעגט וועגן א איד וואס מ׳האט נישט גע׳מל׳ט און ער איז אוועק פון דעם עולם אזוי נישט גע׳מל׳ט שוין אלץ א גרויסער מענטש, האט ער גע׳פסק׳נט אז מ׳זאל אים באגראבן אהן מל׳ן, דאס וואס ס׳שטייט אז מ׳דארף מל׳ן דאס איז נאר א תינוק, מ׳זעהט סיי אין הלכות מילה און סיי אין הלכות אבילות אז דוקא א תינוק,[30] אבער א גדול נישט, ס׳איז א חידוש.

רבינו: עס קומט פאהר קינדער וואס זענען געמל׳ט דורך נישט קיין גוטע מוהלים.

הגר״מ: דאס האב איך מיטגעהאלטן, אמאל האט מיין טאטע ז״ל פארראכטן פאר א קינד א יאר נאכ׳ן ברית, און ער האט געמאכט א ברכה מיט ׳ויברך דוד׳ ברוך אתה ה׳ אלוקי ישראל וכו׳. ער האט געזאגט אז דער פתחי תשובה ברענגט אזוי אין הלכות חלה.[31]

---

29 כ״מ בכל ד׳ הפוסקים שעל הנימול שלא מדעת אביו אין שאלה על כשרות המילה גופא, ועיי׳ בשו״ת מהר״ם שיק (סי׳ הל״ד) דבמצות מילה יש ב׳ מצות נפרדים, מצות מילה, והמצוה מוטלת על האב, ואם א׳ מל התינוק בלי שליחות האב ג״כ נתקיים המצוה ונעשה כהלכתה, רק מצוה שמוטל בפרטות על האב למול את בנו ׳הוא מצוה בפ״ע׳, וע״ז צריך שליחות ובלי מצות האב לא נתקיימה מצוה זאת, ולא יקרא על שם האב.

30 כ״כ בשו״ע יו״ד (סי׳ רסג ס״ה) וז״ל: תינוק שמת קודם שיגיע להיות בן ח׳, מלין אותו על קברו בצור או בקנה, ואין מברכין על המילה, אבל משימים לו שם לזכר שירחמוהו השמים ויחיה בתחיית המתים, וכ״כ בסי׳ (שנג ס״ו).

ובבית יוסף (סי׳ רסג) כתב בשם ספר כלבו דטעם המילה לתינוק שמת להסיר חרפתו ממנו שלא יקבר בערלתו, כי חרפה היא לו.

ושוב כתב בשם הגהות מיימוניות (פ״א מהל׳ מילה אות י) דמה שנהגו להשים הערלה בחול, הוא משום תקנת הפושעים דאמרינן בבראשית רבה (ע׳ פמ״ח ז) שהקב״ה מעביר את הערלה מן הקטנים שמתו ולא מלו, ונותנן על פושעי ישראל.

ובס׳ נודע ביהודה (קמא או״ח סי׳ טז) כתב דשני טעמים הם, דדעת הכלבו הנ״ל דהסרת הערלה הוא משום כבודו של תינוק, וד׳ הגהמ״י ראין זה אלא משום תקנת הפושעים, ואגב עיי״ש שכ׳ נפקא מינה להלכה בתינוק שידוע שכלו לו חדשיו או שחי ל׳ יום דמותר לקברו ביו״ט שני, ועדיין לא נימול, אם מותר למולו ביו״ט.

31 כ״כ הרב פרי תבואה הביאו הפתחי תשובה (ביו״ד ס שכ״ח סק״ג) שקיבל מרבותיו שבכל מקום ספק, יאמר פסוקי ויברך דוד בא״י אלקי ישראל לך ה׳ הממלכה, שהרי יש בזה שם ומלכות, ואח״כ יסיים אשר רצונו להפריש חלה וכו׳.

רבינו: דער חתם סופר דערמאנט עם אויך אין א תשובה.[32]

אבער עם איז שוין פארגעקומען און מ'האט געדארפט מאכן א ברכה, אזוי האט מיר א מוהל געזאגט. נישט יעדער קען זיין א מוהל און מ'מל'ט און ס'טויג נישט.

*

הגר"מ: כ'האב יעצט געהאט – כ'וויים נישט צי דער רבי האט מיטגעהאלטן – אין בית שמש איז געווען א מדובר וועגן וואס מ'זאל ליינען די מגילה.

רבינו: כ'האב געהערט אז ס'איז געווען מדובר דערוועגן צי מ'זאל ליינען י"ד צי ט"ו, און מ'האט געפסק'נט מ'זאל ליינען י"ד.

הגר"מ: איך האב געשריבן אויף דעם מ'זאל אויך ליינען ט"ו לחומרא, ווייל ס'איז דאך אויך דא די מעשה פונעם סאטמאר'ער רב אין ירושלים.

רבינו: ס'איז געווען דעמאלטס ווען מ'האט נישט געליינט אין די אלטע שטאטס'האבן דארט נישט געווארפן קיין שומרי תורה ומצוות א לאנגע צייט. [ובנת תשכ"ח בחודש סיון אחר מלחמת הציונים היתה שוב מיושב עם כמה מבנ"י].[33]

עפשטיין זצ"ל סברו שאין שחר לדבר ולא יחושו כלל לזה מכיון שהוא סמוך ונראה לעיר העתיקה שמוקף חומה ולכן יקראו את המגילה ביום ט"ו כנהוג, ואז פנה הגה"צ מסטראפקוב זצ"ל לרבינו שכיהן כנאב"ד עיה"ק ירושלים, לחוות דעתו בנידון זה, אולם רבינו לא רצה להשיב אותו דבר, כיון שהרבנים הגאונים חברי הביד"צ גילו דעתם שאין לחוש לטענה זו ויקראו את המגילה כמימים ימימה, ואמר לו רבינו שרק אם הגה"צ רבי משה אריה פריינד זצ"ל ראש ישיבתינו הק' בעיה"ק ירושלים [ולימים נאב"ד ירושת"ו] ישלח לו מכתב שאלה על דבר זה, אז יחווה דעתו בזה, אולם הרמ"א פריינד לא שלח עדיין אז לרבינו לשאול את חוות דעתו הק'. בשנת תשכ"ה כאשר הגיע רבינו לבקר בתוככי ארצינו הקדושה, ובזמן שהותו בעיה"ק ירושלים היה מדובר בביתו נאוה קודש בענין הנזכר, וענה רבינו ואמר להנוכחים שהיו אז עמו במחיצתו, שדעתו הוא שיקראו את המגילה גם ביום י"ד בלי ברכה.

ובשנת תשכ"ו לפ"ק קודם ימי הפורים באתי לאמעריקא להסתופף בצל הקודש, ונכנסתי אל הקודש פנימה לקבלת שלום, נענה רבינו ואמר לי "ביסט פונקט גוט אנגעקומען", ושאלתי לרבינו על פשר הדבר מה היום מיומיים, אמר לי רבינו שהגיע כעת שאלה להלכה מאת הרמ"א פריינד [זצ"ל, הנ"ל] כדת מה לעשות בנוגע קריאת המגילה בירושלים בט"ו דמוקפין, וברצוני שתשוב תיכף ומיד לארץ ישראל למסור דעתי להביד"ץ דשם.

אולם הפצרתי מאוד מרבינו שברצוני להשאר לחסות בצל קדשו, וגם המשב"ק הרה"ח ר' יוסף אשכנזי ז"ל עמד לימיני, ואמר לרבינו "קוים קומט ער צום רבין און שוין שיקט אים דער רבי אהיים", נענה רבינו ואמר לי "אויב ווילסטו אזוי שטארק בלייבן קום אריין מארגן נאכן דאוונען", למחרת היום התפלל רבינו כדרכו בשעה מאוחרת, ואחר התפילה הלכתי ללוות את רבינו מבית המדרש עד ביתו נאוה קודש, ועל אם הדרך שוחחנו ביחד בנידון הנזכר. ובבואינו אל הקודש נכנסנו לחדר הספרים של רבינו, טיפס רבינו ועלה על הסולם והוריד ספרי הראשונים ונתנם לי וציוה לי ללמוד הדק היטב כל הסוגיה על בוריו עם הראשונים, ובלשונו "מאך דיר קלאר אין די גאנצע סוגיא אין דעמאלטס וועל מיר קענען שמועסן און מפלפל זיין", ...עסקתי בלימוד כל הסוגיא, וכאשר סיימתי חזרתי לבית רבינו, ...תוכן שיחתינו היתה לברר שיטות של כל הראשונים בדברי הירושלמי שאמר "בה אין קורין ובחוץ לארץ קורין", אם הוא בלשון בתמיה או בלשון ניחותא, וכן דיברנו מגבולות החומה, ודעתו של רבינו היתה נוטה לומר שהישוב הנמצא כעת תוך החומה הוא העיר ירושלים, והשאר נקרא חוצה לה, ולבסוף אמר לי חוות דעתו להלכה שיקראו את המגילה ביום י"ד עם ברכה, אך רבינו לא רצה לכתוב תשובתו בעצמו מפני כבוד הביד"ץ, רק ציוה לי לכתוב להרמ"א פריינד כפי אשר מפיו יקרא, ערכתי את המכתב כפי שציוה לי רבינו.

באותו לילה אחר תפילת מעריב פגשתי בבית המדרש את כ"ק רבינו [בעל ברך משה] שכיהן אז כאבדק"ק סיגעט, וסיפרתי לו תוכן השיחה שדברתי עם רבינו, שבתחילה היה רצונו הטהור של רבינו שאחזור לירושלים למסור חוות דעתו בעל פה לחברי הבד"ץ, ואחר הפצרתי המרובה שרצוני לישאר במחיצת רבינו, ציוה לי לערוך מכתב תשובה להרמ"א פריינד שדעתו הוא שיקראו ביום י"ד עם ברכה, אולם רבינו חשש על כבודו של דודו מרן רבינו ולכן רצה שרבינו לא יחווה דעתו

אמנם עיין בליקוטי הערות על תשו' החת"ס (שם) הביא דבחי' הגרי"פ על הרמ"ג (ח"ג דיב"ז) תמה טובא דזה רק דין בדיעבד לצאת ע"ז מידי ברכה לבטלה, ולא לכתחילה,

ובפרט דהכא דהוא בא לשנות פסוק מצורתו, מנ"ל להתיר זאת, וכן הביא לפקפק עלה בשם השד"ח (אפ"ד מער ביהב"ע אות יב), והוסיף דטפי עדיף לומר כלשון הכתוב בא"י אלוקי ישראל מלך העולם... או לסיים הכל כלשון הכתוב אלוקי ישראל לך ה' הגדולה והממלכה... עיי"ש. אולם במנחת יצחק (שם) מצדד דא"צ לסיים בסיפא דקרא לך ה' הממלכה וגו', ורק אח"כ להוסיף הברכה וכו', ואין זה בכלל כל פסוק דלא פסקי' משה (מגילה כב.) עיי"ש. ובסו"ד מסיים המנחת יצחק דמי שלבו נוקפו על ענין הברכה יהרהר אותה בלבו.

32 כ"כ החתם סופר בשו"ת (או"ח סי' קנ"ו) מה שסיפר לו רבו אלוף נעורו הרב הגדול ר' מענדל לוליג ז"ל מפראנקפורט בשם רבו הגאון ר' דוד שטרויז ז"ל אבד"ק פארדא, כי בכדי לצאת שיטת היעב"ץ שמי שנתעלה לרבנות יש לברך שהחיינו אם כוונתו לש"ש, ויען הי' שמו דוד, התחיל ויברך דוד את ה' לעיני כל הקהל, ויאמר דוד בא"י אמ"ה שהחיינו וכו', ע"ש..

33 בס' המאזרינו חי"ל מהרב החסיד המפו' ר' ליפא שוואריץ ז"ל (מדור הסיפורים) מתאר את כל הענין באריכות, וז"ל שם: "בשנת תשכ"ג לפ"ק נתעוררו כמה תלמידי חכמים שלכאורה מכיון דבעיר העתיקה אינם נמצאים עשרה בטלנים משום שלא דרך אז רגל ישראל בעיר העתיקה בין החומות, אם כן על פי הלכה מחוייבין לקרות בה ביום י"ד ולא ביום ט"ו כנהוג מאז ומקדם, והביד"צ ובראשם הראב"ד הגאון ר' פנחס

הגר"מ: ס'איז אן אינטערסאנטער חידוש דאס, לויטן חזון איש איז פשוט אזוי, מ'האט געטראפן 'תל ירמות' הייסט דער פלאץ, און מ'זאגט אז דארט איז געווען א ישוב פון די ערי יהודה.[34] וואס ווערט שוין געברענגט אין תנ"ך.

רבינו: אין תנ"ך מיינט איר ביי די ערי יהודה שטייט בית שמש?[35]

הגר"מ: יא, דאס האט מען געטראפן אין רמת בית שמש ד', ס'איז אביסל ווייטער פון בית שמש, דארט איז דא א אלטע שטאט מיט א חומה.

רבינו: מ'האט געטראפן א חומה?

הגר"מ: יא, כ'בין געווען דארטן, מ'האט מיך געפרופן קוקן. די רבנים האבן מורא געהאט אריין צו גיין אין דעם ווייל דאס וועט אפשר מחייב זיין אין גאנץ בית שמש, אבער כ'האב געהאלטן אז עם איז א נייער

---

34 בענין זה נגד דעת גאוני ירושלים חברי הבד"ץ ובראשם הראב"ד רבי פנחס עפשטיין זצ"ל, וביקש ממני להתלוות אליו אל רבינו לדבר עוד איתו בענין זה, אני התחמקתי כי לא רציתי ללכת איתו לדבר עם רבינו עוד בענין זה, רבינו נכנס בעצמו לדבר עם דודו מרן הק', ומעבר לדלת שמעתי המשא ומתן של הלכה שביניהם בריתהא דאורייתא, ואחר כך יצא רבינו מן הקודש ואמר לי שרבינו עומד איתן בדעתו שאכתוב מכתב תשובה להרמ"א פריינד, שאנשי שלומו יקראו את המגילה ביום י"ד עם ברכה בחשאי ולא בפרהסיא, וביום ט"ו יהיה שליח הביד"צ שיוציא את כל הקהל בקריאת המגילה. (ואכן תשובה זו נדפסה בסוף שו"ת הרמ"א סימן ס"ד).

וז"ל התשובה שכתב: מכתב כתה"ר בענין המגילה, הגיע ליד כ"ק מרן שליט"א ונשא ונתן הרבה בענין זה, וגם מסר המכתב לידי לעיין בו, ואחר מו"מ בהענין, החליט כ"ק מרן שליט"א להשיב על ידי, שלא רצה לכתוב בעצמו כמובן.

ואחרי שמאריך לפלפל בענין זה, מסיים בזה"ל: ומכל הנ"ל דעת קדשו של רבינו שליט"א שמידי ספיקא לא נפקא, ומבואר בהדיא בשו"ע סימן תרפ"ח ס"ד, דבספק קורין בי"ד ובט"ו, ולא יברך כי אם בי"ד שהוא זמן קריאה לרוב העולם, עיי"ש.

ומעתה כפי שידוע לכתה"ר, שכ"ק מרן שליט"א אינו רוצה לצאת נגד הביד"צ בפרהסיא בריש גלי, ולכן דעת קדשו שכל אחד מאנ"ש יקרא לעצמו בביתו בי"ד, ובט"ו יחזרו אחר בעל קורא שמחזיק עצמו לפסק הביד"צ ואינו קורא רק בט"ו והוא יברך ויקרא בבית מדרשינו, והעיקר שלא לעשות רעש מזה כמובן ודי ברמיזא לחכם כמותו שזהו רצון כ"ק מרן שליט"א. והנני בזה ידידו ודושה"ט באה"ר ובלונ"ח, חנני' יו"ט ליפא שווארץ. [עיי"ש עוד כמה פרטים].

34 לתועלת המעיינים נציג כאן צדדי הספק שהיה בשנים קדמוניות בעיר בית שמש, ובתקופה האחרונה אחרי שנתגלו בחפירות בתים עתיקים נתרבה השאלה ביותר.

דהנה בספר יהושע מצינו שבעת שכבש יהושע את הארץ היו שם שלש עיירות שנקראו על שם בית שמש, א. בנחלת שבט יהודה (יהושע טו, י), ב. בנחלת שבט יששכר (יהושע יט, כב), ג. בנחלת שבט נפתלי (יהושע יט, לח), ומלבד אלו מצינו גם עיר בית שמש בארץ מצרים (ירמיה מג, יג).

ועוד ידוע שבמקום שנבנתה העיר בית שמש לאחר שנת תש"ח, היה במשך מאות בשנים מושב של ערבים אשר היה נקרא 'עין שמש', [ובלשון הערבים 'עין שמס'] ומופיע גם כן במפת ארץ ישראל אשר נכתבה בשנת תר"מ, וגרו שם הערבים עד שנת תש"ח שאז פסקה הישוב, ובהיום נמצא שם תל ארכיאולוגי, ונקרא 'תל בית שמש', והמקום נמצא בסמוך ממש לשכונות החדשות שנבנו בשנים האחרונות כבית שמש, וא"כ יש לשער שבמקום הזה היתה העיר בית שמש של נחלת יהודה, וכפי שכתוב בספר יהושע.

ובספרו של הגאון החוקר הידוע בירושלים לפני כמאה ושבעים שנה ה"ה בעל התבואות הארץ (עמ' קיז) כשמפרש הגבול של נחלת שבט יהודה ביהושע כתב בזה"ל: ומשם ירד הגבול לבית שמש הוא כפר למערב הר מודיעים הנקרא עין שמס עין שמש עכ"ל. הרי מפורש בדבריו שהמושב העתיק עין שמש שהיה שם הוא בית שמש האמור ביהושע, וכן מצינו כיוצא בו לאחד מחכמי ירושלים לפני כמאה שנה ה"ה האדמת קודש (עמ' צז) כשמפרש את גבול נחלת יהודה כתב בזה"ל: הגבול יורד הנגבה לבית שמש החרבה היום, והערביים קורין לה עין שמש עכ"ל. הרי מפורש נמי בדבריו שפשוט לו שהמושב הערבי עין שמש הוא העיר בית שמש שבימות יהושע, וכן ידוע שהערבים לא שינו מעולם שמות העיירות.

וכיון שלפי האמור יש מקום לחוש עכ"פ שהעיר בית שמש כהיום נמצאת במקום שהיתה העיר בית שמש בזמן יהושע, אם כן יש לומר שדינו כעיר מוקף חומה, שכן מצינו מפורש בירושלמי בריש מגילה שהעיר בית שמש היתה מוקפת חומה בימות יהושע.

אמנם פוסקי זמנינו מצאו עוד נימוק גדול לפטור את העיר בית שמש מדין ערי הספיקות, [חוץ מדעת הברכי יוסף המובא לקמן בהערות], כי הביאור הלכה שם הביא מספר משאת משה (ח"ב סי' ג) שאף דקי"ל שכפר הסמוך לכרך המוקף חומה קוראין בכפר בט"ו, מ"מ אם הכרך שומם ואין קוראין שם בט"ו, גם בכפר הסמוך לו אין קוראין בט"ו רק בי"ד. וא"כ לפי"ז יש לומר נמי לגבי העיר בית שמש, שאף אם נאמר שהעיר בית שמש של זמן יהושע היתה במקום הנמצא כהיום תל בית שמש, מ"מ כיון שהמקום כהיום שומם מאין יושב אין צריך להחמיר בישובים הסמוכים לו לקרוא בט"ו.

35 וע"ע בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סי' רל"ה) שמבאר מנהג בני העיר בני ברק שאין חוששן לשיטת החזו"א זצ"ל וקורין רק בי"ד.

כ"כ בספר יהושע (טו, ט-י) "ותאר הגבול מראש ההר אל מעין מי נפתוח, ויצא אל ערי הר עפרון ותאר הגבול בעלה היא קרית יערים: ונסב הגבול מבעלה ימה אל הר שעיר, ועבר אל כתף הר יערים מצפונה היא כסלון, וירד בית שמש ועבר תמנה". רואין מכאן שהיא עיר הלוים ביהודה, וכמו שכתוב לקמן (כ"א, ט"ז) שבני יהודה נתנו מחלקם את בית שמש ללוים, וכן בדברי הימים (ד' פרק ו' ה', ו"א) כתוב בבית שמש אשר ליהודה.

געגענט און עם האט נישט קיין שייכות צו די אלטע בית שמש.

רבינו: ס׳איז אפגעטיילט?

הגר״מ: ס׳איז נאכנישט מחובר אינגאנצן. ס׳איז כמעט א פערטל שעה צו פארן.

עם האט זיך אהנגעהויבן א ויכוח צי מ׳קען גלייבן די ארכיאלאגן צי נישט, האב איך געזאגט דאם האט נישט מיט די ארכיאלאגן מיר דארפן זיי נישט גלייבן, די הלכה איז אין שלחן ערוך או״ח סי׳ תרפ״ח סעי׳ ד׳, א עיר וואם איז א ספק דארף מען ליינען י״ד מיט א ברכה און ט״ו אהן א ברכה, זאגט דער בית יוסף און אלע ברענגען עם אראפ להלכה, דער משנה ברורה און דער כף החיים, וואם הייסט דאם א ספק, אין ארץ ישראל אז מ׳זעהט א חומה הייסט עם א ספק, וויבאלד רוב שטעט איז געווען מימות יהושע.

נאר וואם, דא איז געווען א טענה אז דער ביאור הלכה ברענגט א עיר ששמם דארט איז עם נישטא, א עיר חרבה, אבער דער משנה ברורה איז דאך פוסק אחרון, און וויבאלד סוף סוף איז עם דאך א חרוב׳דיגע שטאט, מ׳וואוינט נישט דארטן, ס׳איז נאר נעבן דעם, האב איך געבערענגט א זאך און שפעטער האב איך געזעהן אז ס׳איז טאקע אזוי, מיין טאטע פלעגט צו זאגן כללי הוראה אויף משנה ברורה, וואם דער משנה ברורה פסק׳נט אין די פסקי המשנה ברורה, דאם האט ער געגענען א הוראה לדורות אזוי זאלסטו זיך פירן, אבער וואם ער שרייבט אין ביאור הלכה דאם איז בדרך אפשר וואם איז מיר אויסגעקומען, אזוי ווי מ׳טרעפט א צווייטער חזון איש, אבער ס׳איז נישט קיין הוראה, שפעטער האב איך געטראפן אסאך ביאור הלכה׳ם וואם ער שרייבט טאקע ׳לא העתקתי בפנים׳, דער משנה ברורה אליינם שרייבט אזוי. מענטשן האבן מיר דאם געווייזן אז דער כלל איז ריכטיג. אז דער משנה ברורה אליינם שרייבט אין ביאור הלכה עטליכע מאל אז כ׳האב עם נישט מעתיק געווען אינעווייניג, און די זעלבע זאך אין שער הציון, וויל דאם איז געווען זיין קו.

האב איך גע׳טענה׳ט אז דאם וואם מיר האבן א פסק פונעם משנה ברורה אז ביי א עיר חרבה איז עם נישט שייך, דאם איז נישט קיין משנה ברורה, עם איז נאר א ביאור הלכה, און נאך שטערקער אז דער משנה ברורה האט עם נישט געברענגט אין די פסקי המשנה ברורה איז פשט אז ער האט עם נישט געהאלטן למעשה.

עכ״פ ס׳איז געווארן א שטארקער טומל, מ׳האט אהנגעהויבן צו שרייבן כרגיל, דער צד און דער צד, און רבי משה שטערנבוך דער ראש בי״ד זאל זיין געזונט ער האט געהאלטן – ער שרייבט ביים סוף תשובה אזוי – אז עם קען זיין אן ענין פון ׳לא תתגודדו׳ וויל ס׳איז אינעם זעלבן שטאט.

ס׳איז א חידוש וויל מ׳זעהט אין כף החיים (סי׳ תרפ״ח סקט״ז) אז רוב שטעט אין ארץ ישראל האט מען געליינט ביידע טעג כדי ארוים צו גיין פון די חששות,[36] און ער ברענגט א תשובות הרידב״ז (ח״א סי׳ תרפ״ז) אז אפילו א שטאט וואם איז וודאי י״ד זאל מען מחמיר זיין צו ליינען ט״ו אין ארץ ישראל און עם איז נישטא דער חשש, וויל סוף סוף איין טאג ליינט מען מיט א ברכה און איין טאג אהן א ברכה.

רבינו: דארף מען דאך אין בני ברק אויך ליינען אום ט״ו, וועגן יפו.

הגר״מ: איז די חזון איש׳ניקעם ליינען טאקע אין בני ברק אויך ט״ו.[37]

רבינו: ס׳איז אינטערעסאנט, וויל דער ברכי יוסף (סי׳ תרפ״ח) האלט אז סמוך איז נאר געוועכנט נעבן א וודאי.[38]

הגר״מ: אין לעדערמאן ביהמ״ד האט רבי חיים קאניעבסקי געליינט יעדעם יאר אויך ט״ו.

דער חידוש איז אז רבי משה שטערנבוך ליינט אין הר נוף אום י״ד מיט א מנין אין ביהמ״ד אהן א ברכה. וואם איז מיט ׳לא תתגודדו׳? וויל ס׳איז טאקע נישטא קיין ׳לא תתגודדו׳. נאר כנראה כ׳פארשטיי אז מ׳האט מורא

---

36 וז״ל: וכ״כ הרב תבואת הארץ בספרו תשו׳ דברי יוסף (סי׳ ב) כי בכל ערי א״י נוהגין לקרות שני ימים חוץ מעיה״ק ירושלים ת״ו שקורין יום ט״ו בלבד, ודלא כדברי הרדב״ז הנז׳ והאריך בישוב המנהג יעו״ש.

37 כי נודע ההחזו״א החמיר לקרוא בעיר בני ברק בט״ו בלי ברכה, משום שיש לחוש דנחשבת כעיר אחת עם יפו, דמבני ברק עד יפו הכל בנוי, ועיר יפו היא מהספיקות.

ועיי׳ בדינים והנהגות מההחזון איש ז״ל (עמוד קי״ז) איתא בזה הלשון: היו קוראין את המגילה בביהכ״נ שבביתו גם בט״ו, וכן קיים בו שאר מצוות היום, מפני העיר יפו שהיא ספק מוקפת (עי׳ חזון איש או״ח סי׳ קנ״ג) עכ״ל.

38 עיין בברכי יוסף (סי׳ תרפח סק״ט) שכתב בשם הרב משאת משה שכרך שקוראים בו י״ד וט״ו מספק, אז כפרים הנראים והסמוכים אליו קוראים בי״ד בלבד, שלא אמרו שהרי הם ככרך, אלא כשהכרך ודאי מוקף מימות יהושע בן נון, אבל אם הכרך עצמו ספק הנראים והסמוכים קוראים בי״ד בלבד, והסכים לזה הברכי יוסף שם.

געהאט אז ס'וועט ווערן אזוי צוטיילט די אלטע שטאט מיט די נייע שטאט.

אינטערסאנט איז אז רבי חיים קאניעבסקי האט צוגעשריבן צו דעם בריוו צעהן טעג פאר ער איז אוועק לכאורה בב' היימים, אז מ'דארף ליינען ט"ו אויך.

בדרך אגב, אין דעם טאג איז ער אוועק פון דעם עולם (ביום ט"ו אדר ב' פורים דמוקפין תשפ"ב לפ"ק).

יעצט רבי חיים קאניעבסקי איז נישט קיין הידוש, ווייל דער חזון איש איז דאך געגאנגען מיט דעם גאנג, און אין שונה הלכות ברענגט ער דאם טאקע אז אוודאי דארף מען חושש זיין אויפן קלענסטן חשש ליינען צוויי טעג ארויסצוגיין פון אלע שאלות.

און דער כף החיים (שם) ברענגט אויך אן אינטערסאנטע זאך, חברון איז וודאי נישט קיין חומה מימות יהושע, פונדעסווענען האט מען געליינט צוויי טעג ווייל ס'איז ארץ ישראל, און אין ארץ ישראל האט מען מער מקפיד געווען.

רבינו: כאטשיג ס'איז נישט קיין דאורייתא.

אבער מ'קען זאגן אפשר אז דברי קבלה איז ווי א דאורייתא, אזוי זאגט דאך דער פרי מגדים לגבי מצוות צריכות כוונה, אז מ'האט נישט מכוון געווען דא, כאטשיג ביי א דרבנן איז מצוות אין צריכות כוונה, אבער ביי מגילה איז מען מחמיר ווייל ס'איז דברי קבלה.[39]

הגר"מ: ס'איז אינטערסאנט אויך דארטן אויפן פלאץ האב איך געזעהן ווי שטארק מדוייק דער משנה ברורה איז, ער לייגט צו אין סי' תרפ"ח ס"ק ט' אז ביי א ספק דארף מען אויך מקיים זיין שמחה און מתנות לאביונים אויך. פארוואס משלוח מנות שרייבט ער נישט? איז 'על הנסים' זאגט ער אין אפאר סימנים פריער אז ביי א ספק זאל מען זאגן על הנסים אויך.

איז שפעטער האב איך געטראפן א ביאור הלכה אין סימן תרצ"ה דארטן איז ער דן וועגן משלוח מנות ביי א ספק, ער ברענגט א פרי חדש אז נאר י"ד, אבער ער זאגט אז דער פרי מגדים איז מפקפק בזה.

אבער דא זעה איך ווי שטארק ס'איז מדוייק אז וואס ער לייגט אין ביאור הלכה איז נישט קיין הוראה למעשה.

רבינו: פארוואס זאל זיין א נפק"מ צווישן משלוח מנות און מתנות לאביונים צי משתה ושמחה?

הגר"מ: כ'וויים נישט, אבער אזוי זעהט מען אז ער האט מחלק געווען.

רבינו: פארוואס טאקע? ס'איז א קשיא, אדרבה מ'זעהט דאך אז משלוח מנות גייט דאך צוזאמען מיט משתה ושמחה. משלוח מנות איז דאך אויף די סעודה. [ואכן יש שרוצים ליישב דבריו שבהסעודה כבר כלול גם החיוב של משלוח מנות].

הגר"מ: און ער צוטיילט דאס, ער זאגט שמחה אויף ביידע טעג און משלוח מנות נישט.

רבינו: יא, ס'איז א גרויסער חידוש.[40]

*

ושאל רבינו: וואו שטייט איר איין?

הגר"מ: אין מאנסי.

רבינו: ווען פארט איר אהיים?

הגר"מ: זונטאג אי"ה.

קען זיין כ'וועל מיך מאכן צייט זונטאג אריבער קומען זונטאג גלייך אינדערפרי, אהער קיין קרית יואל, איך וויל באזוכן אין די בית השחיטה.

רבינו: אדרבה.

ונפרד רבינו ממנו בברכה: א חג כשר ושמח, צאתכם ובואכם לשלום.

הגר"מ: אמן, דער רבי זאל זיין געזונט און שטארק און זוכה זיין להגדיל תורה ולהאדירה.

---

39 עיי' בפמ"ג (פתיחה כוללת) שהקשה על המג"א דס"ל דמצוות דרבנן א"צ כוונה, דהלא מבואר בר"ה (מתני' כ"ו ע"א) היה עובר אחורי ביהכ"נ ושמע קול מגילה אם כוון לבו יצא, הרי דמגילה אף דהיא מצוה דרבנן צריכה כוונה, וכן נפסק בסימן תר"צ (סי' י"ד), ותירץ שדברי קבלה כדברי תורה דמיין.

ועיי' בישועות יעקב (סימן תר"צ) כתב ג"כ דמשום דמגילה דברי קבלה וכדברי תורה דמי, ובדאורייתא קיי"ל מצות צריכות כוונה, אך כתב דדוקא במגילה דיום, אבל במגילה דלילה דרבנן, אינו מעכב הכוונה.

40 אכן יש לציין שבשער הציון (סק"י) כתב מקורו של ההלכה שבמקומות המסופקין קורין בי"ד ובט"ו, ונוהגין שמחה ומתנות לאביונים בשניהם. הוא במג"א בשם שלטי גיבורים.

וכתב הפמ"ג (א"א סק"ה) שאינו יודע למה השמיט שגם משלוח מנות נוהג בשניהם מספק.

ועיין בביאור הלכה סימן תרצ"ה (סעיף ד' ה"א) שהביא מהפמ"ג בשם הפרי חדש שם דישלחו המנות רק בי"ד שהוא הזמן לרוב העולם, ועיין בפרי חדש שם שלא הזכיר משלוח מנות, רק כתב דהסעודה עושין רק בי"ד, והפמ"ג מפקפק בזה מאי שנא משלוח מנות מקריאת המגילה דצריך בשני הימים.

ויש אחרונים שרוצים ליישב שתלוי במחלוקת הראשונים בנדרים אי ספק ממון עניים אזלי' לחומרא, וע"כ מחמירין במתנות לאביונים.

ס׳איז ווייכטיג דער רבי זאל ווייסן, דעם רבי׳נס נאמען גייט אין די וועלט, נישט נאר אין דיני רבי, נאר אויך אין דיני הלכה.

רבינו העניק לו הגש״פ ע״פ לב אהרן

הגר״מ: דאם איז מסתמא נאר מהדורא קמא...

א׳ הנוכחים: יא, ס׳איז דא אסאך מער תורות, ענינים, ס׳איז נאר א קליינער חלק.

הגר״מ: עם וועט מיר זיין א חשיבות אויב דער רבי וועט אריין שרייבן אפאר וועדטער.

וכתב רבינו בתוך הספר לכבודו של הגר״מ שליט״א

*

הגר״מ: די נושא פון ׳מקוה ריין׳ איז אהנגעקומען דא?

רבינו: ס׳איז נאכנישט דא דערווייל.

הגר״מ: דער רבי האט שוין מסתמא געהערט די צדדי ההיתר והאיסור?

רבינו: יא, ס׳איז דא וואם ווילן זאגן אז ס׳וועלט אויס וואסער.

הגר״מ: גראדע איך האב געשריבן א תשובה וועגן דעם מער להיתר. אבער בפועל איז אין ׳מקוה אורנשטיין׳ אין ירושלים האב איך עס נישט געלאזט אריין לייגן, כ׳האב געהאלטן אז אידן ווילן אזוי לחומרא זאל זיין אזוי, אבער אין זופניק ביי די עדה החרדית האט מען דאם יא אריין געלייגט, א איסור איז נישטא...

א׳ הנוכחים: וואם איז די טעם האוסרים, נאר אלץ חדש אסור מן התורה?

הגר״מ: ניין, נישט חדש, כ׳ווייס זיי ווילן זאגן אז כאילו ס׳וועלט אוים וואסער.

א׳ הנוכחים: וויזוי ארבייט דאם, ס׳איז נישט מסתבר אזא זאך, ס׳איז דאך נאם, מ׳וועלט דאך נאם דערפון, ס׳איז א מציאות אז ס׳איז וואסער.

הגר״מ: ס׳איז דא א זאך וואם הייסט ׳לא קרי מים׳ ביי נטילת ידים אלץ א גזירה.

רבינו: ביי היים וואסער איז דא עפעס אזא דערהער, ס׳איז א רש״י אין חולין.[41]

הגר״מ: יא, די פוסקים זאגן אז ס׳איז ׳מים מת׳ ס׳איז געשטארבענע וואסער, אזוי זאגן די פוסקים. דארט איז ווייל ס׳איז דא א גזירה, אבער דא איז עס נישט שייך.

א׳ הנוכחים: זיי צייכנענען צו עפעס א משנה – די אוסרים – אז ס׳איז נישט קיין געהעריגע וואסער.

רבינו: ס׳איז דא די משנה (מכשירין פ״ב מ״א) פון זיעת הבתים, מסתמא דאם.

הגר״מ: אבער ס׳איז נישט קיין צושטעל, ס׳איז נישט גלייך בכלל.

רבי משה שטערנבוך דער ראש בית דין – כ׳בין געווען סוכות ביי אים באזוכן – האט ער מיר געבעטן אז מ׳זאל עם ארוים נעמען פון די זופניק מקוה פון די העדה החרדית, האב איך זיי געשריבן א בריוו אז דער ראש בית דין בעהט אזוי, ער האט נישט גע׳אסר׳ט נאר ער האט געבעטן לפחות איין מקוה זאל מען לאזן אהן דעם פאר די היימישע.

רבינו: דא איז עם נישטא, מ׳טוישט די וואסער דא אפט.

הגר״מ: קען זיין ווייל דארט קארגט מען אויף די וואסער. עס קאסט דארט זייער טייער די וואסער.

אינטערסאנטע זאך אז רעגן וואסער האלט לענגער.

רבינו: יא, אונז ווייסן מיר דערפון, מי גשמים האלט זיך מער, ס׳איז געווען א צייט וואם מ׳האט זיך גע׳טובל׳ט דא איז רעגן וואסער, ס׳האט געהאלטן חדשים לאנג. מ׳האט עס נישט מפרסם געווען, אבער אונז האבן מיר געוואוסט, רעגן וואסער איז אנדערש ווי די אנדערע וואסער. ס׳האלט זיך לענגער.

הגר״מ: ס׳איז דאך דא די מקוואות ביי אונז אין ירושלים וואו מ׳לייגט אריין מ׳ סאה מי גשמים, דארטן דארף מען טאקע בייטן ווינציגער. הגם, מ׳דארף מוסיף זיין אויך פון די אנדערע וואסער, אבער מ׳האט געדארפט ווייניגער טוישן די וואסער.

רבינו: יא, דא איז געווען א תקופה וואם מ׳האט זיך געטובל׳ט אין מי גשמים.

הגר״מ: דא איז דאך דא א מעיין מקוה, איך בין געווען אמאל דא מיט מיין טאטן זעהן די מקוה.

רבינו: מ׳רעדט דאך פאר ווען ס׳איז געווען די יעצטיגע מקוה, האט מען זיך געטובל׳ט אין מי גשמים, און ס׳האט געקענט שטיין צוויי חדשים די וואסער.

הגר״מ: כ׳בין געווען מיט מיין טאטן דא אין די מקוה פאר פינעף און צוואנציג יאר צוריק, כ׳געדענק אז מיין טאטע האט געזאגט פארץ רבי׳ן אז ס׳האט מיר געלוינט צו קומען קיין אמעריקא נאר כדי צו זעהן די מקוה.

ונפרד הגר״מ בברכה: דער רבי זאל זיין געזונט און שטארק לאורך ימים ושנים, ביז משיח׳ס טאג.

רבינו: אמן, לחיים ולשלום מיט ברכה והצלחה, א לעכטיגן יו״ט.

---

41 עי׳ לשון הרש״י במס׳ חולין (קה:) **אם היד סולדת בהן בטלו ונשתנו מתורת מים.**

מתוך שיחה עם הרה"ג ר' אהרן מרדכי בריסק שליט"א

דומ"ץ דק"ק טאשנאד, ומח"ס אוצר הזמנים

ונתלוה אתו הרה"ג ר' יואל יצחק שטערן שליט"א

מו"ץ בקהילתינו הק', דומ"ץ ביהמ"ד דינוב בקרית יואל יע"א

יום ב' דחוהמ"פ תשפ"ג לפ"ק, בבית כ"ק רבינו שליט"א בקרית יואל יצ"ו

רבינו קידם פניו בברכה

דומ"ץ טאשנאד: כ'האב געריידט יעצט דא א שיעור אין הלכות יו"ט פאר מעריב, האב איך געריידט וועגן דעם חידוש פון אשת הדרישה.[42]

רבינו: וועגן די ברכה [בהדלקת הנרות של יו"ט]?

דומ"ץ טאשנאד: וועגן צוויי זאכן, סיי אז מ'זאל מאכן די ברכה יו"ט נישט אזוי ווי שבת, מ'זאל מאכן די ברכה פארן צינדן, אבער לגבי וועז מ'זאל צינדן, זאל מען יא צינדן פארן זמן ערב יו"ט, אזוי ווי שבת, און נישט ביינאכט פאר די סעודה.

רבינו: ס'איז דא וואס צינדן יא ביינאכט, די עיקר חובת הדלקה איז דאך ביי די סעודה.[43]

42

הגאון ר' יוסף יוזפא כ"ץ זצ"ל, בנו של רבינו יושע וולק כ"ץ זצ"ל - בעל הסמ"ע, כותב בהקדמתו לספרו של אביו 'דרישה ופרישה' (חלק יו"ד ח"ב), כאשר מספר בשבחה של אמו הצדיקת, אשת חבר ("הרבנית מרת בילא בת הקצין והנדיב הר"ר ישראל אדלש ז"ל" שהיה "פרנס הדור") כותב בזה"ל:

"הביטו נא וראו את מה שהרגישה בטעות הנשים בהדלקתן הנרות ביום טוב, וטעותן בשתים, האחד, מה שנוהגות להדליק נרות של יו"ט כמו של שבת, דהיינו, שמדליקין תחלה הנרות, ואחר כך משימין ידיהן לפני הנרות, ומברכין הברכה על הנרות, ואחר כך מסלקין ידיהן, הכל כמו נרות של שבת, ומנהג זה מביא רמ"א בשו"ע באו"ח סי' רס"ג ס"ה... והטעם מה שמשימים את ידיהן לפני הנרות, כדי שיהא הברכה עובר לעשייתה, כי פלוגתא דרבוותא היא, אם קבלת השבת תלה בהדלקת נרות לשבת אם לאו... ואע"פ שנקטינן הלכתא דאין קבלת שבת... כי אם בתפלת ערבית... מ"מ כתבו כמה גדולים... שדוקא לבני בית אמרינן הכי, אבל להמדליק עצמו או להאשה שמדלקת הנרות לשבת היא אסורה לעשות מלאכה אחר שהדליקה, דכיון דמברכת אין לך קבלה גדולה מזו... נמצא אם היה מברך תחלה, כמו שראוי להיות הברכה עובר לעשייתה, אסור שוב להדליק הנרות, על כן נמשך מזה המנהג, שמדליקין תחלה ומשימין ידיהן לפני הנרות ומברכין, ואחר כך מסלקין ידיהן, שבזה נקרא עובר לעשייתן. התינח בהדלקת הנרות לשבת, שאחר הברכה אסור שוב בהדלקה, אבל ביו"ט שמותר להדליק הנרות ביו"ט עצמו, מוטב שנעשה ברכת הנרות כתיקונה, להיות הברכה עובר לעשייתן ולהדליק הנרות של יו"ט".

וממשיך עוד: "הטעות השני, מה שנוהגות הנשים להדליק נרותיהן של יו"ט אחר שהתפללו הקהל ערבית, ואחר יציאתם מבית הכנסת לביתם קודם אכילה, וזה אינו נכון, התינח בליל יו"ט שני של גליות שהוא ספיקא דיומא, ואסור להכין מיו"ט ראשון לשני, ראוי לעשות כן, אבל מה שנמשך מזה שנוהגות לדלוק גם בליל יו"ט ראשון כן, זה אינו נכון, ויותר טוב מדינא להדליק הנרות גם כן קודם תפלת ערבית, ולקבל היו"ט בהדלקתן, הכל כמו שעושין לכבוד שבת, שיהא הכל מוכן מיד בבואו מבית הכנסת לביתו, השולחן ערוך והנר דלוק ומטה מוצעת... גם כל מלאכה שמותר לעשות ביו"ט, אם יכול לעשות אותו מלאכה מערב יו"ט, אסור לעשותו לכתחלה ביו"ט...."

והסכים עמה בנה ר' יוסף הנ"ל, שהדין דין עמה, וסודה ברוך, וטעמה עידית, ותשואות חן חן לה, עד כאן מלשונו.

ומן החיוב לציין שהמג"א (סי' רס"ג ס"ק י"ב) חולק על אשת הדרישה. וז"ל: ואם כן ביום טוב תברך ואחר כך תדליק, כ"כ בסוף ספר הדרישה

43

היינו שחולקין על אשת הדרישה גם בהלכה השניה שחידשה אשת הדרישה הנ"ל, שכמו שמדליקין הנרות בער"ש קודם השבת, כמו"כ ידליקו הנרות בערב יו"ט קודם יו"ט ולא בלילה קודם הסעודה.

בא"ע (בסוף הקדמת מוהר"ר יוסף יוזפא כהן זצוק"ל לספר דרישה ופרישה לאביו זצוק"ל) בשם אמו, "אבל אין חכמה לאשה אלא בפלך", דלא חלקו חכמים כמ"ש סי' קנ"ח ע"ש, וכ"כ התוס' בפסחים (ז:), עכ"ד המג"א.

ובהגהות דגול מרבבה חולק על המג"א וז"ל: ולענ"ד הדין עם אמו של הגה' דרישה דביו"ט תברך ואח"כ תדליק, ומ"ש המג"א ראיה מסי' קנ"ח ומדברי התוס' בפסחים (שם). לענ"ד אין הנדון דומה, דשם בסימן קנ"ח שמברכין מיד אחר הנטילה משום נטילה שאחר יציאת בית הכסא, שם נוסח ברכת נטילה שוה, וכן דברי התוספות בפסחים שמברכין בכל הטבילות אחר שטבל משום טבילת גר, שם ג"כ נוסח הברכה שוה, וטבילת גר על הטבילה כמו שאר כל חייבי טבילות, ולכך משום לא פלוג לא חילקו.

אבל ברכת הדלקה אין נוסח ברכה של הדלקת נר שבת שוה לנוסח ברכה של נר יום טוב, על נר שבת מברך להדליק נר של שבת כמבואר כאן בשו"ע סעי' ה', ועל נר של יום טוב נוסח הברכה להדליק נר של יום טוב כמבואר כאן ובסוף סימן תקי"ד, ולא שייך לא פלוג.

ולדברי המגן אברהם צריך לומר שלא פלוג בכל ברכת הדלקה, אם כן קשה גם בהדלקת נר חנוכה יברך אחר שהדליק משום לא פלוג, והא ודאי ליתא כמבואר (בסימן תרע"ו ס"ב בהג"ה), אלא ודאי כיון שהנוסח הוא להדליק נר של חנוכה ובשל שבת הנסח להדליק נר של שבת, לא שייך לא פלוג, א"כ הוא הדין דביו"ט ג"כ לא שייך לא פלוג, וכן נ"ל להורות כאשת הגאון דרישה, "והיא אשה נשאה לבה בחכמה" עכ"ד הדגול מרבבה.

וגם בהגהות רעק"א מקשה על המג"א, דמדינא בשבת ג"כ מברך קודם הדלקה היכא דאין מקבלת שבת, וא"כ לא שייך ביו"ט לא פלוג היכא דבשבת עצמו מברכת לפעמים קודם. ולשיטתו באיש המדליק מברך קודם הדלקה.

דומ"ץ טאשנאד: זי האט געהאלטן אז מ'זאל מאכן אנדערש ווי שבת לגבי די ברכה, אבער לגבי דעם זמן הדלקה זאל מען מאכן אזוי ווי שבת, מ'זאל צינדן בייטאג פן ערב יו"ט.

די טענה איז, אז דאם אז מ'מעג צינדן ליכט יו"ט איז נאר ווען ס'איז אי אפשר לעשותה מבעוד יום. אלע מלאכות וואם מ'טוט יו"ט איז נאר ווען ס'איז אי אפשר לעשותה מבעוד יום, ליכט קען מען דאך צינדן מבעוד יום. דער מגן אברהם (סי' רסג סקי"ב) דינגט זיך אויף די ערשטע חלק, אויף די ברכה.

רבינו: יא, ער זאגט 'אין חכמה לאשה אלא בפלך' (מס' יומא סו:).

אבער מיין מאמע ע"ה האט אלעמאל געצינדן אום יו"ט.

עיי' במטה אפרים (סי' תרכ"ה סעי' ל"ג) כתב דכבר נהגו נשים רבות שלא להדליק נרות של יו"ט עד אחר ביאתן מבית הכנסת לביתם, ובשו"ת מנחת שמואל (סי' ל') כתב לבאר הטעם על פי שיטות הראשונים דעיקר חובת ההדלקה הוא לצורך הסעודה, ומטעם זה סבירא להו לרבינו משולם (במרדכי שבת סי' רצ"ד) שאין לברך על ההדלקה, לפי שאין בעשייתה [דהיינו בשעת ההדלקה] גמר מלאכת המצוה, דגמר עשייתה הוא רק בזמן הסעודה, ואף לדידן דמברכים בשעת ההדלקה, היינו רק משום דאי אפשר בענין אחר, לכן חשיב הכשר מצוה כמצוה, ועפי"ז ניחא מנהג הנשים, דזהו דוקא בשבת שאי אפשר להדליק בלילה לכן ההדלקה ביום נחשב כהכשר מצוה, אבל ביום טוב דאפשר להדליק ביו"ט, לכן שפיר יש לומר להדליק בלילה דאז הוא זמן המצוה דהיינו הסעודה ע"כ.

ובמחזיק ברכה (להחיד"א סי' רסג אות ד) כתב, וז"ל: והרואה יראה שם בסוף הדרישה י"ד שהרב מהר"ר יוסף זלה"ה הבן כרוך אחר אמו, שכתב שחפש וחקר בזה ומצא שאמו כיונה לאמת ע"ש, ונראה שהדין דין אמת שהרי הגאונים ור"ת והרא"ש סוברים לברך קודם הטבילה כמבואר בהרא"ש פ"ק דפסחים, ומ"ש התוס' שם בשם ר"י היינו דאין לגעור בנשים, וכמו שמבואר כל זה בב"י י"ד סי' ד', וגם בב"י א"ח סי' קנח מבואר דמן הדין יש לברך קודם נטילה אלא דנהגו לברך אחר נטילה משום דאין ידיו נקיות לפעמים, וכן פסק בש"ע סי' קנ"ח וביו"ד סי' ר', אף דאיכא זמנין דצריך לברך אח"כ אלא דנהגו לברך אחר נטילה ואחר טבילה, וזו היא סברת מור"ם שם בא"ח סי' קנ"ח שלא הגיה כלום שם, אבל הכא דאיכא פלוגתא אעיקרא אם בהדלקה הויא קבלה, וכמה פוסקים סברי דתברך קודם דאין הברכה קבלה, והסוברים דתברך אח"כ היינו משום דסברי דהברכה הויא קבלה, וא"כ תיסגי לן להחמיר בשבת אבל ביו"ט לא יש טעם כלל וצריך לברך מקודם, ע"כ.

ובמטה אפרים (שם) באלף למטה (סקנ"א) הביא עוד טעם ליישב מנהגן שמדליקות בלילה, כיון דלפעמים אין ביכלתן להדליק מבעו"י, כגון בל"ט בליל יו"ט, ולכן השוו מידתם.

וכן נהגו בבית מרן החת"ס כדמובא בס' מנהגי רבותינו, וכ"כ בבן איש חי (נח שנה שניה אות י), וכן נהגו בבית רבותינו עצי התמרים.

ביים פעטער ז"ל איז אויך אזוי געווען, די מומע האט געצינדן אום יו"ט ביי די נאכט.

דומ"ץ טאשנאד: אזוי איז געווען דער מנהג?

רבינו: יא, אזוי איז געווען.

דומ"ץ דינוב: ווען? פאר די סעודה?

רבינו: יא, פאר די סעודה.

דומ"ץ דינוב: די ערשטע נאכט אדער די צווייטע נאכט?

רבינו: ביידע נעכט. די צווייטע נאכט זיכער, דעמאלטס קען מען דאך נישט צינדן פארדעם.

דומ"ץ טאשנאד: יא, דער זון פונעם דרישה דערמאנט טאקע פון זיין מאמען וועגן די צווייטע נאכט, דעמאלטס (כדמובא לעיל בהערה 1), פארשטייט זיך אזוי, מ'קען דאך נישט אנדערש, אבער די ערשטע נאכט זאל מען צינדן ווען ס'איז נאך טאג.

אנדערע זאגן מ'זאל גוזר זיין אטו די צווייטע נאכט זאל מען די ערשטע נאכט אויך צינדן ביינאכט, כדי מ'זאל נישט פארמישן.

רבינו: אזוי האט מען טאקע געטוהן,[44] דער חת"ס אין מס' שבת (כד.) ברענגט א ראיה פון אין שורפין קדשים ביו"ט אז מ'צינדט ביינאכט.[45]

---

44 ויש לציין שהמאירי כתב בחידושיו על מסכת שבת (כג: ד"ה כבר ביארנו) כי הדלקה ביו"ט אינה מבעוד יום, אלא בעיקר יום טוב, עכ"ל.

45 החתם סופר בחידושיו על מסכת שבת (כד.) רצה להוכיח מדברי הגמרא שם שלא כדברי אשת הדרישה, שאכן יש סיכה לאחר להדליק נרות ביום טוב כאשר חוזרים מבית הכנסת, כי במשנה איתא אין מדליקין בשמן שריפה ביום טוב, וטעם הדבר נתבאר בגמרא לפי שאין שורפין קדשים ביום טוב.

ומכאן משמע שזמן הדלקה ביום טוב בלילה אחר שכבר קיבל עליו יום טוב, ודלא כזמן הדלקת ערב שבת שהוא על כרחך מבעוד יום, משא"כ הדלקת יום טוב, דאי סלקא דעתך זמן הדלקת יום טוב הוא מבעוד יום, אם כן לא שייך למיתני סתם אין מדליקין בשמן שרפה ביום טוב, דהא תלמודא דידן לית ליה כהירושלמי דאסור לעשות הבערת קדשים בערב שבת שיהיו מתבערין מאליהן בשבת, ונמצא אפוא שאין איסור שריפת שמן קדשים בהדלקת נרות יום טוב מבעוד יום, ואם כן מאי טעמא אין מדליקין.

אלא על כרחך זמן הדלקה אחר קבלת יום טוב, ובשל כך אסורה הדלקת הנרות של שמן שריפה ביום טוב, לפי שאין שורפין קדשים ביום טוב, ומתוך כך הסיק החתם סופר ומוכח דלא כחכמת אשה הרבנית אשת הדרישה שקוראה תגר על הני נשי דידן שמדליקין בליל יום טוב', עכ"ד.

דומ"ץ דינוב: פשוט איז געווען די סיבה ווייל מ'צינדט דאך די לעכט ביי די סעודה, איז דא א מדובר צי מ'מעג צינדן נאכמיטאג פאר ווען מ'גייט דאווענען מנחה, צי מ'מעג צינדן די ליכט פאר מנחה, פאר מ'נוצט עס, איז וועגן דעם האט מען עס געצינדן ביי סעודה.

דומ"ץ טאשנאד: עס וועגדט זיך אפשר אויך וועז מ'איז מקבל יו"ט, אז מ'איז מקבל יו"ט וועז ס'איז שוין געווען טונקל דעמאלטם קען מען נוצן ליכט אפילו בעפאר די סעודה, ס'איז צרכי הבית. אבער אז מ'איז מקבל יו"ט גאר פריה איז נאכנישט דער זמן.[46]

איז דער מגן אברהם דינגט זיך נאר אויף דעם חלק.

רבינו: לאו דוקא, ס'איז דא וואס זאגן אז מכח דעם 'אין חכמה לאשה' איז ער חולק אויף בוידע דינים.[47]

דומ"ץ טאשנאד: איך האב געזאגט ביים שיעור אז דער לשון זיינער 'אין חכמה לאשה אלא בפלך', כ'מיין אז ס'איז לשון נופל על לשון, ער מיינט צוויי זאכן, ער מיינט אז די אשת הדרישה איז נישט קיין מאן דאמר, אין חכמה לאשה, אוך ער מיינט אז מ'קען זיך נישט פארלאזן אויף די נשים צו מאכן שבת מיט יו"ט נישט די זעלבע, מ'דארף זיי זאגן אייביג די זעלבע.

רבינו: יא יא, אזוי לערנט דער מחצית השקל אפ דעם מגן אברהם,[48] דאם איז ווייל מ'מאכט די ברכה, ס'איז די זעלבע ברכה 'להדליק נר של שבת' און 'להדליק נר של יום טוב'.

דומ"ץ טאשנאד: יו"ט איז דאך א מחלוקת צי מ'מאכט בכלל א ברכה, די תימנ'ער מאכן נישט קיין ברכה,[49] יו"ט פארוואס דארף מען צינדן? אז ס'איז טונקל קען מען אנצינדן א ליכט, ס'איז דאך נישט שבת.

דומ"ץ דינוב: ס'איז נישט שייך אזוי ווי ביי כניסת שבת.

רבינו: אבער דער רמב"ם (בהלכות יום טוב פ"ו הט"ז) האלט יא אלם עונג יו"ט.[50]

דומ"ץ טאשנאד: איין זאך איז מיר שווער, מ'האט מיך געפרעגט ביים שיעור, איך וויים באמת נישט דעם תירוץ, דער רמ"א זאגט אז שבת וועז מ'מאכט די ברכה איז מען מקבל שבת, במילא איז אונזער מנהג אז מ'מאכט די ברכה נאכ'ן צינדן. ווי אזוי קען די ברכה זיין קבלת שבת? איך זאג איך גיי צינדן, במילא טאר איך שוין נישט צינדן? נאך די ברכה זאל מען שוין נישט טארן צינדן ווייל כ'האב מקבל שבת געווען, כ'האב דאך

---

46 ובמטה אפרים (סי' תרל"ה באלף למטה ס"ק מ"ט) בשם האליה רבה המביא מדברי הלבוש דאפי' ביו"ט שני דאסור לעשות מלאכה מיום לחברו, מ"מ יש להם להדליק סמוך לחשיכה אפי' קודם ברכו, כיון שחשכה גם עתה.

וכן כתב בשל"ה שהוא יותר מצוה ממה שנוהגים להדליק בבואם לביתם שהוא ישובי חושך, ובפמ"ג (סימן ר"מ במשבצות זהב ס"ק ג') וכ"כ בנימוקי אור"ח (סי' תקכ"ט) להדליק מעיו"ט, וכ"כ ביוסף אומץ (אות תתכ"ה) וז"ל: ואשתי נהגה להדליק בכל רגל קודם שהלכה לבית הכנסת, כדי שלא נבוא מבהכנ"ס ביו"ט לבית אפל.

47 יש אחרונים שמדייקים בדברי החיד"א שכ' בספרו שם הגדולים (בספרים מערכת ו' אות ז') בזה"ל: ומוה"ר יוסף כתב שם (בהקדמה הנ"ל) כי שני חדושי דינים חידשה הרבנית אמו, וכתב עליו הרב מגן אברהם אין חכמה לאשה אלא בפלך, עכ"ל. ומשמע שגם על דין השני חולק המג"א שהרי אין חכמה לאשה ואין לפסוק כמותה.

48 אכן במחצית השקל ביאר כן דברי המג"א במה שכ' אבל אין חכמה לאשה וכו', וז"ל: אבל אין חכמה לאשה, ר"ל כל הנשים לא ידעו לחלק בין שבת ליום טוב, ואם נאמר ביו"ט שתברך ואחר כך תדליק, תעשה ג"כ בשבת ע"כ.

וכן משמע שמפרש בחיי אדם (ח"ב כלל ה' סי"א) וז"ל: אבל ביו"ט נ"ל דראוי ונכון שילמד כל אדם לאשתו שתברך קודם הדלקה, רק כיון שאין חכמה לאשה לכן נוהגת לעולם לברך אחר הדלקה, עכ"ל.

והיינו שכוונת המג"א באמרו 'אין חכמה לאשה וכו' אין הכוונה על אשת הדרישה (כפי שהבין הדגול מרבבה בד' המג"א כדמובא לעיל בהערה 1), אלא הכוונה על כל הנשים שבעולם שיטעו בהוראה.

49 עיי' באורחות חיים (מלונגיל) הל' הדה"נ (סי' ט"ו) נהגו לברך בשבת וכן ביום טוב, וי"א שאין מברכים כלל ביו"ט, לפי שאין בו משום שלום ביתו שכל זמן שירצה הוא רשאי להדליק.

וכ"כ בספר מושב זקנים לבעלי תוס' (עה"ת דף שצ"ג) דלמה נסמך נרות למועדות, ללמד שהדלקת נר בשבת ויו"ט מצוה, מכאן נהגו האשכנזים לברך על הדלקת נר ביו"ט כמו בשבת, ולא מסתבר לרבותינו שבצרפת שהרי אמרו בשבת (כה.) שהדלקת נר בשבת חובה משום שלום ביתו, א"כ ביו"ט שיכולים להדליק אין לברך, שאין צריך שלום ביתו, ולכן פסקו שאין מברכים על הדלקת נר ביו"ט.

50 הרמב"ם כתב (בהלכות יום טוב פרק ו הלכה טז) בשם שמצוה לכבד שבת ולענגה, כך כל ימים טובים שנאמר ישעיהו (נח, יג) לקדוש ה' מכובד וכל ימים טובים נאמר בהן (ויקרא כג) מקרא קדש, וכבר ביארנו הכיבוד והעונג בהלכות שבת.

וכן בהגהות מיימוניות (הלכות שבת פ"ה אות א) כתב: וכן ביום טוב נהגו להדליק נר, וכן איתא בירושלמי פרק המביא כדי יין המדליק נר ביום טוב צריך לברך אשר קידשנו במצוותיו וצוונו להדליק נר של יום טוב.

אגב, יעו' בערוך השלחן (סי' רסג סע' י"ט) שכתב כי לא מצא את הדברים בירושלמי שלפנינו.

געזאגט אז איך גיי צינדן, ס׳איז נאך מער ווי א תנאי אז איך וויל נישט מקבל שבת זיין, כ׳האב געזאגט בפירוש אז איך גיי צינדן.

רבינו: ס׳איז טאקע אזוי, די ברכה איז דאך אויפ׳ן צינדן די ליכט.

דומ״ץ טאשנאד: איז ווי אזוי איז שייך צו זאגן אז די ברכה איז פשט אז איך טוה מער נישט קיין מלאכה? ס׳איז א קשיא וואס איז פשוט, כ׳האב געקוקט און כ׳האב נישט געזעהן איינער זאל רעדן פון דעם. און וועגן דעם עד היום טוט מען יעדן שבת אזוי, די נשים מאכן די ברכה נאכדעם.

רבינו: יא, אזוי פירט מען זיך.

דומ״ץ טאשנאד: און אגב אז מ׳צינדט יו״ט מאכט מען יא די ברכה בעפאר דעם?

רבינו: יום טוב, יא.

דומ״ץ טאשנאד: איז דעמאלטס דארף מען שוין נישט פארשטעלן די ליכט מיט די הענט? (עי׳ כף החיים סי׳ רס״ג סעיף ה׳).

רבינו: ניין.

דומ״ץ טאשנאד: די פרויען מאכן נישט? כ׳וויים נישט צי די וועלט ווייסט פון דעם?

רבינו: ווער ס׳ווייסט ווייסט.

דומ״ץ טאשנאד: אשה חכמת לב.

דער מטה אפרים (סי׳ תרכ״ה סעי׳ ל״ג) זאגט אז אויב מ׳צינדט טאקע ביינאכט קען מען יא מאכן די ברכה פאר׳ן צינדן, און מ׳דארף נישט חושש זיין אזוי ווי דער מגן אברהם זאגט.

רבינו: יא, ווייל ס׳איז אנדערש, אויף דעם האט מען זיך פארלאזט, אז ס׳איז דאך ממילא אנדערש וועט מען זיך נישט טועה זיין.[51]

דומ״ץ טאשנאד: בקיצור מ׳האט אהנגענומען אז ביידע זאכן איז אנדערש יו״ט ווי ביי שבת.

א איד האט מיר געזאגט טאקע – א גאליציאנער איד – אז ער האט אייביג געווואוסט אז אין גאליציע האט מען געצינדן ביינאכט, אין אונגארין נישט, ובפרט די אשכנזים.

רבינו: אבער אין גאליציע האט מען אזוי געטוהן?

דומ״ץ טאשנאד: יא.

דומ״ץ דינוב: ביי די משפחות דא איז אויך אזוי, רוב משפחות צינדן פארן זמן, און די פאהר וואס זיי צינדן ביינאכט זיי זענען גאליציאנער אייניקלעך, פוילישער אייניקלעך, זיי צינדן ביינאכט.

איך האב נישט געווואוסט אז אין סתם שטובער זאל מען צינדן ביינאכט, דער רבי האט מיר שוין אמאל געזאגט אז ביים רבי׳ן ז״ל פלעגט מען צינדן ביינאכט, און כ׳האב לעצטנס געערעדט מיט יונגעלייט דא דארט האב איך געזעהן אז איינער איז א פוילישער אייניקל, א גאליציאנער אייניקל זיי צינדן טאקע שפעטער.

דער אונגארישער עולם צינדט פריער.

דומ״ץ טאשנאד: איינער האט מיר געזאגט א וועלטל, עם קען זיין אין גאליציע האט מען עם נישט געמיינט אזוי וויט דער ענין אין די הלכה, נאר פשוט מ׳האט זיך געווואלט איינשפארן א שעה פון די ליכט. האב איך געזאגט אז ס׳איז נישט אזא גרוים וועלט, ווייל אויב ס׳איז נישט געווען גענוג שמן, איז שוין טאקע דא א היתר, ווייל ס׳איז אי אפשר לעשותה מבעוד יום. אבער אויב ס׳איז דא א שפע, היינטיגע ליכט איז אפשר נישט אזוי.

דומ״ץ דינוב: היינט איז דא לאנגע ליכט, אמאל איז געווען קליינע ליכט.

רבינו: אזוי?! ס׳איז מיר נישט בייגעפאלן אזא געדאנק, אז מ׳האט געצינדן שפעט ווייל מ׳שפארט זיך איין.

דומ״ץ טאשנאד: אבער היינט איז דא א שפע, היינט איז נישטא דער פראבלעם, אבער דער רבי זאגט אז מ׳קען צינדן ביינאכט?

רבינו: יא, מ׳צינדט דא אין שטוב (הרבנית הצ׳ תחי׳) אויך ביינאכט.

דומ״ץ טאשנאד: פארן סדר אויך? מ׳קומט אהיים פון שוהל צינדט מען קודם ליכט?

רבינו: יא, פארן סדר צינדט מען ליכט.

הר״ר חיים שלמה פישער חי״ו, משב״ק: דאס איז די ערשטע ׳מה נשתנה׳ וואס די חתנים ביים סדר פרעגן דא צווישן זיך די ערשטע נאכט,[52] פארוואס מ׳צינדט

---

51 עיי׳ באלף למטה (סי׳ תרכ״ה סק״נ) שמבאר כן, דלא שייך בזה לא פלוג, שהחילוק נראה לכל, שמי שמדלקת אחר שכבר הוא לילה וכבר חל יו״ט, אין שום טעם שלא לברך קודם עשית המצוה כמו שאר המצות, וגם ליכא למטעי לעשות כן בשבת דאין זמנם שוה.

52 מדי שנה בשנה מעריך כ״ק מרן שליט״א את שני ימים הראשונים של חג הפסח, ובמיוחד הסדרים בליל התקדש חג הפסח, יחד עם מאות חתנים תלמידיו הנאמנים הקרויים בנים, סביב לשלחנו.

שפעט? ווייל דער אלגעמיינער ציבור צינדט פריה ביים זמן פון ליכט צינדן, און ווען מ'קומט אהער, פאר הונדערטער חתנים איז דאס א דבר חדש מ'זעהט אז מ'צינדט פאר'ן סדר, איז דאס די ערשטע 'מה נשתנה'.

דומ"ץ דינוב: כ'האב שוין אמאל געפרעגט דעם רבי'ן וועגן דעם, ביי מיין זיידן פלעגן די בחורים נישט מאכן קידוש.

רבינו: וועז? פסח ביינאכט?

דומ"ץ דינוב: ניין, סתם אזוי יעדן שבת האבן די בחורים נישט עקסטער קידוש געמאכט. האט דער רבי געזאגט פשוט ווייל ס'איז נישט געווען קיין וויין אינדערהיים... נישט אז ס'איז געווען א מנהג אזוי.

רבינו: אוודאי אזוי, פארוואס האט מען געמאכט אין ראפשיץ קידוש שבת בייטאג אויף בראנפן?[53] ווייל ס'איז נישט געווען קיין וויין דארט,[54] וויין איז געווען זייער א טייערע זאך אמאל, אין אונגארין איז געווען וויין, דארט איז געוואקסן טרויבן, אין גאליציע האט מען געדארפט טראגן און ברענגען, און עם האט געדארפט ווערן געמאכט דורך א איד, טראגן דורך א איד.

דומ"ץ טאשנאד: במילא האט מען געמעגט דארטן מאכן קידוש אויף בראנפן, אבער אז ס'איז דא וויין וואס איז דער היתר? היינט איז דאך דא וואס מאכן קידוש בייטאג אויף בראנפן.

רבינו: אזוי איז געווען אין צאנז און אין ראפשיץ.

דומ"ץ טאשנאד: כ'האב געזאגט דריי זאכן איז דא וואס מ'דארף צו פארשטיין, די וואס מאכן קידוש אזוי מיט א בראנפן גלעזל. קודם ס'איז דאך דא וויין...

רבינו: מ'האט א ווערטל געזאגט, אדער מאכט מען קידוש ווי א גוי (על כום קטן), אדער טרונקט מען ווי א גוי (כום גדול)....

דומ"ץ טאשנאד: כ'וויים נישט צי ס'איז חמר מדינה, און ס'איז דאך דא וויין, און דריטנ'ס ס'איז ווייניגער ווי דער שיעור, דריי פראבלעמען האט דאס.

רבינו: אויף דעם דארף מען זיך פארלאזן אויפן טורי זהב (סי' ר"י סק"א).[55]

דומ"ץ טאשנאד: אבער אזויפיל היתרים צו ניצן בשעת ווען מ'קען מאכן קידוש געהעריג.

רבינו: דער שינאווער רב האט נאכגעזאגט אז דער ראפשיצער רב האט געזאגט אז מ'קען מאכן קידוש אויף ברוינפן מיט א גרויסן כום, און מ'האט נאר געטרונקען דערפון אביסל, מ'האט אויסגעטרונקען דעם כום צוזאמען, דורך דעם וואס די מסובין ביים טיש האבן מיטגעטרונקען.[56]

---

53 ביום השבת שחרית לכתחילה יין לקידוש מצוה מן המובחר כדמבואר באחרונים סי' רע"ב סק"ו, ולדעת מקצת אחרונים (כף החיים שם ס"ק נ"ה בשם מטה יהודה סק"ה), אפילו היין מצוי ביוקר אין לקדש אלא על היין ולא על השכר, ובספר כרם שלמה (שם) הביא מספר ידי משה (שיה"ש פ"א א ג), דיי"ש לא מקרי משקה כלל, דאמרינן במדרש (שם) למה נמשלו ישראל לשמן, מה שמן עולה על כל המשקין וכו', רוצה לומר אם תתן שמן על כל המשקין, השמן צף למעלה. וביי"ש אם יותן לתוך המשקה שוקע למטה, ובעל כרחך אינו בכלל המשקין. אולם בספר תוספות שבת (סי' רע"ב ס"ק י"ב) כתב דאין למדין הלכה מתוך אגדה (ראה ירושלמי פאה פ"ב ה"ד, חגיגה פ"א ה"ח), ע"כ.

אמנם בבית שערים (או"ח סי' צ"ה) דחה דבריו דאין זה בכלל אין למדין הלכה מאגדה, דהלימוד בכאן הוא ממה שהאגדה מספרת האמת והמציאות כמות שהוא. ומיהו גם הוא ז"ל דחה דברי הידי משה, דשמא רק על משקין שהם בטבע הבריאה קאמר המדרש. עוד תירץ בשם בנו, דשמא יי"ש נמי מין שמן הוא, והביא ראיה לדבריו ממה שאמרו ז"ל (תענית דף כ"ה ע"א) מי שאמר לשמן וידלוק, ויי"ש דולק, ע"ש.

וסיים הבית שערים, וכבר נהוג עלמא כהני סבא שהביא הבאר היטב (סי' ער"ב סוף סק"י) נחלת שבעה (ח"ב סי' ל"ה) ובהלכות קטנות (ח"א סי' י'), דמקדשין בשחרית על יי"ש ואין להרהר אחריהן, ע"ש, וכך כתבו בשערי תשובה (סי' רפ"ט סק"ג) ומשנ"ב (סי' רע"ב סק"ל) בשם חיי אדם (ח"ב כלל ו' סי"ח).

54 עיי' בנמוקי אורח חיים (סי' רע"ב ס"ט סק"א) הביא הגה"ק בעל מנחת אלעזר שהאריך לבאר דבמקומות שיש להם יינות לא יקדשו אפילו ביום על יי"ש, והגה"ק מצאנז שעשה קידוש על יי"ש, הוא מפני שבמקומותיהם לא היה יין מצוי כ"כ, וכאן לא רצה לשנות מנהגו.

55 עי' לשון הטו"ז שם בסוף הס"ק: ובלא"ה יש צד דבנ"ד א"צ (רביעית) דהא התוס' מספק' להו בזה נוכל לסמוך ולומר דה"ל כאלו שתה רביעית בי"ש וחייב בברכה אחרונה כנלע"ד.

56 עיי' בס' הדרת קודש שהרה"ק מנאסאד ז"ל אמר ששמע מפיו הקדוש של הרה"ק משינאווא שאמר בשם רבינו הקדוש מראפשיץ ז"ל שיכולים לקדש בבוקר בש"ק ביי"ש בשני אופנים, או לקדש על כוס גדול ולשתות רק מעט ממנו, או לקדש על כוס קטן ולשתות רוב ממנו, ויותר טוב לקדש על כוס גדול ולשתות רק מעט מאופן הא', כן שמע מפיו קדשו, ואמר על זה ק"ו ז"ל שאפשר הטעם שיותר טוב כן מחמת צירוף המסובין שהיו שם ושתו הכוס שיש ג"כ לצרף בזה דעת הי"א (בסי' רע"א סעי' י"ד) דשתיית כולם מצטרפין לכשיעור אפילו בקידוש של לילה.

וכן הביא בארחות חיים להרה"ק מספינקא (סימן ערב ס"ק ו) וז"ל: "ושמעתי מכ"ק אדמו"ח שליט"א אשר ראה בעיניו שהגאון הקדוש מהר"ח הלברשטאם מסאנז נהג לקדש בשחרית על יי"ש ולא שתה מהכוס רק מעט מזעיר וכן הוא נוהג אחריו" עכ"ד.

ועיי' בס' י"ג אורות (ח"א עמ' שפ"א) שסיפר האדמו"ר מהר"י מפשעווארסק ז"ל: בצאנז וכן בקאמינקא נהגו לקדש בשבת ויום טוב שחרית על יין שרף ומכוס קטן כמנהג ראפשיץ, יש אומרים שהיה בו רביעית, (ע"ע ספר פי צדיק עמ' רנד).

אבל ראיתי את הכוס שבו קידש רבינו מצאנו בצפרא דשבתא אצל הרה"צ רב יחזקאל מדוקלא אחיו של הגה"ק מקאלאשיץ, והחזיק לכל היותר ביצה בינונית שהיא פחות מרביעית, ואף מו"ח זצ"ל ראה את הכוס, ולפי דעתו היה עוד יותר קטן מביצה בינונית, אמנם מרן הדברי יחזקאל ז"ל נהג לקדש על יין כמנהג בעלזא.

ועיין במג"א (רע"ב ס"ק ט) שכתב וז"ל "שמקדשים על השכר דוקא במקום דהוי חמר מדינה וכו', וע"ל דאין מקדשים על י"ש אלא א"כ במדינות שרוב שתיית ההמון היא י"ש בכל יום וכו' ועי' סימן רע"א סעיף י"ג".

וביארו הלבושי שרד והמחצית השקל שכוונת המג"א במה שרמז לסימן רע"א סי"ג, היינו לדין המובא שם שצריך לשתות רוב רביעית בלא הפסק בקידוש, וא"כ מובן שביי"ש אי אפשר לקדש כלל מכיון שאין הדרך לשתות כל כך הרבה י"ש בלא הפסק. ובמשנה ברורה (ס"ק ל) פסק "על שכר ואם חביב לו יין שרף, יכול לקדש עליו ביום לכתחילה במדינתנו שהוא חמר מדינה, אך שיזהר ליקח כוס מחזיק רביעית ולשתות ממנו מלא לוגמיו, שהוא רוב רביעית, ובדיעבד או בשעת ההחק שאין יכול לשתות כמלא לוגמיו ואין לו יין ושאר משקין, אפילו שתיית כל המסובין מצטרפין למלא לוגמיו, וכדלעיל סימן רע"א סי"ד".

אמנם באשל אברהם (סימן ער"ב) כתב "יש ללמוד זכות על העושים קידוש על יין שרף בכלי קטן מכפי מה שכתב בצל"ח ז"ל (סוף פסחים) כי כמ"ש הט"ז ז"ל שברכה אחרונה דיי"ש היא גם על שיעור קטן, מצד שמעט ממנו נרגש הרבה, ואולי כן י"ל בזה לגבי שיעור קידוש היום וכו', ומ"מ טוב תכון ודאי לברך על כשיעור כמ"ש בצל"ח ז"ל שם, ורבים מצטרפים בשתייתן כמ"ש בשו"ע ולזה גם שקשה לשתות יי"ש כשיעור הנ"ל, מ"מ יוכל לצרף שתיות מכמה אנשים בזה כי לא נתפרש קולא הנ"ל".

וכן הביא בשו"ת מהרש"ם (ח"א סימן קע"ה) וז"ל "העיד לפני תלמיד חכם זקן שהיה בעצמו במעמד בפני הגה"ק אבד"ק ראפשיץ זצ"ל שצוה לתלמידיו לקדש ביום על יי"ש על צלוחית קטן כדרך שתייתו ואין צריך שיעור כוס, והגם שהיה לפניו יין על השולחן, אמר שמכבדהו ביי"ש כדי להורות הלכה לתלמידים, וכן הועד לפני בשם הגאון החסיד אבד"ק קאמינקא זצ"ל שנהג כן תמיד, והיינו על פי דברי הט"ז (סימן ק"ג) ומשום שכך דרך שתייתו ושביעת רצונו וכו', וכיון דשתיית יי"ש נתפשט מאד, והוי חמר מדינה לשתות כמעט לפני כל סעודה צלוחית קטן, וקשה לשתות יותר מפני חריפותו, לכן שיעורו גם לענין קידוש בכך, וכן הועד לפני בשם הרה"ק מלובלין זצ"ל". ומסיים המהרש"ם "וכדאי הם לסמוך עליהם בקידוש היום ודוקא ביין ושכר בענין שיעור כוס עכ"ל המהרש"ם.

וכן הביא בספר פסקי תשובה (סימן ש' בהג"ה) "שמרן הקדוש זצוקללה"ה מקאצק היה מקדש ביום על כוס קטן של י"ש".

אכן בספר דרכי חיים ושלום (אות תג) מביא שהרה"ק ממונקאטש ז"ל טען שבמקום שהיין שכיח אין לעשות קידוש על י"ש, "ואין להביא

וחזרו לדבר מהענין הראשון

דומ"ץ טאשנאד: וואם טוט מען אבער יא, איינער האט מיך געפרעגט א שאלה אז זיין ווייב האט א טעות געהאט, ס'איז געווען שבת מיט יו"ט צוזאמען.

רבינו: שבת צינדט מען דאך פריער.

דומ"ץ טאשנאד: פארשטייט זיך.

אבער זי האט א טעות געהאט און זי האט נישט געצינדן פרי, במילא צי מ'זאל יא זאגן פארץ המון עם אז מ'זאל צינדן פריה.

ס'איז געווען אזא מעשה אז עמיצער האט פארגעסן צו צינדן דורך דעם.

רבינו: דארף זי יעצט מוסיף זיין א ליכט, אזוי זאגט דער רמ"א (סי' רמ"ג ס"א).[57]

דומ"ץ טאשנאד: יא, זי דארף צינדן כל ימיה נאך א ליכט, איז אפשר אזא סארט אשה זאל מאכן א קבלה אז זי זאל יא צינדן בייטאג?

און ס'איז זייער שווער פאר א אשה צוצולייגן א ליכט, כ'האב געזעהן אז מ'דארף טרעפן עפעס א היתר דערפאר, עם איז זייער שווער צו טרעפן, די פוסקים זאגן ארויס אז מ'דארף צינדן כל ימיה מוסיף זיין נאך א ליכט.

דומ"ץ דינוב: די פרויען נעמען דאס אהן זייער שווער.

רבינו: אודאי, ווייל ס'איז איר שווער צו נעמען א קנס.

דומ"ץ טאשנאד: ס'איז באמת א קנס.

דומ"ץ דינוב: היינט איז מען שוין נישט צוגעוואוינט צו קיין קנסות, וועגן דעם נעמט מען דאס אזוי שווער...

דומ"ץ טאשנאד: די שאלה צי מ'קען היינט זאגן א היתר אז ווען ס'איז דא לעקטער און ס'איז נישט געווען טונקל אין שטוב איז עם אפשר נישט אזוי הארב? ס'איז

ראיה מהצדיקים דבפולין וגאליציע שהיו מקדשים בבוקר על י"ש, כי שם אין שכיח יין ונקרא היי"ש חמר מדינה".

וב"קצה המטה" על המטה אפרים (סימן תרכה ס"ק צט) מסיים את הענין "להרים ראש על הנוהגין להקל בזה ולעשות קידוש על י"ש שטעו ח"ו לומר כן אחרי שנראה שעשו כן גדולי עולם זצ"ל והנח להם לישראל". וכידוע אצל רבותיה"ק נבג"מ לא הי' המנהג לקדש על י"ש בשבת ויו"ט כלל רק על יין.

57 עיי' ברמ"א (סי' רס"ג ס"א) שכתב: האשה ששכחה פעם אחת להדליק מדלקת כל ימיה ג' נרות, כ"כ בשם המהרי"ל.

ובמשנ"ב (שם סק"ז) כתב דמיירי בשהיתה רגילה בשנים, ואם היתה רגילה בשלשה צריכה להדליק כל ימיה ד'.

דאך דא צוויי טעמים פארוואס מ׳צינדט ליכט, אדער פאר כבוד שבת, אדער שלא יכשל בעץ או באבן.

רבינו: ווילט איר זאגט או כאטשיג דער חלק פון שלא יכשל איז געווען ווייל ס׳איז דא לעקטער.

דומ״ץ טאשנאד: אפשר קען מען אזוי זאגן אלס א שטיקל היתר.

וועגן די פריערדיגע קשיא פון קבלת שבת וועז מ׳מאכט שבת א ברכה ׳להדליק נר שבת׳, האב איך געהערט פון מיין טאטן דער טאשנאדער רב, האט ער געזאגט א תירוץ אז עס קען זיין אז מ׳וועט מעגן צינדן נאר איין ליכט, ווייל ס׳איז דאך מעכב נאר איין ליכט על פי הלכה, איינם אדער אפשר צוויי אלץ זכור ושמור, איז אפשר אז מ׳זאגט די ברכה מיינט דאס אז מ׳מעג טאקע צינדן אבער נאר וויפיל מ׳וז, במילא לייגט מען אריין די ברכה נאכדעם וואס דאס מיינט אז כ׳האב זיכער נישט מקבל שבת געווען.

רבינו: ס׳איז דא אן אינטערסאנטע חידוש פון רבי שלמה קלוגער וואס ער זאגט אויך אזוי אויף דעם ענין פון טומאה הותרה בציבור, מ׳פרעגט דאך די קשיא וואס איז געווען דער צורך הנס ביי חנוכה, ס׳איז דאך טומאה הותרה בציבור, זאגט ער אז אלץ טומאה הותרה בציבור איז געגוג צו צינדן אין די מנורה נאר איין ליכט, נישט אלע זיבן.[58]

דומ״ץ טאשנאד: אזוי?! נישט אלע זיבן? די תורה זאגט דאך בפירוש מ׳זאל צינדן זיבן ליכט.

רבינו: אזוי זאגט ער, אויף אין פלאץ שטייט אין פסוק להעלות נר תמיד. זאגט ער ׳להעלות נר׳ איין ליכט ׳תמיד׳ דאס איז וועז ס׳איז בטומאה.

דער רי״ם (חידושי הרי״ם) זאגט אויך אזוי כלפי די מנורה, אז ס׳איז גענוג צו צינדן איין ליכט.[59]

דומ״ץ טאשנאד: איז פארענטפערט די גאנצע קשיא, דארף מען שוין נישט זאגן די אלע תירוצים אויפן פני יהושע.

רבינו: יא, אזוי פארענטפערט עם רבי שלמה קלוגער אין ספר החיים (על שו״ע חלק או״ח, דף תתתר״י).

דומ״ץ דינוב: ס׳איז דא א ענדליכע זאך, אויף דעם ערשטן טאג ספירה (בליל שני של יו״ט) פרעגן דאך אלע די קשיא, מ׳ציילט דאך נישט קיין ספירה וועגן ספיקא דיומא, ווייל לכאורה איז עם דאך א בזיון פארן יו״ט, ווייל אז מ׳ציילט ספירה איז פשט סאיז שוין חול המועד, אלע ראשונים ברענגען עם אראפ, נאר וואס דען ס׳איז א חיוב, מ׳מוז דאך ציילן.

רבינו: יא, מ׳ציילט דאך נאכ׳ן סדר, אז נישט איז עם א תרתי דסתרי, די זעלבע סיבה, ווייל אז מ׳ציילט איז פשט ס׳איז שוין חול המועד.

דומ״ץ דינוב: יא, האב איך געזעהן דער מנחת אלעזר אין שער יששכר (ליום ב׳ דפסח אות ד׳) זאגט ער, אז דער מנהג וואס מענטשן פירן זיך צו זאגן אסאך מאל די ספירת העומר, אז דעם ערשטן טאג טאר מען דאס נישט טאהן, ווייל דאס איז מען דאך שוין נישט מחויב, דעם זעלבן חידוש, מ׳טאר נישט פארשעמען דעם יו״ט,

---

58 עי׳ בספר החיים להגאון רבי שלמה קלוגער (עמוד תתתר״י) לתרץ, דעיקר ילפותא של התורת כהנים והרמב״ם (פ״ג מהל׳ תמידין ומוספין ה״י) דהנרות דוחין טומאה הוא ממה שנאמר (ויקרא כד, ב) להעלות נר תמיד, אם כן י״ל דאין לך אלא מה שריבתה תורה בפירוש, והיינו נר דכתיב בתורה לשון יחיד, ורק נר אחד דוחה טומאה ולא יותר. והגם דאמרינן (מנחות פח.) הנרות מעכבין זה את זה, היינו רק בגוף עשייתן, אבל בהדלקתן יש לומר דאין מעכבין זה את זה, וכהא דאמרינן (מנחות קג:) כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו, ומשום הכי רק אחד דחי טומאה ולא יותר, עכ״ד.

59 עיי׳ בס׳ כלי חמדה (פר׳ פקודי ופר׳ במדבר אות ה) בשם בעל האבני נזר והחידושי הרי״מ שאין שבעת הנרות מעכבים זה את זה, ואף שבמנחות (פח.) מצאנו ששבעת קני המנורה מעכבים זה את זה, היינו רק דבעינן מנורה עם שבעת קנים, אבל להדליק מספיק נר אחד, ע״ש.

והשפת אמת (שבת כב: ד״ה סוף) והאמרי אמת (ליקוטים שבת כא: ד״ה נעשה, וביקוטי יהודה פר׳ במדבר) הביאו ראיה לחידושי הרי״מ שאין הדלקת כל הנרות מעכבת מהגמרא בשבת (שם) שמבואר בה שיש ביזוי מצוה כשמדליק מנר מנורה אחד לחבירו, ואם כל הנרות מעכבים זה את זה, נמצא שכל הנרות הם מצוה אחת, ולא שייך ביזוי מצוה לפני שגמר כולם.

עוד כתב האמרי אמת (שם) שלפי דברי החידושי הרי״מ מיושבת הקושיה הידועה של הבית יוסף (או״ח תרע״א) מדוע קבעו שמונה ימים לחנוכה, הרי היה שמן בפך ללילה אחד, ונמצא שהנס היה רק בשבעה לילות, ולפי זה מיושב שלא היה בפך אלא כשיעור ׳נר׳ אחד, שהוא השיעור המעכב, ונעשה נס והדליקו ממנו את כל שבעת הנרות, ונמצא שהיה נס גם ביום הראשון.

ועי׳ בקובץ צוהר (גליון י״ד מביא בת״י מהגאון רבי פנחס הלוי בילוצצ׳ז ז״ל בעמה״ס גבעת פנחס מאב״ד סערעניטש) שכתב כן על קושיית הב״י, וז״ל: ונראה דבתורתינו הקדושה כתיב להעלות נר תמיד, לא כתוב אלא נר אחד ואח״כ כתיב יאירו הנרות, ופירש״י דקאי על נר המערבי, להעלות נר תמיד, והיה נראה לע״ד לומר המצוה הוא נר אחד היינו הנר המערבי, רק שבעת הנרות הוא ג״כ בכלל מצוה, אבל לא לעכב, ומוטב שידלוק היום אחד וגם למחר אחד כל ז׳ לילות, משידלוק היום כל השבעה נרות ולמחר לא ידלוק כלל, עיי״ש מה שהאריך ליישב בזה.

איז אײנמאל מוז מען דאך ווייל מ׳איז מחויב, אבער פון דארט און ווייטער טאר מען שוין נישט זאגן מער ווי איין מאל.[60]

דומ״ץ טאשנאד: דער מנחת אלעזר האט יא געציילט ספירה פאר״ץ סדר, גלייך נאך מעריב.[61] ס׳איז געווען נאך פלעצער ביי חסידים וואו מ׳האט זיך געפירט אזוי?

רבינו: אין מונקאטש וויסט מען טוט מען אזוי.

דומ״ץ דינוב: אין חב״ד ציילט מען אויך פאר״ץ סדר.

דומ״ץ טאשנאד: פארוואס איז ביי חסידים געווען אזא וויכטיגע זאך צו ציילן ספירה נאכ״ץ סדר?

רבינו: על פי קבלה איז עם אזוי אויסגעהאלטן.[62]

דומ״ץ דינוב: ביידע האבן געהאלטן על פי קבלה.

רבינו: ער (הגה״ק ממונקאטש ז״ל) האט געזאגט אז אין רש״ש שטייט אזוי.[63]

---

60 עי״ש בשער ישששכר מהש״כ בזה״ל: אמנם זהו מנהגי (הצעיר בישראל) כי בימות ספה״ע אשר דרכינו לספור כ״פ ביום בלי ברכה כמ״ש בשם הגה״ק רבינו הרמ״מ מרימנוב זי״ע ומובא בשו״ת מראה יהזקאל (סי׳ קד) עיי״ש, ובקצת ספרים כ׳ בשם הקדוש הנ״ל לספור עכ״פ עשרה פעמים ביום בזמנים שיזכור א״ע, אך ביום הראשון לספה״ע שהוא יו״ט ב׳ דפסח מפני כבוד יו״ט, דבריהם עי׳ לעיל מלשון הראב״ד בתמים דעות, ומובא במג״א שהקשו למה לא יספרו בליל א׳ בלא ברכה מפני כבוד יו״ט שני, אך להלכה אינו כן, ושאנו סופרים בברכה בליל א׳ (הינו ליל ב׳ דיו״ט) אחרי ערבית מיד כנ״ל, אך אז אינני סופר רק כחיובא פ״א אז, ולא עוד כל הלילה והיום כלל, מפני כבוד יו״ט כנז׳, ומיד אח״ז הינו בליל ב׳ ויומו דספה״ע אז כבר הנני נוהג בעז״ה (עכ״פ בזה המקצת) כמדת חסידות של רבינו הקדוש ואבותינו הקדושים כנ״ל, לספר כ״פ בכל יום ואולי עד עשרה פעמין ולפעמים יותר.

61 עי׳ בס׳ שער ישששכר להגה״ק ממונקאטש ז״ל (ליום ב׳ דפסח אות ב) שהאריך לברר על פי הלכה ועל פי סוד לספור ספירת העומר בליל ב׳ דפסח אחר תפלת ערבית, כמבואר בספר הקדוש נהר שלום להגאון הקדוש מהר״ש שרעבי זצ״ל, ושכן היה מנהג אבותיו הקדושים וזקינו הגאון הקדוש בעל בני ישששכר זי״ע, ועי׳ בס׳ מנחת עומר במגישי מנחה שם (אות כ״ח-כ״ח) באריכות מזה, והביא מש״כ בסו״ס אמרי נועם (שה״ת ח״ב), ובספר פתחא זוטא (סי׳ ט״ו אות ז) ובתולדות קול ארי׳ (עמוד פ״ב אות ה).

אמנם יש לציין שבהגדש״פ שם ישראל׳ (בסופו ׳דיני פסח ויו״ט וחוה״מ׳ אות ח) כותב: וכן שמעתי מפי הגה״צ מסאפינקא זצ״ל בעהמ״ח אמרי יוסף ששאל אותו הגה״ק מצאנז זצ״ל היתכן כי הרה״ק רש״ש שהי׳ מקור הקבלה יסבור לספור קודם הסדר, והשיב לו, כי הרש״ש לשיטתו דסובר דספירה בזה דאורייתא, וא״כ כיון דהסדר בליל ב׳ הוא דרבנן שפיר יש להקדים דאורייתא לדרבנן, משא״כ לדירן דקיי״ל ספירה בזה דרבנן עכ״ל. ומשמע קצת שדעת הרה״ק מצאנז היה לספור לאחר הסדר, ע״ש.

ולפלא לציין מה שמובא בספר קדושת אהרן נדפס מכתב מהרה״ק רבי אליעזר צבי מקאמארנא וז״ל: אאמו״ר הרה״ק בעל היכל הברכה זלה״ה בימי חורפו היה סופר אחר גמר הסדר, וכערך שנים עשר שנים קודם פטירתו התחיל לספור תיכף אחר תפילת ערבית, ואמר, הגם שיש דיעות שונות בזה ,אולם הרב הקדוש וכו׳ הריב״ש טוב זלה״ה הנהיג את עצמו כן נגד כל הדיעות, ודעת קדשו מכריע את כולם, ואחריו רבינו הקדוש מו״ה יחיאל מיכל מזלאטשיב זלה״ה היה מנהגו כמו כן, וכן אני נוהג את עצמי גם כן, וכן נכון לעשות... עכ״ל.

62 דהנה בשו״ע (סי׳ תפ״ט ס״א) איתא ׳בליל שני אחר תפלת ערבית מתחילין לספור העומר׳, וכך מבואר גם בטור ׳ערבית אחר התפילה מתחילין לספור העומר׳, וזמן הספירה מתחילת הלילה ואפילו אינו לילה ממש אלא ספק חשיכה יכולין לספור.

וכ״כ רב סעדיה גאון בסידורו שכותב: להתחיל ׳מיד׳ לאחר התפילה, ומן ליל שני של פסח חייבים להתחיל בספירת ימי העומר אחרי גמר תפלת מעריב בליל ט״ו בניסן.

ולא עוד אלא הרי״ץ גיאות בספרו ׳שערי שמחה׳ כותב שכך מנהג כל ישראל, וכן הלכה, וכן הרוקח כ׳ במפורש ברכת העומר בליל שני של פסח שהוא י״ו בניסן מברך לאחר כל תפלתו בלילה. והמאירי (שם) אף מהדש שאם שכחו וקידשו היום בכוס כבר אי אפשר לספור בברכה, וז״ל: ועוד אני אומר שהספירה קודם קידוש היא, ואעפ״י שעשינוהו חול רשאים אנו לעשותו קודש, הא אם קידש תחלה אף אני אומר שלא יספור בברכה אחר שעשאו קודש, ואעפ״י שכבר נקדש בתפלה לא נעשה אלא בחשאי, עיי״ש.

והמקור הראשון לספור ספירת העומר לאחר הסדר הוא בספר הק׳ מעין גנים מהרמ״ע מפאנו המקובל הגדול שהפיץ תורת האריז״ל וכותב: ואין מברכין על ספירת העומר תחלה בליל פסח כי אם אחרי גמר הסדר כלו עד סוף ברכה אחרונה לכוס ד׳, דעהו וזכרהו.

ובאמת הרמ״ע מפאנו אינו נותן טעם לדבריו, אולם בהגהות לפרי עץ חיים כתוב בטעם המנהג וז״ל: כתב הרמ״ע אין לספור עומר בליל ב׳ עד אחר גמר כל הסדר כולו תחלה, ונראין דבריו שהרי בחי׳ הסדר הם כל פרטי המוחין, והעומר פרט א׳ לבד, ואיך נהפך סדר הדברים עד כאן מצאתי.

והחיד״א בספרו חיים שאל כתב וז״ל: ועתה זכני ה׳ שבא לידי סדור עיר וקדיש הרב השלם מהר״ם זכות ז״ל, מכתיבת ידו הקדושה, וראיתי לו ז״ל שכתב בפה מלא להזהיר לאשר הריחו בסוד ה׳, שבחו״ל ביו״ט ב׳ של פסח יעשו כל הסדר עד גמירא, ואח״כ יספרו העומר, וכתב כן משם הרב המקובל המפורסם בעל מצת שמורים ז״ל.

ואגב, מן הענין לציין שהגאון היעב״ץ ז״ל (בשו״ת שאילת יעב״ץ סי׳ פ״ג) כותב לשונות חריפים על המנהג לספור אחר הסדר, כי הוא חשב שמקורו הוא מהס׳ חמדת הימים אשר הוא לחם נגד הספר הזה כידוע, אך בשער ישששכר כבר כתב שהיעב״ץ טעה במחב״ת כי הוא מנהג קדום ונזכר כבר בדברי הרמ״ע מפאנו, ובאמת בזמן היעב״ץ עדיין לא הודפס ספר מעין גנים מהרמ״ע.

63 דבשער ישששכר (שם) מביא שם עוד ששמע ממוגידי אמת ומגדולי תלמידי הגה״ק בעל דברי חיים זי״ע מצאנז אם כי נהג כמנהג רבותיו זצ״ל לספור אחר הסדר, עכ״ז בצאת לאורה ונתפשט במדינתנו הס׳ נהר שלום הנ״ל, והגיע למראה עיניו הקדושים אז הגיד בפה קדשו, כי לולא שנהג הוא כך זה כביר עפ״י מנהג רבותיו הקדושים, וגם שהגיע כבר לעת זקנתו וקשה לו לשנות דרכי ומנהגו, אבל לולא זאת הי׳ מתחיל לספור אחר תפלת ערבית כדברי הנהר שלום, עכתד״ה בזה. ועי׳ בספרו נימוקי או״ח (בסי׳ תפ״ט), ובדרכי חיים ושלום (אות תרכ״ד).

רבינו הראה על הרה"ג דומ"ץ דינוב ואמר: ער איז דאך שוין היינט א מונקאטשער (עם התמנותו לכהן כדומ"ץ ביהמ"ד דינוב בקרית יואל).....

רח"ש: ער שטאמט דאך פון מונקאטשער חסידים.

דומ"ץ דינוב: די מונקאטשער תורות האב איך געלערנט וועגן דעם.

סיי מיין זיידע ר' הערשל קעסטענבוים, און סיי מיין זיידע ר' יצחק שטערן אויך. אבער מיין זיידע ר' הערשל קעסטענבוים איז געווען שארפער, וועז ער האט מיר געזהן דאוועגען אין אן אנדערן סידור האב איך געכאפט פון אים א פסק...

רבינו: די שטערן'ס זענען אויך געווען מונקאטשער?

דומ"ץ דינוב: יא, מ'האט זיי פארטריבן פון מונקאטש, מיין זיידע דעם גבעת שאול'ער רב'ס טאטע ר' אפרים, זיין טאטע איז בעיקר געווען א שטארקער מונקאטשער חסיד, נאך פונעם דרכי תשובה, ער האט געוואוינט אין סאטמאר, אבער בעצם איז ער געווען א מונקאטשער.

דומ"ץ טאשנאד: דער מהר"ם בריסק דער טאשנאדער רב איז אויך געפארן קיין מונקאטש,[64] אונז האבן מיר אסאך מנהגים פון מונקאטש, מ'זאגט ביי אונז שבת 'הכל יודוך' פסוק בפסוק, אין וויזניץ איז אויך אזוי. אבער אונז האמיר עם פון מונקאטש.

רבינו: אין סיגוט האט מען אויך געזאגט פסוק ביי פסוק.[65]

דומ"ץ טאשנאד: מ'פירט זיך נאך היינט אזוי?

דומ"ץ דינוב: וועז דער רבי דאוועגט פארן עמוד, עכט האט מען אייביג געזאגט, נאר מ'האט זיך געיאגט אביסל האט מען געטוישט אז נאר וועז דער רבי דאוועגט זאגט מען פסוק בפסוק, אבער ארגינעל איז דער מנהג אזוי געווען.

רבינו: ביי אלע חסידישע הויפן האט מען זיך אזוי געפירט, מ'האט געזאגט 'הכל יודוך' פסוק בפסוק.

דומ"ץ דינוב: אין זידיטשויב אויך, און צאנז אויך.

דומ"ץ טאשנאד: און ווער זאגט קודם, דער ציבור צי דער בעל תפילה?

רבינו: קודם דער בעל תפילה, אין זידיטשויב דאכט'זיך מיר איז עם פארקערט.

דומ"ץ טאשנאד: אין מונקאטש מיין איך איז אויך פארקערט. עכ"פ ביי אונז איז פארקערט.

דומ"ץ דינוב: אין מונקאטש זאגט יא קודם דער בעל תפילה, אזוי ווי אין צאנז. אין מונקאטש איז עם געקומען פון שינאווא, און שינאווא קומט פון צאנז.

*

דומ"ץ טאשנאד: נאך א אינטערסאנטע שאלה וואס כ'האב גערעדט ביים שיעור איז געווען וועגן די וויין, עם דארף דאך זיין רויטע וויין ביים סדר נאכט,[66] להדר ליקח יין אדום, און פון די אנדערע זייט ביי הלכות ברכות (סי' קע"ה) איז די הלכה אז יין לבן איז מער משובח,[67] אפילו וועז ס'איז גרוע מאכט מען אויף דעם

---

64 יש לציין שהגאון בעל הדרכי תשובה ממונקאטש זצ"ל כותב בהסכמתו לספרו של המהר"ם בריסק ...הרה"ג החריף ובקי ותיק וחסיד ידידי' מו"ה מרדכי נ"י...

ויש לציין מה שסיפר הגה"ח ר' שלמה חיים בערנשטיין זי"ל מפה ב"כ שנסע עם רבו המהר"ם בריסק זצ"ל (והיה חתן עם בתו של הגאון הנ"ל, אך בהמלחמה נעקד"ה ארוסתו) לבקר אצל המנח"א, והמעשה היה, שפע"א הגיע הגה"ק המנחת אלעזר ז"ל בסביבות העיר טאשנאד, והיה אמור שהמנח"א יעצור לבקר בעיר טאשנאד, אך על המקורבים היה טינא על המהר"ם בריסק כי עמד לצידו של רביה"ק מסאטמאר בפרשת העיר קראלי, ע"כ עשו תתחבולות שהמנח"א לא יכנס לבקר בהעיר, ושבת בעיר סמוכה לטאשנאד.

וביום הראשון נסע המהר"ם בריסק לקבל פני המנח"א, והוא נתלוה לרבו והגיע אחר תפילת שחרית כשהמנח"א היה עדיין עטור בטלית ותפילין בביהמ"ד אחר התפילה, וניגש לקבל שלום ברוב כבוד ויקר, והמנח"א קיבלו בסבר פנים, ושאל לו 'אי מלכא אנא אמאי עד השתא לא אתית לגבאי' (הוא לשון הגמ' בגיטין נו. ששאל אספיונס קיסר לר' יוחנן), דהיינו שתמה על שהגאון מטאשנאד לא הגיע לשבות אצלו בשבת, והשיב לו הגאון מטאשנאד בשנינות: איך האב טאקע די זעלבע סיבה ווי ר' יוחנן (בגיטין שם) 'משום הני בריוני'... ודפה"ח.

65 סמך למנהג כמו דאיתא בנוסח ספרד דאומרים אותו פסוק בפסוק בניגון מובא במנהגים דק"ק וורמיישא (עמ' רלד), ועיי"ש בהג"ה דהביא דזה הי' מנהג מקובל בכל קהילות אשכנז (יוסף אומץ סי' תר"פ).

66 עיין בגמ' פסחים (קח:) רבי יהודה אומר צריך שיהא בו טעם ומראה. וכ"ה בירושלמי (פ"ג דשקלים ה"ב, ופסחים פ"י ה"א) שמצוה לחזר אחר יין אדום, ומביאו הטור להלכה (סי' תע"ב), והב"י (שם) כתב שדעת הרמב"ן (כ"ב צ"ח ד"ה חמר) סבר דאפילו בדיעבד אם קידש ביין לבן לא יצא, אבל אין כן דעת רבינו אלא דלכתחילה נמי מקדשים בו, שהרי אחד מד' כוסות הוא כוס של קידוש, וקאמר שאם הלבן משובח מן האדום הוא קודם, וכ"כ הרוקח (סי' רפ"ג) ודעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש דלא כהרמב"ן.

וכן נפסק בשו"ע (סי' תע"ב סעיף י"א), שו"ע הרב (שם סעיף כ"ו) שיהדר אחר יין אדום למצות ארבע כוסות, אם אין היין לבן טוב ממנו.

67 עיי' בסימן קע"ה (ס"ב) כתב הרמ"א דאפילו היין הלבן גרוע מיין האדום יכול לברך עליו הטוב והמטיב, כיון דהוי יותר בריא לגוף מיין אדום.

'הטוב והמטיב'. סיי אין הלכות פסח און סיי אין הלכות שבת איז יין אדום משובח, אם אין הלבן משובח ממנו, אבער די וויין דארף צו זיין רויט.

רבינו: יא, אל תרא יין כי יתאדם (משלי כג),[68] דער פייט זאגט דאך אויך דאם לשון (יוצר לשבת הגדול) יין כי יתאדם למצוה הוא מוקדם'.

דומ"ץ דינוב: יא, אבער אין הלכות ברכות איז לבן משובח, וויל ס'איז בריא לגוף יותר, אזוי ברענגט דער רמ"א, בשם מקורות דער מרדכי און דער רבינו תם,[69] לכאורה זעהט דאם אוים וויי א סתירה, וועלכע וויין איז בעסער, דאם איז איין קשיא.

רבינו: פארוואס איז יין אדום? וויל ס'איז דומה לדם, דאם איז איינע פון די טעמים, איז כלפי פסח דאם א הידור.[70]

דומ"ץ טאשנאד: און מיט דעם אלעם אויב דער לבן איז משובח יותר איז עס נאך אלץ פריער. און יין לבן איז דאך בריא לגוף יותר, זעהט אוים פון דא אז בריא מיט משובח גייט נישט צוזאמען, יין משובח איז איין זאך, און בריא לגוף איז א צווייטע זאך, און ביי הטוב והמטיב דארף מען קוקן אויף געזונט, ס'איז א חידוש.[71]

און נאך א זאך, וועגן מישן וויין, ס'איז דא אזעלכע וואס מישן, מ'נעמט אביסל רויטע און מ'גיסט צו ווייסע, איז די וואראט איז אז מ'פארבט די וויין זאל זיין רויט? ניין, וויל קיינער האלט נישט אז מ'קען אריין לייגן קאלערינג, וויל עס דארף דאך צו זיין דייקא רויטע וויין. די וואראט איז וויל דא איז דא רויטע וויין חוץ פון די ווייסע, נישט וויל מ'פארבט עס. במילא די שאלה וואס די פוסקים רעדן לגבי צביעה באוכלים, איז נישט קיין פראבלעם, ער מיינט נישט צו צובע זיין,[72] ער וויל

והביא המג"א (ס"ק ג) בשם הב"ח ונפסק במשנ"ב (ס"ק י"ג) דאם שתה לבן תחלה ואח"כ אדום שהוא משובח יותר מברך, ומדייק המג"א משמע 'דבסתם אינו מברך'. הרי דאם אינו יודע אם האדום משובח או לא אין יכול לברך.

68 עיי' בהטו"ז (סי' תע"ב ס"ק ט) הביא טעם יין אדום דכתיב אל תרא יין כי יתאדם.

69 כתוב במרדכי (ערבי פסחים עמוד לה:) לכ"ע לר"ת דמברך הטוב והמטיב אפילו האחרון גרוע יותר מן הראשון, לפי שעל ריבוי יינות מברך הטוב והמטיב, ובלבד שלא יהא גרוע יותר מדאי מן הראשון, אבל יין לבן מברך הטוב והמטיב, אפילו גרוע הרבה יותר מן הראשון לפי שהוא יותר בריא לגוף.

70 עיי' באו"ז הל' פסחים (דף נ"ט) יין אדום זכר לדבר שהיה פרעה שוחט תינוקות כשעצטרע, ועוד, זכר לדם פסח ולדם מילה, ומצוה ומן המובחר ביין אדום זכר לדם שהיו על המשקוף והמזוזות במצרים. והט"ז (סי' תע"ב ס"ק ט) הביא טעם יין אדום דכתיב אל תרא יין כי יתאדם, וכתב עוד והא דהקפיד הטור כאן בד' כוסות בזה ולא בקידוש בסי' ער"ב, דיש עוד רמז לאדום, זכר לדם שהיה פרעה שוחט בני ישראל, ועיי"ש מג"א (שם ס"ק י"ג) שו"ע הרב (שם סעיף כ"ו).

ומן הענין לציין מצינו כמה טעמים בזה: טעם א) לפי ששבחו של יין כשהוא אדום, שנאמר (משלי כג, לא) "אל תרא יין כי יתאדם", וחזינן מיניה שיין אדום הוא יין יותר משובח (ירושלמי שם). טעם ב) זכר לדם שהיה פרעה שוחט את ילדי ישראל (כלבו). טעם ג) זכר לדם קרבן פסח ודם מילה שבזכותם נגאלו אבותינו ממצרים (אור זרוע סימן רנו). טעם ד) זכר למכת דם במצרים (פרמ"ג סימן תעב א"א סקי"ג). טעם ד) לרמוז על העתיד לבוא, שנאמר (ישעיה סג, א - ב) "מי זה בא מאדום... מדוע אדום לבושך" (כף החיים סימן תעב ס"ק עח). טעם ה) זכר לדם שנתנו ישראל על המשקוף והמזוזות (קמחא דאבישנא).

71 ויש לציין שבשו"ת מקדש ישראל (פסח - סי שס"ז) מביא הערה מחכ"א שמה שכתבו הפוסקים שיין אדום המשובח, אין הכוונה שמהות יין זה משובח דאדרבה מבואר בכמה מקומות בחז"ל שיין לבן משובח יותר להגוף. רק הכוונה שיין בשהוא אדום הוא מושכת אליו היין לשתות ממנה ולהשתכר בה, כדילפינן לה מקרא 'אל תרא יין כי יתאדם' דמשמע שהצבע האדום הוא הכח המושך, וממילא גם לטעם זה מהני מה שמערב יין אדום ליין לבן, כדי שיהי' לו מראה אדום.

וסמך לדבריו ממה דאיתא בסידור היעב"ץ ליקח להד' כוסות 'כוס של זכוכית' משום אל תרא יין כי יתאדם, 'כי יתן בכוס עינו', עכ"ל. שמע מינה דשבח הוא ליהנות גם ממראיתו וטוב מראה עינים.

שוב התבוננתי שמלשון הגמ' פסחים (דף קה:) משמע שהעיקר שיהיה להיין מראה, דאיתא התם רבי יהודה אומר צריך שיהא בו טעם 'ומראה', אמר רבא מאי טעמא דרבי יהודה, דכתיב אל תרא יין כי יתאדם. ועיי"ש ברש"י כי יתאדם - אלמא יין מראה בעי, הרי עיקר ההדגשה שיהיה לו מראה יהיה מה שיהיה, עכ"ד.

72 הנה בשו"ע או"ח סי' ש"כ סעיפים י"ט כ' נפסק דאין צביעה באוכלין, והוא הדין דאין צביעה במשקין, וכדמפורש יוצא מהרמ"א בד"מ בטור בס"ק ב' שכותב וז"ל ושמעתי מא"א ש"ן ששמע ממהור"ר אברהם מינץ דאסור ליתן יין אדום לתוך יין לבן בשבת משום צובע, אבל לפי דברי בעל יראים דאין צביעה באוכלין נראה דזה ג"כ שרי עכ"ל, הרי שפתי הד"מ ברור מלל, דלפי דברי היראים דאין צביעה באוכלין [שממנו הוא מקור הדין הנ"ל של השו"ע כמבואר בב"י שם] הוא הדין נמי דאין צביעה במשקין, וכך כותב בפשיטות גם הפרמ"ג בא"א ס"ק כ"ה דאין צביעה באוכלין ומשקין, ומותר ליתן כרכום בתבשיל רוטב וכן יין אדום ללבן שיתאדם וכותב שגם משטמ"ק ביצה כ"ג משמע בפשיטות דבאוכלין ומשקין לית צביעה עיין שם.

וכהנ"ל דאין צביעה באוכלין ומשקין היא הדעה המהלכת ברוב הפוסקים, וכך סותם לפסוק המשנ"ב בסי' שי"ח ס"ק ל"ט ושער הציון ס"ק ס"ד, ורק מהיות טוב וכשאפשרי הדבר מוסיף לכתוב בשעה"צ שם בס"ק ס"ה דיש להשתדל לצאת גם דעת החוששים לצביעה כדיעו"ש. וכ"כ גם הערוה"ש בסעי' ז' בפשיטות דקיי"ל דאין צביעה באוכלין ע"ש, ועי' בקצות השלחן ח"ח סי' קמ"ו סעי' ח' בבדי השלחן.

האבן אביסל רויטע וויין וויפיל ער דארף האבן, און די איבעריגע איז ער מוזג.

רבינו: ער קען צוגיסן וואסער, ער קען צוגיסן וויין.[73]

דומ"ץ דינוב: א גרויסער טייל פון די היינטיגע רויטע וויין איז בעצם וויסע וויין נאר מ'גיסט אריין אביסל רויטע וויין. די רויטע וויין וואס מ'קויפט היינט, איז דא אסאך פון די וויינען וואס זענען בעצם וויסע וויין.

רבינו: נאך אין די פאבריק, זיי פארבן עס?

דומ"ץ דינוב: יא, זיי לייגן אריין אביסל רויטע וויין פאר מ'פארקויפט עס ס'זאל באקומען א רויטע פארב. כ'האב דאס געהערט פון צוויי סוחרים. בעצם איז דא אסאך וויינען וואס זענען אזוי, נישט נאר מענטשן פרייוואט טוהן עס אזוי, נאר די סוחרים מאכן עס לכתחילה אזוי.

רבינו: אין ערוגת הבושם (סי' צ"ט) איז דא א תשובה אז מ'פלעגט רויט מאכן די וויין, וועגן חשש חמץ.[74]

אולם בשו"ת רב פעלים (ח"ג סימן יא) מחלק בין אוכלין למשקין, ומסקנתו להלכה, דהרב מהר"י חאגיז ז"ל ומהר"ם חיון ז"ל חשו להדיה בנותן דבר הצובע לתוך המים, ואין מדברי מרן ודברי רמ"א סתירה לדבריהם וכאשר כתבנו, כי מרן יודה במטיל לתוך המים דאסור, ורמ"א לא התיר אלא ביין דמדמי ליה לאוכלים דלא אורחייהו בצביעה, מיהו הרב מהר"א מינץ שהביא רמ"א חש גם ביין לבן, וכ"ש דאוסר במים, הרי כמה גדולים איכא דאוסרין במים, וכן סבר נמי בחסד לאלפים, ורק הגאון חכם צבי ומש"ז וטל אורות מקילין הצביעה גם המים, וכבר בררנו לעיל דראיות חכם צבי יש לדחות וכנז"ל, ועל כן אותם בני אדם החוששין לצבוע המים בבי"ן של קהווא, ולכך מקדימים לצבוע במעט בי"ן מערב שבת וכנז' בשאלה, מנהגם יפה דאיכא בזה איסורא לדעת הגדולים הנז', וכן ראוי להורות כי סברתם היא נכונה כאשר בררנו בס"ד.

ובסוף דבריו כתב דאחרי כותבי בא לידי ספר שאלת יעב"ץ, ובסי' מ"ב הביא דברי הגאון אביו חכם צבי הנ"ל, ופקפק בדברי הגאון אביו ז"ל והוא חושש גם באוכלים ע"ש, ולפ"ד שם יש לומר דודאי איכא חילוקא רבא בין המשקין לבין האוכלין, כי במשכן לא היו צריכין לצבוע אוכלין, וכמ"ש הרב הנז', אבל ודאי היו צריכין לעשות מי הצבע, וא"כ במשקין הנ"ד דדמו למי הצבע הו"ל דומיא דמשכן ואית בהו איסורא לכ"ע, ע"כ.

73 עיי' בתשו' חכם צבי (סי' צ"ב) שכתב כסברא זו, שאין באוכלים ומשקים דין צביעה, שהרי מותר למזוג יין אדום בשבת, אע"פ שהמים נצבעים ונעשים אדומים, עכ"ד.

74 עיי"ש שהתשובה היא להרה"ק רמ"מ מסטראפקוב ז"ל, וז"ל: מכתב יקרתו הגיעני ע"נ, ומחמת טרדות עצומות לא נפניתי להשיבו עד כה, ע"ד שאלתו אם מותר לתת לתוך היין של פסח קודם הפסח למען יהי' מראיתו יפה דבר אחד אשר סוחרי היין דרכם לתת ביין שמראיתו לבן למען יתאדם היין, והדבר הנ"ל הוא כתוש הדק היטב ונמחה בהיין, ויש חשש אולי יש בדבר הנ"ל שום חמץ, כי לא נודע מה הוא, ומ"מ אינו

דומ"ץ טאשנאד: איז ווי אזוי וויסט מען אז זיי פארבן עם נישט, אפשר לייגט מען אריין דארט פוד קאלערינג? מ'דארף דאך וויסן צי ס'איז באמת רויט, ווייל יין כי יתאדם איז נישט די פארב, ס'איז באמת א יין משובח, ס'איז א אנדערע וויין, ס'איז די שאלעכטץ, כ'האב גערעדט מיט ר' מיכאל הערצאג (מבעלי חרושת יין 'קדם'), מ'מאכט דאס פון אנדערע טרויבן אינגאנצן.

רבינו: עם וועגדט זיך אין די זון, טרויבן אז ס'שיינט די זון, אז ס'איז א קלארער הימל און די זון איז שארף, דעמאלטם איז עס טונקעלער, און אז ס'איז פארוואלקנט דעמאלטם איז עס לעכטיגער.

דומ"ץ טאשנאד: עם וועגדט זיך אויך ווי אזוי מ'מאכט די וויין, מ'קען אויך ארוים נעמען די שאלעכטץ פאר מ'לאזט עס קאכן, דעמאלטם ווערט עס נישט רויט, און זיי קאנטראלירן די פארבן.

דער קצות השולחן (סי' פ' סק"א) זאגט אז די וויסע וויינען – וואס זיי רופן היינט וויסע וויינען – אסאך פון זיי זענען רויט, די פינקע וויין איז די געשעפטן די אלע היסן וויסע, נאר רויט רויט פורפל דאס רופט מען רויט, אבער באמת עפ"י הלכה זאגט ער פארקערט, דאס היסט יא רויט, די פינקע. ס'איז דא אפילו וואס זאגן אויף די געלע אויך, אזוי איז די משמעות פון די ראשונים, וויל די ראשונים זאגן ס'איז דא א סתירה אין די גמרא אין בבא בתרא צווישן חמר חוורין וואס איז נישט גוט, און די אנדערע וואס איז יא גוט, איז דא ראשונים וואס זאגן אז עם וועגדט זיך, נאר לבן כשלג איז נישט גוט.

רבינו: תום' (פסחים קה: ד"ה אל תרא וכו') דערמאנט דאס אויך דארט. [היינו שהרשב"ם בבבא בתרא כ' שהאודם בהיין היא לגריעותא].

דומ"ץ טאשנאד: לויט דעם איז די געלע וויין איז נאכנישט וויים.

רבינו: אבער די מעלה פון דומה לדם האט עם לכאורה נישט. אפשר אז מ'מישט עם אוים וועדט עם שוין דומה לדם אויך.[75]

אלא תערובות משהו, דכמו שיעור עדשה ממין זה נותנין לתוך שני מאות ליטר יין. עכ"ל השאלה, ומעכ"ת צידד להיתר ע"פ מה שהעלה בתשו'...

75 כתב בויגד משה (סי' ז' סק"ד על השו"ע סעיף י"א) דאם הלבן יותר משובח מהאדום הוא עדיף, מ"מ טוב למזגו בקצת אדום, כדי לצאת הטעם של זכר לדם בני ישראל, למרות דלא יוצא בזה מטעם חשיבות יין אדום ד'אל תרא יין כי יתאדם' עיי"ש.

דומ״ץ דינוב: אין ספר תשובות והנהגות (ח״ה סי׳ ר״מ) ברענגט רבי משה שטערנבוך (כ״ק הגאון הגדול מרא דארעא קדישא שליט״א) א חידוש אויך וועגן דעם ענין פון מישן די ווײַן, ער זאגט אז זייער אסאך מענטשן קענען דאך היינט נישט טרונקען קיין ווײַן, און ער וויל דאך האבן ד׳ כוסות פון ווײַן, נישט קיין מאסט און נישט קיין גרעיפ דזשוס, זאגט ער דעם זעלבן סארט חידוש, אז מ׳גיסט אריין אביסל ווײַן, מ׳מישט עם אויס מיט גרעיפ דזשוס, אדער מיט גרעיפ דזשוס וואס קען נאך ווערן ווײַן, האלט ער אז מ׳איז יוצא די ווײַן מהודר. ווייל דאס קען משכר זיין, איינס איז נישט גורע פונעם צווייטן, ווייל ס׳איז דא א חלק וואס פריער האט ער נישט געקענט משכר זיין? למעשה אין דעם בעכער האסטו גענוג ווײַן, אז דו וועסט טרונקען אזויפיל פון דעם וועסטו ווערן שיכור, און וויבאלד ס׳איז דא א חלק פון דעם, קענסטו נעמען גרעיפ דזשוס און אריין לייגן א קליין ביסל און מ׳שפירט א משהו דעם שארפקייט.[76]

דומ״ץ טאשנאד: ס׳איז מער ווי די שיעור מזיגה?

דומ״ץ דינוב: יא, ער טענה׳ט אז ס׳איז אפילו מער ווי מזיגה. ווייל מזיגה איז נאר מיט וואסער, אבער ווײַן מיט ווײַן, אזוי ווי מ׳האט דא געזאגט וועגן וועיסע מיט געהל׳ע, זאגט ער די זעלבע אויף שארפע און פשוט׳ע ווײַן.

ס׳איז דא יונגעלייט וואס קרעכצן זיי קענען נישט טרונקען קיין ווײַן. זיי דערהייבן נישט די ווײַן, זאג איך זיי איבער דעם פסק הלכה אז מ׳זאל אויסמישן אביסל ווײַן אין די גרעיפ דזשוס.

אמאל האט מען מער געקענט דערהייבן. היינט איז גרעיפ דזשוס מער עובר לסוחר.

דומ״ץ טאשנאד: עס איז א גרויסע מחלוקת צווישן די אחרוני זמנינו וועגן גרעיפ דזשוס, לגבי ד׳ כוסות, צי

76

וז״ל בהתשובה: לענין מיץ ענבים לליל הסדר אם אפשר לצאת בו ד׳ כוסות, לכאורה דינו כיין מבושל שיוצאין בו, מיהו הנה ב״חק יעקב״ (סי׳ תע״ב ס״ק כ״ב) מביא משו״ת מהר״ש הלוי דיוצאין ד׳ כוסות במי צימוקים, אך מי שאפשר לו לשתות יין הוא מצוה מן המובחר ומחויב לשתות יין שחכמים תיקנו ד׳ כוסות לשמחה, ויין צימוקים אינו משמח. ועפי״ד העלו כמה מפוסקי זמנינו דה״ה שאין ליקח לכתחילה מיץ ענבים, שכיון שמיץ ענבים אינו משכר, אינו בכלל יין המשמח.

ושמעתי בשם גדול אחד זצ״ל שאין יוצאין יד״ח במיץ ענבים מפני שאינו יין המשכר שהוא משמח. ודבריו צ״ע דמפו׳ בירושלמי (שקלים פ״ג ה״ב) שיוצאין ביין מבושל, ומסתימת הדברים משמע אף שתחילת עשייתו ליין היה בבישול (ולא רק כשבישלוהו אחר שנעשה יין), ואף שבכה״ג בודאי אינו משכר, וע״כ צ״ל דרק לכתחילה צריך יין גמור המשכר. (וע״ע פר״ח ס״ס תפ״ג).

וכבר הבאתי במק״א שגדולי דורינו רבינו החזון איש זצ״ל, ומרן הגאון דבריסק זצ״ל, והגאון מטשעבין זצ״ל שתו מיץ ענבים לד׳ כוסות.

וראוי לדקדק ולהדר אם אפשר דוקא ביין ישן שאינו מבושל ונעשה לבד בלי חומר משמר וטוב בטעמו, ובמק״א (ח״ב סי׳ רמ״ג) הסתפקתי ביינות שבזמנינו שחלשים טובא אם כשר יין מבושל, דהבישול אינו משביחו רק נוטל ממנו טעם היין, עי״ש עוד, ובפרט מיץ ענבים שעיקר עשייתו בבישול והטעם קלוש מאוד, וע״ע מוע״ז (ח״ז סי׳ קפ״א) שהוכחנו שבד׳ כוסות יש דין שצריך טעם חזק דיין, עי״ש מה שהוכחנו מדברי הרמב״ם עי״ש.

ומיהו אם אין טעם היין ערב לו יוצא במיץ ענבים לכתחילה, ויש נזהרים לשתות בליל הסדר יין חזק דוקא אף שאינו טעים לו כ״כ, אבל האמת דבזה גופא מבטל מצוה מן המובחר, דמצות ד׳ כוסות ראוי לקיים ביין שטעים יותר לשותה וכמבואר להדיא ברמב״ם, ולכן דעתינו שאם אין טעם היין ערב לו ישתה מיץ ענבים (נקי מחומר משמר וכדיבואר להלן), ואף שמבושל אינו לכתחילה, מ״מ כיון שנעים וטעים יותר זהו המצוה, וכן לכמה מגדולי הפוסקים כיון שאין מבשלים בישול גמור עד שמעלה אבעבועות אין דינו כמבושל, ושפיר יוצאין במיץ ענבים שאינו מבושל.

ואם שותה מיץ ענבים, יחקור ויקפיד שיהיה מבושל בלי שום תערובות של חומר משמר וכדומה, והיינו שמיד כשיוצא מהבישול מכניסו לבקבוק וסותמו שאז אפשר שיתקיים בלי חומר משמר, ויש גם מעט בשוק מסוג זה ואפשר להשיגם.

ומיהו המהדר ידקדק שיהיה בו יותר טעם יין, ולכן יערב יין, שאז יש בו טעם יין חזק ושם יין עליה, וגם נראה שכשמערב רבע יין עם המיץ דינו כיין ממש שזהו שיעור מזיגת יין בזמן חז״ל, אלא שאנו מחמירים שלא למזוג במים כיון שהיינות שלנו חלשים מאוד, וכשמערב ג׳ חלקים מים אין בזה טעם יין, אבל כשמערב במיץ ענבים, מורגש היטב שזהו יין ושמו וטעמו יין, וידקדק שהיין יהא בלי חומר משמר ושום תערובות, וכן שהיין שמערב לא יהא מבושל, [ובארץ ישראל רוב היינות היום (אף שאינם מיץ ענבים) הם מבושלים מלבד סוג יבש או חצי יבש, וכמה סוגים מיוחדים שנים יקרים, ואם כן המערב יין במיץ ענבים אינו מצוה מן המובחר כיון שהיין גופא מבושל], וידדוש ויחקור היטב בכל פרטי הנ״ל, ואז יוכל לקיים את המצוה בלי פקפוק.

ודע שכבר הזכרתי במק״א שרוב היינות מערבים בהם חומר משמר או סורביט והם פוגמים, רק שלפי פיסקומי בעלי היינות הם מוציאים אח״כ חומרים אלו ולא נשאר מהם ביין, והמבינים טוענים שנרגש משהו שפוגם, ומה שמבטיחים שאינו נרגש כלל אינו נכון, והראשונים פירשו שיין צריך לעיכובא שיהיה כמות שהוא בלי שינוי, ומבושל שכשר היינו שמשביחו, אבל בחומר משמר אינו משביח רק פוגם ונשתנה ופסול ליין.

היוצא מדברינו שמצוה ביין שאינו מבושל ולא עירבבו בו חומר משמר וכדו׳, אבל המצוה ביין דוקא אם ערב לו, ואם שותה מיץ ענבים ידקדק לבחור מיץ ענבים בלי שום תערובת חומר משמר, רק מיץ שמילאו לבקבוק ישירות מהסחיטה ע״כ.

מ׳קען זאגן אז ס׳איז ווײַן, ס׳איז דא אזעלכע וואם האבן זייער מקיל געווען, און ס׳איז דא אזעלכע וואם האבן מחמיר געווען.

רבינו: מ׳מוז מקיל זיין פאר די וואם קענען נישט נעמען קיין ווײַן, מ׳קען נישט מחמיר זיין, ווײַל אז מ׳וועל אפרעכטן דעם סדר ווי עס דארף צו זיין, נישט איינשלאפן און נישט ווערן אביסל בגילופין, און אז די ווײַן גייט ביי זיי ארויף אין קאפ אריין איז אויך נישט אין ארדענונג, קען מען טרונקען גרעיפ דזשום.

דומ״ץ טאשנאד: מ׳טוהט אזוי?

רבינו: א גרויסער עולם היינט איבער די וועלט נוצט גרעיפ דזשום. אבער דאם איז א גוטע עצה אריינצולייגן אביסל ווײַן.

דומ״ץ דינוב: עס גייט מער גרעיפ דזשום ווי ווײַן. אדער טרינקט מען מאסט.

רבינו: פרויען און קינדער ניצן דאך נאר גרעיפ דזשום, במילא פארקויפט זיך זיכער מער גרעיפ דזשום ווי ווײַן.

דומ״ץ דינוב: מאסט האט נאך א מעלה אז ס׳קען ווערן זויער.

רבינו: יא, אז מ׳האט עס נישט אפגעשטעלט. מ׳האט עס נישט אויפגעקאכט.

דומ״ץ דינוב: די גרעיפ דזשום אפיציעל קען שוין נישט ווערן קיין ווײַן.

רבינו: פארוואם? ווײַל מ׳האט עס אויפגעקאכט.

דומ״ץ דינוב: מ׳האט עס אפגעשטעלט, מ׳לייגט אריין א שוועבל, אלע ווײַן האט אזא קעמיקל וואם שטעלט אפ די ווײַן עס זאל נישט קענען קאכן ווייטער,

אבער ר׳ חיים אהרן אונגאר (הרה״ג מו״ץ בקהלתינו בוומסב״ג) האט מיר געזאגט אז ער האט עס אויספראבירט, ער האט געמען א פלעשל גרעיפ דזשום, ער האט עס געלאזט ליגן ביי זיך אינדערהיים, ער ווייסט ווי אזוי מ׳מאכט ווײַן, ער האט געמאכט דערפון געהעריגע ווײַן, לפי זה איז עס פונקט ווי מאסט לויט דעם, עס קען ווערן געהעריגע ווײַן. ס׳איז נאר א שאלה ווײַל מ׳מאכט עס היינט אביסל זים, זיי לייגן אריין קאנסיטרירט, די שאלה צי ס׳גייט אריין אין כלל פון יין מתוק, דאם איז א עקסטערע שאלה.

רבינו: אין ויען יוסף (או״ח ח״א סי׳ ק״א) איז דא א תשובה פונעם פאפא רב ז״ל, ער זאגט אז מ׳קען מאכן ווײַן פון גרעיפ דזשום.

ער שרייבט עם פארן טענקא רב (הגה״צ רבי שלמה זלמן פריעדמאן ז״ל אבד״ק טענקא ומח״ם חמד שלמה), ער זאגט אז ער אליינם פארלאזט זיך אויף דעם ווייל מ׳קען מאכן ווײַן דערפון.[77]

דער מנחת יצחק (ח״ח סי׳ י״ד) האט אויך א שמועם איבער דעם.

דומ״ץ טאשנאד: א גרויסער עולם נוצט טאקע מאסט פסח, וואם נעמט דער רבי צו די ד׳ כוסות?

רבינו: איך נעם אויך מאסט.

דומ״ץ טאשנאד: מ׳מישט נישט מיט קיין ווײַן, נאר מאסט.

רבינו: יא, נאר מאסט.

א׳ הנוכחים: דער רבי ז״ל דער ברך משה וואם האט געזומען?

רבינו: מיין טאטע האט געזומען ווײַן אין די אנהייב יארן, שפעטער ווען ער האט שוין נישט געקענט, ווען זיין בלוט דרוק, האט ער עפי״ר געזומען מאסט, ווען ער האט געקענט.

דומ״ץ טאשנאד: און ביי מאסט איז דא אן ענין פון רויט?

רבינו: יא, רויטע מאסט.

דומ״ץ טאשנאד: ס׳איז נאך אלץ דא די מעלה פון רויט זכר לדם, אפילו ס׳איז נישטא ביי דעם אזוי ווי ביי ווײַן, די גאנצע וועג ווי אזוי ס׳גייט צו די מאסט איז נישט דורך די שאלעכטין, ס׳איז א אנדערע בחינה, אבער נאך אלץ זכר לדם.

רח״ש: מאסט איז אויך די רויטקייט דורך די שאלעכטין. אויב ווען מען נעמען גרינע טרויבן ווערט עם נישט רויט, עם מוז זיין אדער שוואַרצע טרויבן אדער רויטע טרויבן.

דומ״ץ דינוב: און עם דארף ליגן א צוויי טאג מיט די שאלעכטין, אז נישט ווערט עם נישט רויט. די טרויבן

---

77 וז״ל שם בתוך התשובה: הנה גם אני שמעתי מפקפקין מחמת שהוא מבושל, ורק ביין מבושל מבואר (סי׳ ר״ב ס״א) שמברכין בורא פרי הגפן, משא״כ במה שלא בא לכלל יין, והא דמבואר בגמרא (ב״ב צז:) סוחט אדם אשכול ענבים ואומר עליו קידוש היום, היינו משום שראוי להיות יין, משא״כ האי תירוש שהוא מבושל אין ראוי להיות עוד יין, כך שמעתי טעם המפקפקין, ושאלתי את בעל מסחר היין ואמר שהוא טעות, שהוא בעצמו עושה מהגרעיף זשוס יין כשחסר לו, שאינו מבושל כל כך שלא יהא נעשה יין, ועל זה אני סומך לקדש עליו בשבת ויו״ט.

ווערט צומאלן אוך עם דארף ליגן אין פריזער צוויי טאג, אז נישט האט עם נישט די רויטקייט.

רבינו: יא, דער אויבערשטער האט אזוי אריינגעלייגט אין די פרי, אז די קאליר ליגט אין די שאלעכטין.

רח"ש: אן אויב מ'זאל נישט נוצט שווארצע אדער רויטע טרויבן איז עם נישט קיין רויטע מאסט.

רבינו: ס'איז טאקע ליכטיגער.

רח"ש: אבער לויט ווי מ'האט דא פריער געזאגט, א נייעם חידוש וואס כ'האב פריער געהערט דא, אז אויב ס'איז נישט וויים קען עם האבן א דין פון רויט, איז אפשר אנדערש.

רבינו: ס'קען האבן די הלכה פון רויט.

דומ"ץ מאשנאד: וועגן די זכר לדם אליינם איז דא אפאר טעמים, וועלכע דם, צי מכת דם, אדער פרעה היה שוחט ילדים, אוך דם פסח ודם מילה, יעדער איינער זאגט עפעס אנדערש. אבער אין די גמרא זעהט מען אלץ אל תרא יין כי יתאדם אויף פסח, די גמרא זאגט נישט זכר לדם, זעהט מען אז דער מהלך פון יין איז רויטע וויין אפילו פסח. אוך דער ירושלמי זאגט אז מ'זאל מחזר זיין אחר יין אדום אויף פסח במיוחד, אויך אלץ אל תרא יין כי יתאדם.

רבינו: דער טורי זהב דארט אין הלכות פסח אין תע"ב ברענגט אראפ ביידע טעמים. אוך ער ווארפט אריין דארט אויך וועגן די בלוט בלבולים, ער שרייבט אז עתה בעוונותינו הרבים קען מען שוין מער נישט, וועגן די גזירה.[78]

דומ"ץ דינוב: אינטערסאנט, וויל זיי פלעגן דאך זאגן אז מ'דארף די בלוט פאר די מצות, זיי פלעגן נישט זאגן אויף די וויין.

רבינו: בקיצור, מ'האט מורא געהאט.

דומ"ץ דינוב: ביים מהר"ל פארציילט מען עפעס אזא מעשה, איינע פון די מעשיות פונעם גולם פארציילט מען א מעשה אז ס'איז געווען א פלעשל וואס מ'האט פארטוישט פון וויין אויף בלוט. איז דא וואס ווילן עם צוזאם שטעלן די מעשה מיט דעם, אז דער טורי זהב מיינט דאס, אז די גוים ווילן עם אויפטוישן.[79]

78

וזה לשון הטו"ז (סי' תע"ב ס"ט): והאידנא נמנעו מליקח יין אדום מפני עלילות שקרים בעוונותינו הרבים.

ועיי' בס' אבני חן שעוד אמרו הפראנקיסטים שמה שכתוב בשולחן ערוך שיש להשתמש ביין אדום, צריך לקרוא את האלף של המלה 'אדום' לא בקמץ אלא בסגול, ופירושה "אדום - נוצרים", והכוונה שיש למזוג את היין בדם נוצרים.

79

בס' עבודת הצדיקים – פסח (עמ' שנ"ג) מובא כדלהלן:

המנהג הוא מימים קדמונים לנקוב את החלות בשבת ראשונה שלאחר פסח במפתח, ונעשה על החלה צורת מפתח ומנהג ישראל תורה הוא, ונקרא 'שליסל חלה', כ"ק זקיני הגה"צ רבי צבי הירש מייזליש אבד"ק ווייטצען היה רגיל לספר עובדא זו בכל שנה בליל שבת הראשון לאחר הפסח, בטעם שעושים ה'שליסל חלה'.

שפעם אחת בימי הרה"ק המהר"ל מפראג זי"ע בליל התקדש חג כאשר סיימו הקהל בתפלת מעריב וכבר הלכו כל העולם לביתם, הלך גם המשמש של הבית הכנסת לביתו, והיה לו מפתחות הרבה בחבילה א' כגון מפתח שער החצר של הביהמ"ד ומפתח הביהמ"ד גופא, ומפתח הארון הקודש וארון שבה היו מונחים כלי הקודש, ומפתח העזרת נשים וכדומה, ותלה המפתחות על מסמר אחד שהיה תקוע בהכותל כמו שנהג מאז ומקדם.

אך כאשר ניגש אל השלחן להתחיל הסדר והתחיל לומר הסימן 'קדש' שמע קול רעש של נפילת המפתחות לארץ, וראה שאכן המפתחות נפלו ממקומן, הפסיק ממה שהתחיל והחזיר המפתחות למקומן על הכותל, וחזר למקומו אצל השלחן, והתחיל עוד הפעם 'קדש', ולגודל תמהונו שמע עוד הפעם קול של נפילת המפתחות, וחזר אצלם וראה שהמה מונחים על הארץ, והחזירם עוד הפעם על המסמר שבכותל, וכעת סידר אותם שיהא בטוח שהם תלוים שם היטב, אולם כאשר שוב ניסה להתחיל הסדר חזר הדבר ונפלו המפתחות, וכן היה הרבה פעמים.

ועלה פחד גדול בלב השמש דהלא דבר הוא ידע על מה ירמזון הדברים, והלך בבהלה גדולה אצל רבו הגדול המהר"ל זי"ע, וסיפר לו כל הענין הפלא. והמהר"ל אמר לו שיחזור לביתו ויפריד החבילה של המפתחות, ויתלה כל מפתח ומפתח לעצמו על המסמר, ובזה יבחין בשל איזה מפתח נופלים כל המפתחות, ועשה כן ותלה כל מפתח ומפתח על המסמר ולא נפלו, אבל כאשר תלה המפתח של הארון הקודש נפל להארץ, והחזירו על הכותל ונפל עוד הפעם, וידע שהסיבה הוא מפתח הארון הקודש, וחזר לרבו המהר"ל, וא"ל דכנראה המפתח של הארון הקודש הוא הסיבה.

וצוה אותו המהר"ל שיבדוק בהארון הקודש לראות אם יש שם איזה ענין, ובדק ומצא שהבקבוק יין שהיה מונח שם לקידוש בביהמ"ד היה מלא דם רח"ל, וחזר וסיפר הדבר להמהר"ל ז"ל, וצוה לו המהר"ל שירחוץ היטב הבקבוק מהדם, ויתן תחתיו יין טוב אדום, ויסגור הארון הקודש ויחזור לביתו ולא יספר דבר זה לשום אחד, וכן עשה וכאשר החזיר המפתחות למקומן על הכותל נשארו שם ולא נפלו עוד.

והנה למחר בשעת התפלה הגיעו ערלים הרבה ובראשם הגלה, ועמהם הביאו גם הפאליציי, והיו צועקים שהיהודים הרגו נכרי אחד, ויודעים בבירור שכאן בהבית המדרש ישנו בקבוק מדמו, וכמובן שנעשה בהלה גדולה בבית המדרש, אך המהר"ל ז"ל אמר לראש הפאליציי שזה שקר, והוא מוכן שיחפשו בכל הבית המדרש, והתחילו לחפש פה ושם, ואח"כ הלך הגלה בדרך ישר להארון הקודש לפתחו כאילו הוא בטוח ששם ימצא הבקבוק.

דומ״ץ טאשנאד: היינט ב״ה ווייסט מען שוין נישט פון אזא זאך, מ׳קען נישט גלייבן אז ס׳איז געווען אזא זאך.[80]

דומ״ץ דינוב: ס׳איז נאך געווען דא אין אמעריקא נישט לאנג אזא שטיקל בלוט בלבול, פאר זיבעציג-אכציג יאר צוריק.

רבינו: אין טיסא עסלאר איז געווען אזא בלבול, נעבן סיגוט, ביים ייטב לב׳ס צייטן.[81]

אך סגר עליו המהר״ל ז״ל הדרך ואמר שלא יניח לו ליתן ידיו הטמאים שם שהוא מקום קדוש ביותר, והגלה צעק להפאליציי שהינו בטוח ששם ימצא הדם, מאחר שרואה שהרב של היהודים אינו מניח שיבדוק שם, ואמר המהר״ל שהוא יפתח הארון הקודש בעצמו אבל יד זר לא יכנס שם, וכן עשה שפתח הארון הקודש, והראה להם הספרי תורות, והגלה הבחין בהבקבוק שהיה מונח שם, וצעק בקול נוצחת שזהו בודאי הבקבוק דם שמחפשים, והמהר״ל הכחיש זאת ואמר, שהוא בקבוק יין ולא דם, ובדקו ומצאו שהיה של יין.

ויצאו הערלים משם בבושת פנים וליהודים היתה אורה, ולזכר נס הזה אמר המהר״ל שבאמת היו צריכים לעשות זכר לנס בשימת מפתח בתוך מצה של ליל א׳ דפסח, אך זה א״א, ע״כ עושים זכר להנס בשבת הראשון שלאחר הפסח בשימת מפתח בהחלה של ליל שבת.

80 הנה לדאבוינו ולדאבון בית ישראל היה מקובל ונפוץ עלילה שפילה ונבזית זו למשך כמה מאות שנה בין מדינות הגוים (ועל פי חוקרי ההיסטאריע התקיימה עלילת דם הראשונה בשנת 1144 למס בהעד ווינעסטער שבמדינת ענגלאנד), והרבה דם ישראל נשפכו כמים רח״ל מגודל הנקמות של הגוים שהוסתו ע״י הכומרים השפילים, אשר אף הם בסתר לבם ידעו היטב שאין בזה שום ניצוץ של אמת, והעלילה אינה בנויה אפילו על ספק וחשד כשלהוא, אעפ״כ הפעילו הכומרים כח השפעתם והשרישו בלבות ההמון עם ובפרט אצל האיכרים והכפריים שאצל היהודים קיים מצוה זו, ובכך הבעירו את שנאת ההמון עם בשנאה יוקדת, ולכן בכל פעם כאשר הגוים שמעו שאירע עוד סיפור מילד נוצרי או ילדה נוצריית שנעלמו ונהרגו, מיד הוכשרו כמה גוים שקרנים שהיו מוכנים לבוא ולהישבע בשקר שאכן יד ישראל היתה במעל, ודמם של ישראל הופקר לחיתו ארץ ונשפך כמים רח״ל.

אמנם, ברבות השנים נתרבו הרבה גוים מלומדים אשר חקרו את בסיס העלילה ונתוודעו שהכל בשקר יסודה ואין לה שום שייכות עם המציאות, כן הוואתיקאן בעיר רומא הוציא כרוז בשם הפויבסט (הפויבסט וואקנטיוס בשנת 1247 למס׳) שאין להתייחס להטענה שהיהודים שוחטים נוצרים לאפיית מצות כי הינה שקר גמור!. כן היו כמה וכמה חוקרים מלומדים אשר פרסמו בריש גלי והביעו חוות דעתם בספרי-מחקר שלימים ובמאמרים בכתבי-עת שונות שעלילת דם חסרת שחר, ואין אצל יהודי עבירה יותר גדולה מלאכול דם, ולמדו וחקרו את דבריהם בהבתי ספר ובאוניווערזיטעטן, ובכך הופיע ותקבל אצל כל הגוים שהעלילה היא שקר מתחילתה ועד סופה.

אך עדיין נשארו בהכפרים ומושבות נידחות אנשים כפריים נמוכי השכל וגסי הרוח אשר לא ידעו קרוא וכתוב, ועדיין לא ידעו ולא הבינו שהיא עלילה נבזית, ועדיין היה נחרט במוחם סיפורים אשר שמעו בילדותם שיהודים שוחטים וסוחטים דמם של נוצרים, ולכן הכומרים והשונאי ישראל ידעו שעדיין נשארו בורים וטיפשים בהכפרים אשר שם אפשר להעליל עלילה זו על היהודים, ובכך להבעיר אש של שנאה ונקמה נגדם לטבוח ללא רחם, ולגזול ולחמוס מכל אשר בא לידם כאות נקמה על הריגת ילד נוצרי.

אשר על כן, מובן מאוד שלפני מאה שנה כבר היה מקובל אצל כל בר דעת שעלילת דם הינה שקר גמור וחסרת הגיון וצדק, אך הרשעים כיום נגרשו והשקט לא יכלו, ובשנת תרע״א (1911 למספרם), היתה העלילה האחרונה הידועה ׳בעלילת מענדל ביילים׳, ואז המציאו דרך חדשה בערמימות גדולה איך להפיל על היהודים עלילה זו אשר כלל ישראל סבלה מזה כמעט שלש שנים, אנשים הוכו ועינו בראש כל חוצות, כל יהודי על אדמת רוסיא היה נתון במיצר ובסכנה כאשר דמו הופקר וניתן לחסדי האיכרים הרוצחים אשר האמינו שהיהודים רצחו את הילד הנוצרי, וכפי שזעק עורך דינו הנוצרי של הנאשם ביליס ברוב התרגשות: ׳מר ביליס, לא אתה יושב כאן על ספסל הנאשמים, ולא אל גופך המיוסר והמוכה מתכוונים התובעים השקרנים האלו, ׳אלא כלל ישראל יושבת על הספסל הנאשמים׳ אותה הם מבקשים׳!!!.

ואכן ברחמי ה׳ יצאה לאור צדקו, וזו היתה עלילת הדם האחרונה על אדמת רוסיא.

81 היינו פרשת ׳טיסא עסלאר׳ הידועה לשימצה שאירעה בשנת תרמ״ב, והרבה ספרים יצאו לאור בסיפור הפרשה הנוראה, ונכתוב בקצרה השלשלות הדברים:

בישוב טיסא עסלאר שבו היתה קיימת קהילה קטנה של כמה עשרות יהודים, נעלמה ילדה נוצרית מביתה, וכל החיפושים אחריה עלו בתוהו, האמונה הטפילה שהיתה נפוצה בימי קדם אשר היהודים משתמשים בדם נוצרים לאפיית המצות היתה עדיין זכורה במוחותיהם של המוני העם הנבערים מדעת, וכיון שהדבר קרה ביום י״ב ניסן לפני חג הפסח התחילו כמה מבני הכפר להתלחש, מי יודע אם אין יד היהודים בדבר.

כאשר השמועה הגיעה לאזניהם של ראשי האנטיסעמיטן, קפצו מיד על המציאה הגדולה שנזדמנה לידם, והחליטו לנצל אותה לצורך תעמולתם, במרץ רב נגשו להשתמש בה, ודאגו לכך שהשמועה תתפשט חיש מהר בכל רחבי הארץ, ואחרי שהצליחו ליצור דעת הקהל אשר דרשה מהמשטרה לחקור בענין, סדרו שורה שלימה של עדי שקר שהיו מוכנים להעיד שאכן נעשה המעשה הנורא הזה.

איש לא היה מעלה על הדעת שבזמנם עוד תהיה הממשלה מוכנה לטפל בעלילה שפילה זו, אשר כבר זה ימים רבים באותם הימים כבר לא נמצא שום אדם בעל דעת אשר יאמין באמיתותה של עלילת הדם, אך להפתעת הכל נודע האמת המרה, רגש השנאה ליהודים גבר על כל ההגיון והשכל הישר, ופתאום נשמע השמועה המחרידה על סמך העדויות שהושמעו בנידון עצרה הפאליציי יותר מעשרים יהודים תושבי טיסא עסלאר.

החשוד העיקרי היה שוחט הכפר הרב שלמה שוואַרץ ע״ה, אשר לפי השערת החוקרים הוא ביצע את המעשה המתועב, ושאר היהודים נאשמו בסיוע לרצח או בהעלמת ידיעה מהמשטרה על מעשה רצח.

ועוד עשתה הפאליציי מעשה עול נורא העולה על כולנה, היא עצרה את הילד מוריץ שארף בנו של השוחט, ותחת עינויים ואיומים נוראים

דומ"ץ טאשנאד: מ'האט געהרג'ט אידן?

רבינו: מ'האט איינגעשפארט אידן, ס'איז געווען אן ערנסטער פראצעס, עס האט געדראהט אידן, ס'איז זייער ערנסט געווען.

דומ"ץ דינוב: דער ייטב לב איז געווען אריין געמישט אין די מעשה?

רבינו: יא, ער איז אויך געווען, וויל ס'איז געווען דורך סיגוט. מ'האט עס געפירט אזוי אז דער בעקער אין סיגוט האט דאס געטוהן.[82]

מ'קען דאס היינט נישט גלייבן אז ס'איז געווען אזעלכע מעשיות, עס האט געקאסט אסאך אידישע נפשות.

דומ"ץ טאשנאד: וו אזוי האט זיך אזא שקר געהאלטן אזויפיל יארן?

רבינו: אזוי גייט דאס, מ'מיינט היינט גייט נישט קיין שקרים? היינט גייט אויך שקרים, אויף וואס מ'וויל גייט אויך שקרים, די לשון הרע'ס אויף די ווייץ אין אריזאונע איז דען נישט שקרים?

דומ"ץ טאשנאד: כ'האב געוואלט טאקע זאגן אז די מצות דא אין קרית יואל חוץ פון די שטארקע הידורים אין כשרות, איז עס אויך ספעציעל גוטע מצות אין טעם.

דומ"ץ דינוב: ר' מרדכי דוד קאהן (ר"מ בישיבתינו הק' בקרית יואל רבות בשנים וממובחרי תלמידי רביה"ק ז"ל) האט מיר געזאגט אז מ'האט דאך ביים רבי'ן ז"ל אויך געשניטן די ווייץ אין אריזאונע, אין די כ' יארן,[83] האב איך אים געפרעגט אז אין פלאץ זעהט מען געשריבן אין די מודעות אז ס'איז געווען צוויי יאר ווייץ פון דארטן, און אין פלאץ זעהט מען אז ס'איז געווען דריי יאר, זאגט ער, אז בעצם האט דער רבי ז"ל געלאזט שניידן ווייץ פאר דריי יאר, נאר אין דריטן יאר האט דער עולם

---

82 אילצוהו להעיד עדות שקר נגד אביו, מעתה היה ברור שראשי הפאליציי עשו יד אחת עם הגרועים שבשונאי ישראל.

מצבם של היהודים בכל המדינה היה רע ומר השנאה מצד שכיניהם הגויים גברה מיום ליום והיתה ללא נשוא במקומות רבים עשה ההמון המוסת פרעות ביהודים התנפלו על בתיהם שדדו ובזזו מכל אשר בא לידם ושרפו והחריבו את אשר לא ניתן לקחת ביד ביותר סבלו יהודי פרעשבורג וסביבתה אשר שם הסתכמו הפרעות מלבד הנזקים העצומים ברכוש באבדן שתי נפשות שנהרגו בידי הפורעים האכזריים.

והרבה רבנים מכל קצוי תבל ובפרט ממדינת אונגארין היו מעורבים בשתדלנות בענין הנ"ל, ובראשם מרן הייטב לב זי"ע, והגאון הישיש רב מנחם כ"ץ מפראסטיץ זצ"ל נסע לעיר הבירה והשתדל אצל ראש הממשלה להוכיח השקל הגדול, וכן עשו אסיפת רבנים גדולה בחודש תמוז שנת תרמ"ב בעיר בודאפעסט, כאשר כל גדולי הרבנים חמו נגד העלילה, ואח"כ נתערב הראש הממשלה בהענין, והוכח השקר בעליל, ופרטי הסיפור מתואר באריכות בספרו של הרה"ח רבי סענדער דייטש ע"ה שחיבר במיוחד על פרשה זו, ומשם תדרשנו לטובה.

82 מרן הגה"ק הייטב לב ז"ל עמד כמלאך המושיע וחיזק את הלבבות נשברות, ואמר רמז שהפסוק ל'א ת'אונה א'ליך ר'עה הוא ראשי תיבות אתל"ר.

וכס' נפש יונתן (לפסח) מהדיין דסעליש זצ"ל מביא ד"ת בשם רבו הק' מרן הייטב לב, ומביא שם כמה פרטים מאותו פרשה.

וכן עיי' בספרו של ר' סענדער דייטש ע"ה הנזכר לעיל שבאמצע הפרשה רצו השונאי ישראל להעליל את העליה הנוראה על מרן הייטב לב בעצמו, עיי"ש באריכות.

83 ידוע לכל הליכות מלכי בקודש ה"ה מרן רביה"ק בעל דברי יואל זצ"ל, אשר טרח ויגע בענין קצירת החטים שיהיו בתכלית הכשרות במשך כל ימי חייו עלי אדמות ביגיעות עצומות הרבה יותר מכפי כוחו, ובפרט הוסיף חומר בקודש במשך השנים תשכ"ז-תשכ"ח (כפי אשר נתפרסם בכתבי"ע בימים ההם כמובא להלן) כאשר צוה לנסוע דרך ארוכה עד עיר "אריזאנא" ששם אין יורד גשמים כלל בזמן הצמיחה, ולקצור שם החטים לצורך בית האפיה של קהלתינו הק'.

בקובץ המאור (שבט-אדר תשכ"ח) התפרסם אז: "מודעה מבית מאפה מצות שמורה דסאטמאר המפורסם בכל העולם, מודיעים אנחנו שהשנה קצרנו החטים באריזונא עוד לפני חג השבועות, שאין שם גשם כל זמן גידול החטים, החטים הגן הכי יפות ללא מבוקעות ומצומחות".

כמו כן התפרסם שם מודעה מקהל יטב לב ד'סאטמאר כדלהלן: "מודיעים אנחנו לכל שומר תורה ומדקדק במצוות, שכמו בכל שנה ושנה כן גם בשנה זו, אפשר להשיג אצלינו קמח למצות שמורה ברחיים של יד, נטחן ביד מחטים הכי יפות שקצרנו באריזאנא בהשגחה יתירה בהוראת כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א".

להלן תצלום מקובץ "המאור" הנ"ל:



מודעה נחוצה

מודיעים אנחנו לכל שומר תורה ומדקדק במצוות, שכמו בכל שנה ושנה כן גם בשנה זו אפשר להשיג אצלנו

קמח למצות שמורה

ברחיים של יד

נטחן ביד מחטים הכי יפות שקצרנו באריזאנא

בהשגחה יתרה בהוראת כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

גם אפשר לקבל אצלנו

מצות אפויות

מקמח הנטחן ברחיים של יד הכל במהיר נמוך

כל המעונין יפנה תיכף אלינו ונמלא מבוקשתו אי"ה לשביעת רצונו, וכן כל הרוצה למחזן חיפים שלו יביאם בהקדם — וכל חוריו הרי הוא משוכה.

קהל יטב לב דסאטמאר

Address: 427 BROADWAY

Brooklyn, N. Y. 11211

Tel.: 387-1203 — 384-8567

מודעה

מבית מאפה מצות שמורה דסאטמאר

המפורסם בכל העולם

מודיעים אנחנו שהשנה קצרנו החטים באריזונא עוד לפני חג השבועות, שאין שם גשם כל זמן גידול החטים, החטים הגן הכי יפות ללא מבוקעות ומצומחות

בית הריחים

נמצא בבית המאפה שלנו

מכונה חדשה המהציאה קמח סולת משופרי דשופרי

מפורסם הוא בכל כן בור של הטים

אשר במרתף בית מאפינו

מובר הוא שואבים בכל עת ערב פסח שלנו המשפיר לנתוב בהם בתפלת השימור בכל חומר הרין.

בית אופה למצות

שלנו מתוקן בכל השיפורים והתידודים הכי היניינים והכי חדישים, המצות הנאפות אצלנו מצויות במעמן ובאיכותן באופן יוצא מן הכלל

ומצור ומסובר בכל השנה ואינו משמש רק לאפית מצות

הכל בהוראתו של כ"ק מרן

אדמו"ר שליט"א

כבר אפשר לקבל במאפיתנו

- **מצה שמורה משעת קצירה**
- **מצות משומרות, — שמורות משעת מהינה.**

אחב"י מתבקשים לשלוח מיד את הזמנותיהם כדי להפיק רצון מכ' אחד ואחד. משלוחים לכל רחבי ארה"ב וקנדה וגם לאפריקה חסרכזית והדרומית.

SATMAR MATZO BAKERY

427 Broadway

Brooklyn, N. Y. 11211

Tel.: 387-1203 — 384-8567

פארפירט אז ס׳איז נישט גוט, דער טעם איז נישט גוט, זאגט ער, די מדקדקים האבן מהדר געווען אויף דעם אלע דריי יאר, דער רבי האט אויך געהאט דריי יאר, נאר דער עולם האט געזאגט אז ס׳איז נישט אזוי גוט אין טעם האבן זיי עס נישט געוואלט עסן.[84]

היי יאר איז דער שקר געווען אביסל קלענער. א קלענערער עולם האבן געגעסן מצות פון וויין פון דאהי, ווייל דאהי האט זומער אסאך געריגנט, און מער בעקערייען האבן געזוכט וויין דוקא פון די מקומות וואס ס׳איז נישט גשמים מצויים, מ׳האט זיך זייער געמוטשעט מיט די היזיגע וויין.

רח״ש: מ׳האט דאך יארן לאנג געמוזט צוקומען צו קולות. וועגן דעם האט דער רבי מחליט געווען צו פראבירן צו פלאנצן וויין אין אריזאונע.

רבינו: מ׳האט זיך פארלאזט אויפן מעיל צדקה (סי׳ ס״ט) וואס איז חולק אויפן רשב״א (שסובר שמקבל חיטרון אפי׳ במחובר לקרקע), און ער זאגט, אז ס׳וועלן נאס במחובר איז נישט געפערליך, ס׳שאדט נישט פארן וויין, ווייל דער רעגן רינט אראפ.[85]

דומ״ץ דינוב: דאס פון היי יאר האט מען געקענט ארבעטן מיטן מעיל צדקה? ס׳איז דאך שוין געווען אינגאנצן פערטיג, ס׳קען זיין אז ס׳איז שוין אפילו געווען אביסל אפען.

דומ״ץ טאשנאד: רבי משה שטערנבוך שרייבט ביים באקן די מצות איז דא איין זאך וואס עס קען זיין באמת א חשש חמץ וואס ער האט געזעהן אז מ׳איז נישט מדקדק, אז דער לאנגער שטעקן אויף וואס מ׳לייגט אריין די מצות אין אויוועז, דאס קומט דאך צוריק ארויס, און עס קלעבט זיך אן אויף דעם שטיקלעך טייג, די טייג איז שוין געווען אין אויוועז, ס׳איז שוין נתחמם געווארן און ס׳איז ממהר להחמיץ, עס קען מבליע זיין אין דעם שטעקן, אפילו אויב מ׳וועט דאס אראפ נעמען האט שוין די שטעקן בולע געווען חמץ.

רבינו: דא דעקט מען עס צו מיט פאפיר.

דומ״ץ טאשנאד: אז מ׳דעקט עס צו, איז געלעזט דעם פראבלעם.

דומ״ץ דינוב: פאר דעם פלעגט מען הויבלן, אבער ער איז נישט צופרידן דערפון, ער זאגט אז דער טעם גייט אריין בכולו.

דומ״ץ טאשנאד: ער זאגט אז חוץ אויב מ׳נעמט דאס אראפ גלייך וועז ס׳קומט ארויס פון אויוועז, דעמאלטס קען זיין אז ס׳האט נאכנישט בולע געווען, בשעת הדחק קען מען זיך פארלאזן אויף דעם.

רבינו: דאס איז איינע פון די סיבות פארוואס אונז האב מיר איינגעפירט די פאפיר... עס איז געווען וואס האבן גע׳טענה׳ט אז ס׳איז א נייע זאך, אבער איך האב געזאגט דעמאלטס אז ס׳האט דעם הידור אז ס׳גייט נישט אריין קיין בליעות.

דומ״ץ טאשנאד: אלעם איז א נייע זאך, די וויין איז אויך א נייע זאך, מ׳טוט דאך היינט בעסער ווי אמאל וואס מ׳קען לויטן מציאות.

דומ״ץ דינוב: דער רבי זאגט אז די וויין איז נישט קיין נייע זאך. עס איז שוין געווען פאר דעם.

רבינו: יא, תשכ״ז האט מען שוין געשניטן דארט, אפאר יאר האט דער פעטער ז״ל געשניטן אין אריזאנע.

*

רח״ש: וועז קומט מען ארויס מיט נאך א חיבור?

דומ״ץ טאשנאד: דערווייל איז מען נאך עוסק אין ׳מפיהם׳, און נאכדעם וועט דאס וועלן ׳מפי כתבם׳, הוה״מ טאר מען דאך נישט שרייבן.

דומ״ץ דינוב: דברי תורה מעג מען שרייבן.

דומ״ץ טאשנאד: דער רבי שרייבט דברי תורה?

רבינו: אז מ׳זאל נישט פארגעסן שרייבט מען, אזוי בקיצור.

דומ״ץ טאשנאד: דער משנה ברורה ברענגט אזוי.

רבינו: אזוי שטייט אין מחבר (או״ח סי׳ תקמ״ח סע׳ ט).[86] דער ריטב״א שרייבט (מו״ק יח:) אז ׳רבותיו התירו לו׳ צו שרייבן כדי שלא ישכח. און ער זאגט ׳וכן נראה הלכה למעשה׳.[87]

---

84 וראוי לציין שבשו״ת שבט הלוי ח״ד מכתב נ׳, בתשובה להרה״ח ר׳ יחזקאל ב״ר יהודה שרגא הכהן ראזענבערג ז״ל, מדגיש הגאון בעל שבט הלוי ז״ל שבתוך דברי השואל מוכח, שבשנים הללו לקחו החיטים ממקומות שאין גשמים יורדים עליהם לעולם.

85 וז״ל המעיל צדקה בתו״ד: אין לחוש לזה (לד׳ הרשב״א) אפי׳ נתייבשו לגמרי והם בקליפתן, אם לא כשנתרבו הגשמים יום ולילה גשם חזק שמפיל הקשים והשבלים לארץ, והגשמים מזלפים עליהם בחוזק, וכמאן דמנחי כבושים בכלי מלא מים דמי, עיי״ש.

86 וז״ל המחבר שם: ואם שמע דבר חידוש מותר לכתבו כדי שלא ישכח.

87 עי׳ בלשון הריטב״א (שם): וכן אם הוא בענין שלא יהא ספר להגיהו בו לאחר המועד, מגיהין אותו ברגל בכל כתבי הקדש, בין מן המקרא בין מן הש״ס, שאין לך דבר האבד גדול מזה, וכן הסכימו רבותי על ידי.

דומ״ץ דינוב: ס׳איז א דבר האבד.

דומ״ץ טאשנאד: אלץ תורה, דער ב״ח האט געשריבן חול המועד.

רבינו: יא, דער טורי זהב (סי׳ תקמ״ה ס״ק י״ז) ברענגט דאס, ער איז מעיד אויף זיין שוועד אז זיינע חיבורים האט ער געשריבן חול המועד.[88]

דומ״ץ דינוב: ס׳איז דא א תשובה פונעם חתם סופר אויך וואו מ׳זעהט אז ער שרייבט אונטער חוה״מ.[89]

רבינו: פון ערב פסח נאכמיטאג איז אויך דא פונעם חתם סופר, אזוי שרייבט ער אין די תשובה.[90]

דומ״ץ טאשנאד: און ס׳איז דא די באקאנטע תשובה (חאו״ח סי׳ קל״ו) וואו שרייבט ׳כי גרשוני נשים צדקניות׳.[91]

רבינו: דאס איז נאך א תשובה פון פאר פסח. מ׳רעדט דאך פון חוה״מ.

דומ״ץ דינוב: דער רבי האט אמאל פארציילט א מעשה פונעם ברך משה, אז דער עצי חיים האט געגומען קוויטלעך אינדרויסן פון זיין שטוב פאר פסח.

רבינו: יא, ווייל מ׳האט אויסגערייניגט די שטוב דעמאלטס.

דומ״ץ דינוב: מ׳האט אים ארוים געשיקט, ער איז פארקילט געווארן דעמאלטס האט ער געזאגט.

*

דומ״ץ דינוב: א אינטערעסאנטע שאלה איז געווען, ערב פסח האט א בחור אריין גערופן אין בית הוראה פרעגן א שאלה, אז ער האט זיך נאך נישט געשוירן די האר לכבוד יו״ט. קודם איז ביי מיר געווען א חידוש, כ׳האב געהאט דאס יאר איין שעה אין בית הוראה ערב פסח, און זיבן–אכט מענטשן האבן אריין גערופן אז זיי האבן זיך נישט געשוירן, ס׳איז שוין געווען נאך חצות.

רבינו: נו, נאך חצות טאר מען זיך דאך נישט שערן (כ״כ המג״א סי׳ תס״ח סקי״ג וכל הפוסקים).

דומ״ץ דינוב: אפשר איז דא א וועג ווי אזוי מ׳קען זיך שערן דורך א גוי.[92]

אין פרי חדש איז דא א חידוש אז טאמער שערט מען זיך אליינס דעמאלטס וועלן זיי אויס מעשה אומן, אזוי איז דא עפעס א פרי חדש. ס׳איז דא מענטשן וואס שערן זיך אליינס.[93]

רבינו: קודם, מ׳קען זיך נישט שערן אליינס... מיט א שפיגל... עה, מ׳קען נישט... עכ״פ ס׳איז א שווערע זאך. און דער תניא (שו״ע הרב ס״ג) נעמט אהן אז אליינס טאר מען אויך נישט.[94]

דומ״ץ דינוב: דער בחור רופט אריין פרעגן אז ער האט זיך נישט געשוירן, האב איך אים געזאגט אז מ׳קען זיך נישט שערן, זאגט ער, אז זיין טאטע הייסט אים זיך שערן.

דומ״ץ טאשנאד: וועלן עס א דאורייתא, אזוי ווי ס׳איז דא וואס געבן די עצה אז מ׳זאל שווערן אז מ׳גייט עסן מצה דעמאלטס וועלן עס א דאורייתא...[95]

ועוד התירו לי לכתוב שיטת חידושין שלי שהייתי לומד וכיוצא בו, כדי שלא אשכח, וכן נראה הלכה למעשה.

88 ועיין שם שכ׳ דה״ה דמותר לשמוע לכתחלה כדי לכותבו, גם אין חילוק בין אם שמע החדוש מאחר או חידשו הוא עצמו, דהרבה זימנין מצוי שאדם שוכח מה שחידש כבר ואינו יכול לחדשו אח״כ, ואפילו בלא טעם שכחה כיון שבכל עת ורגע מוטל על האדם לעמול בתורה ולחדש בה כפי יכולתו, אין שייך לומר ימתין עד אחר יו״ט ואז יכתוב החידוש, דאותו זמן יהיה עליו חיוב אחר דהיינו שיחדש אח״כ חידושים אחרים, ואם יתעכב בכתיבת החידושים שלמד בתוך המועד יצטרך ללמוד שנית מה שלמד כבר, ולהזכיר מה שחידש מכבר, וזה יבטלנו מלימוד חידושים אחרים באותה שעה, ואין לך דבר האבד גדול מזה. ומעיד על חותנו הב״ח ז״ל שכתב חיבוריו בחוה״מ, ומ״מ יזהר בכתיבת חידושיו שיכתוב אות משיט״א וכו׳ יעו״ש.

89 עיי׳ בשו״ת חת״ס (או״ח סו״ס קפ״ד) ...רשמתי לזכרון דברים בעלמא בחוה״מ של סוכות...ע״ש.

אגב, כאן המקום לציין שהספר תורה שכתב החת״ס לעצמו נגמרה כתיבתו ביו״ט חג הסוכות, כאשר כותב בשו״ת (חיו״ד סי׳ רע״ו) ...האמת אגיד כי ביו״ט חג הסוכות נגמר כתיבת ס״ת שלי תלי״ת בכמה מיני יופי והידור ודקדוקים הרבה...

90 וז״ל החת״ס בתשו׳ (ח״ה חו״מ סי׳ קע״ו) ...בלי ספק הגיע לידו הרמה מכתבי משבוע העברה, ושם אמרתי להשיב על דברי תורתו החביבים עלי, והנה יצאתי בחיפזון להשיב בקיצור וביום אפיית מצה, וגמרתי ביום ערב פסח שזמנו בהול מאוד, לכן קצרתי מאד לחכם ומבין מדעתו הרמה, יזכה לראות ציון ברמה...

91 וז״ל שם: ...והיותי חוץ לחדר לימודי, כי גרשוני נשים צדקניות המכבדים ליו״ט של פסח, ע״כ לא יכלתי להאריך בכל הצורך, ע״ש.

92 דהמג״א (שם) אוסר אפי׳ ע״י גוי, אך הב״ח בשם הרש״ל מתיר, וכ״כ באליה רבה (שם סק״ד) וחיי אדם (כלל קכ״ט ס״ז).

93 והוא עפ״י הש״ך (יו״ד סי׳ שצ״ט סק״ב) שמוכח דבשעת הדחק מותר להסתפר ע״י עצמו.

94 ועי׳ בח״י (סק״ד) ושו״ע הרב (ס״ג) דאסור אפילו ע״י עצמו.

95 עיי׳ בשו״ת רבי שלמה איגר (או״ח סי׳ כ) שנשאל ע״י בנו רבי ישראל איגר בא׳ שיש לו רק כזית אחד של מרור לליל הסדר, דלכאורה עליו לאכול רק את הכזית מרור שאוכלים בנפרד, ויצטרך לבטל כורך,

דומ״ץ דינוב: עכ״פ דער טאטע האט אים געהייסן זיך שערן, בקיצור ס׳איז געווארן א מלחמה דער טאטע מיט דעם זוהן דארט, מיין טאטע הייסט מיר זיך שערן, זאג איך אים וואם זאל איך זאגן מ׳טאר נישט שערן, זאג איך אים שער דיך אליינס, דו קענסט זיך שערן אליינס? זאגט ער ניין, כ׳קען מיך נישט שערן אליינס. א טאטע הייסט אן דו מוזסט זיך שערן, איין ברודער זאל שערן דעם צווייטן, ביידע ברודער׳ס האבן געהרופן פרעגן די שאלה צי זיי מעגן זיך שערן.

רח״ש: און וואם האט מען געפסקנט, מ׳האט עם מתיר געווען?

דומ״ץ דינוב: איך האב זיי געזאגט מ׳זאל אריינרופן צום דיין (הגאון דומ״ץ קרית יואל שליט״א).

רח״ש: און ער האט מתיר געווען?

דומ״ץ דינוב: כ׳וויים נישט, כ׳גלייב אז ער קען טרעפן א וועג ארוים, אבער ביי דעם ווערט שוין א שאלה, דאם איז א דאורייתא (כיבוד אב) און דאם איז א דרבנן.

רבינו: ביי כיבוד אב, אז טאמער דער טאטע הייסט טוהן קעגן די הלכה טאר מען נישט פאלגן.

אפילו ווען ער הייסט עובר זיין אויף א דרבנן טאר מען אויך נישט פאלגן (כמבואר ביו״ד סי׳ ר״מ).

דומ״ץ דינוב: יא, ווייל ער איז אויך מחויב דאם צו טוהן.

רבינו: כ׳האב היינט אינדערפרי געלערנט אן אינטערסאנטן מנחת חינוך, ער האט אזא איסתפקתא, אז איינער האט צוויי כזיתים, א כזית מצה של חדש, און א כזית מצה של טבל, מיט מצה של טבל קען מען נישט יוצא זיין, אבער מצה של טבל איז נאר אסור מדרבנן, און אז ער האט נישט נאר מצה של חדש וואלט איך ווען געדארפט צו זאגן אז עשה דוחה לא תעשה, אבער ס׳איז דאך אפשר לקיים שניהם, דורך דעם וואם ער וועט עסן די מצה של טבל, ווייל כלפי דאורייתא איז דאך אפשר לקיים שניהם, איי מ׳קען נישט, דאם איז נאר מדרבנן, מן התורה איז דאך ׳אפשר לקיים שניהם׳, זאגט ער א חידוש, ס׳איז ׳אי אפשר לקיים שניהם׳, ווייל אז די רבנן זאגן אז נישט איז נישט.[96]

דומ״ץ דינוב: ער האט געלערנט אז אפשר לקיים שניהם איז א ענין אין מציאות, אויב במציאות קען מען עם נישט טוהן, אפילו אויב ס׳איז נאר א דרבנן.

רבינו: ער לייגט עם אריין אין א תום׳ אין פסחים פ״ה, דארט זאגט תום׳ ביי שבירת עצם, דארט האב איך א הוה אמינא ס׳איז דאך אפשר לקיים שניהם, זאגט תום׳ מ׳קען על ידי גומרתא נישט דורך שבירה, און ביי על ידי גומרתא זאגט דאך אביי אז ס׳איז נאר דא א חשש דרבנן, און דאך זאגט תום׳ אז ס׳הייסט ׳אי אפשר לקיים שניהם׳ אפילו ס׳איז נאר א דרבנן.

אבער דער מנחת סולת (סוף מצוה י) קריגט אויף אים, ער ברענגט צו דעם שבילי מנחה, ער זאגט אז דארט איז עם א חשש דאורייתא, נישט קיין חשש דרבנן.[97]

וחיפש תחבולה שלא לבטל מצות כורך. ויעו״ש שמנסה איזה דרך, סוף דבר שלא עלה בידו למצוא לו תקנה שיאכל.

והקשו האחרונים דעדיין יש לו עצה לאכול כורך, והוא, שלפני שיאכל את הכזית מצה יישבע שהלילה הוא יאכל מרור, ומותר להישבע לדבר מצוה, ויכרוך המצה והמרור ויאכלם ביחד, ותו ליכא למימר דאתי מרור דרבנן ומבטל טעם מצה דאורייתא, כי ע״י השבועה הוא גם מחוייב לאכול מרור מדאורייתא.

96 וז״ל: ועיין בשאגת אריה דאם אין לו מצה של היתר בגוונא דעשה לוחה לא תעשה, כגון חדש, יאכל האיסור דעשה דוחה לא תעשה.

ולכאורה יש לספק אם יש לפנינו חדש וטבל דרבנן, וטבל לרבנן אינו נדחה מפני מצה, עי׳ בש״ס (פסחים לה:), אם יכול לאכול החדש דעשה דוחה לא תעשה כיון דקיי״ל כל מקום שאפשר לקיים שניהם אין לא תעשה נדחה (שבת קלג.) וכאן מדאורייתא אפשר לקיים בטבל דרבנן, ואין צריך לדחות הל״ת, א״כ מיקרי אפשר, אך מ״מ הסברא נותנת ללא מיקרי אפשר, כיון דחז״ל העמידו דבריהם, והוי כאין לו שום דבר רק של חדש ונדחה הלא תעשה, כן נראה לע״ד וצ״ע בדבר. - ועי׳ תוס׳ נראה דאף אם איסור דרבנן עומד לנגדו חשוב לא אפשר.

וכוונתו על התוס׳ (פה. ד״ה כשהוא) וז״ל: בפ׳ דם חטאת בזבחים יליף מהכא דאין עשה דוחה לא תעשה בקדשים, מדכתב רחמנא גבי פסח ועצם לא תשברו בו וכו׳, ועוד קשה לרשב״א דהכא אפשר לקיים שניהם ע״י גומרתא, ההשוואה בעצמות אין בו משום שבירת עצם, וקי״ל דהיכא דיכול לקיים שניהם לא אתי עשה ודחי לא תעשה. ותירץ רבינו חיים לרשב״א דלרבא שפירש לעיל בגומרתא דאסור משום הפסד קדשים אתי שפיר.

97 והנה המלוא הרועים (אות ע׳ כלל עשה דוחה לא תעשה אות כ״ו) כ׳ ג״כ כחידושו של המנ״ח על יסוד דברי התוספות בפסחים ובזבחים שציין המנ״ח.

ועיין במנחת סולת (בסוף מצוה זו) שפלפל בזה, והקשה שמדברי התוספות עצמם יש סתירה לזה עיי״ש.

ועיין גם בספר דבר אברהם - קאונא (חלק ב׳ סי׳ ד׳ אות י׳ בד״ה אמנם) שהביא דברי המלא הרועים, וג״כ דחה דברו, וכתב שם דאם מהתורה אפשר לקיים שניהם אין עשה דוחה לא תעשה, ולפי זה גם דינא דהפסד קדשים שבתוספות פסחים (פה.) צריך לומר שהוא ג״כ מהתורה, דאל״כ הרי מהתורה אפשר לקיים שניהם, ואיך סלקא דעתך

דומ"ץ דינוב: אז דארט ביי כיבוי איז עם א חשש דאורייתא.

רבינו: אבער דער מנחת חינוך לערנט אזוי, ס'איז אינטערסאנט.

דומ"ץ דינוב: ס'איז דא אין תום' אין (סוכה ג.), 'לא קיימת מצות סוכה מימיך', דארט איז אויך דער יסוד.[98]

רבינו: אפילו ס'איז אינו מן התורה.

אזוי זאגט ער, אז אפשר לקיים שניהם איז נישט וועז ס'איז דא אן איסור דרבנן, כאטש ס'איז א דאורייתא. נישט ווי דער מלא הרועים לערנט אז דער גאנצער אפשר לקיים שניהם איז נאר א דרבנן, אויך מכח דעם תום', ער לערנט אז מן התורה איז אפילו ביי אפשר לקיים שניהם אויך דוחה, אבער מיט דעם קריגט מען, עם איז דא כמה גמרות אז ס'איז א דאורייתא.

דער מנחת חינוך (שם סוף מצוה י) זאגט יא ס'איז א דאורייתא, אמת ס'איז א דאורייתא, אבער אז די רבנן זאגן אז נישט, קען מען נישט, איז עם 'אי אפשר לקיים שניהם'.[99]

דומ"ץ טאשנאד: מ'קען צושטעלן די שאלה, דער מגן אברהם אין הלכות שבת זאגט,[100] וואם טוט זיך וועז איינער האלט פאר הבדלה צי מ'מעג אויסרעדן צווישן די המוציא – ער האט שוין געמאכט המוציא – צי ער מעג אויסרעדן צווישן די המוציא און די אכילה אויף הבדלה, ווייל ס'איז דאך דא א איסור צו עסן פאר הבדלה, במילא איז עם א צורך אכילה אזוי ווי מ'מעג אויסרעדן און זאגן 'הבו מלח, הבו לפתן'.[101] איז דער מחצית השקל דארט מסביר אז ניין, א איסור דאורייתא מעג מען אויסרעדן, למשל 'גביל לתורי' וואם איז א חיוב דאורייתא, מעג מען אויסרעדן נאך די ברכה,[102] און ביי א איסור דרבנן נישט, אבער 'הבו מלח, הבו לפתן' דארף נישט זיין קיין דרבנן, דאם איז א מציאות אז מ'דארף דאם האבן דעמאלטם קען מען יא.[103]

מ'קען מסביר זיין, אז וואם איז דער חילוק ביי דעם צווישן א דאורייתא און א דרבנן, וויל ס'איז דא וואם זאגן אז יעדע איסור דאורייתא איז א איסור חפצא.

רבינו: יא, לויט'ן נתיבות ביי מקח טעות... (נתיבות המשפט סי' רל"ד סק"ג).[104]

---

98 דעשה דוחה לא תעשה, ולמה לן פסוק שאסור לשבור עצם שיש בו מוח עיי"ש באורך, וא"כ כל זה יקשה גם על המג"ח וצ"ע.

98 היינו התוס' שם הקשו שתלמידי בית שמאי נכנסו לר' יוחנן החורני לבקרו וראו שישב בסוכה ושולחנו בתוך הבית, ואמרו לו שלא קיים מצות סוכה מימיו, והקשו התוס' והרי היא רק גזירה דרבנן, ותירצו, שהיות שחז"ל גזרו שמא ימשך אחר שולחנו, אז לא קיים גם המצוה דאורייתא.

99 וז"ל: הנה מבואר בגמרא פסחים (לה:) דגם איסורין דרבנן אם כי האי גוונא מהתורה אין יוצאין, גם בדרבנן אין יוצאין מדרבנן כמבואר שם, דאין יוצאין בעציץ שאינו נקוב, ולכתחלה ודאי אסור לאכול, דהעמידו דבריהם במקום עשה, כמו שופר ולולב שאין עולין באילן ולהתוך אותו, אפילו משום שבות, דהעמידו דבריהם במקום עשה, ובעבר ואכל אינו יוצא מדרבנן ומהתורה יצא, ועיין פרי מגדים בפתיחה כוללת (לאו"ח הלק שלישי אות ז') הביא בשם התוספות בסוכה (ג. ד"ה דאמר) דאם עשה המצוה מהתורה שלא לפי תקנת חז"ל, גם מדאורייתא לא יצא רק באנוס, והובא בחיבור זה כמה פעמים.

100 עי' בדברי המגן אברהם או"ח סי' רע"א (סק"ב): יאכל תחלה. פי' פרוסת המוציא ואח"כ צריך להפסיק ולהבדיל שם ועמ"ש רסי' רצ"ט ובתשובת מהר"מ סי' ש"ב כתב ריצב"א דיבדיל ואח"כ יברך שנית המוציא ויאכל דהא אסור לאכול קודם שיבדיל, ול"ד לגביל לתורי דא"צ לברך דהתם אסור מדאורי' עכ"ל.

101 דהנה הפוסקים נחלקו כיצד יש לנהוג כאשר בירך המוציא ונזכר שלא עשה הבדלה, מצד אחד אם יבדיל ורק אחר כך יאכל יעבור על איסור ברכה שאינה צריכה, מצד שני, אם יאכל בטרם יבדיל, יעבור על איסור אכילה קודם הבדלה.

הרמ"א (או"ח סי רשא סעי' ה) פסק כי המברך המוציא וקודם שאכל נזכר שלא הבדיל, יאכל תחילה, דהרי אין מבדילים על הפת. וכתב המג"א (ס"ק יב): ובתשובת מהר"מ (סי' ש"ב) כתב ריצב"א דיבדיל ואחר כך יברך שנית המוציא ויאכל, דהא אסור לאכול קודם שיבדיל.

102 בגמ' מס' ברכות (מ.) אמר רב טול ברוך טול ברוך אינו צריך לברך, הבא מלח הבא לפתן צריך לברך, ור' יוחנן אמר אפי' הביאו מלח הביאו לפתן נמי א"צ לברך, גביל לתורי גביל לתורי צריך לברך, ורב ששת אמר אפילו גביל לתורי נמי אינו צריך לברך, דאמר רב יהודה אמר רב אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו (שנא' דברים יא, טו) ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת.

103 עי"ש בדברי המחצית השקל (סק"ב): ולא דמי לגביל כו'. דכתב לעיל סימן קס"ז (סעיף ז) שאם אמר ליתן מאכל לבהמתו (והו נקרא גיבול) לא הוי הפסק, והיינו משום דהוי צורכי סעודה, דאסור לאכול קודם שיאכיל לבהמתו, דכתיב (דברים יא, טו) ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת, והוא הדין הכא, כיון דאסור לאכול קודם הבדלה הוי הבדלה צורכי סעודה, ולא יהיה הפסק.

104 דהנה בחו"מ (סי' רל"ד סעיף ג) נפסק שהמוכר לחבירו דבר שאיסור אכילתו רק מדרבנן וכו' ואכלו, אין המוכר מחזיר מעות.

ומבאר הנתיבות, דבאיסור דרבנן אין בזה שום מקח טעות, דאף דבאיסורי תורה אם אכלן בשוגג צריך כפרה, אבל באיסורין דרבנן א"צ כפרה להגין על היסורים וכאילו לא עבר דמי עי"ש.

וביאור דבריו, דידוע ההחילוק בין איסור דאורייתא לאיסור דרבנן, דאיסור דאורייתא הוא איסור חפצא, ואיסור דרבנן אינו איסור חפצא

דומ"ץ טאשנאד: יא, און אז ס'איז א איסור חפצא איז עס א צורך סעודה, א איסור דרבנן איז א איסור גברא, אבער די סעודה פאר זיך איז גרייט. א איסור דאורייתא איז אזוי ווי הבו לפתן, איך דארף דאס האבן אויף צו עסן, אז נישט איז נישטא קיין עסן, אבער א איסור דרבנן איז נישט אזוי, די רבנן האבן דיר געהייסן אז די זאלסט נישט, במילא איז נישטא קיין היתר אויסצורעדן.

רבינו: לויטן מנחת חינוך קען זיין וועט מען יא מעגן אויסרעדן.

דומ"ץ טאשנאד: דאס האב איך געמיינט צו זאגן אז דער מנחת חינוך זאגט אז ס'איז נישט קיין חילוק צווישן א דרבנן און דאורייתא. איז אפשר דא איז אויך אזוי.

רבינו: בקיצור, אזוי זאגט ער דארט אז ס'הייסט אי אפשר לקיים שניהם.

*

דומ"ץ דינוב: מ'האט אהנגעהויבן צו זאגן 'מוריד הטל' יעצט, אז איינער זאגט 'מוריד הגשם' און ער דערמאנט זיך און זאגט גלייך נאכדעם 'מוריד הטל'?

רבינו: ער דארף אהנהייבן נאכאמאל פון 'אתה גיבור' (כדנפסק סי' קי"ד ס"ד).

עם וועגדט זיך וועג, ווינטער קען מען צוזאגן מוריד הגשם, אבער זומער האט ער דאך קאליע געמאכט, מוריד הגשם איז דאך א קללה, איז עס אזוי ווי וועג ער האט געזאגט 'ותן טל ומטר' דעמאלטס הייבט ער אהן נאכאמאל פון 'ברך עלינו'.

דומ"ץ דינוב: און טאמער האט ער געענדיגט שמונה עשרה, ער האט געזאגט 'משיב הרוח ומוריד הגשם' און גלייך פאררעכטן 'מוריד הטל' און ער האט ווייטער געדאוועט גאנץ שמונה עשרה, דארף ער איבער דאוועגען?

דומ"ץ טאשנאד: דער משנה ברורה (שם ובביאוה"ל סי' קי"ז ס"ג) איז מקיל אין דעם.

דומ"ץ דינוב: דער משנה ברורה דערמאנט אבער נישט די נקודה פון תוך כדי דיבור. דאס איז א שפעטער'דיגע חידוש פון די אחרונים, אז ס'איז דא א סברא ס'זאל נישט ארבעטן דא.

לכאורה אויב זאג איך אז תוך כדי דיבור איז מבטל און ס'איז עוקר די ערשטע זאך, איז אפילו ננית אז ער האט קאליע געמאכט האט ער זיך דאך צוריק פאררעכטן.

רבינו: אבער ער האט דאך געזאגט א קללה. אין שבט הלוי (ח"ו סי' טז) האט ער א שמועס וועגן דעם, די שאלה איז אויב איך זאג אז תוך כדי דיבור איז עוקר, צי ס'איז אויך עוקר א קללה.[105]

דומ"ץ טאשנאד: פארוואס האט ער עוקר געווען, ער האט נישט געזאגט א זאך ווי אם איז פארקערט, ער האט געזאגט 'מוריד הגשם' און ער האט געזאגט 'מוריד הטל', ביידע זענען אמת, ער האט עם נישט עוקר געווען.

דומ"ץ דינוב: אבער במחשבה האט ער געוואלט עוקר זיין.

רבינו: בקיצור אין די אחרונים איז דא א גאנצע שמועס וועגן דעם.[106]

דומ"ץ טאשנאד: ס'איז א פראבלעם מענטשן ווייסן נישט. נארמאל א בעל תפילה האט א טעות געט ער א פארריעכט און ער גייט ווייטער.

רבינו: מ'דארף אנהייבן נאכאמאל פון 'אתה גיבור'. און די זעלבע זאך ביי 'ברך עלינו' (כמבואר להדיא בשו"ע או"ח סי' קי"ד), דארט איז אויך דא דער זעלבער חילוק מאמער זאגט ער 'ותן ברכה' דעמאלטס קען ער צוזאגן 'ותן טל ומטר', אבער פארקערט נישט.

דומ"ץ דינוב: דער תהלה לדוד אויפן פלאץ אין סימן קי"ד (פסק"ד), ער וויל יא זאגן אז ס'איז געגוג, ס'איז א שטארקע חידוש. ער גייט אריין אין א שמועס אין הלכות ברכות, ווען איינער הייבט אהן איין ברכה און ער ענדיגט 'בורא פרי הגפן' ער ברענגט א ראיה פון א תשובת הרשב"א (ח"א סי' לה) און אנדערע, ער וויל אויפטוהן אז וויבאלד במציאות תוך כדי דיבור איז עוקר,

---

אלא איסור גברא, והיות והחפץ אינו חתיכת איסור מצד עצמו, לכן בשוגג א"צ כפרה, דעכ"פ הגברא היה שוגג, רק באיסור תורה צריך כפרה, כיון דסוף כל סוף אכל חפצא דאיסורא, עיי"ש.

105 עיי"ש בענין טעה ואמר משיב הרוח ומוריד הגשם במקום מוריד הטל או איפכא, וכן בותן טל ומטר במקום ותן ברכה או איפכא, שתוכ"ד מהני רק בחוקף כשחזר, אבל בקיץ ה"ז קללה, ואין עזור תוכ"ד, ולכך חוזר לראש התפילה או ברך עלינו.

106 עיי' בדעת תורה למהרש"ם (או"ח סי' קי"ד בהג"ה) שהעיר מד' הרמב"ן (כרכות יב.) למי שאמר בקיץ מוריד הטל ותוך כדי דיבור תיקן בטעות ואמר מוריד הגשם, ומבאר דנחלקו הראשונים אי חזרה תוכ"ד לקלקל הוה חזרה או לא, דלהרמב"ן הוא ספק בגמ', ולהרשב"א (שם) א"א לקלקל תוכ"ד.

און אז מ׳האט עוקר געווען האט מען די קללה אויך עוקר געווען, האסטו עוקר געווען די גאנצע זאך.

רבינו: די שאלה איז צי מ׳קען א קללה אויך עוקר זיין, א דיבור קען מען עוקר זיין, אבער א קללה קען מען נישט עוקר זיין. משא״כ אז מ׳הייבט אהן נאכאמאל האסטו עם בכלל נישט געזאגט.

די גמרא (ברכות מט.) זאגט אזוי לגבי ׳מקדש ישראל והזמנים׳, ווען איינער האט א טעות און ער זאגט ׳מקדש השבת׳ קען ער נישט זאגן נאכדעם ׳ישראל והזמנים׳, נאר ער דארף צוריק גיין און זאגט נאכאמאל ׳מקדש ישראל והזמנים׳, פארוואס? ווייל ס׳זעהט נישט אוים ווי ער האט צוריק געצויגן.

דומ״ץ טאשנאד: איינער האט מיך געפרעגט דעם יו״ט, וועגן שבת מיט יו״ט, ווען ער האט שוין געדאוועט ביי מנחה פרייטאג די שמונה עשרה פון שבת, עם איז געווען יו״ט פרייטאג, און ביי מנחה האט ער נאך געדארפט דאוועגען א יו״ט׳דיגע תפילה, און ער האט דערמאנט שבת אויך ביי שמונה עשרה.

רבינו: דאם הייסט ער האט דערמאנט יו״ט אויך, ער האט נאר צוגעלייגט אויך פון שבת.[107]

דומ״ץ דינוב: אבער ער איז משנה ממטבע שטבעו חכמים.

דומ״ץ טאשנאד: דער שולחן ערוך הרב (סי׳ תפ״ז) זאגט אז מ׳דארף נישט איבער דאוועגען, אויב ער האט דערמאנט יו״ט איז גוט, האט ער דערמאנט שבת אויך, ס׳איז נישט געפערליך.

רבינו: ווען ער זאגט ׳יעלה ויבוא׳ סתם א טאג, דארף ער אויך נישט איבער דאוועגען.

דומ״ץ טאשנאד: בקיצור יעדן שבת ויו״ט אפילו אויב זאגט מען נאך זאכן דארף מען נישט איבער דאוועגען,

אויב ער האט אויך געזאגט וואם מ׳האט געדארפט איז גוט.

רבינו: ביי המלך הקדוש איז א שאלה, טאמער האט ער געזאגט ׳המלך הקדוש׳ שוין נאך עשרת ימי תשובה, דער באר היטב (סי׳ קי״ח) זאגט אז ער דארף נישט צוריק גיין.

דומ״ץ דינוב: יא, דער שערי תשובה (סי׳ קיח סק״א) רעדט אויך פון דעם, ער זאגט אויך אז ס׳איז נישט קיין פראבלעם, אסאך מענטשן מאכן דעם טעות מוצאי יום כיפור, אבער ס׳איז אביסל א חידוש, ווייל ער איז משנה ממטבע שטבעו חכמים.

דארט ביי ׳הקל הקדוש׳ און ׳המלך הקדוש׳ ווען מ׳צייעט צוריק איז אויך דא א מדובר ביי תוך כדי דיבור צי מ׳קען צוריק צייען.

רבינו: דארט שטייט יא אז מ׳קען. ווייל דארט האט ער נישט געזאגט ׳המלך הקדוש׳.

דומ״ץ טאשנאד: פארץ נישט זאגן קען מען צוריק צייען, נישט פארץ יא זאגן עפעס אנדערש, דא האט ער געזאגט עפעס אנדערש וואם מ׳טאר נישט זאגן.

אינטערסאנט, ס׳איז אזא געפערליכע זאך אז מ׳לויבט דעם אויבערשטן ׳משיב הרוח ומוריד הגשם׳ שלא בעונתה?

רבינו: אין די פלעצער וואו מ׳האט מורא געהאט פאר רעגן איז עס געווען א עכטע קללה, און אז א איד זאגט ׳מוריד הגשם׳ קען נאך קומען רעגן.

*

דומ״ץ טאשנאד: שביעי של פסח איז דער איינציגסטער יו״ט וואם מ׳זאגט נישט שהחיינו נישט ביי ליכט צינדן און נישט ביי קידוש וויל ס׳יז א המשך פון די ערשטע טעג פסח, ס׳איז נישטא נאך אזא יו״ט, ביידע טעג ראש השנה, יום כיפור, די ערשטע טעג סוכות, די לעצטע טעג סוכות, שבועות, אלעם האט א שהחיינו.

רבינו: איך האב געהאט אן אינטערסאנטע שאלה, פאר דריי יאר צוריק איז דאך געווען א שווערער זמן (בתקופת הקאוויד), און די רביצין איז געווען אין שפיטאל, און זי איז געווען באוואוסט–לאז ביז נאך די ערשטע טעג יו״ט, זי איז אהיים געקומען פון שפיטאל ערב שביעי של פסח, אבער זי איז נאך געווען זייער שוואך, יו״ט ביינאכט שביעי של פסח איז זי נאך געווען שוואך, יו״ט בייטאג האט זי זיך שוין ב״ה בעסער געשפירט, איז

---

107 הנה המחבר (סי׳ תפ״ז ס״א) פסק דאם אמר ביו״ט מקדש השבת לא יצא, אלא היכא דהזר בו תוכ״ד דאז יצא אחרי שהוא יודע שהוא יו״ט ע״ש.

וכתב המג״א (סק״ג) דכוונת המחבר הוא דהא דיצא הוא דוקא כשידע שהוא יו״ט, רק שטעה בדיבורו, אבל אם טעה וסבר שהוא שבת אף אם נזכר תוכ״ד לא יצא, אמנם רוב הפוסקים חולקים עליו וס״ל דאע״פ שלא ידע שהוא יו״ט יצא כיון שנזכר והתם כדין, עיי״ש.

וכתב שם המג״א ומ״מ משמע כאן דאם לא נזכר והם בשל שבת לא יצא, והיינו דוקא כשלא הזכיר של יו״ט באמצע, אבל אם הזכיר של יו״ט באמצע יצא, והביא ראי׳ לזה ממה שנפסק (סי׳ רס״ח ס״ד) דהתפל תפילה של חול בשבת יצא אם הזכיר של שבת באמצע, וכש״כ כאן שהתם מקדש השבת דהא יו״ט גם מיקרי שבת, עכתו״ד.

זי אריין געקומען צו די סעודה, האב איך געזאגט אז זי דארף מאכן קידוש, זי האט דאך אבער נישט געקענט מאכן קידוש ווייל זי איז נאך געווען זייער שוואך, האב איך געזאגט עמיצער זאל מאכן קידוש און איר מוציא זיין, אבער וואס טוט זיך מיט א שהחיינו?, זי האט נאכנישט געמאכט קיין שהחיינו די ערשטע טעג יו"ט, ווערט די שאלה צי מ'קען איר מוציא זיין מיט שהחיינו. בעצם, אויף קידוש אליינס איז אויך א גרויסע שאלה, ווייל קידוש פון נשים אום יו"ט איז דא א תשובות רבי עקיבא איגר וועגן דעם.[108]

דומ"ץ טאשנאד: לגבי פסח דעם ערשטע כום?

רבינו: בכלל קידוש אום יו"ט.

דער מנחת חינוך זאגט, ער נעמט אהן אז נשים זענען יא מחויב מיט קידוש אום יו"ט,[109] אבער רבי עקיבא איגר נעמט נישט אזוי אהן. בקיצור, ס'איז א גרויסער מדובר צי נשים זענען מחויב מיט קידוש אום יו"ט.

דומ"ץ טאשנאד: שבת איז דא 'זכור ושמור', אבער יו"ט איז דאך א דרבנן.

רבינו: דער מנחת חינוך איז ביי הלכות קידוש, דארט זאגט ער אז נשים זענען יא מחויב אום יו"ט מיט קידוש פונקט ווי שבת, אבער רבי עקיבא איגר זאגט נישט אזוי.

און אין שו"ת עצי חיים (או"ח סי' ל"ז) איז אויך דא א תשובה אויף דעם, וועגן יו"ט, ער זאגט אז זיי זענען יא מחויב.

און דאס זעלבע לגבי שהחיינו איז געווארן דא אזא אינטערסאנטע שאלה, צי מ'קען מוציא זיין יענעם מיט א שהחיינו, און מ'האט מיך געפרעגט וואס צו טוהן?

בקיצור, ס'איז געווען דא אן אייניקל און ער האט געמאכט א ברכת שהחיינו אויף די באבע'ס קומען פון שפיטאל, ער האט געמאכט אויף איר א שהחיינו.

דומ"ץ דינוב: זי איז שוין נישט געווען אינדערהיים אפאר וואכן.

רבינו: נישט אפאר וואכן, ס'איז געווען אפאר טעג.

דומ"ץ דינוב: אבער ס'איז געווען שרעקעדיגע טעג.

רבינו: יא, זייער שרעקעדיג. אבער דער אייניקל האט איר שוין נישט געזהן א שטיק צייט, זעקס וואכן צו וויפיל.

די גמרא זאגט דאך כל הרואה את חבירו לאחר שלשים יום מברך שהחיינו.[110]

דומ"ץ טאשנאד: מ'האט געמאכט 'שהחיינו' כפשוטו.

רבינו: איך האב אים געזאגט אז ער קען מאכן שהחיינו ביי קידוש, און אינזון האבן א שהחיינו אויף די באבע.

רח"ש: און ער האט איר מוציא געווען מיט דעם שהחיינו.

רבינו: יא. ס'איז דא א תשובות חתם סופר (או"ח סי' קפ"ג) וועגן דעם שהחיינו, ווען מ'האט געמאכט קידוש אין ביהמ"ד צי מ'קען מוציא זיין מיט שהחיינו.

ער רעדט לגבי קידוש וואס דער חזן אין שוהל האט געמאכט קידוש אום יום טוב, האט ער דאך יוצא געווען דעמאלטס קידוש, ער גייט אהיים און מאכט איבער קידוש און ער איז מוציא די בני בית, זאגט ער אז ער קען נישט מוציא זיין מיט שהחיינו, ער זאגט אז שהחיינו איז א ברכת הנהנין, במילא אז ס'איז א ברכת הנהנין קען מען נישט מוציא זיין, ווען ער מאכט נאר פאר יענעם.[111]

---

108 עיין שו"ת רע"א (סי' א ובהשמטות שם) דרוב נשי דידן מחמירות לעצמן וזהירות לקיים רוב מ"ע שהז"ג כגון קידוש ביו"ט והוה בקיבלו עלייהו, ועיין שאג"א (סי' סו) החולק ע"ד הרע"א שגם הנשים חייבות במצות שמחה ואסורות להתאבל, וכ"ה בארחות חיים (סי' קפ"ח ס"ק ג), ובספר בן איש חי (שנה שניה פר' בראשית סע' יא), ועיין גם פתחי תשובה (סי' תקכט סע' ב) דפשיטא ליה דחייבות בקידוש ביו"ט, וכ"ה בשו"ע הרב (סי' רעא סע' ה).

109 עיי"ש (מצוה לא) שהאריך בזה, ובתו"ד מחלק שם וז"ל: "ולענין נשים ועבדים בקידוש י"ט אי נימא שהוא מן התורה אפשר שהוא שוה לשבת גם לענין נשים שחייבים אך אם נימא שהוא מדרבנן אפשר דאין נשי' חייבות כמו הבדלה לקצת שיטות הסוברי' שהוא מדרבנן ואין נשים חייבות", עיי"ש כל הביאור.

110 וז"ל הגמרא (ברכות נח:) אמר רבי יהושע בן לוי, כל הרואה את חבירו לאחר שלשים יום מברך שהחיינו, ואם ראהו לאחר שנים עשר חודשים, מברך מחיה המתים.

111 החת"ס (שם) יצא לדון בקושית השואל על המנהג דחזנא דמתא מברכים שהחיינו בקידושא ביום טוב בבית הכנסת, וחוזרין ומברכין בביתם והוי כעין ברכה לבטלה דהכא לא שייך לאפוקי רק בני ביתם ידי חובתם דשהחיינו הוי ברכת הנהנין, וכיון שהוא כבר יצא בביהכנ"ס דאפילו אומרו בשוק יצא ידי חובתו, א"כ שוב אינו מוציא בני ביתו. והחת"ס שם כתב דגם בעיני יפלא זאת, אלא דרוצה ליישב המנהג שהשליח ציבור מכוין שלא לצאת בברכת שהחיינו שמברך בביהכ"נ, וע"ש ובפשטות מבואר דהסכים החת"ס עם השואל דברכת שהחיינו הוי ברכת הרשות, והלכך אם כבר יצא אינו יכול להוציא אחרים י"ח וכמבואר בגמ' ר"ה (דף כ"ט ע"א) וברש"י ד"ה חוץ מברכת הלחם ושאר ברכות שאינה חובה ובזה אין ערבות.

מ׳פרעגט אויפן חתם סופר, פארוואס איז עס נישט קיין ברכת המצוות. אבער דער חתם סופר זאגט אזוי.

דער ערלויער רב (הגאון רבי שמעון סופר ז״ל), דעם חתם סופר׳ס אייניקל דער התעוררות תשובה, פרעגט אויפן חתם סופר,[112] ער איז נישט צופרידן.

דער מהר״ם שיק (או״ח סי׳ פ״ט) לערנט אויך אפ די ברכת שהחיינו אלם א ברכה אויף די הנאה, נישט אויף די מצוה.[113] אזוי ווי דער חתם סופר זאגט אז די שהחיינו איז א ברכת הנהנין נישט קיין ברכת המצוות.

אין כסף משנה (פי״א מהל׳ ברכות ה״י) שטייט אבער בפירוש אז מ׳קען יא, ס׳איז א א חידוש פונעם חתם סופר, אבער דער כסף משנה זאגט אנדערש.[114]

דומ״ץ טאשנאד: וועגן דעם רבי עקיבא איגר צי נשים זענען מחויב מיט קידוש אום יו״ט, האב איך יעצט באגעגענט אן אינטערסאנטע שאלה, ביי איינעם וואס פסח ביינאכט וועלן ער האט געזאגט ׳על הגפן׳ ביים סוף סדר נאכט האט ער נישט געזאגט ׳ושמחנו ביום חג המצות הזה׳, צי ער דארף איבער זאגן ׳על הגפן׳? לכאורה, מ׳זאגט קיינמאל נישט איבער, נאר דא קען זיין אנדערש ווייל מ׳דארף דאך טרונקען ד׳ כוסות, במילא איז עס אזוי ווי ביי סעודת שבת וואס די הזכרת היום איז מחייב.

רבינו: אבער מ׳קען אויך זאגן אז ניין, אז ס׳איז נישט מחמת היום, נאר מחמת די מצוה פון ד׳ כוסות, ביי די סעודה איז דאס א חובה של יום, לויט תום׳.

דומ״ץ טאשנאד: איז איינער מאכט א חילוק נשים מיט אנשים, ווייל ביי אנשים וואס זיי זענען מחויב מיט יעדע כום, מיט די כום פון קידוש און אזוי ווייטער מיט יעדע כום בפני עצמו, אבער ביי א אשה וואס זי איז נישט מחויב לויט דעם רבי עקיבא איגר מיט קידוש דעמאלטס איז עס טאקע נאר די ד׳ כוסות, מיט ד׳ כוסות איז זי טאקע מחויב, אבער ס׳איז נישט אלץ דער יו״ט. ביי א מאן איז עס יא אלץ דער חיוב מחמת יו״ט, ס׳איז א חיוב פון קידוש.

דומ״ץ דינוב: די זעלבע שאלה וועט זיין אויב איינער וועט זיך וואשן נאכאמאל, למשל אויב ער האט נישט געגעסן קיין אפיקומן, און ער וועט זיך וואשן נאכאמאל, און ער האט פארגעסן יעלה ויבוא ביים בענטשן צי ער דארף נאכאמאל בענטשן, דארט איז אויך דא די זעלבע שאלה, צי ס׳האט נאר מיט די מצוה, צי ס׳האט מיטן טאג.

דומ״ץ טאשנאד: ס׳איז דא נאך אן אינטערסאנטע שאלה, אויב איינער איז נישט מחויב מיט ברכת המזון.

רבינו: דאס איז אויב ער האט אויסגעבראכן דאס עסן.

דומ״ץ טאשנאד: אדער א חולה.

דומ״ץ דינוב: ס׳איז דא אזעלבע וואס סליווען זיך... און זיי ברעכן אוים אפיציעל.

רבינו: בכלל, עס קומט פאהר אפט וועגן די וואס טרונקען ד׳ כוסות פון וויין, ס׳איז דא מענטשן וואס ברעכן פון וויין, פורים זעהט מען דאך זייער אסאך מענטשן ברעכן פון וויין, איז מילא פורים אז ער ברעכט האט ער געבראכן, אבער פסח איז אן ערנסטע שאלה, ער האט געגעסן די כזיתים און געטרונקען אפאר כוסות און נאכדעם ברעכט ער אלעס אוים, ער טרונקט דעם דריטן כום און נאכדעם האט ער געבראכן, וועלן א

---

112 עיין בשו״ת התעוררות תשובה (ח״א סימן צ״ו) שהעיר ע״ד החת״ס דברכת שהחיינו על החג הוא חיוב גמור וחובת מצוה וכו׳ שזכינו לקיים בכל רגע מצוות עשה של שבתון ושלא לעבור על ל״ת, רק איתא בראשונים שהחכמים תקנו שהחיינו על אותן מצוות שיש בהם קצת שמחה ונתנו טעם בכולם עיי״ש, ובאמת הכי מבואר להדיא בגמ׳ עירובין (מ׳ ע״ב), וא״כ דברי החת״ס שכתב דהשהחיינו הוה ברכות הרשות צע״ג.

113 ועיין בהרבה אחרונים שמיישבין דבריו בהקדם מה דיש לחקור במהות הברכה של ברכת שהחיינו אם הוא בגדר ברכת הנהנין כלומר כמו ברואה פרי חדש שמברך שהחיינו שהוא בוודאי על הנאה ושמחת הגוף שיש לו מהדבר, כמו״כ במצוות הוא מברך על הנאה שיש לו הזכייה לקיים המצוה והברכה הוא על הנאה שבו, או דילמא שהוא מדין ברכת השבח על עצם הקיום מצווה והחייה אותנו הקב״ה לקיים המצווה, והוא שבח והודאה גרידא. וביארו דזה הביאור בב׳ השיטות המובא בתוס׳ סוכה (דף מ״ו) אי מברכין זמן דווקא במצווה הבא מזמן לזמן, וזה שיטת רב שרירא גאון ושיטת התוס׳ שם דמצווה שיש עליו שמחה תקנו שהחיינו וע״ש, וי״ל דתלוי במש״כ דאי נימא דתקנת הברכה היתה בעין ברכת הנהנין והברכה על הנאה שיש לו מהמצווה, בוודאי י״ל דעיקר התקנה היתה על מצווה שיש בו שמחה שעי״ז יש לו הנאה ומברך, אבל אי נימא דתקנת הברכה של שהחיינו היתה מדין שבח והודאה, א״כ צריך להיות דווקא מצווה שהוא מזמן דשייך להודות שהוא הגיע לזמן הזה לקיים המצווה.

114 וז״ל: כתב הרמ״ך אבל אינו מברך שהחיינו אלא על המצוה שעושה נראה מדבריו שהמקדש בבית אחד להוציא הנשים אינו מברך שהחיינו. ומנהגנו לברך וכן ראוי לעשות דכיון דחובה היא לאשה לברך אותה ברכה מברך אות׳ בעבורה וחשבינן נמי שמברכת היא דשומע כעונה עכ״ל. ומ״ש וכן ראוי לעשות וכו׳ דבר פשוט הוא וגם רבינו יסבור כן.

שאלה צי ער דארף איבער עסן די אלע כזיתים, די מצה מיט די מרור.

דומ"ץ דינוב: בענטשן קען ער זיכער נישט.

רבינו: יא, אבער אויסער בענטשן, ער האט א שאלה צי ער האט מקיים געווען מצות אכילת מצה.

דומ"ץ טאשנאד: ס'איז א שאלה, וועגן בית הבליעה?

רבינו: אוודאי, אויב איך זאג אז ס'מוז זיין הנאת מעיו. דער כתב סופר אין א תשובה רעדט פון דעם (או"ח סי' ע"א).[115]

דומ"ץ דינוב: וועז איינער קען, הייסט מען איבער עסן נאך א כזית לכתחילה.

רבינו: אבער וואם טוט זיך וועז ער האלט שוין נאכ'ן בענטשן? ער טרונקט דעם דריטן כוס און ער ברעכט. דאם קומט זייער אפט פאר... וועגן דעם האב איך פריער געזאגט מ'טרונקט נישט קיין וויין.

דומ"ץ דינוב: היינט איז דא גרויסע כוסות.

רבינו: יא, און שטארקע וויין מאכט אפאך פראבלעמען.

דומ"ץ טאשנאד: אויב איינער האט אויסגעבראכן פארץ בענטשן, און ער דארף נישט בענטשן, וואם טוט ער מיטן דריטן כוס? ס'איז דא וואם זיי זאגן ער זאל עס לייגן ביי הלל הגדול.

דומ"ץ דינוב: דאם האט מיר איינער געפרעגט היי יאר, ער האט א סליוו, און ער עסט... כ'האב אים געזאגט קודם אז ער זאל עסן קליינע שיעורים, צעהן גראם (כפי שיעור שליש ביצה כשיטת הרמב"ם ע' בהגדה דברי יואל), די קלענסטע שיעור וואם ס'איז דא, אבער ער האט מיר געזאגט, איך גיי עס צום סוף אויסברעכן, זאל איך נישט מאכן א דריטע כוס? וואו זאל איך לייגן א דריטע כוס. כ'האב אים נישט געווארנט וואם צו ענטפערן.

דומ"ץ טאשנאד: א כוס קען ער אויך מאכן דעם קלענסטן שיעור.

רבינו: א קליינער כוס פון דריי אונסעם, דאם איז אויך א קליינער שיעור (ע' במחזור דברי יואל לפסח עמוד קס"ז אות קע"ח).

דומ"ץ דינוב: יא, אבער וואו זאל איך לייגן דעם דריטן כוס, איך גיי דאך נישט קענען בענטשן, וואו לייגט ער עס?

דומ"ץ טאשנאד: אויף שבע ברכות איז דא א שאלה, אז ס'איז דא א שבע ברכות.[116]

רבינו: מ'האט מיך שוין געפרעגט וועגן שבע ברכות, כ'האב געזאגט א פשוט'ן בייפאל, איינער בענטשט אויפן כוס, און א צווייטער זאל זאגן די שבע ברכות, אז ס'איז דא מנין.

דומ"ץ טאשנאד: און יענער דארף נישט בענטשן ברכת המזון על הכוס?

רבינו: ניין, מענטשן מאכן נישט ברכת המזון על הכוס.

דומ"ץ טאשנאד: איך רעד פסח, פסח מאכט נישט יעדער איד ברכת המזון על הכוס?

רבינו: ניין, פסח אויך נישט, וועט האלט דעם בעכער ביי ברכת המזון פסח? נאר דער וואם מברך דער ראש המסובין, דער האלט דעם כוס.

איינער וועט זאגן ברהמ"ז על הכוס שלישי, און איינער וואם זאגן די שבע ברכות על כוס שלישי. און דער וואם זאגט שבע ברכות איז זיין כוס שלישי דער כוס פון שבע ברכות.

דומ"ץ טאשנאד: עם איז דא וואם זאגן אז מ'זאל אנגיסן איין גרויסן כוס, און מ'זאל עס שפעטער צוטיילן אין צוויי,[117] אדער פארקערט, מ'זאל אנגיסן צוויי כוסות און נאכדעם אריין גיסן אין איין גרויסן כוס.

רבינו: די עצה איז בעסער, עס האט נישט קיין שייכות די צוויי זאכן. נאר דער מברך ער בענטשט אויפן כוס.

דומ"ץ טאשנאד: נאר דער בעה"ב וואם בענטשט.

רבינו: אז נישט ער איז א צווייטער, אבער נאר איינער בענטשט, דער מברך ער בענטשט אויף א כוס.

---

115 וז"ל שם בתוך התשובה (בשו"ת כתב סופר או"ח סימן עא): **ובתשובה א' העליתי דמצות אכילת שויו"ט דוקא הנא' מעיו, כדרך רוב האוכלים ואין מתעגנים ושמחים באכילת גרון לחוד כעין בהמ"ז דכתיב ואכלת ושבעת דבעי אכילת מעיו דוקא, וכ"ש הוא דלא מקרי תענוג ושמחה רק כשאוכל למעיו, לפ"ז כשאוכל פת האסור לא הוי בעידנא דאסורא קעביד בעוד שלא נכנס למעיו, ומצות דשבת ויו"ט ליכא עד שנכנס למעיו, כנ"ל.**

ועי' בתשו' חת"ס סימן קכ"ז, בתו"ד דמשמע דבכל המצוות בעינן הנאת מעיו, ע"ש. ועי' בשו"ת כת"ס גם בסימן צ"ו עוד כמה יסודות בזה.

116 **עי' פתח"ת** (אבן העזר סי' ס"ב סק"ח) **ועי' בשו"ת חיים שאל** (ח"א סי' ע"ד) **ובשו"ת יוסף אומץ** (סי' מ"ו) **שהאריך בזה ומה שהביא מדברי היעב"ץ.**

117 כן מסופר על הרה"ק רבי מאיר'ל מפרעמישלאן ז"ל שבליל התקדש חג היה באמצע ימי ז' ברכות של א' מבניו הק', והוא עשה עצה זו.

דומ"ץ טאשנאד: און אלע אנדערע טרונקען א דריטע כום. במילא מוז עס נישט זיין ביי ברכת המזון.

דומ"ץ דינוב: דער רבי רעדט לגבי די שאלה פון שבע ברכות.

דומ"ץ טאשנאד: יא, אבער דער רבי טענה'ט אז נאר דער מברך בענטשט אויפן כום.

רבינו: יא, און דער צווייטער זאגט אויף זיין כום די שבע ברכות.[118]

כ'וועל זאגן, געווענטליך מאכט מען נישט חתונה אזוי שפעט נאנט צו פסח אז ס'זאל ווערן אזא שאלה, אמאל אמאל מאכט'זיך.

אבער אין די היסטאריע אז מ'קוקט צוריק, רבי אלעזר לאנצהוט'ער (הגה"ק בעמח"ס יודעי בינה בנו של הגה"ק בעל בני יששכר ז"ל) האט אזוי חתונה געהאט, ער האט געהאט שבע ברכות בליל הסדר, דער בני יששכר האט געזאגט שבע ברכות ביים סדר.[119]

דומ"ץ טאשנאד: בקיצור ס'איז שוין געווען די שאלה. און בכלל, מ'האלט דאך נישט דעם כום ביי הלל.

רבינו: ביים בענטשן האלט מען אויך נישט דעם כום, נאר דער מברך.

דומ"ץ טאשנאד: יא, דאם זאג איך אז דער כום האט נישט מיט ברכת המזון, דער כום גייט ארויף הלל אפילו מ'האלט עם נישט? עם האט דאך א שייכות.

רבינו: עם שטייט נישט מ'זאל האלטן דעם כום.

דומ"ץ טאשנאד: ניין, ביי הלל האלט מען טאקע נישט, ביי די הגדה האלט מען אויך נישט, חוץ פון געווינסע שטיקלעך.

רבינו: ביי 'אשר גאלנו'.

דומ"ץ טאשנאד: און ביי 'והיא שעמדה'.

רבינו: אבער מ'רעדט פון א ברכה, 'אשר גאלנו' איז א ברכה.

דומ"ץ דינוב: באמת ביי די כוסות שטייט אלץ אז ס'איז אלעם אינצווישן, אז מ'קוקט אין די פריער'דיגע ראשונים שטייט נישט אין ערגעץ מ'זאל האלטן דעם כום, עם מוז זיין אז צווישן ערשטן כום און צווייטן כום זאל זיין די הגדה, צווישן צווייטן כום און דעם דריטן כום זאל זיין מצה.

רבינו: ס'איז נאר פאר א סדר.

אז איינער וועט נישט נעמען דעם כום ביי 'אשר גאלנו' וועט ער אויך יוצא זיין.

דומ"ץ דינוב: און אז איינער וועט נישט נעמען דעם כום ביי קידוש, די נשים וואם זיי מאכן פסח קידוש אויב זיי נעמען נישט דעם כום אין די האנט נאר זיי האלטן דעם כום אויפן טיש פאר זיך, האבן זיי דען נישט יוצא געווען ווייל זיי האבן עם נישט געהאלטן?

רבינו: מ'איז דאך יוצא אפילו ווען ס'איז דא נאר א פלאש אויפן טיש, איז מען שוין יוצא קידוש על היין. אזוי זאגט דער טורי זהב (סו"ס רע"א).[120]

דומ"ץ דינוב: פאריגע וואך האט א יונגערמאן געפרופן מוצאי שבת, ער האט געמאכט הבדלה און ווען ער האט אויסגעטרונקען דאם גלעזל האט ער געזעהן אז די גאנצע זאך איז געווען וואסער און נאר א קליין משהו גרעיפ דזשוס איז דארט געווען דערין, און ער האט געהאט אויפן טיש א פלאש גרעיפ דזשוס, האב איך געזאגט ער זאל נעמען און טרונקען א שיעור פונעם פלאש גרעיפ דזשוס, דארט איז געווען א ספק וויפיל וואסער ס'איז געווען דארט, א ספק הבדלה, אבער ס'איז דאך געגוג אז ס'ליגט אויפן טיש.

דומ"ץ טאשנאד: אין יענעם טורי זהב איז דא נאך אן אינטערסאנטע זאך, אז שבת ווען איינער האט געמאכט קידוש און ס'האט זיך אויסגעגאסן דער כום, זאל ער אנגיסן א נייעם כום און מאכן בורא פרי הגפן און טרונקען.

רבינו: יא, ווייל ער האט נישט אינזין געהאט אויף דעם כום.

---

118 כדברי רבינו שליט"א שאחד מברך ברהמ"ז, והשני מברך הש"ב על כוס שלו, כן הוא בפירוש בד"מ, (סי' תע"ג סק"ה) וכבר העיר בזה הפתחי"ת על כל הפוסקים שהאריכו בזה דהאיך אשתמיט מינייהו דברי הדרכי משה המפורשים עיי"ש.

119 עיי' בס' בית שלמה – מונקאטש (מאמר ראש צורים אות ב') שהרה"ק רבי אלעזר מלאנצהוט התחתן סמוך לימי החג פסח, מחמת סיבה מיוחדת, והבני יששכר בירך הז' ברכות על כוס שלישי בהתלהבות נורא, עד אשר כפף עצמו, והכוס אשר בידו נכנס והגיע תחת השולחן הטהור אשר לפניו, עיי"ש.

120 כ"כ הטו"ז (סו"ס רע"ב) דקידש על הכוס וסבר שהוא יין ונמצא שהי' מים, דכ' דאם הי' לפניו יין בשעת קידוש על השלחן מוכן לשתות, הוי כאילו קידש על יין ההוא, ואמרינן כולהו נבגי דברכתא נינהו, וישתה מיד מן המוכן לפניו, וכ"פ בשו"ע הרב (שם בסעי' כ"ח), וכן המשנ"ב (סקע"ח) ועי"ש בשעה"צ (סקפ"ו).

דומ"ץ טאשנאד: נאר בורא פרי הגפן דארף ער איבער מאכן.

אבער באמת, פארווּאם דארף ער טרונקען?

רבינו: ווייל ער האט געזאגט קידוש אויף צו טרונקען, ער האט אריין געלייגט דעם כוס פון קידוש צו טרונקען.

דומ"ץ טאשנאד: אהא, זאג איך אז מ'האט נישט געטרונקען דעם כוס פון קידוש, אבער יעצט זאל ער טרונקען א כוס ווײן.

דומ"ץ דינוב: דער חידוש איז אז ביי הבדלה זאגט עם נישט דער טו"ז, נאר ביי קידוש, ס'איז א אינטערסאנטע זאך.

דומ"ץ טאשנאד: ביי ד' כוסות פארשטייט מען, אבער ביי קידוש?

רבינו: דער מגן אברהם (ס"ק ל"ב) זאגט עם אויך דארט.

דומ"ץ טאשנאד: דער טורי זהב איז אנהייב טענה'ט זיך מיטן תרומת הדשן, אבער צום סוף קומען זיי אהן צו די זעלבע זאך.

רבינו: דער מגן אברהם זאגט דאם אז מ'דארף מאכן א נייע ברכה, טאמער האט ער נישט געקלערט צו טרונקען אינמיטן די סעודה, אבער טאמער האט ער אינזין געהאט צו טרונקען אויך אינמיטן די סעודה, דעמאלטם דארף ער נישט מאכן א נייע ברכה.[121]

דומ"ץ דינוב: דער חידוש איז פארווּאם ער דארף טרונקען נאך א גלעזל.

דומ"ץ טאשנאד: וועז דארף דאם צו זיין, לאמיר זאגן אז ער האט שוין אנגעהויבן די סעודה, דארף עם זיין פאר די פיש, נאך די פיש, וועז דארף זיין דער כוס?

רבינו: דער ערשטער זמן וואם ער קען, מ'זעהט אז מ'דארף טועם זיין, ס'איז א גאנצער עסק.

דומ"ץ טאשנאד: יא, פונעם כוס פון קידוש, אבער דער כוס איז נישטא מער, דארף ער אנגיסן א כוס וואם איז נישט קיין כוס של קידוש.

רבינו: ס'איז במקום כוס של קידוש.

דומ"ץ טאשנאד: דארף עם צו זיין פאר די סעודה, אהן קיין הפסק, מ'טאר נישט אויסרעדן?

121

עי"ש בדבריו בסוף סקל"ב וז"ל: כתוב בפסקי מהרא"י אם קידש על מים וסבר שהוא יין יחזור ויקדש אף על גב דקידוש על היין דרבנן גם במילי דרבנן צריך לחזור עכ"ל ואם היה דעתו לשתות יין יותר א"צ לברך שנית בפה"ג כמ"ש סוף סי' ר"ט וה"ה בנשפך הכוס כמ"ש סוף סי' ר"ו, וכו'.

די ברכה איז דאך שוין נישטא מער, ווייל ער האט שוין אויסגערעדט. ער דארף מאכן א נייע ברכה, אבער ער טאר נישט אויסרעדן ווייל ס'דארף זיין איין לאנגער המשך מיט קידוש?

וועגן דעם האב איך געפרעגט, דאם פארשטיי איך נישט, וואם טרינקט ער?, ער דארף טרונקען דעם כוס של קידוש, אבער וואם איז יעצט?

און נאך א זאך האב איך געזעהן אז 'ויכולו', אויב האט ער נישט געזאגט 'ויכולו' ביים דאוונען, דארף ער אנגיסן א כוס און זאגן 'ויכולו', נאר 'ויכולו' אליינס דארף א כוס, דאם שטייט אויך אין משנה ברורה אז ויכולו דארף א כוס (כ"ב בס' מטה משה סי' תכ"ט).

רבינו: וועז עם האט פארגעסן צו זאגן, מ'דארף דאך זאגן דריי מאל.[122]

רח"ש: דער רבי זאגט אלעמאל, נאר ביי אידן מאכט זיך די אלע שאלות....

דומ"ץ דינוב: דער רבי האט דערציילט פריער וועגן די רביצין, די שאלה פון די ברכת שהחיינו, ס'איז געווען דא אזא שאלה, פאריאר איז עם געווען, א איד וואם מ'האט זיך נישט גוט געשפירט ביי אים אין שטוב, און זי איז געווען אזוי... אפשר נישט ממש 'עיתים שוטה', אבער זי איז געווען האלב פארשלאפן, און וועז עם איז געקומען צום עסן די מצה, האט זי געגעסן די מצה, אבער וועז זי האט געגעסן די מצה איז זי נישט געווען געהעריג דאהי, זי איז געווען זייער אפגעשוואכט, איר מח איז נישט דא געווען.

רבינו: איז די שאלה וואם פאר א דין זי האט, צי זי האט א דין שוטה?

דומ"ץ דינוב: יא, שפעטער פארץ אפיקומן האט זי זיך אויפגעווועקט, איז די שאלה צי זי דארף מאכן א נייע 'על אכילת מצה' צי נישט, צי זי האט יוצא געווען? ווייל

122

עיין ברוקה (סי' מ"ט) שמסיק רבא במדרש ויכולו ג' פעמים חייב לומר, אחד בתפילה, ואחד לאחר התפילה ואחד על הכוס, ע"כ.

ועי' במשנה ברורה (סי' רע"א סקמ"ח) וכתבו האחרונים דאם שכח לומר ויכלו בשעת קידוש אומרו באמצע סעודה על הכוס

כתב ה'כל בו' (דף ל') בויכולו כתיב ג' זימנין 'אשר', וכן בפסוק ראשון שבפרשת פרה אדומה כתוב ג' פעמים 'אשר', לומר ששניהם שקולים כאחד, דכשם שפרה מכפרת כך שבת מכפר. וזהו דאמרינן אם ישמרו ישראל שבת אחת מיד נגאלין, וההגהות מיימוני (הל' תפלה פ"ט אות ד, הל' שבת פכ"ט אות ט) ג"כ מביא בג"ל בשם מדרש שוחר טוב.

למעשה האט זי דאך געגעסן, כפאוהו ואכלה האט זי דאך יוצא געווען, איז אפילו וועז זי איז נישט געווען דאהי האט זי למעשה יוצא געווען, אבער א ברכה קען זי נישט מאכן, זי קען נישט מאכן 'על אכילת מצה', אבער מילא כרסו ואח"כ מברך שטימט דאך נישט,[123] אבער מצוות צריכות כוונה, ס'איז נישט געווען קיין כוונה, דארף זי אפשר מאכן א נייע ברכה פארן אפיקומן.

רבינו: מצות צריכות כוונה?, ביי מצה דארף מען נישט קיין כוונה בדיעבד, אפילו ביי א דאורייתא, ווייל ער איז נהנה.

דומ"ץ דינוב: די שאלה איז צי דא איז אויך אזוי, ווייל זי איז בכלל נישטא.

רבינו: דאם איז שוין א צווייטע שאלה, דאם איז נשתטה.

דומ"ץ דינוב: וועז כ'האב געזוכט וועגן דעם האב איך געטראפן אין איינע פון די גליונות, האט ער א שאלה אזוי, ער האט געהאט א גאסט א איד וואם איז סר מן הדרך ל"ע, ער איז געווען ביי אים ביים סדר, און ער האט אפגעראכטן דעם סדר, ער האט געגעסן דעם ערשטן כזית, און ערגעץ נאך די מרור איז געווארן א שמועס אויף אידישקייט, און ער האט זיך דערמאנט אין זיינע יוגנט יארן, ער האט זיך זייער צוואווינט, ער האט מחליט געווען אז ער וויל תשובה טוהן, ער האט געבעטן מ'זאל אים ברענגען א קאפל, און וועז ס'איז געקומען יעצט צו עסן די מצה ביים אפיקומן וועלט א שאלה צי ער דארף מאכן א ברכה צי נישט, ווייל די ערשטע מצה האט ער דאך נישט געגעסן בדעה צו יוצא זיין א מצוה.

רבינו: אבער ער איז נהנה אפילו אזוי אויך.

דומ"ץ דינוב: ער האט אבער נישט געהאלטן ביים גארנישט טוהן, ער האט געגעסן ווי מ'עסט קרעקע"ר'ס...

רבינו: אז ער האט געגעסן האט ער געגעסן. דאם הייסט אכל מצה בלא כוונה האט ער יוצא געווען.

דומ"ץ דינוב: דאם הייסט עכטע מצה בלא כוונה, ביי כפאוהו פרסיים איז דאך אויך אזוי, ער האט דאך נישט געוואלט.

רבינו: דער ר"ן זאגט אז ווייל אז מ'עסט איז די הנאה במקום הכוונה.[124]

דומ"ץ טאשנאד: אזוי ווי ביי אן עבירה, שכן נהנה.

רבינו: יא, המתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה (כריתות יט:) ווייל למעשה האט ער הנאה, מאכט עם די כוונה.[125]

דומ"ץ דינוב: אבער ביי די פרוי איז די שאלה ווייל זי איז נישט געווען דאהי, ס'איז א אמת'ע שאלה, ס'איז א מעשה שהיה.

דומ"ץ טאשנאד: איך האב געהאט א ענליכע אינטערסאנטע שאלה, א פרוי נעבעך וואם איר קינד איז אראפ פון וועג ל"ע, ער וויל אבער מאכן קידוש, ס'קומט שבת ביי די סעודה און ער וויל מאכן קידוש, זי קען נישט יוצא זיין פון אים, ער היט נישט קיין שבת, זי פרעגט וואם דארף זי יעצט טוהן, זי וויל אים נישט וויי טוהן אז ער זאל אוועק לויפן, זי וויל אים לאזן מאכן קידוש, וואם זאל זי יעצט טוהן? ער מאכט קידוש פאר איר. האב איך איר געזאגט, ער זאל מאכן קידוש אויף יין מבושל, און זי זאל מיטזאגן שטילערהייט, זי זאל זאגן קידוש, ס'איז דאך דא ווייז אויפן טיש, זי מוז דאך נישט האלטן אין די הענט, בדיעבד על כל פנים.

רבינו: יא, די ווייז קען דאך אפילו ליגן אינעם פלאש, אזוי ווי דער טורי זהב (סי' רע"ב הנ"ל) זאגט.

ונפרד רבינו מהם בברכת שמחת יו"ט

---

123 מילא כריסו ומברך 'אעל מצה', הוא דברי הרא"ש כשחולק על שיטת רש"י (פסחים קיט: ד"ה אין) שצריך לאכול מצה בגמר הסעודה זכר למצה הנאכלת עם הפסח, וזו היא מצה הבצועה שאנו אוכלין באחרונה לשם חובת אותה מצה שלאחר אכילה. עכ"ל, וכ' הרא"ש (פסחים פ"י סי' לד) ולפי זה היה נראה שצריך לאכול עמה מרור וחרוסת כיון שהיא זכר מצה הנאכלת עם הפסח בכריכה, ועליהן היה ראוי לברך על אכילת מצה "אלא שכבר מילא כריסו ממנה",

124 עיין בד' הר"ן (שם בר"ה) שמבאר שנהנה עושה כמתכוין לצאת ידי המצוה, כדאמרי' בגמ' בחלבים ועריות שכן נהנה. - ובביאור סברת הר"ן עיין בשו"ת כתב סופר (או"ח סי ק"י אות ב), שו"ת בית הלוי (ח"ג סי' נ"א אות ב), כלי חמדה (פרשת כי תצא עמ' ר"ב אות ג).

125 ועי' רש"י שם (מס' כריתות יט:) מתעסק בחלבים: - כגון חלב ושומן לפניו ונודע שזה חלב וזה שומן, ונתכוון לאכול שומן והביט למקום אחר והלכה ידו אל החלב ואכלו. אי נמי חלב וחלב לפניו וסבור שהוא שומן, ונתכוין לאכול התיכה זו ואכל את זו, ולא דמי לשוגג, דשוגג היינו שנתכוין להתיכה זו עצמה אבל סבור שהוא שומן.

לקראת
יומא דהילולא קדישא
של מרן רביה"ק
בעל ברך משה
זיעוכי"א

שיחת קודש של כ"ק מרן רביה"ק בעל ברך משה זי"ע

שיחת קודש מרן רבינו הגה"ק זי"ע
עם להבחל"ח כ"ק מרן רבינו הגה"ק שליט"א

יום א' פרשת בהר בחוקותי שנת תשמ"ה לפ"ק
בלכתם לטייל ברחובה של עיר בקרית יואל עם עוד כמה אנשים

השיחה נסתובבה בענין שיטות הראשונים והפוסקים באיסור חדש בחו"ל ובגידולי עכו"ם [126]

רבינו שליט"א: דער לשון הב"ח (סי' רצ"ג) איז אז א מפורסם לחסיד דארף מחמיר זיין.

[וז"ל: ומי שרוצה להחמיר לעצמו מידת חסידות היא ולא יורה לאחרים, דלא ליתי לאינצויי ודוקא במי שהורגל בשאר פרישות, ומפורסם לחסיד רשאי לנהוג לאיסור גם בזו.]

עיין בדברי הרא"ש בתשובה (כלל שני סי' א') וז"ל: ור' יצחק כתב בתשובה, ובספר המצות הביא אותה, מה שאנו שותים שכר שעורים ואוכלים שבולת שועל, סמכינן ארובא שנזרעים קודם העומר. ואבי העזרי כתב עוד טעם אחר להתירא, משום דאיכא שעורים גם משל אשתקד, וודאי כן הוא בכל השנים סמכינן ארובא, ועתה לפני הפסח נתתי את לבי יען שענוי שלהם היה בפרוס הפסח, וגם עת הגריד היה ולא יכלו לחרוש, ומיעוטא דמיעוטא נזרעו לפני הפסח, ולא מלאני לבי לאסור, אולי לא ישמעו לי, ואני משיב לשואלים דרשו מעובדי אדמה, אם יאמרו שהרוב נזרע לפני העומר מותר, ואם לאו אסור.

וגם אני זכור מנעורי כבר פעמים ושלש שענוי שלהם היה בפרוס הפסח, שרבותי נהגו איסור, אבל לא הורו הלכה למעשה לאיסור, ואהא סמיכנא ואיני מורה איסור, ומוטב שיהיו שוגגים, והחרד יפרוש עכ"ל הרא"ש.

ואף להלכה פסק הרמ"א (בסי' רצ"ג): ומ"מ כל סתם תבואה שרי לאחר הפסח, מכח ספק ספיקא, ספק היא משנה שעברה, ואם תמצא לומר משנה זו, מ"מ דלמא נשרשה קודם העומר (טור בשם הרא"ש), ובמיני תבואה שזורעים ודאי לאחר פסח, כגון במקצת מדינות שזורעין שבולת שועל ושעורים לאחר פסח, אז יש לו להחמיר אחר הקציר, אם לא שאין דלתות המדינות נעולות ורוב התבואה באה ממקום אחר שזורעין קודם הפסח (הגהות מיימוני פי"א מהמ"א ותוס' ספ"ק הקידושין) וכן בזמן שימות החורף נמשכים לאחר פסח ובכל הגליל ההוא זורעים לאחר פסח דברים הנזכרים יש להחמיר ולחוש מן הסתם, אבל אין להורות לאחרים

---

126 לתועלת הקוראים נציג כאן פתיחה לסוגיא דחדש בכדי להבין על מה דברי רבותינו נידונין:

א) כתב **הטור** (ריש סי' רצ"ג) כתיב ולחם קלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה, שאסור לאכול מתבואת חמש המינים עד שיקרב העומר שהוא בששה עשר בניסן, ואיסור זה נוהג בין בזמן הבית ובין שלא בזמן הבית, בין בארץ ובין בחו"ל, בין בשל ישראל ובין בשל גוי עכ"ל, וכן פסק להלכה גם בשו"ע, והמבואר מכאן בפשיטות שישנו איסור גמור מן התורה לאכול חדש בכל מקום בכל זמן ובכל סוג תבואה ללא כל הבדל.

אבל בדברי הראשונים והפוסקים מתבאר שנהגו ישראל בגלות להקל באיסור זה, ויתירה מזו, מדבריהם נראה שהמצב היה שאף אם יאסרו להם אפשר שלא ישמעו, שכן ההיתר רווח בכל גבול ישראל באין פוצה פה ומצפצף.

והראשונים והפוסקים האריכו למצוא צדדי היתר בזה.

במקום שרוב שתייתן ואכילתן ממינים אלו, כי מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין עכ"ל. הרי שאף היכא שמעיקר הדין התבואה אסורה, אין להורות לאחרים המוטב יהיו שוגגין.

ב) והנה אחד מהצדדים שהובאו להיתר בדברי הפוסקים, הוא היתרו של הב"ח בענין זה. דעת הב"ח שאיסור חדש נוהג רק בגידולי ישראל ולא בגידולי נכרי, וממילא כל אשר גדל בשדה עכו"ם אינו אסור באיסור חדש, והב"ח מאריך ביסודות ההיתר, בריש דבריו כותב הב"ח את מנהג העולם בענין זה ולאחר מכן מבאר את היתרו.

ובסוף דבריו כתב את היתרו וז"ל: אבל לפע"ד נראה ברור דאע"ג דהלכה כרבי אליעזר, אין לאסור בשל גויים מעיקר ההלכה, ולכן אין לשום גדול להורות הוראה לאיסור, היפך המנהג שנהגו על פי גדולי ישראל להיתר, ומי שרוצה להחמיר לעצמו מידת חסידות היא ולא יורה לאחרים, דלא ליתי לאינצויי ודוקא במי שהורגל בשאר פרישות, ומפורסם לחסיד רשאי לנהוג לאיסור גם בזו, עכ"ל.

והנה הב"ח מכריע כהיתר זה ללא כל פקפוק, אך מאידך האחרונים חולקים עליו בכל תוקף ויצאו נגד היתרו הנזכר בחוזק רב, השאגת אריה בתשובותיו החדשות (דיני חדש סי' ג') חולק על דבריו בחריפות וכתב שם, דמה שלא סתרוהו גדולי התורה, זה משום שבנין שאין לו יסוד נסתר מאליו עיי"ש.

אף הט"ז חתנו של הב"ח חולק בתוקף על דברי חותנו, ובריש דבריו כותב על דברי חותנו: נפשו בטוב תלין, אבל לא דק בדברים אלו.

וכן גם הש"ך האריך לחלוק על דברי הב"ח בדברים דומים, ועיין עוד במש"כ הגר"א בביאורו שם ז"ל: וגם מ"ש בשם הב"ח, הב"ח כשיטתו דס"ל דאינו נוהג בשל עובדי כוכבים, וכבר היכו על קדקדו כל האחרונים, ושגגה יצאה מתחת ידו עכ"ל.

ג) והנה אחת מהנקודות היסודיות שהיא שורש לכל המחלוקת בזה, היא ביאור הסוגיא בר"ה (דף י"ג) וההלכה שיש ללמוד מסוגיא זו, לדעת הב"ח סוגיא זו מכריעה כשיטתו שגידולי נכרי אינם אסורים באיסור חדש, ואילו הש"ך והט"ז סוברים שאדרבה סוגיא זו מוכיחה כשיטתם שיבול נכרי אסור באיסור חדש.

ויש כאן דבר מחודש שסוגיא אחת משמשת מקור נאמן לשתי השיטות החולקות זו על זו בכל תוקף.

ד) ומן הענין להביא הכרעת ההלכה כפי שנפסק במשנ"ב (סי' תפ"ט סקמ"ה) וז"ל: והנה ביו"ד (סימן רצ"ג) כתב הרמ"א היתר לחדש דהוי ס"ס, חדא שמא התבואה היא משנה שעברה, ואת"ל משנה זו דלמא נשרשה קודם לעומר, וה"ה אם הוא מקום שמביאים תבואה ממקומות אחרים שתבואתן נשרשת קודם לעומר.

דער מגן אברהם (או"ח סי' תפ"ט ס"ק י"ז) זאגט דאך אויך אזוי. [וז"ל בסוף דבריו: אבל בעל נפש יחמיר במה שאפשר לו להזהר]

הרה"ח ר' אלימלך שווארץ שליט"א שו"ב: אין באר מים חיים (פר' בראשית) שרייבט ער אז מ'איז מחמיר.[127]

רבינו שליט"א: דער מגן אברהם ברענגט אראפ דעם ש"ך (שם ס"ק ו')[128], ער איז מחולק מיטן ב"ח[129].

וכתבו האחרונים דבמדינת פולין אין להקל כ"א בחטין ושיפון, דרובא דרובא נזרעים בחודש חשון ואין שייך בהם חדש, אבל שעורים ושבולת שועל וכוסמין, רובן וכמעט כולם נזרעים אחר הפסח, וגם אין רגיל להביא שם תבואה ממדינות אחרות אין להקל בם.

ומ"מ רוב העולם אין נזהרין כלל באיסור חדש, ויש שלמדו עליהם זכות לפי שהוא דבר קשה להיות זהיר בזה, ולכן סומכין מפני הדחק על מקצת הראשונים שסוברין שחדש בחו"ל אינה אלא מד"ס שגזרו משום א"י, ולא גזרו אלא במקומות הסמוכין לא"י כגון מצרים ובבל.

ויש שלמדו עליהם זכות שסוברין שחדש אינו נוהג אלא בתבואה של ישראל אבל לא בשל עכו"ם, ולפ"ז צריך להזהיר לישראלים שיש להם תבואה זרועה בשדות שלהם שינהגו בה איסור חדש.

והנה אף שאין בידינו למחות ביד המקילין מ"מ כל בעל נפש לא יסמוך על התירים הללו, ויחמיר לעצמו בכל מה שאפשר לו, כי להרבה גדולי הראשונים הוא איסור דאורייתא בכל גווני, עכ"ל.

127 עיי' בספר באר מים חיים (בראשית פרק ב' פסוק ט"ז דף ל"א ע"א מדפי הספר) כתב שם: ראשית דבר בדבר ההכנה מה לאכול, הנה הצדיק התמים פוסל כמה מיני מאכלים עד אין מספר וכו' ומחמיר על עצמו 'באיסור חדש' וכמה יסורים קשים יש לו מזה במקומות שאין נמצא ישן'...

128 וז"ל המג"א: ...וע"ש בש"ך (ס"ק ו') שכתב היתר שכר הנעשה מחדש, וכתב בתשובת רמ"א (סימן קלב אות טו) דאף הנזהר מחדש אין צריך לחוש לפליטת הכלים, דהא כל חדש בזמן הזה אינו אלא ספיקא דרבנן, דהא אפילו אם היה ודאי איסור היה בטל ברוב מדאורייתא, כל שכן חדש שאינו אלא חומרא בעלמא, דהא כתב מהרא"י (תרומת הדשן סימן קצא) דאין לדרוש ברבים לאסרו משום דאזלינן בתר רוב דגן שבא מן הישן, לכן נראה לי דליכא למיחש כולי האי לפליטת הכלים עכ"ל.

129 עיין מה שכ' המג"א: ונראה לי דהעולם סומכין על מה שכתב רבינו ברוך (הובא בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (סי' קצ"ט) ובשו"ת הרא"ש כלל ב סימן א) דחדש בחוצה לארץ מדרבנן, וכן כתב בליקוטי מהרי"ל (עמוד תרטז) ולא גזרו

הרה"ח ר' אלימלך שווארץ: דער ב"ח זאגט ער האט עס פארגעלייגט פארץ מהרש"ל און פאר רבי שכנא און פארץ מהר"ל.[130]

רבינו שליט"א: דער פני יהושע האלט אזוי.

רבינו זי"ע: דער פני יהושע זאגט, נישט וועגן דעם ב"ח, דער ב"ח נעמט דאך אן אז אין הוץ לארץ איז עם א דאורייתא.[131]

הרה"ח ר' אלימלך שווארץ: אין קונטרס אחרון (קידושין ל"ז ע"א).

רבינו שליט"א: אין צווייטן (דרך השני) רעדט ער דארט פונעם ב"ח.[132]

עתה בחוצה לארץ, כיון שאין אנו סמוכין לארץ ישראל ע"ש שמברר שיטה זו שהוא מדרבנן בחו"ל.

130

וז"ל הב"ח: אמנם המנהג פשוט במלכותינו לנהוג היתר, ואף גדולי התורה שהיו לפנינו מהר"ר שכנא ז"ל ומהר"ר שלמה לוריא ז"ל ותלמידיהם לא היו אוסרין ושותין השכר שנעשה מתבואה שלא התירו העומר, זולת מקצת חסידים מקרוב נזהרו באיסור זה, ואני בימי חורפי בלמדי מסכת קידושין לפני שלשים שנה, שמתי אל לבי לעיין בהוראה זו, וראיתי שאינה הלכה פסוקה, ושאלתי את המאור הגדול כמוהר"ר ליבא בר בצלאל ז"ל, והצעתי לפניו מה שהעליתי במצודתי גם לפני שאר גדולי התורה, ולא היה מי שסתר את דברי.

וזה אשר כתבתי על דברי התוספות, ותימה מאי ראיה מביא ר"י מהירושלמי, דהא ודאי הוא דהא דפריך לשם אמאי לא תני חלה, לאו אדברי רבי אליעזר דאמר אף החדש פריך, אלא אתנא קמא דאמר חוץ מן הערלה והכלאים פריך, אמאי לא תני חלה, ומשני לפי שאינה נוהגת בשל גוים, כמו ערלה וכלאים דנוהג אף בשל גוים, והשתא איכא למימר דחדש אינו נוהג לרבי אליעזר אלא בשל ישראל, והא דלא תני רבי אליעזר חלה כדתני חדש, היינו משום דבחלה לא פליג אתנא קמא, דתנא קמא נמי מודה דנוהג בשל ישראל, אלא דחדש דסבירא ליה לתנא קמא דאינו נוהג בחוצה לארץ אפילו בשל ישראל, קאמר רבי אליעזר דאף החדש אסור בשל ישראל, עכ"ל הב"ח.

כמו כן יש לציין מה שכ' בתשובות הב"ח החדשות (סי' מב) תשובה מהב"ח להרב מה"ר ליבא אב"ד ק"ק לובלין, בתוך התשובה מוזכר ענין שהיה לב"ח עם חזן הקהל שהתרעם על שהב"ח מתיר ושותה שכר מחדש, ועברו ביניהם דברים קשים הב"ח נידהו, והשיב אדרבא, ודנו בדבר הנידוי.

הב"ח מתנצל שחלילה כל דבריו הם רק להמליץ על המנהג כמו שעשו כל הגאונים, וחלילה לומר שנכשלו במאכלות אסורות, וכמ"ש התוס' פ"ק דקדושין שמגונה מאוד מי שנכשל במאכא"ס, ושלא קימ"ל כר' ברוך שמיקל בחו"ל משום שפוסק כרבנן, אף על פי כן אין בשום מקום מפורש לאסור בשל גוים זולת התוספות בקדושין וכו', ואינו מוכרח וכו', והרא"ש חזר בו מתשובתו וכו', ככל הכתוב בספרו ב"ח המובא לעיל.

131

היינו דשיטת הב"ח שחדש בחו"ל הוי איסור מדאורייתא, אך דייקא בשל ישראל ולא בשל עכו"ם, והפנ"י מפריך את דבריו, וסבר שהא בהא תליא מילתא, ומי שסובר שיש איסור דאורייתא בחו"ל, סבר נמי שיש איסור בשל עכו"ם בחו"ל.

וכן כ' הפנ"י בתוך דבריו על שיטת הב"ח: ...אלא דהב"ח (ביו"ד סי' רצ"ג) האריך לסתור ראיית התוס' מהירושלמי, והאריך להוכיח בראיות דאין נוהג בשל עכו"ם, ומשמע מדבריו דשרי לגמרי ע"ש באריכות. וכבר מחו ליה מאה עוכלי בעוכלא, כמעט כל האחרונים עיין בברכת הזבח (סוף מנחות) שכתב שהוא תימה על הגדולים שהציע הב"ח דבריו לפניהם למה לא מיחו בו לסתור דבריו.

וכן הט"ז והש"ך האריכו בסתירת דבריו ואין צורך לכפול הדברים, וכ' בס' כנסת יחזקאל אף שבתחלה טרח ויגע לקיים דברי הב"ח, ובסוף דבריו ירד להציל ולא הציל, ואדרבה הוסיף להקשות עליו... ע"ש.

וזה לשונו של הפנ"י בהמשך דבריו: ... נחזור לענייננו, דלשיטת הסוברים דחדש בחו"ל דאורייתא, פשיטא להו מילתא כביעתא בכותחא דאין לחלק בין ישראל לשל עכו"ם היכא דליכא קרא למעוטי.

ואע"ג דהב"ח סבר דבחדש נמי איכא קרא מדכתיב קצירכם, ודרשינן מיניה ולא קציר עכו"ם לענין הבאת עומר, וממילא משמע כיון דאיסור חדש תלוי בהבאת עומר כמו כן אין איסורו נוהג בשל עכו"ם עכ"ל תמצית דבריו.

אלא שדבריו בזה נפלאים ממני ותמוהים הם בעיני, מה ראה לומר כן דהא בהא תליא, הא חדש של ישראל בחו"ל יוכיח, כיון דבשיטת האוסרין קיימינן דנוהג בחו"ל, ואפ"ה אין מביאין עומר כדתנן במתניתין ריש פרק כל קרבנות ציבור (מנחות פ"ג ע"ב) באין בין מארץ ובין מחו"ל חוץ מהעומר שאינו בא אלא מארץ, וכן פסק הרמב"ם ז"ל, והיינו ע"כ משום דהמחמירין סברי דלאו הא בהא תליא כמ"ש לעיל בשם לחם משנה, וא"כ כמו כן יש לנו לומר בשל עכו"ם, דאע"ג ראין מביאין ממנו עומר, אפ"ה נוהג בו איסור אכילה, כל זה נ"ל ברור ופשוט, עכ"ל הפנ"י.

132

היינו הפנ"י בקונטרס אחרון כתב: הדרך השני יפנה לב אר ולפרש אם חדש נוהג בשל עכו"ם בארץ ובחו"ל, ואי הוי מדאורייתא או מדרבנן, ובאמת שהרי"ף והרמב"ם ז"ל לא כתבו מזה כלום, אמנם התוס' כתבו בהדיא דאסור,

רבינו זי"ע: דער רא"ש.[133]

רבינו שליט"א: ער ברענגט דאך אראפ דעם תשובות הרא"ש (כלל ב' סי' א').

רבינו זי"ע: דער רא"ש איז דא דער גרעסטער מחמיר אין די פסקים.[134]

רבינו שליט"א: עם איז א חידוש דער רא"ש אין די פסקים דא אין קידושין (פ"א אות ס"ב), און אין די תשובות [הרא"ש כלל ב'] מאכט זיך נישט וויסנדיג פון די גמרא אין מנחות (ס"ח ע"ב).[135]

אבער דער רא"ש אין פסחים (פ"י סי' מ"ב) רעדט ער יא פון די גמרא[136].

רבינו זי"ע: אבער ער ברענגט די משנה פון ערלה (פ"ג מ"ט דחדש אסור מן התורה בכל מקום).

רבינו שליט"א: דארט (בפסחים שם)ברענגט דער רא"ש צו די גמרא אין מנחות.

רבינו זי"ע: דער סתם משנה איז פארקערט.

רבינו שליט"א: די גמרא (מנחות סה:) ברענגט דארט אז רב פפא מיט רב הונא בריה דרב יהושע האבן געגעסן ווייל זיי האבן געהאלטן אז עס איז א דרבנן, און די רבנן דבי רב אשי האבן נישט געגעסן נאר דעם זיבעצנטער טאג, ווייל זיי האבן געהאלטן אז חדש בחוצה לארץ איז א דאורייתא, זעהט דאך אויס אז מען דארף פסק'ענען ווי די רבנן דבי רב אשי אז חדש בחוץ לארץ איז א דאורייתא, און קיינער דער רא"ש דא אין די פסקים (קידושין הנ"ל) ברענגט נישט די גמרא, עם איז אזא וויכטיגע גמרא אין מנחות ס"ח, דער פני יהושע (קידושין ל"ו ע"ב) פרעגט עם.[137]

רבינו זי"ע: יא, יא אז מיט דעם דארף מען אנהייבן, פארוואס הייבט מען אריינצוגיין אין די משניות, צו מחלוקת ואחר כך סתם, ער זאגט איבעראל וועגדט זיך וואס די אמוראים זאגן[138]. דער פני יהושע זאגט עם. אבער דער רא"ש זאגט דאך אזוי.

רבינו שליט"א: אין פסחים דארטן זאגט ער (הרא"ש) עם יא, אבער אין קידושין נישט. עם איז אין שורה [היינו בקידושין כ' הרא"ש דבריו בקצרה כדמובא לעיל בהערות].

ומביאין ראיה מהירושלמי ... ע"ש ושם מובא דעת הב"ח ומעיר הרבה על שיטתו, ע"ש באורך דבריו.

133 וז"ל הפנ"י: ...מיהו מתורתו של הרא"ש ז"ל למדנו ממ"ש בתשובה כלל שני דפשיטא ליה טובא דנוהג בשל עכו"ם מדאורייתא והביא שם דברי ר"י בעל התוס' וראיית הירושלמי ומסתמא בחדא שיטתא קיימי דאסור מדאורייתא בשל עכו"ם.

134 וז"ל הרא"ש בקידושין (פ"א אות ס"ב): חובת קרקע אינה נוהגת אלא בארץ חוץ מן הערלה וכלאים, ור' אליעזר אומר אף החדש, וקיי"ל כר' אליעזר דסתם לן תנא כוותיה דתנן (פ"ג דערלה מ"ט) חדש אסור מן התורה בכל מקום, והערלה הלכה, והכלאים מדברי סופרים, עכ"ל הרא"ש.

135 יש לציין שבהמשך השיחה מביא מרן שליט"א שהיא קושיית הפנ"י על הרא"ש, ויש להוסיף שהיא ג"כ תמיהת הקרבן נתנאל (בקידושין על הרא"ש אות ג') שמביא ד' הרא"ש שקיימא לן כר' אליעזר, והוא תמה עליו למה הרא"ש אינו מתייחס לדברי הגמ' במנחות ששם מובא שאמוראי בתראי סברי דחדש הוי מדאורייתא, וקיי"ל כבתראי, עיי"ש המשך דבריו.

136 עיין בד' הרא"ש בסוף המסכתא שמיירי בענין איסור חדש ומזכיר את הגמ' במנחות הנ"ל.

137 הפנ"י בחי' על קידושין (לז:) כתב ע"ד התוס' שכ' 'ונראה דחדש נוהג בזמן הזה ולכך יש ליזהר וכו' עכ"ל. ומדכתבו לשון ונראה משמע דלא ברירא להו כ"כ, והיינו דאע"ג דסתם מתני' היא בפ"ג דערלה (משנה ט') החדש אסור מן התורה והערלה הלכה וכלאים מדברי סופרים, וקתני לה נמי גבי הלכתא פסיקתא, אפ"ה יש לפקפק בזה דאיכא למימר דסתם ואח"כ מחלוקת היא, וא"כ אדרבא חכמים דהכא הא ס"ל דאינו נוהג, ואע"ג דבשני מסכתות אין סדר למשנה, מ"מ מידי ספיקא לא נפקא, דאפשר דהוי סתם ואח"כ מחלוקת.

אלא דאכתי יש לתמוה דהא במנחות (דף ס"ח ע"ב) איתא להדיא דר' פפא ור' הונא בריה דרב יהושע ס"ל דחדש בזמן הזה דרבנן, ורבנן דבי רב אשי לא אכלי עד אורחא דשיבסר, דס"ל חדש בזמן הזה דאורייתא, וא"כ מסתמא כרבנן דבי ר' אשי קי"ל דבתראה הוא לגביה דר"פ ור"ה בריה דרב יהושע, ועוד דרבינא נמי משמע התם דהכי ס"ל.

ועוד דלר"פ ור"ה בריה דרב יהושע מיהא נוהג מדרבנן, ולהתוס' הכא לא שני להו בין מדאורייתא לדרבנן כדמשמע מהמשך דבריהם הקודמים, וכן נראה ג"כ מדכתבו סתם 'ונראה דחדש נוהג' ולא כתבו להדיא דנוהג מדאורייתא, על כרחך דעיקר דבריהם כאן לדינא אי נוהג או אינו נוהג כלל, והדרא קושיא לדוכתא...

138 היינו מרן זי"ע מבאר קושית הפנ"י (וכמו שהצגנו למעלה היא ג"כ תמיהת הקרבן נתנאל) שקשה על הרא"ש שאם רצה להכריע שחדש הוי איסור מה"ת, לא היה לו להביא סתם משנה במס' ערלה, כי אולי הוי סתם ואח"כ מחלוקת, כי הרי יש גם מחלוקת בדבר, וא"כ הוי עדיף ליה להזכיר ד' הגמ' במנחות ששם חזינן שגם אמוראים סברו דחדש אסור מה"ת, וזוהי ראיה עדיפא.

רבינו זי"ע: עם איז זייער בקיצור. מיר איז טאקע געווען א חידוש, דער ב"ח האט געוואלט זאגן אז ער האט חרטה געהאט.[139]

רבינו שליט"א: ווייל ער דערמאנט עם נישט.

רבינו זי"ע: ווי קען ער זאגן, ער דערמאנט נישט תוספות, די ראיה וואס תוספות זאגט אז פון ירושלמי איז מוכח וואלט ער געדארפט צוברענגען. דער ב"ח זאגט דאך אויך א סברא.

רבינו שליט"א: אז עס איז נאר בשל עכו"ם.

רבינו זי"ע: דארט זאגט ער, עס איז אסור.

רבינו שליט"א: וואו אין פסחים?

רבינו זי"ע: אין דער תשובה. דער פני יהושע (בקונטרס אחרון) ארבעט ארום, אז עס איז דא א סתם משנה פארקערט אויך. יענע משנה אין מנחות (פ"ג ע"ב).

רבינו שליט"א: אין (פרק) כל קרבנות הציבור.

רבינו זי"ע: שאינו בא אלא מן הארץ.[140]

רבינו שליט"א: איך האב געזעהן דער המקנה (קידושין ל"ז ע"א) זאגט צו צו דעם פני יהושע זייער גוט, ער טרעפט אין מנחות, פריער מיט אפאר בלאט (מ"ה ע"ב) א מחלוקת אין דער משנה לגבי צו שתי הלחם מעכבים את הכבשים, עם קומט דארט אויס א מחלוקת אין דער משנה, צו אידן אין מדבר האבן מקריב געווען שתי הלחם אדער נישט. זאגט דארט תוספות פשט, פארוואס זאל מען נישט מקריב זיין, ווייל עם שטייט (ויקרא כג, י) כי תבואו, און עם וועגדט זיך אויב איך האלט ווי דער תנא דבי רבי ישמעאל, אז ביאה מיינט לאחר ירושה וישיבה (קידושין ל"ז ע"ב), אדער נישט.

קומט אויס אויב איך האלט ווי דער תנא דבי רבי ישמעאל, אז ביאה מיינט לאחר ירושה וישיבה, גייט דאך אויך נישט אן חדש אין חוץ לארץ, ווייל דארט שטייט דאך אויך כי תבואו (שם), איז דאך ביאה אליינם נאר לאחר ירושה וישיבה. קומט אויס אז חדש וועגדט זיך אין יענער מחלוקת, זאגט ער אויב אזוי אין מנחות אליינם איז עס מחלוקת ואחר כך סתם, ממילא איז הלכה כסתם.[141]

רבינו זי"ע: זאגט ער דאך אויך אז עס גייט נישט אן [אין חוץ לארץ].

רבינו שליט"א: ער דרייט אזוי לויט די דעת המתירים, נאכדעם גייט ער על דעת האוסרים.

139

וז"ל הב"ח (יו"ד שם): ותו איכא לתמוה במה שכתב הרא"ש והלא ערלה דאינה נוהגת אלא בארץ וכו', ובהלכות ערלה (בפסקי הרא"ש סי' א) פסק כעולא אמר רבי יוחנן דערלה הלכה למשה מסיני היא, ואם כן ליכא למילף מינה השתא חדש במכל שכן, דאין למדין קל וחומר מהלכה (שבת קלב.), ובעל כרחך צריך לומר שחזר בו הרא"ש מתשובה זו כשכתב פסקיו, עכ"ל הב"ח.

ויש לציין שהפנ"י (בקונטרס אחרון שם) תמה על הב"ח, וכתב: ובאמת שיש לתמוה על הב"ח ז"ל איך חשב על הרא"ש ז"ל כזאת שיטעה בדברים פשוטים כאלה, דאפילו תינוקות של בית רבן יודעין דקל מחמור לא ילפינן, אלא על כרחך דכוונת הרא"ש ז"ל כדפרישית דלאו דחדש מערלה יליף אלא מקומות מקומות הוא דיליף בההוא ק"ו לגילוי מילתא בעלמא, עכ"ל. וכן עיי' בשו"ת שאגת אריה (הל' חדש סי' ג') שתמה ע"ד הב"ח הנ"ל.

140

וז"ל הפנ"י: ...ואע"ג דהב"ח סבר דבחדש נמי איכא קרא מדכתיב קצירכם, ודרשינן מיניה ולא קציר עכו"ם לענין הבאת עומר, וממילא משמע כיון דאיסור חדש תלוי בהבאת עומר כמו כן אין איסורו נוהג בשל עכו"ם עכ"ל תמצית דבריו.

אלא שדבריו בזה נפלאים ממני ותמוהים הם בעיני, מה ראה לומר כן דהא בהא תליא, הא חדש של ישראל בחו"ל יוכיח, כיון דבשיטת האוסרין קיימינן דנוהג בחו"ל, ואפ"ה אין מביאין עומר כדתנן במתניתין ריש פרק כל קרבנות ציבור (מנחות פ"ג ע"ב) באין בין מארץ ובין מחו"ל חוץ מהעומר שאינו בא אלא מארץ, וכן פסק הרמב"ם ז"ל, והיינו ע"כ משום דהמחמירין סברי דלאו הא בהא תליא כמ"ש לעיל בשם לחם משנה, וא"כ כמו כן יש לנו לומר בשל עכו"ם, דאע"ג ראין מביאין ממנו עומר, אפ"ה נוהג בו איסור אכילה, כל זה נ"ל ברור ופשוט, עכ"ל הפנ"י.

141

וז"ל המקנה: ונראה דטעם המתירין שהביאו הפוסקים משום דאיתא במנחות (דף מ"ה ע"ב) בתוספות ד"ה קרבו כבשים במדבר וכו' ואומר ר"ת דהיינו טעמא דכתיב כי תבואו אל הארץ, ור"ע לטעמי' דכי תבואו לאו דוקא, אבל ר' שמעון כר' ישמעאל ע"ש.

אם כן י"ל דהלכ' כר"ע מחבירו ולא מחבירו, דהא ר"ש בן ננס נמי כרבי ישמעאל סבירא ליה, אם כן ממילא כיון דבמנחות הוי מחלוקת ואח"כ סתם בחדא מסכת, אף על גב דסתמא דערלה הוא איפכא, הדרינן לכלל דבמתני' דידן יחיד ורבים הלכה כרבים, ממילא הלכה כסתמא דמנחות.

ותוספות והפוסקים האוסרי' סבירא להו כמו שכתבו תוספות שם די"ל דטעמא דבן ננס לאו משום דסבירא ליה כר"י, אלא מטעמא אחרינא שכתבו שם, ואם כן ממילא הלכה כר"ע מחבירו ודו"ק.

איך האב נאכנישט געזעהן, אבער עס איז אויך דא א שטיקל המקנה (ל"ו ע"ב) וועגן דעם ב"ח[142].

עם איז דא א שאגת אריה (שו"ת החדשות דיני חדש סי' ג') **אויף דעם.**[143]

רבינו זי"ע: אלע רעדן שטארק אויף דער ראיה פון ראש השנה (י"ג ע"א), **און איך זעה אז עס איז זייער א פיינע ראיה.**[144]

---

142 ע"ש שמביא שיטת הב"ח וראיותיו, וכותב שהיא ראיה ברורה, ודוחה ומיישב קושיית הטו"ז ושאר הפוסקים על דברי הב"ח, עיי"ש באורך דבריו.

143 השאגת אריה כתב תשובה ארוכה על ענין חדש ומקשה מאוד על שיטת הב"ח, וכתב בראש דבריו לשונות חריפים נגד הב"ח, וז"ל : כבר הסכימו התוס' והרבה מכת הראשונים ז"ל שחדש נוהג בשל נכרי, ולא פקפק אדם מעולם עד שקם בעל הב"ח והתיר לן, והורה דחדש אינו נוהג בשל נכרים, ומשבח את עצמו שסתר ראיות את התוס' וסייעתם, והרבה ראיות לדעתו להוכיח שאינו נוהג בשל נכרים, וכל דבריו וראיותיו אין בהם ממש, ולא עוד ממקום שהוא עוזר לו הוא כנגדו, ולא די שאיסור חדש מרופה מאוד (במלכות זו), אלא שריפה ידי אנשים היראים לנפשם וחרדים לבלתי עבור על איסור חדש של תורה סומכים עליו שאינו נוהג בשל נכרים, בכן אזרתי כגבור חלציי להראות לכל שלא ירד לסוף דעת רבותינו בעלי תוספות...

ועוד האריך בזה הרבה בדברים שאין בהם טעם ואין צורך להעתיקם, והנה מהבאים אחריו פלפלו בדבריו זה בונה וזה סותר ...ואינני אכניס ראשי בפלפולים ודקדוקים כאלו שאין זה דרכן של תורה, ולא דרכו בה רבותינו הגדולים הקדמונים, רק דקדוקים קלושים שלמדו א"ע בדורות אחרונים לחדד את התלמידים, משנתמעטו הלבבות וננעלו שערי בינה, והרגילו עצמם בזה עד שהרגל נעשה טבע, ודורכים בה ומשתמשים בזה הדרך בפסקים ודינים, ומעתה בטל כבוד התורה וכל איש חכם בעיניו אף שאיננו יודע צורתא דשמעתא מחבר חבורים בתשו' ודינים, ובודאי ראוי לקרוע על זה כמו על ס"ת שנשרף, והתורה חוגרת שק עליהם, וה' הטוב יכפר בעדם...

144 דהנה הב"ח בדבריו שם מביא ראיה שחדש מותר בשל גויים, מהסוגיא בר"ה (דף י"ג) וראיה זו נדחתה בתוקף על ידי הפוסקים האחרונים, ולדבריהם אדרבה מסוגיא זו ראיה נגד היתרו של הב"ח.

וז"ל הגמרא בר"ה, דבעו מיניה חברייא מרב כהנא, עומר שהקריבו ישראל בכניסתן לארץ מהיכן הקריבוהו, אם תאמר דעייל ביד נכרי קצירכם אמר רחמנא ולא קציר נכרי, ממאי דאקריבו, דלמא לא אקריבו, לא סלקא דעתך דכתיב ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח, ממחרת הפסח אכול מעיקרא לא אכול, דאקריבו עומר והדר אכלי. מהיכן הקריבו, אמר להן כל שלא הביא שליש ביד נכרי... ודלמא לא עייל כלל... לא סלקא דעתך דכתיב והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש, ואי סלקא דעתך דלא עייל כלל בחמשה יומי מי קא מליא, אלא מאי דעייל רבעא או דנקא, אכתי בחמשה יומי מי קא מליא, אלא מאי אית לך למימר ארץ צבי כתיב בה, הכא נמי ארץ צבי כתיב בה עכ"ל הגמרא הנצרך לנו.

הקשה הב"ח על סוגיא זו הנה הגמרא מדייקת מדכתיב ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח, ממחרת הפסח אכול מעיקרא לא אכול, ואי נימא שאיסור חדש נוהג אף בגידולי נכרי, היה להגמרא להקשות בקצרה, דבקרא כתיב ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח וכיצד אכלו ממחרת הפסח אם לא הביאו את קרבן העומר, על כרחך שהביאו, ולשם מה היתה הגמרא צריכה לדייק דמעיקרא לא אכול. אלא על כרחך שאיסור חדש אינו נוהג בתבואת הנכרי, ויתכן שאכלו מעיבור הארץ מיבול הגויים ולא הוצרכו כלל לעומר, ועל כן הוצרכה הגמרא לדייק דמעיקרא לא אכול, כלומר שרק ממחרת הפסח אכלו ומעיקרא לא אכלו, אלמא איירינן בתבואת ישראל ועל כן הקשו מהיכן הביאו את תבואת העומר.

זוהי תורף ראיית הב"ח, ומסיים הב"ח, דמוכח מינה להדיא שאיסור חדש אינו נוהג אלא בתבואת ישראל.

145 וז"ל הש"ך: והב"ח האריך להוכיח דחדש אינו נוהג בשל עובדי כוכבים, וכל דבריו תמוהים, ובפרט הראיה שהביא הב"ח מהש"ס רפ"ק דר"ה (דף י"ג) ליתא, דהתם אי לאו האי דיוקא דממחרת הפסח אכול מעיקרא לא אכול, הו"א דאכלי ישן, א"נ משום דבפ"ק דקידושין איכא תנא דס"ל דמושבותיכם אתי שלא נאסרה עד אחר ירושה וישיבה, א"כ אי לאו הך דיוקא דממחרת כו' הו"א דלא הקריבו, וחדש לא היה נוהג אלא עד לאחר ירושה וישיבה.

אדרבה מכאן נ"ל ראיה ברורה ג"כ דחדש נוהג בשל עובדי כוכבים, דהא כיון דפריך מהיכן הקריבו כו' מסיק אדעתיה דכל א"י של עובדי כוכבים היתה, אפ"ה כי דייק ממחרת הפסח אכול מעיקרא לא אכול ל"ק ליה אלא מהיכן הקריבו, אבל האי דמעיקרא לא אכול אתי ליה שפיר, ש"מ דנוהג בשל עובדי כוכבים עכ"ל.

והן הן דברי הט"ז ושניהם נתכוונו לדבר אחד, ועיין גם בדברי הגר"א בביאורו שכתב ז"ל: וגם מ"ש בשם הב"ח, הב"ח כשיטתו דס"ל דאינו נוהג בשל עובדי כוכבים, וכבר היכו על קדקדו כל האחרונים ושגגה יצאה מתחת ידו עכ"ל.

רבינו שליט"א: דער ש"ך (יו"ד סי' רצ"ג ס"ק ו').

רבינו זי"ע: ער וועגדט אים אפ.[145]

רבינו שליט"א: ווייל די גמרא זאגט, ממחרת הפסח אכול.

רבינו זי"ע: דער ב"ח זאגט, אז די גמרא רעדט דאך פון ארץ ישראל, אבער אויב דו רעדסט אז גוים איז אויך אסור אויב אזוי איז דאך זיכער אז מען האט מקריב געווען דעם עומר וויל אויב נישט וואלט מען דאך נישט געטארט עסן ממחרת הפסח אויך נישט

רבינו שליט"א: דער ש"ך ברענגט דאך אראפ יענע גמרא און ער ברענגט פונקט פארקערט פון יענער גמרא.

רבינו זי"ע: ער ברענגט פונקט פארקערט. דער ב"ח זעהט עם אנדערש, דער פראבלעם איז נישט געווען, דאס איז געווען חדש.

רבינו שליט"א: איך האב נאכנישט געזעהן די גמרא אין ראש השנה. עם איז דא א ברכת הזבח. מיר האבן עם נישט. ער ברענגט צו.

רבינו זי"ע: די תשובות גאוני בתראי, ברענגט ער די תשובה פון תוספות יום טוב.[146]

רבינו שליט"א: עם איז דא פון ברכת הזבח.[147]

רבינו זי"ע: עם איז נישטא קיין ברכת הזבח?

רבינו שליט"א: ניין. מיר האבן אין אסיפת זקנים דעם ברכת הזבח, אבער עם איז נישטא, אז מען וויל אפיר זוכן א ברכת הזבח.

רבינו זי"ע: איך האב א ברכת הזבח.

רבינו שליט"א: יא אין ניו יארק? יא? דארט קען זיין, מען דארף אפיר זוכן דארט.

וויל מיר האבן נאר וואס דער חפץ חיים האט אריינגעדרוקט אין אסיפת זקנים. איך ויים עם איז א קליין ספר'ל, איך געדענק עם. תשובות גאוני בתראי האב איך אויך. תשובות גאוני בתראי איז אריינגעדרוקט [בהקובץ מפרשים 'סוגיא דחדש' שהדפיסו בהישיבה בקרית יואל].

146

בשו"ת גאוני בתראי (סי' א) מובא תשובה מהגאון בעל התוספות יום טוב לסתור דברי הב"ח: מש"כ שאין מפורש בשום מקום שנוהג בחו"ל בשל גויים וגם הרי"ף והרא"ש והרמב"ם לא כתבו אלא בסתם חדש אסור בחו"ל וכו', מי ישמע לדבר זה, הרי בפשיטות אמרו בירושלמי (חלה פ"ב ה"א) שהיו אסורים לאכול חדש אפי' למצת מצוה אם לא משום דעשה דוחה ל"ת וכו', ומכיון שבארץ ישראל על כל פנים חדש אסור בשל גויים למה לא כתב הרמב"ם דין זה, הרי אינו משמיט שום דבר וקל וחומר דנפקא מינה נמי האידנא בארץ ישראל, ולמה גם הרי"ף והרא"ש ישמיטוהו ואין הבבלי (פ"ק דר"ה) שמביא הב"ח חולק על הירושלמי כמ"ש לקמן.

אלא ודאי קושיא מעיקרא ליתא, ומה שהזכירו דערלה נוהג בשל עכו"ם ולא הזכירו כן בחדש, משום דבערלה תנן (פ"א מ"ב) עת שבאו אבותינו לארץ ומצאו נטוע פטור, וילפינן לה (בירושלמי שם) מדכתיב ונטעתם פרט לשנטעו גוים, והוה אמינא דהוא הדין מה שנטע עכו"ם אחר שבאו לארץ נמי פטור מהאי דיוקא, לכן הוצרכו הראשונים לאשמועינן דליתא, דמריבוי דכל עץ ילפי' (בתו"כ) דנטעו אע"פ שלא כבשו חייבים, כלומר אפי' נטעו גויים, משא"כ חדש דכתיב לחם וקלי וכרמל לא תאכלו, מהיכי חיתי להתיר בשל עכו"ם, והוא הדבר אשר דיבר הרא"ש בתשובה הנ"ל.

ועיי"ש שמאריך לדחות כל ראיותיו של הב"ח, ואח"כ הב"ח השיב ל בתשובה ארוכה ליישב דבריו, ואח"כ התוס' יו"ט משיב לו להצדיק דבריו.

147

היינו הגאון רבי אהרן שמואל קאיידנוור זצ"ל (אביו של בעל ס' קב הישר) בספר ברכת הזבח (בקונטרס אחרון בחידושיו על הרמב"ם השייך למסכת מנחות דף קמט ע"ב בדפו"ר ולשונו מובא גם בשו"ת יד אליהו סימן כד) כתב לדחות דברי הב"ח ותוכן דבריו: זה זמן רב שראיתי למורנו הרב הגדול זקן ויושב בישיבה מה"ר יואל שכתב בספר בית חדש והשיג על דברי התוספות, ותחילה עלי ליישב דברי התוספות ודקדקתי בדבריהם ואבינה לאחריתם בלמדי עם בני ישיבתי, ודברי התוס' דברי אלהים חיים, ואם כדברי הב"ח שהירושלמי על תנא קמא קאי מניין לו לר' אליעזר לחלוק על תנא קמא, דילמא גם תנא קמא סובר שחדש נוהג בחוץ לארץ, ומה שלא הזכיר אלא ערלה וכלאים הוא משום שנוהגים גם בשל גויים, אבל חדש שאינו נוהג בשל גויים לא הזכירו כמו שלא הזכיר חלה מטעם זה שאינו נוהג בשל גויים, אלא על כרחך שסובר הירושלמי כדבר פשוט שחדש כל מקום שנוהג נוהג גם בשל גוי, ומדלא הזכיר תנא קמא חדש שמע מינה שסובר שחדש אינו נוהג כלל בחו"ל, ועל זה בא ר' אליעזר וחולק וסובר שחדש נוהג בחו"ל כערלה וכלאים, ועל שניהם שואל הירושלמי אמאי לא תני חלה.

וזה ברור ותמהני על כל הגדולים שהב"ח כותב שהציע תמיהתו לפניהם איך לא מחו לה מאה עוכלי... לקיים דברי התוס' אשר הם תמיד עטרה לראשנו ועוד מביא הרבה קושיות על שיטת הב"ח.

ויש לציין שגם בספר ראשון לציון לבעל האור החיים הקדוש זלה"ה (בחידושיו ליו"ד סימן רצג) כתב לדחות דברי הב"ח, וזת"ד: ראיתי לב"ח שדחה דברי התוספות, ואני אמרתי לנופף ידי כי פשיטא שדברי הקדמונים לא מידחו בפירכא, ותלינן במיעוט שכלנו, ומכל שכן דחזינא בעינא טבא כי כל דבריהם רוח חכמה וצדק יהגה חיכם, ואמינא דדבר פשוט הוא דכל אשר יצוה ה' ברוך הוא את עמו באיסורי התורה סתם לא ישתנה האיסור בכל מקום ובכל גוונא... ועיי"ש שמאריך להקשות על שיטת הב"ח.

מען האט עס איינגעטיילט, איך זעה מען האט געטומען דעם פני יהושע און מען האט עס צעשניטן, ער האט עס איינגעטיילט לויט די ענינים... א קשיא, אזוי האט מען געטוהן.

רבינו זי"ע: דער פני יהושע לערנען אלע אידן.

רבינו שליט"א: ווער עס וויל עס האבן צוזאמען.

רבינו זי"ע: היינט איז דא ספרים [באזונדער שולחן ערוך געדרוקט] אויף מקוואות אויף ריבית.

רבינו שליט"א: איך האב עס, עס איז א קליינע, עס איז גרינג מען דארף נישט שלעפן אזא גרויסן שולחן ערוך, עס איז באקוועם.

רבינו זי"ע: עס קאסט אפאר דאלאר.

רבינו שליט"א: פינף זעקס דאלאר.

הרה"ח ר' אלימלך שוואריץ: 'חדש' איז געווען די ערשטע סוגיא וואס מען האט געדרוקט אין דער ישיבה. [היינו קובץ מיוחד שהיו מוציאים לאור בעת ליימוד סוגיא ובה נתקבצו העתקות מדברי הראשונים והאחרונים].

הר"ר צבי יודא וויינשטאק ע"ה: מען האט עס נישט געדרוקט, עס איז געווען אפאר בלעטלעך געדרוקט וועגן חדש.

הרה"ח ר' אלימלך שוואריץ: איך האב עס.

הר"ר צבי יודא וויינשטאק ע"ה: פרוזבול, חדש.

הרה"ח ר' אלימלך שוואריץ: פרוזבול איז געווען די צווייטע.

רבינו שליט"א: עס איז נישט ווי ער האט געדרוקט א חדש, עס איז אן אומ"ר הבא מן החדש.

רבינו זי"ע: עס איז נישט אפאר בלעטער, עס איז דא ענגוג.

הרה"ח ר' אלימלך שוואריץ: די ערשטע סוגיא וואס מען האט געדרוקט אין דער ישיבה איז געווען חדש.

רבינו שליט"א: ער האט אדורכגעטוהן די סוגיא, און ער האט יעדן אריינגעלייגט, ער האט אריינגעלייגט דעם שאגת אריה.

רבינו זי"ע: וואס זאגט ער אין חדש?

רבינו שליט"א: די אלע דייטשע גדולים האבן מתיר געווען, עס הייבט זיך אן מיט דעם, אזוי זעהט עס אויס[148], אז אלע וואס האבן געוואוינט אין דייטשלאנד.

---

148 דהנה למרות שרוב הראשונים פסקו שחדש נוהג בין בארץ ובין בחוץ לארץ בין בשל ישראל ובין בשל נכרי, אנו מוצאים שנהגו להקל בכמה קהילות בעיקר בערי באשכנז, מי בשתית שיכר מחדש, ומי בתבואה ממש, ומפורסם שהב"ח הוא המתיר, והדבר נכון שהוא אמנם הראשון שכתב פסק שבו חיזק ידי המקילים, אבל כפועל כבר בדורות שלפני הב"ח נהגו רבים באשכנז להקל.

דהנה הרמ"א אף על פי שכאן בהגהותיו לשלחן ערוך נראה בבירור שדעתו כדעת מרן וככל הראשונים האוסרים, אבל בסעיף ג' כותב: אין להורות לאחרים במקום שרוב שתייתם ואכילתם ממינים אלו, כי מוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים... ובודאי אלולי שכך היתה המציאות בדורו לא היה הרמ"א פותח פתח לכתוב כן.

ויתירה מכך כותב הרמ"א בתשובותיו (סימן קלב סעי' טו): אשר שאלתני בשם החסיד הנזהר בחדש וכו', נ"ל שאין ראוי לחוש כל כך לפליטת הכלים, דהא כל חדש בזמן הזה אינו אלא ספק דרבנן וכו', וכל שכן חדש בזמן הזה שאינו אלא חומרא בעלמא, ולהכי רוב העולם אינם נזהרין רק הפרושים, וכתב מהרא"י דאין לדרוש ברבים איסורו.

הרי שהרמ"א ז"ל ידע שמנהג העולם להקל ידע ואף הורה להחריש מוטב שיהיו שוגגים...

כמו כן אחיו הגדול של בעל השל"ה הקדוש מוה"ר יעקב סג"ל זצ"ל בהגהות ספר יש נוחלין (נדפס לראשונה בפראג שע"ה, והב"ח עצמו נתן הסכמה נלהבת לספר) כותב שהתפשטו הקולות בחדש, וגם כותב מה שנראה לדעתו כסיבה להתפשטות ההיתר, התרת הרצועה שלא על פי הדין, ויוצא בתוכחות מוסר רב נגד המקילים, ומדבריו אנו לומדים שכבר בזמנו היו למדנים שחילקו בין חדש בארץ לחדש בחו"ל.

וזה לשונו (פרק יד) אמר המגיה - גם הלום ראיתי להזכיר ולהזהיר אתכם בני על זה הדבר, שהרבה בני אדם אינם שמים לב ומקילין מאוד באיסור חדש, ונעשה להם כהיתר וכהלכה, ועל כי קצת תולין עצמם ומדברים בפיהם ההתרים הנזכרים בפוסקים, אכן לא בכל זמן ובכל מקום שייכים, כי הרבה דינים משתנים לפי האקלימים והמדינות והזמנים כו', והנה אנו מעתיקים דברי הפוסקים בזה, הטו אזניכם לשמוע דברי חכמים ולבכם תשיתו לדעתי וכו' למען תחכמו ותשמעו עצה ותקבלו מוסר ותוכחה ומה' תשאו ברכה... ומאריך לברר את הטעם שהונהג להקל בקהילות האשכנזיים.

גם אחיו מוה"ר ישעיה זצ"ל בספרו שני לוחות הברית (שער האותיות אות ק ענין קדושת אכילה אות טז) מתרעם אם כי בקיצור על שרוב העם אינם נזהרים באיסור זה שהוא דאורייתא...

ועיין בדברי הגאון מהרא"ל צינץ זצ"ל בסוף ספר מגן האלף (בקונטרס שם חדש) האריך מאוד להתיר תבואת חדש של נכרי בחוץ לארץ, וזת"ד:

דער ב"ח האט נישט געווואוינט אין דייטשלאנד. דער פני יהושע האט געווואוינט אין דייטשלאנד, דארט איז עס געגאנגען אין לעבן אריין צו מתיר זיין, צו עס איז געווען דייטשע ביר.[149]

רבים דשו להתיר ואין פוצה פה, ונודע שיטת הקדמונים ג' עמודי הוראה כו' לאסור וכו', וכבר לבש חרדה בעל פני יהושע, אך בהיות הדבר להצלת הכלל שכמעט אין נקי, כי אף מי שנהג סילסול בעצמו להחמיר בחדש, בטרם ידע מאוס ברע כבר נתפטם בחדש, וחלילה לומר שכולי עלמא תהיה המכשלה הזאת תחת ידם וכו'.

ע"כ באתי ללמד זכות וכו' ותחילה אומר דאפשר שאין לחפש כלל הכרעה בהלכה, מאחר שנהגו להתיר וכמ"ש בפ' ר' אליעזר דמילה (שבת קל א) במקומו של רבי אליעזר היו כורתים עצים לעשות פחמין בשבת ולא מיחו בידם, וכן בחולין (קלו ב) אמר ר' נחמן נהוג עלמא כתלת סבי וכו', וכתבו התוס' דאע"ג דכל האמוראים לא סוברים כן, ור' נחמן גופיה כו' שמא קודם שנהוג הוה, ואיכא כמה סתמי דמתני' דלא כהך סבי, כתב הרא"ש בהלכות כלאים דאעפ"כ בדורות אחרונים חזרו להתיר.

חזינן שמנהג יש לו כח להכריע אפי' בשל תורה אפי' כיחידאה, וכן ביבמות (קכב א) הוחזקו להיות משיאין על פי עד אחד ואשה ועבד.

הרי שאפי' באיסור אשת איש דבחזקת איסור קיימא ואין דבר שבערוה פחות משניים, אפי"ה לא מיחו בהם וכו', על כל פנים אחר שכבר נתפשט להקל בחדש בחוץ לארץ, ואמוראי בתראי פליגי בהא דלמאן דאמר דחדש בחוץ לארץ דרבנן (מנחות סח:) , י"ל דבמקומות הרחוקים לא גזרו כמ"ש המג"א (סוף סי' תפ"ט), גם ג' עמודי הוראה, אילו נתפשט במקומם להתיר, לא היו מעמידים דבריהם לבטל המנהג וכו', כל שכן בדבר זה שקשה להיזהר ורוב שעורין נזרעים אחר העומר, וחיטים נמי אפי' שניכר שהם מחדש אין פוצה פה לאסור, ודאי גדול כה המנהג שיש לו על מה שיסמוך... ועיי"ש שמאריך לברר ההיתר.

149 וכה מעיד הפנ"י על עצמו הקושי שלא לשתות השיכר מן החדש, וזה לשונו בתוך דבריו בקונטרס אחרון: ...והאמת אגיד ולא אכחד שזה לי כמו עשרים שנה שתקעתי עצמי בזה לדבר הלכה, בהיות שהיו השנים שלא כסדרן עד שרוב התבואות מדאשתקד, ומנעתי את עצמי משתיית השכר בשנה ההיא, אף שהיה הדבר קשה עלי עד מאד...

וכן כתב הטו"ז (סי' תפ"ט סק"ב)... אם כן יש לומר דבשעת הדחק כבמדינות אלו שחייו של אדם תלוי בשתיית שיכר שעורים ושבולת שועל, כדאי הוא ת"ק לסמוך עליו כיון דלא איפסיקא הלכתא בהדיא כר' אליעזר... והפוסקים שלא חשו לשעת הדחק, הם היו בארצות החמות, ובהרבה שנים לא יזדמן שיהיה איסור חדש, אבל בארצות שיש

הרה"ח ר' אלימלך שווארץ: דער ב"ח (יו"ד סי' רצ"ג) רעדט פון ביר.[150]

אבער דא אין אמעריקע האט דער רבי נישט געלאזט מחמיר זיין.

רבינו זי"ע: דער ב"ח רעדט נישט דייקא פון ביר.

רבינו שליט"א: דער פני יהושע רעדט פון ביר (קידושין ל"ז ע"א).[151]

רבינו זי"ע: דער ב"ח רעדט פון חדש פון שעורים.

רבינו שליט"א: אין שולחן ערוך רעדט זיך אויך פון שבולת שועל און שיפון.

רבינו זי"ע: פארוואס ווייל די שעורים זעצט מען איין שפעטער, זייער אפט, אזוי זאגט דער רא"ש (שו"ת כלל ב' סי' א').

רבינו שליט"א: וואס הייסט ימי העינוי [בטור יו"ד (שם) מוזכר שזכור לו מנעוריו שימי העינוי של הגוים היה בזמן הפסח]?

רבינו זי"ע: זיי האבן געפאסט.

רבינו שליט"א: די גוים האבן געהאט עפעס תעניתים? עפעס איז געווען אז די גוים האבן געפאסט.[152]

הרה"ח ר' אלימלך שווארץ: דא אין אמעריקע האט דער רבי נישט געלאזט מחמיר זיין, עס איז געווען אין אנהויב רבי יעקב שור ע"ה, ער האט געזאגט ער איז געווען ביי אן

בהם קרירות וזמן חורף נמשך עד פסח, לכולי עלמא יש לסמוך להקל, כיון שחייו של אדם תלוי ממש בזה, ושיתכן שזהו סברת הר"מ מעיל צדק והר' שכנא ומהרש"ל... עכ"ל הטו"ז.

150 עיי"ש בסוף דבריו שמביא תשו' המעיל צדק להתיר שיכר של עכו"ם, ע"ש.

151 וכה מסיים הפנ"י הקונטרס אחרון בדיני חדש: הדין השלישי בענין שתיית שכר לפי מה שהוכחתי בראיות ברורות דאי אפשר לומר דאית ביה איסורא דאורייתא אלא איסורא דרבנן, א"כ נהי דבארץ ישראל אף בזמן הזה ודאי יש שכר כיוצא בזה איסורא דרבנן, מ"מ בחו"ל נראה דמותר לכתחלה... ודוק היטב בכל מה שכתבתי כי נכון הוא בעזרת השי"ת, ולדעתי נראה לי ברור שזהו היה הטעם של הגדולים שהביא הב"ח שלא היו נזהרין משתיית השכר הנעשה מתבואת חדש דוקא, וע"כ משום דס"ל דמשקין היוצאין מן החדש אינן כמותן ותו לא מידי, עכ"ל.

152 כנראה שהכוונה על הנוצרים שמתענים באותם הימים לפני החגא שלהם איסטע"ר שחל כמעט בכל שנה בימי הפסח.

אסיפה און דער רבי האט נישט געלאזט מחמיר זיין, ער האט געזאגט, דאס לעצטע ביסל א שטיקל ברויט וואס אידן האבן ווילן שוין די רבנים אויך מאכן געלט דערויף, מען וועט געבן א הכשר אויף די בעקערי׳ס.[153]

אין מאנסי זענען דא אסאך די ליטוואקעס. עס איז דא ווינטער ווייץ און עס איז דא זומער ווייץ.[154]

רבינו זי״ע: אויסער דעם איז דא אלטע ווייץ, איינס פון די היתירים זאגן אז עס איז נשתקע.[155]

רבינו שליט״א: עס איז א ספק, דער רמב״ן. דא קומט זיך צוזאם מיט דער פריערדיגע סוגיא פון דבר שיש לו מתירין, עס איז דאך א דבר שיש לו מתירין.

הרה״ח ר׳ אלימלך שוואריץ: דער תשובת הרא״ש (שם) זאגט עס[156], ער ברענגט אז עס איז דא א תשובה פון מהר״ם מרויטנבורג, ער זאגט אז עס איז א טעות צו זאגן, אז עס איז א דבר שיש לו מתירין, מיינט נישט קיין ספק ספיקא, מען איז נישט מתיר ווען עס איז זיכער אריינגעפאלן, און מען דארף צוקומען צום ביטול, דעמאלם איז אסור ווייל עס איז דבר שיש לו מתירין, אבער ווען איך האב א ספק אז עס הייבט נישט אן צו זיין, דעמאלטם איז עס נישט קיין דבר שיש לו מתירין. און דא ווען איך זאג עס קען זיין פון פאראיאר דער רא״ש נעמט דאך אן ספק ספיקא, עס שטייט דאך אין שולחן ערוך (יו״ד סי׳ רצ״ג סעי׳ ג׳), אז מען זאגט נישט דבר שיש לו מתירין ביי ספק ספיקא (עי׳ שו״ע שם סי׳ ק״י סעי׳ ט׳), נאר אז עס איז אריינגעפאלן א ביצה שנולדה ביום טוב, אז עס איז זיכער אריינגעפאלן, קען מען נישט מתיר זיין.

---

153 עיי׳ בקובץ בית וועד לחכמים (ח״ג עמ׳ ת״ז) ומסופר שפ״א פה בארה״ב בא איש אחד מאנשי ליטא להתייעץ עם רבינו שרוצה להתחיל מסחר למכור קמח מיוחד שנזהר מאיסור חדש, השיב לו רבינו, היות שאיסור חדש אצלינו הוא רק חומרא בעלמא, ע״כ לא יעלה מחירו אף עם פרוטה. והכוונה כנ״ל כיון שרבותינו הנהיגו בכוונה להקל אין לעשות מעשה בפומבי שאנו מחמירין, עיי״ש.

154 עיי׳ בשו״ת אגרות משה (ח״ח יו״ד סימן מו אות ד) שאף על פי שכתב הרמ״א להתיר סתם תבואה מכח ספק ספיקא, זהו בזמנם שהיה בדבר צורך גדול מאוד, וכמעט שהיה אי אפשר בלי זה, אבל כאן במדינת אמריקא ואולי גם בכל העולם אין כיום כל קושי להשיג תבואה ישנה, ואף שהרא״ש התיר בסתם תבואה, וכן הרמ״א שהביאו לא הזכיר כלל שדוקא במקום צורך הוא. ולדבריהם יש להתיר לקנות תבואה מהשוק כשידוע שרוב התבואה בשוק היא מישן, מכל מקום בימינו צריך לברר בכל שנה אם באמת רוב התבואה היא מהישן, משום שאין ידוע לנו אפילו אם ברוב השנים הרוב ישן.

ולכן צריך לברר לגמרי שתבואה זו אינה חדש, ורק כשאי אפשר לברר לגמרי אם על כל פנים נתברר שרוב התבואה ישן אפשר לקנות תבואה מהשוק, משום שיש ספק ספיקא כנ״ל, אבל מסתבר שבטירחא יתירה קצת יוכלו לברר בדיוק היכן יש תבואת ישן, וצריך לעשות כן ולהודיע לציבור היכן יוכלו להשיג תבואה וקמח ישן מכל המינים.

אגב, עיי׳ בס׳ בירורי חיים (ח״ד עמ׳ תמ״ג) שמספרים על החזון איש זצ״ל שאבה לילך ללמוד תורה אצל הגר״ח מבריסק זצ״ל, אך נמנע מכך מאחר ובביתו יכול היה להקפיד על איסור חדש לפרטיו, וחשש שכשילמד בבריסק ולא יהיה בביתו לא יוכל להקפיד כרצונו, ע״כ מנע עצמו לילך לקבל תורה מהגר״ח זצ״ל.

155 דכתבו הראשונים שאם רוב התבואה שבמדינה ישנה מותר לקנות תבואה מהשוק, ראה סמ״ג (לאוין קמב) רשב״א (ח״א סי׳ רעט), ראבי״ה פסחים (סימן תקכז) מובא במרדכי קדושין סי׳ תקא, הגהות מימוני הל׳ מאכלות אסורות (פ״י אות ג׳).

156 דהרא״ש כתב בשם הר״מ שאין להתיר שכר משום ספק ספיקא דבדבר שיש לו מתירין ספק ספיקא נמי אסור, ונתן טעם אחר להתר, והרא״ש דחה דבריו וכתב שדווקא על ידי תערובת יש לאסור גם בספק ספיקא כהא דפ״ק דביצה (ג ב), אבל בספק ספיקא כי האי, שאני אומר על התבואה שמא ישן היא, ואם תמצא לומר חדש שמא השריש קודם לעומר, ואין כאן איסור חדש כלל כהאי גוונא לא אסרינן בספק ספיקא עכ״ל הרא״ש.

ויש לציין בעיקר הדין אם מהני ספק ספיקא בדבר שיש לו מתירין, יש בזה מחלוקת בראשונים, דעת רבנו תם (המובא בתוספות בביצה ג ב ד״ה ואחרות) שספק ספיקא בדבר שיש לו מתירין מותר, וכן הבין בדעתו הרשב״א בחידושיו שם, וראה גם בתורת הבית הארוך (בית ד ש״ב דף כד) ובשו״ת הרשב״א (ח״א סימן תא).

אמנם המרדכי בעבודה זרה (סימן תתמא) כתב שלר״ת גם ספק ספיקא בדבר שיש לו מתירין אסור ע״ש, גם הר״ן (בפרק ג דביצה דף יג א מדפי הרי״ף) כתב שספק ספיקא בדבר שיש לו מתירין מותר ע״ש. ובפ״ק דביצה (דף ב:) הסתפק בזה, והרב המגיד בהלכות יום טוב (פרק א ה״כ) כתב שספק ספיקא בדבר שיש לו מתירין דעת הרשב״א להתיר, וכן דעת הרמב״ם ע״ש. וראה בטור או״ח (סימן תקיג) שדעתו לאסור.

דעם ערשטן תוספות (קידושין ל״ו ע״ב), זאגט תוספות אז עס מוז זיין א ודאי.[157]

רבינו שליט״א: וואס א וודאי, ערלה?

רבינו זי״ע: קודם זאגט ער, ער מוז וויסן זיכער.

רבינו שליט״א: דער מהרש״א דארט שטעלט זיך דערויף[158].

רבינו זי״ע: תוספות זאגט ער מוז וויסן זיכער.

רבינו שליט״א: ער זאגט אין רבינו שמשון׳ס צייטן איז שוין נישט געווען זיכער.

רבינו זי״ע: דער מהרש״א שטעלט זיך אויף דעם וואס תוספות זאגט אז מען דערקענט, זאגט דער מהרש״א אין דער משנה זעהט מען דאך אז עס איז דא ספק ערלה, ער ווייל זאגן אז מען דערקענט עס.

רבינו שליט״א: אז יענער פארקויפט עס, און מען האט עס נישט געזעהן.

רבינו זי״ע: קומט דאך אויס אז ערלה איז אסור אפילו מספק, זאגט תוספות היינט ביי אונז ווייסט מען נישט, דעמאלטס האט מען געקענט דערקענען האט מען זיך נישט געקענט פארלאזן.

הרה״ח ר׳ אלימלך שווארץ: מען זעהט בדורותינו אלה.

רבינו שליט״א: דאס איז א טענה, ווייל מען זעהט דאך אז חסידים האבן שטארק מקפיד געווען אויפצוזוכן חומרות ביים עסן.

הרה״ח ר׳ אלימלך שווארץ: יא, יא, און פארוואס דא נישט.

רבינו שליט״א: אלע גדולי ישראל האבן געארבעט דא אויף חדש, פון יעדן איינעם איז דא דערויף.[159]

הרה״ח ר׳ אלימלך שווארץ: עס זעהט אויס אז עס איז געווען אוממעגליך, עס וואלט אויסגעקומען, אז מען זאל נישט האבן וואס צו עסן.

הרה״ח ר׳ יושע מענדלאוויטש שליט״א: דער בעל שם הקדוש האט מתיר געווען.[160]

157

וז״ל התוס׳: ...וקשה דהא אמרינן במסכת ר״ה (דף ט:) לענין ערלה אחד הנוטע ואחד המבריך ואחד המרכיב יש בהם משום ערלה, ואם כן איך אנו נהנים מן הכרמים שהעובדי כוכבים מבריכין אותן בכל שנה, ואף על פי שאין אנו יודעין ודאי שמבריכין כולם, הוה לנו לילך אחר הרוב, ואומר רבינו שמשון ששאל בעובדי אדמה, ואמרו לו שאינן חותכין הזמורה מן הסדן, ואם כן הוא יונק עוד מן הזקנה, ואמר התם (ירושלמי פ״ק דערלה) המבריך בזמן שיונק מן הזקנה פטור מן הערלה, ואם סיפק חייב, והוא ניכר היטב כשיונק מן הזקנה, וכשאינו יונק מן הזקנה כשהזמורה יונקת מן הזקנה עליהן נוטין לצד אחר, וכשפוסק עליהן נוטין לצד זקנה, וסימנין, דהאי מאן דאכיל מחבריה בהית לאיסתכולי ביה.

ונראה דחדש נוהג בזמן הזה, ולכך יש ליזהר 'שאם אדם יודע בודאי' שהשעורים נזרעו אחר זמן הקרבת העומר, דהיינו אחר י״ו בניסן, שלא יאכל מהם, ומספק אין לאסור כל השעורים, כיון דרוב השעורים נזרעו קודם ט״ז בניסן.

ובירושלמי נמי משמע דחדש נוהג אף בשל עובדי כוכבים, דפריך עלה דמתני' דקתני אף החדש אמאי לא תני חלה, ומשני לפי שאינה בשל עובדי כוכבים, משמע דחדש דקתני במתניתין נוהג בשל עובדי כוכבים, עכ״ד התוס׳.

158

וזה ד' המהרש״א ע״ד התוס' בא״ד ואם ספק חייב והוא ניכר היטב כשיונק מן הזקנה וכו' עליה נוטין לצד סדן הזקנה וכו' עכ״ל. וכ' המהרש״א וז״ל: ר״ל לתנא דמתני' הוא ניכר היטב כשרואה האדם בשעת הבצירה להיכן עליה נוטין, אבל אם הוא ספק בקונה מן הגוי לאחר שנבצר ביד הגוי ואינו רואה עליה יופין חייב דרובן אינן מחוברין לסדן, אבל בזמן הר״ש אינן חותכין, עכ״ל.

והביאור בדבריו, דהתוס' הקשו למאי דקי״ל במסכת ר״ה אחד המרכיב וכו' יש בו ערלה איך אנו נהנים מן הכרמים של עכו״ם שהרי הם מבריכים אותם בכל שנה, והיה לנו לילך אחר הרוב ולאוסרם. ומתרץ תוס' דבזמנו של רבינו שמשון אינן חותכין הזמורה מן הסדן כלל, ולכן אפילו בספק שמא חתכו פטורין מן הערלה דרובן יונקים עדין מן הזקנה, ובכה״ג לא הוי ערלה דאין במה שגודל דבר חדש, אבל התנא של המשנה סובר שלמעשה אפשר להבחין על פי צורת נטיית העלין בשעת הבצירה האם ינקו מהזקנה ואין ערלה או שאינו יונק מהזקנה והוי ערלה.

ובספק דהיינו כשקנה מגוי אחרי הבצירה ולא ראה להיכן נטו העלים חייב בערלה משום דרובן לא מחוברין לזקנה.

159

אגב, עיי' בשו״ת חתם סופר (או״ח סי' טו) כתב שרבו מה״ר נתן אדלר לא הרשה לקרוא לתורה ביו״ט של סוכות, לוי שלא נזהר מחדש, משום שבאותו זמן כבר יש בשוק שעורים של חדש, ועתה שקוראים בתורה לחם וקלי וכרמל לא תאכלו, איך יעלה ויברך ויקרא, ושוב יאכל וישתה חדש, שלרוב הפוסקים הוא איסור תורה גם בחו״ל.

ובשו״ת רב פעלים (ח״ב או״ח סי' יא ד״ה וראיתי) הביא שכעין דברי החתם סופר כתב גם באשל אברהם (סי' קמא ס״ק ח) שאין להעלות לתורה פסולים מחמת עבירה, וכתב שמכיון שלא נמצא כדבריהם בראשונים, אע״ג שודאי יש לחוש לדבריהם, היכא דאפשר על כל פנים במקום שיצא מזה איבה ומחלוקת אין להמנע בגלל זה ע״ש.

160

עיי"ש שמביא בשם ספר זכרון טוב (ח"א עניני תפלה אות י"א עמ' ל"ב) וז"ל: פעם אחת עשה מרן (הרה"ק מהר"י מנעשכיז) זלה"ה מעשה שסמך על הב"ח זלה"ה וקידש הלבנה בליל ב' דסוכות בתוך הסעודה כמובא בש"ע בשם הב"ח.

וסיפר שהבעש"ט שאל בחלומו על חדש בזמן הזה איך הדין, וענו אותו שלאחר פטירת הב"ח ציננו את הגיהנם ארבעים יום, מחמת שהיה צריך זה לכבוד הב"ח, ובבוקר עמד הבעש"ט זלה"ה ושלח להביא שכר מן החדש ושתהו, ואמר כדאי הב"ח שמתיר כדי לסמוך עליו.

ויש להוסיף שכך נדפס סיפור המעשה (בסוף הסה"ק מגלה עמוקות על התורה לעמבערג תרמ"ב): ...ויצאה נשמתו של הב"ח בטהרה והיה לו הספד גדול ולוויה כנהוג, והיה כרוז יוצא מן השמים שילכו כנגדו מפמליא של מעלה והצדיקים לנגדו, וכרוז יוצא שאין לו גיהנם כי לא חטא.

והב"ח לא רצה לכנוס בגן עדן מפני מה אין לו גיהנם וצדיקים אחרים יש להם גיהנם, והיו מכריזים בשמים אפשר יודע אחד מן עבירה שעשה אפילו בשוגג כדי שיכנס בגיהנם, והיה בא קיטרוג אחד ואמר שהוא יודע ואמר, פעם אחת הלך להתפלל לבית הכנסת בשבת והיה לבוש בגד עם ברייטיל כמו שנהגו מכבר בבנ"י, והיו עומדים כלאים ברחוב דהיינו שור עם סוס יחדיו, והיה כי ראו אותו באותו לבוש ונבעתו מפניו והלכו מחמתו, ואף שוגג צריך כפרה, והיו מצננין הגיהנם שעה וחצי והיו מכניסין אותו בגיהנם והיה מעלה כמה נשמות עמו, אחר כן שעלה בשמים היה רעש גדול מחמת שהתיר ספק חדש והיו מכבדין אותו שידרוש בחדש דרשה שיוכיח מתורה שבע"פ כמאמרו, והיה דורש שלושים יום וייתי גיהנם ע"כ. ובהקדמת המבלבה"ד סה"ק שער הגלגולים פרעמישלא תרל"ה שמעתי מהרה"ק ר"ש מראדומסק (התפארת שלמה) ששמע מהרב הקדוש מוה' דוד מלעלוב זלה"ה בעת שהרב בעל הב"ח זלה"ה נפטר לעולמו, כיבדו אותו בבית דין של מעלה בדרשה, והשיב שיאמר רק באופן שיצננו גיהנם שלושים יום כדי שלא ידונו הרשעים שם וכן הוה.

ויש לציין שבשו"ת ויען יוסף (סי' לח הנדפסות בסוף שו"ת משפטיך ליעקב) מביא שמועה זו בפנים חדשות: יש מאמר בפי חסידים מקובל מתלמידי בעש"ט זי"ע שכאשר הב"ח המציא בספרו היתר לחדש בזמן הזה בחו"ל, הוציאו כמה נפשות מגיהנום, כי בית דין של מעלה מסכימים למה שמכריעין בבית דין של מטה.

וע"ע בשו"ת אבני נזר (חו"מ סי' קטו) כתב: שמעתי בבירור שמה שחסידי פולין אינם נזהרים באיסור חדש, נצמח מחמת כי בבית הרבי מלובלין זצללה"ה היו נותנים על השולחן כוסמת של חדש, כי הרבי אמר מאחר שזקינו הב"ח התיר אין לו לחוש.

הרה"ח ר' אלימלך שווארין: עפעם זאגט די וועלט פון ספר בעל שם טוב (פרשת אמור אות ו').

רבינו זי"ע: עם שטייט אין ספר בעל שם טוב?.

הרה"ח ר' אלימלך שווארין: יא, עם שטייט מען זאל נישט מהמיר זיין.[161]

וכן בחומש 'היכל הברכה' (פר' אמור עמ' רכ"ג) מהרה"ק רבי יצחק אייזיק מקאמארנא זי"ע מאריך להוכיח מסוגיית הש"ס והראשונים כדעת הב"ח שאין איסור חדש נוהג בתבואה של נכרי, ובתוך דבריו הוא כותב: כלל הדבר חדש בחוץ לארץ בשל גויים אין בו מיחוש אף לזכי נפש כי הוא היתר גמור.

בסוף מסיים: ויש לנו הרבה ראיות חזקות כברזל שחדש אינו נוהג בשל גוים ולסתור כל דברי האחרונים המפקפקין על זה אלא שאין בי כח להאריך, וחדש של גוים מותר בלי ספק ולא יערער על זה אלא מי שתורתו משפה ולחוץ כדואג... ע"ש.

וראה בס' דרכי חיים ושלום (אות תתעג) דעתו להלכה שבזמן הזה אין להחמיר לענין איסור חדש, וכותב בספרו נמוקי יו"ד (סי' רצג כתי"ק) בשם מר אביו הגה"ק בעל דרכי תשובה ששמע ממרן הגה"ק בעל דברי חיים מצאנז זי"ע שהרעיש על האומר להחמיר בזמן הזה בחו"ל בחדש.

עיי' בס' שיחתן של עבדי אבות (ח"א עמ' מ"ז) בילדותי שמעתי מפי מגידי אמת אחד מגדולי הדור ההוא זצ"ל איקלע פעם לשולחנו הטהור של אא"ז הדברי חיים מצאנז זי"ע, וכיבדו רבינו לאות חיבה וידידות שיאכל עמו בצוותא מצלחת אחת מאכל קאשע הנעשה מסולת, ואותו גאון וצדיק שהיה אב"ד ור"מ בעיר מפורסמת מנע את עצמו מלאכול את הקאשע בהיותו מחמיר עליו על דין חדש בזה"ז בחו"ל.

עכ"פ רבינו הדברי חיים לחש באזני אותו גאון וצדיק ז"ל, כי באם לא יאכל עמו מיד מהקאשע יכריז עליו כאן בפרהסיא שהוא בכלל זקן ממרא (שעובר הוא על דברי ב"ד הגדול שבשמים שפסקו להיתר).

161

אולם יש לציין שבספר פאר לישרים (אות רנ"ד ר"ל ירושלים שנת תפא"ר) מכ"י של הרה"ק רבי רפאל מבערשיד זיע"א תלמיד מובהק של הרה"ק רבי פנחס מקוריץ זיע"א תלמיד הבעש"ט הובא שאכן בתחילה היה הבעש"ט מקיל באיסור חדש כדעת הב"ח, אך בסוף ימיו החמיר באיסור חדש. וראה עוד בספר אמרי פנחס השלם (ח"א עמ' צד) שהביא שהבעש"ט היה מקיל באיסור חדש, עד שנסע פעם אחת עם הרה"ק רבי יחיאל מהורדנא זיע"א, וראה שהוא מחמיר בחדש ומני אז החמיר בזה גם הבעש"ט.

והובא שם שהרה"ק רבי פנחס מקאריץ זיע"א אמר שבעבור זה יש יוקר במדינה 'כיון שמקילין בחדש',

רבינו זי"ע: וועגן דעם ב"ח.

רבינו שליט"א: עס איז טאקע אלעם אמת, אבער דער ש"ך איז מחמיר (יו"ד סי' רצ"ג ס"ק ו'), און דער מגן אברהם (סי' תפ"ט ס"ק י"ז) זאגט אז א בעל נפש זאל מחמיר זיין, [דבריהם מובא בראש השיחה]

און דער של"ה (שער האותיות אות ק"ף אות ק"ז) זאגט מען זאל מחמיר זיין[162].

רבינו זי"ע: תוספות אליינם זאגט דאך אז מען דארף מחמיר זיין.[163]

הרה"ח ר' אלימלך שווארץ: עם איז דאך דא דער תניא אין שולחן ערוך הרב (או"ח סי' תפ"ט סעי' ל'), זאגט דאך אויך מען זאל נישט עסן.[164]

רבינו זי"ע: דאם איז וועג מען וועסט זיכער. אבער ער רעדט נישט וועג מיר וועסן נישט....

ושהרה"ק רבי יעקב שמשון משפיטיווקא זיע"א החמיר מאוד בחדש.

וע"ע בסו"ס חנוכת התורה (קונטרס אחרון ד"ה ומצאנו) שהובא שהרבי רבי העשיל זיע"א תפס כדעת המחמירים וצוה ג"כ לבנו אחריו שיהיה נזהר עכ"פ שלא יקבל איסור ספק חדש כדי שלא יבוא לידי איזה מכשול ע"כ, וע"ע בהנהגות ישרות שבסוף ספר מאור עינים (אות טז) בזה.

162 וז"ל השל"ה (שער האותיות אות ק ענין קדושת אכילה אות טז): עתה באתי על ענין חדש לאמר כזה ראה וקדש איסור זה נוהג בין בארץ בין בחו"ל בין בשל ישראל בין בשל גוי, והוא אסור מן התורה, דכן פסקו הפוסקים כרבי אליעזר...

וראוי להצטער מאוד על מצוה זו שאין נזהרים בה אלא בני עליה והנם מועטים, ומה שהקילו בטור בספק ספיקא שמא מתבואה ישנה... דעו בני שזיכני ה' להיות מרביץ תורה כמעט בכל המדינות, וראיתי שחילוק גדול יש בארצות, כי בארצות שהיה הרא"ש והטור וכן המרדכי וראבי"ה הם היו דרים בארצות החום, ושם באמת היה נשרש קודם לעומר, אבל בארץ פולין ומכל שכן ברוסיא וליטא, על הרוב ורוב דרוב נשרש אחר העומר, ולהתיר משום שאין דלתות המדינה נעולות ומביאים לשם ממקומות אחרים שנשרשו שם לפני העומר, זה שקר מפורסם, אדרבא מארצותיהם מוליכים לארצות אחרות, על כן בני יצ"ו אל תהיו אחרי רבים לרעות, ותחזיקו במצוה זו אתם וזרעיכם... עכ"ל.

163 התוספות בקדושין (לו ב סוד"ה כל) ובעבודה זרה (סג ב ד"ה אין) הוכיחו מהירושלמי (ערלה פ"ג ה"ז) שחדש נוהג בשל עכו"ם, דפריך על מתני' דקתני אף החדש, אמאי לא תני חלה, ומשני לפי שאינה בשל עכו"ם, משמע שחדש דקתני במתני' נוהג בשל עכו"ם.

וכ"כ הסמ"ג (לאוין קמו) שערלה וכלאי הכרם וחדש נוהג בחו"ל אף בשל גויים, וכן כתב ראבי"ה (בפסחים סי' תקכז), והביא ראיה זו מהירושלמי, וכתב שכן קיבל מאביו שחדש נוהג בשל גויים, והאריך שם בסוגיות הגמ', ועמד על סוגיית ראש השנה יג א שממנה ייסד הב"ח את התירו, וצידד להוכיח משם שחדש נוהג בשל גויים ע"ש באורך.

וכן מבואר במרדכי קדושין (סי' תקא), ובאו"ז (סי' שכח) דחדש נוהג בשל גויים.

164 בשלחן ערוך הרב פוסק: אסור לאכול חדש אף בזמן הזה בין לחם בין קלי בין כרמל עד תחילת ליל י"ז בניסן, שנאמר ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה וגו' עד ועד בכלל, אלא שבזמן שבית המקדש קיים משקרב העומר ביום ט"ז, הותר החדש מיד שנאמר עד הביאכם את קרבן אלקיכם, אבל עכשיו שאין לנו קרבן הרי עצם היום מתיר, דהיינו לאחר שעבר כל עצם היום, ובגולה כשלא היו יודעים יום שנקבע בו החודש בארץ ישראל היו אסורין לאכול חדש גם כל יום י"ז עד תחילת ליל י"ח לפי שהוא ספק של תורה, שהחדש אסור גם בחוץ לארץ מן התורה שנאמר בכל מושבותיכם, וגם עכשיו שאנו יודעים יום קביעות החודש אין לשנות מנהג אבותינו מטעם שיתבאר...

ועיין עוד בתשובות בעל התניא (הודפס בסוף חחו"מ סו"ס ז') שכתב בזה"ל: וכהאי גוונא מצינו כמה דברים שנחלקו בהן הפוסקים ראשונים או אחרונים, ובדורות שלפנינו נהגו אבות אבותינו כדעת המקילין, ובדורות הללו רבו כמו רבו הנוהגים להחמיר 'כמו חדש' ותפילת ערבית בזמנה וכה"ג טובא עכ"ל.

תשואות חן למערכת "בהיכלא דמלכא" שהעניקו לנו את השיחות קודש בטובת עין כדי להדפיסה לתועלת הקוראים



כל הזכויות שמורות למערכת בהיכלא דמלכא
היות שאנו מתכוונים בקרוב להו"ל שיחות יקרות אלו בסדרת ספרי 'בהיכלא דמלכא', ע"כ הננו מבקשים מכלל אנ"ש להעיר ולהאיר כדי שנוכל להוציא לאור דבר השלם, ואל תמנע טוב מבעליו
בקשה מיוחדת: מי שיש תחת ידו איזה רעקארדינ"ג משיחות מרן זצ"ל או שיש לו ידיעה ע"ז, יפנה לנו כדי שנוכל להוציאו לאור בסדרת שיחות יקרות אלו, לתועלת צמאי חסידי"ך



ליל התקדש חג הפסח תשפ"ג לפ"ק

קדש. י"ל על פי דברי החיד"א (הגדת שמחת הרגל לימוד ג ד"ה קדש) והחתם סופר (תורת משה פ' וארא) בטעם יציאת מצרים קודם הזמן, דקי"ל (יבמות מו.) הקדש חמץ ושחרור מפקיע מידי שעבוד, וכיון שבני ישראל הם קודש לה', ככתוב (ירמיה ב ג) קודש ישראל לה' ראשית תבואתה, ההקדש הפקיע מידי שעבוד מצרים, עכ"ד.

אך לכאורה התינח הנשמה שהוא חלק אלוה ממעל, קודש היא לה', אבל הגוף עפר מן האדמה, היא חולין, וכיצד נתקדשת ואיך יצתה משעבוד מצרים קודם הזמן. אמנם כתיב (ויקרא ו כ) כל אשר יגע בבשרה יקדש, ודרשינן (פסחים מה.) עד שיבלע בבשרה יקדש, והיינו שאינו מתקדשת במגע לבד, רק על ידי בליעה. וקי"ל (יו"ד סימן צ"א ס"ד) דצונן אינו בולע רק דבר רותח פולט ובולע. ובכן על ידי קיום המצות בהתלהבות אש ובחמימות, הגוף בולע קדושה מהנשמה ותתקדש אף היא להיות כמוהו. וזה שמברכים בברכת המצות, אשר קדשנו במצותיו, שעל ידי קיום המצוה בהתלהבות, תתקדש הגוף.

ויש לפרש בזה הכתוב והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם, והוא כי כל איש ישראל בבואו ליל התקדש החג, יסער לבבו בקרבו מעבודת הקודש וכולו אחוז שרעפים בשלהבתיה בשעת קיום המצוות, ועל זה הבן מתמה ושואל מה העבודה הזאת לכם, היינו למה לכם לקיים המצוות בהתלהבות ובקול רם דייקא, ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל, ואותנו הוציא משם אף בטרם שנשלם הזמן, כי ההקדש הפקיע אותנו מידי שעבוד, ועל ידי עבודת ה' בחמימות והתלהבות נתקדש הגוף ויצאנו ממצרים, וממנו נקח גם אנחנו לעבוד את ה' אלהינו מתוך אש וחמימות.

ולזה פותחין סימני הסדר בתיבת קדש, להורות שעל ידי קיום מצות הלילה בחמימות ובאש התלהבות, מתקדש הגוף כי היא בולעת קדושת המצוות ונעשית קודש לה'.

קדש. ויתבאר על פי דברי הרה"ק רבי אשר מראפשיץ זללה"ה (הובא בתפארת בנים פ' תצא) לפרש אמרינו תחלה למקראי קודש זכר ליציאת מצרים, כי כאשר בא איש הישראלי לקיים המצות, לא יסוג אחור מפני רוב חטאיו אשר עשה, ויחוש פן יהיה בכלל (ירמיה ד ג) נירו לכם ניר ואל תזרעו אל הקוצים כמ"ש בראשית חכמה (שער התשובה), כי בודאי לא יתרשל על ידי זה מתורה ותפלה ומצות ה', אלא מעת שהאדם מקבל על עצמו לשוב בתשובה, כבר נתקבל התשובה, ומכאן והלאה חושבנא, וכמו שמצינו ביציאת מצרים שנשקענו במ"ט שערי טומאה, ובפעם אחת גאלנו ה' והכנים אותנו תחת כנפי השכינה. וזהו תחלה למקראי קודש, היינו שבתחלה יקרא האדם על עצמו מקרא קודש לשוב אל ה', ואף על פי שעדיין לא עשה תשובה, זכר ליציאת מצרים, שעשו כן באותו מדה, עכ"ד.

והנה השפעה קדושה הלזו חוזרת ונשנית בכל שנה ושנה, וכאמרינו בנוסח הקידוש, ותתן לנו את יום חג המצות הזה, אזי בעצם כניסת היום, מכח גודל קדושת וסגולת הזמן, מקרא קודש, אנו זוכים להיות נקראים קודש, ואף גם אם לא זכינו עדיין לתקן מעשינו תחילה, זכר ליציאת מצרים, שברגע אחת הכניסנו הקב"ה תחת כנפי השכינה גם בלא הכנה תחלה.

ולזה אומרים קדש ולובשים את הקיטל, כי הקיטל הוא בגד לבן, וזה רמז על קבלת התשובה, על דרך הכתוב (ישעיה א יח) אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו, להורות שבלילה

הזה זוכים להתקדש בקדושה של מעלה ולהתלבש בבגדי לבנים, וברגע אחת מתקבל התשובה לרצון. (לילב)

כרפס, בגימטריא שי"ן (פרע"ח שער חג המצות פ"ו), שי"ן ראשי תיבות ש'ם י' נ'קרא (בעה"ט פ' תבא).

יתבאר על פי מה שכתב האבן עזרא (פ' וארא) כי שם שד"י מורה לשידוד המערכה, והנסים שלו נסתרים בדרך הטבע, אך שם הוי"ה ב"ה שהוא מהוה כל הויות, הניסים שלו הם באתגליא שלא כדרך הטבע, עכ"ד.

וזהו הרמז כרפס בגימטריא שי"ן ראשי תיבות ש'ם י' נ'קרא, להורות שנסי יציאת מצרים היה על ידי שם הוי"ה ב"ה, והיו נסים חוץ לדרך הטבע.

כרפס, בגימטריא שי"ן (פרע"ח שער חג המצות פ"ו), שי"ן ראשי תיבות ש'ם י' נ'קרא (בעה"ט פ' תבא).

יש לפרש על פי מה שכתב במגן אברהם (או"ח סימן תר"ו סק"ח) בשם המהרי"ל, שיש לטבול במקוה בערב יום הכיפורים משום תשובה, דהוה כגר המתגייר שצריך טבילה.

ויש לומר בביאור הדבר שהבעל תשובה צריך לטבול, דהנה מתאמרא אימרא חכימה משמיה דהגאון רבי יוסף חיים זאנענפעלד זצ"ל גאב"ד ירושלים, שהלך בכל יום לטבול במקוה כדרכן של חסידים, וכאשר שאלוהו לפשר הדברים, השיב ואמר, הנה מפורש בהלכה בדיני גירות (יבמות מו.) מל ולא טבל כאילו לא מל. ומעתה הרי הדברים קל וחומר, ומה שהמקוה תפעול להפוך ממדריגת גוי לדרגת יהודי, כל שכן שעל יהודי גמור אין לשער עד כמה תפעול עליו הטבילה במקוה להעלותו למדריגה העליונה, עכ"ד.

והנה כתב הרמב"ם (פ"ב מהל' תשובה ה"ד) מדרכי התשובה להיות השב כו' משנה שמו כלומר אני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותן המעשים, עכ"ל. ולכאורה איך יכול לשנות את שמו. ועל כן הבעל תשובה צריך טבילה, כי גדול כח הטבילה במקוה לשנות שם האיש, גוי יתהפך ליהודי וכן רשע יתהפך לבעל תשובה וצדיק.

והנה כתב במגלה עמוקות (אופן רמ"ז) לפרש הכתוב (ירמיה יד ח) מקוה ישראל ה', פירוש שם של הוי"ה בו תמצא שיעור המקוה שהן ר"מ קבין תתק"ס לוגין, כי הוי"ה עולה בגימטריא כ"ו, ותכה זה על זה כ' פעמים ו', הרי ק"ך, ו' פעמים כ', הרי ר"מ. וכן תמצא בו תתק"ס לוגין כזה, כ"ף ו"ו, תכה הנעלם זה אל זה, ו' פעמים פ' הרי ת"פ, פ' פעמים ו' הרי ת"פ, הרי תתק"ס, עכ"ד.

ובזה יתפרש הרמז כרפ"ס בגימטריא שי"ן, ראשי תיבות ש'ם י' נ'קרא, וטובלין אותו במי מלח, רמז על טבילה במקוה כדברי הרה"ק מהר"ש מבעלזא, להורות כי בליל פסח זוכה כל איש לתשובה, יהיה מי שיהיה, ואין חילוק באיזה מצב שהוא, ובעל תשובה נשתנה שמו, להיות שם ה' נקרא עליו, וזוכה לטהרה עליונה על ידי הטבילה במקוה הרמוז בשם הוי"ה ב"ה. (לילב)

יחץ. יש לתת טעם על שפורסין את המצה בדרך הרמז, דהנה איתא במדרש (במדב"ר פי"ג סט"ו) תרי"ג אותיות יש בן אנכי עד אשר לרעך, כנגד תרי"ג מצות. ותיבות אשר לרעך נגד שבע מצות דרבנן (של"ה מס' פסחים). והנה לפי חשבון של מוני המצות על סדר הכתובים בתורה, מצות עשה של אכילת מצה היא מצוה העשירית בתורה. נמצא דמצות מצה נרמזו באות למ"ד של אנכי ה' אלהיך שהיא אות העשירית בעשרת הדברות.

וכתב בשערי גן עדן (שער האותיות אות ל) אות ל' מורה על מדתו של הקב"ה, דאיתא בגמרא (מגילה לא.) בכל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענוותנותו, וכן צורת אות ל', שהוא עולה למעלה, רומז על הקב"ה גבוה מעל גבוה וגאה על כל גאים, אבל ראש גגו כפוף למטה, שהוא משגיח בעינא פקיחא על כל התחתונים, עכ"ד.

והנה מבואר בספרים ענין יחץ שעושין אותה פרוסה הוא הוראה על מדת הענוה, וכתב א"ז זללה"ה בייטב לב (פ' נח עמוד נד) שצריך האדם להתנהג בענוה, כי אמרו חז"ל (ספרי פ' עקב) אהא דכתיב (דברים יא כב) ולדבקה בו, הדבק במדותיו. ואם כן כמו שהבורא ב"ה הוא עניו להשגיח על מעשה בני אדם ולהטיב להם, כן צריך האדם להיות דבוק במדותיו להיות עניו ושפל בעיניו, עכ"ד.

ועל כן עושין יחץ עם המצה דייקא, כי מצה נרמז באות ל', שהוא מורה על הקב"ה שהוא גבוה מעל גבוה וכפוף למטה להשגיח בתחתונים, וזה מחמת גודל ענוותנותו יתברך, וממנו ילמד האדם לידבק במדותיו של הקב"ה, לשבור עצמו ולאחוז במדת השפלות בענוה ורוח נשברה.

ועוד יש לומר בזה, על דרך האמור כי מצה נרמז בעשרת הדברות באות ל'. וכתב השל"ה הקדוש (פ' עקב) אות ל' תמונתו אות כ', ולמעלה אות ו', עולה כ"ו כמנין הוי"ה, עכ"ד.

ונקדים עוד פירוש המהרש"א (מנחות פז.) בפסוק (תהלים קלב יג) כי בחר ה' בציון אוה למושב לו, כי בזמן הגלות אין שמו וכסאו שלם, ונעלם ו"ה משם הוי"ה וא' מכסא (רש"י שמות יז טז), ולעתיד כשיבחר הקב"ה בציון לשוב שמה, אז יהיה שמו שלם וכסאו שלם ויהיו נשלמים אלו האותיות, וזה שאמר כי בחר ה' בציון, אז או"ה למושב לו שישובו האותיות או"ה למקומם, עכ"ד. ומתאמרא משמיה דמרן הבעש"ט הקדוש זי"ע (הובא בתפארת שלמה לשבת נחמו) בפסוק (תהלים כ ו) ימלא ה' כל משאלותיך, פי' ימלא ה' היינו שיהיה השם מלא, זה צריך להיות כל משאלותיך, עכ"ד.

ולרמז זה פורסין את המצה, שהיא מכוונת נגד אות ל' שציורה מספר הוי"ה ב"ה, כי בזמן הזה בגלות אין לנו רק הפרוסה, אותיות י"ה בלבד, ועל זה אנו פותחים דברינו הלילה הזה בתפלה ובקשה, הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא, וקאי על המצה הפרוסה שהוא לחם עני (פסחים קטו:), וכן אנחנו בגלות החל הזה שאנו כדלים וכרשים, השתא הכא, אנו יוצאים מצות מצה עם הפרוסה, כי אין שמו שלם ואין כסאו שלם, אבל אנו מתפללים להקב"ה, לשנה הבאה נהיה בארעא דישראל, ויהא השם שלם, כי מחציו תתמלא תיבתו, ושם נקיים מצות עשה זו עם מצה שלימה.

יחץ, כתב בזרע קודש (לפסח) יח"ץ גימטריא ח"ק, הוא לישנא דמזוני (ביצה טז.). ויש להבין שייכות ענין יחץ לפתסה.

ונראה על פי מה שכתב בספר לחמי תודה (דרוש לשבת הגדול תקע"ב בדבר הלכה) לפרש מאמרם (אבות פ"ג מ"ז) מסורת סיג לתורה מעשרות סיג לעושר, כי דרשו חז"ל (תענית ט.) עשר תעשר (דברים יד כב), עשר בשביל שתתעשר. והם דרשו לפי הכתיב שהוא שי"ן ימנית לשון עושר, אבל הקרי הוא בשי"ן שמאלית. וזהו מסור"ת סיג לתורה, דאי אזלינן בתר המסורת שהוא שי"ן ימנית, אז מעשרות סיג לעשירות, דדרשינן עשר בשביל שתתעשר, עכ"ד.

ובמס' פסחים (דף קטו:) אמר שמואל (דברים טז ג) לחם עני, לחם שעונין עליו דברים הרבה, דבר אחר לחם עני, עני כתיב, מה עני דרכו בפרוסה אף כאן בפרוסה. נמצא דאי יש אם למקרא דרשינן לחם עוני, ואי יש אם למסורת אזלינן בתר הכתיב לחם עני.

ובזה יתפרש הרמז יחץ יח"ץ בגימטריא ח"ק לישנא דמזוני, כי אנו חוצין את המצה ועושין אותה פרוסה שתהא לחם עני, שמע מינה דיש אם למסורת, אם כן דרשינן עשר בשביל שתתעשר, וממילא נשפע עשירות ומזוני. (לילֿב)

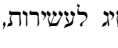


הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים.

יש לפרש על פי דברי הרה"ק מהר"ש מבעלזא זללה"ה (הובא בהגדה לב שמח פיסקא עבדים היינו) לחם שעונין עליו דברים הרבה, על דרך הכתוב (תהלים כ ב) יענך ה', כי בלילה הזה הקב"ה עונה וממלא כל הבקשות שמבקשים ממנו, עכ"ד.

והנה כתב א"ז זללה"ה בייטב פנים (אבני זכרון אות י) אהא דאיתא בגמרא (ביצה ד:) והשתא דידעינן בקביעותא דירחא, מאי טעמא עבדינן תרי יומא, ומשני שלחו מתמן הזהרו במנהג אבותיכם בידכם, זימנין דגזרו מלכא גזירה ואתיא לקלקולי, עי"ש. הכוונה, כי על ידי שאנו אוחזין מעשה אבותינו בידינו והולכים בדרכי אבות, בזכות זה הקב"ה מתקומם עלינו בזכות אבות (ב"ר פע"ו ס"ד), וכמו שהיה נהוג עם אבותינו שהיה בידם לבטל רוע גזירה שלמעלה, כמ"ש (מועד קטן טז:) הקב"ה גוזר וצדיק מבטל, וזה שאמר זימנין דגזרו מלכא של מעלה גזירה, ובזה שאנו אוחזים במנהג אבותינו בידינו אתיא לקלקולי, היינו שיוכלו לבטל הגזירה, עכ"ד. (וע"ע בייטב לב פ' נשא עמוד יט).

ולכן בליל שני של פסח שאנו עורכין הסדר ומקיימין מצות הלילה סיפור יציאת מצרים ואכילת מצה ומרור ואפיקומן זכר לפסח, ואף על גב דידעינן בקביעותא דירחא, עם כל זה אנו אוחזין מנהג אבותינו בידינו, על כן אומרים בפתיחת הסדר, הא לחמא עניא, היינו לחם שעונין עליו דברים הרבה, שבזכות זה שאנו נוהגים במנהג אבות נזכה לבטל גזירות רעות וגם גזירת הגלות בכלל, ובזכות זה השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל. (לילֿב)



כל דכפין ייתי וייכול וכו' השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל. וצריך ביאור השייכות.

ונראה בהקדם מה דאיתא בגמרא (בבא קמא טז:) על הפסוק (ירמיה יח כג) בעת אפך עשה בהם, אמר ירמיה לפני הקב"ה, אפילו בעת אשר ירצו ליתן צדקה, הכשילם בעניים שאינם מהוגנים. והוא לפלא אשר ירמיה שהיה דורש טוב לעמו תמיד יבקש דבר קשה כזאת.

וביאר הרה"ק הרבי ר' זושא זללה"ה (הובא בצמח דוד פ' ראה) דגם בקללות היה כוונתו באמת לטוב בעבורם, כי ראה מעשיהם שאינם מהוגנים, ולא היה לו ללמד עליהם שום זכות, ועל כן התפלל עליהם להכשילם לדעתם במצוה זאת בבני אדם שאינם מהוגנים, ואף שלא יקבלו על מצוה זאת שכר, עכ"פ יוכל ללמד זכות עליהם ולהריק להם שפע טוב ממעל מצד מדה כנגד מדה, כי במדה שאדם מודד מודדין לו, וכמו שהמה אינם מדקדקין ונותנים אף למי שאין ראוי והגון, כן יגיע להם שפע ממעל, אף כי גם הם במעשיהם אינם מהוגנים, עכ"ד.

וזה שאמר כל דכפין ייתי וייכול, אפילו עני שאינו הגון, ובזכות זה ימדוד הקב"ה לנו כמדתינו ואפילו אין אנו ראויים לגאולה, מכל מקום ירחם ה' עלינו ויגאלינו, וזה שאמר השתא הכא אבל לשנה הבאה בארעא דישראל.

מוזגין הכוס וכאן הבן שואל. יל"פ על פי מה שכתב באבודרהם (שחרית של שבת) בפי ישרים תתרומם ובדברי צדיקים תתברך ובלשון חסידים תתקדש ובקרב קדושים תתהלל, תמצא בראשי תיבות יצחק רבקה, י'שרים צ'דיקים ח'סידים ק'דושים, יצח"ק. תת"ר'ומם תת'ב'רך תת'ק'דש תת'ה'לל, רבק"ה. הרי שאמירת שירה והלל הוא בזכות יצחק ורבקה. רמז לזה מה שכתב במגלה עמוקות (אופן ל"ה ואופן צ) יצח"ק רבק"ה עולה בגימטריא תפל"ה, שבזכותם מתקבלות תפלותינו לרחמים ולרצון.

והנה כתב המהר"ל (גבורות ה' פרק ס) שלש מצות נגד שלשה אבות אברהם יצחק ויעקב, ארבע כוסות נגד ארבע אמהות, עכ"ד.

ולכן לאחר מזיגת כוס שני שהוא כנגד רבקה, וכן לאחר פריסת המצה האמצעית המכוון נגד יצחק, מוזגין את הכוס ואומרים את ההגדה, שבזכות יצחק ורבקה עולה לרצון אמירת ההגדה ושיר ליל התקדש החג, ובכחם אנו זוכים לענות בו כל משאלות לבבינו.

ובזה יש לומר מילתא בטעמא למנהג הצדיקים להכות כפיהם זה אל זה קודם התחלת ההגדה. והוא כי כ"ף בגימטריא ק', רמז על מאה קולות של תקיעת שופר בראש השנה. ובשעה זו שיש לנו זכות יצחק ורבקה הנרמזים במצה שניה וכוס שני, אנו מתפללים על ק' קולות של תקיעת שופר בראש השנה, שיעלו לרחמים ולרצון.

עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' אלהינו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה, ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים, ויש לדקדק דבתחילה אמר עבדים היינו, ואחר כך ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו. עוד קשה שמתחיל עבדים ומסיים משועבדים.

ונראה בהקדם מה דאיתא במדרש (ב"ר פצ"ב ס"ב) רבי הונא בשם ר' אחא אמר, אף רגליהם של אבות העמיד על הים, הה"ד (תהלים עח יב) נגד אבותם עשה פלא. ויש להבין מדוע הביא הקב"ה את האבות בשעת קריעת ים סוף.

ויתבאר על פי מה שכתב החתם סופר (פ' וארא עמוד כד) כי שם הוי"ה בקריאת אדנ"י גמטריא צ"א, אם תצרף למספר אברה"ם יצח"ק יעק"ב עולה קר"ע שט"ן שהוא ביטולו של שטן, עכ"ד.

וזה שאמר עבדים היינו, פי' עבדים בפועל ממש, לפרעה במצרים, שהיה מרכבה לכוחות הטומאה, ויוציאנו הוי"ה אלהינו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה, פי' על ידי גילוי שכינה הק', דהיינו שם הוי"ה ככתיבתו ושם אדנ"י כקריאתו, ונצטרף לזה זכות אברה"ם יצח"ק יעק"ב, ונתגלה שם הקדוש קר"ע שט"ן, ובזה נכנעו כוחות הטומאה של פרעה ומצרים. וזהו ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים, היינו בלא צירוף זכות האבות הקדושים, הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדי"ם היינו לפרעה במצרים, שגם אלמלי היינו יוצאים באחד מן הזמנים, עם כל זה בלא התעוררות שם הקדוש קר"ע שט"ן, היינו משועבדים לכחות הטומאה של פרעה ומצרים, שעדיין לא היו נכנעים כוחות הקליפות הטמאות והיו חוזרים ומשתלטים ח"ו על בני ישראל.

ועל זה ממשיך ואפילו כולנו חכמים כולנו נבונים כולנו זקנים כולנו יודעים את התורה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים, כי כתב החתם סופר (פ' במדבר עמוד יא) כי אותיות

התורה יש בו כ"ז אותיות עם מנצפ"ך, וכל אות כלול מכ"ז, ועולה מספרם כ"ז פעם כ"ז תשכ"ט כמו קר"ע שט"ן, עכ"ד. ומשום הכי סלקא דעתך אמינא שאם כולנו חכמים, הרי אפשר להכניע השטן ופרעה הרשע בכח התורה ואין צורך בזכות אבות, עם כל זה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים, כי באופן זה שהיתה היציאה בצירוף זכות אבות הקדושים עדיף יותר.



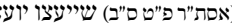
וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח.

ואפ"ל על פי מה שכתב באגרא דכלה (פ' עקב) לפרש מה שאמרו חז"ל (אסת"ר פ"ט ס"ב) שייעצו יועצי המן לו שיעשה עץ לתלות את מרדכי, כי חזרו על כל הצדדים, במים כבר נעשה להם נס ביציאתם ממצרים, באש נעשה נס לאברהם ולחנניה מישאל ועזריה, וכן על כל שאר הענינים, עי"ש. דקשה על זה וכי טפשים היו, הלא כל מי שיש לו מוח בקדקדו יבין וישכיל מי שיכולת בידו להציל ממים ואש וחרב וחנית, הוא יכול להציל מתליה. אך הנה כתבו רבותינו הקדושים צדיקי דורותינו בקבלה מבעלי רוח הקודש (עיין נועם אלימלך פ' בא) כאשר יצטרך אדם לאיזה ישועה כגון לרפואה ולהצלחה ולעבור במצילות ים מבלי מכשול, אזי יזכור במו פיו מעין אותן הנסים בכיוצא בזה שנעשו לצדיקי הדורות לרבים או ליחיד. והנה הם היו קליפות גדולות, והיו יודעים שנתחייבו אותו הדור והיה בידם מעט זכיות, רק ידעו שעל ידי ספורי הנסים בכיוצא בענין יושעו לעין כל אפילו בזולת זכיות, ועל כן ביררו דבר כזה שאי אפשר להם לספר מעין. ולכן התורה הקדושה המייעצת לישראל בחכמה צותה אותנו לספר ולזכור ביציאת מצרים, שהוא כלל כל הנסים, ואפילו יארע ח"ו דבר חדש, הכל היה נס דוגמתו ביציאת מצרים, ועל ידי זה יפלו אויביהם בהשמד וכלה לאין מרפא, עכ"ד.

ובזה כתב א"ז זללה"ה בעצי חיים (סו"פ בא) לפרש הכתוב והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם, היינו לעצמיכם, פי' היאך נוכל להמשיך לנו מאותן הנסים אשר נעשו לאבותינו בימים ההם גם על זמן הזה, ואמר הכתוב העצה לזה ואמרתם זבח פסח הוא לה' וגו', היינו במה שנאמר הנסים בפה, באותו זכירה תגרום גם היום להתעורר עלינו הנסים בכל דור ודור, עכ"ד.

ועל פי זה יש לפרש מאמרם ז"ל (פסחים לו.) לחם עוני, שעונין עליו דברים הרבה, ומפרש א"ז זללה"ה בייטב פנים (שם הגדול אות ז) שהוא מלשון הרמת קול בתפלה, כמאמר חז"ל (סוטה לג.) על ועונית ואמרת (דברים כו ה), ועניה לשון מענה לשון, עכ"ד. ולפי האמור הדרש והפשט כחדא אזלי, שעל ידי שעונין עליו דברים הרבה בסיפור יציאת מצרים, גורמין שיתעורר עליו הנסים להוושע כבימים ההם בזמן הזה, להיות עונין עליו מן השמים דברים הרבה להוושע בכל מיני ישועות. (עיין בדברינו תשפ"א)

וזהו וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח, כי על ידי הסיפור זוכה לישועה מן השמים בכל ענינים שהוא צריך. (ליל ב)



עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית.

וצ"ב וכי לא היו יודעים מעצמם שהאיר היום.

ויש לומר על פי הסיפור על ק"ז הישמח משה זללה"ה שהתפלל שיתנו לו מן השמים מדת היראה של התנאים ואמוראים, ענו לו שלא יוכל לסבול זה, ביקש לכה"פ על מדת היראה של הרמב"ם, ונתנו לו, ונשאר כאבן דומם בל יתנועע בשום אבר מרוב פחד, עד שביקש שיקחו ממנו מדריגה זו. (ועיין בייטב פנים אבני זכרון אות עב).

עוד זאת נקדים מה שכתב בנועם מגדים (פ' נצבים) ידוע לקדושים וטהורים בני עליה, בעת תגבורת היראה האמיתית באדם, פעמים ישנה בסכנה רבה להבטל ממציאות מחמת היראה, וה' אלהינו מרחם בעת ראותו לאדם בבחינה זו, שולח אהבה בלבו לכבות היראה, וישאר בחיים טובים ומתוקנים, עכ"ד.

והנה סגולת מצות אכילת מצה להמשיך מדת יראה, כמו שכתב באמרי נועם (הגדה אות ח) ה"א לחמ"א ענ"א, בגימטריא ירא"ה.

ולפי זה יש לומר שהתנאים בליל קדוש זה כאשר קיימו מצות אכילת מצה, נתגבר בהם מדת היראה עד שהיו ממש בסכנה להבטל ממציאות מרוב פחד, באו תלמידיהם ואמרו להם הגיע זמן קריאת שמע של שחרית, כי זאת העצה היעוצה לקרוא פרשה ראשונה בקריאת שמע של ואהבת את ה' אלהיך, ועל ידי זה יומשך עליהם מדת אהבה לכבות את היראה.

ברוך המקום ברוך הוא ברוך שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא. ויש להבין מה ענין קבלת התורה לכאן.

וי"ל על פי דברי כ"ק מרן דו"ז זללה"ה בדברי יואל (פ' מצורע עמוד תי) לפרש הפסוק (תהלים צד יב) אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו, ולכאורה קשה מאי מעליותא היא לאדם שהוא סובל יסורים הלא כתיב (ישעיה סג ט) בכל צרתם לו צר, ודרשו חז"ל (חגיגה טו:) בזמן שאדם מישראל בצער שכינה מה אומרת קלני מראשי, אמנם ביאור הענין הוא כי כשם שאפשר לצאת ידי חובת קרבן על ידי עסק התורה בפרשת קרבנות כדכתיב (הושע יד ג) ונשלמה פרים שפתינו, הכי נמי אם זוכה האדם אף אם נגזר עליו מלמעלה יסורים וצער יכול הוא לצאת ידי חובתו על ידי שלומד בתורה בפרשת נגעים ויסורים, ונחשב לו כאילו באו עליו יסורים בפועל. וזה שאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה, אימתי שבחו של אדם שהקב"ה מיסרו ביסורים, באופן שמתורתך תלמדנו, היינו שיוצא ידי חובתו ביסורים וצער על ידי לימוד התורה בענינים אלו ולא שיבואו עליו בפועל ממש, עכ"ד.

ובדרך זה יש ליישב קושית הקדמונים איך יצאו ממצרים קודם שנשלם הזמן, אך הענין, כי בני ישראל היו עוסקים בתורה בהלכות עבדים, וסוגיות הגמרא בפרק קמא במס' קידושין, וממילא נפקו ידי חובתם של גזירת ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, על ידי לימוד התורה דהוה כאילו נשתעבדו ונתענו בפועל, ויצאו משם בטרם שנשלם הזמן.

וזה שאמר ברוך המקום ברוך הוא ברוך שנתן תורה לעמו ישראל, שעל ידי זה נשלם גזירת שעבוד מצרים, ולא הוצרכו להשתעבד עוד בפועל ממש.

ברוך המקום ברוך הוא ברוך שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא. ויש להבין מה ענין קבלת התורה לכאן.

יתבאר בהקדם מה דאיתא בזוה"ק (נשא דף קכב.) ד' אותיות שם הוי"ה, י' מינה אתער יראה, ה' מינה אתער אהבה, ו' מינה אתער תורה, ה' מינה אתער מצות ומעשים טובים. הרי אות ו' רומז על התורה. ובזה יש לפרש מה שוכתב הרמ"א (יו"ד סי' רע"ג ס"ו) יש סופרים מדקדקים להתחיל ראש כל עמוד בספר תורה באות ו', וקורין אותו ווי העמודים, חוץ משישה עמודים שסימנם בי"ה שמ"ו. ולפי האמור יתפרש הטעם שמתחילין באות ו', כי אות ו' רומז על התורה.

ובמס' פסחים (דף קטו:) אמר שמואל, לחם עני (דברים טז ג), לחם שעונין עליו דברים הרבה. והנה הכתיב הוא לחם עני, רק דרשינן לחם עוני עם תוספות אות ו'.

ועל כן בהתחלת סיפור יציאת מצרים אומרים, ברוך שנתן תורה לעמו ישראל, ושורש התורה הוא באות ו' בשם הוי"ה ב"ה וכמאמר הזוהר ו' מינה אתער תורה, וכן שורש סיפור ביציאת מצרים על המצה הוא באות ו', דדרשינן לחם עוני עם תוספות אות ו'. (ליל ב)

רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם, לכם ולא לו, ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר. וצ"ב איזה כפירה יש בשאלה זו.

ויתבאר על פי מה דאיתא במסכת נזיר (דף כג.) אמר רבי יוחנן מאי דכתיב (הושע יד י) כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בה ופושעים יכשלו בה, משל לשני בני אדם שצלו פסחיהן אחד אכלו לשם מצוה עליו אמר הכתוב צדיקים ילכו בה, ואחד אכלו לשם אכילה גסה (פירש"י לשם תאוה) עליו הכתוב אומר ופושעים יכשלו בה, אמר ריש לקיש נהי דלא קעביד מצוה מן המובחר פסח מיהו קא אכיל, רשע קרית ליה. הרי דרבי יוחנן קראוהו רשע כיון שאינו מכוון לשם מצוה.

וזהו רשע מה הוא אומר מה העבוד"ה הזאת לכם, כי הרשע האוכל לתאות נפשו, מתמה ואומר מה העבוד"ה הזאת לכם, היינו למה עושין את הפסח לשם ה', ומה איכפת לכם לכוין בשביל הנאת עצמו, אמנם עיקר הסיבה שהרשע אינו מדקדק על הכוונה, בשביל שאינו מאמין בזה שהקב"ה יודע מחשבות בני אדם, וזהו ולפי שהוציא עצמו מן הכלל כפר בעיקר, שאין לו אמונה שלימה כי הוא יתברך שמו יודע הכל.

והנה כתבו הקדמונים (יפה תואר שמו"ר פט"ו ס"א) בטעם יציאת מצרים קודם הזמן, דקושי השעבוד השלים הזמן.

ולכאורה דבריהם תמוהין, שהרי הקב"ה אמר (בראשית טו יג) ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה בלי פירושים, ומהיכי תיתי לן כמה עיקר השעבוד, והיאך ניתן להבחין מהו גדר התוספות אשר בה תושלם הזמן. אמנם כתב באספקלריא המאירה (זוהר בשלח דף מב:) אהא דאיתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק מח) שבגלות מצרים נשתעבדו ביום ובלילה, דלא מסתבר שהיו משתעבדים אותם בפועל בין ביום ובין בלילה, שזה לא יתכן שהיו עובדים בלי הרף, שאז לא היה להם כח לעבוד ביום. אך הענין, כי המצריים היו חושבים כל הלילה באיזה אופן להכביד השעבוד, וביום היו מוציאים מחשבתם לפועל, והמצריים נדונו על המחשבה כמעשה (תנדב"א רבה פ"ז), ולכן נחשב כאילו שעבדו אותם לילה ויומם, ועל ידי זה נשלם הזמן, עכ"ד.

וזה שמסיים ואמר אילו היה שם לא היה נגאל, כי לפי מדתו שחסר לו אמונה זו שהקב"ה יודע מחשבות, לא היו מצרפין מחשבת המצרים להשלים הזמן, ועל כן לא היה נגאל.

ועל דרך זה יתפרש התשובה המבואר בתורה (שמות יב כז) ואמרתם זבח פסח הוא לה', דיש לומר דהיינו טעמא גופא דמצות קרבן פסח דוקא צריך להיות לשמה, מה שאין כן בשאר קרבנות, כי כן נם יציאת מצרים היתה מחמת המחשבה, שנחשב כאילו נשתעבדו בכפלים מכח מחשבת המצרים. וזהו ואמרתם זבח פסח הוא לה', פי' שאנו עושין קרבן פסח לשם ה' במחשבה זכה, וזה מטעם אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים, שנענשו המצרים בשביל המחשבה, הרי שהקב"ה דן על המחשבה, ועל כן צריך הקרבן פסח להיות במחשבה זכה.



רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם וכו' בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, לי ולא לו אילו היה שם לא היה נגאל. ויש להבין למה אילו היה שם לא היה נגאל.

ויש לומר על פי דברי רש"י (עה"ת) בפסוק בעבור זה עשה ה' לי, בעבור זה שאקיים מצותיו פסח מצה ומרור. ונודע (שמו"ר פ"ג פ"ד) שיצאו ממצרים בזכות שעתידין לקבל התורה. ומתאמרא משמיה דהרה"ק רבי מנחם מענדל מרימנוב זי"ע (הובא בזרע קודש לשבועות) שאפשר כי בשעת מתן תורה בסיני, לא שמעו ישראל מפי הקב"ה רק אות אל"ף של תיבת אנכי בניקוד קמ"ץ, בסוד הפסוק (תהלים סב יב) אחת דבר אלהים, עכד"ק. והנה אל"ף בגימטריא ק"א, וכן הראשי תיבות של ע'ל א'כילת מ'צה וגם ע'ל א'כילת מ'רור עולה ק"א, רמז שבזכות קיום מצות אכילת מצה ומרור בהיותם במצרים, וברכו בתחלה ע'ל א'כילת מ'צה וגם ע'ל א'כילת מ'רור, נתקדש גופם וזכו לשמוע אות אל"ף של אנכי היוצא מפי הקב"ה בשעת מתן תורה.

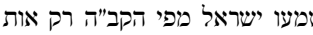
ובכן הרשע המהסס לקיים מצות הלילה הזה, והוא שואל מה העבודה הזאת לכם, כי אינו רוצה לאכול מצה ומרור, אומרים לו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, היינו בשביל שקיימתי במצרים מצות אכילת מצה ומרור זכיתי לגאולה על שם קבלת התורה דלעתיד, אילו היה שם לא היה נגאל, כי מאחר שאינו מקיים מצות אכילת מצה ומרור, לא היה ראוי לשמוע תורה מפי הגבורה, ושוב לא היה ראוי להגאל. (לילב)

אוחזין הכוס ואומרים והיא שעמדה לאבותינו ולנו. ויש לומר על פי הגמרא במס' נדרים (דף לב.) בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו, שנאמר (בראשית כו יח) עקב אשר שמע אברהם בקולי, ופירש הר"ן כמנין עק"ב שמע, ואברהם חי קע"ה, נמצא שבן שלש הכיר את בוראו.

והנה כו"ס בגימטריא פ"ו, שני פעמים כו"ס הוא קע"ב. ועל כן אוחזין כוס שני ואומרים והיא שעמדה לאבותינו ולנו, לרמז כי זכותו של אברהם אבינו שהכיר את בוראו קע"ב שנה של ימי חייו, עמדה לאבותינו ולנו.

אוחזין הכוס ואומרים והיא שעמדה לאבותינו ולנו. ויש לומר על פי הגמרא במס' נדרים (דף לב.) בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו, שנאמר (בראשית כו יח) עקב אשר שמע אברהם בקולי, ופירש הר"ן כמנין עק"ב שמע, ואברהם חי קע"ה, נמצא שבן שלש הכיר את בוראו.

והנה כו"ס בגימטריא פ"ו, שני פעמים כו"ס הוא קע"ב. ועל כן אוחזין כוס שני ואומרים והיא שעמדה לאבותינו ולנו, לרמז כי זכותו של אברהם אבינו שהכיר את בוראו קע"ב שנה של ימי חייו, עמדה לאבותינו ולנו.



אוחזין הכוס ואומרים והיא שעמדה לאבותינו ולנו. יש לפרש בהקדם מה שכתב בערוגת הבשם (פ' תשא) בשם האריז"ל (זוהר הרקיע בלק דף קצה: והובא בסידור האר"י כוונת ליל שבת) בסוד ברכת הבנים, כשמשים ידו על ראש המתברך יכוין כי ראשי תיבות ג'ודל א'צבע א'מה ק'מיצה ז'רת הן גימטריא יב"ק, כי המתברך מהיד על גב ראש מתברך בג' שמות אהי"ה הוי"ה אדנ"י גימטריא יב"ק (רע"מ פינחס דף ריז.), עכ"ד. וכזה יש לומר כי כאשר אוחזין את הכוס של מצוה עם חמש אצבעות, מתעורר שם הקדוש יב"ק הנרמז בה' אצבעות.

וכתב באוהב ישראל (פ' ראה) מספר שם הקדוש יב"ק הוא מנין שני שמות הקדושים הוי"ה אלהי"ם, שהם בסוד המתקת הדינים כנודע (שער רוה"ק תיקון טו), גם השם הקדוש יב"ק עולה מספר ג' שמות הקדושים אהי"ה הוי"ה אדנ"י, שהם שרשי מקוריים לכל הברכות והטובות, עכ"ד.

והנה כתב בזרע קודש (לפסח) ואתא חוטרא, חוטר"א גימטריא רכ"ד והיינו ב"פ יב"ק, ובאלו השמות הכה לכלבא, היינו הכנעת הקליפות, עכ"ד.

ומעתה יש לומר כי באחיזת כוס ראשון עם ה' אצבעות, מתעורר יב"ק פעם א', ובאחיזת כוס שני עם ה' אצבעות מתעורר יב"ק פעם ב', הרי ב' פעמים יב"ק ומתעורר המתקת הדינים ברחמים, וגם מתעורר שורש לכל הברכות והטובות, וזהו והיא שעמדה לאבותינו ולנו, שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו, והקב"ה מצילנו מידם, כי לנגדם נתעורר שם הקדוש יב"ק ואתא חוטרא והכה לכלבא, ונכנעו כל הקליפות, וגם נשפעו כל הברכות והטובות. (ליל ב)

רבי אליעזר אומר מנין שכל מכה ומכה שהביא הקב"ה על המצרים במצרים היתה של ארבע מכות וכו', רבי עקיבא אומר מנין שכל מכה ומכה שהביא הקב"ה על המצרים במצרים היתה של חמש מכות וכו'. ותמוה מהו ענין המחלוקת.

ויש לומר על פי מה שכתב רשז"ל (במדבר כ טו) עה"פ וירעו לנו מצרים ולאבותינו, מכאן שהאבות מצטערים בקבר כשפורענות באה על ישראל. ולפי זה יש לומר דרבי אליעזר ורבי עקיבא סוברים שנענשו המצרים גם על מה שנצטערו האבות בקבר, ולכן מוסיפין עוד ארבע וחמש מכות לכל מכה ומכה. (ליל ב)

והגיענו הלילה הזה לאכול בו מצה ומרור, כן ה' אלקינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתינו לשלום. ודקדק כ"ק מרן דו"ז זללה"ה בהגדת דברי יואל, מהו המועדים ורגלים אחרים.

ויש לומר בפשטות דקאי גם על זמן הזה, כי כל איש ואיש משים אל לבו, האומנם קיימתי מצות הלילה וערכתי את הסדר, אבל הכי זה כדבעי למהוי, ודאי היה ראוי שיהיה יותר ויותר, על זה אנו מתפללים להקב"ה, יגיענו למועדים ולרגלים אחרים, שלשנה הבאה יהיה הסדר שונה לטיבותא מהסדר הזה, בבחינה יותר גבוה ונשגבה. (ליל ב)

פותחין הדלת לכבוד אליהו זכור לטוב אחר כוס שלישי. ויש לומר על פי מה שכתב המהר"ל (גבורות ה' פרק ס) ארבע כוסות נגד ארבע אמהות, נמצא כוס שלישי הוא נגד רחל. והנה רחל אמינו זכתה להבטחה על הגאולה, וכדכתיב (ירמיה לא יד) כה אמר ה' קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה וגו', כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה וגו' ושבו בנים לגבולם. ולכן אחר שתיית כוס שלישי שהוא נגד רחל אנו מבקשים שפוך חמתך על הגוים, ופותחין הדלת לכבוד אליהו הנביא זכור לטוב, שאנו מחכים עליו שיבא ויבשרינו על הגאולה שלימה במהרה בימינו. (ליל ב)

פותחין הדלת לכבוד אליהו זכור לטוב לפני אמירת הלל על כוס רביעי. ואפשר לומר בהקדם מה שכתב בבינה לעתים (דרוש מב) הנה קי"ל (כתובות נא.) שהבעל חייב לפדות את אשתו, שתקנו פדיונה תחת פירות. ואם כן בדין הוא שהקב"ה יבא ויגאלינו כדין איש לאשתו כביכול, אבל באמת קי"ל פעם אחת הוא פודה ולא שתי פעמים, ועל כן צריך לומר שהגאולה העתידה אינו אלא מכח חסדי ה', כיון שכבר גאלנו פעם אחת ממצרים, עכ"ד.

אכן כתב א"ז זללה"ה בייטב לב (פ' בא עמוד עא) דלא ניחא למאריהו דנימא הכי שכל הגאולה העתידה אינו אלא

מצד החסד, כי באמת דין גמור הוא לגאלינו גאולה שלימה כדין בעל, ואף שאינו מחוייב לפדות כי אם פעם אחד, הכא שאני, כי בשעה שהוציאנו ממצרים, לא היתה כנסת ישראל נשאת לבעל כביכול, כי היה קודם מתן תורה שאז כפה עליהם הר כגיגית כדין חופה, ואז היה הנישואין, ומה שהוציאנו ממצרים לא היה אלא מכח חסד חנם, אבל משעת מתן תורה ואילך יש לנו דין אשה על בעלה, ומאז מחוייב לגאלינו בדין, והיינו דכתיב (תהלים קיז ב) כי גבר עלינו חסדו בגלות מצרים, אבל עתה ואמת ה' לעולם, אמת דייקא דהיינו דין, עכ"ד.

אמנם העיר בספר קרן ישועה (סיון מאמר ב אות ב) איך נתקדשו בני ישראל להקב"ה במתן תורה, הרי קי"ל (קידושין סה.) המקדש בלא עדים אף על פי ששניהם מודים אין חוששין לקידושיו, וכאן במעמד הנכבד בעת שקידש השי"ת את ישראל עם קרובו לא היו עדים בדבר, כי שמים וארץ נוגעין בעדותן הן כמבואר בגמרא (עבודה זרה ג.), ואם כן אף שהודו בני ישראל לא מהני החופה וקידושין. והתירוץ על פי המבואר שם בגמרא (קידושין סה:) אף דבכל דוכתא הודאת בעל דין כמאה עדים דמי, הכא לא הוי קידושין משום דהוי חב לאחרינא בקרובותיהן ולכן אינם נאמנים לחוב לאחרים. ואם כן כאן שהבורא ית"ש דוגמת החתן הוא יחיד בעולמו, מה חב לאחרים שיק כאן, על כן אם אנו בני ישראל מודים בדבר שפיר מועיל אף בלא עדים, עכ"ד.

ויש לפרש בזה המסורה שני פעמים לכן, לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים וגו', ואידך לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום. ולדרכינו הכוונה, לכן אמור לבני ישראל אני ה', שהקב"ה הוא מלך יחיד, ועל כן והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים קודם מתן תורה שהוא מצד החסד, ואחר כך ולקחת"י אתכם לי לעם, רומז לקידושין, דגמר בלשון קיחה קיחה (קידושין ב.), שזה יהיה בשעת מתן תורה שיתקדשו ישראל להקב"ה, ועל ידי זה יהיה חיוב פרקונה. וזאת תורת המסורה, לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום, וביאר בתרגום יונתן, ואעבדיניה מלאך קיים וייחי לעלמא למבשרא גאולתא בסוף יומיא, מכח חיוב פרקונה, כיון שהקב"ה הוא מלך יחיד וחייב לפדות את בני ישראל.

והנה ארבעה כוסות הוא נגד ארבעה לשונות של גאולה, והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי, ועל כן כשמוזגין כוס רביעי שהוא נגד ולקחתי שהוא לשון קידושין, אשר מכח זה יש חיוב פרקונה, פותחין הדלת לכבוד אליהו שיבשר בשורת הגאולה, שנזכה לזה במהרה בימינו.

ואתא מיא וכבה לנורא. יתבאר על פי מה שכתב בחן טוב (פ' תצוה) בביאור הגמרא (שבת פח:) שמלאכי השרת בקשו שתנתן להם התורה ולא לישראל, השיב להם משה רבינו כלום יצר הרע יש ביניכם, מיד הודו לו להקב"ה. הכוונה, כי יותר מתרבה כבוד שמים אם העובד לה' הוא בעל גשם, ולכן ניתנה תורה דוקא לבני אדם שהם בעלי גשם ולא להמלאכים, כי המלאכים הם כולם מלאים שכל וכח הרוחני, ולא תתרבה כל כך כבוד שמים בעבודתם כמו בעבודת בני אדם, עכ"ד.

ובזה כתב א"ז זללה"ה בעצי חיים (לשבה"ג אות כ) לבאר הא דקי"ל (פסחים לה.) דברים הבאים לידי חימוץ אדם יוצא בהן ידי חובתו במצה, יצאו אלו שאין באין לידי חימוץ אינו יוצא בהן ידי חובתו במצה. ולכאורה הסברא נותנת להיפך, דאם אין שייך בו משום חמץ יותר מסתבר וראוי לקיים בו המצוה, דהא בודאי אין בו משום חמץ משהו כלל והוא שמור למצה. אך יש לומר כי בעבור אותו המין עלול להיות חמץ, על כן בזה דייקא אם נשמור אותו שלא יהיה חמץ, הוא חידוש וקדוש הוא לקיים מצות הקב"ה, אבל מה שאינו בכל תאכל חמץ, שאינו בא לכלל חימוץ, אינו חידוש שלא נתחמץ, ולכן אינו מקיים בזה המצוה של מצה, עכ"ד. (וכן כתב בנועם מגדים פ' שמיני ד"ה ואמינא אנא).

והנה מצה נילושה מקמח עם מים הנשאבת ממעיינות ונהרות, ואינו יוצא ידי חובתו במצה עשירה שנילושה במי פירות, והטעם שמי פירות אינו מחמיץ והוה דבר שאינו בא לידי חימוץ. ולכאורה היה ראוי יותר שתהיה המצה נילושה במי פירות, שהיא רחוקה יותר מן החימוץ, כיון שאי אפשר לה לבא לידי חמץ, אלא מאי כיון שאינו יוצא ידי חובתו רק במצה פשוטה הנילושה במים שלנו דוקא, מכלל שזה רצונו יתברך שתהיה המצה ממין שאפשר לבא לידי חימוץ, כי בזה יש חידוש יותר אם הוא משומר מן החמץ.

וזהו ואתא מיא, היינו המים שנותנין לתוך המצה, והוא מים שלנו הנשאבת ממעיינות ונהרות, ולא מי פירות, מפני שזה חידוש יותר, וכבה לנורא, כי בזה נסתר טענת מלאכי אש שרצו לקבל התורה, אך לפי האמור נסתר טענתם, שיש יותר נחת רוח להקב"ה בעבודת בני אדם, שבזה חידוש יותר, כי יותר מתרבה כבוד שמים על ידי עבודת בעל גשם. (ליל ב)

נמסר לנו ע"י ועד להוצאת ספרי כ"ק מרן רבינו שליט"א ותשוח"ח להם

חלק
מהוצאות הגליון

נתנדב לעילוי נשמת

הרה"ח ר' **זאב**
ב"ר יחזקאל הלוי ז"ל

הרה"ח ר' **יצחק מרדכי חיים**
ב"ר אברהם שלמה ז"ל

הרה"ח ר' **אברהם**
ב"ר יוסף יהודה ז"ל

הרה"ח ר' **בנימין**
ב"ר אלכסנדר משה ז"ל

האה"ח מרת **אסתר שרה**
ב"ר אשר זעליג ע"ה

האה"ח מרת **ליבא מטל**
ב"ר יוסף דוד ע"ה

האה"ח מרת **פעסיל**
ב"ר חיים ע"ה

מדור

שביעי של פסח

א דבש תמרים

ב פרפראות לחכמה

ג שבח"י רמב"ן



אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר אשירה לה' כי גאה גאה סוס ורוכבו רמה בים. ויובן לפי משי"כ בשמ"י לבאר המדרש והנה מצרים נוסע אחריהם זה שר של מצרים זש"ה יונתי בחגוי הסלע וכו' השמיענו את קולך, דהנה כתב בשלה"ק על מה שאמרה רחל ליעקב הבה לי בנים שחשבה כי השי"ת מנע ממנה פרי בטן מפני שמתאוה לתפילתן של צדיקים, והשיב לה יעקב שזה הוא דווקא באי"י שהוא תחת יד הקב"ה בעצמו אבל בחו"ל הניתן תחת שרי מעלה אין הקב"ה מייסר את הצדיק מפני שחושק לתפילתו שמא יפסיקוהו עוברי דרכים אלו שרים החיצונים ולא תגיע תפילתו למעלה, וי"ש לה יעקב התחת אלוקים אנכי, פי' וכי אני באי"י הניתן תחת יד הקב"ה בעצמו, וזהו והנה מצרים נוסע אחריהם הינו שרו של מצרים נוסע אחריהם שהפילו הי' לארץ והוסר ממשלתו אז ממילא השמעוני את קולך בתפילה, ולא יעכבו אותו שרים החיצונים, ע"כ, והנה מבואר במדרש שהשר היה נדמה לפרעה כמין סוסים שהיא תוקף מרכבה טמאה, והיינו אשירה לה' אף שהוא בחו"ל והשירה הוא דבר יקר ויש לחוש כנ"ל, מ"מ כי גאה גאה, דהיינו כתרגומו שהשפיל הסטי"א, סוי"ם ורוכבו דייקא רמה בים, ואז השי"ת הוא המנהיג ולכך אשירה לה' בעצמו.

(ישמח משה)

☆

אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת ויאמרו לאמר אשירה לה'. וצי"ב מה שכפל ויאמרו לאמר, ואפי"ל בו רמז מה ששמעתי מפי מוזלה"ה שהגה"ק הר"ר שמעלקא זללה"ה כשהיה עומד בתפלה בשבתות ויו"ט בפרט בימים נוראים בעת העבודה כשאמר וכך היה מונה אמר או"א וכדומה היה מכוון הכוונות והסודות בין תיבה לתיבה ואז היה מאריך ומנגן ניגונים חדשים פלאי פלאים אשר לא שמע אותן ולא שמעו אוזן אדם מעולם והוא לא ידע כלל מה הוא מנגן ואיזה ניגון מנגן כי היה משוטט במחשבתו דבוק בעולם העליון והקול יוצא מפיו בניגונים נפלאים וערבים לשומעיהן ומקבליהן חכו ממתקים וכולו מחמדים, עכ"ד, והמשכיל יבין אשר אין זה כי"א מתת אלקים, וזה יתכן להעמים הכי בקרא אז ישיר משה ובני ישראל, אכן אותה השירה לא על ידם היתה, כי ויאמרו לאמר שנתכוונו רק לאמר באמירה שהיה בלב כמבואר ברמב"ן בכוונותיו וסודותיו, אשירה לה' ומאת ה' היתה זאת כי אשירה בשיר וניגון לא בכוונה מאתו כי"א הוא לה', כלומר של ה'.

(ויטב פנים)

☆

אז ישיר משה. ובמדרש ההי"ד שחורה אני ונאוה, וילי"פ עפי"מ שפי' רשי"ז"ל אז ישיר משה עלה בלבו שישיר דלכאורה מאי קמ"ל בזה, אכן י"ל שכבר נודע דברי הרמב"ם שהבחירה והידיעה סותרין אהדדי שהרי הקב"ה יודע כל מה שיהיה מקודם לכן אם יהיה צדיק או רשע, עי"ש, אך כבר הרעישו הקדמונים עפ"י משל שאי אפשר בשום דבר להיות צבוע בשני צבעונים כמו שחור ואדום זה על גבי זה, ויהיו נראים שניהם ביחד, ואצל הבוי"ת הוא כל יכול, וז"ש אז ישיר ופרש"י עלה בלבו שישיר, א"כ בוודאי הוא רצון השי"ת וכיון שהשי"ת ידע מראש בטלה הבחירה, על כן אמרה תורה ויאמרו לאמר ר"ל שהוצרכו לאמר שיאמרו שירה וא"כ נשמע שהבחירה חפשית היה בידם לאמר או לא, אך קשה האיך יתכן בי הפכים, ע"ז אמר המדרש שחורה אני ונאוה שהם בי הפכים לרמז שהבוי"ת כל יכול.

(קדושת יו"ט)

☆

אשירה לה' כי גאה גאה וכו' זה אלי ואנוהו ופרש"י כי גאה גאה על כל השירות וכל מה שאקלם בו עוד יש תוספת, זה אלי ואנוהו בכבודו נגלה עליהן והיי מראין אותו באצבע, וילי"פ בהקדם דברי הישמח משה שהקשה איך אנו משבחין ומפארין ומהללין בהרבה שבחות וקילוסין וכי מסיימתו לכולא שבחי דמרך, ותי עפי"ד המדרש ואף שבחו של הקב"ה אומרים מקצתו בפניו וא"כ שיטת המדרש דלא כדעת ר' חנינא שהוא אמר וכי מסיימתו לכולא שבחי דמרך, ומבואר דמותר להלל ולקלס את השי"ת בהרבה שבחים משום דאומרים רק מקצת שבחו בפניו, ולפי"ז אם לא היה השראת השכינה לא היה מותר להלל ולקלס משום דלא הוי בפניו ושיך שוב לומר וכי סיימתינהו, וזהו ביאור הכתוב אשירה לה' כי גאה גאה וכפרש"י על כל השירות והקילוסין עוד יש תוספת, וא"כ האיך נשיר לה' לשבחו הא שיך למימר וכי סיימתינהו, ועל כן אמרו כולם זה

אלי בכבודו נגלה עליהם והיה מראין אותו באצבע הרי שהיה עליהם השראת השכינה, ולכן מותר לשיר בשבחים וקילוסים דהוי מקצת שבחו בפניו.

(עצי חיים)

☆

ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו, ובמד"ר איתא ההי"ד והיה טרם יקראו ואני אענה, וצ"ב, ויבואר בהקדם משי"כ בבני יששכר לפרש מאמרינו בתפילת שחרית עזרת אבותינו אתה הוא מעולם מגן ומושיע להם ולבניהם אחריהם בכל דור ודור, דהנה החילוק שבין עזרה לישועה, שלשון עזר יוצדק על העזרה בלי בקשה מקודם, ולשון ישועה הוא אחרי הבקשה, כמ"ש צעקה הנערה המאורסה ואין מושיע לה, והנה אבותינו שהיו צדיקים גדולים הנה היתה עזרתם גם בטרם התפללו, אבל בניהם אחריהם עכ"פ אחר התפילה יש לנו ישועה, וזהו עזרי"ת אבותינ"ו אתה הוא מעולם טרם יקראו, מגן ומושיע להם ולבניהם, שלבניהם לא הייתי אלא בבחי' מושיע עוד הם מדברים ואני אשמע, עכ"ד, והאריך בקדושת יו"ט דאנן יתמי דיתמי תש כוחינו עד שאין בנו התגברות כדי להתפלל ולהתחנן ומההכרח הוא שהשי"ת יפן ברחמים עלינו בבחינת אבותינו טרם שנקרא יענו, עי"ש, וידוע שמישועתן של צדיקים נעשה צינור לכל הדורות מעץ ישועה זו כשיצטרכו, ובזה יבואר ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי ואף שהשי"ת מתאוה לתפלתן של צדיקים, אבל בשביל תקנת דורות הבאים שיחסר להם כח התפלה, עי"כ מנעו מתפילתו כדי שיוושעו בבחינת עזרה בלי בקשה וכח זה יושפע לדורות הבאים בזכותו, ועי"כ הסמיך המדרש הכתוב והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע וזה תליא במדריגתן של ישראל, ואם יגיע זמן שיצטרכו להתפלל ויחסר להם כח התפלה לכן מנעו השי"ת מתפילתו להמשיך ישועה לדורות תמיד בכל מצב.

(דברי יואל)

☆

במדרש איתא בזכות יעקב אני קורע להם את הים וכו'. ונראה לפי מה דאיתא במדרש שכאשר הלך משה לקרוע את הים לא קיבל עליו הים לחקרע, אמר לו אני גדול ממך, שאני נבראתי בשלישי ואתה נבראת בשישי, הרי לן שטענת הים היתה שהראשון ראשון חשוב ביותר, ולכן לא רצה להקרע בפני משה המאוחר ממנו, אמנם אצל יעקב אבינו מצינו דאדרבה האחרון אחרון חביב כמ"ש וישם את השפחות ואת ילדיהם ראשונה ואת לאה וילדיה אחרונים ואת רחל ואת יוסף אחרונים, ופרשי"י אחרון אחרון חביב, וזהו שדרש במדרש בזכות יעקב אני קורע להם את הים, כי מיעקב אבינו מוכח דאחרון אחרון חביב ואם כן הרי משה רבינו חשוב יותר מן הנהם וצריך הים להבקע לפניו.

(ברך משה)

☆

אז ישיר משה. ופרשי"י אז כשראה הנס עלה בלבו שישיר וכו' כל מה שאקלם עוד יש בו תוספות. ויובן בהקדם דברי הייטי"ל לפרש כוונת המאמר צדיקים אומרים מעט ועושים הרבה, שכאשר עם לבבו כן יאמר בפיו אלא בשעת אמירה אין רצונו משיג עשות יותר ממאמרו, אך בשעת המעשה כיון שעושה המעט שאמר שוב מצוה גוררת מצוה כי נזדכך גופו ונפשו עד שהוא משיג עשות יותר ממאמרו, עי"כ עושה הרבה מכח עשות המעט מקודם, ובזה יובן דברי רשזי"ל אז ישיר משה אז כשראה הנס עלה בלבו שישיר, לא כתב שר בלשון עבר, אלא ישיר בלשון עתיד, והיינו שעי"י שהתחיל לשיר והם אמרו רק כפי שהשיגו, ומכח אמירת השירה להי נזדככו גופם להשיג עוד והתחיל לשיר עוד מכח המעט שמקודם, וזי"ש אז כשראה הנס עלה בלבו שישיר לפי השגתו, אבל מכח השירה הזאת אשירה להי כל מה שאקלם עוד יש בו תוספות השגה שיוכל לקלם יותר ממה שעלה בדעתו מקודם.

*

הי' ילחם לכם ואתם תחרישון ובמדרש איתא ואתם תחרישון מלומר שירה, ויש להבין הענין מדוע לא היו בני ישראל יכולים לומר אז שירה רק אחי"כ נשתנה הענין ואמרו שירה. ונראה עפי"י דברי דוי"ז וללה"ה בחידושי תורה לפסח בהא דאיתא במכילתא וירא ישראל את מצרים מת, מתים לא נאמר אלא מת, מתים ולא מתים, כענין שנאמר ויהי בצאת נפשה כי מתה וכי מתה היתה אלא מתה ולא מתה, עי"כ, ולכאורי למה עשה הי ככה נס שיהיי המצרי חי כשנפלט מן הים ולא עושה הקב"ה ניסא למגנא, וי"ל משום דהמצריים היו מקשטין את סוסיהם ומרכבותיהם באבנים טובות ומרגליות וכל כליהם היו של ע"ז, וישראל א"א לבטל ע"ז של עכו"ם ולכן מן הצורך שיהיו המצריים חיים עדיין ויבטלו הם את הע"ז ויוכלו להנות מנכסיהם ע"כ. והנה כתב רשזי"ל עה"פ וכצאתי מן העיר אפרוש את כפי, אבל בתוך העיר לא התפלל לפי שהיתה מלאה גילולים, ומעתה מובן על נכון דברי המדרש ואתם תחרישון מלומר שירה דלא יכלו לומר שירה שהרי אז עדיין היו כל רכושם של המצריים גלולים וע"ז אבל אחי"כ בעת וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים שביטלו המצריים את העבודה זרה שלהם אז ישיר משה ובני ישראל שאז כבר היו יכולים לומר שירה.

(כ"ק מרן רבינו הגה"ק שליט"א)

פרפראות לחכמה

מאמרים נחמדים, ע"ד דרוש מיוסדים, כפתור ופרח משוקדים

ואתה הרם את מטך ונטה את ידך על הים ובקעהו איתא בספרי קבלה שלקרוע את הים צריכים לכוון שם צ"א (שהוא השם של ר"ת פיתח א"ת י"דיך) ואפ"ל דמרומז ג"כ כאן בפסוק, דהנה ה' אמר למשה הרם את מטך דהיינו קח האותיות מעל "מטך" דהיינו נ' י' ל' (90) ונטה את ידך פי' קח אותיות מתחת האותיות של "ידך" דהיינו ט' ג' י' (22) על הים פי' קח האותיות מעל "ים" (כי האות ה' בים הוא רק הספה) דהיינו כ' נ' (70) וביחד תמצא קפ"ב (182) ובקעהו פי' תחלקנו לשניים נמצא במדוייק צ"א (91) והוא השם צ"א המרומז כאן, ונפלא הוא.

(הרה"ק ר' שמשון אוסטראפאליע זי"ע)

והמים להם חמה. איתא בילקו"ש (שמות י"ד רל"ד) והמים להם חומה שירד ס"מ ואמר לפניו רבש"ע לא עבדו ישראל ע"ז במצרים ואתה עושה להם ניסים, וקשה למה לא קטרג מיד בשעה שעבדו ע"ז ולמה המתין עד שהקב"ה רצה לעשות להם ניסים, ויל"ל ע"פ מה דאיתא במדרש (איכה ה' תתר"ח) רבנן אמרי משל למלך שכעס על מטרונא וכתב לה גט ועמד וחטפה ממנה וכל זמן שהיתה מבקשת להנשא לאחד היה אומר לה היכן גיטך וכל זמן שהיתה מבקשת מזונות אומר לה כבר גרשתיך, כך כל זמן שישראל מבקשים לעבוד ע"ז היה אומר להם הקב"ה איה ספר כריתות, וכל זמן שהקב"ה מבקש לעשות להם ניסים אמר להם כבר גרשתי אתכם, ומשו"ה על ע"ז לחוד לא קטרג כי אולי יש להם גט מהקב"ה ואז הם גרושים אבל עכשיו שהקב"ה רוצה לעשות להם ניסים אז יש לו לס"מ טענה ממנ"פ אם יש להם גט אז ממילא אינם ראויים שיעשו להם ניסים ואם אין להם גט אז אין להם שום תירוץ על זה שעבדו ע"ז.

(ראש יוסף)

ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים והמים להם חמה מימינם ומשמאלם. וכתב בעל הטורים חמה כתיב, חסר, רמז על אמרם ז"ל (סנהדרין קג:) שהקב"ה נתמלא חימה על פסל מיכה שעבר עמהם בים, אולם יש לתמוה למה רמז דבר זה דווקא כאן, והלא גם לעיל כתוב "ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה והמים להם חומה מימינם ומשמאלם", ושם כתיב חומה מלא, ונראה כי ידוע שפסל מיכה היה אצל שבט דן שהלך באחרונה והיה ה"מאסף לכל המחנות", נמצא שכאשר תחילת מחנה ישראל היה בתוך הים, עדיין ה' פסל מיכה שבמחנה דן ביבשה, ובמצב זה תחילת כניסתם לים מדובר בפסוק דלעיל, שנאמר "ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה", קודם ים ואח"כ יבשה, כי ראש מחנה בני ישראל כבר היו בתוך הים, ואילו קצה המחנה היו עדיין ביבשה, ולכן לא נרמז שם החימה שהרי פסל מיכה עדיין לא היה בין גזרי ים סוף, אולם עתה בפסוק שלפנינו, אחר טביעת המצריים "ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים", קודם יבשה ואח"כ ים, שהרי תחילת המחנה כבר היו ביבשה, ורק סופו מחנה שט דן היה עדיין בתוך הים, לכך נאמר "חימה" לרמז על החימה שנתמלא עליהם על פסל מיכה שעבר עמהם בים.

(קול אליהו)

ויראו ישראל את היד הגדולה וכו' ויאמינו בה' ובמשה עבדו. וי"ל ע"פ דברי הגמרא (סוטה י"ב:) ותשלח את אמתה ותקחה ר' יהודה ור' נחמיה חד אמר ידה וחד אמר שפחתה וכו' ולמאן דאמר ידה ליכתוב ידה הא קא משמע לן דאישתרבב אישתרבובי, וז"ש "ויראו ישראל את היד הגדולה" של בת פרעה אשר עשה ה' במצרים" את הכח הגדול בכדי להציל את משה לכן "ויאמינו בה' ובמשה עבדו".

(לב אריה)

ויראו ישראל את מצרים מת וכו'. וקשה מפני מה הדגיש הכתוב ואמר "אשר עשה ה' במצרים", הרי זה דבר ידוע שה' עשה ולא אחר, וי"ל דהנה לכאורה יקשה דהרי אמרו חז"ל כדי רשעתו, משום רשעה אחת אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות, וא"כ איך לקו המצרים בגופם ובממונם, אלא י"ל שהדין של אי אתה מחייבו משום שתי רשעיות שייך רק בבי"ד של מטה ולא בבי"ד של מעלה, וז"ש ויראו ישראל את מצרים מת על שפת הים, דהיינו שלקו בגופם ובממונם כמו שאחז"ל דמשו"ה פלטה הים את מצרים כדי שיוכלו ישראל לקבל מהם ביזת הים, ולכן הדגישה התורה וחזר ואמר ויראו ישראל את היד הגדולה "אשר עשה ד' במצרים" שמה שלקו בגופם ובממונם היה משום שד' עשה זאת ובי"ד של מעלה יכול לחייב משום שתי רשעיות.

(שלל רב)

ויירא העם את ד' ויאמינו בד' וגו' אז ישיר. ונראה עפי"מ דאיתא בילק"ש (יחזקאל ל"ז שע"ז) מתים שהחיה יחזקאל עמדו על רגליהם ואמרו שירה ומתו ומה שירה אמרו "ד' ממית ומחיה", ויש לפרש דהנה לכאורה קשה דהמתים שהחיה יחזקאל הרי נהרגו בפלשתים בגלל שיצאו ממצרים קודם הזמן ואותו מקום היה בחו"ל וקי"ל שאין אומרים שירה על נס שבחו"ל והטעם משום שנס הנעשה בחו"ל הוא ע"י מלאך ואין ראוי לומר ע"ז שירה לכן אמרו "ד' ממית ומחיה" כי המפתח של תחיית המתים היא בידי הקב"ה בעצמו ממילא אפשר לומר שירה אפי' בחו"ל, וזשה"כ ויראו ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים, שהכל נעשה ע"י ד' בכבודו ובעצמו לפיכך "אז ישיר" יש לומר שירה אפי' שהיו בחו"ל.

(עדות ביהוסף)

שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצֶרֶת לַה' אֱלֹקֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה: (דברים פרק טז פסוק ח)

... והוסיף 'וביום השביעי עצרת'. וטעמו שמת ימים תאכל מצות והשביעי עוד עליהם עצרת. והטעם, שיהיו עוד נעצרים לפניו לאכול המצות. וכעבור שאמר 'עצרת' היא, ויהיה במשמע להיות נעצר על אכילת מצות בלבד כימים אשר לפניו, הוצרך להזהיר שלא תעשה מלאכה[א].

מעשה חש"ב

א

רש"י מפרש (באופן א) 'וביום השביעי עצרת וגו'', היינו עצירת מלאכה. אמנם רבינו מפרש כוונת הכתוב 'ששת ימים תאכל מצות, וביום השביעי עצרת', שגם ביום השביעי עדיין נעצרים לפניו באכילת מצות.
ואפשר לומר דרש"י לשיטתו ורבינו לשיטתו. בהקדם דברי החת"ס (שם) המבאר דברי רבינו מאי טעמא נעשה שביעי של פסח טפל לענין אכילת מצה להששה ימים, ומהיכי תיתי לחלק ביניהם.

ותירץ שיש ב' טעמים לאכילת מצה: **א)** שהרי הוא לחם עוני, ומזכיר העינוי שבמצרים. **ב)** מטעם חפזון כי גורשו ולא הספיק בצקם להחמיץ.

והנה בכל ששת הימים המה נמשכו אחר תחילת הגירושין שגורשו ממצרים, משא"כ יום השביעי נהפוך הוא שהמצרים רדפו אחריהם ורצו להחזירם למצרים, ונתבטל טעם החפזון. ומ"מ יש זכר לעוני ועינוי. ויען כי שביתה ממלאכה היא זכר לחירות מעבדות במצרים, ומצה בשביעי היא רק זכר לעבודה ולא לחירות, ע"כ הוה כתרתי דסתרי אהדדי, ע"כ אמר עצרת למצה, ואפ"ה לא תעשה מלאכה, עכתו"ד החת"ס.

העולה מן האימורין בביאור דעת רבינו, דששת ימי פסח המצה מרמז על חירות, כי גרשו ממצרים ולא הספיקו בציקם להחמיץ. ואפשר לומר דרבינו לשיטתו למש"כ לבאר הכתוב (שמות יד ה) 'ויגד למלך מצרים כי ברח העם', מה היה הסימן שברח העם, וכן מה הטעם שכתוב שם (שם פסוק ח) 'ובני ישראל יוצאים ביד רמה'. וז"ל "שעשו להם דגל ונס להתנוסס ויצאים בשמחה ובשירים בתוף וכינור כדמות הנגאלים מעבדות, לא כעבדים העתידים לשוב לעבדותם, וכל זה הגד לו". הרי לנו לפי רבינו שהסימן שיצאו לחירות, ולא ע"מ להחזיר משום שעשו להם דגל, ויצאו בשמחה בשירים בתוף וכנור, וסימן זה היה כל הששת ימים, בין בימים שהלכו והתקדמו לים סוף, ובין בזמן שנאמר להם 'וישבו יחנו על פי החירות', דאע"פ שאז חזרו וישבו על פי החירות, דלא עצם ההליכה היה הסימן של חירות, אלא השמחה השירים בתוף וכנור. ובזה א"ש שהששת ימים מרמז על ענין החירות.

אמנם לפירש רש"י (שם) מהיכן ידע פרעה כי ברח העם, כי שלח עמהם אקטורין, וכיון שהגיעו עד שלשת ימים שקבעו לילך ולשוב וראו שאינם חוזרים למצרים, חזרו והגידו לפרעה. נמצא לפי רש"י עצם הליכה של שלשה ימים זה היה הסימן שיוצאים לחירות, ולא אופן ההליכה שהלכו בשמחה וכדומה. וא"כ בשלמא בשלשה ימים שהלכו, שפיר יש רמז לחירות, אבל בזמן שנאמר להם 'וישבו ויחנו על פי החירות', לא היה שום פעולה של חירות. נמצא לפירוש רש"י זה שאוכלים מצות בחלק השני של היו"ט אינו משום חירות אלא משום זכר לעבדות.

ולפי האמור נמצא שרש"י לשיטתו ורבינו לשיטתו. רש"י לשיטתו דחלק שני של הפסח אכילת מצה הוא זכר לעבדות, לכן לא הוצרך הכתוב לומר שגם שביעי של פסח צריך לאכול מצות, לכן מפרש 'עצרת לה' אלקיך', שהיינו עצירת מלאכה. אמנם רבינו לשיטתו שכל יו"ט פסח טעם אכילת מצה הוא משום זכר לחירות, ובשביעי של פסח שלא שייך טעם זה היה סברא לומר שליכא חיוב אכילת מצה, לכן הוצרך הכתוב לומר עצרת לה' אלקיך', שיהיה נעצרים לפניו באכילת המצה.

חלק מהוצאות גליונינו

נתנדב ע"י

ידידינו הרבני הנגיד הנכבד והמפואר, מוכתר בכל תואר

מוה"ר

רפאל פערל מוטער

הי"ו

מראשי קהילתינו הק' במאנסי יע"א

לכבוד חג הפסח

ישא ברכה מאת ה' ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח
מתוך אושר ועושר והדרחבת הדעת וכל טוב סלה

חלק מהוצאות גליונינו

נתנדב ע"י

ידידינו הרבני הנגיד הנכבד והמפואר, מוכתר בכל תואר

מוה"ר

פנחס משה לאנדא

הי"ו

מנכבדי קהילתינו הק' בבארא פארק יע"א

לע"נ זקינתו האה"ח מרת **זיסל** ב"ר **צבי אלימלך הכהן** ז"ל
נלב"ע י"ג ניסן תשפ"א לפ"ק

ישא ברכה מאת ה' ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח
מתוך אושר ועושר והדרחבת הדעת וכל טוב סלה

חלק מהוצאות גליונינו

נתנדב ע"י

ידידינו הרבני הנגיד הנכבד והמפואר, מוכתר בכל תואר

מוה"ר

שלו' אליעזר פראנקל

הי"ו

גזבר קהילתינו הק' בוויליאמסבורג יע"א

לכבוד חג הפסח

ישא ברכה מאת ה' ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח
מתוך אושר ועושר והדרחבת הדעת וכל טוב סלה

חלק מהוצאות גליונינו

נתנדב לטו"נ

ע"ק הוצאן דאדיד פוסק הדור מרן בעל "שבט הלוי"

רבי

שמואל

ב"ר **יוסף צבי** הלוי

זצ"ל

גאב"ד וד"מ זכרון מאיר בני ברק

נלב"ע ליל התקדש חג הפסח תשע"ה לפ"ק

הונצח ע"י נכדיו:

מוה"ר **יעקב מאיר וואזנער** הי"ו לאנדאן

מוה"ר **מרדכי ענגלענדער** הי"ו

מוה"ר **ניסן וואזנער** הי"ו

חלק מהוצאות גליונינו

נתנדב ע"י

ידידינו הרבני הנגיד הנכבד והמפואר, מוכתר בכל תואר

מוה"ר

אהרן וועלץ

הי"ו

מנהל מוסדותינו הק' בבארא פארק יע"א

לע"נ אביו הרה"ח ר' **ישעי' אשר** ב"ר **אהרן** ז"ל
נלב"ע ט"ו תמוז
ולע"נ אמו האה"ח מרת **לאה** ב"ר **ישכר בעריש** ע"ה
נלב"ע כ"ג טבת

ישא ברכה מאת ה', ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח
מתוך אושר ועושר והדחבת הדעת וכל טוב סלה

חלק מהוצאות גליונינו

נתנדב ע"י

ידידינו הרבני הנגיד הנכבד והמפואר, מוכתר בכל תואר

מוה"ר

אהרן משה שלאגער

הי"ו

חבר הנהלת מוסדות יטב לב בארה"ק

לע"נ אביו הרה"ח ר' **אברהם** ב"ר **אהרן משה יודא** ז"ל
נלב"ע כ"ד אדר א'
ולע"נ אמו האה"ח מרת **שרה לאה** ב"ר **מרדכי צבי הכהן** ע"ה
נלב"ע ל' שבט

ישא ברכה מאת ה', ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח
מתוך אושר ועושר והדחבת הדעת וכל טוב סלה

חלק מהוצאות גליונינו

נתנדב ע"י

ידידינו הרבני הנגיד הנכבד והמפואר, מוכתר בכל תואר

מוה"ר

מנחם גרשון לעבאוויטש

הי"ו

ממנהלי מוסדותינו וקהילתינו הק' בוויליאמסבורג יע"א

לע"נ אמו האה"ח מרת **מלכה** ב"ר **חיים נפתלי הרץ** ע"ה
נלב"ע כ"ב ניסן

ישא ברכה מאת ה', ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח
מתוך אושר ועושר והדחבת הדעת וכל טוב סלה

חלק מהוצאות גליונינו

נתנדב ע"י

ידידינו הרבני הנגיד הנכבד והמפואר, מוכתר בכל תואר

מוה"ר

אברהם בראך

הי"ו

מראשי קהילתינו הק' בוויליאמסבורג יע"א

לכבוד חג הפסח

ישא ברכה מאת ה', ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח
מתוך אושר ועושר והדחבת הדעת וכל טוב סלה